

GEORGE
BARIT și
contemporanii
săi

**GEORGE BARIȚ
ȘI
CONTEMPORANII SĂI**

IX

**Apariția acestei cărți a fost subvenționată de
MINISTERUL CULTURII**

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro>

GEORGE BARIȚ
și
CONTEMPORANII SĂI

vol. IX

CORESPONDENȚĂ PRIMITĂ DE LA
ANDREI MUREȘANU, CONSTANTIN ALPINI, LADISLAU
BAZILIU POPP, IACOB BOLOGA, VISARION ROMAN

Coordonator ȘTEFAN PASCU

Ediție îngrijită de ȘTEFAN PASCU, ION BUZAȘI, IOAN CHINDRIȘ, GHEORGHE ASANACHE,
GEORGE CIPĂIANU, DUMITRU SUCIU, GELU NEAMȚU

DOCUMENTE LITERARE

Ex libris

EDITURA MINERVA

București 1993

GEORGIU
CONTEMPORAN

CONFERINȚA NAȚIONALĂ
DE ȘTIINȚE ȘI ISTORIE
AȘTIAȘI ÎN C. O. S. T. A. R. U. L. U. I. I.
LA SCEL. POP. JACOBONI

ȘTIINȚA ȘI ISTORIA
C. O. S. T. A. R. U. L. U. I. I.

NOTĂ

1985

ISBN 973-21-0384-1
ISBN 973-21-0385-x

ACADEMIA R. M.
FILIALA CLUJ-NAPOCA
BIBLIOTECA
Nr. 63909/12006

ARGUMENT LA AL IX-LEA VOLUM AL CORESPONDENȚEI BARIȚ ȘI CONTEMPORANII SĂI

Cu fiecare nou volum, facem cunoștință cu alte și alte pagini esențiale ale acestei unice, pentru vremea purtării ei, prin bogăție — corespondențe românești din epocă, de asemenea unică prin varietatea problematică și prin unitatea culturală a românilor peste granițele politice artificiale dintre țările române. Unitatea culturală a înlesnit-o și pe cea economică și a constituit fermentul unității politice a poporului român în întregimea sa.

Correspondența lui George Bariț cu contemporanii săi cuprinsă în acest volum se situează în timp între anii 1838 — prima scrisoare a lui Andrei Mureșanu — și 1888, ultima scrisoare a lui Iacob Bologa. Ceea ce înseamnă, pentru istoria și cultura românească, redeșteptarea impetuoasă a națiunii române și intensificarea luptei pentru libertate socială și națională, pentru „naționalitate” și unitate. Și timp de trei ani, cei trei corespondenți, Iacob Bologa, Basiliu Ladislau Pop și Visarion Roman sînt printre cei mai de seamă conducători ai acestei lupte.

Cinci corespondenți își înscriu numele și gândurile, planurile și dorințele, faptele și năzuințele, împărtășite înțeleptului mentor și sfătuitor care a fost George Bariț.

Despre Andrei Mureșanu, simbol viu al redeșteptării noastre naționale, s-a scris mult și competent. Hexegetul vieții și operei poetului este istoricul literar Ion Buzași, autorul scurtei biografii spirituale care precede scrisorile din volum, ca și al notelor pertinente și erudite ce însoțesc scrisorile.

Constantin Alpi, în scurta sa viață (de numai 37 de ani, 1809-1846) este prezent cu 17 scrisori trimise între anii 1843-1846 celui ce era socotit înțeleptul neamului românesc din spațiul intercarpatic și pe care îl socotea prieten adresîndu-i-se din Mecențiu Sălajului și apoi din Mediaș prietenește: „domnule prietene; prea iubite prietene; mult prețuite prietene” etc. Și cu deplină îndreptățire, deoarece Bariț, la rîndul său, îl caracteriza „unul din acei genii păzitori ai poporului nostru, preste tot pînă unde îi ajungea sfera lucrării”.

Scritorul de versuri în tinerețe, luptător pentru drepturile românilor din Transilvania întreaga sa viață de cînd a început să înțeleagă rosturile lumii, Alpi, a înfruntat justiția antiromânească maghiară și dușmănia burgheziei săsești, folosind zilele mai liniștite și clipele mai senine pentru a-și încerca arta poetică. Dar boala de plămîni nevindecabilă atunci a secerat viața tînrului și talentatului poet și luptător Constantin Alpi.

Biografia social-politică și spirituală creionată cu talent și conștiințiozitate de Ioan Chindriș și Gh. Asanache, precum și notele ce însoțesc scrisorile, bogate și convingătoare, introduc pe cercetător pentru a înțelege mai ușor și deplin un luptător cu condeiul și cu fapta pentru dreptatea poporului din care-și trăgea obîrșia.

Al treilea corespondent ce-și împărtășea lui George Bariț gândurile și proiectele, înfăptuirile și greutățile, este Basiliu Ladislau Pop (1819-1875). Trăind mai mulți ani, și corespundeța sa este mai bogată: 32 de scrisori, dintre anii 1850-1874. Bogată și importantă, deoarece corespondentul a ocupat un loc aparte în viața culturală și politică a Transilvaniei. Profesor de matematică la Blaj, destituit de episcopul Lemeni după revoluția din 1848, a făcut carieră strălucită, de la aceea de comisar cercual la Reghin, urcînd treaptă cu treaptă pînă la aceea de consilier la Cancelaria Aulică a Transilvaniei și de vicepreședinte al Guberniului Transilvaniei. Tactica moderației în problemele naționale ale românilor din Transilvania ascundea o conștiință luptătoare neechivocă, declarîndu-se „suflet din sufletul neamului său”. Pe care l-a ajutat în activitatea sa publică, l-a luminat prin activitatea sa culturală, ca „astrist” activ și ca președinte al neegalatei asociații („Astra”). Scria, de aceea, din convingere Pavel Vasici, cu ocazia morții lui Basiliu Ladislau Pop că necrologul „fericitului Pop”, scris de Bariț, „i-a stors lacrimi”. Cutezînd să afirme Vasici „că omul acela a fost un suflet drept, o inimă curată, dar de mulți rău cunoscut și judecat”.

Analiza pertinentă a activității lui Basiliu Ladislau Pop ce prefațează corespondența acestuia cu George Bariț, realizată de George Cipăianu, constituie un foarte bun și util îndrumător spre înțelegerea omului și a vredniciei acestuia.

Și mai bogată este corespondența lui Iacob Bologa cu „fratele Gheorghie sau George“, „cu mult iubitul fratce Georgie“. Ea însumează 40 de scrisori dintre anii 1861-1888. Explicabil numărul și explicabil conținutul scrisorilor prin activitatea bogată și importantă a lui Iacob Bologa în lupta pentru drepturi și dreptate a românilor transilvăneni într-un răstimp de 27 de ani. Răstimp frământat, agitat, în care apăsarea poporului român se accentuează datorită politicii opresoare a statului maghiar.

De la Adunarea Națională din 3/15 mai 1848 de la Blaj, al cărei tribun și secretar a fost pînă în miezul mișcării memorandumiste, Bologa era mereu prezent în arenă. Prezență activă, de conducător și îndrumător, sfătuitor și luptător. Drumurile la Viena ale numeroaselor delegații, din care totdeauna făcea parte și Bologa, au fost pe cît de numeroase, pe atît de aproape inutile. Dregător în justiție și administrație pînă la înalta treaptă de consilier aulic la Cancelaria din Viena, nimic nu l-a abătut pe Bologa de la drumul pe care începuse, de luptător activ și curajos pentru drepturile și libertățile neamului său. Același imbold național explică eforturile lui Iacob Bologa de a atenua sau anihila chiar neînțelegerile dintre „pasiviști“ și „activiști“, pentru realizarea unității depline a conducătorilor politici români în acele vremuri grele pentru poporul român, cauzate de politica naționalist șovină a oficialității maghiare în timpul compromișatorului dualism austro-ungar.

În acele vremuri și în acele împrejurări vitrege pentru românii din Imperiul austro-ungar, activitatea politică era dublată de activitatea culturală care dobîndea în același timp și caracter politic, urmărind același scop, pe căi și activități paralele. „Astra“, înființată, organizată și orientată cu fața spre problema națională a românilor, a fost condusă și îndrumată de aceiași luptători temerari care conduceau și îndrumau și lupta politică, între care Iacob Bologa ocupa un loc predilect și ca președinte al „Astrei“.

Introducerea lui Dumitru Suciu, bogată în informații, îndeplinește rolul de ghid foarte folositor în înțelegerea corespondenței cu Bariț, și, prin aceasta, a problemei național-culturale a românilor transilvăneni.

Cel de-al patrulea corespondent cuprins în acest volum este Visarion Roman (1833-1885), cu cel mai mare număr de scrisori, 75, adresate „mult stîmatului domn“, sau „mult onoratului domn“ George Bariț, între anii 1867-1884. Începutul corespondenței Roman-Bariț, în 1867, are o semnificație specială. Este anul compromisului dintre bughezia austriacă și cea maghiară, dualismul austro-ungar. Iar Roman a fost unul dintre cei mai neînfricați luptători împotriva dualismului pe plan economic și mai ales politic. Este colaboratorul principal al lui Bariț în organizarea Conferinței naționale de la Miercurea din 1869, unde românii transilvăneni hotărâsc pasivitatea față de Dieta ungurească și de asemenea a fost unul din cei ce și-au cîștigat mari merite în înființarea Partidului Național al Românilor din Transilvania, de asemenea în organizarea mișcării memorandumiste. Merite întregite cu altele, de egală însemnătate, în luminarea poporului prin cultură și în îmbunătățirea stării economice cu ajutorul cooperativelor sătești și al băncilor. Este mentorul principal al realizării unei bănci românești mai bogate, „Albina“, din împrumuturile căreia numeroși țărani români și-au putut îmbunătăți situația prin cumpărarea de pămînt de la nobilii scăpătați. Bancă sau uniune cooperatistă de credit, care a fost în același timp sub îndrumarea lui V. Roman și instituție de educare a spiritului economic și de asociere în rîndul românilor. Dar ajutoarele financiare au fost acordate de banca „Albina“ sub influența lui V. Roman, pentru sprijinirea mișcării naționale a românilor transilvăneni, a mișcării memorandumiste.

Lira pe deplin îndreptățită caracterizarea lui G. Bariț, potrivit căreia Visarion Roman a fost unul din cei mai activi și mai stăruitori fii ai națiunii sale, caracterizare întregită de ziarul german din Sibiu *Herrnstädter Zeitung*, care afirma că V. Roman a fost un mare patriot care a participat activ la viața politică a națiunii sale.

Gelu Neamțu cu pasiunea-i cunoscută pentru publicistică și publiciști a completat, cu pricepere și dăruire, volumul acesta cu corespondența întreținută de Visarion Roman cu George Bariț.

1989

acad. ȘTEFAN PASCU

Tabel sinoptic al scrisorilor din volumul IX

Nr. scrisorii	Data			Locul expedierii	Biblioteca (arhiva, revista sau cartea în care se găsește sau a fost publicată lucrarea)	Fila sau pagina
	Anul	Luna	Ziua			
1	2	3	4	5	6	7
ANDREI MUREȘANU						
I	1838	martie	11	Blaj		
II	1847	noiembrie	4	Brașov		
III	1849	august	8/20	Brașov	<i>Transilvania, nr. 21/1877</i>	
IV	1849	octombrie	10	Brașov	<i>Transilvania „ „</i>	
V	1854	23/11		Sibiu		
VI	1855		23/11	Sibiu		
VII	1861		19/4	Sibiu		
VIII	1861	mai	20/8	Sibiu		
CONSTANTIN ALPINI						
I	1843	februarie	18	Mediaș	B.A.R. ms. rom. 992	1r — 2v
II	„	mai	19/31	„	„ „ „ „	3r — 4r
III	„	iulie	22	„	„ „ „ „	5r — v
IV	„	august	12	„	„ „ „ „	6r — 7r
V	„	noiembrie	22	„	„ „ „ „	8r — 9
VI	„	decembrie	2/14	„	„ „ „ „	10r — 11v
VII	„	„	20	„	„ „ „ „	12r — 13r
VIII	1844	martie	2/14	„	„ „ „ „	14r — 15r
IX	„	„	2/14	„	„ „ „ „	16r — 17v
X	„	iunie	27	„	„ „ „ „	18r + r
XI	1845	„	19	„	„ „ „ „	23r — 24v
XII	„	iulie	5	„	„ „ „ „	25r — 26v
XIII	(„)	septembrie	post 14	(„)	„ „ „ „	34r — 35v
XIV	„	octombrie	21	„	„ „ „ „	27r — 28v
XV	(„)	(noiembrie)	(20)	(„)	„ „ „ „	29r — 30r
XVI	1946	ianuarie	31	„	„ „ „ „	31r
XVII	„	aprilie	1	„	„ „ „ „	32r — 33v

VASILE LADISLAU POPP

I	1850	decembrie	7/19	Sibiu	B.A.R. ms.rom. 1013	1r — 2r
II	1862	iulie	20/8	Cereș	„ „ „ „	3r — 4r
III	„	septembrie	5	?	„ „ „ „	5r — 6r
IV	1866	artie	15	Viena	„ „ „ „	7r — 8v
V	1867	septembrie	20/8	Oarda	B.A.R. ms.rom.1013	9r — 11v
VI	„	octombrie	19/7	?	„ „ „ „	13r — 14r
VII	1868	mai	22	Pesta	„ „ „ „	15r — 20v
VIII	„	mai	23	(„)	„ „ „ „	21r — 22v
IX	„	iulie	31	(„)	„ „ „ „	23r — 24v
X	(„)	(„)	?	(„)	„ „ „ „	31r — 32v
XI	„	august	8	(„)	„ „ „ „	25r — 26r
XII	„	octombrie	23	„	„ „ „ „	27r — 28v
XIII	„	decembrie	1	(„)	„ „ „ „	29r — 30v
XIV	1869	ianuarie	8	(„)	„ „ „ „	33r — 34r
XV	„	februarie	24	(„)	„ „ „ „	35r — 36v
XVI	„	iunie	27	(„)	„ „ „ „	37r + v
XVII	„	decembrie	13/1	(„)	„ „ „ „	39r — 40r
XVIII	1870	ianuarie	8	„	„ „ „ „	41r — 42r
XIX	„	martie	14	(„)	„ „ „ „	43r — 44v
XX	1871	martie	25	(„)	„ „ „ „ 1006	139r — 140v
XXI	„	aprilie	25	(„)	„ „ „ „	143r — 144r
XXII	„	„	21	„	„ „ „ „ 1013	45r + v
XXIII	„	„	24	(„)	„ „ „ „	46r
XXIV	„	„	26	„	„ „ „ „	57r — 58v
XXV	„	iunie	19	(„)	„ „ „ „	59r — 60r
XXVI	„	august	2	Vilcene	„ „ „ „	61r — 62r
XXVII	„	decembrie	9 și 10	(Pesta)	„ „ „ „	63r — 66v
XXVIII	1872	martie	29	(„)	„ „ „ „	67r — 68v
XXIX	„	mai	16	„	„ „ „ „	69r — 72v
XXX	„	„	21	(„)	„ „ „ „	73r — 74r
XXXI	1872	decembrie	2	(„)	B.A.R. ms. rom. 1013	75r — 76v
XXXII	1874	iulie	21	„	„ „ „ „	77r — 78v

1	2	3	4	5	6	7

IACOB BOLOGA

I	1861	octombrie	24	Viena	B.A.R. ms. rom. 993	229r — 231v
II	1864	februarie	4	Sibiu	" " " "	232r — 233v
III	1867	ianuarie	6	Cluj	" " " "	236r — 240v
IV	"	"	7	(..)	" " " "	242r — 249v
V	"	"	19/31	(..)	" " " "	250r
VI	"	martie	19	"	" " " "	254r — 260v
VII	"	decembrie	28	Sibiu	" " " "	271r — 273v
VIII	"	ianuarie	9/21	"	" " " "	274r — 275v
IX	"	"	15/27	"	" " " "	276r — 277v
X	"	"	16/28	"	" " " "	278r — 279v
XI	"	februarie	1	Pesta	" " " "	280r — 285
XII	"	aprilie/mai	22/4	Sibiu	" " " "	286r + v
XIII	"	mai	25	"	" " " "	288r — 289v
XIV	"	iunie	26	"	" " " "	290r — 298v
XV	1879	iulie	7/19	"	" " " "	299r — 300r
XVI	"	"	15/27	"	" " " "	301r — 302r
XVII	"	iulie/august	23/3	"	" " " "	303r — 304r
XVIII	1871	martie/april	21/2	"	" " " "	305r — 306v
XIX	"	octombrie	13/25	"	" " " "	307r + v
XX	1875	februarie	19	"	" " " "	309r
XXI	"	"	"	"	" " " "	310r
XXII	"	octombrie	3/15	"	" " " "	311r + v
XXIII	1876	ianuarie	15/27	Sibiu	B.A.R. ms. rom. 993	313r — 314r
XXIV	"	februarie	9	"	" " " "	315r + v
XXV	"	"	12/24	"	" " " "	317r
XXVI	"	martie	7	"	" " " "	319r + v
XXVII	"	august	8/20	"	" " " "	321r
XXVIII	1977	iunie	3/15	"	" " " "	323r — 324v
XXIX	"	august	"	"	" " " "	325r — 326r
XXX	"	"	8/20	"	" " " "	327r — 328v
XXXI	"	octombrie	25	"	" " " "	329r
XXXII	"	noiembrie	15/27	"	" " " "	330r — 331v
XXXIII	"	"	16/28	"	" " " "	332r — 333v
XXXIV	"	decembrie	12	"	" " " "	334r

1	2	3	4	5	6	7
XXXV	1879	iulie	31	„	„ „ „ „	335r
XXXVI	1879	decembrie	9	„	„ „ „ „	336r + v
XXXVII	1885	octombrie	3	„	„ „ „ „	338r — 339v
XXXVIII	„	octombrie	26	(„)	„ „ „ „	340r
XXXIX	1888	mai	5	„	„ „ „ „	342r
XL	?	?	?	?	„ „ „ „	341r

VISARION ROMAN

I	1867	aprilie	24	Rășinari	B.A.R. ms. rom. 1001	145r — 146v
II	„	august	17	„	„ „ „ „	147r — 148v
III	1868	decembrie	12	Sibiu	„ „ „ „	149r — 150v
IV	„	„	17	„	„ „ „ „	151r
V	„	„	19	„	„ „ „ „	153r
VI	1869	ianuarie	12	(„)	„ „ „ „	154r
VII	„	februarie	17	„	„ „ „ „	155r + v
VIII	1869	februarie	20	Sibiu	B.A.R. ms. rom. 1001	156r — 157r
IX	(„)	„	23	„	„ „ „ „	158r — 159v
X	„	„	25	„	„ „ „ „	160r + v
XI	„	martie	2	Miercurea	„ „ „ „	162r — 163r
XII	„	„	3	„	„ „ „ „	164r
XIII	(„)	(„)	(5)	Sibiu	„ „ „ „	167r
XIV	(„)	„	8	Mierdure	„ „ „ „	168r
XV	„	„	11	Sibiu	„ „ „ „	169r — 179v
XVI	(„)	(„)	14	„	„ „ „ „	166r
XVII	„	„	17	(„)	„ „ „ „	171r
XVIII	„	„	24	(Miercurea)	„ „ „ „	172r + v
XIX	(„)	(„)	(30)	(Sibiu)	„ „ „ „	173r
XX	„	aprilie	5	Gherla	„ „ „ „	175r
XXI	„	„	7	Dej	„ „ „ „	176r
XXII	„	„	19	Sibiu	„ „ „ „	177r
XXIII	„	mai	26	(„)	„ „ „ „	178r
XXIV	„	„	29	?	„ „ „ „	179r
XXV	„	iunie	26	Deva	„ „ „ „	180r + v
XXVI	„	iunie	5	Arad	„ „ „ „	182r

1	2	3	4	5	6	7
XXVII	„	august	1	Timișoara	„ „ „ „	183r
XXVIII	„	„	13	Sibiu	„ „ „ „	184r — 185r
XXIX	„	„	19	„	„ „ „ „	187r
XXX	„	„	21	„	„ „ „ „	188r — 189r
XXXI	„	„	23	„	„ „ „ „	191r
XXXII	„	„	29	„	„ „ „ „	192r — 193v
XXXIV	„	noiembrie	9	(Sibiu)	„ „ „ „	194r
XXXV	„	decembrie	5	Arad	„ „ „ „	195r
XXXVI	„	„	9	„	„ „ „ „	196r
XXXVII	„	„	13	Lugoj	„ „ „ „	198r
XXXVIII	„	„	27	Sibiu	„ „ „ „	200r
XXXIX	(„)	(martie)	?	(„)	„ „ „ „	201r
XL	1870	ianuarie	7	„	„ „ „ „	202r — 204v
XLI	(„)	?	?	(„)	„ „ „ „	206r
XLII	(„)	(februarie)	(14)	(Lugoj)	„ „ „ „	207r
XLIII	„	„	28	(Sibiu)	„ „ „ „	208r +v
XLIV	„	martie	16	„	„ „ „ „	210r — 211r
XLV	(„)	(„)	(30)	(„)	„ „ „ „	212r
XLVI	„	mai	14	„	„ „ „ „	214r — 215r
XLVII	„	iulie	31	„	„ „ „ „	216r — 217r
XLVIII	„	octombrie	8	„	„ „ „ „	218r — 219v
XLIX	„	„	21	„	„ „ „ „	220r
L	„	„	30	„	„ „ „ „	222r — 223r
LI	„	noiembrie	15	„	„ „ „ „	224r
LII	„	decembrie	8	Viena	„ „ „ „	226r
LIII	1871	mai	17	Sibiu	„ „ „ „	238r — 229v
LIV	„	„	24	„	„ „ „ „	230r — v
LV	„	iunie	3	„	„ „ „ „	232r — 233v
LVI	„	„	12	„	„ „ „ „	235r + v
LVII	„	„	29	„	„ „ „ „	237r
LVIII	„	iulie	7	Pesta	„ „ „ „	239r +v
LIX	1873	martie	3	Sibiu	„ „ „ „	241r
LX	1874	decembrie	3	„	„ „ „ „	243r — 244r
LXI	1874	decembrie	3	Sibiu	„ „ „ „	245r
LXII	1875	februarie	12	(„)	„ „ „ „	247r + v

1	2	3	4	5	6	7
LXIII	„	martie	21	„	„ „ „ „	249r +v
LXIV	1877	septembrie	12	„	„ „ „ „	251r +v
LXV	1878	august	24	„	„ „ „ „	253r — 254r
LXVI	„	septembrie	6	„	„ „ „ „	255r — 256v
LXVIII	„	„	16	„	„ „ „ „	257r — 258v
LXVIII	1879	iunie	13	„	„ „ „ „	259r — 261v
LXIX	„	iulie	9	„	„ „ „ „	262r — 263v
LXX	„	septembrie	23	„	„ „ „ „	264r — 265r
LXXI	1880	aprilie	6	„	„ „ „ „	266r
LXXII	„	„	23	„	„ „ „ „	268r
LXXIII	1881	„	14	„	„ „ „ „	276r + v
LXXIV	1884	„	3	„	„ „ „ „	271r — 272v
LXXV	„	„	4	„	„ „ „ „	273r — 274r

ANDREI MUREȘANU (1816-1863)

Din epistolarul lui Andrei Mureșanu ni s-a păstrat puțin. Din aceste puține epistole cele mai semnificative sînt cele către George Bariț, pentru că dialogul epistolar între cei doi cărturari conturează o veritabilă prietenie literară, întemeiată pe idealuri comune și reciprocă prețuire.

Correspondența între cei doi scriitori începe în 1838 și marchează trei momente semnificative din biografia lui Andrei Mureșanu: Blaj (1832-1838); Brașov (1838-1850) și Sibiu (1850-1861). Avînd nevoie de un profesor la școala românească din Brașov, Bariț se gîndește să-l recruteze dintre învățăceii blăjeni pe care-i cunoștea bine. Eșită la început între Demetriu Ladai¹ și Andrei Mureșanu. Consultîndu-l pe Timotei Ciparu, acesta-l recomandă călduros pe primul: „Cu toate acestea — îi scrie Cipariu — nu știu cum vei fi hotărît, însă de nu ai hotărît pînă acum nimica, cu toate că amîndoi sînt copii buni și la cap și la purtare, de vei socoti bine și la dezvoltarea minții lor, negreșit că vei trebui a te declara pentru Ladai”². Bariț însă îl preferă pe Andrei Mureșanu, probabil și la recomandarea lui Iacob Mureșianu. Învățăcelul este încîntat de perspectiva didactică alături de Bariț și se grăbește să-i transmită accețiunea sa printr-o reverențioasă scrisoare, datată Blaj 11 martie 1838, prin care inaugurează dialogul epistolar cu cel care avea să devină mentorul său cultural: „Eu sînt cu totul gata spre a împlini pofta d(om)niului tău, încît slabele mele puteri mă vor lăsa; adevărat is hotărît de a veni la d-voastră și a ocupa stațiunea de profesor”³. Fiind încă student teolog la Blaj, era nevoie și de aprobarea episcopului Lemeni și-l informează pe Bariț că și această opreliște a fost înlăturată: „Am îndrăznit a merge la Sibiu și a-m(i) cere aplacidația (aprobare) care o am și dobîndit *sub conditionem fidei g(raeco) — catholicam intermariti servandi, et dum provocatus fuero terminato cursu redeundi*”⁴.

Perioada brașoveană înseamnă pentru Andrei Mureșanu perioada cea mai rodnică din activitatea sa culturală, devenind cel mai apropiat colaborator al lui Bariț atît pe lărm didactic, cît și publicistic. Un moment revelator al prieteniei și colaborării lor, luminat convingător de scrisorile adresate de Andrei Mureșanu lui George Bariț, este anul revoluționar 1848. Între octombrie 1848 și martie 1849, cînd Bariț, ales membru al Comitetului revoluționar român prezidat de Simion Bărnuțiu, a fost nevoit să stea în permanență la Sibiu, de apariția „Gazetei” și a „Foi” se îngrijește numai Andrei Mureșanu și ele apar cu regularitatea dinainte. În martie, trupele lui Bem ocupă Sibiu, iar membrii Comitetului revoluționar se refugiază în Țara Românească. Era amenințat și Brașovul, unde se aflau familiile lui Bariț și Mureșanu. Poetul angajează în chiar noaptea intrării trupelor lui Bem în oraș un cărăuș pentru a evacua cele două familii și avutul puțin care l-a putut lua în bejenic. Se îndreaptă spre Muntenia prin vama de lă Timiș, dar în drum convoiul este ajuns și prădat de insurgenți, iar „bejenarii” scapă numai cu viața și se stabilesc pînă la înfrîngerea lui Bem, în Ploiești. Bariț își înfîlnește soția și cei doi copii în drumul spre Ploiești, la Cîmpina.

Denunțat însă de elemente reacționare, a fost arestat, din ordinul generalului Hasford, de către trupele țariste și depus la închisoarea de la Ploiești, iar de acolo transportat sub escortă și internat la Cernăuți, de unde scapă prin influența fraților Hummuzachi, care-l și găzduiesc la moșia lor, Cernaucă, timp de trei luni, pînă la pacificarea deplină a Transilvaniei⁵. Andrei Mureșanu a rămas la Ploiești aproape o jumătate de an purtînd grija celor două familii aflate într-o precară stare materială⁶. Se va întoarce la Brașov numai în august 1848. Nici șederea la Ploiești și nici reîntoarcerea n-au fost scutite de neplăceri, chiar dacă nu atît de „spăimoase” ca și cele din drumul refugiului, pe care le împărtășește lui Bariț, aflat departe de ai săi: „Ieri am sosit de la Ploiești, de sine se înțelege, *per variosus casus*”, adevărat sănătoși, dar avurăm un filhar de cărăuș de la Brebu și atîta m-a necăjit în feluri de moduri, pînă ce la «frunța lui Vasiiu» îl și bătu românește, adevărat Burbea Gheorghe din Șchei îi trase trei, eu două lovituri cu ciubucul. Nașa mea (Bariț era nașul poetului n. n.) e sănătoasă, pe lîngă deserația că nu-i mai scrii nimica. M-am silit a face tot glume, știi d-ta de-ale lui Todorache Ciurcu, ca să le aduc să ridă. Ieronim (ficerul lui Bariț n. n.) are mare necaz cu ieșirea dinților. În Ploiești am chemat pe dr. Vasarhely, care îi prescrie niște gumi în apă și ne-a spus că n-are altceva, decît durere de dinți.” (Scrisoare expediată din Brașov în 8/20 august 1849.) În drum spre Brașov, se opresc la prietenul comun, dr. Pavel Vasici, care-l consultă din nou pe Ieronim, „pruncul atît de drag lui Bariț”, și constatănd aceeași boală îi mai

uşurează lui Mureşanu din grijiile călătoriei. După ce-i mai spune că şi „L. continua mea încă a fost bolnavă la Ploieşti” (fata se va prăpădi în curînd — n. n.), îi vesteşte bucuria ajungerii acasă: „Scurt, acum sîntem acasă, şi ce n-am dus cu noi am aflat tot, iar ce am dus, cum ştii, ne-au furat schişi”.

Publicaţiile braşovene şi-au încetat cîteva luni apariţia, iar după reîntoarcerea lui Mureşanu o parte dintre cărturarii braşoveni slăruie pe lingă el să continue editarea lor. Cuminte şi supus, Andrei Mureşanu îşi informează mentorul, cerîndu-i permisiunea: „Pe aici era să înceapă *Gazeta* noastră. Mă îndemnară şi pe mine. Eu le răspunsi că, de aş avea voce de la d-ta, pe care te cunosc de şef al aceluia organ, şi normă după care să urmez, bucuos aş face-o, dar neavînd aceasta îmi socotesc de păcat a cosi în holdă străină.” Deşi rîndurile sînt ale aceluiaşi colaborator loial, ele nu au plăcut lui Bariş şi se pare că i-au trezit suspiciuni, pentru că în următoarea epistolă a lui Mureşanu, datată 10 octombrie 1849, chiar de la început vrea să-i dea desluşiri în privinţa acestei intenţii, pe care Bariş a înţeles-o greşit: „Ce se atinge de *Gazeta*, mi se pare că nu ne-am înţeles bine, poate că eu am scris confuz”. După acest fragment, Bariş, care a publicat scrisoarea, suprimă cîteva rînduri, gest motivat printr-o notă care ne întăreşte în bănuiala noastră că Bariş a reacţionat exagerat la gîndul că publicaţiile ar reîncepe în lipsa lui: „Aici urmează cîteva pasaje de natură strict privată, care n-au nici un înţeles pentru alţii”⁸. Mureşanu uită repede supărarea şi se îngrijeşte de întoarcerea lui Bariş acasă („Fii sănătos şi vino acasă, apoi reîncepe-o, ori caseaz-o pentru todeauna şi te apucă de altă pîine”) şi-i indică itinerarul cel mai potrivit, adică acela mai puţin expus riscului unei noi arestări. „Ce se atinge de venirea d-tale acasă, ia-ţi părerea mea şi a d. Vasici. Dacă eşti deplin liber, scoate-ţi paşaport din Cernăuţi pe numele d-tale, ori pe altul: tocmeşte-ţi cărauş pînă în Bistriţa, şi încă de-ai putea sas bistriţean, căci împlă destui pe la Cernăuţi. Iar din Bistriţa o poţi lua ori pe M. Oşorhei [Tg. Mureş], ori pe la Sibiu, ori pe la Cluj. Drumul este prea sigur, d-le. Din Braşov pînă la Bistriţa au fost în săptămîna trecută mai mulţi braşoveni şi nu au păţit nimic. În minutul cînd îţi scriu aceste stă lingă mine un bistriţean care-mi spune că să n-ai habar de drum.” Bariş, hotărît să se întoarcă, n-a ascultat nici una din aceste recomandări ale lui Mureşanu, şi călătorind incognito prin Moldova şi Tg. Ocna, s-a îndreptat prin jînturile secuieşti spre Braşov, unde ajunge în 18 octombrie, iar de la începutul lunii decembrie reapar „Gazeta Transilvaniei” şi „Foaie pentru minte, inimă şi literatură”.

Cel de al treilea moment al dialogului epistolar Mureşanu—Bariş este din perioada sibiană (1850-1861), pe care am numit-o a „avatarurilor biografice”⁹. Bardul revoluţiei transilvane de la 1848, coboşul la slujba umilă de concipist gubernial, publică tot mai rar şi cu destule precauţii ascunzîndu-se sub diverse pseudonime sau refuzînd propuneri de colaborare. Notabilă este din această perioadă producţia sa publicistică desfăşurată în paginile „Telegrafului Român” de la Sibiu. Amărăciunile perioadei sibiene sînt destăinuie în scrisorile către Bariş. Se pare că la începutul stabilirii lui Andrei Mureşanu la Sibiu a existat între cei doi cărturari o anumită răceală, o anumită suspiciune chiar dacă ele au fost contestate de biografi autorizaţi.¹⁰ Prima scrisoare din Sibiu către Bariş este din 23 octombrie 1854. Cum să explicăm acest hiatus în dialogul epistolar dintre cei doi prieteni, tovarăşi de luptă şi idealuri? La începutul epistolei, Andrei Mureşanu aminteşte voalat de „schimbarea” în relaţiile lor: „Zici că am intrat în ceva gînduri, te-am socotit schimbat? Nu te-am socotit schimbat, decît mă mustră conştiinţa că mi-ai trămis cîteva plăcinte, cum a fost d.e. a lui Niţă Iuga şi alte cîteva (?), pe care eu aici nu ţi-le pot isprăvi după dorinţă, din pricină că se mutaseră chiar atunci oamenii din locurile lor şi veniseră alţii noi, cu carii încă nu puteam juca după dorinţă. Din asta cugetam că d-ta, nescriînd aŭta timp, vei fi fost necăjit pe mine.” Toate durerile familiale, nemulţumirile slujbei şi temerile legate de poziţia sa socială îl adîncesc într-o stare de anxietate, pe care o destăinuie lui G. Bariş în rînduri de epistolă, ce constituie un prim semnal în depresiunea morală a poetului ce va irumpe în curînd. Aceste suferinţe intime nu i le-ar putea destăinui complet, îi scrie lui Bariş, decît „între patru ochi sub o umbră a Carpaţilor” (scrisoare din 23 octombrie 1854). În epistola din 19 martie 1861 îl informează că se pune problema transferării postului său la Cluj, dar poetul îi spune cu aceeaşi accentuată stare de anxietate că acolo ar fi şi mai hărţuit de autorităţile ungureşti pentru activitatea sa din timpul revoluţiei. Ia o hotărîre care desigur îl va fi surprins pe Bariş: „Eu dar, să fii sigur că-mi dau demisia din postul de translator şi la Cluj nu mă duc defel. La luna lui iuliu vin cu familia cu totul la Braşov şi petrec pînă în primăvara viitoare, cînd apoi trec Carpaţii cei mîndri care mi-au fost pururea preţuiţi şi mă aşez dincolo.”

Poetul revine într-adevăr la Braşov, dar n-a mai apucat să treacă, aşa cum îi scrisese lui Bariş, „Carpaţii cei mîndri”, căci tot mai bolnav şi înnegurat sufleteşte se va stînge prematur din viaţă spre sfîrşitul anului 1863. Puşinele scrisori care ni s-au păstrat de la Andrei Mureşanu către George Bariş aduc informaţii preţioase despre rolul de îndrumător cultural al redactorului „Gazetei de Transilvania” în formaţia cărturarilor paşoptişti transilvani şi constituie mai ales un revelator document autobiografic pentru poetul care ne-a dat imnul demnităţii noastre naţionale, căci după sugestivă expresie a lui Emanoil Bucuţa, un preţuitor constant al bardului revoluţiei transilvane, „Viaţa omului iese din ele [din scrisori n. n.] ca din ceaţă şi capătă înţeles”¹¹.

¹ *Demetriu Ladai* (1814-1848), coleg cu Andrei Mureșan, va fi numit profesor la Blaj. Colaborator la publicația cipariană „Organul luminării” (cf. Nicolae Cornșa, *Dascălii Blajului, Blaj*, 1944, p. 82).

² *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, Editura Minerva, 1978, p. 118-119.

³ B.A.R., ms. rom. 999.

⁴ Cu condiția de a păstra intactă religia greco-catolică și a mă întoarce după terminarea cursului voi fi rechemat.

⁵ Vasile Netea, *George Barițiu, Viața și activitatea sa*, Editura Științifică, București, 1966, p. 217-218.

⁶ Se afirmă fără indicații bibliografice, că după înfrângerea revoluției și Andrei Mureșanu ar fi fost dus și întemnițat cu Bariț la Cernăuți (cf. Vasile Gr. Pop, *Conspect asupra literaturii române...*, București, 1875, p. 152; D. Păcurariu, *Prefață* la ed. cit., p. VII).

⁷ Prin felurite întâmplări.

⁸ *Transilvania*, an. X, 1877, nr. 21, p. 246-247.

⁹ Ion Buzași, *Un episod dramatic din viața lui Andrei Mureșanu*, în *Transilvania*, nr. 6/1982, p. 45.

¹⁰ Vasile Netea, *Din activitatea lui Andrei Mureșanu la Brașov*, (extras din *Cumidava*, p. 678).

¹¹ Emanoil Bucuța, *Muzeul Mureșanu*, în *Gazeta Transilvaniei*, an. 104, 1941, nr. 97, p. 2.

*Admodum Reverende ac Cl[arissime] Domine mihi Colendissime!*¹

Aprinsul domniii tale zel de a spori în mergerea nainte a vieții române, nu mie, ca unui celui mai mic, ci altora mult îi cunoscut. Drept aceea, ce ai binevoit în epistola trecută a scrie d[omnului] Cipariu², nu alta, ci o schinteie a aceluiași zel a fi să vede, avînd d-nia ta rîvnă de a-ți ferci un compatriot din țara aceea, unde, înainte de mergerea domniii tale, numai a vorbi cu un țaran un[iat] li să vedè a fi *sacrilegium*, și acum nu a vorbi, ci între dînșii a fi, cu dînșii a petrece, încă norocire își țin.

416 Pentru buna aducere aminte și a lui Iacob³ și a domniii tale, de a vă mulțumi cu cuvinte nu mă simț destituitoriu, ci va să vi să răsplătească cînd îi fi invitați spre primirea laurei pentru ostenelele mai ales a domniii tale, în cruda și încă / de a le întoarce nehnarica nație.

Eu sunt cu totul gata spre a împlini pofta d[om]niii tale, încît slabele mele puteri mă vor lăsa, adecă îs hotărît de a veni la D-voastră și a ocupa stațiunea de profesor și, ca să nu fiu nemulțămitoriu fiu al părintelui nostru arhieru, am îndrăznit a merge la Sibii și a-m[i] cere aplacidație, care o am și dobîndit sub *conditionem fidem g[racco]-catholicum intemerate servandi, et dum provocatus fuero terminato cursu redeundi*.⁴ Ci numai am două renstane examine de a pune, care eu de aș ști pe ce vreme îi lipsă de mine acolea, m-aș sili batăr cu 3 sau 4 zile înainte de Florii a le pune, ca așa după scrisoarea domniii tale, nu numai a mă întîlni cu domnia ta pe Florii în Sibii, ci de a-ți fi *Reisegefährte*⁵, de cumva ai binevoi, n-aș înceta. Pentru care pricină și îndrăznesc a-ți scrie aceste rîndurile, ca să binevoiți, de cumva îi este lipsă și socotești că vei fi cu mine content, a-m[i] rescrie, ca să știu cum să-m[i]

416 v întocmesc lucrurile mele, / spre apucarea de scopul propus.

Drept aceea, mă rog ostenește pentru mine a-m[i] scrie ce profesor să fiu? Cu ce plată? *Fixum? Aut beneplacitum? Domus, lignatio num adosit eo utrum praelutionis ibi etiam semestraliter currant, aut p[er] totum annum darentur*?⁶ Și, de cumva îi dus predecesorul meu, cine suplinește în loc? Iară mai cu samă, pe cînd să viu, și oare nu voi putea, cu ocazia domniii tale, de la Sibiu a merge? De nu, voi fi silit a-m[i] togmi ocazie. Ci numai să știu de ales pe cînd și cum să mă poci întîlni cu domnia ta la Sibiu și la cine, și în care zi să plec din Blaș, ca să nu ne înceluie scopul. Vremea *quidam* de a putè da examine pînă la Paști îi scurtă, ci aceasta nu mă va putè pe mine abate de la scopul meu, numai să știu că voi să-m[i] dobîndesc gradul meu.

417 Așadară, iarăș îndrăznesc umilit a mă ruga / ca la acestea la toate *brevissime*⁷ a-m[i] răspunde să binevoiești, iară mai ales la celea mai de frunte, adecă cînd să plec, că atunci de va fi cu putință, eu de bună samă cătunește mă voi sili să fac destul scrisorii domniii tale.

Aici toți sunt sănătoși, ba și la Sibiu. Moga Demeter⁸ socotesc că va fi acolo, în Brașov. De cumva au venit acolo, atunci nu-i de lipsă să scriu de Sibiu. Iară de nu, vlădica e sănătos, Manfi⁹ și să închină cu sănătate, ba și s[timatul] d[omn] Budai bătrînu.¹⁰ În Blaș au murit, die 10 martie s.n. Gyulai notarușu și trage de moarte și Both casariu (cărăușu). Ceialalți suntem cu toții sănătoși.

Cu acestea, comandîndu-mă dragostei domnii tale și aprinsului zel, sărutînd pe pretinul Iacob, rămîi al domnii tale, pînă la moarte, plecat serv.

Andrei Maroșan, m.pr.
4ⁱⁱanni theológus / .

¹ „Preacinstite și ilustre domnule mie preabinevoitor!”

² Referire la o scrisoare a lui Bariț către Timotei Cipariu, anterioară datei de 6/18 martie 1838. Bariț își exprima dorința de a-l lua lîngă sine la redacția din Brașov pe unul dintre tinerii absolvenți de teologie din Blaj. Preferința lui se îndreaptă spre Andrei Mureșanu. Reiterată în 14/26 martie, dorința de a i se refera despre tinerii capabili din școlile Blajului capătă acum un răspuns din partea lui Cipariu, în 25 martie/5 aprilie (vezi G.B.C., IV, p. 116 — 118). Dar preferatul profesorului blăjean nu este Mureșanu, ci Demetriu Ladai, pe care-l recomandă cu căldură, lăsînd însă alegerea la latitudinea lui Bariț. Acesta a optat, inspirat, pentru Andrei Mureșanu.

³ Iacob Mureșianu, care era profesor la Brașov și colaborator al lui George Bariț. Reamintim cu această ocazie că între cei doi Mureșeni, Iacob și Andrei, nu există nici o legătură de rudenie atestată cu certitudine. Andrei se trăgea, de altminteri, dintr-o familie Chindriș, venită din Maramureș în zona Bistriței.

⁴ „Cu condiția de a păstra nesmintită credința greco-catolică și ca îndată ce voi fi chemat, să mă reîntorc”.

⁵ Tovarăș de drum.

⁶ Fixă sau la înțelegere? Casă, lemne de foc există acolo? De asemenea avansurile se dau semestrial, sau pe tot anul?

⁷ Cît de pe scurt.

⁸ Dimitrie Moga, tînăr cu studii, originar din Munții Apuseni. era la acea dată practicant tezaurarial la Zlatna. Va ajunge un fruntaș politic marcant al românilor transilvăneni.

⁹ Ștefan Manfi era notarul consistorial al Blajului, și fusese în anii anteriori „Theologiae Moralis Ordinandorum Professor”, cum figurează în *Schematismus Dicastriorum et Officialium Magni Principatus Transsilvaniae pro anno 1834*, Cluj, 1834, p. 257. La 1838 în Blaj își mai duceau existența doi Manfi: *Josif Manfi* (1790 — 1873), care fusese în 1820 — 1821 profesor la Școala din Iași iar acum era econom al episcopului Ioan Lemeni și *Vasile Manfi*, 1802 — 1848, harnic învățător de norme. Despre aceștia doi, vezi Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului*, Blaj, 1940, p. 54, 66. În cazul de față credem că este vorba de Ștefan Manfi.

¹⁰ Aron Budai, fratele lui Ion Budai-Deleanu. Vezi el G.B.C., IV, p. 10, n. 7.

II

Brașov, în 4 ⁹br̄ie [1]847

Clarissime Domine!

Am primit scrisoarea d-tale din 2 și mă grăbesc a-ți trimite cele cerute, nu atît pentru greutatea ce doar ași simți în lucrarea, căci cu aceea sînt datat, cît pentru ca să aibi cu ce-ți petrece seara. Iată, dar, îți trimit cele două *Zeitung*¹ despre Coletti și Grecia, care era la mine, iar nu în pîtrul d-tale; pe lîngă acelea, alte 4 Zeit[ung] de marți, 293 — 296, gazetele rom[ânești] de duminică și cea de astăzi, română și germană ori sasă. Uite și o coală din cartea mea². Vei vedea că pe lîngă toată silința

mea de a face revizie bună, tot mai rămaseră greșăli. Cetește-o, dacă te iartă timpul și-mi fă reflecșiile ce vei afla, după a d-tale înțeleaptă pătrundere, în stilul traducerii, pe care le voi primi cu mulțămită și le voi păzi, cel puțin pentru coalele viitoare. De greutate să nu-ți pese, căci eu voi face cât pot. Șezi, dar, pînă cînd vei isprăvi cu cinste.³

418 Norocirea că mi-ai spus să cetesc îndreptarea lui Gött, ce o dă la urmă, căci într-adevăr în loc de *Bobb* făcuse *Bopp*. Cu lemnele ne merge rău. Sașii încă n-au împărțit și secuii se țin la preț. Cucoana⁴ au cumpărat vreo două, și i-am zis că de va voi, eu îi voi cumpăra și mai multe. Am îmbiet-o să-i cumpăr și varză, dar nu vrea, zicînd că pînă nu-i scrie. Dumneaci ți-a scris o scrisoare și vrea să-ți trimită și premele, prin carul lui Kirner⁵, dar i-am spus că acela nu pleacă astăzi. Așa, de nu vei primi încă scrisoarea d[umnea]lei, să nu-ți faci nici o spaimă, căci cu a mea, așa cum ți-o trimit, n-a vrut să mi-o dea. eu am fost și aseară la d-ta și m-am convins că toate sînt bună. *Victorița*⁶ îi sănătoasă și-mi zice tată, iar nu baci⁷. Pe *Ioan Nica*⁸ l-am îngropat tocma în minutul cînd îți scriu acestea. A rămas o casă grea / și trei încărcate!!

Apropo! Auzit-ai de faima ce e lățită pe la noi, Brukenthalu⁹ d-voastră ar fi murit de gută? Eu nu cred, pentru că am amîna gazetele din Cluj, de duminică seara, prin urmare de murea vineri ori sîmbătă, stetea; asemenea și cele din Sibii, și nu aflu nicăir[i] nici măcar o pomenire.

Grîul la tîrg a fost 16. 15, 1/2; n-am luat nici un grăunte.

Cu aceste, încredințat dragostei d-tale, rămîn al d-tale pînă la sfîrșit.

A. M-u.

P.S. Am uitat să-ți dau afurisiții acei de bani, 2 fl. 25 cr. argint, să-i dai lui Man¹⁰ din Sibii pentru 2 exempl. lexiconiaenice, în numele lui Alex. Verza. N-ai mijloc? M-ai îndatora, căci știi că nu-mi plac banii streini.

Ai d-tale și ai mei toți sînt sănătoși și ți se închină cu pleccăciune.

De episcopie ce știi?¹¹

Fac și mă duc la Frekkes, că n-am fost de cînd te-ai dus, pînă astăzi.

Scrieri n-au venit.

418 v Adieu! /

Încă una: Pandelie îmi dete în minutul acesta următorul articol, pe care nici că l-am citit, ca să i-l publicăm în *Foaie*. Vezi și-mi scrie. Scrie, te rog, și Marghioalei, ca, de cumva are trebuință de bani, să-mi spui și eu îi pot număra în toată ora 10, 419 20, 30, 40 fl. argi[nt]. /

[Adresa:] D[omnului] d[omn] Gheorghe Bariț, cu adîncă reverință, la curia din Șărcaia.¹²

¹ Publicație germană neidentificată. În Transilvania nu apărea la acea dată vreun periodic în titlul căruia să fie cuvîntul *Zeitung*, care deci trebuie luat simplu cu sensul de „ziar”.

² „Cartea mea” era de fapt traducerea adaptată a lucrării pedagogului german Christian Gotthilf Salzmann (1744 — 1811), *Krebsbüchlein*, ce apăruse în prima ei ediție la Gotha în 1870. Versiunea lui Andrei Mureșanu se intitulează *Icoana creștenii rele* și s-a tipărit la Brașov în 1848. O analiză complexă a acestei vechi cărți pedagogice românești, vezi la Ioan Rațiu, *Andrei Mureșanu*, p. 42 — 60 și Ion Buzăși, *Andrei Mureșanu*, Editura Eminescu, 1988, p. 127 — 131.

³ Bariț călătorea împreună cu doi notabili sași pe ruta Sibiu, Arad, Budapesta, Bratislava, Viena, ca reprezentanți ai Transilvaniei în problema introducerii căii ferate. Vezi Corneliu Diaconovici, *George Barițiu, 12/24 mai 1812 — 1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 19; George Em. Marica, *Notele de călătorie ale lui George Bariț*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, 1963, p. 123 — 150.

⁴ „Cucoana”, soția lui George Bariț, Maria, despre care vezi G.B.C., VI. p. 25 — 26, n. 1; p. 112 — 113, n. 1.

⁵ Firmă negustorească din Brașov, care ținea și căruța poștală după moda vremii.

⁶ Victoria, copilul mai mare al lui Bariț, născută în 11/23 februarie 1846 (vezi G.B.C., VIII, p. 112 — 113, n. 1).

⁷ *Baci*: apelativul transilvănean pentru *nene*. De la ung. *bácsi*. *Baciule* în Ardeal nu are înțelesul de șef de ciobani, ci de *nene*.

⁸ Negustor brașovean, rudă cu soția lui Bariț.

⁹ Probabil baronul Joseph Brückenthal, sas cu o lungă carieră de consilier gubernial.

¹⁰ Nicolae Maniu, la acea dată protopop greco-catolic al Sibiului, despre care vezi capitol aparte în G.B.C., III, p. 1 — 57.

¹¹ Se referă la apropiatul sinod electoral al nemților din Ardeal, care va avea loc la Turda în 1 — 2 decembrie 1847, soldat cu alegerea a trei candidați pentru funcția de episcop al Sibiului: Ioan Moga, Moise Fulea și Andrei Șaguna. După un vechi obicei, producător de discordie între români, împăratul îl numește pe cel mai nepopular dintre aceștia (vezi *Nicolae Popca, Arhiepiscopul și metropolitul Andreiu, baron de Șaguna*, Sibiu, 1909, p. 29), pe Andrei Șaguna. Numirea lui Șaguna are loc în ianuarie 1848, umplându-se astfel golul acestei „episcopii” care i-a preocupat atât de mult pe contemporanii în urma morții lui Vasile Moga în 1845.

¹² Bariț se afla la Șercaia, în drum spre Sibiu. Aici primește și adnotează scrisoarea lui Andrei Mureșanu: „1847, nov. 4, Andrei Mureșanu.”

III

Brașov, 8/20 august 1849

Clarissime Domine!

Ieri am sosit de la Ploiești; de sine se înțelege „per varios casus” adecă sănătoși, dar avurăm un tîlhar de cărăuș de la Brebu și atîta m-a necăjit în feluri de moduri, până ce la „fruntea lui Vasiu” îl și bătui românește, adecă Burbea George din Șchei îi trase trei, eu două lovituri cu ciubucul. Nașa mea¹ e sănătoasă, pe lîngă toată desperația că nu-i mai scrii nimica. M-am silit a face tot glume, știi d-ta de ale lui Tudorache Ciurcu, ca să le aduc să rîdă. Ieronim² are mare necaz cu ieșirea dinților. În Ploiești am chemat pe dr. Vasarhely, care îi prescrie niște gumi în apă și ne-a spus că n-are altceva, decît durere de dinți. La plecare iarăși l-am chemat întrebîndu-l de putem pleca și mi-a zis că tocma este de trebuință pentru băiețel, ca să schimbe aerul. Căci clima Ploieștiului e prea fierbinte pentru el. Așa am și făcut și simbătă seara adecă 6/18 eram la d. Vasici, care după cum știi ne-a primit cu toate ce au avut; l-am întreat și pentru băiețel și, îmi zise că are boala dinților. Acestea numai pentru aceea ți le însemna așa pe larg, căci știu ce drag îți este acel prunc. Leontina³ mea încă a fost bolnavă la Ploiești. Mă vei întreba: de ce n-am pornit acasă? Nu ne da mîna, căci pe la noi era furtune. Scurt, acum sîntem acasă, și ce n-am dus cu noi am aflat tot, iar ce am dus, cum știi, ne-au furat schiții. Aici e pace, liniște. Românii luptă pentru binele românilor de se rup. Pe aci era să să înceapă *Gazeta* noastră. Mă îndemnară și pe mine. Eu le răspunsei, că de aș avea voia de la D^{ta}, pe care te cunosc de șef al aceluia organ, și normă după care să urmez, bucuros aș face-o, dar neavînd aceasta îmi socotesc de păcat a cosi în holdă străină. Dar dacă au d-lor voia, le-am spus să-și ceară concesiune de la guvern și să-și înființeze jurnal cum le place. D[omnu]le, eu îți scriu prin Bistrița, nu știu însă pe unde să-ți trimit cărțile la timpul său și mă tem și de cenzură. Tot așa și cu Moldova

și Țara Românească. La madama Sturza o să-i trimit exemplariul la Roman. N-am cum să-ți mulțumesc pentru îngrijirea ce ai pentru mine și pentru curagiul ce-mi faci pentru viitoriu. Cu profesoratul nu se făcu nici o schimbare, ne tragem lefiele ca mai înainte însă în bacnote austr., căci aur și argint nu se mai vede în Brașov, încît tăiem țidulele în 4 și așa ne cumpărăm cele de lipsă. De Ploiești nu-ți mai pomenesc nimic, căci de față vom vorbi mai pe larg, știi colo la moara de harță. Am multe amănunte să-ți spun, dar nu e timpul acum.

Dd. frații Hurmuzachi le sărut mîinile pentru multa bunătate ce arată cu dta și cu tot genul român. M-aș ruga să-mi faci o înștiințare a cărții⁴ mele în multlăudatul d-lor jurnal, de care au început a tremura ciocoi din Valahia și Moldavia; dar și sașii dintre noi dar sunt confuz de greutatea drumului, fără-ți spun că ieri am îngropat pe Maurer Mich., provincial comisariu, și tot ieri am asistat la trecerea celor 3000 prizonieri maghiaro-rebeli, pe care îi trec, prin Valahia, la d-voastră în Cernăuți.

Te sărut de mii de ori și te aștept cu nerăbdare. Marghiolița nu îți scrie că n-are timp, fiind ocupată cu așezarea trebilor casnice. Încă o dată te rog arată din parte-mi cele mai profunde semne de reverință d-lor frații Hurmuzachi, rămînînd

Al dtale, A.M.

Transilvania an. X, 1877, nr. 21, p. 246.

¹ Soția lui G. Barițiu acesta fiind nașul lui Andrei Mureșanu.

² Ieronim G. Bariț (1848 — 1899), unicul fecior al lui G. Bariț. Scriitor și publicist, primul prieten ardelen al lui Eminescu, pe care l-a cunoscut la Sibiu în primăvara anului 1868 (v. Ieronim G. Barițiu, *Din zbcuciumul veacului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982).

³ Leontina Mureșan, fiica lui Andrei Mureșanu, prima născută, moartă prematur.

⁴ *Icoana creșterii rele...*, tradusă și prelucrată pentru români de Andrei Mureșan, Brașov, Tip. lui Ioan Got, 1848.

IV

Brașov, în 10 oct.c. 1849

Clasissime Domine!

Am primit scrisoarea d-tale din 1 oct. ce o privesc drept răspuns la a mea din 20 august, și mă grăbesc a-ți da și eu dechiararea la toate cîte îmi scrii.

Ce se atinge de Gazetă¹, mi se pare că nu ne-am înțeles bine, poate că eu ți-am scris confuz (*Aici urmează cîteva pasaje de natură strict privată, care n-au nici un interes pentru alții. Nota lui G. Bariț*). Fii sănătos și vino acasă, apoi reîncepe-o, ori casează-o pentru totdeauna și te apucă de altă pîine. Eu din parte-mi mă voi bucura totdeauna cînd te voi ști în viață, sănătos și nesupărat, fiind sigur că de te-ai afla ori în care colț al lumii, mergîndu-ți trebile bine, îți vei aduce aminte și de mine.²

În privința cărții mele îți trimit titlul, macar că în împrejurările de față, cînd toată lumea e săracă, foarte puțină speranță am că-mi voi reîntoarce macar ce am spesat cu tipărirea și broșurarea. Tocma lucru la o poezie³ (imitație) în privința cărții mele. Subiectul ți-l pot spune, căci știi că nu o vei deochia. Un om sărac avea numai o grădină, și-ntr-aceea un pom, care aducea fructuri faimoase în tot ținutul. Un vecin pretin bun (pricepi) îi dă sfat ca să-și cumpere o corfiță și să ducă poame de acelea

tocma la curtea Șahului de la Persia căci își vor lua plata înzecit. O face omul sărac: Șahului îi plăcurea poamele. Pe cînd aștepta acum bietul grădinar ca să-i dea ceva, îl aduce dracul pe Șah, încunjurat de toți miniștrii, tocmai în salonul acela unde se afla el așteptînd răsplata osteneții. Dar din întîmplare vede între miniștrii regelui un *pitic* atît de diform, încît pe bietul om îl umflă rîsul. Dar a dat de dracu, căci piticul era ministrul treburilor din lăuntru, și-l afundă dar într-o prinsoare, unde șezu pînă în vara viitoare, cînd regele întrebînd după poame de acele, află toată istoria nefericitului. Deci îl chemă înainte și-l întrebă ce pofteste drept răsplată pentru poame și pentru timpul petrecut în prinsoare. Țăranul răspunde: Maiestate! Să-mi dai un topor, nițică sare și un alcoran. Cu toporul să tai rădăcina pomului, cu sare să o presar, ca nu cumva să mai răsără, și pe alcoran să mă jur că neam de neamul meu nu va mai veni cu poame la curtea de la Teheran. Aceasta am de gînd să o public și eu în freun jurnal român, dar ceva mai tîrziu, căci încă n-am terminat.

„Icoana creșterii rele ca un îndreptari pentru oricare părinte înțelept, prelucrată pentru români după principiile renumiților bărbați Saltzman și Hann tipărită la Brașov“. Din 10 unul este al vînzătorului.

Ce se atinge de venirea d-tale acasă, iată părerea mea și a d. Vasici. Dacă d-ta ești deplin liber, scoate-ți pașaport din Cernăuți pe numele d-tale, ori pe altul; tocmește-ți cărăuș pînă în Bistrița, și încă de ai putea sas bistrițean, căci îmblă destui pe la Cernăuți. Iar din Bistrița o poți lua ori pe la M. Oșorhei, ori pe la Sibiu, ori pe la Cluj. Drumul este prea sigur, d-le. Din Brașov pînă în Bistrița au fost în săptămîna trecută mai mulți brașoveni și nu au pățit nimic. În minutul cînd îți scriu aceste stă lîngă mine un bistrițean care-mi spune că să n-ai habar de drum. Însă sept. st. n. sosi la Timiș un dr. de contumatiu tocma de la Dukla din Galația; au trecut prin Cernăuți, Bistrița, M. Oșiorheiu și au ajuns la noi sănătos. Tot în 7 sept. mai scosei pașaport pentru fratele d-tale Iosif, ca să meargă acasă la părinți, carii sînt sănătoși. În timpul revoltei au fost toată familia d-tale la Ianu. Vorbii cu un neguțător peștian, care tocma își scotea pasport pentru Pesta, și îmi spusă că merge prin Bistrița-Cernăuți-Viena-Pesta. Pentru de a te reîntoarce prin Moldo-România, nu e vorba. Căci acuma de ți-am și scoate pașaport, cum ai zis, cine ne stă bun, că boierii nu-ți vor face vreo insultă; noi carii am fost pe afară le știm toate machinațiile. Așadar, d-ta nu mai întîrzia ci vină prin Bistrița, căci altfel sarmăna Margioala se usucă pe picioare. La Ieronim îi este mai bine. În 21 de zile de la datul scrisoarei acestea te așteptam.⁴

Dle! am trimis în luna trecută o scrisoare la Oni. Redacție cu rugare ca să ne trimită 10 exempl. semestr. II din „Bucovina“ și îi însemnasem cîteva nume; de atunci să mai afluă trei inși cu dorința de a le primi. Spune dlor redactori că îi salut cu reverință și că le voi mai trimite abonenți. pentru că cu articuli care ieșiră în acel jurnal ne răpesc pînă la ceri, la care după cum vād din stil, iai și dta parte însemnătoare.⁵

Al d-tale, A.M.

Transilvania, An X, 1877, nr. 21, p. 246 — 247

¹ Aluzie la scrisoarea precedentă: „Pe aci era să începă *Gazeta* noastră. Mă îndemnară și pe mine. Eu le răspunsei, că de aș avea voie de la d-ta pe care te recunosc de șef al acelu organ, și normă după care să urmeze, bucuroș aș face-o, dar neavînd aceasta îmi socotesc de păcat a cosi în holdă străină“, propunere care, se pare, l-a supărat pe G. Bariț.

² Una din cele mai emoționante recunoașteri din partea poetului Revoluției transilvane de la 1848 a fabulului că Bariț i-a fost permanentul său mentor și suplinitor.

³ Este vorba de fabula *Țăranul persian cu poamele*, prelucrare după poetul german Nicolai, publicată în volumul *Din poesiele lui Andrei Mureșanu*, Brașov, cu tiparul lui Ioane Gött, 1862. Mîhnit de pușinul interes arătat de publicul cititor traducerii sale, *Icoana creșterii rele*, Andrei Mureșanu vede o similitudine între situația sa și a țăranului persan din fabulă.

⁴ Bariț n-a ascultat nici una din aceste recomandări ale lui Andrei Mureșanu, a călătorit incognito prin Moldova și s-a îndreptat prin ținuturile secuiești spre Brașov, unde a ajuns la 18 octombrie 1849.

⁵ *Bucovina* (1848 — 1850). Apare la Cernăuți, săptămînal, sub redacția fraților Gheorghe și Alecu Hurmuzachi. Publică, după exemplul „Daciei literare”, scriitorii din toate provinciile românești. Fiind oaspetele fraților Hurmuzachi, redactorul de la Brașov, despărțit acum de foile sale, s-a simțit obligat a contribui la redactarea ziarului din Bucovina. În luna august 1849 el a redactat în întregime ziarul *Bucovina*, redactorii titulari fiind plecați în Moldova (v. Vasile Netea, *George Barițiu. Viața și activitatea sa literară*, Editura Științifică, București, 1966, p. 226). Chiar dacă în locul semnăturii Bariț preferă anonimul sau pseudonimul, ardelenii, așa cum reiese din această scrisoare a lui Andrei Mureșanu, îi cunoșteau stilul.

V

Sibiu, 23/11[1]854

Clarissime domine!

Am primit scrisoarea d-tale în zilele trecute, pentru care-ți mulțumesc din adîncul inimei. Dă-mi, însă, voie ca să iau tot cîte un pasagiu și să-ți răspund.

Zici că am intrat la ceva gînduri, te-am socotit schimbat? Nu te-am socotit schimbat, decît mă mustără conștiința, că mi-ai trimis cîteva plăcinte, cum a fost de exemplu a lui Niță luga și alte cîteva, pe care eu aici nu ți le putui isprăvi după dorință,¹ din pricină că se mutaseră chiar atunci oamenii din locurile lor, și veniseră alții noi, cu carii încă nu puteam juca după dorință. Din asta cugetam că d-ta, nescriindu-mi atîta timp, vei fost necăjit pe mine.

Pentru călindare², deși nu le-am primit încă, îți mulțumesc foarte frumos, și îndată ce vor sosi nu voi lipsi a le împărți după dorință.

Cît pentru *Istoria* lui Șincai³, voi vorbi cu librării de aici, cari cred că vor trage cîteva exemplare, și atunci vom putea mulțumi pe acei bărbați puțini, cei aleși împregiurul nostru, cari doresc încă și în aceste timpuri furtunoase a se prevedi cu lucruri literari române. Cauza pescarilor într-adevăr se socotește decisă prin ordinăciunea, ce nu o ai ctit, din *Buletinul provinciale*. Deci dacă oamenii se socotesc nedreptățiți și cu aceea; trebuie să reclame din nou, arătînd cu spețialitate cazurile de năpaste și nedreptățire ce cearcă, căci ministrul a dechiarat vînzarea de pește de slobodă, alît în mare cît și cu măruntul. Vasazică asta este își/na lucrului.

420

Am aflat și despre ticăloșia ce s-a făcut la Viena, și-ți spun curat că am rămas încremenit. Eu cunoșteam pe omul acela pînă cînd încă nu plecase la Viena ca să primească chiverniseală. Și eram convins în inima mea că el are științe foarte frumoase și extinse, judecată matură. Durere însă că îi lipsea caracterul care se cere neapărat, mai nainte de toate, la un om cinstit. Acum, dară, o păți numai după merite. Cu toate aceste, rola ce a voit să o joace el n-a fost din capul lui, ci de aici, de la noi, de la un bărbat care-i jurat că pe unii ca... Bariț etc., etc. îi va prigoni, pînă cînd va fi în viață. Apoi lîngă el se aflară acele cîteva creature înjosite și apuse, care-l purtară de nas cu minciunile și defăimările. Și ne pare că și el o să ajungă, cu vreme, tot ca și oamenii săi!...⁴

420 v

Bine vei face, cînd ți se va da o ocaziune secură, ca să-mi împărțești și supărarea ce zici că erai să o pați în iuliu. Din norocire că facțiunea aceasta spurcată este foarte mică la număr și pe ici, pe colea își cam arată unghiule. Totuși din aceasta fin/tînă mi-au izvorît și necazurile mele care le-am trăit și încă le traî. Nu-s

23

eu în stare a ți le încrede aceste pe hîrtie, ci numai între patru ochi, subț o umbră a Carpaților, undeva. Te încredințez însă că ce am suferit eu și ce sufer, la altul ar fi cășunat demult moarte silnică ori uscăciune totală. Nevoia însă mă învață a răbda, iar nu a mă supune fatalităților, și a mei sînt rezoluți a le suferi toate cu inimă de bărbați. Va veni o vreme cînd se vor descoperi toate. Nu știi dacă voi fi eu atunci în viață, au ba...

Susana⁵ se află mai bine acum, și vă salută. Tocma în minutul acesta citii că amicul d-tale, *Faurul* de la S.st. Giorz, știi, cu care avuși aștepta de a trage, s-a mulțăm de totul ce i s-a dat, și nu va să mai fie angajat public. Maghiarii, în partea cea mai mare, toți au resignat. Ce va fi cauza nu știi.

Te sărut de mii de ori și te rog să arăți și nașii complimentele noastre.

Încă o dată-ți mulțămesc pentru cele împărțășite. Fii secur că mai departe nu vor ieși.

421

Andrei/

[Adresa:] D.d. Gheorghe Bariț, la Brașov. Prin bunătațe.

¹ Andrei Mureșanu era translator pe lângă Guberniul Transilvaniei, după revoluție, cu sediul revenit la Sibiu, de unde se mutase în 1790 la Cluj. După obiceiul său, Bariț îi bombarda pe pușinii funcționari de stat români (Ioan Măiorescu, Ioan Dolman și Aron Florian la Viena, Andrei Mureșanu, Pavel Vasici și Gavril Dorgo la Sibiu) cu o mulțime de plîngerii și cereri ale negustorilor brașoveni, survenite în atmosfera plină de nemulțumiri de după revoluție. Un asemenea caz este și „plăcinta” lui Niță Juga, viitorul cuscru al lui Bariț, negustor eu dare de mină dar nu prea ordonat în afaceri.

² Probabil exemplare pe anul 1855 din *Calendarul pentru poporul românesc*, pe care Bariț l-a editat între 1852 — 1865. Vezi *G.B.C.*, IV, p. 47, n. 1

³ Se referă la prima ediție completă a *Hronicii românilor* a lui Gheorghe Șincai, tipărită la Iași în trei volume, sub îngrijirea lui August Treboniu Laurian, Anastase Panu și Mihail Kogălniceanu, în 1853 — 1854.

⁴ Greu de știut cine era „creatura înjosită și apusă” care a comis o „ticăloșie” la Viena, probabil împotriva lui George Bariț și a partidei naționale. Dar contextul nu lasă nici un dubiu asupra faptului că acela era condus din umbră de episcopul Șaguna, „de aici de la noi”, adică din Sibiul unde Andrei Mureșanu se afla în 1854. George Bariț a avut nenumărați dușmani de moarte din rîndul vrăjmașilor națiunii, însă dintre români în asemenea măsură numai pe Șaguna. Acesta a mers cu ura personală pînă la a-l *afurisii* în bună regulă pe Bariț, omul care formal nici nu făcea parte din confesiunea lui Șaguna, și deci nu-l putea „pedepsi”, iar în fond era de un total indiferentism în materie religioasă, veritabil ateu în acțiunea epocii, care nu se sinchisea de fulminările arhierului din Sibiu.

⁵ Susana era soția lui Andrei Mureșanu, fiica preotului Vasile Greceanu din Brașov. S-au căsătorit în 27 august 1842. Susana i-a născut lui Mureșanu opt copii: pe Leontina, George, din nou Leontina, Victor, Susana, din nou Victor, Andrei și Eleonora. Mortalitatea copiilor în familia lui Andrei Mureșanu a fost înspăimîntătoare: din opt au supraviețuit doi, George și Eleonora, care s-au stîns în plină tinerețe, dincolo de Carpați. Susana le-a supraviețuit tuturor, trăind încă în preajma anului 1900 și lînzindu-i lui Ioan Rașu informații pentru monografia poetului (vezi Ioan Rașu, *Andrei Mureșanu*, p. 182, Ion Buzași, *op. cit.*, p. 26 — 28).

VI

Sibii, 25/11 [1]855

Clarissime domine!

La mult prețuita d-tale scrisoare, abia acum putui ajunge ca să-ți răspund, pe de o parte din cauză că mă îmbulzără nemții cu traducerile¹, pe de alta, însă, căci doream să aflui din izvor sigur despre frățiorul d-tale, care se află aici la drepturi.

24

Acum mai întâi îți mulțămesc pentru Căldariu², care nu numai că l-am primit, ci seara în pat l-am și citit și am rămas prea mulțămît cu coprinsul lui.

422 Frățiorul³ se poartă bine, după cum mă convinseseră chiar profesorii lui, cu carii-s cunoscut. Toată greutatea ce o simte este nededarea cu limba germană, care în Cluj nici peste 100 de ani nu o vor învăța bine, din cauză, între altele, că nu au cu cine conversa în aceeași limbă. Zici că nu văzusem pe băiet de la 1845. / Te încredințez, domnule dragă, că ai ce vedea. Eu privii lung la el și în urmă-mi adusei aminte de cuvintele unui profesor piarist ce avui la retorică, care ne învăța cum să punem argumentele în orașune, zicînd: „La început unul din cele mai tari și la urmă detto”. Această regulă se pare că a păzit-o și tată-l d-voastră cînd a ținut bunei d-voastre mame orașunea cea de mire, căci începutul și sfîrșitul, adecă, vorbind după retorică, argumentul cel dîntii și cel din urmă în confirmașune este unul ca unul! Îți gratulez de un așa frate și doresc viață, sporiu și înaintare în cariera literelor. Iar d-tale, zile îndelungate, ca să te poți bucura de el oarecîndva!

422 v L-am poftit să vină la mine în tot timpul, căci, ți-o spun curat că-mi țiu plăcere / a conversa cu dînsul.

În privința catastrofei sau a tevaterei cu Reuniunea îmi ziserăți, mai ales chiar Ienache, că așa fi fost rău informat. Eu nu mă țin niceodată informat, nice bine, nice rău, pînă cînd nu ascult pe ambele părți și pînă cînd din spusese lor nu-mi formează o părere a mea proprie, pe care apoi, cel puțin pentru a mea individualitate, să mă pot răzima. Așadar, tot ce-mi negarăți d-voastră ar fi fost să fie că părintele Petric⁴ n-au pretins în gura mare ca să se împărțească sau, mai categoric, ca să se aleagă la o parte ce au dat uniiți și ce neuniții, și așa, accia să-și icie partea lor, iar aceștia partea sa. Apoi spune-mi d-ta, aceasta nu va să zică împărțire? Apoi cum că aceasta s-a întimplat, vă pot dovedi cu un nor de mărturii. Poate că d-ta și chiar Ienache nu ați fost de față la această nobilă dezbatere. N.B. Eu o știu aceasta și de aci de / la izvor, din instrucșunea care s-a dat lui Aron, renumitul intrigante fără de păreche în toată năciunea română și periculos pentru tot pasul ce-l face⁵, ca unul ce, pe lîngă bogăția de învățătură ce o are, împreună și acest fatal dar al măiestriei de a intriga și apoi rîde în pumni și de o parte și de alta. Poate că nu aveți ocaziune deajuns pentru de a-l cunoaște cum îl cunoaștem noi, în mijlocul nostru.

423 În celelalte, citește d-ta scrisoarea mea către d. Orghidan⁶, și te vei convinge că eu nu avui trebuință de a fi informat, bine sau rău, pentru că în aceeași scrisoare zisei: „Eu încă sunt de părere a comitetul să se aleagă din nou, și Iacob să străpună casa și hîrtiele la noul sau noua casierie. Apoi, de eram eu, *purac putac*⁸, de părerea și partida lui Iacob, aceasta negreșit că nu o ziceam.

Acum bine că se sfîrși! De cumva s-a sfîrșit acea catastrofă nedorită, care a întăritat și a înflăcărat inimele brașovenilor, care nu știau de aceste, pe mai multe zeci de ani înainte.

Nu știu ce s-a urmat mai încolo și te rog ca, avînd cît de puțin răgaz, să-mi descrii și partea a doua a dramei, adecă de la alegerea noului comitet încoace. Capul răutății mi se pare a fi în acel proiect de a înființa școală de fete în Blaj. N.B. Hîrtiele Reuniunii, adecă de la — cum zic muntenii — pentru înființarea a două școli de fete orfane, una în Blaj și alta la Brașov, care se dederă Gubernului, se află astăzi, *pro danda opinione*⁹, în mîna Excel[enței] [sale] d. e[iscop] Șaguna. Ce va răspunde și ce se va hotărî mai tîrziu, eu îți voi împărtași la timpul său.

424 Cine a ieșit cu acel nefericit proiect la lumină ți-o spun curat că a mîncat lumînarea cu feștilă cu tot, și încă-l va mai mînca și rușinea, de cumva Guberniul nu va lăsa ca să se înființeze acele școli. Ți-o spun cu/rat că astăzi nu numai că nu

doresc a fi cu locuința în Brașov, ci încă vă condolez și d-voastră. Pentru că am auzit vorbe de la oameni cari credeam că și când li se va întărita tărțile în cap, totuși vor avea atîta simț de cultură de nu se vor scărpinga cu amîndouă mîinile în mijlocul adunărilor. Din tevatura aceasta mai pot ieși cu timpul și alte secături, de cari astăzi nici că visăm. Drept aceea eu din parte-mi vi-o spun curat că-mi pare rău din inimă de toate cîte s-au întîmplat.

424 v Eram să uit a-ți spune că în zilele trecute mă pomenii cu o scrisoare de la d. Bărnuțiu din Iași, unde mă provoacă a trece la ei cu leafă de 12.000 lei moldovenești pe an, 37=1. Le-am mulțămît de onoarea ce mi-au arătat-o și am zis că deocamdată voi rămîne unde sînt¹⁰, pînă se vor alege trebile mai bine cu Principatele, care tocma acum se dezbat pe la feliturite cabinete mari / din Europa.

Să nu cugeți că nu aș fi în stare a-ți împlena cu secături și fila aceasta, căci de gură am fost cu bun totdeauna, însă nu mă iartă timpul și ocupăciunile, cari se făcură tum pe pulpitrul, numai de cînd am început a face la scrisori.

Cu aceste sărutîndu-te și rugîndu-te ca să-mi mai scrii, cel puțin încheierea dramei știute, rămîn al d-tale pînă la moarte sincer stimătoriu,

425

Andrei/

¹ Andrei Mureșanu, excelent cunoscător al limbii germane, era translator gubernial și traducător al puzderici de legi și decrete emise în limba germană de către regimul absolutist fost revoluționar.

² Vezi supra, scris precedentă, nr. 2.

³ Înțelegem că unul dintre frații mai mici ai lui George Bariț își făcea studiile de drept la Sibiu. El trebuie să fie Leon, fratele preferat al lui Bariț, și cel care îi va furniza scriitorului cele mai mari deziluzii. Vezi amănunte abundente în acest sens în corespondența de familie din *G.B.C.*, VIII, pass.

⁴ Ioan Petric era protopop neunit în Brașov (vezi *G.B.C.*, II, p. 111 — 112, nr. 2).

⁵ Confratele complimentat astfel este Aron Florian, care fusese la Sibiu redactorul *Telegrafului român* iar din 1853 se afla la București ca funcționar al Eforiei Școalelor. Vezi despre el capitol aparte în *G.B.C.*, I, p. 1 — 87.

⁶ Rudolf Orghidan, negustor brașovean cu influență. Vezi *G.B.C.*, I, p. 171, n. 1

⁷ Iacob Mureșanu.

⁸ „Bunăoară“.

⁹ „Ca să-și dea părerea“.

¹⁰ Andrei Mureșanu și-a exprimat refuzul într-o scrisoare pe care i-o adresează lui Bărnuțiu în 4 noiembrie 1855. Vezi în *Amicul familiei*, XIV, 1890, p. 246 și la Ioan Rațiu, *Andrei Mureșan*, p. 38 — 41; Ion Buzași, *Andrei Mureșanu — chemat ca profesor la Iași, în Cronica*, An, XXIII, 1988, nr. 15, p. 15.

VII

Sabinu, 19/4, 1861

Clarissime domine!

Am citit cu multă plăcere prețioasa d-tale scrisoare din 17 aprilie și-ți mulțămesc din profundul inimei pentru ostenețele ce ai făcut pentru mine. Eu la goală translatură, căci nu este împreunată, cum a fost aici, cu rangul de concipist, am ajuns numai ca Pilat *in Credo*, nu am cerut-o cu gura au în scris la suflet de om, căci ea nu e pentru mine. Precum d-ta bine știi, la translatura din Cluj¹ aș avea a traduce din română în maghiară și viceversa. Asta din urmă tot ar merge, dar cea dintîi nu, deloc, căci eu de 11 ani nu am mai prins carte maghiară a mină. Apoi niciodată n-

26

am fost așa de perfect în limba maghiară, ca să fi putut îndrăzni a stiliza după spiritul cel nou, vasăzică din capul meu nu aveam cuvînt să o cer niciodată. Dar iată cum s-a întîmplat: Dunca și Alduleanu au fost de mult avizați că vor merge consilieri la Cluș. Femeile lor cu femeie mea, mai ales Alduleana, trăiau foarte bine. Aceasta, auzind că bărbatul merge la Cluș a mișcat toate băierile inimei bărbatului său, ca acela, cu ajutorul lui Dunca, să-mi cîștige și mie *quocunque pretio*² un post la Cluș, ca să fie femeile laolaltă.

429 A venit treaba alegerei consilierilor. S-a ales Dunca et Alduleanu. A venit rînd să se aleagă / secretarii, dar consilierii noștri nu era pe acolo. La această propunere de secretari, nu știu bine, în Cluș au în Viena, s-a întîmplat, se zice, că s-ar fi atins ceva și de mine, ca de cel mai vechi concipist al Gubernamentului german de la noi. Dar auzind un maghiar ce sta într-un fund al salonului numele *Mureșanu*, a întreat: „Acela este care a compus *Deșteaptă-te române?*” Răspunzîndu-i ceilalți că e acela, ar fi zis încet: „Na, jöl vagon!”³ Vasăzică secretariu nu m-am făcut. A venit mai tîrziu rîndul la alegerea concipiștilor, după ce mersese la Cluș și Dunca cu Alduleanu și au asistat ambii la alegerea concipiștilor; se vede treaba că aci de mine nu a fost nici vorbă. Așadar, am căzut și din concipist. Ce să facă ei acum ca să mă îmbrace și pe mine cu ceva? Se sculară și votară cu toții românii consilieri, că trebuință neapărată ar cere ca și mai nainte înființarea postului de „*román nyelvhölfordító*”⁴. Aci soartea, poate după recomandățiunea domnilor mei, cu cari eu în viața mea n-am fost vorbit de nici un post, a căzut pe mine să fiu eu simplu translator, și încă, cum stă în decret, cu leafă de 472 f. 50 cr. m[onedă] a[ustriacă] adecă plata cea veche de 450 fl. arg. care o avu fratele Bob⁵, și pe care-l puseseră translator din cancelist. Acesta e să fie și rangul meu, vasăzică din concipist cu 9
429 clase de diete, cancelist cu a 12 clase de diete./ Cu toate acestea, în decretu-mi se zice că s-a scris totodată sus ca să se aducă salariul cel de 492 fl. m[onedă] a[ustriacă] la 840 fl.m.a., dar de categoria rangului nu atinge nimic, să se zică [=vasăzică n.ns.] rămîne și pe venitoriu rangul de cancelist.

Eu decretu-l mai țin cîtva timp, cam pînă la Paști, apoi atunci îl trămit frumos îndărăpt, escuzîndu-mă că nu am acea dexteritate ca să pot traduce bine și curat din română în maghiară, și mai încolo că am un băiat la Gimanz[iul] german în Sibii, pe care ducîndu-l la Cluș și neștiind ungurește, ar trebui să taie cînilor frunze.

Adauge! Aseară veni la noi femeia lui Alduleanu cu o scrisoare de la bărbat în mîină și zice că i-a demîndat să-mi citească ce este despre mine. Acolo despre mine stă: „*Spune fratelui Andrei că acum să nu îndrăznească a veni la Cluș, chiar de l-ar și chema cu forța, ci să aștepte, că pe Paști vin eu acasă și atunci îl voi lua cu mine*”. Ce va să zică aceasta nu știu!

Dar eu, să fii sigur că-mi dau demisiunea din postul de translator și la Cluș nu mă duc defel!

La luna lui iuliu vin cu familia cu tot la Brașov, și petrec pînă în primăvara viitoare, cînd apoi trec Carpații cei mîndri, cari mi-au fost pururea prețuiți, și mă așez acolo⁶. D-ta la Brașov, nu poți să străbați cu mine de senator, căci eu sunt din Bistrița și comisul mîină pe oameni la patria lor. Fă ce poți.

Cu acestea, sărutîndu-te, rămîn al d-tale frate în dreptate.

Andrei/

¹ Este vorba de reorganizarea vieții politice a Transilvaniei pe baze liberale, în urma *Diplomei imperiale din 20 octombrie 1860* și restaurarea Guberniului la Cluj. Paul Dunca de Șchiau (vezi *G.B.C.*, V, p. 43, nr. 1) și Ioan Alduleanu (*Ibid.*, II, p. 43, nr. 10), au fost numiți consilieri gubernali la Cluj. Scrisoarea oferă cele mai complete date despre acest episod penibil din viața poetului, care rămîne fără slujbă, pe drumuri, cu doi ani înaintea morții.

² „Cu orice preț“.

³ „Ei, asta-i bună!“

⁴ „Traducător din limba română“.

⁵ Ioan Bobb fusese cel mai cunoscut translator român la Guberniul Transilvaniei pînă în 1848. Despre el vezi *G.B.C.*, III, p. 155, n. 12; V, p. 74, n. 2.

⁶ Visul exprimat în această romantică frază nu i s-a împlinit. S-a mutat doar la Brașov, unde s-a sfîrșit în toamna anului 1863 în urma unei degradante boli care a secerat minți luminate ale vrennii, ca Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian, Gavril Munteanu și alții (v. *Ion Buzăși, Andrei Mureșanu*, p. 58 — 62).

VIII

Sibiu, 20/8 mai 1861

Clarissime domine!

Am primit onorata d-tale epistolă din 16 a.c., și cele cu bunătate împărtășite le-am luat la inimă. În epistola de mai nainte eu am scris că nu am primit postul de simplu *forditô*¹ din cauza limbei maghiare, în care nefiind cu așa tare, numai m-aș fi prostituat.

În decretul meu a stat curat că leafa mea este 472 fl. 50 cr.W., însă se apromite ca totdeauna să scrie la curte ca leafa, de la 472 f. 50 cr.W. să se mărească la 840 fl. v.a., iar *de rang în decret n-a fost pomenire deloc*, decît cum ți-am zis, *forditô*. Apoi nefiind vorba de rang, de sine se înțelege că, la Cluș, rangul translatorului a fost și este clasa a 11: cancelist, cum a fost d. Bobb², de care să nu te îndoiești nimic. Dar mic îmi pare foar/te bine că am scăpat așa *ușurel*, căci oficiul de translator îmi era de nesuferit! Căpătînd ceva cuprindere în Brașov, ca să pot ținea casa-mi, nu aș trece în România; căci eu știu destul de bine cum le merge la ai noștri trebile acolo, însă „nevoia n-are voia“.

Arhiep[isco]pul Șuluț³ nu vine la Sibiu, căci a mers cest de-aici la el. La 15 mai au fost de aici mai mulți la Blaș, la serbarea ceremoniei din [1]848. Tot ce am înțeles că s-a otărît acolo mai însemnat ar fi *invoirea pentru adunarea unui congres naționale din toată Monarhia Austriacă, pentru că s-a determinat, cum aud, a se petiționa la împăratul*.

La Sibiu au făcut sașii, cu alegerea amploiaților români, și mai mare *scandal* decît la Brașov, căci vineri au ales pe fratele *Roșca*, ginerele protop[opului] *Panovici*, jurist născut în Seliște, în *sută* sau în *comunitate*, unde a ră/spuns 14 fl. v.a. ca cive, și sîmbătă era să-l aleagă de *senator* et *inspector* peste Seliște. Omul o avea ca a mîină, și cînd colo, a doua zi, rămase cu *curul în baltă*, căci d. Conrad Schmidt, preacuratorele finan[ciar], venind numai în zilele trecute de la Viena, unde fuse chemat, a sucit treaba în mijlocul votizațiunei, cît *Roșca*, pentru neajunsul voturilor, a rămas pe jos!!?

Alt român, *Vlad Chioru* din *Bungard*, vorbind cu comesul, s-a înțeles ca să-și cumpere la Sibiu ceva moșioară. El de loc și cumpără, încă în acea zi, o fînață cu 450 fl. v.a., cu speranța că va intra în comunitate și la magistraț, ca *senator*, căci este iarăși iurist și a fost adjunct judecătorec. Însă cînd a mers cu hîrtiele gata, sașii îl deteră pe / ușă, zicînd că s-a pomenit prea tîrziu; și acum se poate apuca el singur să-și *cosească livada*. Pe Bologa l-a învitat⁴ *comitele* să meargă la vatra lui, unde s-a

născut, la *Nocrih*, căci acolo îl poate face și *Königs-Richter*, ma în Săbii nu!!!

Cu aceste, recomandat onoarei d-tale celei frățești și salutînd tot cuprinsul, împreună cu pe fratele Iacob, rămîn cu profundă stimă și pururea ascultătoriu al mult prețuitei d[omniei] tale cel mai sincer,

432 v

Mureșanu /

¹ „Traducător“

² Vezi scris. anterioară, n. 5.

³ Alexandru Sterca Șuluțiu, despre care vezi capitol aparte în *G.B.C.*, IV, p. 356 — 404.

⁴ „Invitat“. Latinism.

IX

Brașov, 29/3 [1]861 [sic;rete: 1862]

Clarissime domine!

De la il[ustrul] d[omn] comite Rosetti¹ a sosit la Eforia școalelor gimn[aziale] române din Brașov un ursoriu, unde aduce aminte bărbaților de litere cari se apucară de traducerea opurilor clasice romane și cere pe luna venitoriului mai, ca la termin ce expira pentru *Suetoniu*, și pentru *Jordandes (Jordanes)*², cu toate că mie mi s-a dat acest din urmă, după epistola d. Munteanu, numai la 30/12 1861 și eu am primit din mîna d-lui Pușcariu abia în 29/3 [1]862 pe *Jordanes* latinește, ca Tacitus al d-tale cu note latine pe dedesupt. Te rog dar prea frumos să binevoiești a-mi mijloci ca să-l pot preda tradus deodată cu Tacitus. / Totul e 13 coale și 1/8, prin urmare se poate lăsa și răzima în omenia mea, care ce nu pot împlini nu apromit. Iar dacă il[ustritate] sa d. conte nu ar binevoi a se mulțămî cu aceasta, atunci eu îl rog să facă bine să-și afle pe altul

426

Cu aceste, recomandîndu-mă bunătăței d-voastră și spuindu-vă că prea on[orată] familia d-voastră se află sănătoasă și în pace, rămîn cu profundă reverință al d-voastră prea obligat,

Andrei Mureșanu /

Trista pusăciune în carea se află corifeii populilor în timpul de față

Acei bărbați patrioți, carii din interesul binelui comun voiesc naintarea prosperității patriei și a adevărului, carii își apără ideile sale în dreapta și în stînga, în sus și în jos, fără a privi la personalități, în timpurile mișcărilor, fie acele în interesul principiului monarhic ori a celui republican, vor avea pururea o pusăciune apăsătoare. Căci alunecînd guvernul la abuzuri, ei în conștiință-și sînt îndatorați a-i păși în contră, prin urmare, prin singura acea pășire, devin în o stare neplăcută, încît sînt mai persecutați decît ultraliberalii, din cauză că influența lor e mai temută. Iar luînd poporul nas și slobozindu-se el ici coala la abuzuri care niciodată nu duc la bine, pentru că vătămă interese drepte, pe care nici o putere din lume, ori de unde ar proveni aceea, [nu] le poate înlătura pe timp îndelungat, ei iarăși sînt siliți a păși în contră, cu toată energia.

29

Așadar, prepusul îi urmărește paș în paș; și dacă influența vorbei și a lucrării lor se face prea mare, atunci oamenii își pun toată silința a-i înlătura. Luînd dar terorismul unor anumite secte politice cîrma, atunci ei sînt cei dinții a căror capete zboară prin ascuțitul sabiei. Cu toate acestea, capetele lor recad într-un pămînt mînos. Ideile lor se naltă în urmă ca nește aburi. Tirănia cade și trebuie să cadă, fie ea întreprinsă de cătră corifeii populilor, sau de cătră regi, fie ea introdusă supt protestul minții celei sănătoase, ori ca un drept din mila lui Dumnezeu. Ori ce ai putea insufla masei unui popul ce se află încă purtat în fașă, noi credem că libertatea, care se știe pe sine modera, în urmă tot va repurta triumful și învingerea.

(După D[eutsche] Z[e]i t[un]g.)³

¹ Scarlat Rosetti, despre care vezi *G.B.C.*, VI, p. 247, nr. 4.

² „Comitele“ Scarlat Rosetti instituisse în 1855 un premiu de 1000 de florini pentru cea mai bună istorie a românilor, sumă dublată în 1860. Cum competitorii nu s-au înghesuit, Rosetti a schimbat destinația pe seama unor traduceri din scrierilor clasici latini. Andrei Mureșanu n-a avut șansa să se împărtășească din onorariul acesta, cu toate că înțelegem că s-ar fi apucat de traducerea lui Jordanes. Dintre ardeleni, singur Gavril Munteanu a dus la capăt o lucrare din cele premiate de Scarlat Rosetti, traducînd scrierile lui Tacitus, care însă s-au tipărit după moartea traducătorului, în 1871. Vezi, Nicolae Lascu, *Clasicii latini în România*, Cluj, 1974, p. 445. Gavril Munteanu avea preocupări mai vechi în legătură cu opera lui Tacitus, astfel că oferta lui Scarlat Rosetti nu l-a mai surprins ca pe Andrei Mureșanu.

³ Adnotarea lui George Bariț la sfîrșitul scrierilor: „De la 1837 — 1861, 9 piese de la Andrei Mureșanu. Toate celelalte s-au nimicit în revoluțiune“. Scrierile III și IV al căror mss. lipsește au fost publicate în *Transilvania*, 1877, de unde le reproducem.

CONSTANTIN ALPINI

1809(?) — 1846

Generația preromanticilor transilvăneni cunoaște o galerie întreagă de destine nefericite, de talente reale dispărute prematur, uneori zguduitor de tragic, asemeni eruditului profesor blăjean Iosif Pop¹, alteori din cauza bolilor sau a dramelor politice, asemeni primului geograf ardelean, în același timp poet și istoric talentat, Ioan Rusu², asemeni poezilor Iosif Many³ și Nicolae Pauleti⁴, a tânărului cu habitudini machiavelice Ioan Turcu⁵ și a altora. Constantin Alpini, făcînd și el parte din această familie de îngeri căzuți ai Blajului, s-a stins cu o discreție parcă rușinată, lupînd blajin cu tuberculoza, în mediu campestru după moda vremii, unde laptele de capră a cedat pînă la urmă în fața germinilor de hectică. Avea „se pare” 37 de ani în noiembrie 1846 cînd George Bariț îi anunță cu nemărginită durere încetarea din viață⁶. „Incomparabilul Alpini”, cum îl numește poetul Iosif Many⁷, a fost, după aprecierea lui Bariț, „unul din acei genii păzitori ai poporului nostru, peste tot pînă unde-i ajungea sfera lucrării”. Se născuse, tot „se pare”, la Cut, în satul celei mai mari moșii a Blajului, dintr-o familie care a dat mai mulți clerici greco-catolici. După mărturia lui Timotei Cipariu⁸, vestitul canonic Izidor Alpini, mort în 1841, îi era unchi, așa cum unchi i-a fost după propria mărturisire⁹ și protopopul Cutului din acea vreme, Teofil Alpini, amestecat în marele „proces lemenian” de la Blaj¹⁰ ca pârtaș al lui Simion Bărnuțiu, și pedepsit din această cauză de episcopul învingător în tristul litigiu. Căile școlilor trebuie să-i fi fost deschise de Izidor Alpini. George Bariț îl cunoaște la Liceul Academic Pianist din Cluj în 1828, unde probabil a urmat clasele superioare de filosofie. Dacă luăm de bună informația aceluiași Bariț cum că Alpini și-a încheiat anii al treilea și al patrulea de teologie la Viena în 1833 — 1835, înscamnă că primii doi ani i-a urmat la Seminarul Teologic din Blaj. Apoi, spune autorul necrologului, Constantin Alpini a fost „aruncat” în parohia Meceniș (Ermindszent, azi satul Ady Endre) din Sălaj. În realitatea n-a fost „aruncat”, ci așezat în acest sătuleț frumos și bogat de pe valea Eriului, de către unchiul său Izidor Alpini, care era vicar foraneu al Sălajului. Șematismul Blajului pe 1835 ni-l arată în funcția de paroh la Meceniș¹¹, în același an în care unchiul său era numit canonic capitular la Blaj. În afara depărtării de Blaj, Mecenișul nu avea decît avantaje pentru un tânăr preot de cultura și inteligența lui Alpini. Aflat administrativ în Partiumul transilvănean, Mecenișul gravita cultural spre orașul din apropiere, Carei, pe atunci centru aristocratic al comitatului Satu Mare. Pe la Gimnaziul romano-catolic din Carei trecuse elevul Simion Bărnuțiu după 1820, iar în satele românești din zonă trăiau intelectuali români, firește preoți, legați prin multiple contacte cu inteligența care se grupa încă în jurul Blajului: Dimitrie Hossu din Sanislău, viitor colaborator al lui George Bariț la *Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru minte...*, Moise Sora Noac din Nantii sau Nanda (azi Hurezu Mare), Grigore Pop din Craidorolț, protopopul Eriului și deci șeful local al lui Alpini. Aceștia tipăresc la Carei, chiar în deceniul păstoriei lui Alpini în Meceniș, cărți care marchează prezența lor în scrisul epocii, fie și în limbi străine și cu obscure poezii sau „pandorii” ocazionale închinare putemicilor zilei: Dimitrie Hossu în 1833 una pentru baronul Vécsey Miklós¹² iar în 1835 alta pentru răposatul împărat Francisc I¹³. Grigore Pop în 1833 una pentru episcopul Ioan Lemeni în 1835¹⁴. Moise Sora Noac, cel mai cunoscut poet al nordului transilvănean din acea vreme își tipărea scrierile, multe la număr, fie la Oradea, fie la Buda. Constantin Alpini are meritul de a fi publicat cea dintîi carte românească în această citadelă infumurată a fundamentalismului unguresc deznaționalizator care era Careiul. Aura vremii imprimă această calitate unei scrieri care pentru autor nu era decît o *captatio benevolentiae* pe adresa episcopului Ioan Lemeni, de la care aștepta o soluționare a depărtării sale de centrul Transilvaniei, unde Alpiniștii dețineau roluri notabile în aparatul clerical greco-catolic. Dar dincolo de acest rost practic, larg utilizat în epocă, *Versuri... domnului Ioan Lemeni*¹⁵ aducea noutatea cuvîntului românesc tipărit, în extremul nord-vest ardelean atît de însetat de viață culturală națională. Versului lui Constantin Alpini curge armonios pentru timpul și locul în care s-a creat: „Firea pre toți ne învață / Să lucrî pînă trăiești, / Că toate cite-s de față / Trec precum te povestești. // Un lucru e fără moarte: / Prin fapte a-ți ciștița / Nume, care nici îl poate / Timpul, nici alt' a-l strica.”

Dacă în ianuarie 1838 Constantin Alpini îl cînta astfel pe episcopul de la Blaj în îndepărtatul Carei, cu totul alta era situația autorului în toamna aceluiași an. Muncise în vara anului 1838 protopopul greco-catolic al Mediașului, Ioan Stoian, și Ioan Lemeni se hotărâse să-i ofere acest post tînărului paroh de 29 de ani din Mecențiu, Constantin Alpini. O fi apăsînd în cumpăna hotărîrîi și influența canonicului Ișidor Alpini, ins puternic, nu prea iubit și deci temut, ca unul care îl concurase serios pe Lemeni în 1833 la alegerea de episcop. Dar cel promovât merita desigur această demnitate, după cum reiese din aprecierile unanim superlative ale contemporanilor. Urmează opt ani rodnici în care Constantin Alpini, acum aflat într-o poziție centrală în rîndul inteligenței transilvănene a epocii, reprezintă rezistența românească într-o altă cetate ostilă ocrotită de constituția Staturilor și Ordinelor: Mediașul sășesc, unde „oaspeții“ se făcură stăpîni insolenți și acaparatori, rînenți la orice revendicare a românilor. Și totuși numele său ar fi alunecat în uitare dacă nu și-ar fi legat soarta de aceea a lui George Bariș, aîta cît și-a legat-o. Redactorul de la Brașov și corespondențele lui păstrate cu grijă se dovedesc și în cazul lui Alpini salvatoare de la uitare istorică, așa cum au fost în cazul lui Ioan Rusu, Iosif Many, Grigore Mihali, Vasile Pop, Nicolae Nifon Bălășescu și mulți alții, dar într-o măsură incomparabil mai mare decît la aceștia. Autor al unei cărțuții care abia dacă mai există, cleric mort în plină tinerețe, Constantin Alpini s-ar fi șers cu totul fără acest grupaj de scrieri de o ineludabilă valoare. Corespondența cu Bariș constituie cea mai importantă sursă, și unica demnă de băgat în seamă pînă acum, despre Constantin Alpini și acea *forma mentis* ce-l caracteriza și care nicăieri nu se evidențiază cu aîta sinceritate ca aici.

Două direcții ale activității și gîndirii lui Constantin Alpini se limpezesc pe baza epistolelor de față. În primul rînd, poziția și atitudinea sa față de conflictul deschis în 1843 între românii din Fundus Regius și patriatul sășesc, prin *Rugămîntea celor doi episcopi*...¹⁶ români, Ioan Lemeni și Vasile Moga. Scrisorile din anul 1843¹⁷ sînt străbătute de adevizuna sinceră a protopopului din Mediaș față de această acțiune, ca unul care cunoștea viclenia și tenacitatea cu care această mică dar rapace „națiune constituțională“, sașii, eludau legile pozitive, ca și spiritul veacului, asuprîndu-i și jefuindu-i sistematic pe români. El sprijină răsîndirea tîpîrîturii cu instanța episcopilor în protopopiatul său și susține cu pana și intervenția proprie cauze individuale ale românilor cu sașii. Ca urmare, românii din scaunul Mediașului interpretează ca revendicări obținute dezideratele din *Rugămîntea*... și sistează mai multe relații de tip urbarial cu sașii, prevăzute de legile și cutumele vremii. Sașii îi țes lui Alpini, primul român al scaunului, un abil proces politic, în urmarea căruia protopopul greco-catolic se alege cu o înfruntare aspră din partea guvernatorului Iosif Teleki. Uimirea și indignarea naivului Alpini se arată din plin în întîmpinarea pe care o face la episcopul Ioan Lemeni, document elaborat încet, greu, în legătură cu care solicită mereu părerea lui Bariș, trimițîndu-i chiar o copie spre edificare. „Credeți-mă, fraților, că stația [situația — n. ns.] mea la Mediaș e critică și primejdioasă. Lucrurile-s multe și încurcate, vrășmașii mulți, tari și adînci.“ Răzbunarea sașilor l-a ajuns pentru că a vrut să-i ajute pe românii care „au fost mai mult decît iobagi la oraș“ și au gemut „supt amarul jug tîrînesc al sasului“¹⁸. Răspunsul sau întîmpinarea lui Alpini¹⁹ este un prețios document prepașoptist la dosarul acțiunii politice românești care a cuprins Transilvania în anii 1842 — 1846. Dar atitudinea antisăsească a lui Alpini pune o subtilă problemă de opțiune politică, piatră de încercare pentru evaluarea maturității ideilor sale. Respectiv, acțiunea celor doi episcopi în cauza românilor din Pămîntul Sășesc și urmările ei au fost zgomotos sprijinite de demagogia liberală a patriei naționaliste maghiare, aceiași care în 1842 votase funestul proiect de lege pentru eliminarea limbii române și deznaționalizarea completă a românilor ardeleni.²⁰ Foile maghiare de la Cluj scriau chiar, cu un total dispreț față de puterea de judecată a românului, cam în felul următor: „Să sprijinim acest popor de 300 000 de valahi, neșlefuit dar puternic, care trăiește între [!] sași, să-l ajutăm să-și cîștige drepturile, și atunci singuri vor veni și se vor face unguri“. Cîpva români din jurul episcopului Ioan Lemeni, în frunte cu ei, tîre care latentul poet Iosif Many, au căzut în mrejele acestei demagogii și au ajuns să dăuneze cauzei ideologice românești. George Bariș se străduia din răsputeri să-și edifice cititorii în mod hotărît asupra faptului că efuziunea maghiară e rolul unei supărări de moment între cele două „națiuni constituționale“ și că românii trebuie să se ferească „să cază în ispită a se face unealtă vreunei partide, nici cu condeul, nici cu cuvîntul, cu aîft mai puțin cu făpta“²¹. Marele merit al lui Alpini este că, deși trăind între sași și molestat de aceștia, distinge curat esența politică a problemei: „Eu din parte-mi mă bucur de apucăturile maghiarilor, îmi place tactica foilor maghiare din Cluj în privința românilor, însă nu ca cum aș dori a-mbrățișa limba maghiară sau aș dori a vedea săvîrșite planurile lor pentru limbă“²². Sau, tot acolo, și mai explicit: „Departee să fie de mine a și cugeta ca românii dintră sași sau unguri, spre a atrage pe aceia sau aceștia cără sine, să-și jertfească celea mai scumpe odoare: *limba și naționalitatea*. În cadrul activității de frunțaș național a lui Alpini se înscrie și episodul apărării confesiunii românilor, la acea dată un bastion puternic al vieții naționale. Cazul celor cîteva zeci de români neuniți din Șeica Mare, care, disperați de asuprîrile sașilor, hotărîsc să devină romano-catolici, în speranța unor înlesniri ce vor decurge din această convertire, îl umple pe protopopul Mediașului de uimire și amare reflecții, de-a lungul a mai multe epistole. De pildă: „Acuși și bietul român se va afla în trei sau patru și cine știe în cîte secte împărțit“²³.

Dar adevărata bogăție a corespondenței lui Constantin Alpini cu Bariț o constituie informațiile despre marele conflict politico-administrativ dintre episcopul Ioan Lemeni, episcopul greco-catolic al Blajului, și partida națională condusă de profesorii Simion Bărnuțiu, Demetriu Boer și Grigore Moldvai. „Procesul lemenian“ dintre anii 1842 — 1846 a zguduit adânc clerul diecezei, a trezit și a limpezit conștiințe și a conturat majoritatea personalităților care vor conduce revoluția ardeleană de la 1848 — 1849. La analiza pe care am făcut-o acestor evenimente cu alte ocazii²⁴, adăugăm aici observația că scrisorile lui Alpini sînt, după documentele originale ale procesului, cele mai importante surse pentru reconstituirea momentelor de culme ale conflictului. Nici epistolele lui Timotei Cipariu, nici ale lui Grigore Mihali, Nicolae Maniu sau Iosif Many nu se pot compara cu autenticitatea nuda a celor de față. Constantin Alpini are forța sufletească a unei obiectivități pe care anevoie o putem presupune la acei oameni prinși în focul unei lupte mistuitoare. Din prudență, el nu exprimă nici o părere despre învinuirile ce i se aduceau episcopului, dar e evident că le considera verosimile, pe cîtă vreme se exprimă în felul următor: „Eu judec cum că pentru vilfa clerului etc., autoritatea episcopului ar trebui defendată [apărată — n. ns.], tocma de ar fi și drept ce la care e învinuit“²⁵. Îl îngrozește scandalul la scara imperiului pe care l-a sîrînit conflictul, ca și ideea că românii se pot astfel compromite, prin lupte intestinale. Despre partida lui Bărnuțiu: „Eu aprobez principiul din care și școlul pentru care au lucrat așa, dară mișloacele alese, focul și modul nu li-l pot lauda“²⁶. Îi displace mai ales că lucrurile nu s-au rezolvat *intra parietes domesticos*, în familie, și că au fost implicate autoritățile străine, de la episcopul romano-catolic din Alba-Iulia pînă la împăratul. „Dacă ne-am tîrșit acasă, acum să ne tîrșim și înaintea împăratului. Vai de pielea noastră!“²⁷ Panicit astfel, nu ne mirăm că hipertrofiază dimensiunile conflictului: „Blăstîmăția aceea va fi în stare a ne așterne la pămînt!“²⁸ sau că face din evenimentele blăjene o dramă personală: „Crede-mă că de multe ori îmi dau lacrimile cînd cuget la acestea“²⁹. Trebuie să-l credem pe acest bărbat tînăr în personalitatea căruia simțim peste veac aura înaltei valori intelectuale, trebuie să ni-l închipuim sensibilizat de boala care îl secoldea se pare din adolescență, tuberculoza, singur între dușmanii neamului și obligat să vadă cum românii din cetatea de lumină a lui Înochentie Micu se ceartă pentru cauze minore, spre a înțelege de ce-l făceau să plîngă bune scene de comedie ca aceea comunicată în 27 iunie 1844: „D[omnul] Turc, în adunarea provizoratului, sfădindu-se cu prefectul [seminarului — n. ns.], acesta i-au zis curvariu. Celălalt, după o protestație solemnă, i-au zis acestuia hoț, apoi încăierîndu-se acesta au smuls binișor din barba și părul capului aceluia“³⁰. Constantin Alpini nu are savoarea lui Cipariu în a povesti scenele din Blaj, în schimb este remarcabilă exactitatea cu care relatează cel puțin două momente din procesul lemenian: ancheta din mai 1845 condusă de episcopul greco-catolic de la Oradea, Vasile Erdeli, și ancheta din octombrie 1845 condusă de episcopul Iosif Gagancz de la Munkács. Ultimele scrisori³¹ sînt dedicate acestor anchete și urmărilor pe care le-au produs. Alpini a luat parte activă la anchete, ca membru al consistoriului delegat întrunit de două ori. Deși nu înțelege și nu aprobă atitudinea de frondă radicală a lui Simion Bărnuțiu și a părtașilor săi: elevi, profesori, protopopi, care neagă — și timidul protopop din Mediaș îi crede astfel căzuți în lezmajestate! — chiar competența și valoarea morală a comisarilor imperiali, adică cei doi episcopi-anchetatori, lui Alpini nu-i scapă mecanismul implacabil al întregului proces care, împotriva adevărului, trebuia să-l scoată de inocent pe Lemeni și să-i incrimineze pe contrarii acestuia. Este sugestiv redat momentul cînd episcopul Vasile Erdeli, vechi cirac al lui Lemeni, după ce îl scoate basma curată în prima anchetă, i se adresează episcopului blăjean la toastul victoriei ca lui Isus Christos: „Vicistî Galileie!“ — ai învins, Galileanule. Dar cuvintele lui Iulian Apostatul nu se potriveau pentru situația dată. Foarte curînd, peste numai doi ani, aproape întreaga pleiadă a conducătorilor revoluției transilvănene se va recruta din rîndul celor persecutați și alungați de Lemeni, profesori, elevi și protopopi: Simion Bărnuțiu, Axente Sever, Alexandru Bătrîneanu, Constantin Romanu-Vivu, Gavril Man, Ioan Groze, Nicolae Maniu, Ștefan Moldvai și mulți alții. „Galileanul“ lui Erdeli a fost măturat de revoluție de pe scena vieții nașunii române și aruncat în opoziția viitorimii, din care nu este scos nici astăzi. Boala și timiditatea izvorîtă din conștiința unui drum ireversibil l-au ținut pe Alpini într-o atitudine mediană, departe de abjecția propingendei poeziei de la Blaj, dar departe și de atitudinea vizionară și deci temerată a corifeilor partidei naționale.

Dar legăturile lui Constantin Alpini cu Bariț nu se limitează la aceste epistole. În necrologul pe care i-l scrie în toamna anului 1846³², George Bariț inserează una dintre celebrele și fraze enigmatice rămase de pomină pentru contemporani și urmași: „Mulți articoli răvărsători de lumină au cetit publicului nostru din condeiul lui Alpini scriși fără nume, de pe cari însă acum moartea trase vîlul“. Vîlul n-a fost tras, căci redactorul nu pomeneste nicăieri, și n-o va face nici în viitor, care sînt acești „articoli“. Strădania de a-i identifica, așa cum am încercat răsfoind *Gazeta de Transilvania și Foaie pentru minte...* pînă în anul 1846 poate duce în măsură mai mare la atribuiri false decît la paternități certe. Care puteau fi problemele publicistice agreate de Alpini? Despre procesul lemenian n-a scris *nimic*, lucru dovedit. Despre convertiții la catolicism din Șeica Mare, care îl preocupă atîta în scrisori, s-a publicat un singur articol, și acela semnat de Bariț. Avatarurile cu sașii din Mediaș nu și le-a împărțit foilor. Epitetul de

„revărsători de lumină“ ar duce mai degrabă spre domeniul moral-filosofic, direcție în care cercetările viitoare, eventual cu ajutorul arhivelor, vor trebui să caute aceste articole. Asta în cazul când această frumoasă personalitate a trecutului ardelean va mai reține pe viitor atenția biografilor, așa cum merită. Am reușit în schimb să identificăm spiritul lui Constantin Alpini într-o altă sferă a scrisului, poezia, despre care necrologul lui Bariș nu pomenește nimic. Întreaga lui producție poetică se reduce la... două poezii: *Nesocotința omului*³³ în 1841 și *O plimbare la lună*³⁴ în 1842. Aminteam la începutul acestor însemnări biografice hecatomba de nefericiți care a lovit generația preromanticilor ardeleni. Cîind aceste două veritabile bijuterii poetice³⁵ pentru vremea cînd au fost scrise, istoricul literar nu-și poate reține un gând de amară meditație. Ca și în cazul lui Ioan Rusu și Iosif Many, poeziile lui Andrei Mureșanu de dinaintea *Răsunctului* sînt simple exerciții rimate față de ampla dezvoltare de vers și idee care este *O plimbare la lună*. Nu fără tresărire descoperim în versul al doilea un cognomen al Lunii pur eminescian: „pompoasa doamnă-a nopții“. Talentul poetic al lui Alpini este vizibil mare, evoluat, limba curge armonios și fără nici o sforțare, iar metafora nu o dată memorabilă, ca în cazul inimii îndrăgostite pe care o simte — puls enorm! — „Băfînd ca chitu-n mare l-a undelor izbiri“. În *Nesocotința omului* Constantin Alpini își exprimă un crez epicureu într-o formă paremiologică ce converge spre dezlegarea finală: „În lume omul găsește raiul“. Dar muza lui Alpini a trebuit să se oprească aici, căci statutul de cleric îl obliga la necontenită sfială, frică de judecata necruțătoare a Blajului ierarhic, care nu tolera asemenea preocupări, îi impunea anonimat și angoasă. Timotei Cipariu este, printre altele, un foarte mare poet pierdut din cauza aceleiași neînțelegeri ireconciliabile față de preocuparea „poeticăască“. Săpîn pe un talent mult inferior blăjenilor amintii, Andrei Mureșanu s-a realizat grație muncii redacționale, vieții laice și depărtării și independenței de tiranicul Blaj, mormîntul altor talente care meritau să înflorească.

Moartea, apoi, a pus cu adevărat capăt tuturor premiselor. În ultima scrisoare către Bariș, în 2 aprilie 1846, își dezvăluia adevărata stare: „În toamna trecută am predicăluit la un mort neunit, dară am plătit, căci a doua zi am scuipat mult sînge, și așa, acum nu am mai mare groază ca acela“³⁶. Cu această groază va trăi, probabil, retras, pînă în noiembrie 1846 cînd intervine sfîrșitul.

Constantin Alpini este o frumoasă și luminoasă figură a trecutului cultural și literar transilvănean, este un personaj preromantic ignorat cu totul pînă astăzi. Publicîndu-i scrisorile către George Bariș, ne-am străduit să înmănușchem într-o unitate cam tot ce se știe despre el și tot ce cunoaștem că a ieșit din pana lui: 17 scrisori, iar în anexă un memoriu politic și două poezii. Din parcurgerea acestui capitol cititorul va înțelege, sperăm, de ce s-a bucurat Constantin Alpini de a afl de mare considerație în rîndul contemporanilor săi.

IOAN CHINDRIȘ, GH. ASANACHEI

NOTE

¹ Vezi cam tot ce se cunoaște despre Iosif Pop în: *George Bariș și contemporanii săi* (în continuare se va cita *G.B.C.*), III, p. 371 — 372, n. 10 și IV, p. 235 — 237. Surse mai vechi: *Blaj*, 19 apr. v., în *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1843, nr. 35, p. 137; *Observatorul*, III, 1881, nr. 6, p. 22; Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului*, Blaj, 1840, p. 75.

² Despre care vezi capitol aparte în *G.B.C.*, III, 349 — 400, cu indicarea tuturor surselor cunoscute despre el.

³ Capitol aparte în *G.B.C.*, III, p. 288 — 348.

⁴ Vezi Ioan Chindriș, *Preromanticul Nicolae Pauleti*, studiu introductiv la vol. *Scrieri*, București, 1980, p. V — LXIII.

⁵ Vezi Nicolae Comșa, *Dascălii...*, p. 77. Informații mai vechi în *Gazeta Transilvaniei*, XV, 1852, nr. 36, p. 143. O sinteză despre el în *G.B.C.*, p. 25, n. 12.

⁶ În *Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, nr. 99, p. 394.

⁷ *G.B.C.*, III, p. 329.

⁸ *Ibid.*, p. 167.

⁹ Vezi scris. XII.

¹⁰ Vezi un studiu despre acest proces în *G.B.C.*, III, p. 1 — 12.

¹¹ Prima ediție a șematismului blăjean, *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholocorum Dioeceseos Fogarasiensis in Transilvania pro Anno a Christo Nato MDCCCXXXV ab Unione cum Ecclesia Romana CXXXVIII*, Blaj, 1835, p. 198.

¹² *Tiszszzeretővi koszoru Vécsei és Hajnácsköi BároVécsey Miklós Úr tiszteletére, midön Szathmár vármegyének főispányi méltóságára emeltetett, és 1833. év martius 11-dik napján hivatalába béiktattott. Nagy-Károlyban. Nyomatott Gönyei Gábor betűivel, 4°, de 2 foi.*

¹³ *Lugubre monumentum in extremum pietatis officium FRANCISCI PRIMI... dum inter primam et secundam Martii 1835 diem supremam viveret, positum a Clero curato dioecesis g. r. c. Magno-Varadinensis partium Szathmariensium, signanter Venerabilis districtus vice Archidiaconalis Magno-Karolinensis moesto ac lugente spiritu. Magno-Karolini. Typis Gabriellis Gönyei, 4°, de 4 foi.*

¹⁴ *Oröm-oszlop Méméltságos és Fő-Tisztelendő Ieményi Leményi Lemény úr Ó Nagyságanok, az erdélyi görög-szertartású katolika ekklesiák magyes püspökének, midön fényes hivatalába béiktattatnék tiszteletére emelt Az Érmellyéki Al-Esperest és Király-Daróczi Plébános nagy-nyiresi Papp Gergely Julius 14-dikén 1833-dik Esztendőben. Nagy-Károlyban, Gönyei Pócs Gábor betűivel, 4°, de 7 p.*

¹⁵ *Versuri Mării sale prealuminatului domn, domnului Ioan Lemeni, episcopul Făgăraşului greco-catholic, la zioa măritului său nume, în VI ianuarie, cu fiască plecare, supt numele Eparchiei Eriului umilit închinat de Constantin Alpini, parohul Ermecentului. Careii Mari, în tipografia lui Gavril Gönyei, 1838, 8°, de 4 foi. Tipăritura este extrem de rară. Singurul exemplar cunoscut este acela pe care l-am avut în posesia noastră (Ioan Chindriş) și pe care l-am dăruit dr. Ioan Comeanu din Satu-Mare. Cărticica de versuri a fost redactată parțial de Mihai Gherman în ediția îngrijită de el, Școala Ardeleană. (Poezii, proză, tălmăcirii), Cluj-Napoca, 1977, p. 20 — 24. Dar, printr-un regretabil gest de egoism pe care din păcate îl practică și alți confrăți, Mihai Gherman nu indică depozitul exemplarului, cerință minimală de respect față de breaslă atunci când este vorba de rarități bibliografice. În cazul pozitiv, acum s-ar cunoaște public cel puțin două exemplare, dimpreună cu responsabilitățile morale și legate de păstrarea și conservarea lor.*

¹⁶ Vezi titlul întreg infra, scris. I, n. 2.

¹⁷ Scris. I — VII.

¹⁸ Vezi scris. V.

¹⁹ Vezi Anexa A.

²⁰ Vezi G.B.C., III, p. 1 — 12.

²¹ *Ibid.*, p. 18 — 19, n. 3

²² Scris. I.

²³ Scris. II.

²⁴ G.B.C., III — IV, pass. vezi în special III, p. 1 — 12.

²⁵ Scris. VIII.

²⁶ Scris. IV.

²⁷ Scris. III

²⁸ Scris. V.

²⁹ Scris. X.

³⁰ *Ibid.*

³¹ Vezi XI — XVII.

³² Vezi supra, nota 6.

³³ Publicată în *Foaie pentru minte...*, 1841, nr. 20, p. 160, cu mențiunea redacției sau a tipografiei: „manuscrisul original era scris încurcat. D[omnul] auctorul va reflecta de au ramas vreo greșală.” Au rămas chiar prea multe, din care cauză Bariș se vede nevoit să mai tipărească o dată poezia (*Ibid.*, nr. 34, p. 272), cu o nouă specificare: „Această poezie, cum am văzut la n-rul 20 a Foi, se tipărise cu reflexie. Greșelile rămase trecută din neacurata prescriere după originalul autorului.” Poezia este semnată „pr. A. C.” Paternitatea certă rezultă dintr-o specificare contemporană. Ms. rom. 460— 461 de la B.A.R. este un lung repertoriu de poezii contemporane alcătuit de poetul și folcloristul Nicolae Pauleti, la Blaj, înainte de 1842. Printre acestea figurează și *Nesocotința omului*, a cărei semnătură Pauleti o întregește: „pr. [adică: preotul — n. ns.] A[lpini] C[onstantin].

³⁴ S-a publicat în *Foaie pentru minte...*, 1842, nr. 19, p. 152, cu semnătura „A...i”; pe care o interpretăm ca „A[lpin]i”, în special pentru faptul că are multe asemănări lexicale și stilistice cu *Nesocotința omului*.

³⁵ Vezi ambele poezii în Anexa B.

³⁶ Scris. XVII.

Domnule prietine!

La scrisoarea domniei tale din 28 ian[uarie] a.c., în următoarele îmi dau părerea:

Eu, din parte-mi, mă bucur de apucăturile maghiarilor, îmi place tactica foilor maghiare din Cluș în privința românilor, însă nu ca cum aș dori a-mbrățașa limba maghiară, sau aș dori a vedea săvârșite planurile lor pentru limbă în privința a altor neamuri, nice ca cum aș crede cum că românii numai singur de la maghiari ar avea a-și aștepta fericirea pe viitoriu, ci pentru că sunt convins cum că în privința cererii, poștei și a dorinței românilor de acum, mai mult pot și voiesc a ne folosi unghurii decît sasii¹. Aceia acum sînt întăritați asupra sasilor: pre bucuoși vor fi a ușura / greutățile românilor dintră sasi, poate cu nădeșde ca cu aceasta să tragă pe români spre îmbrătoșarea limbii lor. Sasii, din contră, nice cu această nădeșde vor voi a ne ușura, ci cînd aud, mai cu samă pe români, vorbind în limba lor, se turbură: „De ce trebă-i la români să știe săsește?“, zisă un popă harnic săsesc în toamna trecută, cătră un biet român de pe sate carele se ruga a i se primi doi copilași la școala săsescă. Sasul, de ne vom îmbrăca și în cioboatele lui, nice atuncia [nu] va crede cum că nu suntem români. Sasii, de la anul 1791, foarte puțin au ușurat pe români, pe românii aceia carii, avînd întră dînșii moșii statornice și funduri proprii, dinlontru și afară trebuia să fie întru toate asemenea socotiți și tractați.

Să vedem în faptă. Sasii recunoscură de curînd, în foile sale, cum că colocuitorii români sunt cu asemenea drepturi înzestrați, însă aceasta departe fiind, în lucrare, de adevăr, cei doi bărbați ai națiunii p[r]e vrednici cerură de la Dietă ca românii dintră sasi să se stăornicească în drepturile sale², să nu fie numai / ca racii cei din poveste. Ce au făcut sasii noștri la aceasta? Pe episcopi publice i-au declarat ca revoluționari, și au poftit a se dicta pedeapsă asupra lor.

Oare dreaptă a fost cererea episcopilor? Judece cel mai împetrit sas, după cunoștință. Dară oare ce au răspuns la aceasta cei 22 deputați, în numele nației lor? Ei nu au zis că nu sunt drepte celea cerute, ci numai că episcopii nu au avut plenipotință, după urmare nu au avut drept de a păși în numele nației la asemenea ecrere, pentru că românii, după legi, neconstituind nație deosebită, nu sunt slobozi a se aduna spre a da o plenipotenție ca aceea carea numai prin congregație de neam s-ar putea face și, de ar avea ceva greutăți, acelea numai prin respectivele jurisdicții ar putea fi slobozi a le promovi, cum că mai încolo, în suplica episcopilor se vadește *contestata legum ignorantia*³ș.a. Oare de au avut dînșii cunoștință curată și dragoste cătră deaproapele, nu era mai de suferit a zice și acum ce au zis la 1791, cum că „pe români în celea drepte îi vor ușura“, ori prin cine fie acelea / propuse pe tribunalul patriei?

Acestea și altele mă fac pe mine a crede cum că românii nimic sau foarte puțin au de la sasi a aștepta, de cumva cele 300 glasuri nu vor precumpăni pre celea 22 ale sasilor⁴. Nu se turbure, dară, sasii la cuvîntul episcopului din 16 ian. (pe care, cetindu-l eu în Nr 9 din *Hiradó*⁵m-au umplut de rîvnă), căci a declara pe cineva sărbătorește de revoluționar și a pofti asupra lui pedeapsă înaintea țerii, nu e glumă. Și ce pedeapsă ar fi fost să suferă acei doi episcopi? Nu alta, fără de „revoluționar“, de perducție, *notam perpetuae infidelitatis*⁶.

Cu toate acestea, departe să fie de mine a și cugeta ca românii dintră sasi sau unguri, spre a trage pe aceia sau pe aceștia cătră sine, să-și jertvească celea mai scumpe odoare: *limba și naționalitatea*, cu acestea poate și *religia*. Aș dori numai ca să se poată așa aplica, încît pre ungur să-l facă plecat spre cererea lor, iară pre sas (de mai este cu puțință!) să și-l facă mai bun. Să fim cu aceștia pe totul în vrajbă, nu e bine.

2 v

Limba ungurească, românului nu i-ar fi spre stricare, numai nu după planurile [...]?

¹ După Dieta de la Cluj din 1841-1842, între „nașunile constituționale” din Transilvania, ungerii și sașii, a survenit o anume stare de încordare pricinuită de intenția celor dinții de a-și impune limba ca „diplomatică”, obligatorie și exclusivă în viața socială a principatului. Încordarea este secundată de numeroase polemici gazetărești, din care răzbat nu o dată idei și mentalități care îi priveau pe români. Interesată este politica maghiară de atragere a românilor în diferendele lor cu sașii. Am analizat pe larg acest aspect în G.B.C., III, p. 18-19, n. 3 și p. 75-76, n.6. Frunțașii politici români erau împărțiți în ceea ce privește atitudinea de urmat. În fond, ca „nașuni regnicolare”, deci reprezentînd constituția medievală (și nicidecum ca indivizi și etnii!) și ungerii și sașii erau dușmanii istorici ai românilor. Totuși unii intelectuali din Pămîntul Regesc vedeau în atacurile maghiare la adresa sașilor o breșă tactică pentru exoperarea unor străvechi revendicări ale românilor din Fundus Regius. Cu atît mai mult cu cît unele foi ungeroști au ajuns să-i amenințe pe sași cu...românii (vezi *Erdélyi Hiradó*, 1843, nr. 7, p. 39-40) și să-i incite pe aceștia împotriva patriciatului sășesc. Este meritul lui George Bariț de a fi clarificat lucrurile într-un apel *Cătră românii din Transilvania* (textul integral în G.B.C., III, p. 18-19, n. 3) din *Gazeta de Transilvania*, în care preconizează „o prea strînsă neutralitate, nici cu unii, nici cu alții”. Românii trebuie să-și desfășoare propria lor politică națională. Deosebit de expresiv formulează această idee Grigore Mihali într-o scrisoare către Bariț din 6 martie 1843: „*Aurea nobis neutralitas* între partidele celorlalte nații și *sancta animosa defensio* împotriva amîndurora” (G.B.C., III, p.73-74). Constantin Alpini, asemenea celorlalți intelectuali români din Fundus Regius, este de părere să fie exploatată situația în favoarea românilor din scauncle sășești. Atitudinea lui este deosebit de clar exprimată în această scrisoare.

² Se referă la acțiunea conjugată a celor doi episcopi români din Transilvania, întreprinsă în 1842 la Dieta de la Cluj, în sensul ameliorării situației românilor din sudul Transilvaniei (Fundus Regius). Rezultatul documentar al acțiunii este *Rugămintea celor doi episcopi românești, a celui gr. unit Ioan Lemeni de Iadern și a celui gr. neunit Vasilie Moga, așternută Dietei de la 1842, în cauza românilor locuitori pe Pămîntul Craiesc, numit și Săsesc*, tipărită de George Bariț la Brașov cu destule peripeții și prigoane din partea magistratului sășesc de acolo.

³ „Necunoașterea evidentă a legilor”.

⁴ Raportul dintre deputații dietali maghiari și sași. Românii aveau un singur deputat, numit de împărat și deci nu ales de poporul român care „nu exista” în Transilvania: episcopul greco-catolic din Blaj, la acea dată Ioan Lemeni.

⁵ Ziarul maghiar *Erdélyi Hiradó* din Cluj publicase (1843, nr. 9, p. 50-51), după jurnalul dietei, o parte din cuvîntarea episcopului Ioan Lemeni ținută în ședința din 16 ianuarie a Dietei Transilvaniei. Episcopul se referă în acest fragment la greutățile care îi apăsă pe cei 200.000 de români din Fundus Regius sau Pămîntul Săsesc, oprimați de patriciatul sășesc ce-și apăra cu înverșunare privilegiile medievale.

⁶ „Stigmatul veșnic al trădării”.

⁷ Scrisoarea se încheie aici. Restul s-a pierdut.

II

Mediaș, 19/31 mai [1]843

Domnule prietine!

Cu cît cetesc cu mai mare dor *Gazeta* și foiele domniilor voastre, cu atît îmi vine cu mai greu cînd îmi lipsește unul sau altul din numerii aceloră. Nu știu din ce

37

pricină, în semestrul acesta îmi lipsiră cîți[va] din numerii lor, iară mai de curînd nu-mi veni numărul *Gazetii* 35, cu alăturata *Foaie* N.18: în cea vrednic de cetit articolul despre asigurare, iară în acesta prospectul domnului Eliade¹.

Te rog, dară, de-ți este amîna vreo mijlocire, trimite-mi-le, căci aș dori, pe lîngă folosul lor, a le avea *numero completo*².

3

Noutăți de la noi: românii, sătui și apăsați de asuprelele sasilor / sau, cum zic sasii, de acqualitatea *iurium*³ întră sasi, văzînd cum că prin primirea unirii puțin sau nimic pot cîștiga, sunt hotărîți a se face catolici sau, cum le zicem, popistați (numai cei neuniți). Așa, de curînd, în N[agy] Selyk (Șeica Mare) s-au conșcris familii 54. Însuși popa se duse la Belgrad, spre a cerca ce va fi cu dînsul de va trece și dînsul la latini. Însă acesta, neaflînd pre Exc[elența] sa acasă, după ce s-ar fi întors, înțelegînd că dînsul nu va putea fi preot, mai trăgînd din cei 54 cu sine cam 20, au rămas în statul său. Ceilalți sunt stătornici, și de atunci pînă la altă dispoziție se întrebuițează în celea sfinte cu parohul unit de acolo. Cel neunit paroh din Agîrbiciu (Egerbegy) încă s-au declarat cum că voiește a fi catolic cu tot poporul, numai dînsul să poată sluji, pînă va trăi, *ritu graeco, atque in pane fermentato*⁴. / Ce va zice episcopul r[omano]-catolic la acestea, încă nu se știe. Destul că, de nu ar fi celibatul și de li s-ar îngădui măcar o parte din ritul grecesc, aici, în scurt, mulți neuniți s-ar face popistași.

3 v

Acestea, acum ți le scriu, așa cum s-au întîmplat. Nu știu ce sfîrșit vor avea, însă nu trebuie în foi publicate. Acuși și bietul român se va afla în trei sau patru și cine știe în cîte secte împărțit!⁵

Se mai apropie anul de cînd, din puțină răceală căpătînd o tuse, am tras-o pînă acum⁶. Spre a-i depărta primeșdioasele urmări, mă aflu acum ca în detenție într-un sat, anume Bogath⁷, pentru întrebuițarea zerului. Așa, datumul nu e Mediaș, ci Bogath de unde am onoarea a-ți scrie aceste șiruri.

Rămii al domniei tale totdeauna prietin,

Constantin Alpini./

4

[Adresa:] Spectabili Redactoratui *Gazettae de Transylvania. Brassoviae. Franco*⁸

¹ Indicație greșită în primul caz! Articolul *Pentru folosul de obște provenitoriu din institutiunile de asiguranjă* a apărut în *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 36 (nu 35!), p. 144. În cazul *Foii pentru minte...* este vorba de *Prospect de regule ce sînt a se propune întru primirea și aprobația dd-lor soți colaboratori ai Societății pentru tipărirea cărților* (1843, nr.18, p.140-143; nr.19, p.147-148), semnat „I.I.Hiad”.

² „În număr complet”

³ „În drepturi”.

⁴ „După ritul grecesc și cu pîine dospită”. După ritul grecesc, cuminecătura se făcea cu pîine dospită, pe cînd după cel latinesc cu pîine nedospită (azimă, ostie). Declarația preotului respectiv se referă la faptul că deși între cele două confesiuni există divergențe dogmatice, românii transilvăneni țineau mai mult la ritul lor strămoșesc decît la subtilitățile teologice.

⁵ Generația pașoptistă, în rîndul căreia Constantin Alpini a fost o minte luminată, a resuscitat puternic regretul scindării românilor transilvăneni în două confesiuni, pe urmele mai vechilor luări de poziție ale lui Samuil Micu și mai ales Petru Maior.

⁶ Nu era o tuse oarecare, ci tuberculoza care-l va doborî în plină tînețețe la 1846.

⁷ Nu putem stabili exact în care dintre Bogate își făcea Alpini cura de zer de capră spre a preveni fuzia: Bogata de Sus, Bogata de Jos sau Bogata de Mureș. Probabil în ultima.

⁸ „Sîmteii Redacții a *Gazetei de Transilvania*. I.a Brașov. Recomandat.”

Domnule prietine!

Eu mă bucur când sunt cinstit cu scrisori de la domnia voastră, numai mă rog să lăsați acelea titule, care poate numai deregătoria le poștește. O alocație sinceră și simplă, prietenească, mă încălzește, iară titulele în curgere stilului sunt foarte peste mână.

Celea 20 exemplare din *Rogaminte*¹ încă mi-au venit, numai o împrejurare îmi face nu puțină neodihnă: adevă, în 2 iulie st. v. am încredințat unui negoțitoriu de acolo, anume Vasile Ciricu, 9 fl. 40 cr. în argint, cu acea încredințare ca d-lui să binevoiască acea sumă a o da în mîna domnului prietin Baritz, ca redactorului *Gazetei*, ca preț de prenumerare la *Gazetă* pe sem. 2, a) pentru mine; b) pentru o însoțire, la aceeași, tot la Mediaș, supt adresa: *An den romaner Lesevercin*²; c) 1 fr. 40 cr. m. c. pentru 10 exemplare din suplică³, mai înainte primite. Pe lângă toată încredințarea mea fui silit a crede cum că acei bani nu i-ați primit, din pricină că — măcar că eu, pentru mine, am primit numerii următori —, poftita totuși *Gazetă an den romaner Lesevercin* încă nu au mai sosit.

Mă rog, dară, de ați primit acea sumă de bani, să binevoiți, supt însemnata adresă, a mai trimite un exemplar din *Gazetă* și *Foaie*, de la N.52 sau, de s-au / expedit, a ispiți unde și cum s-au împiedicat. Iară de cumva nu s-au primit acea sumă, binevoiți cît mai curînd a mă înștiința, și pentru aceea căci eu, ne voină a lăsa acea bună ocazie cu care m-am socotit secur, prețul pentru al doilea exemplar, în 4 fl. de argint, încă l-am pus din al meu.

Românii de la Șeica, neuniți, au căpătat, la pofta lor, de la episcopul latin⁴ negativă, iară uniții sunt trecuți cu vederea, ca cînd nu s-ar fi rugat. Aceasta o știu din izvor sigur. Dîșii totuși, de nu s-au rugat, vor să se roage și de împăratul; însă acum poci păși și eu la mișloc, despre care mai tîrziu mai pe larg, căci acum sunt și dîșii cuprinși cu economia. Au făcut, amărîții, espense⁵ de 50-60 fl.W. pînă acum.

La Blaș, tot rău. Clericii s-au depărtat, dară cum spun, după ce ar fi recurs la Curte⁶. Acum se aude că vor să se apuce și de profesori, ca cînd dîșii ar fi fost *incntos*⁷. Orice va fi, bine nu poate fi. Dacă ne-am lărșit acasă, acum să ne tîrșim și înaintea împăratului! Vai de pielea noastră!

Al domniei voastre credincios amic,

Constantin Alpini m.pr.

5 v

Vasile Moldvai⁸ îmi trimisă aci alăturata epistolă, spre mai încolo trimitere./

¹ Vezi supra, scris. I, n. 2.

² „Pentru reuniunea română la lectură”.

³ Adică *Rugămintea celor doi episcopi românești...* (supra, scris. I, n.2).

⁴ Vezi scris. anterioară: încercarea românilor neuniți din Șeica Mare de a trece la romano-catolicism.

⁵ Cheltuieli.

⁶ Ca întreaga corespondență ardeleană din acești ani, și în scrisorile lui Constantin Alpini se simt ecourile marelui proces didactic cu certe accente politice care se desfășura la Blaj între episcopul Ioan Lemeni pe de o parte și profesorii conduși de Simion Bărnuțiu, cărora li s-au alăturat aproape toți elevii Blajului. Amănunte la Coriolan Suciu, *Crimpeie din procesul dintre profesorii de la Blaj și episcopul Lemeni (1843-1846)*, Blaj, 1938 și *G.B.C.*, III—IV, pass. În 1843 Ioan Lemeni decide exmatricularea celor 12 studenți seminariști care se răzvrătiseră împotriva canonicului Vasile Rațiu și a episcopului

însuși. Ei erau: Alexandru Bătrîncanu (Batarnai), Alexandru Pop, Vasile Puian, Grigore Gherman, Ioan Mărgineanu, Ștefan Pop, Ioan Axente (Axente Sever), Petru Brad, Vasile Erdeli, Ioan Groze, Constantin Roman (Romanu-Vivu) și Gavril Man. Aceștia li se adaugă susținătorii din liceu, răzvrătiți la rîndul lor, numărul exmatriculaților ridicîndu-se astfel la 39. După nenumerate întîmpinări la episcop și la consistoriu, elevii exmatriculați apelează la guvernatorul Teleki Józef în a doua jumătate a lunii iunie 1843 (la B.A.R., ms.rom, 969, f.137r-138v), de unde le vine răspuns înfruntător în 4 iulie, cu numărul prezidial 651/1843 (Ibid., f. 120 r). Desperați, elevii eliminați, sfătuiți de profesori, fac recurs la împăratul, după această informație a lui Constantin Alpini înainte de 22 iulie 1843 (vezi două copii ale recursului în ms. cit., f. 149r-157v).

⁷ Profesorii care au ținut partea elevilor prizoniți în vara anului 1843 (G.B.C., IV, p. 191, n. 9) vor fi, unii, destituiți abia în 1846. Ei sînt: Simion Bămușiu, Grigore Moldvai, Nicolae Marcu, Iosif Pop, Demetriu Boer, Vasile Pop, Andrei Pop, Grigore Elekeși și Ioan Fekete (viitorul canonic Ioan Fekete Negrușiu). *Incentos* = „incendiatori”, „instigatori”.

⁸ Este *Vasile Moldovan* (1824 -1895), viitorul prefect revoluționar de la 1848-1849, autorul celebrilor *Memorii din anii 1848-49*, Brașov, 1895.

IV

Mediaș, 12 august 1843 c.v.

Prea iubită pretine!

Din poftitul exemplariu a *Gazetei* pentru *Lesevercin*¹ am căpătat numai numerii pînă [la] 56 exclusive; din ceilalți nice unul. Despre care lucru mă mir, neștiind pricina, fiindcă cea mie intitulată în al doilea semestru, pînă acum mi-au venit rînduit. Mă rog, dară, să binevoiești a face dispoziție ca să-i capăt și rămașii numeri mai regulat, fiindcă cetitorii îmi stau pe cap să le dau *Gazeta* să cetească.

Pentru făcutele înaintea publicului asupra-mi buncele reflexii, mă aflu mulțămitoriu².

Bieții șeicani³, după ce ar fi dobîndit de la Belgrad „cum că stările împregiur nu iartă (*non admittunt*) să fie primiți”⁴, s-au mai rugat încă o dată de episcopul latin ca să-i primească, căci almintrilea vor recura la Curte, la care rugăminte, pînă de curînd, / nu urmasse altă rezoluție. Cu toate ce se întîmplă, acei oameni așa-zicînd desperați, de noi foarte se feresc, ca să nu le știm. Sfatul îl primesc din Alba de Sus. Ei pînă acum ne socotesc pre noi iubitori de rău și împiedecători ai binelui lor, și aceasta căci nu sunt primiți, să poată fi și ei domni. Despre accastea nu voi întîrzia, mai tîrziu, mai pe larg a vă înștiința.

Despre lucrul blășenilor⁵ nu mai știu nimic. Destul că toți se vaieră cum că acea întîmplare au scuturat odată nația și clerul. Domnul Alutan⁶, care se află mai demult la Bazna pentru scaldări, încă zice. Sunt mulți carii pre bieții clerici simpliciter îi condamnăază, zicîndu-i vrednici de dictata asupra-le pedeapsă⁷. Eu aprobez principiul din care și scopul pentru care au lucrat așa, dară mișloacele alese, focul și modul nu li-l poci lăuda. Almintrilea, din inimă mă doare și pentru celea întîmplăte, și pentru nefericita — poate — soartă a acelor 39 de tineri. Recursul la Curte⁸ e trimis, însă oare ce va putea urma asupra nației și a clerului? Oare la celea cerute de / episcopi⁹, nu va fi spre stricare ș.a.?

Prețul celor 20 exemplare din suplică¹⁰, nefiind toate împărțite, numai cătră toamnă îl voi putea trimite.

Cu adevărată iubire îmbrăçoșîndu-vă, sunt al domniei tale credincios pretin,

Const[antin] Alpini m.p./

[Adresa:] Spectabili Redactoratui *Gazettae de Tran[silva]nia*. Brasoviae. Franco¹¹.

¹ Reuniunea românească de lectură din Mediaș, de care Alpini pomenește în scrisoarea precedentă.

² Nu știm despre ce „bune reflexii” este vorba. În foile lui Bariț n-am găsit ceva asemănător.

³ Vezi supra, scris. II și III.

⁴ Constantin Alpini citează probabil din răspunsul episcopului romano-catolic de la Alba-Iulia.

⁵ Adică procesul lemenian (vezi supra, scris. III, n. 6)

⁶ Constantin Alutan, importantă personalitate ecleziastică a Blajului, despre care vezi *G.B.C.*, III, p. 185, n. 3.

⁷ Adică cei 12 „clerici” (studenți la teologie) și susținătorii lor de la liceu, care fuseseră eliminați prin *de liberatum*-ul episcopului Lemeni din 23 iunie 1843.

⁸ Al studenților înlăturați (vezi scris. precedentă, n. 6).

⁹ Respectiv dacă această piră la împăratul nu va compromite națiunea românilor în sensul revendicărilor sale formulate în suplica episcopilor români din 1842 (vezi supra, scris. I, n. 2).

¹⁰ Aceeași *Rugămintele*... (Ibid.)

¹¹ „Sûmatei Redacții a *Gazetei de Transilvania*. La Brașov. Recomandată.”

V

Mediaș, 22 nov. [1] 843 c.v.

Mult prețuite preline!

Planul unora spre a trage pe românii din Șeica Mare la ritual latin ¹, în parte s-au realizat, pentru că sosind lucru la Curte, de acolo neuniții fură primiți, rămîind totuși și din aceștia pînă acum numai 22 de familii cu totul. Ceilalți s-au retras. Ce va urma de aici, numai bunul Dumnezeu știe! Dînșii nu sunt în stare a-și ținea paroh, așa puțini fiind, așadară vor fi alăturați la altă parohie, de nu cumva cei unite de acolo. Ba mi se vede că planul e pornit ca dînșii să aibă aceeași beserică cu noi. Poate din această pricină fură de curînd / recerut prin Gubernie planul și calculul preliminar după care era să fie ridicată beserica noastră, cu cele 1400 din casa aloidală dobîndite, din cari nu ni s-au dat pînă acum numai 125 fl. Cum vor proceda întru instrucția lor și întru primirea jurămîntului? La vremea sa nu voi întîrzia a vă înștiința.

Sasii noștri s-au mai mult decît supărat pentru împărțirea *Rugămintei* episcopilor². Un amic de la Cluș îmi scrie (*sub sigillo*³) cum că magistratul de ici, confiscînd un exemplar de acelea de la un român, cu reflexis ca cum prin acelea s-ar turbura liniștea de obște, l-au trimis la comesul, acesta la Praesidiumul de gubernie, de unde reînviindu-se prin comesul, li s-au scris ca zgotmot să nu facă, fără spre țintirea liniștei, să îngrijească. Aceasta eu numai *curiositatis causa*⁴ vi-o scriu, dară *sub sigillo*, ca să nu fie divulgată.

Binevoiți a mă prenumăra și pre mine la *Macrobiotica* domnului doctor Vasici⁵, pentru un exemplar, și pe domnul zeciuitoriu împărătesc din Cercul Mediașului, Alexandru Szilassi, pentru altul.

Ducîndu-se brașovenii din tîrgul nostru fără a mă putea întîlni, rămaseră prețul acelor 20 exemplare din suplică, dară se va trimite cu prenumerarea la *Gazetă* pe anul viitor.

De la Blaș, tot rău. Blăstămăția aceea va fi în stare a ne așterne la pămînt!

Al domniei tale totdeauna prețuitor,

Const[antin] Alpini m. pr. /

¹ George Bariț a publicat încă în iunie (vezi articolul *Dintre Târnăvi. Iunie*, din *Gazeta de Transilvania*, IV, 1843, nr. 52, p. 205-207 o demascare a mascaradei prozelite de la Șeica. Se pare că înfruntarea este scrisă de Constantin Alpini.

² Vezi supra, scris. I, n.2.

³ „Confidențial“.

⁴ „Drept curiozitate“, „ca fapt divers“.

⁵ Celebra traducere a lui Pavel Vasici după luminiștul german Christoph Wilhelm Hufeland, *Macrobioțica sau măiestria a lungi viața*, tipărită la Brașov în două volume, cu colaborarea lui Andrei Murceșanu, în 1844-1845. Vezi *G.B.C.*, II-IV, pass., apud indice de materii, sub voce: „Vasici, Pavel, *Macrobioțica*...” etc. Despre Vasici vezi capitolul aparte în *G.B.C.*, II, p. 1-200.

VI

Mediaș, 2/14 dec. [1]843

Domnule prietîne!

10
10 v
11
42

Iată că ce v-am scris azi săptămîna despre suplica episcopilor s-au efectuat în contra mea. Statul lucrului veți binevoi a-l vedea și a-l cunoște din alăturata copie. Însă fiindcă aceea nu se poate nega cum că am împărțit din exemplarele suplicii și cu, la unii din preoți și alții cărturari de-ai noștri, fără a fi altceva drept din delația magistratului asupra mea făcută, am socotit lucru de mare trebuință a fi a vă cere sfatul și inviarea în punctul acela: „Cum mi-au venit mie acea suplică și unde s-au tipărit?“, și aceasta ca nu cumva să aduc pe onorata redacție, în răspunsul meu, în ceva compromisie. Celelalte / sunt încă ușoare, căci toate sunt spre a face pe bietul român rebel neodihnit, turburătoriu *excoginate*¹. Nime [nu] au vorbit despre ceva lege noao, nime [nu] s-au pus în contra maimarilor săi numai de cînd au cetit suplica aceea, ci bieții români de ici sunt în colisie cu orașul mai de mult decît ar fi fost ceva pomenire de numele Alpini în Mediaș. Ei au fost mai mult decît iobagi la oraș, însă după milostivele rînduiei, pe cum și alții, s-au scos și dînșii de supt amarul jug tirănesc a sasului. Totuși, neavînd dînșii toate drepturile la mîna, cînd și cînd nu încetează a-i asupri cu mînaturile, mai cu samă la lucrul morii, unde dînșii, cum spun, nu sunt dătători a lucra gratis, de cum — adevărat! — nice au / voit în vara trecută a lucra, fără a fi îndrăznit magistratul a-i pedepsi, însă nu îndemnați de mine, ci de sine însuși. *Fabri lignari*² noștri au lucrat și de 20 de ani, fără a le fi putut eu publica legea cea noadă, ba au lucrat și la oraș, *orga certum pretium*³. Atunci nu le vestise Alpini legea cea noadă.

Acestea sunt numai probe: a) cu cuget de a strica cauzei românilor și b) de a-mi strica mie, fiindcă eu *in officiosis*⁴ am avut și am multe colisii cu magistratul și în genere cu sasii, și în multe, cu paguba lor sau a favoriților lor, am triumfat; în toate, însă, politice, *prudenter* și *circumspecte*⁵, fără a le da și cel mai mic prilej de a se putea înhăma de mine. Acum, dară, folosindu-se / de acest prilegiu ca să mă prindă, au făurit acea delație. Am, însă, nădejde că, cu ajutorul celui de sus, o voi desface.

Credeți-mă, fraților⁶, că stația mea la Mediaș e critică și primejdioasă. Lucrurile-s multe și încurcate, vrășmașii mulți, tari și adînci, cărora a le sta înprotivă și înținsele lațuri a le evita un cap singur e cu anevoie. Însă în cît se ține de mine *si fracti illabantur coeli, impavidum ferient ruinae*⁷. Numa mă strică sănitatea, nu-mi făgăduiește multă putere! *Deus providebit*⁸.

În săptămîna trecută m-am fost prenumărat la *Macrobiotică*, pentru două exemplare: unul pentru mine și altul pentru domnul zeciuitoriu Alex. Szilassy. Binevoii a nu întîrzia cu răspunsul, fiindcă ep[isco]pul îmi demîndă cît mai curînd a răspunde.

11 v

C[onstantin] Alpini m. pr. /

¹ „Puse la cale“

² „Dulgherii“.

³ „Pentru un preț stabilit“.

⁴ „Pe cale oficială“

⁵ „În mod prudent și cu precauție.“

⁶ Se adresează lui George Bariț și Andrei Mureșanu, care redactau împreună foile de la Brașov.

⁷ Citat inexact din Horațiu, unde textul începe: „Si fractus illabatur orbis...“ (*Ode*, III, 3, v.7 și urm.) De fapt nu este o greșală de neiertat, căci Alpini, sub influența latinei bisericești, în loc de termenul *orbis* (bolta cerească; singular), folosește *coeli*, *-orum* (cer, plurali tantum), modificînd corect și adjectivul *fractus*, *fracti*, și verbul *illabit* (atribut) în *illabantur* (predicat; plural.) Traducere: „Dacă cerurile vor cădea înfrînte în ruine, se vor lupta vitejește ruinele“.

⁸ „Dumnezeu va purta de grijă!“

VII

Mediaș, 20 dec. c.v. 1843

Mult prețuite!

Mai mult prețuind ostenecele domniilor voastre înlontrul inimii decît aș putea înafară arăta, am a vă congratula și domniile tale, domnule prietino, pentru dobîndita de la naționalității moldoveni recunoștință și inel¹, și domnului Andrei Murășan pentru dobînditul praesent de la măritul prinț domnul Țării Românești². Vă postesc ca cel atotputernic să vă întărească virtutea ei să vă înmulțească puterile, spre a deduce la deplină perfecție, ce înainte de 6 ani românilor era necunoscut. Pașiți, domnilor, pe întreprinsa carieră, singurul mijloc spre a ne cunoște unii cu alții! Credeți-mă — fără făfărie zic! — ați făcut cu început puțin, cu slab ajutoriu, însutit mai mult decît cei puternici ai nației. / mai mult decît face faimosul Blaj, de a cărui abominînde intrigi, de cîte ori îmi revin, mi se face greață.

12

Eu lucrez la răspunsul pentru învinuirea mie făcută cerut și, ca să nu viu în prepus, mai că nu voi putea aștepta de la domniile voastre opinie, însă voi ști încungiura ceia pentru tipărirea ei încungiurînde³.

La mine se află și de ceia cu însemnarea lōcului tipărite. Pagubă că nu ați pus *Imprimatur*⁴. Eu însă știu din un număr al *Gazetii* cum că e subscrisă de d. M[artin] Schnell, censorul *Gazetii*⁵. Dară, oare, subscrisă fiind retour recepisse numai de d. Gött, ceia împărtășite nu s-au primejduit? Mie tot ce e de un sînge cu sasul îmi este suspect! Pe joi voiesc a expedia răspunsul. Au, doară, domniile voastre, fiind acest lucru așa delicat, vă temeți a-mi și răspunde? Binevoii, în cît de puțin, a-mi face cunoscut, căci altmîntrilea poci să vă cad silă să vă trimit răspunsul meu⁶.

12 v

Eu, ca și de altă dată, nu mă încumet a trimite prețul *Gazetii* pe poștă. Te rog, dară, / prietino, să binevoiești, de cumva nu mi s-ar da ocazia a trimite prețul, a-mi

43

trimit *Gazeta* supt titulatura cunoscută și pîn-atunci, însă numai pentru mine. Eu vă asecur cum că după Anul Nou, cît mai curînd, împreună cu a suplicelor, îl voi trimite.

Poftindu-vă sărbători fericite, mă recomand al domniei tale mult prețuitoriu,

Constantin Alpini m. pr.

[Adresa:] Spectabili Redactoratui *Gazettae de Trans[silva]nia. Coronae. Franco.*

¹ Gazetele lui George Bariț: *Gazeta de Transilvania și Foaie pentru minte, inimă și literatură* s-au impus din primii ani ca promovatoare ale unității românești de acțiune și cugetare. Pentru Moldova în mod aparte, aflată sub control rusec implacabil, foile de la Brașov erau unica posibilitate de a face publice realități stringente și evenimente politice mai importante. Nenumăratele corespondențe „anonime” venite din Moldova erau cu predilecție publicate de Bariț, făcînd astfel mai respirabilă atmosfera politică de acolo, dominată de minciuna convențională șablonizată de către puterea „protectoare” și impusă singurei publicații „libere” din Moldova: *Albina românească*. Și azi, pentru cercetătorul detașat, ziarul lui Gheorghe Asachi este de necitit, este o lectură revoltătoare care elimină vizibil orice informație veridică, reducînd ostentativ totul la relatarea searbădă a aventurilor cotidiene ale tiraniei politice. În această atmosferă de nerespirat, apariția unor articole veritabile despre Moldova, în *Gazeta de Transilvania*, a însemnat pentru partida națională moldoveană un necprețuit ajutor în acțiunea de regenerare a vieții sociale din principat. Așa se explică gestul din octombrie 1843 al reprezentanților acestei partide, care îi trimis lui Bariț o scrisoare de mulțumire și un inel de aur. Scrisoarea e semnată de Lupu Balș, Mihail Cantacuzino, I. Săulescu, Meletie Istrati, Matei Buhuș, A. Coradin, Neofit Scriban, Teodor Rășcanu, Teodor Stamati, Petru M. Cîrpeanu, Dr. Vînav, Dr. Diaconovici, Petru Brăescu, D. Pop, D. Gusti, S. Albineț, C. Negruzzi, V. Alecsandri, Damaschin Bojincă, A. Costinescu și Nicolae Istrati. Vezi și Ion Breazu, *Un omagiu al moldovenilor pentru Gheorghe Bariț (1843)*, în *Transilvania*, LXX, 1939, nr.3, p.132-134.

² Nu știm ce „preaesen” a primit Andrei Mureșanu, al doilea redactor al foilor, de la noul domnitor al Țării Românești, Gheorghé Bibescu. Probabil un ajutor în bani.

³ Nu cunoaștem documentele „incriminări” lui Constantin Alpini de către sășimea din Mediaș, ca agitator al românilor, inclusiv pentru că a difuzat *Rugămîntea celor doi episcopi...* din 1842. Răspunsul lui Alpini, însă, care nu știm să se fi tipărit, se păstrează la B.A.R., ms. rom. 969, f.81r-85r. Este redactat autograf, în limba latină, și reflectă ideile ce-l animau pe protopopol greco-catolic al Mediașului în legătură cu soarta românilor din zonele zise „săsești”, cum era și Mediașul. Adresat episcopului Ioan Lemeni, acest document datat din 29 decembrie 1843 este una dintre mărturiile scrise ale stării prepașoptiste care domnea în Transilvania.

⁴ „Să se tipărească”. Formula cu care cenzura aproba tipărirea cărților.

⁵ *Martin Schnell*, 1773-1845, scriitor și om de cultură german din Brașov, cleric cu o viață aventuroasă și o operă bogată. După studii sistematice la Universitatea din Iena, a fost profesor la Gimnaziul luteran din Brașov și preot evanghelic în același oraș. În 1811, din cauza unor conflicte, este silit să-și părăsească slujba și să treacă la București, ca mediator de limba germană. Pînă în 1815, cît a stat în Țara Românească, el a învățat limba română aproape la perfecție. Din 1815 încearcă să devină avocat, dar nu reușește nici după repetate tentative. Din 1820 pînă în 1827 a fost juristul Regimentului al doilea secuiesc de graniță. În 1828 a trecut în mod intempensiv la romano-catolicism. A încercat din nou să-și câștige o slujbă stabilă, însă fără folos. Nu știm în ce împrejurări a ajuns Schell și pentru cîtă vreme cenzorul foilor românești din Brașov, și mai ales în ce calitate a exercitat el această atribuțiune. Credem că este vorba de un interimat în lipsa cenzorului cunoscut și oarecum celebru al acestor publicații, preotul romano-catolic Anton Kovács. Lucrările publicate de Martin Schell sînt deosebit de importante pentru istoria Transilvaniei: 1) *Abschiedsworte an die Mitglieder der Blumenauer Gemeinde zu Kronstandt*, Bratislava, 1811; 2) *Die Nationen Siebenbürgens nach ihrem Herkommen und Charakter*, Brașov, 1842 (cu o ediție prescurtată, tot acolo, în 1844).

⁶ Vezi nota 3.

Domnule prietine!

Mă grăbesc a vă înștiința cum că în 12 zile martie c. n. se săvârșise actul de întrupare alor 22 familii (români) neunite, besericii romane, prin solemnă depunere a mărturisirei credinței. A întrupării, zic, cu beserica romană nu numai în celea patru puncturi, dară și în datini sau rituale. Aceștia noi romani încă nu vor putea primi preot de rit latin, poate pînă mai târziu, ci vor fi afiliați la altă parohie vecină. După această întimplare, se află și bieții români împărțiți în patru secte religioase: uniți, neuniți, latini și luterani (schiai). Numai cît cesteia două din urmă au foarte puțini următori, iară uniții și neuniții, afară de puține certe dogmatice, mai totdeauna întră cei învățați rău înțelese, sunt — dinafară și dinlontru — mai una. Români luterani sau evanghelici se văd apriat a fi rămășițe din bulgari. În copilăria mea se afla în Cergăul Mare, lângă Blaș, români de aceștia, numiți *schiai*, carii mai știau încă a zice în limba lor *Tatăl nostru*, și acela se începea cu sîrbescul *ocinaș*.

14

Din aceasta puteți extrage ceva și pentru *Gazetă*¹. Duhul de a se latiniza era pe [a]ci foarte lătit și prin alte sate, precum, Agîrbits, Vurmloch, Sz[ent]jivánfalva², / dar acum au mai încetat. Cesteia două sate din urmă s-au unit în iarna trecută, iară agîrbiceni stau cu gura căscată să vadă ce va fi cu șeceni.

Pretine, pro 25 c[urent] m[artie] st. n. suntem poșiți la sesie în Blaș. Cîți? Și cine? Nu știu, însă prepui că numai *Assesores Sacro Sedis*³. Ce se va isprăvi, vom vedea. De ar da ceriul ca să fie bine, că pînă acum tot mai mare vifoară, furtuni mai grele s-au arătat în orizontul acela.

Vei fi auzit despre otrăvitul clericilor în Blaș: adecă în Săptămîna cea Mare bolnăvindu-se vreo 25 de clerici, le-au intrat fantasia în cap că sunt otrăviți. Au dus doftor din Sibiu, dară, cum spun, nu au căpătat *visum reportum*⁴ dorit. Totuși, d. Rätz⁵ fu silit a ieși din seminarium, făcîndu-se, în ducă, și acea bagiocoră că au tras amîndouă clopoțelele, de la sem[inar] și călugări. Acum se află în Seminarium d. Popovici⁶.

Pretinilor, sunteți din cler și ai clerului, și vă iubiți nația. De vă stă în putere, faceți-mi cît de puțin cunoscută opinia în lucrul acesta atît [de] delicat și cumpănitor și, de ar fi cu puțință, să o capăt pe 9 martie c.v., pentru că după aceea voi porni la Blaș. Eu judec că pentru vilfa clerului etc., autoritatea episcopului ar trebui defendată, tocma de ar fi și drepte celea cu care [e] învinuit. Apoi, de cumva ar mai fi vreun modru, și clericii amnestiați, afară / de corifei, căci se află mulți harnici și diecesul au făcut mari spese cu dîșii⁷.

14 v

Cauza cu Rätz eu o privesc ca privată⁸, și așa, mai lesne de isprăvit, fie drepte, fie nedrepte cele imputate.

Convocatoriile sunt așa:

„N[umero] Ep[isco]p[i] 162 / [1]844. 4 Martii

P[raemissis] P[raemittendis].

In homagiale Obsequium Altissimi Jussus per Celsissimum Principum Regni Hungariae Primatum nobis intimati R[everenda]m Fr[atemitatem] Vestram pro sessione die 24 curr[entis] m[ensis] stylo novo computanda, celebranda ad sedem hanc Ep[isco]p[al]em inomisse comparere hisce expostuladam habeo, cujus obiectum una nobiscum e B[enigno] Intimato coram sessione aperiendo uberius perspicere poterimus unaque de iis bono ordini et optatae tranquil[li]tati magis

idonea perspexerimus consultare. Quae libenter usque post Pascha distulissemus nisi Intimatum brevissimum tempus praefixisset. Velit igitur suis rebus ita prospicere, ut 23 Vesperi hic esse valeat.

Ep[isco]pus Joannes⁹“.

Parcă văd ce fulminătoriu va cuprinde acel intimat! Bieților români, când aveți voi mare lipsă de protecție monarhului, atunci vă faceți nevrednici de aceea! Până când, Doamne, anii blăstemului?!

Timpul împlă pe ici foarte neregulat: ploaie, ninsoare, vânturi tot reci, încît e teamă pentru holde și vii, care pînă acum totuși se arată vesele și frumoase.

Constantin Alpini m.pr.

[Adresa:] Spectabili Redactoratui *Gazetae de Transilvania. Brasoviac. Franco.*¹⁰

¹ Bariș nu mai publică nimic despre aventura confesională a celor 22 de familii de români neuniți din Șeica Mare.

² Agribiciu, Valea Viilor și Sîntioara de Mureș, sate din apropierea Mediașului.

³ „Aesorii Sfîntului Scaun“, cum numește Alpini cu ironie aesorii Consistoriului din Blaj, între care erau și protopopi „din afară“. Consistoriul s-a adunat pentru a examina situația creată prin conflictul didactic de la Blaj (vezi scris. III, n.6)

⁴ „Confirmare“, certificat medical că au fost otrăviți. Acest episod al procesului Lemenian nu-l mai întîlnim în nici un alt document.

⁵ Canonical Vasile (Basiliu) Rațiu de Nagy Lák, despre care vezi *G.B.C.*, III, p. 35, n. 8. A fost pînă în primăvara anului 1844 rectorul Seminarului Teologic din Blaj.

⁶ Canonical Arsenie Popovici, despre care vezi *G.B.C.*, IV, p.209-210, n.13.

⁷ De fapt, episcopul Lemeni îi reprimise în seminar pe cei 39 studenți eliminați, fără ca acest lucru să potolească cît de cît spiritele dezlănțuite. Cît privește opinia lui Bariș despre conflict, pe care o aștepta Constantin Alpini, ca să știe cum să se orienteze în ședința convocată a consistoriului, ca era favorabilă episcopului Lemeni. Acest lucru i se va reproșa mai tîrziu de către unii membri ai partidei naționale, în special de Ioan Maiorescu.

⁸ Bunul și inteligentul protopop Albini speră să reducă prin această interpretare efectele dăunătoare posibile ale conflictului de la Blaj. Dar, departe de a fi o răfuială personală cu canonicul Vasile Rațiu, conflictul era de fapt de natură politică mai amplă, o adevărată acțiune națională prepașoptistă. Vezi în acest sens *G.B.C.*, III, p. 1-12.

⁹ „Numărul episcopesc 162/1844, martie 4. Anticipînd cele convenite [P.P. = *Praemissis Praemitendis* este o prescurtare latină a titlaturii dintr-o scrisoare, adresă oficială, ordin etc. atunci cînd se realizează din ea o copie și nu se mai reproduce întregul ceremonial titular: „Preasfinția ta doamne episcoape, doamne mie preabinevoitor părinte“, „Excellentissime et Illustrissime domine Praesul!“ ș. a.] Ca urmare a supunerii respectuoase la prealalta dispoziție comunicată nouă de Alteța sa primatelor principe al Regatului Ungariei, mă simt îndatorat ca prin prezenta să vă invit pe frăția voastră cuvioasă de a vă prezenta neapărat la această reședință episcopescă pentru ședința care urmează să se țină în ziua de 24 a lunii curente stil nou, obiectul căreia îl vom putea cunoaște noi cu toții împreună mai amănunțit din *binovoitoarea dispoziție care trebuie să fie dezbătută în plină ședință*, și totodată vom avea prilejul să ne consultăm asupra aceluia pe care le vom considera mai cu seamă de cuviință pentru ordinea cea bună și pentru rîvnita liniște. Ceea ce aș fi amînat cu plăcere pînă după Paști, dacă dispoziția nu ne-ar fi fixat un termen cît se poate de scurt. Vă veți potrive în așa fel treburile, încît să vă puteți prezenta aici în seara de 23. *Episcopul Ioan*“.

¹⁰ „Stimatei Redacții a *Gazetei de Transilvania*. La Brașov. Recomandată.“

IX

Mediaș, 23 martie [1]844 st. v.

Domnilor și prietini!

Avui norocire a vă primi răspunsul în Blaș. Nice încetez, și în acestea stări împregiur, a vă înștiința după puțință-mi, despre rezultatul aceiași adunări.¹

În 25 stilul nou, după ce *pontificante Episcopo*², în beserica curială, s-ar fi săvârșit S[fin]ta Liturghie, cu înviarea Cerescului Împărat, la 9 ore adunându-ne în sala episcopească cea de audiențe, deschizându-se intîmatal primațial, nu împărătesc, numai în urma prèinaltei demîndări dat, ni s-au și cetit. Cuprinsul dînsului au fost cum că înaltul prinț și primat, ca protectorul unirii, la a cărui predecesor au alergat, în lucruri deobște, nu numai episcopii Pataki, Klein, ș.a. dară și protopopii din diecesul acesta, așadară dînsul, ca metropolit și prin trei manuale regești delegat, au subsumat această cauză grea spre deplină otărîre, *praemittendo quod: „Hac vice ab aliis delationum punctis praescindendo unice causam clericorum eliminatorem tractandam velit, reliqua vero una cum sequalis sive in denuntiatis, sive in denuntiantes promanare quaestionibus pro ulteriori determinatione sibi reservet”*³.

16

Zice, dară, în punctul al 2^{lea}, cum că clericii foarte au greșit cînd nu s-au supus demîndării episcopului său la spălarea picioarelor. Episcopul drept au lucrat îndreplîndu-i pe de altă dată a se cuminta, / fiindcă atunci n-au fost *dispositi propter renitentiam*⁴. Se impută clericilor căci, neașteptînd sentința episcopului în contra rectorului, au alergat la guvernatorul, căci nice de acesta, nice de episcopul latin nu au ascultat, căci au publicat în contra intimatului episcopesc celea rușinatoare despre rectorul, și așa, clericilor *exceptis talibus qui aliorum etiam reatum rei fuerint*⁵ le și poruncește ca a *publicatione*⁶ în 3 zile, cunoscîndu-și greșeala, să se roage de iertare de episcopul, fiind acesta atunci îndătorat a-i ierta.

În punctul al 3^{lea} asemenea imputare se face celor 6 profesori⁷, pentru că în loc de a face pace, au mai întărit pe tinerii carii odată era plecați a-și cunoaște greșala etc.

În p[unctul] 4 se face imputare profesorilor Papp Iosif⁸ și Boier⁹, întră altele căci dînșii au dat o suplică la Tron cu numele tuturor profesorilor de teologie și filosofie, măcar din aceia au fost unii tomna *contrariae opinionis*¹⁰, căci au dat la tineri tot *eminentii*¹¹ și *ex moribus*¹², măcar această clasificare se ține de rectoratul Seminarului.

În p[unctul] 5 se vorbește ceva despre domnul Rátz.

A 6 poștește a ni se arăta nouă rațiile tuturor caselor fundaționale *ad convictionem*¹³.

16 v

Despre acestea toate noi am ținut 6 sesii formale și solide, tot de la 9 ore pînă pe la 2—3 după ameazi. În cea dintîi, unii din asesorii din afară au poștit a nu se publica acea sentințe pînă la soborul mare, una că ar fi venit *via* nu chiar *legali*¹⁴, a doua căci era teamă ca nu cumva clericii nevrînd a primi acea amnestie, să se făcă o mai mare turburare, fiindcă atunci *erant absque ulla receptionis spe in perpetuum eliminandi*¹⁵. Despre aceasta ne-am disputat în o sesie și jumătate. Am învins totuși, *votorum pluralitate*¹⁶, carii am proiectat a se publica, una căci pre acel forum 1-au ales / însuși questionații, apoi, cum au premis și primatele, la acel scaon au alergat mai de multe ori acest dieces în trebile sale, în răstimp de 145 de ani¹⁷, iară alta căci mai grele urmări se prevedea de nu s-ar publica, neputîndu-se almintrilea pune capăt atîtor cleвете etc. Și așa, tare precumpănind voturile, în aceeași zi s-au poștit clericii de față și li s-au publicat.

Dînșii dintîi și-au cerut copie și răstimp de a se delibera, în care zi au și purces cu toți profesorii partizani la recreație, iară a doua zi de la publicare au venit cu toții și, mărturisindu-și greșala, s-au rugat de iertare, care li s-au și dat, asecurați fiind prin ep[isco]pul cum că de s-ar purta de aci înainte cum se cuvine, celea trecute vor fi de tot iertate. Din aceștia s-au scos afară 6, dintră carii, după făcuta inquisiție, 4 era de eliminat, unul iertat, altul pedepsit, dară și acestora, după o poftorită rugare și intercesie mai vîrtos a d-lor Suluș¹⁸ și Marian¹⁹, li s-au dat amnestie.

În sesia din 27 fură citați domnii cei 6 profesori: Bărnăuțiu, dr. Papp, Marcu, Moldvai, Boier, clericul de Viena Papp Latzi. Cu d-lor nu ni s-au sfetit ca cu clericii. D-lor cugetă că numai dînșii sunt carii pot și vreau a apăra drepturile clerului și a națiii, ceilalți, *paucis exceptis*²⁰, toți suntem *proditores cleri et nationis*²¹, precum poate ne-au și numit. D-lor, după ce au auzit sentința care, în sine, pentru dînșii nu era nimica decât o pînrișcă admoniție, s-au declarat că nu sunt îndestuliți, își vor da răspunsul în scris. Au cerut copie și, mai pe urmă, *more solito*²², au făcut excepție în contra episcopului, Rátz²³, Alutan²⁴, Boer²⁵, Cipar²⁶, Papfalvi²⁷, Molnar²⁸, de la Belgrad, Fülep²⁹ Alpini³⁰ și Manfi³¹. La aceasta unii s-au declarat *iisdem praesentibus*³² că vor ieși din sesie, iară eu *specialiter*³³ și singur m-am declarat că nu voiesc a lăsa sesia pînă nu vor da pricină di ce fac excepție. / Totuși, măcar Șuluț și alții au protestat *volente et expresse desiderante ep[iscop]o*³⁴, noi împreună am ieșit afară, iară ceilalți au concludăluit cum că nice excepții, nice alte se pot primi, fiindcă *hac vice*³⁵ acest consistoriu nu se poate mai mult întindea decât e comităluit, și așa, în următoarea sesie profesorii și-au dat răspunsul laolaltă, în care poftesc ca această cauză să li se pertracteze în sinodul diecesan; pe lîngă care dr. Papp³⁶ și-au dat și aparte, care totuși, pentru multe expresie vălămătoare, și a doua oară i s-au reinviat, ca, dacă vrea, să-l trimită *alia via*³⁷.

Celelalte ședințe, pînă în 30 inclusive, le-am petrecut cu dispute cum ar fi a se cere mai *optato fini convenienter*³⁸ sobor mare și cu rațiile fundațiilor, inviindu-se aceste la săbor[u] cel mare. Numai cît noi ne-am convins cum că ep[iscop]ul nu au tractat, ca episcop, nice o cauză, *per consequens*³⁹ nice a putut răpi ceva bani din fundații, ci toată responsabilitatea o cunoaștem a rămînea pe capitol, de la care vom și cere samă. Ne-am învins și despre aceea cum că episcopul bani împrumut nu a luat, ce nu ar fi plătit de la cler, numai e dator aici 10 mii f. c. m., din argintăria și alte cuprinse de la Babb⁴⁰, de la care sumă au plătit 6 procentul todeauna, și iară din arenda Cutului⁴¹, rămășița de pe 3 ani, cu 15 mii f. c. m. Alta nimic! Fără de aceea, speșele făcute pe reparații suie la 100 mii Conv. M.⁴².

În capăt, 31, am încheiat protocolul, l-am purizat, l-am subscris și, spre a se trimite primatului, obsigilat. Am cerut sinod mare. Episcopul s-au declarat că, de va îngădui împăratului, va lăsa Cutul în dispoziția clerului. Și așa, de nu am fi cu capul mare, toate s-ar reduce la doritul rînd.

Postindu-vă sărbători fericite, mă comînd,

Alpini m. pr.

Sub conditione in omnibus quae id exigerent servandae taciturnitatis, mă oblighez cum că, dîndu-mi-se ocazie privată, voi putea a vă trimite în copie tot intimatul⁴³; acela suie la 3 coale. /

¹ Vezi scris. anterioară.

² „Celebrînd episcopul”.

³ „Anticipînd că de data aceasta, separat de celelalte puncte ale acuzărilor, dorește să fie discutată numai cauza clericilor eliminați, iar celelalte, împreună cu consecințele, adică probleme ce se ridică în legătură cu cei denunțați și cu denunțătorii, să le rezerve sieși pentru o rezolvare ulterioară”.

⁴ „Orînduiți, din cauza răzvrătirii”.

⁵ „Cu excepția unora care s-au făcut vinovați și de alte culpe”.

⁶ „De la publicarea” [documentului pe care îl analizează Constantin Alpini].

⁷ Cei șase profesori erau: Simion Bărnăuțiu, Demetriu Boer, Grigore Moldvai, Iosif Pop, Nicolae Marcu și Vasile Pop.

⁸ Despre care vezi *G.B.C.*, III, P. 371—373, n. 10.

9 *Ibid.*, p. 16—17, n. 2.

¹⁰ „De părere contrară”.

¹¹ „Eminent”. Calificativ școlar.

¹² „La purtare”.

¹³ „Spre convingere”.

¹⁴ „Via nu chiar *legali*” = Pe cale nu tocmai legală, oficială.

¹⁵ „Trebuiau să fie eliminate fără nici o speranță de repriză”.

¹⁶ „Cu majoritate de voturi”.

¹⁷ Constantin Alpini analizează conținutul unui deliberat al forului primitial de la Strigoniu (Esztergom), la care au apelat din naivitate și disperare elevii și profesorii răzvrătiți de la Blaj. Dar „istoricizarea” acestui fel de apel la ierarhia maghiară este o interpretare forțată din partea protopopului de la Mediaș. În realitate românii greco-catolici n-au recunoscut niciodată tutela arhiepiscopului greco-catolic al Ungariei, sub care s-au pomenit juridic în urma bulei papale *Rationi congruit* din 1721. Prin acest act papal românii uniți li se făcea o favoare apreciabilă, căci erau scoși de sub jurisdicția episcopului catolic local, în speță episcopul maghiar de la Alba Iulia, care le devenise ierarh în mod automat prin însuși actul unirii de la 1700, prin interpretarea unor canoane laterane referitoare la unirea cu Roma. Deși românii s-au unit la 1700 pe baza constituției florentine, care prevedea condiții incomparabil mai favorabile, ieșirii au manevrat lucrurile spre o „lateranizare” a evenimentului, în baza faptului că în existența bisericii creștine actele soboarelor recente nu le anulează pe cele anterioare chiar dacă se bat cap în cap. Se acumulează astfel mii de canoane și prevederi de o enormă varietate, pe baza cărora se poate interpreta orice, în toate chipurile. *Rationi congruit* scoate Episcopia greco-catolică a Făgărașului de sub autoritatea episcopului transilvan al catolicilor, dar o subordonează prestigioasei arhiepiscopii ungurești de la Strigoniu. A însemnat o ușurare, căci Strigoniul s-a amestecat prea puțin în viața ecleziastică a românilor transilvăneni, mulțumindu-se cu tutela simbolică, *obligatorie* conform dreptului canonic al catolicilor. Dar românii uniți n-au acceptat nici această simbolică tutelă străină, întregul luminism românesc fiind marcat de lupta pentru emanciparea Episcopiei Făgărașului de orice amestec străin. *Istoria beseareicii românilor* a lui Petru Maior, din 1813, este expresia de vîrf a acestei lupte. Dacă unii greco-catolici au apelat, din disperare, și la autoritatea Arhiepiscopiei ungurești de la Strigoniu, aceste cazuri au fost fără îndoială de excepție. A făcut-o Inochentie Micu și n-a obținut nici un ajutor, și a făcut-o — ca să reținem doar cazurile celebre — Chiril Toșa la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, obținînd un foarte precar rezultat favorabil. Acțiunea prepașoptistă din 1842—1846, în care se încadrează și „procesul lemenian” a debutat chiar sub semnul unei noi negări a autorității Strigoniului asupra românilor, proclamată acum de Simion Bărnuțiu (vezi *G.B.C.* III, p. 1—12). Și totuși chiar Bărnuțiu, împreună cu profesorii ce-l susțineau și cu elevii „rebeli” au apelat la judecata primatului ungar de la Esztergom. A fost și aceasta o greșeală pe care o consemnăm ca atare. Lecția usturătoare pe care le-o dă Strigoniul prin acest decret, unde episcopul Lemeni este dezvinovățit total, este cu aît mai pilduitoare.

¹⁸ Alexandru Sterca Șuluțiu, despre care vezi capitol aparte în *G.B.C.*, IV, p. 356—404.

¹⁹ Ioan Marian, prestigiosul vicar foraneu al Rodnei, despre care vezi *G.B.C.*, III, p. 40, n. 16.

²⁰ „Cu puține excepții”.

²¹ „Trădătorul clerului și ai națiunii”.

²² „După obișnuință”.

²³ Vasile Rațiu, cel împincinat în „Procesul lemenian” (vezi *G.B.C.*, III—IV, scrisorile lui Nicolae Maniu, Grigore Mihali, Ioan Rusu și Timotei Cipariu).

²⁴ Vezi supra, scris IV, n. 6 Constantin Alutan era canonic și ținea parte episcopului Lemeni în procesul cu elevii și profesorii.

²⁵ Canonicul Ștefan Boer, despre care vezi *G.B.C.*, III, p. 323, n. 8.

²⁶ Timotei Cipariu. Capitol amplu în *G.B.C.*, IV, p. 71—355.

²⁷ Canonicul Constantin Păpălvi, despre care vezi capitol aparte în *G.B.C.*, IV, p. 1—35.

²⁸ Constantin Molnar era protopop greco-catolic la Alba-Iulia.

²⁹ Simion Fulep era profesor la Blaj (vezi *G.B.C.*, IV, p. 221, n. 11)

³⁰ Însuși Constantin Alpini, autorul scrisorilor de față. Și el era în bună parte prolemenian, din insuficiența maturității de a pătrunde adevăratele sensuri ale acelor întîmplări.

³¹ Ștefan Manfy era notarul Consistoriului Greco-Catolic de la Blaj.

³² „În prezența acelorași”.

³³ „În mod aparte”.

³⁴ „Din voința și dorința vădit exprimată a episcopului”.

³⁵ „În acest fel”.

³⁶ Profesorul Vasile Pop, mai tîrziu cunoscutul lider național Vasile Ladislau Popp, despre care vezi *G.B.C.*, I—VII, apud indice de nume sub voce.

³⁷ „Pe altă cale“, deci nu prin consistoriu.

³⁸ „Potrivit scopului dorit“.

³⁹ „Prin urmare“.

⁴⁰ Episcopul anterior, Ioan Bob.

⁴¹ Domeniul de la Cut era, juridic, sursa din care se întreținea Seminarul Teologic de la Blaj. Începînd cu Ioan Bob, episcopii greco-catolici au estorcat veniturile domeniului în favoarea lor.

⁴² Conventionalmünze — Monedă convențională, bancnote.

⁴³ „Cu condiția păstrării discreției în toate cele care o reclamă“. Va trimite. Vezi scris. următoare.

X

Mediaș, 27 iunie [1]844 c. v.

Domnule și prietine!

La prețuita-ți scrisoare din aprilie, numai acum mă iartă stările a-ți răspunde.

Mă bucur cum că cerescul părinte v-au mîngîiat cu altă fiică¹, în locul cei prin veșnicul somn pierdute. Deie-vă aceleași dări și puteri ca, fericit crescîndu-o, întru bătrînețe adînci să vă bucurați de îndestulita-i fericire, precum și a născînzilor ei frați și surori.

Corelațiile noastre cu neuniții sunt pînă acum bune și pretinoase. Noi îngropăm și facem maslu laolaltă, numai cît *particulariter*² cîteodată ne învrăjbm, *usque ad abominationem*³ acolo unde, trecînd unii la unire, e să ni se deie parte din beserici și sîntele supelectile⁴. Crede-mă, frate, că binecunoscînd răul național, numai de două ori fiind pînă acum în aseminea positură, fără a lăsa a se trece din parte-ne țâmurii buneii cuviințe, îngreșîndu-mă ascultînd sfăzile ambelor părți, am zis în cugetul meu cu fericitul Lazăr: „Pînă cînd, Doamne, anii blăstemului!?“

Mai avem încă o piedecă pentru care nu putem trăi chiar ca frații: noi primim pe neuniți și, din principurile religiei, nestîndu-ne în contra nice preînalte orînduieli, îndată cît se insinuă, după urmare le și slujim. De aci și neuniții, pe unii carii nu sunt conscriși prin comisie regulată, mai vîrtos pre femeile măritate după neuniți, le primesc la ei și le slujesc, cînd și cînd îndemnați și de la Sibiu. Pentru aceea, din parte-ne încă supt Krissán⁵ s-au făcut arătări la Gubernie în contra multor preoți de [a]lici, în urma căror s-au demîndat ca să se pedepsească unii de aceia. Aceasta neplinindu-se, am făcut și eu o arătare. Firește că ei s-au dezvinovățit, negînd-o. Răspunsurile s-au împărțit cu noi încă în 1841 dară, mai vîrtos pentru respectul unirii măriților noștri episcopi întru întreprinderea cea mare ce au luat asupra-și pentru românii din Fundul Crăiesc⁶, le-am ținut pînă acum — oricît m-au silit alții — la mine, urîndu-mi-se cu atîtea certe întră fiii aceia nații. De nu ar fi acestea două, noi am trăi ca frații. Normativul de care au neuniții a se ținea *respectu functionum*⁷e: ca dinșii la *unitis*⁸ să nu slujească, sub *poena suspensionis ad afficio*⁹. De uniți se socotesc: a) *conscripti per Commissionem*¹⁰; b) *ad antiquo uniti*¹¹; c) *pluribus annis unitorum sacramentis usi*¹²; d) copiii, tocma de nu sunt conscriși cu părinții, se socotesc uniți. Astea totuși nu se țin nice aminte, ca în

18 Rusia. În *pugna*¹³ pentru de / astea, mai totdeauna pierdem noi. La Gubernie pîrtinirea e foarte pușină. Noi niciodată [nu] ne întrebuițăm în ale sînte cu popistașii. În filii, unde nu aveam parohii, cei carii au lipsă a alerga la matre, fiind satele aproape, pînă acum nu ni s-au întîmplat ceva primejdie. În tractul acesta popistași nu avem, numai două parohii.

Vă trimit în copie sentența primatului, cam pe fugă scrisă¹⁴. Punctul 5 au rămas. Acele sunt pentru d. Rätz. Cu altă ocazie îl voi trimite și acela¹⁵, însă cu rugămintea ca acela, afară de domnia voastră altuia să nu i se împărtășească.

La Blaș tot așa merg lucrurile. Mai virtos d. doctor¹⁶ nu tace nicidecum. De săbor nu știm nimica. De la Curte sau primatele de 3 ori au întrebat pe Kováts¹⁷ oare poate [fi] ceva temere cum că românii să treacă la neunire? Sunt dînșii chiar plecați spre aceea?

Din confidență pretinească mai însemnez ceva, dară rogu-te să nu se mai lățească: d. Turc¹⁸, în adunarea provizoratului, sfădindu-se cu praefectul, acesta i-au zis curvariu. Celălalt, după o protestație solemnă, i-au zis cestuia hoj, apoi încăierându-se, acesta au smuls binișor din barba și părul capului aceluia. Alta: d. Marcu¹⁹, la masă, în Seminarium, s-au sfădit pentru bucate cu d. Popovici²⁰. Între altele, acela au zis cestuia curvariu, apoi s-au dus amîndoi la episcopul. Acolo, în auzul șerbitorilor sfădindu-se, au zis Marcu întră altele: „Măi, eu îți ții ție dovezile de mîină că ești curvariu!“ D[omnul] P[opovici]: „Mă voi duce și eu ca celălalt!“ M[arcu]: „Ba nu, acela s-au dus omenește, dară tu trebuie să mergi *cum prostitutione!*²¹ *I proci!*²². Pînă cînd, Doamne, anii blăstemului!? Crede-mă că de multe ori îmi dau lacrimile cînd cuget la acestea.

Acestea sunt numai de la 24 iunii s. v. încoace. În loc de a înceta, se mai înmulțesc.

Eu am început această scrisoare în Bogáth²³, unde pentru zer am petrecut 5 săptămîni. De aș putea o vară întreagă a petrece cu zer, m-aș însănătoșa.

De celea în răspunsul meu scrisă, nu ți-ai dat opinia²⁴. Fii bun, numai ca prin treacăt, a-mi scrie ceva. Acum toate trec, dară corelațiile cu sasii se tot înmulțesc. Dacă nu ți spre îngreoiare, cu alt prilej îți mai trimit încă unele corespondenții.

Ce zici, mai urzi-oi celea în dezvinovățirea mea date? Sasii, *illo respectu*²⁵, se văd mai îmblînziți.

Cu toată cinstirea sunt.

Alpini m. pr. /

Mîine prenumăr la poștă pentru *Gazetă*.

[Adresa:] preonoratului domn și profesor Georgie Bariț.

¹ Lui George Bariț i se născuse la 10/22 aprilie 1844 fiica Maria, care va trăi doar doi ani, pînă în 5 iunie 1846. Primul copil, Aurelia, i-a murit la două luni după naștere, în 4/16 mai 1843. Primul copil viabil va fi Victoria, născută în 11/23 februarie 1846. Vezi Corneliu Diaconovici, *George Barițiu, 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892; George Bariț, *Însemnări din viața mea căsătorită*, în *Studii literare*, I, 1942, p. 190—200; *G.B.C.*, VII, p. 112—113, n. 1.

² „În mod particular“.

³ „Pînă la ură“.

⁴ Încercare a lui Alpini de a introduce neologismul supelectil, ca substantiv, din latinescul *supellex*, - *ctilis* (mobile, bunuri mișcătoare), cu înțelesul aici de odăjdii bisericești.

⁵ Personaj neidentificat.

⁶ *Rugămintea...* din 1842 (vezi supra, scris. I. n. 2).

⁷ „În privința atribuțiilor“.

⁸ „Uniți“.

⁹ „Pedeapsa suspendării din funcție“.

¹⁰ „Conscriși prin comisie“.

¹¹ „Uniți din vechime“.

¹² „Cei care se folosesc de mai mulți ani de slujbele [bisericești ale] uniților“.

¹³ „Lupta“.

¹⁴ Copia acestei faimoase hotărâri a primatului de Strigoniu, Kopácsy József, în legătură cu cele ce se petreceau la Blaj (vezi analiza ei în scrisoarea precedentă) face parte integrantă din această scrisoare, fiind o continuare post scriptum a ei (vezi-o la B.A.R., ms. rom. 992, f. 19r—22r).

¹⁵ Nu va reveni asupra acestui punct, care privea viața intimă a canonicului Vasile Rațiu.

¹⁶ „Domnul doctor“ era tânărul profesor blăjean Iosif Pop (vezi G.B.C., III, p. 371—173), care se întorsese în 1839 de la Viena cu un doctorat în teologie. Acest valoros intelectual prepașoptist se va sinucide în 1845, în toul conflictului lemenian.

¹⁷ Nicolae Kovács de Tușnad, episcopul romano-catolic al Transilvaniei, despre care vezi G.B.C., III, p. 82, n. 26.

¹⁸ Ioan Turcu, secretarul episcopului Lemeni. Vezi despre el G.B.C., III, p. 326, n. 4.

¹⁹ Profesorul Nicolae Marcu, despre care vezi G.B.C., III, p. 42, n. 5.

²⁰ Canonicul Arsenie Popovici, vezi supra scris. VIII, n. 6.

²¹ „Cu rușine“.

²² „Și cealalte“ sau „Și așa mai departe“, formula slavonă corespunzătoare latinescului *Etc.*, folosită pînă tîrziu în textologia religioasă românească. Constantin Alpini o folosește aici cu aplomb umoristic.

²³ Marea comună Bogata de Mureș, azi în județul Mureș.

²⁴ Despre conflictele politice româno-săsești sesizate de Alpini în primele scrisori ale acestui capitol. Vezi acolo.

²⁵ Vezi despre „dezvinovățirea“ lui Alpini scris. VII, n. 3. *Illo respectu* = „în privința aceasta“.

XI

Mediaș, 19 iunie c.v. [1]845

Domnule și prietino!

La mult prețuita scrisoare din 19 iunie c. n., mă simt norocit a-ți răspunde, silindu-mă în puțin a face destul dorințelor domniei tale, cu aceea totuși încredințare că, luînd afară pre d. Murășan¹ și alți poate tainici prieteni, să binevoiți a le ținea numai *pro usu privato*².

În 10/22 mai, după ce în trecutele zile am fi avut fieștecare privată audiență la M[ăria] sa d[omnului] comisariu, spre a cunoaște în parte — și, pe cum mi se părea, cam *in secreto*³ — plecările fieșcăruia cătră episcop și profesori adunîndu-ne în palatul cel nou episcopesc, d. comisariu îndată ne-au declarat scopul misiei domniei sale și a chemării noastre, adecă: ca să cerce în adevărul celor arătate în contra episcopului și rațiile diecesane *usque in ultimos recessus*⁴. Iară pre noi ne pofti ca să ne facă cunoscut rezultatul lucrărilor sale, precum și ca să se convingă oare drept e ce s-au arătat: *cum că cea mai mare parte din cler e părținitoare profesorilor?*; *cum că s-ar scîrbi dacă profesorii n-ar triumfa?*; sau tocma ar fi gata din această cauză a recădea în neunire?; declarînd totodată cum că dumnealui au avut instrucție că de s-or dovedi ce au arătat profesorii în contra episcopului, să procedeze *in secreto*, iară de nu, pe ep[iscopu]l să-l declareze înaintea adunării *simpliciter, pro innocent*⁵.

Așa, nevrînd profesorii, cu 10 partizani ai lor, a sta față nice după a triia admoniție, ci formînd excepție în contra persoanei comisariului, domnia sa au citat toate mărturiile pînă aci în cauza sodomiei⁶ și a lui Bărnuț⁷, de către dînșii la Curte arătate, le-au jurat, examinat, și fiindcă nice una nice alta din *fassile*⁸ lor (cetîndu-ni-le acelea) nu s-au putut dovedi, pe episcopul l-au declarat *pro innocent*, ce de cătră toți cei de față fu primit cu cel mai mare entuziasm.

Apoi trecu / la curgerea sumairei capitalelor diecesane, carea, înaintea capitularilor, ținu 10—11 zile și în acest obiect au declarat cum că cercînd cu amăruntul toate documentele și anteactele, îndrăznește a zice cum că mai acurate

rații nice că au mai văzut, nice că pot să fie. Și așa, în punctul acesta încă au fost delație falsă. După acestea, proftind ca arătatul — din partea noastră — la acestea simțămînt, să-l punem în scris și să-l subscriem, au desfăcut acea sesie. De unde noi, *praeunte Domino Alutano*⁹, am mers în corpore la episcopul nostru, în reședința sa, carele nu fusese în adunare. D[omnul] Alutan, în numele tuturor, i-au gratulat. Ep[iscopul] au răspuns. Într-aceea, nimerind și d. comisariu, încă i-au gratulat, în limba latină (vorburile în sesie încă au fost latine; celealalte, toate, în limba națională), începînd cuvîntarea: „*Vicisti Gallilee!*...”¹⁰ Ambii episcopi fură primiți cu aplaus.

*Naturaliter*¹¹ că într-aceastea trecu și timpul. Cam pe la două ore am șezut la masă, cu toți laolaltă dară în două sale, în reședința cea nouă, tractul de mijloc (comisariul au fost în quartir în cel deasupra, dară costul totdeauna la o masă cu ep[iscopul] cu care ocazie nu au lipsit lungile perorații gratulatorie. Îmi pare că dinții au închinat ep[iscopul], pe sănitatea d[omnului] c[omi]sariu. Apoi acesta au răspuns pe sănitatea ep[iscopului]. După aceea, mai mulți din clerul din afară.

Cam pe 6 ore, tot în acea zi, ne-am adunat, cu voia d[omnului] c[omi]s[ar], la ep[iscopul] nostru, spre a ne sfătui despre una-alta ce ar fi de cerut cu acest privilegiu de la Majestate. „S-au făcut seară, s-au făcut dimineață. Zi una”¹².

A doua zi, după ce am gătat poftitul instrument, în care am declarat cu toții cum că: clerul neocodată au aprobat acelea delații false, nice că au știut despre dîsele; dînsul își iubește cu destulă reverință pre ep[iscopului]; mulțamește Majestății pentru înalta purtare de grije; asecurează cum că din această cauză nu va urma nice o defectie; oamenii noștri sunt odiniți, tari în unire, luînd afară poate pe unele persoane particulare; mai pe urmă se roagă ca izvoditorii acelor rele *pro condigno*¹³ să se pedepsească, ne-am adunat iară în reședința ep[iscopului], unde sfaturile din ceea zi s-au continuat pînă cătră 12 ore cînd, făcîndu-ni-se cunoscut cum că c[omi]s[arul] după masă va să porceadă cătră casă, împreună cu ep[iscopul] ne-am dus la d. c[omi]s[ar] spre a ne lua zioa bună. D[omnul] ep[iscop] în numele / clerului i-au mulțămînt. Dînsul au răspuns. În ambele cuvîntări s-au atins cam *per longum et latum*¹⁴ această cauză și rezultatul c[omi]siei în toată întinderea sa. Au ținut ambe cuvîntările cam o oră tot românește. Ep[iscopii], ambii, sunt oratori buni. D[omnul] Erdélyi, pe lîngă toate că ungureni¹⁵ sunt cam degenerați în maghiarism, e naționalist bun, împreună cu secretariul său¹⁶. În pronunție trage tare cătră dialectul Silvaniei. Cînd și cînd aduce și cîte un cuvînt din celea: „Măi *szomszédul*, nu lăsa *serteșul* tău în *kertyu* meu”¹⁷ etc.

La masă au fost și *föbiroul*¹⁸ local de la comitat. Aici s-au făcut și cîteva închinări în limba maghiară, de către Boer¹⁹, Aaron și Fogarassi de la Zsinna²⁰. Boer au voit a vorbi și în sesii ungurește, dară foarte puțin au putut, căci nu au fost ascultat. Io, ca sas²¹, am protestat să nu vorbească ungurește, măcar că unii au zis că: „Știm și ungurește!” Cam în glumă, i s-au dat în știre prin ep[iscopul] ca pe cînd va fi altă adunare să învețe românește.

La 3 ore după amezai s-au depărtat c[omi]s[arul], petrecut de curtenii ep[iscopului] călări și vreo patru trăsuri cu bărbați din cler, pînă la Murăș, ducîndu-se cătră Belgrad²². La Murăș, cum spun, încă au perorat de rămas bun Rátz și d[omnul] c[omi]s[ar].

Deci se vede, *saltem*²³ eu concludeluez, cum că d. c[omi]s[ar], după instrucție, au trebuit să aibă întru toate coînțelegere cu Kováts²⁴.

Noi cei de acasă, de cătră seară am mai ținut încă o sesie cu ep[iscopul], tot despre ălea trecute, făcîndu-se o scurtă cuprindere a celor ce era să se aștearnă prin d. c[omi]s[ar] la Majestate și dîndu-se spre a se pune în concept.

A triia zi dimineată, după ce s-ar fi scris cererea către Majestate de către toți, și capitulariștii, am avut a patra sesie, dară mai cu fierbințeală decît celelalte. Toate cîte s-au vorbit sunt numai *pia desideria*²⁵, precum: *privilegium fori*²⁶, ce ni s-au luat, *Istoria* lui Maior cea besericească²⁷, despre care, fără a se fi otărît, s-au zis că dacă nu se poate emancipa așa pe cum e, barem lăsînd celea de lăsat, să se retipărească. Ar fi bine să se tipărească și ceva manuale de concii²⁸. Aci fu provocat directe ep[iscopu]l ca să-și deie conciiile la lumină. Au răspuns că n-are nice una scrisă. Mai încolo s-au vorbit despre organizarea școalelor din Blaș, disciplina profesorilor și a parohilor, cursul judecăților *in foris archid[iecesanis]*²⁹. Cei din fiscalități, neîndestulîndu-se cu 200 f. m. c. au mai pretins și din fondul / lui Bobb, zicînd că acela și pentru dînșii au tăi[a]t. Însă, pe cum *in Consistorio pleno*³⁰, an, așa și acum au aflat împotrivorii.

Toate acestea și altele care nu-mi vin în minte s-au amînat pînă la săborul mare. Și așa, deocamdată de la Curte nu s-au cerut numai: a) ca un rescript din 1816 prin care se determinară ca canonică porțile, unde au catolicii, noi nicedecum, iară în alte locuri numai unde vor fi mai puțin 90 familii unite să se deie, să se anihileze, reducîndu-se la statul cel înainte de 1816; b) domeniul Cutului să vie supt dispoziția clerului *cum ep[iscopu]po*³¹; c) să ne fie iertat, cînd va cere trebuința, a ținea săbor mare și d) ca veniturile intercolare *sede vacante*³² să se alătore spre înzestrarea fondului deficienților. Și așa, după ameați ne-am risipit.

Aci așa face nește observații, dară stările mă silesc a le amîna pînă pe 1^a iulii cînd, cu prilejul tîrgului, mai multe, sau încă pe ațtea³³. Acum însemnez încă cum că d. Cipariu e dus la Viena pentru executarea Testamentului ramonțian³⁴ și d. Papfalvi — cum aud — la Banat, pentru celalalt testament³⁵; ce s-ar putea însemna și în *Gazetă*. D[omnul] Alutan e dus la Mchadia, d. Sereni³⁶ la Făgăraș. D[omnul] Crainic, carele nice înaintea c[omi]sariului [nu] au voit a merge, încă nu merge în Consistoriu³⁷. Și acolo, *pro praesenti*, numai *tres sunt qui judicant*³⁸: R., B-r., B-a. D[omnul] Barna încă subscrise toate în contra ep[iscopu]lului, dară rugîndu-se de iertare de ep[iscopu]l înaintea c[omi]sariului, toate le revocă.

Din Silvania nu a fost nime: zdravănul vicariu Suluț³⁹ era tare bolnav, iară cei[[al]ți au primit tîrziu înștiințările. Bărnuț e dus din Blaș. Dînsul fu dimis, la demîndarea d. c[omi]s[ar] oprit din praebitii⁴⁰ prin patru deputați, doi canonici și extrane, de către consistoriu trimiși. Studenții era să nu se supue. Acum acolo e liniște. Boer⁴¹, prof[esorul], e dus de atunci, cum spun, la Viena, să dobîndească c[omi]sie mixtă. Spun că de tri ori ar fi venit incognito în Blaș, și iară s-au dus. *Odată au prînzit cu împăratu. Marian*⁴² *de nu s-au dus, încă se gătește a merge la Viena. Cum am scris de multe ori nefericitului amic Papp Josi*⁴³, eu mă grozesc de celea ce au să urmeze. Pot fi și bune, dară vor fi și înfiorătoare.

Iată că le-am prea îmboțit!

Acestea le scriu din Bogáth⁴⁴, unde mă aflu de 4 zile la zer. Sănitatea mi mai bună, dară necazuri am multe și dobîndă fizică puțină.

Prețul *Gazetii* pentru mine îl voi trimite cu prilejul tîrgului.

Totdeauna mult prețuitoriu,

C. Alpini m. pr. /

¹ Andrei Mureșanu, coredactorul lui Bariț la foile brașovene.

² „Pentru folosință privată”.

³ „În secret”. În anul 1845 autoritățile politice și ecleziastice încep să pună piciorul în prag în legătură cu „rebeliunea” elevilor și profesorilor de la Blaj. După ce anii 1843 și 1844 au fost dominați de răzvrătiți și de nenumeratele lor „înștanții” la toate forurile, acum, cînd energia inițială le cedase, încep

represiunile. În vara anului 1845 Blajul este terorizat de ancheta comisarului imperial trimis în acest scop, episcopul Vasile Erdeli de la Oradea, personajul dur, necruțător, prieten al episcopului Lemeni. Prăbușirea partidei profesorilor s-a întrezărit clar din felul cum episcopul Erdeli conducea ancheta în favoarea episcopului. Vezi *G.B.C.*, IV, scrisorile lui Timotei Cipariu către Barișiu din vara anului 1845, p. 237—245.

⁴ „Pînă în cele mai mici amănunte“.

⁵ „Pur și simplu nevinovat“.

⁶ Printre acuzațiile pe care profesorii și elevii răzvrățiți din Blaj i le aduceau lui Ioan Lemeni și despre care au sesizat pînă la împăratul era și păcatul sodomiei. La Arhivele Statului Cluj, Fond. Blaj, arhiva Ioan Lemeni, mapa A, nr. 3643—3669, între alte neprețuite documente ale procesului se păstrează și o savuroasă relatare de mîna a lui Simion Bărnăușu, document rar la arhiva moravurilor epocii, adevărată pagină de proză licențioasă în care aventurile sodomice ale arhierului sînt depănate cu indicarea exactă a locurilor, prilejurilor și persoanelor în cauză.

⁷ Adică o altă incriminare gravă a episcopului Lemeni, aceea că ar fi organizat două încercări de asasinare a lui Simion Bărnăușu, prima în noaptea de 4 spre 5 ianuarie 1843, a doua în 21 septembrie 1843. Veracitatea acestor atentate nu este lămurită nici pînă astăzi.

⁸ „Mărturiile“, „declarațiile“ (de la lat. *fassio*, -onis).

⁹ „În frunte cu domnul Alutan“.

¹⁰ „Ai învins, galileanule!“ Cuvinte atribuite împăratului Iulian Apostatul (331—363 d. Ch), pe care le-ar fi rostit, rănit mortal, pe cîmpul de luptă. „Galileanul“ în cauză este Isus Hristos, originar din Galilea, pe care Iulian îl „trădase“, trecînd de la creștinism înapoi la „etnicism“ (religia romană veche). În realitate se pare că dictonul a fost lansat de poetul paleocreștin Efreem Sirul.

¹¹ „Firește“.

¹² Citat exact din Biblic, *Facerea*, I, 5, după ediția de la Blaj din 1795 a Bibliicii.

¹³ „Pe merii“.

¹⁴ „Pe lung și pe lat“, „amănunțit“.

¹⁵ Românii din așa-zisele „părți ungurene“, adică din afara hotarelor medicvale convenționale ale Transilvaniei, spre Ungaria. Prin „părțile ungurene“ se înțelege deobicei Bihorul, Aradul și Sătmarul.

¹⁶ Acest „secretariu“ era Iosif Popp Szilágyi (vezi *G.B.C.*, III, p. 185, n. 1), canonic la Oradea, care îi va urma lui Vasile Erdeli în scaunul episcopal greco-catolic de la Oradea. Îl însoțea pe episcopul său în delicata misiune de la Blaj.

¹⁷ Propoziție dialectală verosimilă istoric. Are trei cuvinte ungurești: *szomszéd* (vecin), *sértős* (porc), și *kert* (grădină), flexionate după gramatică românească. Înțelesul propoziției: „Măi vecine, nu lăsa porcul tău îngrădina mea!“

¹⁸ Primjude sau jude regesc, funcționar administrativ și juridic caracteristic epocii. I se mai spunea și *jude nobiliar* sau *primjude nobiliar*.

¹⁹ Canonicul Ștefan Boer. Vezi scris. IX, n. 25.

²⁰ Satul Jina, azi în județul Alba. Aaron și Fogarasi erau protopopi, cel din urmă chiar în Jina.

²¹ „Sas“ în sensul de funcționar în mijlocul sașilor, la Mediaș, unde se presupunea că nu se vorbește limba maghiară.

²² Alba-Iulia.

²³ „Cel puțin“.

²⁴ Alpini „concludeluște“ corect: tulburările de la Blaj din anii 1843—1846 au fost un prilej excelent pentru ierarhia catolică maghiară să se amestece în treburile confesionale ale românilor. „Comisarul“ Vasile Erdeli se ducea desigur la Alba-Iulia, să-i raporteze episcopului Kovács Miklós despre rezultatele anchetei de la Blaj.

²⁵ „Dorințe“, „aspirații“, fără caracter de revendicare.

²⁶ „Prerogativa instanței“, adică dreptul episcopiei de a dezbate procese privind persoane ecleziastice.

²⁷ O idee pe care episcopul Ioan Lemeni și oamenii care îi rămăseră fideli o preiau din arsenalul revendicărilor partidei naționale: „eliberarea“ marii scrieri a lui Petru Maior. *Istoria besearicii românilor*. Această operă capitală a luminismului românesc, tipărită de corifeul iluminist în 1813, nu s-a putut difuza din cauza atacurilor la adresa influentului episcop anterior Ioan Bob. După moartea lui Petru Maior, exemplarele cărții, parte legate dar cele mai multe „în crudo“, ajung în beciurile episcopescii de la Blaj, unde sînt lăsate într-adins să se degradeze. Vina o poartă în primul rînd firea vindictivă a lui Ioan Bob, căruia îi erau îndatorați financiar gubernanții unguri de la Cluj, dar și cupiditatea urmașilor lui Petru Maior (o mulțime de frați, surori și nepoți), de la care Ioan Bob „răscumpără“ cele 1000 de exemplare pe o nimica toată. Declanșîndu-se acțiunea prepașoptistă de la 1843—1846 (vezi *G.B.C.*, m III, p. 1—12), Simion Bărnăușu și liderii secundanți cer printre altele scoaterea imediată la îndemîna publicului a acestei cărți, care este „una singură lumină a bisericii

românilor". Cartea avea o inestimabilă valoare în lupta politică a momentului, întrucît dovedea documentar vechimea instituțională a bisericii răsăritene românești și combătea degradarea ei prin unirea cu Roma. Oportunistul „pium desiderium” al episcopului Lemeni nu era sincer, și cartea va rămîne în continuare în pivniță. Curios este faptul că și după 1848, cînd zăgazarile au fost rupte, s-au găsit greco-catolici fără conștiință care au văzut în continuare dăunătoare această neprețuită carte. Scoaterea ei la lumină a întîmpinat reticențe și scrupule false. Pînă și Timotei Cipariu a avut o atitudine ambiguă față de *Istoria beseancei românilor*, așa cum a avut despre Petru Maior în ansamblu. A intervenit și amănuntul nefericit al furtului de exemplare din beciul de La Blaj, încît cartea a devenit — dintr-o lucrare cu tiraj maxim în epocă — o raritate bibliografică.

²⁸ Încercare de neologism: *concii*, de la latinescul *conciones* = cuvîntări, în cazul nostru cuvîntări bisericești.

²⁹ „În instanța arhidiecezană”. Această instanță era din păcate, pentru greco-catolicii români, Arhiepiscopia de la Strigoniu din Ungaria.

³⁰ „În consistoriul plenar”.

³¹ „Împreună cu episcopul”.

³² „În timpul vacanței scaunului [episcopal]”.

³³ Vezi scrisoarea următoare.

³⁴ Murise la sfîrșitul anului 1844 marele mecenat român Simion Ramonjai, care a lăsat 40.000 de florini pe seama Episcopiei greco-catolice a Făgărașului, pentru instituirea unor burse de care să beneficieze tineri români dotori să urmeze studii superioare de drept (vezi *G.B.C.*, III, p. 336, n. 2; IV, p. 23, n. 2). Români au avut destule piedici de întîmpinat din partea birocrăției maghiare răuvoitoare, care ar fi dorit să dea o altă orientare acestei impresionante sume de bani. Abilul Timotei Cipariu a rezolvat cu bine această dificilă problemă.

³⁵ Constantin Papfalvi era plecat la Timișoara pentru rezolvarea formalităților legate de o altă mare moștenire culturală, aceea a negustorului brașovean locuitor în Banat, Nicolae Simu. Testamentul lui Simu era nerzolvat încă din 1842 (vezi *G.B.C.*, IV, p. 209, n. 9).

³⁶ Teodor Șereni (despre care vezi *G.B.C.*, III, p. 44, n. 6) era vicar foraneu la Făgăraș.

³⁷ Despre Simion Crainic, care era prepozit și vicar capítular la Blaj vezi *G.B.C.*, III, p. 46—47, n. 3. Afîindu-se alături de Simion Bărnăușu în rîndul răzvrătiților de la 1843—1846, el a refuzat să recunoască autoritatea de comisar a lui Vasile Erdeli și nu s-a înfățișat la ancheta condusă de acesta.

³⁸ „Trei sînt care judecă”.

³⁹ Alexandru Sterca Suluțiu, despre care vezi *G.B.C.*, IV, p. 356—404.

⁴⁰ Drepturi. Încercare de neologism, din lat. *praebitio* = găzduire, ospătare și survin din context.

⁴¹ Dimitrie Boer, cel mai fidel dintre comilonii lui Bărnăușu în conflictul de la Blaj.

⁴² Ioan Marian, vicarul foraneu al Rodnei (despre care vezi *G.B.C.*, III, p. 40, n. 16) era cel mai puternic și mai sincer dintre ecleziasții din afara Blajului, care sprijineau partida națională în lupta cu episcopul Lemeni și cu forțele antidemocratice din dieceza Făgărașului.

⁴³ Numele scris maghiarizat al profesorului Iosif Pop, unul din corifeii partidei pe care episcopul Lemeni începea acum să o doboare. Acesta se sinucisese aruncîndu-se în Tirnava, într-o zi cu puhoi de apă din aprilie 1845. Vezi relatarea acestei tragice întîmplări în *G.B.C.*, IV, p. 235—236.

⁴⁴ Bogata de Mureș.

XII

Mediaș, 5 iulie c. v. 1845

Domnule și prietino!

În cartea mea din 19 iunie¹ am fost promis cum că voi face și ceva adnotații la celea întîmplare cu prilejul comisiei din Blaș. Iată că le adaog, după cum timpul și aducerea aminte îmi vor ajuta.

¹⁰ Profesorii, cu ai lor cei din afară, în persoanele dd-lor: a) Crainic²; b) Marian *per delegationem*³; c) Ștefan Moldvai⁴ de la Pintic; d) frate-so Latzi⁵; e) Marțian *per delegationem*⁶; f) un Bochiș⁷; f) Poruș⁸ (cești din urmă doi mi se [par a fi]⁹ patrioți

25

de a domnii tale); 10) Man¹⁰; 11) Alpini, unchiul de la Cut¹¹; 12) un cumnat a cestuia din Straja, Clemens Tamás¹²; 13) Dragomir¹³; 14) Vlassa sau Ticudi¹⁴ de la Vereşmart, deodată cu comisarul sosind în Blaş, prin acesta citaţi pe calea Ordinariului şi a vicariului general, apoi prin szolgăbirău de două ori, nu au voit a se arăta înaintea c[omi]sarului. Ba încă la a triia citaţie făcută de szolgăbirău, îmi pare în scris, prin dărăbanţul său, în loc de răspuns, au dau Moldvai Latzi numai un bilet roşu, în care se învăluie dulceţuri zaharisite; iară cum au fost s-au şi trimis / la Curte. Apoi aceiaşi domni, supt iscălitura tuturor, au dat atunci curînd o excepţie cu protestaţie, declarînd către c[omi]sariul cum că ei nu-l cunosc de c[omi]s[ariu] regesc, că au luat *quartir în rezidanţa inctului*¹⁵, *s-au arătat interesat încă cu prilejul consecraţiei sale, ba încă căci şi dînsul e arătat la Curte cu mai multe, de către dioecesanii săi*. Tot atunci au dat o altă protestaţie, în numele clerului şi a naţiei, cătră Capitul şi prepozit, ca dîşii să nu cuteze a arăta documente[le] clerului şi a naţiei c[omi]sarului, căci acela sunt a clerului, şi acesta nu e datoriu a le arăta numai Majestăţii. După care au urmat o altă protestaţie, cătră ep[isco]pul nostru, în care-l poftesc dîşii: *Ut postquam se spatium duorum annorum ab objectis criminibus purgare intermiserit velit abstinerere ab omnibus functionibus ep[isco]palis*¹⁶. Apoi, spre întărire, aduc din Pravilă cunoscutele canoane despre vulgatele crime. Acelea protestaţii prin şiafet s-au folosit şi trimis la Viena, încît pro 10/22 mai, cînd am fost noi adunaţi, au fost şi sosit răspunsul că s-au admănuat acolo.

25 v

Acum socotiţi: oare de ar fi avut dîşii toate drepte, prin excepţia în contra c[omi]sariului *qua personam regiam*¹⁷, prin bagiocoră oblu în persoana aceleia îndreaptă şi alte necuviinţe, oare nu şi-ar fi tăiat înşii creanga sub picioare? Oare

acea îndrăzneală nu va trage după sine / *crimen leasae M[aje]st[ati]s*¹⁸?
 2° Eu am fost însemnat, plus-minus exacte, din gura d[omnului] c[omi]s[ar], toate capitalele clerului. Dară după sesie, cerîndu-mi-le unul şi altul, acum mă aflu că nu le am. Îţi însemn, dară, în cît am putut ţinea cu memoria: suma capitalelor diecesane de Babb lăsate, cu ale Capitul[ului], celea de 7 mii, fac 406 mii; la care se adaogă încă 40 mii aditamentul capitularilor ; 49 mii statul pozitiv al Seminarului (fără Cut), din care sunt multe mii date pe interes, cînd încă o sumă mare sta în lăzi, ca moartă; mai încolo, 11 mii ale Tipografiei; 680 a deficienţilor; 800 fundul şcoalelor, tot de Babb fundat, dară înainte de anul [1]810, după aceea pierdut încă supt Babb, neştiindu-se ce s-au făcut (am aflat de curînd că au fost mestecat cu a catolicilor). Şi așa, la acele se socoteşte şi interesul de 20 — 30 de ani. Singur a monastirei l-am uitat, însă acela nu va trece peste 5 — 6 mii, se înţelege tot argint. Suma, dară, statului finanţial a clerului face 514 mii în argint. Trebuie ştiut că la toate sumele sună şi sute, şi zeci, ba încă şi creiţari. În suma aceasta, mi se pare, se cuprind şi celea 70 mii valutale carii, cum spun, trebuie să iese pînă în [18]48 sau [1]850, şi atunci prin *rata fortunae*¹⁹ vom cîştiga a sa în argint.

26

3^{io} Capitalele noastre nu pot să pieie, pentru că însuşi împăratul e responsabilis, cu Gubernia. Toate contracturile, în origine, se află la Gubernie. La noi sunt numai copiile. Totuşi, interusuria / — pentru care s-a făcut atîta larmă — neplătite, sunt cam la 38 mii în argint. Au promis totuşi Gubernia cum că se va sili a le scoate cît mai curînd.

Se înţelege cum că şi acestea vi le fac cunoscute numai *pro usu privato*²⁰.

Eu am fost zis cătră d. Cipar ca să se publice statul fundaţiunilor noastre, dară mi-au răspuns că nu ar fi de folos.²¹

4^{io} Pentru depuşii profesori, s-au lăsat de voia lor 12 clerici şi din filosofi 12. Ce de stricare între tinerime! Cîte lacrimi şi spese a bieţilor părinţi în zădar vărsate! Nu

57

e ușor de crezut ce stricare au făcut acest proces, care dintru început poate se putea mai ușor năduși. Schinteia mică, focul mare!

5 Profesorii și acum au nădejde că vor triumfa. Dînșii zic cum că recursul lor e primit, cum că Boer au avut mai de multe ori audiență la Ludwig²². Cu Boer s-au întâlnit și Czipar în Viena. L-a căutat, cum spune, să-l prindă, dară nu l-au aflat. Cum mi se vede, el umblă cam pe furis pe acolo. Pe ai săi totuși îi îmbărbătează. Se și vorbește, ca sigur, cum că va să vi[er]e cît mai curînd încă un ep[iscop], cum zic profesorii, spre partea lor. Iară eu cred că va fi numai executor.²³ Încă atunci poate să ne mai adunăm. D-nul Crainic nu voiește a se lăsa de vicariat. Profesorii s-au dus toți din Blaș. Protopopii cei din afară partizani sunt toți admoneluiți prin fișpani ca să înceteze²⁴. Spun că cu d. Man au vorbit corsul [?]²⁵ chiar urît.

-Trimite-mi *Gazeta* mie. Bani i-am trimis prin cocoana Elena, cumnata Porii, precum și pe *Macrobioțică*, 2 ex. Ceilalți s-au lăsat. Vezi, așa cetitori avem noi pe ici! E mare sărăcia, de la mic pînă la mare. Așa pat și cu Șincal²⁶.

Din 24 iunie se cunosc grînele cele curate că alocurea sunt cam pălite. Ploi dese, apoi călduri mari, le-au smintit. Secerea s-au început, dară ploile încă se pornesc. Mi teamă că va fi ca acum doi ani, cînd ne crescú grîul în clăi.

Iartă, că nu o mai recetesc!

¹ Vezi scris. anterioară

² Prepozitul Simion Crainic

³ Vicarul Rodnei, Ioan Marian (vezi scris. anterioară, nr. 42), „prin delegație“.

⁴ Ștefan Moldvai sau Moldovan era protop greco-catolic al Părăgăului cu reședința la Pantic. A fost ucis de către maghiari în timpul revoluției de la 1848 — 1849.

⁵ Latzi (azi se scrie Laci) era numele maghiarizat al lui Vasile Moldovan, preot în Uifalău (azi localitatea din județul Mureș).

⁶ Protopopul Timotei Marțian (Marcian) din Ocna Dejului.

⁷ Protopopul Ioan Bochiș din Aghireș.

⁸ Protopopul Pavel Poruț din Almașu Mare.

⁹ Lapsus calami evident la Alpini.

¹⁰ Nicolae Maniu, protopopul Sibiului, despre care vezi capitol aparte în *G.B.C.*, III, p. 1 — 57.

¹¹ Protopopul Teofil Alpini din Cut. Vezi *G.B.C.*, III, p. 329 — 330, n. 1.

¹² Preotul Timotei Kelemen din Straja.

¹³ Ioan Dragomir, protopopul Lăpușului (despre care vezi *G.B.C.*, IV, p. 228, n. 14), era unul dintre cei mai ferveți susținători ai partidei lui Bărmușiu.

¹⁴ Elie Vlăsa Țicudi (vezi despre el *G.B.C.*, IV, p. 238, n. 8) era din 1842 administrator protopopesc la Vereșmort (azi unit cu localitatea Untrea din județul Alba).

¹⁵ Termen juridic din latina medievală = pîrît, inculpat. Generalizat în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, n-a devenit totuși un neologism în limba română.

¹⁶ „Ca după ce vreme de doi ani s-a lepădat de faptele care i se impută, să binevoiască a se abține de la exercitarea tuturor atribuțiilor episcopoești“.

¹⁷ „Ca persoană regală“, cu înțelesul de reprezentat al regelui, comisar.

¹⁸ „Crimă de lezmajestate“.

¹⁹ „Roata norocului“.

²⁰ „Pentru uz privat“, respectiv confidențial.

²¹ Se va publica totuși un inventar al finanțelor Blajului, la sfîrșitul anului 1845. E un *Conspectus* în patru capitole, tipărit (tipăritura este rarismă astăzi și se găsește la B. A. R., ms. rom. 969, f. 206r — 207v), din care Constantin Alpini îi va trimite curînd lui Bariș părți masive copiate (vezi infra, scris. XV).

²² Unul dintre profesorii răzvrățiți, Dimitrie Boer, ajunsese în audiențe înalte la Curtea de la Viena, cu sprijinul negustorului român de acolo Ioan Popovici (vezi *G.B.C.*, IV, p. 227, n. 2 și 3). Ludwig era arhiducele Austriei, fratele împăratului.

²³ Previțiunea lui Alpini se dovedește exactă. Vezi în scrisoarea următoare, incl. notele, despre misiunea episcopului Iosif Gaganetz din Eperjes, în toamna aceleiași an 1845.

²⁴ Să pîrască, să dea în judecată. Vezi aci, n. 15.

²⁵ Cuvîntul *consul* e scris în original foarte distinct, dar n-are nici un înțeles. Prin lapsus calami poate fi cuvîntul *comesului*, adică șeful sașilor din Sibiu, unde Nicolae Maniu era protopop. Comesul avea funcția de prefect.

²⁶ Ediția scrierilor lui Gheorghe Șincai, începută și ratată de profesorul Alexandru Gavra din Arad (vezi *G.B.C.*, III, p. 52, 73, 77; IV, 196 — 198, 209; VI, p. 208 — 209).

XIII

[Mediaș, post 14 septembrie 1845]¹

Domnule și prietîne!

Iartă că numai puține poci cu acest privilegiu a-ți scrie, avînd numai 1/4 ore pînă la expedierea poștei.

Noi în 14 c. n. am fost adunați în Blaș, dar numai cei de aproape, ca 17 — 19 inși, și mai mulți preoți. Noul c[omi]sariu, ep[iscop]ul de la Eperjes, Gaganetz, cu un secretar, și prepozitul de la Ungvár, Csurgovits², sosiră în 13 (îmi pare), luînd quartirul la d. Alutan (acesta mutîndu-se în noua reședință).

După o cuvîntare în limba latină ținută de către c[omi]sariu, ni se ceti decretul prin care acestuia i se dă toată puterea în persoana regească, a lucra și executat tot ce i se va vedea de lipsă spre introducerea rîndului bun, a păcii și liniștei de obște, încă și cu putere armată, spre care scop i s-au dat de la Gubernie un / *feo birou*³ de comitat, carele va petrece tot acolo pînă se va săvîrși lucrul. Apoi, fiindcă alt decret de curte se trimisese și la Gubernie, acesta, de acolo împărțîșindu-se supt trii adrese: către ep[iscop]ul, Capitul și clerul, a clerului fu deschis înaintea noastră și cetit.

În urma acestuia, d. Crainic e *suspens usque ad ulteriores dispositiones ab officio et beneficio*⁴, 5 profesori — lîngă cei cunoscuți⁵, Papp Latzi⁶, Moldvai⁷ și Kutfalvi⁸ — sunt *amoti a munere professorali*⁹ și 12 clerici, carii ieșise din Seminarium pentru profesori, *in perpetuum exclusi ab ordinibus*¹⁰. Celelalte sunt încă *in suspenso*¹¹. Mi se vede cum că această comisie va să autenticeze operatul celălalt și va comora mai mult în Blaș, din care pricină noi încă vom mai fi poftiți cu toții, de nu mai de multe ori, batăr o dată.

Spuneți-mi acum, cu principiumurile partizanilor, cum vom putea scăpa să nu venim cu toții în suspîțele la Curte, căci în numitul decret tare li se impută că au oprit pre ep[iscop] / sub patrafir și că au vătămât autoritatea primatului, care după *Diploma de anno [1]701*, în convenția unirii ieșit, e patronul uniților din Ardeal, cunoscut de atunci de toți pînă astăzi (așa se exprimă în decret).

Părtinitorii profesorilor numai după aceea vor fi fost chemați, dară așa cît în caz de *restantiae* să fie [...] ¹² /

¹ Datată în funcție de conținut.

² Evenimentele și oamenii ce se pomenesc în această scrisoarea sînt în legătură cu cea de a doua comisie de anchetă („*secunda commissio*“) pentru elucidarea evenimentelor ce se petreceau la Blaș. Vezi lămuriri amănunțite în *G.B.C.*, IV, p. 245 — 246, n. 6. Conducătorii anchetei sînt episcopul Iosif Gaganetz și prepozitul Ioan Csurgovich de la Episcopia din Munkács.

³ Ortografie românească a substantivului maghiar *föbiró* = primjude sau jude nobiliar, un fel de prefect de poliție cu atribuții judiciare.

⁴ „Pînă la noi dispoziții, din oficiu și salariu“. Acest „consistoriu delegat“ întrunit de comisarul Gaganez și-a redactat hotărârile în 22 octombrie 1845. Acestea s-au tipărit, împreună cu alte texte legate de reprimarea mișcării profesorilor și elevilor, în 1848, într-o broșură azi rarisimă (cunoaștem un singur exemplar, la B. A. R., ms. rom. 969, f. 200r — 201v). Prepozitul Simion Crainic, avînd cel mai înalt rang dintre împričinați, este primul judecat.

⁵ „Cei cunoscuți“ sînt în cazul de față Simion Bărnăuș și Demetriu Boer.

⁶ „Papp Latzi“, adică viitorul lider național Vasile Ladislau Popp, tînar profesor în 1845, plecase din Blaș înaintea acestei hotărîri.

⁷ Profesorul Grigore Moldvai.

⁸ Este singurul document care ni-l arată pe insignifiantul Moise Kutfalvi (1804 — 1862) ca făcînd parte dintre profesorii răzvrățiți de la Blaș și fiind pedepsit odată cu aceștia. Nu putem interpreta în nici un fel această informație: Alpini a fost membru al consistoriului care a aplicat pedepsele și deci e o sursă de primă mînă, dar în același timp numele lui Kutfalvi nu apare în nici un alt document din multele referitoare la acest conflict.

⁹ „Îndepărtați din funcția profesorală“.

¹⁰ „Excluși pentru totdeauna din cinul clerical“. Cei 12 studenți temerari care au refuzat să-și facă *mea culpa* și deci n-au beneficiat de iertarea lui Lemeni sînt: *Alexandru Baternai* din Balda (viitorul prefect revoluționar și erou Alexandru Bătrîneanu), *Alexandru Popp* din Țopu, *Vasile Erdeli* și *Petru Brad* (viitor tribun la 1848 — 1849) din Orlat, *Vasile Puian* din Lupu (agitator și luptător în revoluție), *Grigore German* din Sîniacob, *Gavril Man* din Boereni (viitor tribun în revoluție), *Ioan Marginai* sau Mărgineanu din Dăeș, *Ioan Axente* din Friua (marele prefect Axente Sever), *Constantin Roman* din Pîntec (prefectul erou Constantin Romanu Vivu), *Ioan Groze* din Sebeș (tribun în revoluție) și *Ștefan Pop* din Dumbrău.

¹¹ „În suspensie“.

¹² Scrisoarea se încheie aici. Restul lipsește.

XIV

Mediaș, 21 oct. c. v. [1]845

Domnule prietine!

De ai venit sănătos și ai îmblat în pace¹, mă bucur. Eu, și de cam tîrziu, pentru multele trebi, doresc totuși a vă înștiința în fugă despre importanțele — și acum ca consumatele! — întîmplări de la Blaș.

În 29 sept. c. n., în o adunare solemnă a reprezentanților clerului, vicarii și protopopii (numai puțini absenți luînd afară, și 8 din cei malcontenți). M[ăria] sa domnul comisariat², prin o cuvîntare energică, bine potrivită declară *solemniter*, *autoritate regia*, *integerrima fide*³ (pe cum se exprima) pe d. prepozit de antesignan, protector și factor al calumniatorilor episcopului diecezan, iar pe cei trii profesori: Bărnăuș, Boer și Moldvai *adductis accusationibus neque ad suspicionem elevari queuntibus pro summis calomniationibus*⁴, mai pe urmă pe ep[iscopu]l *pro innocente*⁵.

În urma acestora, alegînd *durante sessione*⁶, din cler, lîngă 4 canonici, cam 15 asesori, pe prepozitul și cei trii i-au supus acțiunii fiscale *ad dandas calumniarum poenas*⁷. Pe lîngă aceștia, 8 protopopi: Man, Alpini de la Cut, Dragomir, / Marcian, Țicudi, Bochiș, Moldvai și Poruș⁸ (Marian și Maior rugîndu-se de iertare înainte, se văd a fi iertați, căci dîșii au fost și față la adunare) sunt lipsiți numai din protopopie, în locul cărora s-au și numit alții, pe cum: la Sibiu, Kertész⁹; la Cut, Deák¹⁰ din Sebiș; în locul lui Marcian, capelanul lui etc. Mi se pare că unii din protopopi, carii au trecut toată măsura, vor fi supuși și supt acție fiscale.

În următoarele zile d. c[omi]sariu Găganetz, numai singur cu secretarul său și fibirăul, s-au dus cam în experiență pe la Belgrad, la Cut (unde au cercetat și cărțile protopopului, cu beserica) și la Sibiu. Iară noi, consistoriul cel nou, cam delegat, alegîndu-ne *preaeses* pe d. Alutan, notariu pe (lo)¹¹ și fiscus pe un v[ice]protopop, Papp Theodorus de la Ūri (Örensis), certificînd *peremptorie ad triduum*¹² pe cei 4 inci¹³, în 3 oct. c. n. am ținut cea dintîi sesie, în care venind față d. Crainic, și-au cerut dilatație și voie de a-și putea pune procurator, spre a sa defensie. Iară cei trii în persoană făcînd excepție *contra Judicatum propter dependentiam Judicum ab ep[is]co*¹⁴ și pentru feriile vindemiale¹⁵, dară acestea neprimindu-se, își cerură și dînșii dilatație de a-și putea constitui procuratori. Și așa, la ambe părțile dînduli-se dilatație de 15 zile, cu acea legătură ca atunci să răspundă *in merito*¹⁶, ne-am înprăștiat cu toții pe acasă.

27 v La 15 zile, în 17 oct. c. n. adunîndu-ne iară, d. Crainic, prin al său procurator Istvándi, după încercatele excepții, răspunse *in merito, excusative*¹⁷, frumos — dară fără folos! — cum că dînsul *inter Scyllam et Charibdam*¹⁸ / (de o parte autoritatea ep[is]co[p]ului, de alta floarea clerului și a nației, carea prin asprimea d. R[ă]ușiu se văzu amelintată) venind în colizie, pe ușor s-au putut împlîna ca în o parte sau alta, nu din răutate, ci debilitate să se aplece, să alunece. Din contră, profesorii ne voină răspunde *in merito*, prin un avocat de sas din Sibiu, anume Schmidt, avînd acesta și un adjunct, rămîind pe lingă excepția făcută *contra Judicatum*, insinuară recurs la Curte. Care recurs, de o parte nu în termen făcut, de alta cu *praeteritia*¹⁹ forului competent insinuat, și a triia oară neprimindu-se, în 20 oct. s-au dus și în 22 pronunțat sentința definitivă: în contra domnului Cr[ainic], ca dînsul să fie suspens *ab officio et benefi[cio]*²⁰, în trii ani, pe lingă 300 f. m. c. și să petreacă cei trii ani în plină libertate în monastirea noastră de la Belgrad; după trii ani să fie preposit, cu plata toată, dară în consistoriu niceodată, nice altă dregătorie publică să [nu] poarte; iară în contra celor trii, *per non defendit*²¹, ca să fie de tot șterși din cler, pentru todeauna. Alta nimic. Și speșele procesului să le poarte toți patru.

Această judecată în contra d[omnului] Cr[ainic] — care încă avea avocat pe un Gaál — prin Fiscul fu apelată, precum și de către d. Crainic la Strigon. Iară profesorii luară recurs la Curte. Și fiindcă avocatul d-lui Cr[ainic], numind operatul M[ă]ricei s[ale] d. Erdélyi „*iniquissima delatio*”²², acela încă fu judecat să se transpună jurisdicției civile spre pedeapsă.

După acestea, în 22 seara subscriind cu toții protocolul, în 24 fu și expedit *pro revisione*²³, cu toate actele, la primatele Ungariei. Și așa, acea pîră urită și îndelungată, mult dărăpănătoare, acum se vede cu totul determinată. Papp Latzi și Kufalvi, ambii clerici de Viena, încă fură *simpliciter ad saeculum inveniati*²⁴.

28 Cu toate urmările rele ce se văd pînă acum din acea pîră necoaptă, eu din parte-mi sperez și unele urmări bune. Sperez cum că Prea Nalta Curte, deși poate că ne-am făcut cam suspecți, cunoscîndu-ne din cele două comisii mai de aproape scăderile / și mai vîrtos multele lipse, ca un părinte se va sili, barem în cele mai mari, a ne ajuta... Dară mai vîrtos sperez cum că noi și ai noștri, prin acelea împlîri, ca dintr-un letharg sau paraliz treziți, vom pași pe cariera deregătoriei cu mai mare băgare de seamă, ne vom feri de a zbură din un extrem în altul; ne vom învăța a îmbla mai mult pe calea mijlocie, a ținea sînt *auream mediocritatem*²⁵.

Îmi vine în minte un tip simbolic, adumbrătoru împlîrilor din veacul 16: Luther puse foc supt o mică grămadă de lemne uscate. Aceaste se aprinseră. Veni Leo X, avînd în mînă o cană cu apă, în alta cu oleu. Se greși de turnă pe mica

flacăra, în loc de apă, oleu. Iară Carol V, venind când flacăra izbutisă, împrăstie cu sabia din grămadă aprinse lemnele, și așa zidărind, mai mare s-a făcut. Oare nu s-ar putea aceasta aplica și la întâmplările din Blaș?... Însă acestea supt cea mai mare tăcere!

D[omnul] comisariu Gaganetz au fost cu mult mai popular, au știut mai bine a uni duhurile. Dînsul ne făgădui tot ce-am cerut, încă și săbor mare — la care dd. Erdélyi și Csurgovits se vedea a fi tare împotrivnici! — numai atîta poftind, ca să fim uniți întră noi și [să] deșărtăm dintră noi atît de scandaloasele disharmonii...

Clericii sunt mai stinși, ba aud că nice profesorilor [nu] le-ar fi iertat duminică a ieși la recreații. Dacă nu ne-am știut noi povățui, ne vor duce alții de mîna!...

La Viena nu cumva ai vorbit cu agentul Dobran²⁶? D[omnul] Cipar foarte îl laudă! D[omnul] Papfalvi aduse, din averea lui Sim, 10 mii în valută. Mai sunt încă numai vreo 5 mii²⁷.

Închinîndu-mă cu sînitare și d[omnului] Andrei, înbrătoșindu-vă, rămîi,

Alpini.

N.B. Eu am cercat una: ca unsorat cerui Vice-ului de la Făgăraș. Mulți mi-l poftesc, dară eu încă nu sunt determinat. Adevărat că aici am tare puțin venit. Apoi Măria sa au zis că: „Vom vedea!“ Poate că resignînd Farago²⁸, va merge Kirilla²⁹.
28 v Dară domniile voastre ce ziceți? /

¹ Bariș se întorsese dintr-o călătorie la Viena, unde a reprezentat Transilvania la preparativele pentru introducerea căii ferate în principat.

² Episcopul Iosif Gaganetz de la Munkács (vezi scris. anterioară, n. 2)

³ „În mod solemn, cu autoritatea regească, cu desăvîrșită convingere“.

⁴ „Adunători ai unei acuzații ce nu pot fi ridicate nici măcar sub formă de bănuială“.

⁵ „De inocent“

⁶ „În cursul sesiunii“.

⁷ „Să tragă ponoasele calomniilor“.

⁸ Vezi supra, scris. XII, n. 3 — 8. Sint protopopii care au sprijinit partida națională în conflictul cu Ioan Lemeni.

⁹ Vasile Kertész (depre care vezi *G.B.C.*, III, p. 44, n. 2) a fost numit protopop al Sibiului în locul lui Nicolae Maniu, sprijinitor al profesorilor.

¹⁰ Ioan Deac va rămîne protopop al Cutului pînă la moarte.

¹¹ Adică pe el, pe Alpini.

¹² „Pentru a treia zi“.

¹³ „Inceți“, adică principalii incriminați: Simion Crainic, Simion Bărnăușiu, Demetriu Boer și Grigore Moldvai.

¹⁴ „Contra judecării, din cauza dependenței judecătorilor de episcop“.

¹⁵ Încercare de neologism: este vorba de vacanța pentru culesul viilor. *De la feriatic (zilo do ropaos)* și *vindemia* (culesul viilor).

¹⁶ „În esență“.

¹⁷ „În esență, scuizîndu-se“.

¹⁸ „Între Scylla și Caribda“.

¹⁹ „Nesocotîrea“.

²⁰ „Din slujbă și din salar“.

²¹ „Nefiind iertați“.

²² „Pîra cea mai nedreaptă“.

²³ „Spre revizuire“.

²⁴ „Pur și simplu îndrumați spre starea laică“ (adică excluși din cler).

²⁵ „Aurita cale de mijloc“ (aplicarea ad hoc a celebrei noțiuni horatiene).

²⁶ Ioan Dobran, funcționar român cu lungă carieră la Curtea de la Viena (vezi și *G.B.C.*, V, p. 182, n. 1).

²⁷ Vezi supra, scris. XI, n. 35

²⁸ Ilie Farago era protopop greco-catolic la Tîrgu-Mureș.

²⁹ Ioan Chirilă era la acea dată profesor la Blaj.

Mult prețuite domnule și prietine!

Din cărticica d-lui Silegian², numai cu trii exemplare poci șerbi; unul pentru d. Andrei Murășan. De poștiți mai multe, binevoiește a-mi scrie și eu voi lăsa a mi se trimite din Blaș mai multe exemplare. Nelegat, cer acolo 6 cr. argint pentru un exemplar. Până la Crăciun voi putea trimite cât de multe, numai să am știre.

Apoi: să viu la Făgăraș?³ Da nu, nu stă în a mea putere! Cum spun, episcopul e tare plecat spre a mi-l da, numai, după cum s-ar fi declarat alții, stările tractului acestuia ar pofti să mai rămii aici, fiindcă avem foarte multe lupte cu sasii pentru beserici, starea preoților și mai vîrtos porțiile canonicești ș. a. Cu toate acestea, primăvara va alege.

Întru urmarea demîndărei regiilor comisari⁴, ni se împărtășiră, tipărite, toate relațiile fondurilor diecesani, spre a le împărtăși și preoților din tract⁵. Acestea cam pe scurt vi le împărtășesc, pentru cunoștință:

I Summa Capitalium a fundatore

(Babb) alocatorum et censuum⁶,

in M.C.....332.056 f. 5 1/5 cr.; comp. f. 17.932, 50 2/5

si ab hac summa substrahantur

privata et census,

manent pure Babbiana⁷.....f. 306.270, 5 1/5; comp. f. 16.376, 33 3/5

2 Capitalia posthuma: in parato.....36.220 f. 12 cr.

quae cum pratio e distractis

rebus obstento faciunt⁸.....45.693 f.

his a 40.000 emuntur obligationales

a > pc prodit sum[m]a a⁹.....45.100 f.remanent¹⁰.....4.693 f.

cum hac et distractis aliis

rebus prodivit sum[m]a¹¹.....19.559 f. 23 cr.

Ex his a 14.900 emuntur

obligationales a 4 pc¹².....14.900 f.remanent e priorc¹³.....4.659 f. 23 cr.accedunt ex aliis rationibus¹⁴.....4.515 f., 43 1/3 cr.et aliis rebus¹⁵.....824 f., 53 3/4 cr.

 Summa: 10.000 f. apud
ep[isco]pum¹⁶ a 6 pc. /

29

Ergo¹⁷:a) apud ep[isco]pum.....10.000 f. cen[su]s¹⁸ 600 f.b) massa posthuma¹⁹.....70.000 " 3424 "

c) durante vita elocata

cum privatis²⁰.....332.056 f. 5 1/2 cen. 17923 " 503/5 cr.

 Summa Totalis²¹: 402.056 f. 51/2; 21.347 f. 50 3/5 "

63

Obs[ervatio] 1: In his Capitalibus continentur etiam capitale 3.000 f. Ecc[lesiae] Cath[edralis] ab ep[iscop]o Major positum, a Babb suppletum.²²

Obs[ervatio] 2: In iisdem continetur et capitale 3.000 pro scholis ab iisdem positum suppletum.²³

3 Interusuria apud privatos restantia²⁴.....38.764 f., 28 4/5 cr.

4 Capitalia pro templo cath[edralis] et scholis

a Babb posita²⁵:

a) pro templo²⁶.....2.000 cen[sus]

b) pro scholis²⁷.....2.000 "

Ex his 2.400 continentur jam in summa totali Cleri adjectis ergo 1.600 f. totali summae manebit status activus substantiae Babbianae²⁸ 403.656 [f], 5 1/5 cr. cen., 21.639 f. 20 3/5 [cr.]. (După cum v-am scris astă vară au fost 406 mii, care sumă și acum iese, dacă nu s-or trage afară cei 2.400).

5. His addendentur²⁹

a) Capitale capitulum respiciens³⁰.....41.000 f. census 1.640

b) Capitalia Typographiae fundo

publico et privatis elocata a³¹

2, 2 1/2, 5 et 6 pr. c.....11.715 f. 51 1/5 cr; 451 f. 44 2/5

Summa ergo summarum³².....456.371 f. 54 2/5 cr; 23.731 f. 5 cr.

Status activum fundi deficientium³³.....7.219 f. 9 cr. c. m.

Fontes proventuum Seminarii³⁴

1 Competentia annua e Dominio

Kutfalva juxta contractum inter

R. Cameram et Ep[iscop]um 1799

initum in W.³⁵.....9.100

2 Competentia e proventibus

Typographiae³⁶.....600

3 Fundatio Regia pro 9 alumnis³⁷.....3.000

4 Capitalia ad Cassam publicam

et privatis elocata a 2, 2 1/2,

3 1/2, 6 pr. cen. resto apud

Ep[iscop]um 12.500 in W. cum

interusuriis³⁸ 136.936 f. 40 cr. annue.....17.559 f. 2 1/2 cr.

5 Huc accedit pecunia parata in

Cassa Seminarii³⁹.....72.949 f. 34./

Item summa sequestrata convictivae

a defuncto Rectore Popovits⁴⁰.....3.657 f. 53 1/2

Interusuria apud privatos restantia⁴¹.....7.159 [f] 56 cr.

Summa status activus Seminarii.....220.704 f. 3 1/2 cr. annue 17.559 f. 5 1/2

Fontes proventuum Typographiae⁴²:

1 Capitalia ut superius⁴³ C.M.....11.715 f. 51 1/5 cr. annuus census 541 f. 44 2/5 cr.

2 Libri impressi etc. q[uoru]m proventus

determinari possint⁴⁴.....— —

Status activus⁴⁵:

a) In capitalibus⁴⁶.....11.715 f. 51 1/5 cr. annuus 415 f. 44 2/5 cr.

b) In libris vendibilibus

in crudo⁴⁷.....32.000 f.

c) In libris compactis⁴⁸.....134 [f] 17 [cr.]

d) In restantiis⁴⁹.....738 [f] 49 1/2 [cr.]

e) In aere parato⁵⁰.....1.925 [f] 24 1/5 [cr.]

Summa totalis: 46.514. [f] 21 9/10 [cr.]

Așadar și tipografia ne stă bine, numai mi se pare că va să se ruginească iară.

Acestea le-am însemnat cam pe fugă, *ad interim*⁵¹: Dară de cumva nu le veți primi de undeva, eu le voi trimite, spre o deslușire deplin, în origine, însă numai după ce le voi împărtași mai înainte cu preoții (laici neputându-le pînă acum împărtași), și atunci numai *erga restitutionem*⁵², ca să le avem la archiv; și aceasta va fi cam pe la Crăciun.

Întru adîncă cinstire vă îmbrățișez și sunt al domniei tale plecat șerb și prieten,

Constantin Alpini m. pr./

30

[Adresa:] Spectabili ac generoso domino d[omi]no *Georgio Baritz*, *Gazettae de Tran[silva]nia* Redactori d[omi]no colendissimi. Coronac.⁵³

¹ Datarea conform adnotării lui Bariț: „Mediaș, 20 noiembrie] 1845. Tot acilea se află și copia unei epistole a primatului Ungariei către episcopul Ioan Lemeni“.

² Este cartea canonicului orădean Iosif Popp Szilágyi, cu titlul complet: *Scurtă istorie a credinței românilor, din sfintele cărți și adevărate documente dedusă prin Iosif Pop Sălăgean de Ilyésfalva, a sfintei] teologii doctor, canonic, director cancelariei diecesane, secretariu episcopesc, consistorial și asesor*, Blaj, 1845, 8°, 92 p.

³ Adică să primească sau nu funcția de vicar foraneu al Făgărașului, pe care i-o oferea episcopul Lemeni. Teodor Șerenti, fostul vicar al Făgărașului fusese făcut canonic în același an.

⁴ Adică din poziția conducătorilor celor două anchete, din mai și septembrie 1845: episcopul Vasile Erdeli de la Oradea și episcopul Iosif Gaganetz de la Munkács, ambii greco-catolici.

⁵ Singurul exemplar care se cunoaște din acest bilanț financiar al veniturilor episcopiei de la 1845 este acela de la B.A.R., ms. rom. 969, f. 206r — 207v. Socotelile financiare sînt împărțite în patru *Conspectus*, corespunzînd celor patru fonduri materiale ale Blajului ecleziastic: fondul episcopului Ioan Bob, fondul preoților săraci și al văduvelor de preoți, fondul Seminarului cu anexele sale și fondul tipografiei.

⁶ „Suma capitalurilor alocate de către ctitor (Bob)și a dobînzilor...“

⁷ „Dacă din această sumă se scad cele particulare și dobînzile, rămîn exclusiv bobiane...“

⁸ „Capitalurile postume în bani lichizi, care împreună cu prejul obținut din lucrurile puse în vînzare...“

⁹ „Din acestea cumpărîndu-se obligațiuni a 5% în valoare de 40.000 iese suma...“

¹⁰ „Rămîn...“

¹¹ „Cu aceasta și vîzîndu-se alte lucruri a rezultat suma...“

¹² „Din acestea cumpărîndu-se obligații a 4% în valoare de 14.900...“

¹³ „Rămîne din cea precedentă...“

¹⁴ „Se adaugă din alte socoteli...“

¹⁵ „Și din alte lucruri...“

¹⁶ „Suma... la episcop...“

¹⁷ „Deci...“

¹⁸ „La episcop dobîndă...“

¹⁹ „Masa succesorală...“

²⁰ „Plasați în timpul vieții la particulari...“

²¹ „Suma totală...“

²² „Observația 1. În aceste capitaluri se include și capitalul de 3.000 f. dat de episcopul Maior pe seama bisericii catedrale, pe care Bob l-a suplimentat“.

²³ „Tot în aceasta se include și capitalul de 3000 dat și suplimentat de aceeași pe seama școlilor“.

²⁴ „Dobînzii rămase restante la privași...“

²⁵ „Capitalurile date de Bob pentru catedrală și pentru școli...“

²⁶ „Pentru biserică“.

²⁷ „Pentru școli“.

²⁸ „Din aceasta 2400 se cuprind deja în suma totală a clerului; adăugînd 1600 florini [sic; în tabelul tipărit e 1200] totalul sumei, soldul activ al fondului bobian va rămîne...“

²⁹ „La acestea se va adăuga...“

³⁰ „Capitalul cuvenit capitalului...“

³¹ „Capitalurile tipografiei împrumutate statului și particularilor...“

³² „Deci totalul general“.

- 33 „Situția acțiunilor fondului pensionarilor...”
 34 „Sursele veniturilor seminarului”.
 35 „Ratele anuale scadente conform contractului încheiat între Tezaurariat în 1799, în bancnotă vieneză”. (*W* abreviază termenul de *Wiener Währung*, bancnotă vieneză de circulație între 1811 — 1858).
 36 „Ratele din veniturile tipografiei...”
 37 „Fundatia regească pentru 9 studenți...”
 38 „Capitalurile alocate la casa publică și la casa publică... rămân la episcop...”
 39 „Aici se adaugă numerarul din casa seminarului”.
 40 „De asemenea suma sechestrată prin sentință judecătorească de la defunctul rector Popovici”.
 41 „Dobânzile restante la privați”.
 42 „Sursele veniturilor tipografiei”.
 43 „Capitalurile, ca mai sus...”
 44 „Cărți tipărite etc, care pot fi evaluate...”
 45 „Activul”.
 46 „În capitaluri...”
 47 „În cărți de vânzare, nelegate...”
 48 „În cărți legate...”
 49 „În restanțe”.
 50 „În bani lichizi”.
 51 „În mod provizoriu”.
 52 „Cu condiția să fie restituit”.
 53 „Preaștatului și generosului domn, domnului George Bariț, redactorul *Gazetei de Transilvania*, domnului mie preabinevoitor. La Brașov.” Scrisoarea este adnotată de Bariț: „Mediaș, 20 noiembrie) 1845. Alpin. protopop. Tot acolo se află și copia unei epistole a primatului Ungariei către episcopul Ioan Lemeni.”

XVI

Mediaș, 31 ian. [1]846

Domnule prietino!

Mă grăbesc a vă face cunoscut (de n-ați auzit de la alții) cum că d. Alutan, cu titlă de vicar general (pînă acum nu e pus nime), primi încă în 3 ian[uarie], de la scaunul primațial, înștiințare ca să înștiințeze pe cei 4 incti diecezani cum că cauza lor va fi luată la judecată în 26 martie și următoarele zile de judecată. Iară acum de curînd, primind o copie, spre a cunoaște statul și rezultatul comisii din toamnă, o descriu din cuvînt în cuvînt. Toate însă *ad interim pro privato usu*¹. Ce sună așa:

„*Care Princeps Primas Kopácsy!*

Quidnam super relationibus Devotionis Vestrae dd^{to} 3 et 5 Nov. [1]845 Mihi per Vice Praesidentem Cancellariae Aulicae Transylvaniae substratis Mihi resolvere visum fuerit Devotio Vestra ex adnexa copia intelliget (ce copie au fost, nu știu!). Est porro mens Mea ut Devotio Vestra commissariis ep[isco]po Gaganetz et praeposito majori Csurgovits probatis eorum dispositionibus pro eximia prudentia, qua conceditur sibi grave negotium optatissimo cum effectu generant singularem meam complacentiam significare, simulque ep[isco]po Lemény pro sua consolatione declarare velit fiduciae Meae, quam de ipsius vitae morumque innocentia constanter tenui, per resultatam hujus commissionis plene satisfactum fuisse.

Viennae, 27 ian. 1846.

*Ferdinand.*²

Cu toate acestea, pe ici sasii nu înceată a publica cum că va veni altă c[omi]s[ie], și alte multe. În avocatul Schmidt au pus foarte mult...

Cunoscutei bunăvoințe comădat rămîi, al d-tale credincios prietin,

[Adresa:] Spectabili ac Generoso Domino *Georgio Baritz, Gazetteae de Transilvania Redactori* D[omi]no aestimatissimo. *Brasoviae. Franco.*³

¹ „Deocamdată pentru uz privat“.

² „*Iubite principe primat Kopácsy!* Din copia anexată va putea Cucernicia voastră să afle ce am considerat de bine să hotărâsc în legătură cu memoriile Cucernicii voastre datate din 3 și 5 noiembrie 1845, pe care mi le-ați înaintat prin vicepreședintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei. Pe lângă aceasta, dorința mea este ca Cucernicia voastră să aducă la cunoștința comisarilor împărătești, episcopului Gaganetz și marelui prepozit Csurgovits deosebita mea satisfacție pentru remarcabila abilitate, pentru măsurile lor demne de laudă, care au dus la îndeplinirea cu mare succes a sarcinii oficiale ce le-a fost încredințată. Totodată să transmiteți spre consolare și episcopului Lemeni că, prin rezultatul acestei anchete, încrederea mea în inocența aleasă a vieții și moravurilor sale a fost pe deplin satisfăcută. Viena, 27 ianuarie 1846. *Ferdinand.*“

³ „Stimatului și generosului domn George Bariț, redator al *Gazetei de Transilvania*, cu preainaltă stimă. La Brașov. Recomandat.“

XVII

Mediaș, 1 apr. c. v. [1]846

Domnule prietine!

Numai ieri am putut primi ceva înștiințare sigură despre ceia din Blaș. Din aci alăturata copie vei cunoaște în ce stă recursul profesorilor, și voi avea onoare a-ți împărtăși cât mai curînd și rezultatul judecării *in foro revisorio*¹. D[omnul] Alutan, împărtășindu-mi accastea, îmi scrie deodată cum că în duminica trecută (cam 24 martie c.v.) au primit Măria sa un decret gubernial, prin care fu întrebat: *cînd, cum și pentru ce s-au ținut săboarele în diecesul nostru?* Dară de comisar la săbor nimică se pomenește. Nice voim a ni se da comisariu. Acela mai mult ne-ar strica singur decît ne-am putea noi ajuta înșine pe noi prin săboare.

32 Cum îmi scrie, informație potrivită *Istoriilor*² s-au și trimis în sus, / așadară, pe cum mi se vede, și aceasta va rămînea încă o țină *inter pia desideria*³, ca și altele multe. Mi se pare că pretensia noastră de a ținea săbor mare, în urechile străinilor sună cam prea mult.

Îmi scrie un prietin din Viena cum că tri dicasteriuri înalte din patrie au propus demult la Curte ca să nu se mai trimită din diecesul nostru alumni la Viena, ce de se va întîmpla afară de voia noastră, ne va șerbi spre cea mare prostituție și stricare.

Copia 1737/[1]846

P[reamissis] P[reamittendis]

Suam M[ajes]t[ati]em S[acra]tis[i]mam virtute b[en]ignae Resolutionis R[egiae] de 28ta Martii a[nni] c[ur]rentis emanatae recursui exauctorum Professorum Blasiensium Demetrii Boer, Sim[eonis] Barnutz et Greg[orii] Moldvai propter atrocissimas in Ep[iscop]um Dioeceseos Gr. Cath. Fog[arasiensis] Joannem Lemény prolatas criminationes actioni Fiscali subjectorum contra deliberatum Consistorii

32 v

ejatis Ep[isco]palis sub 22 8^{bri} 1845 latum ad Aug[ustum] Thronum promotu locum
haud dare dignatam esse Celsitudini Vestrae in nexu litterarum mearum
praesidialium d[e] d[ato] 5ta Febr[uar]ii nec non 9 et 11 Martii hoc in subjecto
b[en]ignae hujus resolutionis R[egiae] per Cancellariam Aulicam inviati sint.

Altis Celsitudinis Vestrae favoribus commendatus peren[n]us Celsitudinis Vestrae
servus obsequentissimus

Sam[uel] B[aro] Josika.

Viennae 28 Martii [1]846.⁴

Copia

R[everendi]ssime!

Benignam Resolutionem Regiam de 28 Martii a[n]ni c[urrentis] in merito
exhibitum per exauctoratos Professores Balásfalvenses Suae S[acra]tis[i]mae
M[aje]st[ati] recursus emanatam prout illa ad notitiam meam per latum est
R[everendissim]ae D[omin]ationi Vestrae etiam, dum latam in revisorio mei foro
sententiam mox post festa Pasc[h]alia transponem, hisce communico, qui de cetero
Sacris precibus commendatus jugi cum observantia persisto addictissimus

Jos[eph] Kopácsy

A[rchi] Ep[isco]pus Strigonia[nsis].

Strigonii 5ta Apr[ilis] [1]846.

R[everendissim]o D[omino] Alutan.⁵

Ce va cuprinde *sententia revisa*⁶ după Paști, vom vedea. În Viena încă în
febr[uarie] era vorba că lîngă cei pedepsiți vor fi, mai ușor, și doi cc. [=clerici, n.
ns.], iară profesorii vor fi transpuși jurisdicțiunii din afară, spre pedeapsă. Vom vedea.
D[omnul] Crainic va merge la Belgrad⁷. Și așa, acolo e vacanță. Pînă acum
suplinește bietul Arpádi⁸ (nota bene: la mănăstire). Acolo e determinat că înșurat nu
poate fi. Așa va fi și cu Făgărașu⁹, care nu se va restaura pînă nu va veni mai înaltă
otărîre. Cu toate acestea, / eu l-am mai cerut o dată, în 26 martie c[alendar] nou,
numai mă strică că nu sunt sănătos. A scrie poci și a medita destul, dară a predica
nu. Apoi la un vicariu nou iar stă rău a nu predica, barem la început. Pînă am fost
sănătos, m-am fost datat tare cu predicile, căci predicăluiam mai în toată
dumineca. iară acum sunt silit a tăcea, fiindcă și medicul m-au oprit, care mi-au
sfătuit ca și de protopopie să mă las, pînă oarecînd. Eu de cînd [șînt] bolnav am
cercat de mai multe ori, mai vîrtos în toamna trecută am predicăluit la un mort
neunit, dară am plătit căci a doua zi am scuipat mult sînge, și așa acum nu am mai
mare groază ca aceea.

33

Fără de aceasta, sunt multe înpregiurări grele care mi-ar impune să șed pe curu-
mi la Mediaș. *Homo proponit, Deus disponit!*¹⁰

Svabii noștri se vād că încep a cumpăra căși și moșii de la sasi, nu de la români.
De va vrea D-zeu, mai curînd or muri unii din ei de foame, decît din români. Apoi
parțiuarea¹¹ prin grajduri e chiar așa stricătoare pentru sasii cei mai săraci, ca și
pentru români. Aristocrații vor a striga, dară aceea încă e drept că cu șvabii nu se
vor putea sluji așa ca cu românii.

Poftindu-vă sărbători fericite, sunt

33 v

68

C. Alpini. /

¹ „În instanța de apel“.

² Vezi supra, scris. XI, nota 27.

³ „Între dorințele pioase“, adică între dorințele neîmplinite. *Pium desiderium* este de altfel o expresie intraductibilă, și de aceea a fost preluată ca atare și în limba română, însemnând o dorință, un deziderat care nu se poate realiza în prezent și rămâne deci de domeniul viitorului.

⁴ „Copie. *Anticipînd cele de cuviință*. În legătură cu scrisorile mele prezidiale din 5 februarie, precum și 9 respectiv 11 martie referitoare la acest subiect, am onoarea să vă înștiințez pe Înălțimea voastră că Majestatea sa preasacră, în virtutea binevoitoarei rezoluții regești emanate la 28 martie anul curent, n-a binevoit să aprobe recursul înaintat la Augustul Tron de profesorii blăjeni demniși Dimitrie Boer, Simion Bărnăușu și Grigore Moldvai, împotriva deciziei Consistoriului episcopal de acolo din data de 22 octombrie 1845, prin care au fost dați în judecată pentru cele mai groaznice incriminări născocite la adresa episcopului Diecezei greco-catolice a Făgărașului, Ioan Lemeni. Trebuie să adaug că în conformitate cu această binevoitoare rezoluție regească, semnatarii recursului au fost respinși și de către Cancelaria Aulică. Recomandîndu-mă distinșelor binefaceri ale Înălțimii voastre, rămîn de-a pururi a Înălțimii voastre preasupusă slugă. Viena, 28 martie 1846. Baron Samuel Josika.“ Samuel Jósika era președintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei din Viena. Scrisoarea este adresată primatului de la Strigoniu, Iosif Kopácsy.

⁵ „Copie. *Reverendisime!* Pînă cînd voi transmite, îndată după sărbătorile de Paști, sentința pronunțată în forul meu apelativ, vă comunic prin prezenta binevoitoare rezoluție regească a Majestății sale preasacre, promulgată în 28 martie anul curent, pe bună dreptate, în cauza recursului profesorilor blăjeni desțituți. De altminteri, recomandîndu-mă preasfințelor rugăciuni, rămîn cu statornic respect, cel mai devotat, *Iosig Kopácsy*, arhiepiscop de Strigoniu. Strigoniu, 5 aprilie 1846. Reverendisimului Alutan.“

⁶ „Sentința revizuită“.

⁷ Pedecapsa lui Simion Crainic: reclusiunea în Mănăstirea din Alba-Iulia.

⁸ Alexandru Arpadi, despre care vezi *G.B.C.*, III, p. 369-370, n. 12.

⁹ Adică funcția de vicar foraneu al Făgărașului.

¹⁰ „Omul își propune, Domnul dispune“.

¹¹ Încercare de neologism = *naștere*, de la lat. *partio*.

BASILIU LADISLAU POPP

(1819-1875)

Între personalitățile românești cu rol deosebit în viața politică și culturală din Transilvania, Basiliu Ladislau Popp ocupă un loc aparte. Viața și faptele sale — așa cum se desprind și din corespondența cu George Bariț — sînt vrednice, în contextul reconstituirii evoluției mișcării naționale românești din secolul trecut, de o atenție pe măsura rolului său în mijlocul evenimentelor vremii. Cercetarea a zăbovit, totuși, puțin asupra acestei personalități interesante.¹ De aceea multe aspecte semnificative vor trebui elucidate de acum înainte.

Lui Basiliu Ladislau Popp i-a fost sortită o carieră politică și culturală pe care greu ar fi putut-o prevesti originea² și începuturile sale în viață. S-a născut dintr-o familie de preoți greco-catolici, la 6 ianuarie 1819, în Berind, unde locuiau tatăl său Ananie și mama sa Maria³, după alte surse Anastasia Ujfalusi Leményi⁴. „Nemeșia”, de care codul epocii a vrut să se facă uneori caz⁵, era în realitate foarte modestă, căci tot ce putuse ea asigura familiei Popp n-a depășit cinul preoțesc, transmis timp de mai multe generații, din tată în fiu, ceea ce, într-un fel, a influențat și viața lui Basiliu Ladislau Popp. Se pare, totuși, că preotul Ananie Popp era om cu dare de mîină, căci a reușit ca, la un moment dat, să întrețină la școlile din Cluj patru din cei 11 copii ai săi.

Dintre copiii preotului din Berind numai șapte vor ajunge la vîrsta maturității. Unul era Basiliu Ladislau trimis la școli străine în 1827, pentru a-și face drum în viață. La Cluj, ca mulți alți înaintași de seamă, Basiliu Ladislau Popp a învățat carte bună la călugării piariști, unde s-a simțit ademenit de științele exacte, matematica, fizica. La Cluj a absolvit liceul și „drepturile”, cum se făcea în vremea aceea. A fost un elev dotat și diligent, se pregătea să devină și el preot, așa că după ce petrece patru ani de studii la seminarul Sfînta Barbara din Viena, unde ajunsese în împrejurări mai puțin clare astăzi, se întoarce ca absolvent de teologie și, în toamna anului 1842, fu numit, poate datorită rezultatelor sale eminente dar și unui concurs de împrejurări favorabil, profesor de matematică și geometrie la liceul din Blaj. „Catedra profesorală de matematică și geometric, va spune el mai tîrziu, am primit-o cu multă plăcere, că eu nimic nu cuprindeam mai ușor cu mintea decît matematica.”⁶ Nu i-a fost însă dat să rămîină mult la Blaj, deoarece spiritul lemenian ce domnea atunci în școală nu stimula predarea matematicii și geometriei în limba română.⁷ Basiliu Ladislau Popp este implicat în procesul lemenian, împrejurare din viața lui în legătură cu care persistă încă o oarecare neclaritate. Este cert, însă, că s-a împotrivit nedreptății, și că nu a cedat decît în momentul cînd nu mai avea ce face. În 13/25 martie 1845 Timotei Cipariu îi scria în această privință lui George Bariț că printre profesorii loviți de aversiunea episcopului, care căuta să-i oblige a părăsi liceul pentru a ocupa parohii din eparhie, se afla și „...Pop Basilius clericus vieniensis, care de as-toamnă cu puterea se ține în profesura matusului, măcar că de atunci i s-a oprit plata...”⁸. A refuzat multă vreme să ocupe parohia Alecuș, care, deși nu era departe de Blaj, îi fusese hărăzită și-i părea loc de sîrghiun. Rezista încă, alături de Simeon Bărnuțiu și în 30 martie/11 aprilie, cînd același Cipariu, pîzind toate precauțiile, îl informa totuși pe Bariț: „Pop Vas[ilic], mai întîi dojenit de consistoriu, s-a împotrivit. După introducerea altor profesori în locul acelor 4, au resignat în scris, cerînd și dispensație de a se putea căsători în post, iar după asta, îndemnat de alții, n-au vrut să iasă din profesură. [...] Și așa, azi din acci 4 doi tot mai țin școală: Bărnuț și P[opp] Vasilie, iar doi au ieșit volle-nolle...”⁹. A trebuit însă, în cele din urmă să cedeze și, părăsind Blajul, renunță la preoție și la cariera de profesor, și se îndreaptă spre Tîrgu Mureș, cu gîndul de a-și împlini acolo studiile juridice, întrezărînd probabil perspectiva unei cariere în justiție. Episodul din 1844-1845 rămîne semnificativ, și este sigur că Basiliu Ladislau Popp a tras din el învățăminte. Rezervele sale față de preoție, nu și față de instituția pe care o reprezentau, se vor manifesta mai tîrziu în ezitarea de a-și da acordul pentru numirea vreunui preot ca inspector gubernial pentru școlile greco-catolice¹⁰, sau în năduful cu care îi declara canonicului Ioan Fekete Negruțiu în 1863: „La conferința nece unei demnități în lume nu se întîmplă atîtea delațuni, denunțiațiuni, incriminațiuni, sau cum să le mai zic, decît între popi, cînd se întîmplă a fi propuși la vreo demnitate de episcop”¹¹.

La Tirgu Mureș, Basiliu Ladislau Popp a depus „censura“ de avocat, în 1847, iar în 31 octombrie 1848 s-a căsătorit cu Elena Olteanu, fata comerciantului Ioan Olteanu din Reghin. În ziua următoare a trebuit să se refugieze din fața insurgenților maghiari, care au pătruns în zonă. Urmărând luni întregi de viață nesigură, până în toamna lui 1849, când fu numit comisar cercual (Bezirkscomisair) la Reteag, primul pas într-o carieră oficială pe care nu o va cunoaște nici un alt român din fosta monarhie. Astfel, el a fost pe rând consilier la judecătoria din Bistrița (1850), membru al curții de apel din Sibiu (toamna lui 1850), consilier la curtea de apel din Sibiu (1852), consilier de secție în ministerul de justiție din Viena (1859), consilier de curte la Cancelaria Aulică a Transilvaniei la Viena (1860), vice-președinte al Guberniului Transilvaniei (1861), președinte al Tribunalului suprem al Transilvaniei din Viena (1865), președinte al secției pentru Transilvania a Curiei de la Pesta (1867).¹² În mare măsură cariera lui Basiliu Ladislau Popp se datorește conjuncturii. Numirea sa în funcții importante s-a datorat de multe ori politicii Curții imperiale, care căuta să împiedice în acest fel înlăstăpînirea pe diferitele pîrghii ale administrației sau justiției a unor elemente politice incomode concepției centrale de conducere a imperiului. În legătură, spre exemplu, cu numirea lui ca președinte al Tribunalului Suprem al Transilvaniei din 1865, George Bariț menționa: „Popp nu a fost pensionat, ci din contră numit președinte al Curții Transilvane de casașune. Majláth, Esterházy, și mai virtos aristocrații ardeleni, l-ar fi depărtat cu cea mai mare plăcere, atunci însă nu a suferit monarhul și a susținut pe Popp și pe alți funcționari români, pînă după catastrofa de la Königsgrätz-Sadova.“¹³ El a desfășurat o meritorie activitate publică, făcîndu-se cunoscut printr-un caracter ferm și o ireproșabilă onestitate, ceea ce l-a făcut pe baronul Reichenstein să afirme în 1865 în fața împăratului: „De așa avea, Maiestate, proces chiar cu tatăl lui Popp, nici atunci nu m-aș îndoi a conceda cauza mea imparțialității fiului!“¹⁴. Ridicat de împărat la rangul de baron în 1872, Basiliu Ladislau Popp muri în 17 februarie 1875.

În mișcarea națională românească Basiliu Ladislau Popp a lăsat amintirea unei activități devotate și laborioase, dar moderată în ton și manifestare. Istoriografia românească contemporană lui¹⁵, cît și valoroase lucrări recente, care abordează epoca¹⁶ sînt de acord în a fixa limite de moderație între care poate fi așezată poziția, atitudinea sa în momente cruciale sau de mare importanță pentru evoluția condiției politice a românilor din Imperiul Habsburgilor în secolul trecut, subliniindu-se uneori graba ce o dovedea în a face pe voce casei imperiale. Se cuvine, însă, să reflectăm cu precauția necesară atunci cînd judecăm ponderea reală la care arc dreptul să aspire în contextul viciei naționale românești din secolul al XIX-lea activitatea diferitelor personalități.

Basiliu Ladislau Popp a urmat cariera funcționărească, manifestînd încredere față de suveran și convingere în rosturile justiției în mersul înainte al societății din imperiu. În mentalitatea sa aceste trăsături se împleteau strîns cu o reală corectitudine și simț al realității și cu o nedezmințită dragoste față de poporul român, a cărui soartă o deplînge adesea în scrisorile sale, declarîndu-se fără echivoc „suflet din sufletul neamului“ său¹⁷. Demersurile sale politice se desfășoară sub semnul credinței în simțul de dreptate al împăratului, dar izvorăse din devotamentul său pentru emanciparea politică și socială a românilor, și des invocata sa loialitate prohabsburgică trebuie redusă la dimensiunea ei reală, care se explică, la el ca și la alții, prin încercarea de folosire în beneficiul poporului român a bunăvoinței monarhului, care trebuia convins să ofere sprijin politic românilor în eforturile lor de libertate și propagare. Alți conducători români au recomandat procedee mai hotărîte; el le-a preferat pe cele mai sigure, nu în sensul constanței în bunăvoința casei imperiale față de români, ci în acela al certitudinii că factorul suprem de decizie, de care depindea orice modificare în interiorul monarhiei era împăratul, fără al cărui consimțămînt, credea Popp, nimic nu se putea face. Parțial avea dreptate, căci Deák, Eötvös și *Andrássy* n-ar fi putut realiza dualismul fără acordul împăratului, chiar dacă acesta și l-a dat fără entuziasm și sub presiunea constrîngerilor externe, dar calea preconizată nu era bună, căci în 1865 Popp, ca și George Bariț — deși acesta era mai sceptic — încercară decepția amară de a vedea suprimarea dietei cu majoritate românească a Transilvaniei, de la Sibiu, și a legislației sale. Adept al încadrării problemelor românești în repertoriul de mijloace politice oferite de antecedentele constituționale ale Transilvaniei, Basiliu Ladislau Popp și părtașii săi de principii George Bariț, — deși cu acesta va avea în 1863 schimburi furtunoase de cuvinte¹⁸ —, Ioan Rațiu, Dimitrie Moldovan, Ilie Măcelariu, Alexandru Sterca-Șuluțiu merg pe linia restabilirii autonomiei legislative și administrative a marelui principat prin acceptarea, cu sau fără rezerve, a actelor imperiale — diploma din 20 octombrie 1860 și patenta din februarie 1861 — de care s-au folosit ca de instrumente oferite de puterea suverană pentru a combate tendințele anexioniste ale cercurilor politice maghiare de orientare dualistă. Logic și inevitabil, însușirea unei astfel de tactici va genera, atunci cînd autonomia Transilvaniei va fi suprimată de dualism, concepția pasivistă, de negare a sistemului politic instaurat în 1867, ca nelegal, anticonstituțional și opresiv. Basiliu Ladislau Popp va fi unul din adepții cei mai consecvenți ai pasivismului, spre care-l îndreptase nu numai nedreptatea suferită în 1865 ci și filosofia lui politică, ce-l lega cu multe fire de Blajul lui Alexandru Sterca-Șuluțiu, omul ce-l propusese odinioară pentru funcția de președinte al Cancelariei aulice a Transilvaniei¹⁹, simbol al autonomiei principatului. Conduita sa

sub dualism poate însă părea contradictorie, căci acceptarea unui post în justiția noii ordini politice de după 1867 se găsea în discordanță cu principiile sale pasiviste lipsite de orice echivoc, ce se desprind și din corespondența din acest volum. Se pare că Basiliu Ladislau Popp a acceptat funcția la stăruința mai multor fruntași români²⁰, gândindu-se, nu fără îndreptățire, la serviciile care le putea aduce poporului său, — și le-a adus din plin —, în cauzele urbariale sau de altă natură. Cu toate acestea nutrește o nedisimulată antipatie față de activiști, mai ales față de cei din Transilvania, pe care nu se sfiește să-i acuze de lucruri grave, fără să se gîndească la faptul că Șaguna, Ioan Pușcariu, Alexandru Bohățel și alții, depuneau eforturi, deși pe alte căi, în aceleași interese ale poporului român. Ardoarea angajării în slujba națiunii sale l-a făcut câteodată să fie nedrept, așa cum el însuși se va vedea uneori pîna unor atacuri²¹, pe care le-a resimțit cu amărăciune și le-a socotit nedrepte. Devotamentul său, activitatea neobosită ca președinte al „Astrei” mai ales, dar și în politica anilor '60, îi conferă merite; astfel, ca o expresie a contemporanilor, Pavel Vasici îi scria lui George Bariț în 3/15 mai 1875: „Necrologul fericitului Pop mi-a stors lacrimi. Eu cutez a afirma că omul acela a fost un suflet drept, o inimă curată, dar de mulți rău cunoscut și judecat.”²²

Dintre scrisorile trimise de Basiliu Ladislau Popp lui George Bariț doar trei sînt anterioare anului 1866 (una din 1850 și alte două din 1862). Sărăcia corespondenței din primii cinci ani ai deceniului al șaptelea al secolului trecut pare explicabilă în lumina raporturilor lor nu prea strînse de atunci, datorate în parte unor deosebiri de concepție, manifestate câteodată în înfruntări personale, ca aceea din 6/18 aprilie 1863, cînd George Bariț formulase rezerve față de bunăcredința stăpînirii austriece.²³ Reculul forțat al eforturilor de consolidare a unei vieți interne proprii a Transilvaniei, perspectiva tot mai amenințătoare a dualismului, grijile similare, preocupările tot mai asemănătoare, similitudinea concepției tactice — adică adoptarea fără rezerve a pasivismului — i-a putut apropia, cu înțelul, pe acești doi oameni. De prin 1866-67 corespondența lor devine mai frecventă, deși uneori își scriau la intervale mari. Din partea lui Basiliu Ladislau Popp se manifestă un interes crescînd față de progresul cultural și material al poporului român²⁴, după ce acestuia îi fuseseră închise drumurile către afirmarea politică. George Bariț împărțea și el aceste sentimente. Este preocupat în egală măsură de evoluția proceselor urbariale, care influențau direct asupra formării unui patrimoniu agrar solid și sigur, pentru țărani români, de consolidare a „Astrei” și de lărgire a sferei sale de activitate și influență, de viitorul ierarhiei greco-catolice, de autonomia administrativă a acestei instituții de cultură, prin multele școli confessionale ce le avea în subordine.

Cu trecerea anilor, Basiliu Ladislau Popp se simte tot mai legat de George Bariț, pe măsură ce pasivismul își definește liniile tactice, detașîndu-se constant în propria-i direcție. Caută în luminarea culturală a poporului mijloace de consolidare națională și de progres material. „Astra”, al cărei președinte devine în 1867, îi concentrează eforturile pînă la sfîrșitul vieții. Scrisorile trimise lui George Bariț stau mărturie pentru atașamentul deosebit arătat „Astrei”, bastion al culturii românilor din Imperiul habsburgic.²⁵

Eforturile pe care Basiliu Ladislau Popp le face pentru consolidarea societății românești se desprind cu pregnanță din informația amplă și revelatoare a scrisorilor trimise lui George Bariț. Popp dovedește o preocupare atentă atît pentru consolidarea materială și democratismul organismelor „Astrei”²⁶, cît, mai ales, față de înarmarea ei cu instrumente utile care să asigure eficiența activității de culturalizare și de conservare a valorilor spirituale și istorice naționale. De o importanță incontestabilă sînt scrisorile care oferă știri noi despre apariția revistei *Transilvania*²⁷, în 1868, la scurtă vreme după ce Popp devenise președinte al Asociațiunii. Aflăm astfel mai multe decît se știa pînă acum despre persuasiunea desfășurată de Basiliu Ladislau Popp pe lângă George Bariț, pentru ca acesta să primească sarcina deloc ușoară de a conduce publicația. Este remarcabilă clarviziunea lui Basiliu Ladislau Popp, sesizarea valorii superioare a spiritului lui George Bariț²⁸, personalitatea cea mai în măsură să asigure calitatea publicației „Astrei”, făcînd din ea o tribună a creației originale, și un tezaur de informație istorică, prin publicarea numeroaselor documente, mai vechi și mai noi.

Scrisorile reflectă convingerea cu care Basiliu Ladislau Popp credea în misiunea „Astrei” de rededeptare națională, de stimulare a interesului pentru forme mai moderne și procedee mai avansate în agricultură, în viața economică în general, ceea îl face să salute cu satisfacție inițiative, datorate în primul rînd lui George Bariț, cum a fost organizarea unei expoziții de produse românești cu vînzare cu ocazia celei de a doua adunări generale, de la Brașov, în 16/28 iulie 1862.²⁹ În această privință Popp și interlocutorul său epistolar se întîlnesc în același mod de gîndire, ceea ce explică strînsa lor colaborare. Aspirația spre propășirea poporului, lipsit de statut politic corespunzător, izvorăște, așa cum reiese din scîson, dintr-o fervoare ce-l împinge uneori pe Popp la grave acuzații la adresa lui Andrei Șaguna sau a altora, pe care-i învinovățește, nu întotdeauna cu temei, de a fi pricinuit neajunsuri în activitatea „Astrei”.³⁰ „Astra” este prezentă în scrisori cu detalii despre adunările generale din mai mulți ani, despre conflicte mai mult de natură politică, ce se vor repercuta asupra conduitei semnatărilor față de Asociația românească și diferitele ei inițiative. Aceste informații creionează dimensiunea definitorie a ancorării lui Basiliu Ladislau Popp în problematica cu care era confruntată mișcarea națională românească în primii ani ai dualismului.

Informațiile de ordin politic, deși nu prea bogate, sînt de esență. Ele descoperă în primul rînd convingerile pasiviste hotărîte ale lui Basiliu Ladislau Popp, și conflictul acut, de principii și uneori faptic, cu activiștii, în special cu cei din jurul lui Andrei Șaguna. Cealaltă, din Banat și Ungaria, deși nu scapă nici ei de unda de ironie, dezaprobare sau neîncredere, sînt totuși tratați cu ceva mai multă îngăduință. Prelatul din Sibiu însă este privit ca unul cărui a se datorează toate neajunsurile, criticat cu asprime, judecat fără îngăduință, condamnat, ca și soții săi de principii.³¹ Este interesant de constatat că imparțialitatea dovedită de Basiliu Ladislau Popp ca magistrat se transformă în problemele politice înfățișate în scrisori, într-o revărsare pătimașă de sentimente partizane, manifestată în note stridente uneori, ce se abate asupra adversarilor politici sau de idei cu nestăvilire. Forța convingerilor generează în cazul său manifestări violente, ce se îndepărtează uneori de obiectivitate, nedreptățesc grav pe adversari și obligă pe istoric să readucă în discuție, pentru a putea cîntări judicios valoarea informativă a acestor documente, inevitabilul „audiatur et altera pars”, de care nu se poate despărți critica istorică. Popp suportă greu contrazicerea, este iritat de critică.³² Reacțiile sale dure explică contramăsura antipatiei ce o înlîneau la Andrei Șaguna și la mulți activiști unele inițiative ale centrului pasivist de la Blaj. Informațiile din scrisorile publicate de noi, în care abundă criticile la adresa unor neajunsuri ce se cereau remediate³³, trebuie să privească, ca și polemica indirectă cu activiștii, cu necesarul corectiv care să compenseze inevitabilele exagerări, generale de angajarea puternică a semnatarului. În acest fel, faptele lui Iosif Vulcan³⁴, acuzat de impertinență, ale lui Vicențiu Babeș, socotit intrigant irresponsabil³⁵, ale lui Ioan Pușcariu, Alexandru Bohăljei³⁶, ce apar ca niște dezorizări, nu pot fi reevaluate fără consultarea altor surse, la fel cum scrisorile noastre dau știri indispensabile reconstituirii raporturilor reale din interiorul mișcării noastre naționale, între diferitele grupări și conducătorii lor.

Informații semnificative se referă la poziția și acțiunile unor factori politici din afara corpului național. Dualismul este condamnat cu hotărîre, opresiunea la care era supus poporul român este demascată, falsul liberalism dezlăsat de aparența înșelătoare.³⁷ Legea naționalităților apare ca un instrument în mîna guvernelor dualiste pentru asigurarea supremației naționale³⁸, împărțirea nedreaptă de funcții în justiție este criticată³⁹, la fel cum este condamnată suprimarea autonomiei Transilvaniei⁴⁰, din a cărei apărare programul politic pasivist făcuse o adevărată cheie de boltă. Cu atît mai simțită este prețuirea lui Basiliu Ladislau Popp pentru oamenii Pronunțamentului de la Blaj, și grija pentru a-i feri de represaliile plănuite în sferile guvernamentale împotriva lor.⁴¹

În strînsă legătură cu informațiile de natură politică propriu-zisă, uneori indisolubil legate de acestea, apar știri noi despre eforturile lui Basiliu Ladislau Popp și ale altora, pentru asigurarea autonomiei ierarhice a bisericii greco-catolice române, amenințată de manifestările tentaculare ale episcopatului catolic de rit latin din Ungaria dualistă. Departe de a trece cu vederea rătăcirile unei părți a preoțiii adesea integrante, ale cărei abuzuri și metehne le combate cu asprime⁴², Basiliu Ladislau Popp nu este, totuși, anticlerical din principiu. Criticînd, poate și sub imperiul amintirilor din vremea procesului lemenian, el nu ezită să acorde importanța cuvenită autonomiei ierarhice greco-catolice, care prin școlile și fundațiile sale școlare sau de burse adusesese și aducea mari servicii poporului român. După ce statutul legal al Mitropoliei Blajului fusese sancționat de parlament în 1868, cînd în 1871 Congresul catolic de rit latin din Ungaria a cuprins în documente preparatorii pentru înaintarea spre dezbateri în parlament a statutului său și mitropolia românească a Blajului, Basiliu Ladislau Popp convocă o adunare a intelectualilor români uniți la Alba Iulia, în scopul de a se protesta la împărat, e drept pe cale ministerială, împotriva încercărilor de subminare a caracterului național românesc al bisericii și instituțiilor sale.⁴³ Astfel, întreaga chestiune dobindește o puternică coloratură politică, iar Basiliu Ladislau Popp are, în lumina scrisorilor sale, meritul de a fi inițiat și condus o acțiune hotărîtă de salvagardare a unor interese majore ale poporului român. Scrisorile stau de asemenea mărturie cu privire la urmările nebănuite pe care ar fi putut să le aibă întreaga acțiune. Indignat de insinuările lui Alexandru Roman că inițiativa lui Popp avea un iz guvernamental, acesta amenință că va renunța la activitatea publică și va rupe legăturile chiar și cu „Astra”, în fruntea căreia se afla de cîțiva ani. La proxima adunare generală nici nu s-a prezentat (e greu de crezut că a fost într-adevăr bolnav)⁴⁴, dar ulterior s-a răzgîndit, rămînd președinte al „Astreii” pînă la moarte.

Amănunte de ordin familial sau personal, ori referitoare la colaborarea lui Basiliu Ladislau Popp cu presa (*Gazeta Transilvaniei*) și la acțiunile sale de difuzare a dicționarului român-maghiar întocmit de George Bariț⁴⁵, completează tabloul informației cuprinse de scrisorile publicate în acest volum. Ele sugerează o mare apropiere de concepție între cei doi lideri pasiviști, între care s-a înfiripat cu anii o tovarășie de idei eminentamente politică, și completează cunoștințele despre demersul pasivist românesc în general cu aspecte importante, clarificînd raporturi, situații, lămurind înțelesul unor informații parțiale cunoscute din alte surse.

Instructive și relevante, scrisorile lui Basiliu Ladislau Popp către George Bariț dovedesc atașamentul sincer și lucid al semnatărilor lor față de cauza poporului său, și confirmă, prin noutăți revelatoare reputația lui George Bariț de înțelept al națiunii, câștigată între contemporani și consemnată de istorie, competența sa la care se recurgea cu încredere pentru a împărtăși idei și soluții, în vederea promovării intereselor naționale românești.

G. CIPĂIANU

NOTE

1 S-a scris foarte puțin despre Basiliu Ladislau Popp. În afară de ceea ce George Bariț a spus despre el în *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, vol. III, a se vedea: I. Dăianu, *Al doilea președinte al Asociațiunii Vasile L. bar. Pop 1819-1875*, Sibiu, 1925; A. Banciu, *Scrisori vechi. Baronul Basiliu Ladislau Popp către Iacob Mureșanu (1860-1871)*, Sibiu, 1928; *Baronul Vas. L. Popp și G. Barițiu. Părți alese din corespondența lor privitoare la înființarea „Transilvaniei”, organul „Asociațiunii” și la stările de pe atunci*, în „Răvașul”, VII, 1909, p. 218-229; *Baronul L. V. Popp*, în „Șezătoarea”, VI, 1880, 12-13; N. Comșa, *Dascălii Blajului*, Blaj, 1940, p. 79.

2 Ilie Dăianu, *op. cit.*, p. 7.

3 *Ibidem*.

4 Biblioteca Academiei Române, mss. rom. 1013, fila 89.

5 I. Dăianu, *op. cit.*, p. 7.

6 Din memoriile (*Viața mea*) în manuscris ale lui Basiliu Ladislau Popp, apud I. Dăianu, *op. cit.*, p. 9.

7 I. Dăianu, *op. cit.*, p. 9.

8 *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, p. 219.

9 *Op. cit.*, p. 229-230.

10 *Op. cit.*, vol. III, p. 182.

11 *Op. cit.*, p. 193.

12 C. Diaconovici, *Enciclopedia Română*, vol. III, p. 645.

13 *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, p. 388-389.

14 I. Dăianu, *op. cit.*, p. 11.

15 G. Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, vol. III, p. 159-160, 161-162.

16 S. Retegan, *Dieta românească a Transilvaniei (1863-1864)*, Cluj-Napoca, 1979, p. 55, 156-157; în general cartea prezintă foarte bine poziția lui B. L. Popp în anii de pregătire și activitate a dietei din Sibiu.

17 Scrisoarea XXXI.

18 G. Bariț, *op. cit.*, p. 160.

19 *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, p. 367.

20 I. Dăianu, *op. cit.*, p. 11.

21 *George Bariț și contemporanii săi*, vol. III, p. 280.

22 *Op. cit.*, vol. II, p. 188.

23 G. Bariț, *op. cit.*, vol. III, p. 159-160.

24 Scrisoarea VII.

25 Scrisorile V, VII, IX, X, XI, XIII, XVII.

26 Scrisorile VII, XXV.

27 Scrisorile V, VI, VII.

28 Scrisoarea V.

29 Scrisorile II, III, V.

30 Scrisoarea VII.

31 Scrisorile XIII, XIX, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI.

32 Scrisoarea VII.

33 Scrisorile XII, XIII, XIX, XXXII.

34 Scrisoarea VII.

35 Scrisorile VIII, XXXI.

36 Scrisoarea XIII.

37 Scrisorile XII, XXVIII.

38 Scrisoarea XII.

- 39 Scrisoarea XXVII.
- 40 Scrisorile XII, XIII.
- 41 Scrisorile XIII, XV.
- 42 Scrisorile XXIX, XXXII.
- 43 Scrisorile XX, XXI, XXIV.
- 44 Scrisorile XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI.
- 45 Scrisorile X, XVI, XVII, XVIII.

Dom[nului] George Bari!

Sibiu, 7/19 decemb. [1]850

Onorate Domnule!

După însemnările D[omnu]lui comisariu Manu¹ cu mine comunicate, pentru cercul Reteagului s-ar fi adunat 53 de pronumerăriuni, și tot alțița exemplare s-ar fi trimis pentru acel cerc, după arătarea domniei sale, subt noua redacțiune. Însă în însemnările acestea e o greșeală de 4 exemplare, fiindcă pentru tot subcercul Bethleanului [sic!]² s-au cules 14 prenumerați, între carii au fost și cei 4 proci numiți cu numele, carii însă au luat cu număr deschilinit, și așa rămîn 49 de exempl[are] pentru Cercul Reteagului, pentru a căroră preț am stat eu bun. Afară de acești 49, au mai prenumerat la mine încă alți 10 cu poșta la Reteag, despre carii văd că nu v-au înșiiințat D[omnu]l Man, și așa la mine s-au prenumerat 59 de înși. Prețul acestor exemplare s-au adunat la mine, afară de 34 de fl. Fără de aceea, din adunatul prețiu a *Gazetei*, după încetarea acestia, s-au plătit 6 exemplare din Bucovina, pentru cari încă nu se adunase prețul. Așadară, afară de cei 34 fl. neadunați mai este un rest quasi neadunat de 30 fl., în summa 64 fl. C[onventional] M[ün]z[e]³, carii substrăgîndu-se din suma prețului celor 59 de exemplare (236 fl.), rămîn act la mine 172 fl. C[onventional] M[ün]z[e], carii cu această ocaziune

1 și-i și trimit. Ce se ține de ceia / lalți (64 fl.), de cumva se află la redacțiune exemplare de prisos, să se trimeată 10 exemplare de la ieșirea *Gazetei* sub noua redacțiune, subt adresa „Domnului protopop Maroșian Trifon, la Reteag“, iară de nu sunt chiar alțița, să se trimită barem 6, și cu voi scrie la Comisariatul din Bethlean ca să trimită cele 4 de prisos la Reteag, iară de cumva nu se află exemplare întregi, atunci din cei 64 fl. restanți se va trage prețul alor 10 exemplare, care se va da îndărăpt la respectivii prenumerați, și așa vor rămîne numai 24 fl., pentru carii voi avea bunăitatea d-ta a fi cu așteptare, fiindcă eu, mutîndu-mă cu stațiunea de la Reteag, nu avui timp a-i culege pe toți, însă fiind însemnările la Protocolul Comisariatului mă voi adresa acolo pentru adunarea prețului gazetelor restante. Al 11-lea exemplar gratis numai într-o întimplare ca aceea voi fi silit a-l primi de cumva nu voi putea primi banii exemplarelor neplătite la mînă. Cu acest prilej te rog ai bunăitatea a-mi îndrepta *Gazeta*, mie pînă acuma cu greșeală la Reteag trimisă, la Sibiu, să capăt barem două, 3 exemplare din cursul acesta. La provocarea-ți de a-ți numi unu sau doi bărbați din districtul Reteagului, la carii să se poată adresa redacțiunea fără sfială în cauza prenumerațiunei, am a-ți descoperi că în pri / vința aceasta în districtul Reteagului numai cătră comisariatul Cercului Lăpușului (M.Lápos), fostul căpitan Luchi, s-ar putea adresa redacțiunea cu folos. Ceilalți

comisari cerculari nu sînt romîni. Către cel din Kathina⁴, care e ungar (Ketzely Mihály), încă se poate adresa redacțiunea, că e un bărbat amic al romînilor. Iară la oficiul districtului este concepistul Vasile Butheanu, cătră care cu toată încrederea se poate adresa redacțiunea. După părerea mea nu ar strica dacă redacțiunea în cauza aceasta s-ar adresa oblu la Districts Comandantul din Bistrița, spre a publica noua colecțiune de prenumerați la adenda *Gazetta*. Dintre subcomisari sunt: Gabriel Popp, la Reteag, Gregor Mihai apl[icant] la Bethlean, Johann Krajnik la Kaczko⁵, Michael Sándor la N[agy] Czég⁶, Michael Vajda la N[agy] Ikländ⁷, Marian Florea la Görgény⁸, carii vor fi plecați a culege prenumerațiuni.

Cartea ce am fost trimis eu în iulie o am trimis pe poștă sub adresa D-lui protopop Popasu⁹, nu știu cum au putut rătăci.

Cu cuvenita plecăciune însemnîndu-mă, a D-tale mult prețuitoriu.

Vasilii Pop¹⁰. /

¹ Petru Manu (1800-1976), participant la adunarea națională din 3/15 mai 1848 de pe Cîmpia Libertății de la Blaj, secretar al adunării și membru al Comitetului Național Român. În 1848 comisar al districtului Blaj, iar în 1849 al districtului Reteag. În 1850 persoană de încredere în Ministerul de Justiție pentru reorganizarea tribunalelor, în 1851 secretar, iar în 1858 consilier la Direcția Financiară a Transilvaniei; în 1863 deputat regalist în Dieta Transilvaniei. S-a retras din activitatea publică în 1864.

² Beclean, oraș în județul Bistrița Năsăud.

³ Monedă convențională.

⁴ Cătina, comună în județul Cluj.

⁵ Cîțcău, comună în județul Cluj.

⁶ Ţagu, comuna Budești, județul Bistrița Năsăud.

⁷ Icländu mare, comuna Iclănzul, județul Mureș.

⁸ Gurghiu, comună în județul Mureș.

⁹ Ioan Popasu, protopop ortodox în Brașov.

¹⁰ Adăugat de o altă mină: la fila 1: „Dom[nului] George Baritz“; la fila 2: „numai 170 fl.“.

II

Cluș, 20/8 iuliu 1862

Preastimate domnule și amice!

Omul propune, D[um]nezeu dispune!

Iaca din november a[nul] t[recut], cînd s-a prefript ziua pentru adunarea Reuniunii în Brașiov¹, mi-am fost propus tare ca să nu rămîn afară de la acea adunare sau sărbătoare naționare, cu toate că eram în așa mare depărtare. Venind la Clușiu² neci în minte nu mi-a venit să fiu împiedicat a nu putea lua parte la acea alfit de dorită zi de reînviere! Dar iacă că acolo stau acuma, cît anevoie cred să-mi pot împleni dorirea cea mai mare ce-mi împle anima! Guvernatorele³ a plecat azi la Viena. Nu se știe cînd se va putea întoarce. Mi-a promis că din partea sa va / încerca ca să scape curînd. Ca să las Prezidiul⁴ în mîna altuia nu s-a învoit nicidecît, așa eu trebe să stau la glie pînă ce va veni. Cînd va fi aceea nu știu, însă chiar să nu vină pînă luni, eu și luni voi pleca, ca barem de a treia zi să fiu în Brașiov. De nu va veni neci pe luni, apoi am gătat cu toate; întristarea mea va fi nemărginită, că am scăpat o ocaziune așa bună de a împrăștia ceața ce mai face de nu [ne] videm chiar unii pe alții!

3 v Copilele mele Aurelia (de 11) și Helena (de 9 ani) au cusut două lucruri pentru expușețiune: Aurelia un covor, Helena mapa pentru un portofeul [sic!]. Ambele trimit aci, spre a se expune cu acel adaus că covorul [î]l dăruiește fiia mea pentru Asociațiune (prețiu de 20 fl.), portofeul mă rog a mi se da îndărătru / ori mie, ori, neputînd eu merge la Brașiov, cumnatului meu Olteanu, pe care-l voi aviza. Di pe portofeul se înțelege că numai cusătura cu mărgele e a fiiei mele Helena, celalalt lucru e de tapețir.

Întru (deși slabă) sperință de a vă putea saluta în persoană, am onoarea a mă însemna, al d-tale sincer amic,

Vasilie Popp.

4 V[ice] Președ[inte] gub[ernial]⁵./

¹ Este vorba de a doua adunare generală a „Astrei“, convocată pe 16-28 iulie 1862, cu care ocazie, la inițiativa unui grup de brașoveni, în frunte cu Bariț, s-a organizat o expoziție de produse românești, menită a stimula interesul românilor pentru meșteșuguri și a procura fonduri pentru „Astra“, deoarece produsele donate urmau să fie vîndute în folosul acesteia. Pentru detalii vezi G.Cipăianu, *Din activitatea „Astrei“ în 1861 și 1862 (pînă la a doua adunare generală), în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series II* historia, fasciculus 2, 1971, p. 65-67.

² Aluzie la transferarea lui Basiliu Ladislau Popp în 1861 din funcția de Consilier de Curte la Cancelaria Aulică Transilvană ca vicepreședinte al Guberniului Transilvaniei.

³ În acel timp era guvernator al Transilvaniei generalul Ludovic Folliot de Crenneville.

⁴ Conducerea Guberniului Transilvaniei.

⁵ Adnotarea lui Bariț la fila 4v: „1862, Clușiu, 20 iuliu Vas. Pop, v[ice] președ[inte] gubern[ial]. Răsp[uns] 19 august“.

III

[Cluj], 5/9 [1]862

Preastimate Domnule și Amice!

Pentru cele împărțășite în prețuita-ți epistolă din 19 aug. a[nul] c[urent] în privința sărbătoarei nașionari a Asociațiunei și a expușețiunei¹, [î]ți mulțămesc, asigurîndu-ne de nou că orice alte piedici nu m-ar fi putut reține de a nu lua parte la acea festivitate nașionare, însă piedica care s-a ivit nu eram în stare a o trece, singura mîngîiere mi[-i] că acca ocaziune se va mai reîntoarce.

5 De cumva nu va fi tîrziu îndrăznesc a te roga ca afară de / portofeuilleul [sic!] Elenușiei² mele să mi se mai trimită încă:

a) un covor făcut de fiica mea Aurelia, de cumva nu s-a vîndut la alții, dînd eu însărcinare lui Măcelariu³, și ăsta lui Iuga ten[erul]⁴, că de nu se va afla cineva să deie pe el mai mult de 20 fl., să mi-l țină mie în 20 fl., și eu voi trimite bani la Asociațiune. Așadară, de cumva s-a reținut pentru mine, să ai bunătatea a mi-l trimite, și eu voi trimite banii unde vei dispune.

b) o perină de divan, cusută de sora nevastei mele, Anna Olteanu, încă să ai bunătate a mi-o trimite la Clușiu, că numita e aici la noi.

5 v În zilele trecute am căpătăt una scrisoare de la E[xcelentul] D[omn] E[piscop] Șaguna, în care cere svat de la mine, că ce / pași ar fi de făcut în contra lui Schm[midt]⁵ pentru răspunsul lui cătră B. din *Gazeta*⁶. Eu îi am scris ce am știut; una am uitat, că adecă ar fi fost bine cînd B. ar fi provocat pe Sch. să tipărească articlu

lui B. așa cum au ieșit în *Gazetă*, iară [nu] întors, suțit și bucățit, și dacă nu va vrea, să ceară de la prezidiul guv[ernului] să-l silească. În privința asta i-am scris lui Bologa⁷ să vă scrie; nu știu scrisu-v-a sau ba.

Noutăți nu pre avem. Pe 25 I[una] c[urentă] se vor conchiama comitetele ⁸în mai multe comitate.

Salutare domnului și fratelui Iacob M[ureșanu], însemnându-mă al d-tale sincer onoratoriu,

V.Popp./

¹ Vezi scrisoarea precedentă, nota 1.

² Vezi scrisoarea precedentă.

³ Ilie Măcelariu, care la această dată era jude regesc al scaunului Micrcurea.

⁴ D.Iuga, membru al comisiei care trebuia să aprecieze valoarea obiectelor donate.

⁵ Heinrich Schmidt, redactor, proprietar și editor al gazetei *Hermannstädter Zeitung*.

⁶ În numărul 60 din 1 august 1862 *Gazeta Transilvaniei* publicase articolul *Proces criminal împotriva celor cari vor a nimici autonomia Transilvaniei*, semnat „B”, care nu poate fi altul decât George Bariț. Articolul se referea la diferende de hotărnicie ale românilor sibieni cu sașii din partea locului, la ostilitatea sașilor din zonă față de Guvernul Transilvaniei, în care intrau și români, și la obstinația lor de a pretinde „Sachsenland”, ceea ce amenința autonomia și integritatea Marelui Principat. Articolul se încheie astfel: „În momentul când românii vor vedea că sârmana Transilvanie iarăși ar veni în pericol de a se sfîșia ca și cămașa lui Hristos, vor cere și ei Romanenland”. *Hermannstädter Zeitung* publică mai întâi o versiune falsificată a articolului, în unele pasaje, iar apoi, în nr. 216, l-a atacat pe autorul său, și pe români în general. În articolul *Hermannstädter Zeitung* întru toată furia sa, publicat în nr. 63 din 9 august 1862, *Gazeta Transilvaniei* afirma că scopul era de a așiza asupra românilor pe membrii guvernului și pe toți sașii, căci în loc de sașii din Sibiu în traducere era vorba de națiunea săsească.

⁷ Iacob Bologa, atunci consilier gubernial la Cluj.

⁸ Comitetele, comitatense conduceau activitatea din comitate. În acei ani românii se străduiau pentru introducerea unui număr echitabil de conaționali în aceste importante organe administrative.

IV

Viena, 15/3 1866

Preastimate Domnule!

În momentul acesta vă primii prețuita scrisoare din 10 I[una] c[urentă].

Crede-mă, domnule, că nu mai maro bucurie au putut avea cei mai do aproape ai domniei tale văzînd că te-ai rădicat din patul dorerilor, decît am avut eu văzînd că te-ai reînsănătoșat, văzînd că a ajutat Dumnezeu și a scăpat o familie demnă de un venitoriu ferice de pierderea singurului său sprijinitoriu, iară pe națiunea noastră cea mult cercetată de pierderea celui mai credincios al ei fiu și apărătoriu! Dau laudă lui Dumnezeu pentru această mare bunătate, și te rog să primești cele mai sincere gratulațiuni la reînsănătoșirea d-tale! /

Cît am fost de gata a face orișice pentru de a-ți ajuta să ți se aline boala și să te însănătoșezi, atîta mi-a fost de mare durerea văzînd înfrînta oară periclul în care te aflai, văzînd îngrămădirea răului ce te copleșea. Dară cu atîta mi-e mai mare și bucuria și mîngîierea că am putut și eu conferi la reînsănătoșirea d-tale!

Să nu impuți, preastimate domnule, nici fratelui Octavian¹ neci generelui², că s-au adresat cătră mine în cauza aceasta, că mie mi-a părut bine că pot ajuta ceva, și crede-mă că pentru mine nu făceam mai bucuroș decît pentru domnia ta!

Deie D[um]nezeu ca reînsănătoșirea să-ți fie statomică, deie D[um]nezeu ca boala cea grea și lungă ce ai avut de a suferi să fie recompensată și rebonificată prin una sănătate durătoare și viață îndelungată!

7 v Luînd mare interes pentru sănăta / tea și viața d-tale, nu am putut să nu mai consultez o dată încă pe Dr.Skoda în privința înflăturai picioarelor, despre care-mi scrii, și a-l consulta că ce ar fi bine să întrebuițezi spre depărtarea acelu rău. Skoda zice că neputînd el ști ce poate fi cauza înflăturai, dară *presupunînd* că e numai urmarea slăbiciunei, nu e în stare a-ți recomanda alta decît să nu-ți îngreuezi rînza, să fii liniștit, și să încungiuri orice oboseală (Ausstrengung). Aceste am voit a ți le face cunoscute, ca să poți scăpa și de răul care te cuprinde încă, de cumva răul nu numai nu va înceta, ci doară s-ar mări, de ce să ferească D[um]nezeu. Apoi te rog a face să descrie doctorul Fabritius starea boalei, și apoi aici vom consulta doctori cari nu-ți vor prescrie mîncarea eschimoșilor.

8 Te rog a spune complemintele / mele preastimatei doamnei, apoi domnului Iuga³, doamnei bătrîne, și doamnei tinere Iuga⁴. Încă o dată poftindu-ți de la D[um]nezeu sănătate deplină, mă însemn al d-tale sincer amic și onoratoriu,

8 v

Lad. Bas.Popp./

¹ Octavian, fratele lui George Bariț.

² Constantin Iuga, ginerele lui George Bariț.

³ Același.

⁴ Mama și soția lui Constantin Iuga.

v

Oarda, (per Karlsburg) 20/8 septembrie 1867

Preastimate Domnule și Amice!

Deși depărtat din Transilvania, totuși cred că vei fi cetit cele întîmplate la adunarea gen[erală] din Clușiu¹, prin urmare neci nu te voi molesta cu descrierea celor întîmplate și publicate. Atîta însă trebuie să-ți împărtășesc că au fost de lipsă combinațiuni sănătoase și apucături șirete ca să nu reiasă ales B.S.² fiind ai noștri împărțiți în trei, popimea pentru C.³, civilii pentru d-ta și eu. Înțelegerea d-tale cu dr. R⁴ și aptivitatea cestuia în loco a făcut să nu ne dăm testimoniu de paupertate!

9 Acum vine însă *hic labor hoc opus*⁵! Publicul român nu a fost mulțămît cu cele ce a făcut, cu aptivitatea ce a dezvoltat pînă acuma Asociați / uea noastră. Deși unitatea în scriere cu litere, rezultatul cel frumos a expuzețiunei din Brașiov⁶ și discursurile cele interesante ținute la vreo trei adunări gen[erale], precum și capitalul adunat pînă acuma sunt destul de frumoase rezultate a însoțirii noastre. Totuși cu durere trebuie să mărturisim că pentru deșteptarea, luminarea sau cultura *poporului* rom[ân] de șapte ani de zile nu s-a făcut nemica, nemica practic. Poporul nostru tot într-aceea întunecime oarbecă în care a orbecat de secli, tot așa-și cultivează pămîntul cum l-a cultivat și strămoșu-său, tot așa fuge de meserii cum a fugit moșu-său, strămoșu-său etc. Timpurile s-au schimbat, alții au înaintat în industrie și arte; poporul nostru dacă va sta tot pe loc și acuma, apoi în scurt timp nu va rămînea cu / nemica. Aceasta voind a încongiura ce să facem? Preoții și dascălii

9 v

ar fi chemați să facă poporul atent la pericolul ce-i amenință. Aceștia însă parte mare singuri sunt proști, parte mare indiferenți la tot ce e public, numai sacul lor să se împle! ce să facem dară că azi-mîne să nu videm poporul nostru spoliat de puținul pământ ce-l mai are? Trebuie să-l învățăm, să-l facem atent la pericolul ce-i amenință. Și unde și cum se poate face aceasta? Eu, și cu mine mai mulți amici a poporului, am ajuns la convingerea că aceasta deocamdată numai prin edarea foaiei Asociațiunei⁷ se poate, care să nu lipsească neci dintr-una comună românească, în care foaie toți membrii Asociațiunei să se arate cu experiențele lor făcute pre diversii rami a vieții sociale, ca învățăturile lor, scoase din acele experiențe folositoare pentru po / por. Teologi, juriști, economiști, maieștri, doctori (de medicină) etc., să învețe pe popor în acea foaie cum și ce are de a face ca să ajungă la una stare mai bună, ca să nu-i vină azi mîne moșiua pe mîna jidanului etc. Pentru aceea eu mi-am dat toată silința ca să aduc lucrul acolo ca foaia Asociațiunei să se edeie cît mai curînd. În ședința comitetului nostru de alaltăieri s-a decis ca foaia să iasă cu 1 nov[embrie] st. v., una dată pe lună, cel puțin 3 coale, cu preț pentru membrii asociațiunei de 2 fl., pentru nemembri de 3 fl. pe an. Celelalte necesarii are de a le pune prezidiul în lucrare. Neputînd, ba neputînd nici aptu[alul] secr[etar] Rusu⁸ de a împleni chemarea cea grea a unui redactoriu a unei atare foi de o parte, dorind de altă parte din tot sufletul ca această foaie să fie într-adevăr con / ducătoriu poporului român din robia Egiptului, vin a te ruga, preastimate domnule și amice, ca precum ai scos pe cei învățați (cărturari) ai națiunei noastre din noroiul apatiei, a nepăsărei de tot ce e național etc., așa să binevoiești a primi conducerea redapțiunei a numitei foi, ca să fie aceasta aceea pentru popor ce a *fast Gazeta* pentru noi cei *luminati*.⁹ În privința aceasta vei primi cît de curînd provocarea de la comitet, de la a cărui dezlegare era să se facă dependinte edarea foaiei. Eu însumi am stăruit ca să se prefigă termenul edărei și apoi pre d-ta să te rugăm ca să o puni la cale, dacă nu poți în persoană, în loco barem pe calea corespunzînei cu prezidiul comitetului. Dacă cumva împrejurările nu te-ar ierta necidecît a primi această / sarcină, atunci prezidiul va fi forțat a face edarea foaiei cu puțință dacă nu altfelu prin substituirea unui redactor, care va trebui apoi să tragă renumerațiune din venitul foaiei.

Material pentru n-rul I din foiae vom avea, bani încă sunt pînă la 1 dec[embrie] st. v., cînd va trebui să iasă al II num[ăr], vom fi în stare a avea mai mult material. Pentru n[umărul] I te rog a ne ajuta în toată împlinirea cu ceva practic pentru popor. Aseminea te rog a sta întru ajutoriu prezidiului, pentru a putea face un anunț a foaiei cît mai bun și mai corespunzătoriu și a-mi trimite ori mic ori lui Hania¹⁰ cele ce va afla de lipsă.

Cu frățescă dragoste fiind al d-tale sincer onoratoriu,

Lad.Bas.Popp¹¹./

¹ Adunarea generală a „Astrei” care a avut loc la Cluj, în zilele de 14/26, 15/27 și 16/28 august 1867.

² B[aronul] Ș[aguna].

³ Timotei Cipariu, canonic la Blaj.

⁴ Ioan Rațiu.

⁵ „Acum e treaba mai grea”.

⁶ Vezi scrisoarea II, nota 1.

⁷ Publicarea acesteia a fost hotărîită în timpul adunării generale de la Cluj din 1867. Numărul I al noii publicații, complexă ca structură, va apare la Brașov, în 1 ianuarie 1868.

⁸ Este vorba de I.V. Rusu, reales în 1867 la Cluj ca secretar II al „Astrei”. El a declarat că se simte depășit de sarcina de a conduce redacția publicației plănuită.

⁹ George Bariț, care în 1867 la Cluj fusese ales secretar I al „Astrei”, a preluat conducerea redacției publicației menținînd-o pînă în 1889.

¹⁰ Protopopul Ioan Hania era vicepreședinte al „Astrei“, ales în 1867, la Cluj, când a fost ales și Basiliu Ladislau Pop președinte al acesteia.

¹¹ Adnotarea lui George Bariț: „1867, Lad. Bas. Popp, Oarda, 20 sep[embrie]. Răsp[uns] pe larg în 4 oct[ombrie].“

VI

[Cluj], 19/7 octob[re] 1867

Preastimate Domnule!

Mult prețuita scrisoare a d-tale în cauza foaiei Asociațiunei¹ o am comunicat cu comitetul nostru; ce sfară au făcut între bărbații noștri de stat din Sibiu², vei binevoi a percepe din aci alăturata scrisoare a lui Hania, care *ergo remissionem*³ cu acel scop și-o împărtășesc ca să te determinez în orice caz a sta întru ajutoriu ca să nu iasă învingători inamicii propășirei noastre, împiedecând ieșirea foaiei la termenul prefipt de comitet! În privința acestei foi am de a reflecta că concesiune nu ne trebuie, numai arătare / despre ieșirea foaiei prevăzute în statutele Asociațiunii. Numirea foaiei nu poate fi alta decât numai foaia Asociațiunii etc.⁴. Formatul s-a fost decis în ședința comitetului din 28/9 să fie al ce[le]i din Bucovina, să iasă în fiecare lună cu 3 coli etc.

Aci alături niște reflexiuni la cele ce scrie *Telegraful* în nr. său 80 despre *sărăcia țăranilor români*, așa cum mi-a venit în cap cetind acele bîrfele, neavînd timp a cugeta mult despre cele ce s-ar putea zice. Dacă vei afla cu cale, fii bun dă-le la *Gazeta*⁵, mai diregînd sau adăugînd de va fi de lipsă. Multă e răutatea afectelor lui Abdul⁶; neci una cale nu o lasă a tunde și smulge, / a asupra și umili mult cercetata noastră națiune! Sunt mai răi ca cei mai răi inimici streini; în iad cu ei!

Astăzi s-a ținut parastas în biserica unită pentru Șuluțiu⁷. A fost toată inteligența din Clușiu. Vorbirea protopopului Pamfilie⁸ a fost foarte bună, mai ales unde a zis că repausatul și în zilele cele din urmă, în timpul umilirei și batjocorirea națiunii române din anul acesta, așa zicînd pînă la moarte, nu s-a putut înfrînge și abate de la apărarea și sprijinirea drepturilor naționale etc.

Cu destinată *stimă sum* al d-tale sincer onoratoriu,

L.B.Popp. /

¹ Vezi scrisoarea precedentă, text și note.

² Aluzie ironică la mitropolitul Andrei Șaguna și la oamenii din jurul său.

³ „Cu condiția înapoierii“.

⁴ În realitate se va numi *Transilvania*.

⁵ Materialul a fost publicat sub titlul *Clușiu 19/7 octob.1867* semnat „Unul din Bettlervolk“, în numărul 80 din 11/23 octombrie 1867 al *Gazetei Transilvaniei*, și acuză pe autorul articolului din *Telegraful Român* că sub pretextul de a scrie despre sărăcirea țăranilor români, denigrează pe Ioan Rațiu, unul din apărătorii lor în procesele urbariale, pentru a-l glorifica indirect pe patronul său (Șaguna).

⁶ Poreclă dată lui Andrei Șaguna.

⁷ Mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca-Șuluțiu murise în 7 septembrie 1867.

⁸ Protopopul greco-catolic al Clușului Ioan Pamfilie.

Preastimate Domnule!

Dacă aş putea dispune despre timp după voia şi placul meu, atunci la primirea prea preţuitei scrisori a d-tale din 28/4 a[nul] c[urent] numaidecît — încă adînc pătuns de cuprinsul aceleia — ţi-aş fi rescris. Încă precum d-ta aşe şi eu pare că numai pre furiş mă mai pot cuprinde şi eu cu cauzele noastre naţionale, prin urmare numai acu — fiind liber de cele oficioase — [î]mi pot astîmpăra dorul de a mai conversa cu d-ta despre neajunsele noastre, resp[ectiv] despre alît de rău purtate şi neglese cauze publice a mult cercetatei naţiunei noastre. O să mă ţin de firul care mi l-ai întins d-ta în mai sus-amintita scrisoare. /

Foaia Asociaţiunei, *Transilvania*, între grele dureri s-a născut aceasta, dacă şi nu mulţi însă puter[n]ici contrari s-au încercat a mai împiedeca ieşirea ei, cum o au împiedecat în decursul alor 7 ani! Nu li-a succes, şi nereuşirea lor a fost triumful luminei asupra întunerecului, triumful propăşirii în contra stagnărei! Ce rezultate a progresului naţional nu puteam să arătăm dacă *Transilvania* videa lumina înainte cu 7 ani, dacă *Transilvania* răspîndea lumina sa acuma de 7 ani? Tot ce avem de dorit este acuma ca foaia aceasta cît mai tare să se lătească în publicul român. Pentru aceea am fost scris v[ice-]preşedintelui Hania ca în co-înţelegere cu comitetul şi cu d-ta să se speduiască foaia la toţi membrii Asociaţiunei, deşi nu au prenumerat la ea, căi anvoie cred că un membru al Asociaţiunei, înţeleg pre acei / membri cari şi-au referit regulat taxele din cum s-au înscris, iară nu pre de accia cari numai au voie a se înfăţişa la veruna adunare gen[erală], răspund ca un antré [sic!] în teatru cei 5 fl., nu va pregeta a referi şi accia 2 fl. pentru foaie. Dară să [presu]punem că nu-i va referi; eu şi pentru cazul acesta aş fi de părere ca totuşi să li se trimită lăsînd pre omenia şi mărinimitatea lor a înmulţi veniturile Asociaţiunei, ori a o restrînge pre aceasta întru mijloacele de a putea sprijini înaintarea culturii poporului român, cu atîta mai tare că eu mai mult rezultat aştept pentru scopurile asoc[iaţiunii] rom[âneşti] de la răspîndirea foaiei *Transilvania* în toate unghiurile locuite de români, decît de la una sau două stipendii pre an mai mult. Făcut-au v[ice] preş[edintele] Hania întrebuiţare de ceea ce i-am scris, eu nu ştiu; de nu a / făcut [î]mi pare foarte rău, dar eu te rog pre d-ta ca din exemplarele ce mai sunt să trimiţi, cam pînă la 50, la de acei membri al Asociaţiunii cari de la înfiinţarea ei au referit regulat taxele şi totuşi nu s-au abonat la *Transilvania*, verosimile pentru că sunt mai sărăcuţi şi nu pot referi şi cei 2 fl. lîngă cei 5 fl. Dacă aceşti — în număr nu mai mare de 50 — nu vor vroi a referi preţul foaiei, ori adunarea gen[erală] venitorie nu va încuviinţa propunerea ce am eu de cuget a o face (sau eu, sau prin altul), ca adecă foaia Asociaţiunei să se trimită la toţi membrii, cari plătesc regulat, gratis, atunci eu mă oblig ca preţul exemplarelor trimise după cum am scris mai sus şi neplătite, le voi plăti eu. /

Cum că *literaţii* noştri nu te sprijinesc în lucrare e un lucru foarte dureros. Cauza zace mare parte în indolenţă, nepăsare, la mulţi, în răutate, iară la cei mai mulţi în lipsa timpului, şi aceasta trebuie să ne fie de una mare mîngîiere. Uită-te, preastimate domnule şi amice, eu din toată anima şi din tot sufletul meu te-aş sprijini în lucrările d-tale, că ştiu cîte-ţi apasă umerii şi anima, dară nu-mi ajunge timpul. Cînd pot răsufli de cele oficioase, [î]mi cade bine să răsufliu liber, neocupat

neci cu lucruri mai ușoare. Ca mine sunt toți acei cari sunt angajați publici, și parte mare din aceștia stă inteligența noastră. Vin acuma preoții, dascălii etc. Aceștia săracii au alte griji; rari sunt între ei cari într-o zi să nu fie cuprinși cu grijile și lucrarea într-o susținerea vieții cât să le mai rămână timp și *voie* de a-și mai bate mintea (din trupul cel obosit) cu compunerea de articole pentru o foaie publică. Lasă că și între / aceștia, ca și între angajați se vor afla unii cari ar avea timp de a lucra și pentru scopul de sub întrebare, dară aceștia poate nu au atât în camera lor sufletească cât să poată de acolo împărtași și pre alții! Am avea însă noi un soi de oameni independenți și și apți a te sprijini în lucrările d-tale ca redactor, ba unii dintre aceștia ar avea peste aceasta încă și *datorie* de a te sprijini, și aceștia sunt profesorii de la tot felul de școli. Aceștia ar fi chemați a te sprijini, aceștia ar putea să te sprijinească dacă ar vrea, dacă le-ar zăcea la inimă înaintarea scopului Asociațiunii, însă aceștia se cuprind cu alte lucruri o parte, altă parte e în soldul inamicilor propășirii națiunii noastre. Blăjenii, o parte necăjită pentru că nu s-a ales Cipariu președinte, nu numai nu vor a sprijini întreprinderea Asociațiunii cu edarea foaiei, ci lucră în conură. Altă parte are altă ocupațiune mai sublimă, adică spirituală, popească, să agiteze pentru unul și altul / a-i rădica pre scaunul metropolitan, în care lucrare însă, de almintreună foarte salutară, nu se lasă a se conduce de binele public etc. a diezezei metropol[olitan], ci numai de spiritul de partidă. Sunt apoi alți profesori și profesorași, nu în Blășiu, ci în Brașiov și Sibii, cari parte ca instrumente oarbe și sclavi supuși a contrariului la tot ce nu miroasă a pravoslavnicie și nu are blagoslovenia arhierască, parte ca contrari personali, și a cauzei, nu vor să știe de sprijinirea unei foi care nu face prozeliți pra[vo]sl[av]nici, sau nu răspîndește binecuvîntările fericirii, „fericiți cei săraci cu duhul“ etc. Acuma cine să lucre dară la foaie? De aceasta vom mai vorbi de altă dată. Numai atât aș avea încă de a reflecta cu privință la cele ce scrii „că nu ți s-a îmbiat nime, neci măcar să-ți faci o corectură“, nu ar strica să *provoci* dintre profesorii de acolo, cari-s totdeauna și membri Asociațiunii, să-ți ajute, și, dacă vor refuza, să aibi de o parte dovada despre zelul / d[omni]lor profesori de acolo într-o înaintarea binelui public, iară de alta să poți justifica nește spese, cari după părerea mea ar *trebui* să faci cu corecturile prin altcineva și a căror refundare nu o va putea denega adunarea gen[erală].

Trec acuma la „condițiunea noastră politică momentană“, după cum te exprimi de ta în prețuita-ți scrisoare. Cu bucurie trec de o parte la această parte a scrisoarei d-tale, iar de altă parte multă amărăciune; cu bucurie pentru aceea că mă razem, mă lipesc cu trup cu suflet de cele ce zici despre venitoriu, adică că nu vezi înaintea d-tale venitoriu mai rău, ci mai bun!¹ Ce balsam au fost aceste cuvinte pre ranele mele ce le port față cu venitoriul nostru-ți vei putea închipui dacă vei afla că eu cu cea mai mare desperare caut în venitoriu, că eu cu cea mai mare amărăciune mă cuprind cu întrebarea venitoriului nostru! O singură scăpare văz și o sută de curse și primejdii. / Neînțelegerea între noi înșine², sau, ce e mai dureros, ura și persecuțiunea între noi, prin noi, de o parte, iară de altă parte tot felul de încercări a inamicilor noștri seculari de a ne slăbi și săraci, atât sufletește, cât și materialmente, prin destituirea din posturi³, prin fel de fel de procese, mai ales comasațiuni⁴, prin cari se aduce bietul popor la sapă de lemn, prin fel de fel de șicanii cu așa-numitele prevaricațiuni în păduri, zălogituri și plățirea pagubelor urzită pre calea politică, unde un căruțel de lemne se prețuiește, tot prin stăpîni, la 20-30 f. etc, eschiderea țărănilor la păduri și pășuni, în contra dispozițiunilor patentei urb[ariale]⁵ mai încolo de la dreptul de crîșmărit etc., mă fac să cred și să mă tem că de va merge așa, tot

19 așa, apoi voi ajunge încă de poporul nostru sau va fi iară iobăgit cu totul, sau va fi proletariu fără căpătui, și va împli pe subt păreți în cetăți și temnițele. [Î]mi vi / ne să zic și eu: „Nere possem sed iuvare non“, însă cu alt simțămînt, nu [cu] care a zis-o anșărț un matador mare⁶. Și cine să ne scape? Numai D[um]nezeu, firește D[um]nezeu prin oameni, însă nu prin noi, nu, că pre noi zace, trebuie să zacă, un blăstem. Trebuie, că cum s-ar putea explica alumintrone că numai românii să fie slugi și asupriți de toți veneticii, numai românii să fie în toate întreprinderile lor suspiționați, agrediați (?) și calumniați, numai românii, sau mai bine numai soarta românilor să alîrne tot numai de la alții, tot de la inimici, numai ei să nu poată fi singuri „faber fortun[a]e su[a]e“⁷, numai românii să aibă nenorocirea a nu se încrede unul în altul, a paraliza fapele bune, a pune piedică intențiunilor bune, a unuia și a altuia, numai pentru a trece în ochii altora de patrioții mari și români probați, sau pentru de a-și împli sacul? etc, etc? Că am ajuns și cu obiectul caricaturilor lui

19 v Vulcan⁸ m-am supărat într-adevăr foarte amar, nu însă pentru persoana mea într-atî / ta, cît pentru urmările dănuoase a acestei proceduri ziaristice față cu cauza noastră națională. E adevărat „că pușini bărbați de stat sunt scutiți de asemenea suferințe în zilele noastre“, dară e o mare diferență între suferințele ce ni le impune unul care prin științe, experiințe, merite, etc. are drept de a ne critica, judeca și sbiciula purtarea noastră politică, și între cele ce ni le cauzează un tînăr răsflătat, fără experiință și leac de judecată matură⁹. Cînd vezi că tinerii cari ar trebui să învețe și să studieze ani întregi pînă ce și-ar putea cîștiga atîtea cunoștințe cît să se poată

20 barem *orienta* în cauzele publice politice, ei se aiaptă ca critizători și judecători în lucruri cari nu le pricep. Supunînd tot respectul ce datorează fiecare om cult bunei cuviințe, cînd vezi astfel de aroganții a tinerimei studioase, carii trebuie să le numești demoralizări, atunci trebuie să te cuprindă amărăciune, trebuie să te superi și prea ușor poți să aluneci a te lăpă / da de la conlucrare spre rădicarea binelui unui popor de la a cărui membri în loc de recunoștință seceri batjocuri despre o parte, iară de altă parte trebuie să desperezi de venitorul unui popor a cărui destin e pus în mîni atît de neexperțe și ușoare!

La cauza lui Otroban¹⁰ voi fi cu atențiune. Pînă acum încă nu s-a referat. Cam de acele Wirtschaft-uri¹¹ sunt și pe aici ca pe la Hárómszék¹².

Judecătoriile urbane¹³ sunt prea puține? Ba destule, încă prea multe de a răpi de la țărani pămîntul! Cu cît se tîmîndă mai mult ducerea în deplinire a regulărilor urbane, cu atîta mai lung timp pot să folosească bieții țărani ce mai au; neci de la una regulare urbane (înțeleg comasații și regularea pădurilor și a pășunilor) nu vor dobîndi țărani, ei vor pierde din ceea ce au astăzi. Așe stăm; instinctul popoului e fatal¹⁴ dai cu teinca!

Cu distinctă stimă sum al d-tale sincer onorătoriu,

Ladislaw B. Popp¹⁵ /

¹ Optimismul lui George Barițu nu a fost confirmat de evenimentele care au urmat. Dualismul austro-ungar s-a dovedit foarte periculos pentru popoarele nemaghiare și negermane din imperiu.

² Aluzie la disputele din acei ani între pasiviștii și activiștii ardeleni în privința căilor politice de urmat pentru românii din Imperiu.

³ Aluzie la pensionarea forțată sau scoaterea din posturi în acei ani a unor funcționari români, pentru atitudinea lor fermă în apărarea drepturilor naționale. Printre primii, dintre cei mai proeminenți, a fost pus în retragere Dimitrie Moldovan, la începutul lui 1867, apoi a fost pensionat forțat Ilie Măcelariu, iar în 1869 a fost scos din funcție, fără pensie, Vincențiu Babeș. Și aceștia nu sînt singurii.

⁴ Comasațiile și procesele în legătură cu ele au frămîntat multă vreme viața satelor de iobagi, eliberați prin patentele imperiale din 1853-54. În virtutea acestora țărani trebuiau împroprietăriți; acțiunea a avut drept urmare comasări, adică concentrarea pămîntului de mai bună calitate în proprietatea fostului stăpîn feudal, împărțindu-se țăranilor terenurile mai puțin productive.

⁵ Patentele din 1853 și 1854.

⁶ Faimoasa frază, cu sens defetist („aș putea deplînge dar nu să ajut”), pe care Andrei Șaguna a introdus-o într-o scrisoare de răspuns, din 11/23 septembrie 1865, adresată mitropolitului greco-catolic Alexandru Sterca-Șuluțiu, de care fusese solicitat să colaboreze la organizarea unei adunări naționale a românilor transilvăneni, pentru a condamna dieta din 1865, convocată pe baza legii feudale din 1791; vezi și scrisoarea XIX, notele 2, 3, 4.

⁷ Făuritorul propriului noroc.

⁸ Iosif Vulcan, care îi critica și ironiza.

⁹ Opinie vizibil exagerată.

¹⁰ Personaj obscur, care avea o cauză la tribunalul suprem din Pesta unde Basiliu Ladislau Pop era președinte de senat.

¹¹ Gospodărie.

¹² Trei Scaune.

¹³ Instanțe judecătorești create pentru a rezolva disputele ivite între foștii stăpîni feudali și țărani în urma aplicării patentelor imperiale din 1853-54; vezi și nota 4.

¹⁴ Fatalist.

¹⁵ Adnotarea lui Bariț la fila 20v: „Răsp[uns] 30 mai“.

VIII

[Pesta], 23/5 1868

Preastimate Domnule!

Cu poșta de ieri am expediat una scrisoare către d-ta, ca răspuns la prețuita epistolă a d-tale din 28 n[ov]. Parte din zăuțire, parte din lipsa spațiului, a rămas aceea scrisoare incompletă, adecă nu ți-am scris despre toate despre cari *voiam* a-ți scrie, și *trebuia* să-ți scriu. Voi dară să continuez.

Am uitat să-ți scriu că cauza metropoliei noastre, adecă a alegerii, e decisă¹. Toți accia vor lua parte la alegere cari au luat parte și la alegerea lui Șuluțiu, adecă dieceza *Făgărașului*², cum a fost *întreagă*. Alegerea va fi după amînarea dietei, ca în august a.c./

21

Comis[ar] civil e Bohățel³ (care va lucra negreșit pentru Papf[alvi]⁴), comis[ar] beser[icesc] Dobra⁵, cu esta o nimerit-o și mai bine. Aud că profesoratul din Blaj agitează pentru Cipariu; dacă ar fi C[ipariu] întru toate cum e în unele, sau doară mai bine mă voi exprima dacă voi zice: dacă nu ar fi Cip[ariu] în unele așa cum e, apoi cu D[um]ncezu! Însă, să mai zic? Ba numai așta mai zic că dacă nu va intra Vancea⁶ în ternariu și va intra P[apfalvi] barem și cu 1 vot numai și C[ipariu] cu 300, totuși P[apfalvi] va fi metropolit, și nu C[ipariu]. Bine e dară să facă tinerimea demonstrațiune dacă vrea, numai să aibă grijă să nu aducă metropolia Bl[ajului] în mîinile unui, *de mortuis nihil nisi vere*⁷, Leményi⁸! De asta mă tem eu. Nu știu ce cugetați d-voastră cari doa / ră mai bine vedeți. Cu poșta de azi i-am scris și lui Rațiu⁹ în cauza aceasta. Atîta despre metropolie.

21 v

Nu am avut spațiu și timp a adauge în epistola-mi de ieri despre armonia, sau mai bine dizarmonia ce domnește, sau har Domnului numai domnea, în parte, între românii de aici. Cînd am ajuns noi aici ne-am încrucișat auzind și văzînd că mai mult de cîte două familii române nu se întovărășesc, nu se cercetează în Pesta, că deputații români nu cercetează casele românilor care șed în Pesta, că, cu un cuvînt, românii de aici trăiesc mai rău laolaltă decît sașii, adecă e mai puțină *Geselligkeit*¹⁰ între ei, tăcînd despre aroganta purtare a tinerimii de aici, condusă în parte de

8 /

Babeș, care nu se rușinează a se pune judecătoriu peste toți bărbații români, și a le pondera românitatea cu / cîntarul, și a purta simburii discordiei dintr-o casă română într-alta etc¹¹.

Cum că între deputații rom[âni] (între sine) încă puțină armonie și iubire domnește, vei fi știind. Nouă însă ne-au succes acuma de vreo cîteva ori a aduna laolaltă cea mai mare parte a românimeii de aici la petrecanie la țară, pe nemție, și ne vom sili a-i aduna mai adese ori, ca să se cunoască și să se animeze unii pre alții întru păstrarea numelui român.

Brașovenii a[u] gătit un promemoria în cauza cu grecii¹². În zilele acestea se vor înturna și ei îndărătru. Fratele Pădu[re]¹³ încă e aici în cauze private. Nu cumva ai de cuget în cauzele fabricii¹⁴ a da încoace? Mi-ar place să ne înfîlmim.

Cu distinctă stimă sum al d-tale sincer onoratoriu,

L.B.Popp¹⁵./

¹ Alegerea noului mitropolit greco-catolic, după moartea, în 1867, a lui Alexandru Sterca-Șuluțiu.

² Arhidieceza greco-catolică purta numele oficial de „Mitropolia de Alba Iulia și Făgăraș“.

³ Alexandru Bohățel, căpitan suprem al districtului Năsăud.

⁴ Constantin Păpșalvi, canonic la Blaj, cu atitudine foarte moderată în problemele politico-naționale, nu pre era simpatizat de fruntașii români cu vederi mai îndrăznețe.

⁵ Alexandru Dobra (1794-1870), primul episcop al diecezei greco-catolice de Lugoș.

⁶ Ioan Vancea, urmașul lui Alexandru Sterca-Șuluțiu în scaunul arhidiecezei greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș. La data scrisorii era episcop de Gherla.

⁷ Modificare intenționată a cunoscutului dicton: „de mortuis nihil nisi bene“ — despre morți să se spună numai bine. În text are sensul: despre morți să se spună numai *adevărul*, cu referire la cunoscuta atitudine oscilantă a episcopului Ioan Lemeni în timpul revoluției din 1848.

⁸ Ioan Lemeni.

⁹ Ioan Rațiu.

¹⁰ Sociabilitate.

¹¹ Afirmație greu controlabilă.

¹² Între românii și comercianții greci din Brașov a avut loc un proces îndelungat pentru folosirea bisericii ortodoxe „din cetate“, încheiat în favoarea celor din urmă.

¹³ Nicolae Pădure, membru al eforiei școlilor românești din Brașov.

¹⁴ Fabrica de hîrtie din Zărnești, al cărei director comercial a fost Gergeo Bariț.

¹⁵ Adnotarea lui Bariț, la fila 22v: „Răsp[uns] 30 Mai“.

IX

[Pesta], 21/7 1868

Preastimate Domnule și Amice!

Nu am de cuget, fiindcă nu am timp, a-ți scrie multe, neci nu-ți scriu ca răspuns la prețuita-ți scrisoare din 17 l[una] c[urentă], ci mai mult provocat prin una scrisoare a lui Pădure în cauza unei jupînesii (sic) a lui¹, arătîndu-și dorirea de a veni încoace să-i vază de treabă. Te rog a-i spune ca să fie odihnit, să nu se miște de acasă pentru acea jupîneasă, că sunt alții cari grijesc de ea, și de o vrea Dumnezeu și fără de ființa lui de față nu va să se primejduiască. Jupîneasă se odihnește deocamdată, cu toate că cei de cari pomenește o ar zăhăi bucuros, însă ea așteaptă timpul potrivit ca să scape fără primejdie. Te rog a-i spune și salutare. /

La Onu² i-am împărțit cele[ce] mi-ai scris. El însă zice că nu poate mai curînd să se întoarcă decît cu finea luni. De almintre ne scaldel 1-au adus aici, ci cauze private, ce le are ca avocat, chiar și a lui una proprie, criminală, fiind învinovățit de calumnie prin nește scrisori în una cauză civilă, care însă eu mai de aproape nu o cunosc.

Tare rău [î]mi pare că nu te lasă împrejurările să poți veni la adunarea gen[erală]³. Știi a aprețui însemnătatea motivelor aduse în întrebarea aceasta. Să mă ierți însă să observ ez atîta că nu e bine să fie omul dintr-un modru pre drept și pre modest în unele cauze și față cu unii oameni. Chiar ființa de față a d-tale ar asecura mai tare viața foaiei⁴ și i-ar cîștiga mai mulți abonatori, cu toate că sperez a putea netezi calea ce împiedecară (sic), cum scrii, pre mulți a conurge cu lucrările lor la foaie. Calea spre accasta, fără de a schimba statutele, ne-o arată § 32⁵ ad b. Vezi mai /
23 v
cugetă preste lucru, doară tot te vei putea rezolvi să vini!

Te rog, dacă se poate, să-mi trimiți numerul 2 din *Transilvania*, că mi s-a pierdut, iară din *Gazeta* aș dori să capăt n. 46, care aseminea mi s-a pierdut, însă pre postă, că eu nu l-am căpătat. Să nu te superi pre mine dacă te rog ca să aibi bunătate a spune o[noratei] redacțiunii a *Gazetei* ca să nu pregete a-mi trimite acel n[umăr].

Aduce-va urmări bune ori rele pasul din 17 l.c.⁶, nu știi. Acela însă a trebuit să se facă, ca să arate *acea* pre cari stăpînitorii noștri îi țin de reprezentanții românilor transilv[ani]⁷, cum cugetă și simțesc aceștia.

Cu distinctă stimă sum al d-tale sincer onoratoriu,

Lad. Basiliu Popp⁸.

¹ Nu am putut stabili despre ce jupîneasă este vorba.

² Ioan Rațiu.

³ Adunarea generală menționată a „Astrei“ a avut loc la Gherla în 25 și 26 august 1868, sub președinția lui Ladislau Basiliu Popp.

⁴ *Transilvania*, revista Astrei.

⁵ Paragraful 32, aliniatul b din statutele „Astrei“ spune că printre drepturile Comitetului este și acela de „a primi operatele științifice transmise și a le cenzura, sau de sine sau prin cenzorii ce îi va designa adunanța generală“; *Statutele Asociațiunei Transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, Sibiu, 1862.

⁶ În ședința dietei din 17 iulie 1878 Ilie Măcelariu, într-o cuvîntare viguroasă, a apărat autonomia Transilvaniei și ideile cuprinse în pronunțamentul de la Blaj. În încheiere l-a interpelat pe ministrul de justiție Ilorvath Boldizsar în legătură cu soarta celor persecutați în urma Pronunțamentului. Ministrul a răspuns pe un ton violent, declarînd că guvernul nu va permite o manifestație ostilă integrității statului, dar că autoritățile vor să fie conciliante, ca dovadă că au tolerat în funcții oameni care își permit să vorbească astfel în parlament. Alexandru Mocioni a replicat că drepturile națiunii române nu constau în a avea funcționari din grația guvernului, ci în asigurarea existenței politice a națiunii române. Dintre deputații români din Transilvania istorică trei — Ioan Tulbaș, Avram Tincu și Matei Pop de Grid — au sernat interpelațiunea lui Ilie Măcelariu.

⁷ Deputații ardeleni Ioan Balomiri, Simcon Balomiri, Alexandru Bohățel, Iosif Hossu, Ioan Moldovan, Constantin Papfalvi, Ioan Pușcariu, Lazar Petcu.

⁸ Adnotarea lui Bariș, la fila 24v: „1868. Lad. v. Popp, președ[inte], Pesta, 21 iul[ie]. Răsp[uns] 31 octob[re]“.

Preastimate Domnule!

Sum tare cuprins; trebuia să-ți scriu mai demult, că aveam multe de a-ți scrie, mai ales în cauza metropoliei¹, dară cum zisei ocupațiunile oficioase nu mă lasă. Neci acuma nu ți-ași scrie dacă nu ași avea a-ți împărtăși rezultatul unei subscripțiuni la dicționarul maghiaro-român ce l-ai pus sub tipariu². Știind prea bine că de cele mai multe ori numai de aceea nu se sprijinesc întreprinderile literaților noștri pentru că nu e cine să le aducă aminte la respectivii despre una sau alta întreprindere, așa am cugetat că voi face un serviciu aîtu rom[ânesc] de aici, cât și literaturii române da / că voi pune la cale deschiderea unei foi de subscripțiune la amintitul dicționar. Rezultatul e mulțămitoriu, culegînd 34 de subscripțiuni de la următorii: Angyal, Láday, Aldulianu, Gallu, Pușcariu, I. Hosszu, Joanovics, g[ro]f Vall Samu, Mihali P., Gridianu, Ormoș, Urházy, Varga, Babeșiu 2 ex[emplare], Missits, Stupan, g[ro]f Teleki, Dom[okos] Dobuczky Prugberger, Hodoșiu, Tulbaș, Trauschenfels Emil, Végső, Széles D., Betegh Kel[emen], g[ro]f Bethlen J., Gorove Just. 2 ex[emplare], g[ro]f Bethlen Farkas, Zeik K., dr. Măniu și El[ie] Măcellariu, pre urmă eu, cu totul 34 exempl[are], din cari 30 să fie legate. Lista o țin la mine pînă atunci pînă ce vei trimite exemplariile, ca atunci dimpreună cu lista să li se prezenteze opul, cînd vor avea a depune și banii. Nu știu, te învoiești cu această procedură ori ba, însă eu am cugetat să nu culegem banii acuma, pînă nu va veni opul, ca nu cumva să se îndoiască cei de alt neam despre *lealitatea* întreprinderii. Lista, de cumva vrei să ți-o tramit, fii bun și / -mi scrie ca îndată să ți-o tramit.

Dr. Rațiu³ iară e aici în cauze de a clienților lui. Va ședea cîteva zile pre aici, în care timp vom putea discure [?] mai multe peste trebile noastre din Ardeal, prin urmare și despre metropolită, și sperînd că el reîntorcîndu-se în patrie se va întîlni cu d-ta, și așe-ți va putea împărtăși cele ce eu ași fi avut de împărtășit, sau mai bine de dezbătut cu d-ta, preștiind de astă dată a mă lăsa mai afund în obiectul amintit, precum și în altele ce le numii mai în sus multe!

Se apropie adunarea gen[erală] la Gherla. Una singură rugare am: să binevoiești a veni și d-ta. Nu-ți pregeta osteneala, că e mare lipsă să se mai electrizeze oamenii noștri, că suntem fîtu-adevăr prea ufuđavi, apatie fără margini sau nepăsare întru toate, orbecare fără sfîrșit! Eu de-mi voi putea întocmi lucrurile așa, vreau să fiu și la ședința comitetului ce se va ținea în august. Bine ar fi cînd ai putea veni / și d-ta. Politica!? Arz-o-ar fi focul politică, să nu o fi mai cunoscut! Mi-aduc aminte de seara din 5 no[vembrie] 1862, dară mi-aduc aminte și de seara din 14 mai 1848 cînd avui un atac cu fericitul Buteanu⁴. Ce a fost obiectul [i]ți voi spune cu gura dacă se va îndura D[um]nezeu spre noi.

Cu distinctă stimă sum al d-tale sincer onoratoriu,

Lad. B. Popp

P.S. Aibi bunătațe a admanua acești 5 fl. redacțiunei *Gazetei*, ca bani de prenumerațiune pre sem[estru] II la *Gazeta*, și iartă că te îngreuez cu comisiuni.

¹ În noile împrejurări politice de după dualism viitorul statutului legal al mitropoliei greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș îi îngrijora pe românii de această confesiune. În articulare ei legală a fost făcută în parlament în 1 decembrie 1868.

² Dicționarul maghiar-român întocmit de George Bariț a apărut în 1869.

³ Ioan Rațiu.

⁴ Prefectul român al Zarandului în 1848, Ioan Buteanu, spânzurat la 23 mai 1848 din porunca lui Hatvani, la Iosaș.

⁵ Adnotarea lui George Bariț, la fila 32v: „Primită în 15 iuliu, răsp[uns] 17“.

XI

[Pesta], 8/8 1868

Preastimate Domnule și amice!

Mă vei ierta dacă te incomodez într-o cauză streină, adică neci a mea, neci a d-tale, ci a altora, carii însă stau în legătură amicală cu noi. Jupîneasa amicului și soțului adormitului în Domnul Costi¹, în a cărui jupînese interes făcuseră călătorie la Dunăre, a umblat rău. Pre aci era să i se curme viața de tot, să iasă Sch[...]² învingătoriu pe deplin, însă alîta totuși i-a succes a mijloci ca doi ani de zile, din cei șase, să trăiască și să vadă ce va putea scoate pre aceea din tovărășia ce a avut cu M.³ Te rog aibi bunătate a-i spune marclui vînătoriu, dimpreună cu salutări amicali, despre împlințarea aceasta. O altă cauză a lui Aliluia⁴, Löschung-ul⁵, nu s-a conces. Se va conce[de] / însă negreșit, dacă va ajunge sentința mai sus-pomenită la vatra lui. Așe, ci atunci numaidecît să ceară prenotațiunea sentințiii cei noue a secțiunci noastre, ca să nu rămînă pe jos.

Onul s-a dus de aici; pre alegere va fi în Blașiu. Alesandru⁶ încă [va] merge pe atunci să verbueze pentru V[ancea]. La cele împărtășite mi-am făcut reflexiunile mele în scris. Nu știu face-va înrebuițare de ele ori ba, precum neci aceea că împărtășitu-ți-le-am sau ba.

Adunarea⁷ se apropie; ce faci? Aibi bunătate și vină și d-ta. Celelalte le vom întocmi, să nu fii jenat. Fii bun nu *denega* concursul d-tale la acest act. Fără d-ta îi va lipsi lustrul dorit.

Eu plec poate în 15 l.c. de aici. De voi putea mă voi repezi pînă la Sibii înainte de adunare.

Ședințele dietei ungurești se amîină pînă în 16 sept[embrie]. Au făcut destul pentru de a ne putea pune piciorul pre grumazi. /

De politică nu mai scriu nemica, că nu mă pot orienta în haosul ce există în est ram de cîștig. Cînd am putea schimba idei laolaltă, poate că aș mai putea zice și eu cîte ceva. Pînă atunci, te rog a fi încredințat despre cele mai sincere și amicale a mele sentimente cu cari sum al d-tale sincer și stimatoriu amic,

Popp. /

¹ Ioan Constantin, negustor din Brașov.

² Schanker, boală lumească.

³ Neidentificabil.

⁴ Probabil un om de afaceri din Brașov.

⁵ Lichidarea.

⁶ Alexandru Roman.

⁷ Adunarea generală a „Astreii” de la Gherla, din 25 și 26 august 1868.

XII

Pesta, 23 octob[er] 1868

Preastimate Domnule!

De mult nu ți-am scris. Cauza a fost că întâi am fost eu dus de acasă, după aceea te-ai dus domnia ta de acasă la București. Sperînd că te vei fi întors acasă, îmi iau voie a întrerupe tăcerea. Încep de unde am fost lăsat, de la adunarea gen[erală] a Asociațiunii noastre¹, la care te-am fost rugat să vini și domnia ta, și nu ne-ai fericit cu prezența-ți mult dorită. Cum a decurs adunarea vei fi aflat din protocoalele ei. Cum ești mulțumit cu rezultatul ei, aș dori să aflu din expertul condei al domniei tale. Armonic a fost, entuziasmul încă nu a lipsit, putea însă a fi și mai mare. Durere însă că foile noastre prea puțin se cuprind / cu descrierea astor felii de adunări ca tot atîtea sărbători naționale. Lipsa corespondențelor, da, și încă ceva! Fatala, ba afurisita, ură și invidie ce domnește între *cărturarii* noștri². Oricare știe mînji corespondențe se ferește a scrie *mult* bine de altul, ca nu cumva să scadă el din înălțimea la care cugetă și întipuește a fi ajuns! Însă destul de aceste! La una numai îmi iau voie a te face atent: ar fi cu scop ca să faci atent publicul cetitoriu la concludul adunării gen[erale] în înțelesul căruia scrisorile menite pentru foaia *Transilvania* vin de-a dreptul de a se trimite la redacțiunea foaiei, că mă tem că mulți vor trece cu vederea peste acel conclud dacă nu se vor face deosebi atenți.

Trecem la politică! Vei fi cetit proiectul lui Kerkápolyi în cauza naționalităților³. Se crede a fi ieșit de la regim. Frumoase / prospecte de jog egyenlőség⁴! Eu cred că se va primi și de cătră dietă. Apoi atunci doară se vor dezamăgi aceia cari vărsau foc în contra dietei din 1863 și a Reichsrath-ului⁵, zicînd că maghiarii ne vor da mai mult, și cari ne provocau, pre noi 1863-iștii, ca să nu ne mai mestecăm în politică, să-i lăsăm să lucre ei! I-am lăsat, unde au ajuns? Eu din parte-mi în proiectul lui Kerkápolyi numai una schimbare mică aș face, adecă în loc de titlul „despre egala îndreptățire a naționalităților”, ași putea [pune] titlul „despre supremația națiunii maghiare” etc.!

Cauza uniunii încă s-a luat înainte în conferințe, și se crede că și aceasta⁶ va veni pe tapet încă în sezonul [sic] acesta. Așe cît mai blăstămățește nu se poate. Se crede adecă că pre lîngă toate că ei vreau să facă fuziune, totuși în Transilvania se susține legea electorală de acum⁷, ca nu cumva introducînd legea electorală / din Ungaria să se sporească deputații români în dieta pestană. Știi ce zic maghiarii matadori? La ce să facem concesii la români, că tot nu-i putem îndestuli! Dintre deputații trans[ilvăneni] români se află aici Lazar, Bohățiel, Pop Grid[eanu] și Balomiri de la Orăștie. Acuși se reîntoarce Pușcariu de la Congres⁸. Vor fi destui ca să apere ce? Pronunciamentul din Blaj? Ori ce? Mă tem că nici ei nu știu ce.

În urmă iară un pic de comisie. Te rog, ai bunătate a spune d-lui dir[ector] Mureșianu⁹ că nu mi-a venit n[ume]rii 75 și 76 din *Gazeta*, și eu, lipsindu-mi și nr. 6 și 41 din iest an, [i] rog ca să facă bine a mi le trimite, spunîndu-i totdeodată și complimente de la mine.

Te rog data ocaziune a spune complementele mele d-lui Jenache¹⁰ și d[omnului] Pădure.

Cu distincție stimă fiind al d-tale sincer onoratoriu,

28 v

Lad, Bas. Popp./

¹ Adunarea generală a „Astrei”, ce a avut loc la Gherla în 25 și 26 august 1862.

² Opinie discutabilă a lui Ladislau Basiliu Popp.

³ În cadrul comisiei dietale pentru compunerea unui proiect de reglementare legală a situației naționalităților din Ungaria a fost adoptat în 19 octombrie ca bază de discuție, și prezentat apoi dietei, textul redactat de deputații Kerkápolyi Károly și Horváth Lajos. Proiectul prezentat de români și sârbi, pentru „egala îndreptățire” a națiunilor din Ungaria, a fost respins.

⁴ Egalitate de drepturi.

⁵ Senatul imperial lărgit (*Verstärkter Reichsrath*), convocat în mai 1860 la Viena.

⁶ Este vorba de reglementarea prin lege a raporturilor dintre Ungaria și Transilvania, acțiune finalizată prin suprimarea totală a autonomiei acesteia, împotriva voinței poporului român majoritar în fostul Mare Principat.

⁷ Prevedea un cens mai ridicat.

⁸ Ioan cavaler de Pușcariu a participat ca reprezentant al arhiepiscopiei Transilvaniei la Sinodul Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria, numit atunci „Congres național bisericesc român”, care a avut loc la Sibiu între 16/28 septembrie — 7/19 octombrie 1868. Congresul a stabilit un statut organic al Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria și Transilvania, care reglementa situația și organizarea parohiilor, protopopiatelor, mănăstirilor, eparhiilor, a Mitropoliei, a școlilor și fundațiilor, prevăzând și felul în care urmau să se desfășoare sinoadele viitoare.

⁹ Iacob Mureșanu.

¹⁰ Om de afaceri român din Brașov.

XIII

Pesta, 1/12 1868

Preastimate Domnule,

În temerea și îngrijirea mea pentru venitorul mult persecutării noastre națiuni, mai ales după cele ce se întâmplă în zilele trecute, și doară se va întâmpla astăzi în cauza uniunii¹, să mă crezi că nu aflu altă mângâiere decât în scrisoarea domniei tale, unde zici că în mijlocul atîtor blăstămății etc. „totuși mai liniștit și mai împăcat ești decât vei fi fost oricînd altă dată” etc. Aceste cuvinte mai că mă liniștesc și premine de tot, nu numai pentru că cred că liniștea și împăcarea d-tale trebuie să aibă temei, ci mai vîrtos că de cînd am văzut a ți se împlini zisa din 1863, că ungerii cu nemții se ceartă între sine, dară iară ei între ei se vor împăca. Nu mă îndoiesc că te vei înșela și în privința venitorului națiunii noastre! /

29

Sum de acord cu d-ta în privința celor ce scrii despre foaia noastră *Transilvania*. E de lipsă să iai un ton de profesoriu și să dai lecții la aceia cari nu au învățat nemica, și totuși ar vroi să învețe ei pre alții. Cu dojene, cu forța, așe-zicînd, trebuie să le faci bine omul la oamenii noștri, că sunt cu ochi și nu văd, cu urechi și nu aud. Numai, pentru D[um]nezeu, să nu-ți tragi sprigionul de la această întreprindere importantă a cărei efectuare o știu împiedeca pașa barbă lungă² 6 ani de zile!

Cauza fratelui Iacob³ [î]mi era cunoscută. Din capul locului am fost de părere că faptul nu cuprinde în sine nici o crimă. Adevărat că dreptatea e cum o fac domni.

93

29 v Legea e cu nas de ceară, și așe ușor se poate / ca judecătorii compuse tot de antagoniști, ba inimi, ai românilor, să-i afle vinovați. Călea însă li-e deschisă pînă la noi, și de cumva neci aici nu am putea reuși, ce nu cred, atunci încă au refugiul cel di pre urmă — *grăția*, cu toate că eu mai puțin aștept între împrejurările de față de la *grăție* decît de la lege, deși aceasta e cu nas de ceară. Să nu cază cu anima, și să steie pre lîngă adevăr, nu se facă de ocară trăgîndu-și oarecum cuvîntul îndărăt, sau escuzîndu-se într-o formă nedemnă de bărbați. Pentru pertraptarea finală, aleagă-și însă un apărătoriu care să-l știe apăra după lege, nu după impresiunea simțămîntelor. Români noștri de aici, pre cît de frumos s-au purtat în cauza naționalităților, pre atît de mișelește s-au / purtat în cauza uniunii. Pușcariu, Bohățiel, a conlucrat la facerea proiectului (lor), l-a subscris, s-a șters, iară l-a subscris și iară s-a șters. Se vede că ei descoperă la cei mai mari cele ce se întîmplau, și aceștia le comanda ce să facă⁴. Și cu aș avea multe, multe de a-ți împărtași, hîrtia le-ar suferi quidem, dară vei fi celit ce securitate e prin Ungaria cu poștele. Chiar azi cetii ordin[ul] minist[ru]lui că de la Kecskemét și Seghedin în mai multe părți neci că mai primește poșta trimiterea de bani etc.

Pe lîngă asigurarea celei mai distincte stime, sum al d-tale sincer onoratoriu.

30 v

L.B. Popp⁵/

¹ Referire la dezbaterăa legii naționalităților în parlament în ultimele zile ale lui noiembrie 1868, în lipsa deputaților naționalităților. Aceștia părăsiseră sala în semn de protest față de respingerea propriului lor proiect și față de dispozițiile proiectului oficial, care, votat ca lege, dăuna naționalităților nemaghiare, căci recunoștea existența în Ungaria a unei singure națiuni — națiunea maghiară. În legătură cu soarta Transilvaniei, la 1 decembrie 1868, fu pus în discuție un proiect de reglementare a raporturilor de drept ale Transilvaniei cu Ungaria, în sensul suprimării oricărei urme de autonomie a Ardealului.

² Poreclă dată lui Andrei Șaguna

³ Referirea la punerea sub acuzare în 21 noiembrie 1868 a lui Iacob Mureșanu pentru publicarea Pronunțamentului în *Gazeta Transilvaniei*. Sîstarea acțiunii, prin rescript împăărătesc, a intervenit abia în 16 decembrie 1868.

⁴ Basiliu Ladislau Popp extinde, fără justificare, atitudinea oscilantă asupra tuturor deputaților români. Dimpotrivă, proiectul prezentat de Ilie Măcelariu în dietă, în problema Transilvaniei, afirma incompetența dietei pestane în această problemă, și cerea convocarea unei diete a Transilvaniei aleasă pe baze democratice, în care românii să ocupe locul ce li se cuvenea. Proiectul a fost semnat de I. Măcelariu, A. Tincu, L. Petcu, I. Tulbaș, I. Balomiri, S. Balomiri, A. Dobransky, I. Hodoș, S. Borlea, V. Babeș, F. Varga, Anton Mocioni, George Mocioni, A. Roman, A. Medan, S. Miletici, S. Popovici, A. Vlad, adică de deputați din Ardeal, Banat și Ungaria, plus un sîrb și un rutean. Matei Grîdeanu a refuzat să semneze. Pușcariu și Bohățel și-au retras semnăturile. Pușcariu a revenit ulterior, dar și-a șters din nou semnătura. El avea un proiect propriu, care fiind mai puțin tranșant, tîndea spre obținerea unui statut de autonomie asemănător cu al Croației. Bohățel pare a fi cedat amenințării ministrului de intere că în caz de semnare, în 24 de ore va fi destituit din funcția de mare căpitan al districtului Năsăud. Vezi, D. Suciu, *Lupta parlamentară a lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (iunie 1867 — decembrie 1868)*, în *Acta Musei Napocensis*, IX, 1972, p. 222—223.

⁵ Adnotarea lui Bariț, la fila 30v: „Rasp[uns] 13 ian[uarie] 1869”.

XIV

[Pesta], 8/1 1869

Preastimate Domnule!

Nu sum sigur, primitu-mi-ai scrisoarea din 1-a a l[uneei] t[recute] sau ba¹. Sum îngrijiat cu toate că nu mă tem că se va intenta procēs crim[inal] în contra mea pre

temeiul acelei scrisori, dară mi-ar părea foarte rău dacă acea scrisoare nu ți-ar fi ajuns la mână, nu din cauza unui proces, ci din alte cauze, și mai virtos pentru aceea ca să nu-mi iai în nume de rău că atîta am tăcut.

33

Nesiguritatea mă face să nu ating neci o coardă delicată din cele pre cari ni se caută acuma, fără aștept pînă ce mă veți înștiința că scri / soarea mea din 1/12 recomandată nu s-a rătăcit.

Nourii ce amenințau cu tempestate se par a se împrăștia. Lucru natural; cele mai mari tempestăți nu se pregătesc așa îndelungat, erump neprevăzut, cu rapiditate mare.

Pre lîngă rugarea ca să aibi bunătate a mă înștiința cît mai în grabă, primitu-mi-ai scrisoarea amintită, mai am încă una: n[umărul] 24 din *Transilvania* nu mi-a venit. Te rog ai bunătate a mi-l trimite.

Clientul d-tale, Gunesch² a umblat bine cu procesul lui. Nu știu cum îi stă cauza acasă, atîta însă este că e una jertfă a maniei de speculațiune și a șarlatanismului.

33 v

Ca să nu mai trebuiască să scrii și la redacția *Gazetei*, [î]mi iau voie a alătu / ra aci 5 fl. ca prenumerațiune la *Gazeta* pre semest[rul] I, 1869; ai bunătate a-i îndirepta la locul lor.

Cu distinctă stimă sum al d-tale sincer onoratoriu,

34

Lad. Bas. Popp. /

¹ Scrisoarea nu s-a pierdut, ea a ajuns în mîinile lui George Bariț și este publicată în acest volum.

² Cetățean din Brașov, probabil în relații de afaceri cu fabrica de hîrtie de la Zărnești, al cărei director comercial era George Bariț.

XV

[Pesta], 24/2 1869

Preastimate Domnule

35

Se cădea să-ți scriu mai demult, însă cîte și mai cîte m-au împiedecat a-mi împleni voia și datoria. Acum răsufliu mai ușor, și pentru aceea voi a direge ce am negles. Încep de la ceea ce ai reflectat la îngrijirea mea pentru ajungerea scrisorilor mele la adresa d-tale. M-aseculez „că iai asupra-ți toată răspunderea pentru tot ce scrii etc.“ Va să zică-mi dai să pricep că eu încă să iau răspunderea asupra mea despre cele ce scriu eu, și să nu-mi pasă și dacă mi se vor celi epistolele prin ver un cabinet negru etc. Să mă crezi, domnule, că eu nu pentru aceea eram îngrijit că primitu-mi-ai scrisorile ori ba, pentru că m-aș fi temut că mă vor trage la / răspundere, ci singur numai pentru că eu pentru aceea-ți scriu d-tale, ca scrisorile mele să ajungă în mîinile d-tale, pentru ca corespondențele între noi să nu sufere neci una conturbare, și prin aceea și împărțășirea cugetelor noasre una împiedecare. Asta e totul! Nu sum amic al sistemului prezent, dară mă voi ști întocmi ca să nu dau putere asupra mea purtătorilor sistemului!¹

Despre decurgerea audienței p[rofeșoru]lui Silași m-a fost înștiințat el însuși, după ce l-am rugat. Auzind eu aici că însuși inculpații blășeni ar fi cerut suprimarea cercetării etc., care tare m-a necăjit, am fost curios a ști adevărat e sau ba. M-am bucurat tare că ei nu și-au pierdut curajul, cu atîta mai tare că eu ași fi dorit să vină lucrul spre decidera la noi, ca să am și eu ocaziune a spune adevărul ca judecătoriu,

95

pre care pentru vot nu-l poate trage nime la judecată. De demisu-l poate demite, de ce însă nu-mi / pasă, dacă le putem spune una dată buchile, pentru că nu e judecătoriu pre lume, afară de judecătorii maghiari (și doară sașii din Ardeal), care ar fi putut afla crima imputată în Pronunciamentul blașenilor etc.²! Bine este însă și așa. Trebuie însă să-ți fac cunoscut că și aici în Pesta au lucrat unii din deputații români și au îndemnat pre ministru Horváth ca să facă propunerea pentru suprimarea cercetărei. Știm că regele nu mai poate face nemica fără contrasemnarea unui ministru!

Te-ași fi rugat să-mi trimiți memorandumul despre care-mi amintești⁴, însă cetindul, deși numai în extract, în foi românești și germane, nu am vroit a te incomoda. Bine că s-a făcut; de almințurene, (după părerea mea), e a arunca mazăre în părete a-ți da silința să îndirepți opiniunea, sau mai bine simțămintele oamenilor acestora spre ceva mai favoratoriu românilor. Sunt preocupați, sunt neamicii noștri încarnați. [Î]mi aduc aminte de o întâmplare ce-mi povesti Gozsdu⁵ în zilele / trecute. Era cu mai mulți maghiari. A venit discursul despre muscal; unul dintre maghiari zise: „nu știu ce e (firește nu românește, ci tătrește), că încă nu am auzit maghiar care să nu urască din suflet pre muscali“. La care să fi răspuns G[ozsdu] (fides penes auctorem⁶): *tudod te miért ugat a kutya mikor a varjut a háztetején is latja? Azért mert tudja hogy az fogja kivájni a szemit!*⁷ Despre rezultatul procesului amintit te voi înștiința la timpul său. Stăpînitorii regrețează tare că românii în Ardeal nu vor să alcagă sau plană [că] vor alege cu stîngacii⁸. Și pre mine m-au îndemnat să lucru, pentru că li-am spus că nu mai vreau să fac al doilea fiasco; m-am săturat de unul.

Tare ne-am întristat aflînd din una scrisoare a fratelui Pădure că ce nenorocire a ajuns pre bunul nostru Ienache, resp[ectiv] pre consoarta sa. Dumnezeu să ajute a se întoarce lucru spre bine!

Cu distinctă stimă sum ai d-tale sincer onoratoriu,

L.B. Popp./

¹ Îngrijorarea lui Ladislau Basiliu Pop pare totuși a fi fost reală; o spune chiar ultima frază a acestui aliniat.

² În 21 noiembrie 1868, în urma agitației antidualiste stîrmită de Pronunciamentul din Blaj, autoritățile au pus sub acuzare pe principalii participanți la acțiune, canonicii blăjeni Vasile Rațiu, Ilie Vlassa, Grigore Mihali și profesorii Ion Micu Moldovan, Gavril Pop, Alexandru M. Micu și parohul din Zlatna, Dimitrie Farago. Iacob Mureșanu, redactorul *Gazetei Transilvaniei*, a fost și el implicat pentru publicarea acestui document și pentru declarațiile de adeziune la ideile sale care apărau autonomia Transilvaniei. Acțiunea judiciară încredințată tribunalului din Tîrgu Mureș a fost sistată în 16 decembrie 1868, prin rescript imperial, vezi: S. Retegan, *Pronunciamentul de la Blaj (1868)*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 132. Profesorul Grigore Silași, pe atunci vice-rector la seminarul Sfînta Barbara din Viena, cunosător mai îndeaproape al lucrurilor, fusese solicitat de Basiliu Ladislau Popp să-i dea amănunte.

³ Horváth Boldizsár, ministru de justiție.

⁴ Este vorba de un memoriu (pe care *Federațiunea*, spre exemplu, îl publică abia în numărul 7 din 15/27 ianuarie 1869) întocmit la Dej, la 20 iulie 1868, în care se cerea împăratului: „Să vă îndurați, Maiestate, prea grațios a demanda ca urmărirea românilor pentru profesarea credinței lor politice cu afit mai virtos să înceteze deoarece acea profesiunea nicedeicît nu lovește în legile statului, și nu conține alta decît numai dorințele și opiniunile tuturor românilor, todeodată să vă îndurați, Maiestate, prea înalt a dispune ca să se reactiveze legile referitoare la asigurarea existenței noastre politico-naționale, iară spre regularea referințelor de stat ale Marelui Principat Transilvania cătră coroana Ungariei întru deplina molcomire a nașunilor conlocuitoare să se convoce dieta Transilvaniei, și să ni se deie și nouă ocaziunea de a putea fi într-însa reprezentați în măsura sarcinilor comune ce le purtăm, ca să nu se aducă legi și decizii despre noi fără de noi“.

⁵ Emanoil Gojdu.

⁶ Martor de bună-credință.

⁷ Știi tu de ce latră cîinele cînd vede cioara pe acoperiș? Pentru că știe că ea o să-i scoată ochii!

⁸ Cu orientarea „de stînga“ a partidului independent condus de Irányi Dániel.

Preastimate Domnule!

Cetind în *Gazeta* că dicționarul d-tale¹ a ieșit de sub tipariu și cugetînd că te vei grăbi a trimite la Pesta esemplariile la cari am fost adunat eu în anul trecut subscripțiunii², fiindcă unii din acei domni cari s-au prenumerat aici se află de prezent aierea cu locuința, vin a-ți face cunoscut că din cei prenumerați se află la Pesta cu totul numai 26, iară din ceilalți 8: 1. Măcelariu se află la Sibii ori Mercurca, 2. G. Angyal în Viena, 3. Aug. Ládai în Petrifalău lîngă Blașiu, 4. Math. Popp în Vásárhely, 5. I. Misics în Temișioara, 6. I. Tulbașiu în Sibii, 7. Emil Trauschenfels nu știu unde, 8. Gerard Végső în Beiuș. Pentru aceea te rog dară ca să trimiți la Pesta 26 exemplare, / și încă cît mai curînd, că se amîină dieta și apoi nu se vor putea amanua pînă la adunarea dietei la toamnă. Iar pentru cei mulți mai sus ai bunătate a li trimite pre la locurile reședinței lor prezente.

Vezi să te interesezi de adunarea ce se va ținea în Șomcuta³. Nu cumva te vor ierta împrejurările ca să adaugi cu prezența d-tale la splendoarea ei și să ajuți ca să poată arăta rezultat cît mai frumos? Vezi, de poți, întocmește treburile așa ca să ne putem întîlni la vatra strămoșească.

Sperînd că nu vei lua în nume de rău dacă te voi ruga să binevoiești data ocazione a arăta complemintele și salutările mele d-lor Ienache și Pădure.

Cu distinctă stimă fiind al d-tale sincer onoratoriu,

L. Basil. Popp./

37 v

¹ Dicționar maghiar-român, întocmit de George Bariț

² Vezi scrisoarea X, din iulie 1868.

³ Adunarea generală a „Astrei” plănuită pe 10 și 11 august 1869 la Șomcuta. George Bariț a participat la adunare și a ținut în 10 august o expunere: „Despre educațiunea femeilor la națiunea românească”.

XVII

[Pesta], 13/1 dec[emvrie] 1869

Preastimate Domnule!

Te vei mira ce poate să fie de nu-ți mai răspund la epistola din 20 nov[embrie] a.c., dară nu mai puțin te vei mira cînd vei afla ce a fost cauza de nu ți-am scris.

În 23 octobr[e] a.c. am căzut la pat, în urma unei răceli. La cîteva zile m-am ridicat iară, însă numai ca după una nouă răceală, contrasă în aceeași zi în bureau, să cad iară la pat, tot în acea zi și să jac peste 3 săptămîni în pat, și mai două săptămîni pre canapé ca reconvalescent, în urma unei aprinderi parțiale de plămîni. Scrisoarea d-tale m-a aflat în pat. Nu puteam dară să-ți rescriu, dară nu-ți rescriam nici altfelu, pentru că trebuia să aștept sosirea cărților trimise, care numai în a 1^a dec[ember] a urmat¹.

Cărțile au venit în pace, nu s-a stri / cat nemica. După cum ai dispus, 4 exemplare le-am predat celor 4 redacțiuni românești², iară unul am reținut pentru mine, pentru care binevoiește a primi cea mai sinceră-mi mulțămită. Din celelalte 25 tot distribuiez și tot nu am mai gătat. Nu e cu puțință a afla pre respectivii pre acasă, și la sesiuni³ încă nu se prea duc. Te rog dară a fi cu răbdare, că eu mă voi sili ca cît se poate totuși mai curînd să împlinesc datoria ce am luat asupra mea din toată anima.

Scopul care ți l-ai propus în privința foaiei *Transilvania* e sînt și foarte salutaru. Ajute-ți Dumnezeu să-l poți împlini. Eu încă te rog să faci și asta pre lîngă cele multe ce le-ai făcut și le faci în interesul luminărei poporului nostru și prin lățirea numitei foi. Pentru ai noștri cești dincoace încă nu ar strica în toate foile române a bate toaca ca să se trezească, că vai nepăsători mai sunt și ai noștri. Mulți însă / vor fi lesne de deșteptat tocîndu-le mult!

Publicarea documentelor⁴? Vai, Doamne, bine sunt venite. Cum să nu se publice, numai să fie cît de multe! Ce daună și durere că nu avem bărbați care să pulberească în *archive*, să scoată cît de multe de acele. Doamne, ce ceață ne-a jăcut pre ochi și ne mai jace în tot ce privește deplorabilul nostru trecut, resp[ectiv] cauzelor lui. Știu că te obosește, și mă mir cum mai poți. Modul de ajutorat barem încîtva nu l-ar putea da adunarea gen[erală] din Năsăud⁵. Care e mai acomodată cale de a lumina decît aceasta? Sunt de acord cu d-ta în privința celor ce scrii despre *amorțala* națiunei. Fie și altfel, mic nu mi-ar păsa mult, numai cătră înaintarea în cultură și în starea materială să nu fie amorțită, că numai asta ne-ar duce îndărăt, în loc să ne pregătească pentru un venitoriu mai bun.

Cu sinceră stîmă sum al d-tale onoratoriu

V. Popp./

¹ Exemplare ale dicționarului maghiar-român, pentru a cărui distribuire Ladislau Popp făcuse o listă la Pesta.

² Redacțiile publicațiilor românești care apăreau la Pesta: *Concordia*, *Albina*, *Federațiunea* și *Gura Satului*.

³ Dezbaterile parlamentare.

⁴ Documentele istorice despre trecutul poporului român, din care George Bariș a publicat foarte multe în revista *Transilvania*.

⁵ Adunarea de la Năsăud a avut loc în 8, 9 și 10 august 1870.

XVIII

Pesta, 8/1 1870

Prestimate Domnule și Amice!

Am întîrziat cu împlinirea promisiunei. Am fost așteptat să văd banii adunați laolaltă, să ți-i pot trimite, că știu și eu ce e a aștepta ca să vezi astupate cu încetul, întregit ce ai împrăștiat cu grosul prea nesecur. Dar în zadar; neci pînă astăzi nu puțin nici jumătate din bani a-i videa adunați. Cărțile, afară de 2 exemplare, le-am împărțit toate, dară de 2—3 ori trebuie să trimită omul pre la ei pînă ce îi află acasă. Am cercat de le-am trimis la dietă. Cei mai mulți au zis ca să le ducă acasă, că acolo nu le pot primi. Am făcut-o și aceasta. Acuma, pre cari i-a aflat, pre cari nu. Cei aflați a mai mînat pre de altă dată cu plățirea, și așa *ein eviges hin-und herschicken*¹.

41 Asta e cauza / ca sum silit a face întrebuițare de permisiunea d-tale (din scrisoarea d-tale de datto 5 iuliu 1869) ca să remunerez pre alegătoriu în cauza aceasta cu 20%, deși nu în toată extensiunea. Bucuros isprăveam tot lucrul prin oamenii mei dacă se putea, dar a fost și e cu neputință după împregiurările de aici. De cumva nu ai trimis încă exemplariul pentru Ládáy și cela pentru Angyal, fi bun nu le trimite, ci scriemi mic, ca să le predau eu cele două ce întrec. Pre 25 exemplare a 3 fl. 70 cr[eițari] vine cu totul 92 fl. 50 cr.; în chip de proviziune [i]mi iau voie a trage 12 fl., 50 ca să rămînă numărul rotund, 80 fl.; aceștia, cu alți 5 fl., ca prenumerațiune la *Gazeta Transilvaniei*, cu totul 85 fl. v[alută] a[ustriacă], îi aclud aci, cu acea rugare ca să binevoiești a mă înștiința despre primirea lor, iară cei 5 fl. să aibi bunătate a-i preda fratelui Iacob².

41 v Ca toți Gescheftsleute³, așe și noi suntem tare ocupați cu finea și începutul anului, prin urmare astă dată multe nu pot să-ți scriu, decît că-ți potesc de la Dumnezeu an nou fericit! La mulți fericiți ani să trăiești, dimpreună cu toată stimata-ți familie!

Primește asigurarea celei mai distincte stime cu care am onoare a mă însemna, al d-tale sincer amic,

Lad. Bas. Popp
Preș[edinte] de sen[at]⁴ /

42

¹ Și așa le trimit dintr-un loc într-altul.

² Iacob Mureșanu.

³ Oameni de afaceri.

⁴ Adnotarea lui Bariț la fila 42v: „1870 Ladisl. B. Popp președinte de senat, Peste, 8 ianuaru; venită 12, răs[un]s 15/3 februaru“.

XIX

[Pesta], 14/3 1870

Preastimate Domnule!

43 Atît prețuita-ți epistolă din 15 l[una] t[recută], cît și pachetul cu cărțile promise în epistola de sus, le-am primit. Pentru ceste din urmă-ți mulțămesc din toată anima, iară la cea dintîi vin a-ți rescrie în următoarele. Dicționariile le-am așezat cu ajutoriul lui Dumnezeu toate, și am primit și banii, cu mare trudă, toți! Într-adevăr că nu mi-am întipuit să fie oamenii așa dificili întru împlinirea parolei dată, însă aceasta tot nu m-ar putea împiedica a mai repeti primirea unei atari comisiuni, din ce oară orice trudă dacă duce la rezultat dorit nu e prea mare, fiindcă nu e în zadar. Din această cauză trebuie să repet că nu numai nu mi-a părut rău că am luat acea comisiune pre mine, ci din contra am plăcerea mare că am putut face servițiul, și că am reieșit poate mai bine decît alții, cari s-au / priceput mai bine la împlinirea acestor feli de comisiuni. Atîta numai [i]mi pare rău că am fost silit a face întrebuițare de permisiunea dată de a remunera pre cei ce au alergat pentru împărțirea exemplarelor și adunarea banilor.

Oamenii noștri pare că nu știu, nu văd, în ce stare se află astăzi Transilvania. Dacă orbechiază pînă ce ajung sau cugetă a fi ajuns la un punct sau pre un teren mai sigur, cel puțin să fie circumspecți și [pre]cauți, ca să nu le cadă de sus ceva în cap!

Nu e coînțelegere, nu e neci un plan, nu e disciplină, toți vor a fi generali, sau barem tribuni și prefecți, iară nime nu vrea să-și supună părerea și voia sa părerei și voiei altora, cu alfit mai puțin împregiurărilor nefavorabile! Himmelsstürmerii¹ au stricat cauzei noastre naționali începînd de la 1863 pînă în novemb[rie] 1865², și din ianuarie 1867³ pînă astăzi, mai mult decît *activitatea pre terenul dat de Maiesta / tea Sa*, sancționată în Clușiu în luna de mai sus, prin perfidia, trădarea și miile lui Șaguna, împărțite la cîțiva de cei cu doi bani în trei pungi⁴! Durere că Himmelsstürmerii în loc să vină la raison, încă se fac tot mai efronți și se mai înmulțesc. Stănescu⁵, noul deputat de la Arad, face comedii. *Le borulok a honvédek előtt* etc., *de meg kivánom, hogy ök is le boruljanak a nemzetiségék harcosai előtt stb*⁶. Cam așa s-a dechiarat în cauza pensionărei honvezilor, zicînd că va fi neutral, nu-i pasă și dacă se vor pensiona honvezii! Vai de loc, pre cine a mai ajuns apărarea cauzei naționali!

Altfeliu acuma stăm bine; avem de toate, numai teatru ne-o mai lipsit, și acesta încă-l vom avea cu ajutoriul inteligenței din Pesta, care în *toate cestiunile* naționali premerge cu un exemplu alfit de frumos⁷! Boală cronică; de nu ar duce numai la disoluțiune!

Despre purtarea frașilor neuniți din comitetul As[ociațiunii] Trans[ilvane] am auzit și cu lu / cruri dizgustătoare, și m-au făcut unii atent ca să avem grige la alegerea membrilor comitetului la alegerea proximă, ca să nu fie tot neuniți în majoritate pentru că ne prescurtă pre noi uniții graeca fides⁸ etc. Vom videa, de vom mai trăi pre atunci. Lucru dureros, lung ține blăstemul pus pre neamul nostru. Cînd va avea fine? Doară cu legea ce nouă a lui Eötvös-Religionsfreiheit⁹! pardon, vallás szabadság¹⁰! Vom face una beserică sau religiune *română*, că cu uniți și neuniți mă tem că nu vom mai ajunge la creangă verde!

Alaltăieri a vorbit foarte frumos Hodoșiu¹¹ în dietă în cauza honvezilor, care vorbire însă nu a consunat cu dechiararea că el încă e neutral față de propunerea lui Jokai¹². Politicii înalți eu nu-i pricep!

Cu distinctă stimă sum al d-tale sincer onoratoriu,

L.B. Popp./

¹ Titan, cel ce dă cu barda-n lună; sens ironic.

² Pe 19 noiembrie 1865 a fost convocată la Cluj, pe baza articolului XI al legii electorale feudale din 1791, dieta Transilvaniei, cu scopul hotărîrii uniunii Marelui Principat al Transilvaniei cu Ungaria. Rescriptul imperial de convocare desființa totodată „dieta românească” de la Sibiu din 1863—1864. Tot în noiembrie 1865 s-au desfășurat algerile pentru „dieta de încoronare”, convocată pe 10 decembrie 1863 la Pesta, care a votat legea naționalităților, și legea de încorporare administrativă a Transilvaniei la Ungaria.

³ Ultima lună de guvernare nedualistă, căci în 17 februarie 1867 împăratul numea, prin rescript imperial, un ministru responsabil maghiar, în frunte cu contele Andrassy Gyula, un prim pas oficial spre realizarea dualismului austro-ungar.

⁴ Cuvîntul „sancționată” cu sensul „aprobată” se referă la activitatea Dietei de la Cluj din 1865 (vezi nota 2 supra). Andrei Șaguna e învinuit pe nedrept de complicitate. În realitate prelatul a declarat la dietă că legea electorală din 1791 este de jalnică amintire pentru români, că dieta convocată pe baza ei „... nu e capabilă a aduce vreun conclud cu valoare de drept” și a prezentat o moțiune prin care cerea recunoașterea hotărîrilor dietei din 1863 și 1864 și convocarea altei diete pe baza unei legi electorale echitabile, care să dezbată problema uniunii Ardealului cu Ungaria. (T.V. Păcășan, *Cartea de aur*, vol. III, p. 792) Andrei Șaguna s-a făcut însă vinovat de a fi zădărnicit adunarea națională a românilor transilvăneni, cu scopul de a-și spune cuvîntul solidar și a nega dieta convocată pe baza legii din 1791. În această privință, în consens cu părerea celorlalți fruntași blăjeni, mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca-Șuluțiu îi solicitase colaborarea, dar Șaguna a refuzat, declarînd că o adunare națională nu ar fi oportună. Gestul său i-a exasperat pe mulți, inclusiv pe Basiliu Ladislau Popp, și a sîmțit zvonul că Șaguna ar fi promis Curții că nu va pune piedici dietei din Cluj.

⁵ Mircea B. Stănescu, deputatul cercului Chișineu, comitatul Arad.

⁶ „Mă închin în fața honvezilor etc., dar aștept ca și ei să se închine în fața luptătorilor națiunilor etc.”; T.V. Păcățian (*Cartea de aur*, vol. V, p. 349) relatează spusele lui Stănescu altfel: „Ca om mă închin înaintea faptelor glorioase ale unui honved. Dar nutresc tot asemenea sentimente și față de apărătorii patriei și ai națiunii mele și aștept și pentru ei asemenea respect din partea altora.” Asemenea judecăți au fost rostite de deputatul român în 8 martie 1870, cu prilejul discutării problemei pensionării honvezilor, a ajutorării văduvelor și orfanilor celor căzuți în 1848—49. Stănescu a declarat că și români au murit mulți atunci, apărând o cauză justă, că și ei au lăsat văduve și orfani, și că ar fi nedrept a nu-i ajuta și pe ei sau pe urmașii lor. Din acest motiv el se declară împotriva proiectului, în acea formă, cu referire numai la honvezi, dar se abține de a vota împotriva lui, deoarece nu vrea ca opinia lui să fie asimilată cu poziția dreptei din dietă, care respingea proiectul invocând sensibilitatea naționalităților, ale căror drepturi nu o dată le încălcase.

⁷ Referire la apelul adresat în 19 februarie 1870 intelectualilor români de un grup de fruntași naționali, de a se întâlni, în 28 februarie, pentru a discuta înființarea unui teatru românesc. Printre semnatari erau: Anton, George și Alexandru Mocioni, Sigismund Borlea, Iosif Hodoș, Iosif Vulcan și Vincențiu Babeș.

⁸ De confesiune grecească.

⁹ Libertate religioasă.

¹⁰ Libertate religioasă.

¹¹ Iosif Hodoș a vorbit în 14 martie 1870. A glorificat luptele românilor pentru libertate, iar despre proiect a spus: „Nu-l votez în forma în care a fost depus, pe masa casei, dar îl votez așa cum l-a propus condeputatul Jokái Mór, anume, dacă sub luptători invalizi, sub văduvele și orfanii acestora, vin înțeleși și invalizii legiunilor române de la 1849 cu văduvele și orfanii acestora. Atunci da! dacă însă se înțeleg numai invalizii honvezilor, cu văduvele și orfanii lor, atunci nu!” (T.V. Păcățian, *Cartea de aur*, vol. V, p. 351)

¹² Jokai Mór, cunoscutul scriitor maghiar.

XX

[Pesta], 25/3 1871

Preastimate Domnule!

Ieri am expedit una scrisoare către d[omnul] redactor Murășianu¹, pre lângă accluderea unei provocări către inteligența română unită, ca să ne adunăm pre a doua, ori[a]l treia zi de Paști la una conferință în cauza autonomiei bisericești noastre² etc., rogându-l ca să-ți împărtășească și d-tale „provocarea” înainte de a o pune sub tipariu, și să diregeți în concept de veți afla erori, că eu numai în grabă mare am mînjit hîrtia, fiind și morbos, și poate s-au vîrît erori ici colea. Fii bun netezește de vei afla de netezit și îndireaptă de vei afla de îndereptat. În specie te rog a adăuga acolo unde zic „să ne adunăm sau să se adune inteligența” etc., cuvintele „într-o conferință”, unde să ne consultăm etc. Mai încolo, cuget că totuși mai bine va fi a treia zi de Paști; a doua zi ne vom aduna și ne vom înțelege preliminarie, și apoi a treia zi de Paști publice.

139

Nu cumva veți afla de bine ca de / oarece pentru scurtîimea timpului și depărtarea locului nu se va putea aduna inteligența din locuri mai depărtate, în acele locuri depărtate să se țină conferințe mai tempurii, din cari apoi să se trimită *ablegați* la conferința din Belgrad³, spre care scop ar fi să se adaugă una alta provocare din partea d-voastre, ori ca să se adune conferințe pre mai tîrziu, cari să lucre independente, dară conform cu conferința din Alba Iulia etc.

Ar fi bine cînd ar lua cineva sarcina asupra sa ca să pregătească una reprezentățiune către Maiestate, unde desfășurînd starea și relațiunea bisericești

101

noastre cătră cea rom[ano]-catol[ică], să se arete inconvenientul ce-l comite congresul din Pesta⁴, cînd vrea să extindă activitatea, sau resp[ectiv] a statutului aducînd și pentru beserica unită.

139 v Te rog a cugeta despre materia aceasta și a-mi scrie. În zilele aceste voi scrie și la Blașiu, numai nu prea știi cui, că-ți spun drept că nu am încredere în [...]⁵. *Epistola* (tipărită ca manuscris) nu mă mulțumește⁶; vorbe multe, ispravă pu / țină. Cu de acele nu vom face nici un pas înainte. Nu știi a *cui* cătră *cine* e! Pe aici se crede că e a eroului de la Frauendorf (Frîua), sau mai bine Cricău⁷, dară cătră *cine* să fie nici presupune nu știm. Am mestecat floare de a lui Kiril printre flori române.

140 Te rog cînd te vei întîlni cu Pădure să faci bine să-i spui că jupîneasa⁸ acuși va veni la rînd, altfelu aici numai în lăurariu o ajuns, prin urmare în contra *noastră* nu are ce să plînge că se tragă lucrul. Cum va ieși știe bunul Dumnezeu. În toată înîmplarea prospectele sunt mai bune acuma ca atunci cînd în consiliu șcadeam tot numai ardeleni. Ungurenii sunt oameni mai direpți. Cu jupînul Trand[afil]⁹ au reusă. De la Tribun[alul] suprem s-a ordinaut cercetarea ulterioară (deși după părerea mea în contra legei). Nu vor ieși însă la nemica dacă arătînd Befangeneit-
ul¹⁰ județului din Brașov nu vor cere delegațiu / nea altei judecătoriai.

Cu distinctă stimă, al d-tale sincer onoratoriu,

L.B. Pop¹¹, /

140 v

¹ Iacob Mureșanu, redactorul *Gazetei Transilvaniei*.

² Referitor la autonomia bisericii greco-catolice române, amenințată de tendințele de supremație ale arhiepiscopiei romano-catolice de Strigoniu.

³ Alba Iulia.

⁴ Referire la adunarea înalților prelați catolici din Ungaria, convocată încă din noiembrie 1870, pentru a dezbate proiectul de statut al unei proiectate autonomii a bisericii catolice. Conducerea bisericii catolice autonome din Ungaria urma să aparțină unui Congres care se preconiza a se întruni anual. Dat fiind că greco-catolicii erau și ei cuprinși în aceste planuri ale înaltei ierarhii catolice maghiare, românii, temători de substratul real — tendința de maghiarizare —, afirmă cu tărie caracterul autonom al bisericii greco-catolice românești.

⁵ Cuvînt indescifrabil.

⁶ Referire la un material publicat în *Gazeta Transilvaniei* (numerele 19 și 20) sub titlul *Epistola unui român transilvan cătră un amic în afaceri eclesiastice și scolastice cu datu 5 nov. 1870* (purțînd nota: „Tipărită ca manuscris, Sibiu, tipografia lui S. Filtsch — W. Kraft, 1871), în care se sugerează constituirea congresului bisericii greco-catolice române ca garanție de autonomie, și alcătuirea unui statut de funcționare.

⁷ Satul Frîua, azi comuna Axente Sever, din județul Sibiu, este locul de naștere al fostului prefect de la 1848—1849; la Cricău Axente Sever avea ceva pămînt; aluzia lui Basiliu Ladislau Popp la el este evidentă.

⁸ Fruntașul brașovean Ioan Pădure (vezi scris. XXIV, notă 9).

⁹ Probabil un om de afaceri din Brașov.

¹⁰ Părtinire.

¹¹ Adnotarea lui Bariț, la fila 140v: „răsp[uns] 28 mart[ie]“.

XXI

Pesta, 4/4 1871

Preastimate Domnule!

[Î]mi pare bine că ești de acord cu mine și că am împlinit lipsa ce se simțea aflînd aprobarea atît a d-tale, cît și a altora. [Î]ți mulțămesc că ai îngrijit de a ieși lucru

corect din tipografie. Recunosc că eu am fost greșit în defigerea zilei pentru conferință, și m-am convins că e foarte bine nimerit pe 13/4¹, pentru că am primit telegrame și din depărtare că vor participa la conferință, după cum bine ai observat în scrisoarea din 28 mart[ie].

Bine ai făcut că ai adus în privința conferințelor preliminare că barem și prin ablegați să participe toate ținuturile, sau cel puțin cele mai multe, la acea conferință.

143 Sum de acord cu d-ta ca memorandumul să fie scurt și măduvos, și după părerea mea ar avea să conțină numai demonstrarea independenței (sau autonomiei) bisericii unite de la cea rom[ano catol]ică /, prin urmare / neîndreptățirea ierarhiei rom[ano] cat[olice] a se amesteca în afacerile bisericești noastre, mai încolo lipsa de un congres a bisericii noastre, spre a ne regula afacerile cari și le-au regulat toate celelalte confesiuni, în urmă dechiararea categorică că noi nu ne vom supune neciodată statutului rom[ano] catol[ic] etc., cam așa².

În acest înțeles am scris și eu la Blașiu Metropolitului și can[onicului] Fekete³. Celui dinții i-am scris că știu că nu va lua parte la pomirile noastre, pentru că el și-a făcut datoria ca cap al bisericești, că însă sperez că va îndemna pe preuți ca să ia și ei parte etc. Lui Fekete i-am scris că în sensul [de] mai sus să ne subministre datele necesare din arhiv, care poate nu ni-ar fi nouă cunoscute, cu toate că nu cred că au de acele, dară totuși *in omnem eventum* să fim pregătiți.

Cu distinctă stimă al d-tale onoratoriu,

L.B. Popp./

[P.S.]

144 Epistolile ți le adresez cum fac „Geschäftsleute“⁴, ca să nu deștepte suspiciuni, și mai sigur să le primești⁵.

¹ În numărul 22 din 17/29 martie *Gazeta Transilvaniei* a publicat apelul *Către inteligența română de religiuca orientală unită*, semnat de Basiliu Ladislau Popp la 10/22 mai în Pesta, și care chema la o conferință ce urma să se țină în 13 aprilie 1871 la Alba Iulia, cu scopul de a întreprinde măsuri împotriva includerii greco-catolicilor români în statutul congresului catolic de rit latin din Ungaria, și pentru a se solicita convocarea congresului greco-catolic român.

² Vezi scrisoarea XX, nota 4.

³ Ioan Fekete Negruțiu.

⁴ Oameni de afaceri.

⁵ Adnotarea lui Bariț la fila 144v: „1871, L.B. Popp, Pesta 4 aprilie. Venită 7 [aprilie].“

XXII

Pesta, 21 aprilie 1871

Preastimate Domnule!

Malițioasa ba infama purtare a *Federațiunei* față cu mine¹ m-a fost dizgustat atîta, cît dacă nu mă temeam că fariseul Roman va încilci treaba numai ca să mă compromită pre mine, zău neci că luam parte la acea conferință² conchiemată de mine însuși. (sic!). M-am fost indignat în măsura nespusă, că deși i-am cunoscut pre cei de la *Federațiune* de inimici ai mei neîmpăcați, dară că de atîta maliție și infamie să fie capaci, că o cestiune, o cauză care doară singura este în care să se unească

107

părerile tuturor pre cari-i atinge, că în o astfel de cauză încă să se încerce a tulbura animile și a încerca, numai și numai ca să discrediteze pre alții și să-i despopularizeze, ca așa să rămână ei în nimbul lor. M-am întristat pînă la suflet că unde a ajuns națiunea noastră, ca astfelu de oameni dezbrăcați / de orice simț de omenie să fie conducătorii destinelor ei, astfelu de Marat și Flourens³, nu a trupurilor ci a spiritelor, și aducîndu-mi aminte că începînd de la 1863, cînd cu cel mai curat cuget am pășit pre scena vieții publice⁴, numai spre a ajuta și promova interesele naționali, pînă în ziua de astăzi toți pașii mei au fost considerați și judecați din o parte oarecare ca inspirați de guvern, prin urmare neloiali și nesinceri, deși în anima mea neciodată nu a aflat loc cugete rezervate și contrarie intereselor naționali. Convingîndu-mă că deși partea mai mare și mai sănătoasă a națiunii se vede a avea încredere în mine, și-mi știe aprețui stăruințele mele, cari mie nu-mi aduc neci un folos ci numai fatigii și daune, totuși fiindcă totdeauna s-au aflat și se află și astăzi cari orice faptă a mea (publică) se străduiesc a o paraleliza, și așe mai mult cad decît mă radic în reputațiunea publică etc., m-au determinat de aci înainte a nu mă mai mesteca în nemica, nemica. / Actul cel di pre urmă în cauzele națiunii sau besericești va fi conducerea deputațiunii la ministru Pauler⁵. Cu aceea voi încheia de tot, voi ieși din calea celor blăstămați ca să nu mai aud de ei, și-mi voi videa de oficiul meu și de trebile mele.

Fiind însă că nu se află vătămat în caracterul meu prin insinuațiunile *Federațiunii*, temîndu-mă că nu se va afla în nimeni să tragă jos masca di pe fața colaboratorului redacțiunii, am mînjit aci aclusele scrisori. Ai bunătate și le citește, și dacă vei fi de părere că e *de lipsă*, în interesul meu și a publicului să se publice, dispune publicarea lor, dacă nu încă bine, că eu nu de aceea am conchiemat conferința să-mi fac merite, ori să mă lingușesc la națiunea mea, ci pentru că am aflat de lipsă și am văzut că altul nu o face, doară neci că o poate face și mi-s mulțămît că nu am făcut rău.

În fine-ți fac cunoscut că / credincios propusului meu de a mă retrage de tot de la afacerile naționale și besericești, în zilele aceste voi încunoștința comitetul Asociațiunii precum că eu nu voi lua parte la adunarea gen[erală] din Făgărașiu⁶, ci-mi voi trimite resignarea, prin urmare să facă de tempuriu cunoscut că la cea adunare se va face și alegerea președintelui.

Cu distinctă stimă, al d-tale sincer onoratoriu

Lad. Vas. Popp.

P.S. Mîine va răspunde Pauler la interpelațiunile în cauza statutului autonomiei catol[ice]⁷. Toată lumea e curioasă ce va răspunde, numai *Federațiunea* e fericită că ea a știut de mult că guvernul e în corn de capră, că nu vrea să-l sancționeze, dară nu vrea a se *strica* nici cu ierarhia cat[olică]⁸. Prin urmare va răspunde: eu l-aș întări, dară nu mă lasă partida stîngă și românii!⁹ /

¹ În numărul 33, din 24 martie/5 aprilie 1871 al *Federațiunii* a apărut în prima pagină, un articol cu titlul *Autonomia catolică ungiurească și românii gr[eco]-cat[olici]*, în care se spunea între altele în legătură cu conferința de la Alba Iulia (vezi nota 2) că a venit cam pe neașteptate, că nimeni dintre intelectualii români greco-catolici din Pesta nu a știut nimic despre ea pînă au găsit anunțul în *Gazeta Transilvaniei*. În încheiere se mai spunea: «Am fi dorit ca să cunoaștem programul conferinței pentru ca să putem face observările noastre. După împărțirile verbale primite de la D[omul] convocator, am fi dorit ca inițiativa la convocare a conferinței să fi ieșit de la capul bisericii rom[âne] gr[eco]-cat[olice], cu alăt mai virtos, căci precum aflară, sub numirea „intelligență” s-ar înțelege nu numai mirenii ci și preuși gr[eco]-cat[olici]”. În contextul relațiilor nu tocmai amicale dintre Alexandru Roman și Basiliu Ladislav Popp, acesta s-a simțit foarte lezat, socotindu-se acuzat pe ocolite că ar fi acționat de capul lui,

trezind peste ierarhia greco-catolică și peste părerea conașionalilor de aceeași confesiune, văzînd în articolul lui Roman și o undă, reală ce-i drept, de zellemea. Nemulțumirea lui a fost sponită de un al doilea articol, semnat de Alexandru Roman, publicat în nr. 34 din 26 martie/7 aprilie 1871, al *Federațiunii*, în care se afirma că întrunirea de la Alba Iulia nu putea avea decît un caracter privat, în a cărei competență nu intra a lua hotărîri, a formula proteste, a se pune în raport cu guvernul, decît ca orice persoane private, ceea ce minimaliza gestul lui Basiliu Ladislau Popp și rolul conferinței. În numărul 36 al *Federațiunii* a apărut un articol care l-a înfuriat de-a binelea pe Basiliu Ladislau Popp, căci lăsa să se creadă că el acționa ca om al guvernului. În articol se afirma: „Nu știm ce concluziuni va lua această conferință. Ea este convocată de cel mai înalt român în funcție maghiarească; aceasta poate că ar putea să detragă conferinței caracterul pur național român-besericesc și poate că oamenii nu vor avea toată încrederea unii către alții temîndu-se nu cumva să fie ceva mistic unguresc-papistășesc în lucru. Dar noi credem și avem toată convingîndu-ne în caracterul român, prin urmare suntem convinși că românii vor ști să rămînă români, ori în biserică, ori în politică și între orișice împrejurări și nu vor lua concluziuni provocate poate de guvernul maghiar, și cari ar putea numai să compromită cauza pentru care se vede a fi convocată conferința.” Spre sfîrșit se spunea: „Iar acum în conferința de la Alba Iulia nu vă mestecați în acțiuni provocate de guvern, căci o repețim, guvernul pare că nu voiește a întări statutul catolicilor unguri, și ar voi să aibă pre români în partea sa”. Atitudinea neînțeleasă a ziarului *Federațiunea* îl va împinge pe Basiliu Ladislau Popp să se retragă, foarte jignit, din acțiunile publice românești, inclusiv de la conducerea „Astrei” (vezi scrisorile XXII, XXIII, XXV, XXVI).

² Conferința convocată de Basiliu Ladislau Popp a avut loc la Alba Iulia, între 12 și 14 aprilie 1871. Ea a declarat că românii greco-catolici țin cu orice preț la autonomia bisericii lor, că nu recunosc decît pe Papa, și că resping orice ingerințe ale ierarhiei catolice maghiare de rit latin. Conferința a mai hotărît să se trimită un protest împăratului în acest sens.

³ Jean Paul Marat (1743—1793) vestitul montagnard din vremea Revoluției Franceze; Gustave Flourens (1838-1871) unul din șefii Comunei din Paris.

⁴ În acel an Basiliu Ladislau Popp a fost ales deputat în dieta de la Sibiu.

⁵ Pauler Tivadar (1816—1886), în 1871 ministru de culte și instrucțiune publică, între 1872 și 1875 ministru de justiție la Budapesta.

⁶ A XI-a adunare generală a „Astrei”, întrunită la Făgăraș în 7 și 8 august 1871. Basiliu Ladislau Popp nu a participat. Lucrările au fost conduse de vicepreședintele Iacob Bologa.

⁷ Interpelețiunea fusese formulată în 3 aprilie 1871, de Ghyczy Kálmán, și avea următorul cuprins: „Considerînd că congresul catolic ținut în timpul din urmă n-a organizat autonomia catolicilor în modul precum dispune legea în asemenea cazuri, considerînd că ăst mod statual organic vine în conflict cu legile țării, întrebăm: are guvernul de cugetat a concede executarea parțială sau deplină a statutului organizatoriu de autonomia besericască, statonit de congresul catolicilor ce s-a ținut a deunăzi, înainte de ce acela s-ar prezenta camerei spre aprobare”; *Federațiunea*, IV, 1871, nr. 34 din 26 martie/7 aprilie. În 22 martie 1871 ministrul Pauler a răspuns că guvernul va prezenta statutul parlamentului pentru aprobare și că înainte de aceasta nu va permite punerea lui în aplicare; *Federațiunea*, IV, 1871, nr. 41 din 14/26 aprilie.

⁸ Aluzie la următorul pasaj din *Federațiunea*, IV, 1871, nr. 35, din 28 martie/9 aprilie: „După aceste interpelețiuni, noul ministru, bietul Pauler, sau mai bine zicînd întreg ministerul, se află într-un corn de capră. Să o rupă cu ierarhia catolică? Nu se îndură. Caută în toate părțile, doară-i vine ajutorul de undeva.”

⁹ Adnotarea lui George Bariț, la fila 46v: „Răsp[uns] 24 apr[il]ie!”.

XXIII

[Pesta], 24 aprilie 1871

Távirat — Telegramm
Hern Georg Baritz, Kronstadt,
Anders überlegt. Ersuche Artikel la adresă. Nicht publiciren. Notis [sic] ist darin
(nesigur)/. Salus. Vielleicht später.

P.1/
105

¹ „M-am răzgîndit. Cere articol la adresă. A nu se publica. Nota este inclusă. Salutare. Poate mai tîrziu. P[opp].“ Este un text cu subînțeles, și se referă la articolul împotriva celor de la *Federațiunea*, menționat în scrisoarea XXII, pe care nu-l mai voia publicat din cauza, poate, a tonului său vehement. Îl roagă pe Bariș să-l reclame redacției *Gazetei*, unde acesta poate nici nu apucase a-l preda. Manuscrisul se află în același fond în setul de scrisori trimis lui George Bariș de Basiliu Ladislau Popp, filele 47— 55, urmînd, deci, după scrisoarea XXII în care-l pomenește. Cuvintele românești „la adresă“, din textul german indică începutul titlului articolului în discuție: *La adresa jurnalului Federațiunea*. De fapt acest articol, mai scurt, semnat „Mai mulți“, trimis „Dintre Tîrmave, Aprile 21“, este urmat de un altul *De lîngă Murăș, în aprilie*, mai lung și incisiv. Ele formează un întreg, căci, pe lîngă faptul că ambele sînt scrise de Popp, sînt menite să combată insinuațiile *Federațiunii*, că întrunirea de la Alba Iulia, convocată de Basiliu Ladislau Popp ar fi fost inspirată de guvern.

XXIV

Pesta, 26/4 1871

Precastimate Domnule!

Atît din telegramul meu de alaltăieri¹, cît și din scrisoarea aceasta te vei putea convinge că eu neîncetat mă lupt cu mine însumi că ce să fac. Să răspund ceva la insinuațiunile cele malițioase a celor de la *Federațiune*², ori să-i las dr[acu]lui! Convingerea precumpănește în mine că ar fi de lipsă să li se spună și arate că nu au putut lucra așe din îndemn curat pentru că oamenii noștri nu prea cumpănesc cele ce se scriu prin gazete, le iau toate de bani buni, și în urmă vor crede — *qui tacet consetire videtur*³. Am scris dară iarăși nește observațiuni, care ți le tramit aci %⁴, lăsînd și încrezînd lucrul înțelepciunei d-tale, ca să se publice ori ba, ori ce să se publice din cele scrise, și ce să se șteargă de tot afară. Ai bunătate a dispune cum vei afla mai bine.

57 Adresa cătră metropolitul⁵ încă în simb / ăta trecută o am retransmis la Blașiu (resp[ectiv] la Cricău), spre a se putea prezenta metropolitului, care după cum mi s-a scris de la Blașiu abia o așteaptă.

Petițiunea cătră Maicestate⁶ încă a ajuns alaltăieri aici, una cu protocolul. Petițiunea e scrisă bine și frumos, n-a făcut însă traducerea ei precum mi-au fost promis, așe se va face aici și duminica ce vine o vom preda ministrului Pauler, cu care am vorbit de timpuriu despre primirea deputațiunei.

După primire, încă în acea zi, ori în ziua venitoria-ți voi telegrata ce ni va zice ministrul, ca să poată ieși în *Gazeta* de miercuri, și-ți fac cunoscut că voi începe numai răspunsul (urmează răspunsul), celalalte le vei completa d-ta, adecă că deputațiunea a fost primită de ministru duminică, că i s-a predat petițiunea cătră Maicestate, că la vorbirea conducătoriului a răspuns etc. A propos! Vorbirea conducătorului, ca să fie lucru complet și totuși să nu fie pre lung telegramul prin telegraf, [î]ți fac cunoscut că după *praemissis praemitendis*⁷, voi zice următoarele: nu e scopul / nostru a demustra pre larg și a documenta că beserica gr[eco]-catol[ic]ă s-a unit cu cea rom[ano] catol[ic]ă numai în credință și și-a ținut autonomia și independența sa chiar în toate acele afaceri cari prin congresul rom[ano] catol[ic] s-au tras sub jurisdicțiunea autonomiei rom[ano] catol[ice]. Nu vroim să te molestăm cu aceste, pentru că suntem convinși că din reprezentațiunile metropolitului gr[eco]-catol[ic] de Alba Iulia cătră guvern te vei fi convins că ingerința besericei rom[ano] cat[olice] și resp[ectiv] a primatului de la Strigoniu în afacerile besericei gr[eco]-

catol[ice] rom[âne] nu are nici un temei. Misiunea noastră este numai a-ți prezenta petițiunea către maiestate, în care se cere prea umilit ca: (cele două puncte a petițiunii pre scurt⁸). Te rogam ca să binevoiești a o înainta la Maiestate și să o spriginești, ca preumilitele noastre cereri și prea fierbințile noastre doriri să aște împlementare!

38

Să ne fie iertat totdeodată a-ți face cunoscut că toată inteligența română unită e tare rezolută a nu recunoaște nici sub o condițiune puterea obligatorie a statu / [tului] rom[ano] catol[ic] preste beserica gr[eco] cat[olică] română, și nici că n-a [da] neciodată mână de ajutoriu, ca acel statut să se introducă în beserica unită.

Cam așa îi voi spune ministrului, dacă colegii mei nu vor avea nemica în contra, ce și sper. Poți dară să le împărtășești și aceste deodată cu răspunsul ce ți-l voi telegrafia, ca și când și acele ți s-ar fi fost telegrafat. De s-ar întâmpla ceva schimbare esențială în toată prevederea noastră, atunci [î]ți voi telegrafa și despre aceea, iară de nu-ți voi împărtăși alta nemica decât răspunsul ministrului, vei ști că toate s-au întâmplat așa după cum ți le-am scris aci a priori și așa tot în acea miercuri veți putea începe și cu publicarea petițiunii către Maiestate și cu a adresei către metropolitul. Am necaz cu mutatul. Tocma când vin depulații nu sunt nici în cvartirul cel vechi, nici în cel nou!

Ce e cu Verbrüderungsfest-ul⁹ d-voastre? Aici nu știm limpede că *toate* națiunile s-au [î]mbetat laolaltă, ori numai românii și maghiarii?

Cu distinctă stimă, al d-tale sincer onoratoriu,

58 v

L.B. Popp¹⁰/

¹ Scrisoarea XXIII.

² Vezi scrisorile XXII, XXIII.

³ Cine tace este socotit că consimte.

⁴ Probabil manuscrisul menționat în nota 1 a scrisorii XXIII. Este posibil ca ele să fi fost alăturate în arhivă de George Bariț, sau de custozii Bibliotecii Academiei care au numerotat fișele.

⁵ Este vorba de declarația solemnă a intelectualilor români greco-catolici, formulată în conferința de la Alba Iulia, de a apăra autonomia confesiunii și a ierarhiei lor, care trebuia înaintată mitropolitului de la Blaj, cu rugămîntea de a stăruii pentru convocarea sinodului greco-catolic.

⁶ Petițiunea către împărat a intelectualilor români greco-catolici adunați la Alba Iulia trebuia înaintată, conform hotărîrii conferinței, prin ministerul de resort (vezi și scrisoarea XXII, nota 2).

⁷ „Începe cu începutul”.

⁸ Cele două puncte prevedeau: a) să se refuze sancționarea acelor dispozițiuni ale statului catolic care privesc biserica greco-catolică română și dăunează autonomiei Mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș; b) să se înlăture piedicile care stau în calea convocării sinodului greco-catolic român.

⁹ „Serbare de înfrățire”; referire la festivitatea de înfrățire româno-maghiară din Brașov, organizată sub semnul loialității față de dinastie, la 22 aprilie 1871 în clădirea gimnaziului românesc din localitate. Au rostit toasturi avocatul Kenyeresy, profesorul Nicolau Pop, Diamandi Manole, inspectorul Réthy, Ioan Lengher, Ioan Pădure, maiorul Johann Fuchs. Împrejurarea i-a nemulțumit pe unii români, care vedeau în ea abandonarea programului de la 1848.

¹⁰ Adnotarea lui Bariț, la fila 58v: „Venită în 29 apr[il]. Răsp[uns] 29 [april]”.

XXV

[Pesta], 19/6 1871

Preastimate Doamnă!

Din cauza morbului greu ce-mi secă puterile în curs de 6 săptămîni, nu-ți potui răspunde la cele 2 epistole din urmă, adecă din 24 și 29 aprilie. Am fost rugat pre

107

fratele dr. Rațiu ca să-ți faci cunoscut ce e cauza că tac așa îndelungat. Cred că a făcut. Altfel, am văzut din *Gazeta* că ai fost aflat mai nante cum că sunt morbos. Sper dară că mă vei escuza pentru înțirzirea înreventă. Acuma sum reconvalescent și scriu să mai amîn cu răspunsul.

59 [Î]ți mulțămesc că nu ai lăsat să se publice toate ce ți-am fost trimis, și că ai publicat numai atîta cît s-a publicat¹, că, într-adevăr, nu meritează oamenii acești disoluți și dezbrăcați de tot simțul de omenie și de onoare ca să mai stea omul de vorbă cu ei, cu atît mai puțin cu cît știm / mai bine că cei cu minte dintre cetitori fără de aceea nu se pornesc după bătăturile blestemaților, iară la cei de farina lor în deșert le vorbești, sunt asemenea disoluți și fără simț de omenie. Da, d-le Barițiu! M-am fost determinat și sum și astăzi încă determinat a mă retrage nu numai de la prezidenție ci de la orice amestec în afaceri publice! Nu e de lipsă să-ți înșir cauzele din cari, le cunoști și le vei cunoaște, nu m-am retras încă, dar numai și numai pentru cele ce mi-ai scris d-ta în prețuita scrisoare din 24/4 și cele ce mi-a scris metropolitul în scrisoarea sa din 18/5, tot în astă cauză, nu știi de unde a aflat. Vroiesc înainte de a face acel pas a mai conferi cu d-ta și cîțiva adevărați amici ai națiunei și ai mei. Sper ca în luna venitorie vom putea conveni, că eu am de cuget pre vro 6 săptămîni să mă duc la Elöpatak², ca să scap de răul ce mi s-a pus în trup, de nu mă vor sili medicii să mă duc aierea.

59 v Tragicomedia din Brașov! Adevărat că e tragic, cu atît mai tragic, cu cît mi se pare că nu e *comedic*, ci *dramă*. Una nouă dovadă / cît sunt oamenii noștri de stricați și de ticăloși, cît se lasă a se folosi de instrumente de cătră cei mai mari inimici ai națiunei, de cătră cei mai vicleni, perfizi fii nenaturali ai ei, abnegîndu-și și lepădîndu-se de tot trecutul lor și al națiunei, ai cărei fii ar fi să fie.³ Apoi să mai ai voie a-ți face treaba cu astfel de oameni, de cari se află destui, ba prea mulți, pre tot locul, și apoi de la astfelii de oameni să ai de a auzi și suferi insulte și batjocuri!

*Perditio tua*⁴! Pînă cînd să meargă tot așa? Avem și noi *comuniști*, ca cei din Paris⁵, mă tem că așa vom păți și noi (adecă nu noi, ci națiunea) cu ei cum a pățit Parisul, numai *redicarea* unei națiuni va fi mai grea decît a unui oraș!

Dacă vei avea bunătatea a-mi mai scrie, eu pînă în 7 iuliu c[urs] n[ou] voi fi încă în Pesta.

Al d-tale sincer onoratoriu

L.B. Popp./

60 [P.S.]

Ai bunătate a escuza *forma* adresei. O fac pentru ca să nu se nădeie (sic) zbirii.⁶

¹ Pentru a pune capăt disputei celor de la *Federațiunea* cu Basiliu Ladislau Popp, George Bariț a oprit publicarea materialelor de răspuns trimise de acesta — care-l și rugase în acest sens prin telegrama publicată de noi sub nr. XXIII — mulțumindu-se să încheie discuția despre conferința din Alba Iulia printr-o relate care privire la primirea de către ministru a deputațiunii de 12 trimisă în virtutea hotărîrii din 13 aprilie 1871; vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXXIV, 1871, nr. 31 din 21 aprilie/3 mai. Deputațiunea, primită în 18/30 aprilie, fusese condusă de Basiliu Ladislau Popp și ceruse ministrului să înainteze împăratului petițiunea românilor greco-catolici.

² Vilcele, județul Covasna.

³ Vezi scrisoarea XXIV, nota 9.

⁴ „Pierderea ta“.

⁵ Ecoul unor zvonuri despre comunarzii parizieni, prezentați ca incendiatori etc.

⁶ Adnotarea lui Bariț, la fila 60v: „1871. Pesta 19 iunie. Venită 22 [iunie]. Răsp[uns] 22 [iunie].“

Preastimate Doamnă!

Primind Bologna¹ scrisoarea mea în care i-am anunțat că eu nu voi lua parte la adunarea gen[erală] din Făgărașiu², se adresă ieri cu un telegram cătră mine, în care zice că: „deschiderea adunării prin mine e *in omise*³ necesarie“, firește fără de a-mi împărtăși și motivele sau cauzele *pentru* ce. Eu, cu toate că mă determinasem a nu participa la numita adunare, totuși eram gata a-i împlini voia lui Bologna. Alai însă necesariu mai întâi a consulta medicul. Acesta, deși opină că nu prevede neci un pericol, totuși mă sfătuiește ca dacă pot încongiura să încungiu, și să nu mă expun unui pericol care deși nu e verosimil, dară nu e neci eschis. Deci eu îi și telegrafai lui Bologna încă ieri că „non possumus“⁴.

61 Tot în ziua de ieri am scris și lui Făgărașianu⁵, că nu voi merge la Făgă / rașiu la adunare, și că prin urmare neci fiicele mele nu vor lua parte la concert.

Astăzi i-am scris lui Bologna în formă oficioasă că nepuțin eu conduce adunarea gen[erală], ținând în 7 l.c., să binevoiască, în înțelesul § 15 din Statute a o conduce el.

Aceste am dorit a ți le face cunoscute, cu acea adaugere că excursiunea proiectată pre duminica, resp[ectiv] luni ce vine încă o am amînat-o, sfătuindu-mă medicul a mai rămînea cîteva zile aici, și ivindu-se și alte cauze sau *pricini cuvioase*. Numai miercuri poate că să plecăm de aici cătră Brașiov, de unde pre lîngă Sinaia am dori să facem o excursiune și pînă la Zărnești, ca unchiul, cumnatul și fetele să vadă și industria română⁶, iară eu să-mi iau adio de la amicul la a cărui înmormîntare nu am putut asista⁷ din cauza morbului, care cu aseminea soarte mă amenința.

61 v Tare ne-am bucura dacă pre atunci te-ai reîntoarce și d-ta și parint/ele prot[opop] Meșianu⁸, ca să nu umblăm peregrini în Israel. /

Deși cred că nu ai pierdut din vedere concludul adun[ării] gen[erale] de an în privința votului comunelor membre a Asoțiațiunei, totuși [i]mi iau voie a te face atent la această întrebare, și a te ruga ca să spriginești concludul adun[ării] gen[erale] din Năsăud, resp[ectiv] necesitatea schimbării respektivului §, în favorul comunelor⁹, cu toate că neci cea mai puțină speranță nu nutresc ca să reușim la gubern cu acea schimbare.

Cu distinctă stimă, al d-tale sincer onoratoriu,

Ladisl. B. Popp./

¹ Iacob Bologna, vicepreședintele „Astrei“.

² Vezi scrisoarea XXII, nora 6.

³ Cu desăvîrșire.

⁴ „Nu putem“, cu sensul de *nu pot*.

⁵ Fruntaș român din Făgăraș.

⁶ Fabrica de hîrtie din Zărnești aparținînd unui grup de români; George Bariț era director comercial.

⁷ Ioan cavaler de Aldulean (1821—1871), fost președinte al tribunalului urbarial din Brașov, consilier la Guberniul Transilvaniei, vicepreședinte al Tablei Regale din Tîrgu Mureș, consilier în ministerul de justiție din Budapesta, consilier al Curiei regale sau curtea de casație. A fost vicepreședinte al dietei din 1863—64 de la Sibiu și membru al *Senatului imperial*. A murit în 10 mai 1871, cînd Basiliu Ladislau Popp era grav bolnav și este înmormîntat în cîmîtirul din Zărnești, de unde se trăgea mama lui.

⁸ Ioan Meșianu, protopop ortodox al Brașovului. Era născut în Zărnești.

⁹ Articolul 7 din statute spune: „Comune, corporațiuni și alte persoane morale încă pot fi membri fondatori sau ordinari a reuniunii, împlinind obligațiunea din § precedente. Însă aceste individualități morale nu vor avea drept a se reprezenta pre sine în adunarea asociațiunii.” În legătură cu aceasta, în cea de a treia ședință a adunării generale din Năsăud, adică în 10 august 1870, Alexandru Bohățel a cerut ca adunarea generală următoare să schimbe paragraful în discuție, pentru a se da comunelor, care contribuiau material la susținerea „Astrei”, posibilitatea să voteze, prin reprezentanții lor, în adunările generale. Propunerea a fost primită de adunare (vezi *Transilvania*, III, 1870, nr. 21, din 1 noiembrie, p. 253).

XXVII

[Pesta], 9 și 10/12 1871

Preastimate Domnule!

De mult și tare am dorit ca să mai discut cu d-ta. Am dorit să știu ce mai faci și ce mai zici de lumea asta! Din *anonimele*¹ am văzut cum cugeți și ce zici. Din cele ce zici am priceput că ce mai faci, și m-am bucurat văzînd că iară ai întenerit, iară și-a venit voirea de a lupta. Mult m-a îmbucurat prețuita scrisoare a d-tale din 2 I[una] c[urentă], alît pentru tenorul² ei, cît și pentru că mi-ai dat ocaziune de a conversa cu d-ta, chiar acuma cînd caut ușurarea animei pentru și după cele ce se întîmplă cu noi. Înainte de a trece la aceste, trebuie să-ți fac cunoscut că eu nu pricep cele ce aiepți în citata scrisoare despre păcurarii din Dobrogea etc., și de Trăilă.³ Pare-mi-se că acele s-au întîmplat în vreo foaie pe care eu nu o citesc. Data ocaziune te rog a mă lumina.

63 Minunat lucru cu „francumurarii”⁴ di pe la d-voastre! Săracii de ei, da ce-și mai bat ei capul cu combaterea și sacrificarea autonomiei Transilvaniei. Aceasta fără de ei are / combătători și sacrificatori pre de o mie de ori mai mulți ca apărători. Ei precum se vede vreau să ducă rola acelora cari la justificări dau așe numitul Gnadesstoss⁵. Nu sunt de invidiat pentru această rolă, dară nu avem neci a ne plînge pentru întreprinderea lor, că astfelu de oameni necicînd nu-și vor putea elupta una pusețiune firmă! Sibiul?⁶ Mult rău a adus acesta preste capul națiunii noastre, cel mai mare, mai mare și decît intrarea în dieta din 1865, e seducerea și demoralizarea politică, esta e răul cel mai mare, acesta ne poate periclita existența. În contra acestui rău e dator tot românul adevărat a lucra. În contra acestui rău au operat cu mult succes și anonimele d-tale, și sperez că vei mai opera, dacă-ți va ajuta Dumnezeu!

63 v La provocarea comitetului din Sibiu nu am răspuns nemica, dar nu am răspuns neci la scrisorile private ce mi s-au adresat de cătră amiciei mei din Săbii în acca cauză, nu, pentru că am știut, am fost convins că și fără răspunsul meu se va alege o nemica din tot lucru, precum a fost de nemica / de la nădirca lui din 4/9 a.c.⁷ Activitatea pe terenul dat de Maiestate după cum ziceau cei din dieta de la Clușiu în 1865/6. Unde? Pe ce teren? Ți-a legat mîinile și picioarele, poftim mai mișcă-te, fii activ. Dacă și-a pierdut cineva mîntea, se va mișca pre acel teren afită pînă cînd va cădea ca să nu se mai poată scula în veci! Asta e activitatea francumurarilor noștri. Da! Activitatea în direcțiune *reală*, nu a „patriei” ci a Transilvaniei, documente istorice publicate etc., că mă tem că va veni tempul cînd neci aceasta nu ne va mai fi iertat, cum nu ne iera iertat a purta arme și a îmbrăca vestimente de giulgiu și de

postav. Lucrați pentru Dumnezeu cei cărora vă dă mâna în direcțiunea aceasta, pînă mai aveți *temp*.

Cauza noastră eclesiastică⁸ vei fi văzut cum stă din *Gazeta*. Nu am speranță să se schimbe spre mai bine. Pre lîngă toate aceste, am de cuget a cerca norocul cu noul președinte al guvernului⁹, cît de curund. El e reformat; dacă nu ar fi totdeodată și maghiar! Va trebui, mă tem, să mai înscenăm o conferință ca cea de la Alba Iulia, însă cu alte aparate și rezoluțiune.

64 *Nunc venio*¹⁰ la denumiri, cauză fatală pentru / mulți dintre români de-a dreptul, fatală pentru toată națiunea indirecte. M-am reîntors din patrie la Pesta chiar cînd a urmat denumirea președinților¹¹. Știi ce rău a ieșit lucru pentru români. Am regretat că nu am fost aici, ba mi-am făcut și imputări că dacă eram aici poate se făcea mai bine.

Toată lumea (română) află singură mîngăiere într-aceea că răul și nedreptatea ce ni s-a făcut se va indirepta la denumirea celorlalți amployați. Aceasta promitea guvernul, aceasta ne făcea să credem cei cari se numesc pre sine activiști — în realitate cerșitori. Și ce s-a făcut? Ce se va face? Să fi dus protocol despre toate scrisorile ce ni s-au adresat, cu rugare ca să le stau la respectivii într-ajutor, spre a putea dobîndi un post; aveam destul de [a] face, nu-mi trebuia alt oficiu. Din aceste scrisori *am aflat* că eu sum desemnat *de* sau *în* capul comisiunii compuse pentru împărțirea posturilor jud[ecătorești]. Așe se știa prin țară, cu unul nu știam despre
64 v *acea* chiamare nemica. Credeam însă cu siguritate că la tempul său voi fi întreat și eu. După ce s-au cenzurat propunerile președinților prin deputați, / între cari doi ca români, Cséri, ungur, și Pap Sigismund, fiind aleși ambii de la Năsăud, s-a făcut și aici vestea că aceste propuneri vor fi cenzurate (vorbesc tot numai de noi transilvănenii), prin o comisiune compusă din amployații transilv[ăneni] de aici. Acuma și mai cu siguritate am crezut că din *acea* comisiune nu voi lipsi neci eu, ca unul care de 20 de ani sum tot la justiție și de 10 capul amployaților jud[ecatorici]¹², încît adecă sum președinte la tribun[alul] supr[em] transilvănean. Dar ce să vezi? Comisiunea s-a compus din Péchy, care însă nu a vrut a lua parte, Apor, Groisz, Gyarmathy și Hoszu Jozsi¹³. Aceștia au împărțit posturile resp[ective], au opinat peste propunerile președinților etc. Alaltăieri și statul personal s-a așezat. Cum? Nu știu. Dară privind la cei din cari s-a compus *acea* comisiune, cred că nu în folosul și favorul românilor. Ce să fac eu? Să mă îmbulzesc, să-mi obtrud cuiva părerile mele, să mă rog, să mă întrepun? Cu ce drept? Cum să mă apropiu eu de *acea* cari mă ignorează? Mi-am călcat pre animă și m-am dus ieri la ministru¹⁴. Puține am aflat de
65 la el. Mi-a fost însă destul ca să mă conving / că alte intențiuni au, nu de a împărți frățește. Am redicat glasul pentru cițiva, dar mă tem că va fi sunat în pustiu. Așe stăm. Și acuma dacă vor ieși denumirile așe precum au ieșit a președinților, ce va fi de o mulțime de amployați români? Ce va fi de justiție în Ardeal? Asta, și că odiul în parte va cădea și pre mine, mă supără amar; *fere posse sed invare non*¹⁵, însă nu ca sibianul! Dacă nu se amestecau metropoliții, episcopii, Hoszu și alții *dii minorum gentium*¹⁶, cari cu luni mai nainte s-au apucat și au compus listele românilor pre cari i-au recomandat etc., poate că mă mestecam și eu, dară așa am tăcut, m-am retras la unghiul la care m-au condamnat Hoszu și alți naționaliști mari, nu m-am obtrudat, ca să poată rămînea meritul pentru ei, cari neci că au cerut svatul meu. Să rămînă, fie ca să mă înșel eu, dară mă tem că în loc de laudă din partea românilor vor secera blăstăm! Oameni care neci că cunosc, neci că pot judeca peste

65 v calificațiunile bărbaților de justiție să gerează ca con / ducători și fericitori. Vază cum se vor justifica înaintea publicului român! Datoria lor era a îndirepta pe ministru la bărbați competenți în astă materie. Dacă însă vor ieși denumirile în favorul românilor, ce eu din animă doresc, atunci vor fi demni să li se strige osana, iară dacă nu la dr[acu] cu ei, și au dacă aș fi Babeșiu¹⁷ aș zice: vedea-vor pre care l-au răstignit, așe însă voi zice numai; [î]mi spăl minile ca Pilat.

Am fost cam lung, dar puteam fi și mai lung. Cauza că nu m-am întins *mai* pre larg e că nu mă iartă timpul și pentru că lungă e limba boului și totuși nu poate vorbi.

66 Înainte de a încheia această scrisoare iartă să-ți pun o întrebare: în scrisoarea-ți din 31 octobr[e] 1868 vorbind despre blăstămății și machiavelisme nerușinate câte se întâmplă în mijlocul nostru etc., cari toate țintesc la nulificarea națiunei noastre etc., ai adaus: „și totuși sum mai liniștit și mai împăcat în interiorul meu decît voi fi fost / oricînd altă dată în toată viața mea“. Spune-mi te rog și astăzi mai poți fi liniștit ca atunci? Ori ai început și d-ta a despera, cum desperasem eu atunci de a trebuit să-mi împrăștii temerile mele prin vorbele de mai sus. Spune-mi, rogu-te, ce zici acuma, că eu sunt mai desperat acuma ca oricînd!

Ai bunătate, de se poate, urimate-mi numerii 15, 16, 17, 18, 19, 20 și 21 din *Transilvania* a.c. că mi le-au prăpădit bag sama femeile la învelire ori facerea focului, și vreau să am opul deplin. De nu se poate, te voi ruga să-mi trimiți anul întreg pre lîngă răspunderea prejiului.

Cu adevărată stimă, al d-tale sincer onoratoriu

66 v

Lad. Bas. Popp¹⁸/

¹ Articole nesemnate, publicate de George Bariț în *Gazeta Transilvaniei*.

² Conșinut.

³ Scrisoarea nu o cunoaștem. Personajul în discuție este Ilie Trăilă, colaborator consecvent al ziarelor transilvănene.

⁴ „Francmasonii“.

⁵ „Lovitură de grație“.

⁶ Aluzie la Andrei Șaguna și la curtea metropolitană.

⁷ Este vorba de un comitet format din I. Măcelariu, I. Hanea, I. Russu, D. Răcuci, I. Nemeș, I. Borcea, V. Roman, care în 20 septembrie 1871 a solicitat părerea a 120 de personalități românești în legătură cu stabilirea conduitei politice. Comitetul nu a publicat răspunsurile pentru a nu apărea părerile activiste, destul de numeroase (vezi: D. Suci, *Activitatea politică a lui Ilie Măcelariu după conferința de la Mărcuș, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia*, 2, 1977, p. 49).

⁸ Vezi, scrisorile XXII, nota 2, XXIV, notele 5, 6, 8.

⁹ Slávy Jozsef.

¹⁰ Acum trec, ajung.

¹¹ Președinți de tribunale.

¹² Basiliu Ladislau Popp era președintele secției pentru Transilvania a Curiei din Budapesta, sau Tribunalul Suprem.

¹³ Péchy Mano, fost comisar regal pentru Transilvania, Apor Károly, președintele tribunalului din Tîrgu Mureș, Groisz Gustáv și Gyarmathy Miklós judecători, Hoszu Iosif, vice-președinte al Înaltei curți de conturi.

¹⁴ Horváth Boldizsár.

¹⁵ Pot deplînge dar nu pot ajuta.

¹⁶ Zei ai popoarelor mărunte.

¹⁷ Vincențiu Babeș.

¹⁸ Adnotări ale lui George Bariț: la fila 63: „Răsp[uns] ian[uarie] 2 1872 pe larg“; la fila 66v: „Defectele tramise 28 dec[embrie] 71“.

Preastimate Domnule!

Vei fi observat din scrisorile mele că eu sum un mare pesimist în ceea ce privește venitorul națiunei. Toate constelațiunile politice mi se par a fi nefavoritoare consolidării națiunei noastre. Mai vin apoi și slăbiciunile și ticăloșiile din sînul nostru¹, apoi sum chiar desperat. [Îți poți dară întipui ce schimbare pot să facă în lăuntru meu scrisorile d-tale insuflătoare de cele mai bune prospecte în direpțiunea amintită. [Îți) mărturisesc că numai combinațiunile și argumentațiunile d-tale mai sunt în stare a-mi întinde ceva rază de speranță că va fi și mai bine.

67 Multă consolațiune mi-au cauzat în privința aceasta observațiunile și părerile ce mi-ai descoperit și preaprețuita-ți scrisoare din 2/1 a.c. Pătruns de adevărul observațiunilor d-tale, am început a spera, dar de crezut încă tot nu cred într-un venitoriu mai ferice, cel puțin încă pentru o generațiune nu, dacă nu vor veni la mijloc evenimente extraordinarie! Prea *sistematice* se lucră de cătră inimicii noștri, spre a ne răpi și lipsi de toată in / fluința în afacerile publice, prea pe față subministră toate mijloacele pentru a se consolida și întări *ei*, pînă cînd ne subtrage toate mijloacele și căile prin și pre cari am puca progresa. Ce va să însemne aceasta? Știința (și averea) e puterea; nouă chiar aceste vor a ni le răpi, sau a ni le denega. Fie însă cum sperezi d-ta, că vom progresa și fără ajutoriul statului. Ce vei zice de discordia ce se seamănă și nutrește de cătră nește hoheri în jurul nostru? E speranță să mai fim un trup și un suflet?

Mi s-ar părea că activiști² și-au mai tras seama de împregiurările sau că s-au rușinat și temut de un fiasco mai mare, sau că doară și-a tras dunga peste socoteala morbului lui Abdul³, care după cum aud a slăbit trupește și sufletește într-afita cît nu mai e în stare a conduce neci pre cei orbi, cari fără el sunt ca ferina orbului. Cum că activiștii nu vor reeși cu planurile lor li-o am spus și eu, după cum vei fi văzut din *Gazeta*⁴. Cele ce s-au întîmplat de atunci în cele publice au fost în stare a întări pre români în pasivitate.

67 v O aparițiune minunată, plină de învățătură, ceea ce se întîmplă în parlamentul Unga / riei față și cu legea electorală venitorie.

În parlamentul căruia îi place a trece de liberal, progresist, nu se mai îngrijește nimene de asigurarea drepturilor concetățenilor, a egalității și libertății, ci cele două partide se luptă pre moarte și viață, care să ajungă la majoritate în dieta venitorie. Direapta nu ascunde mîța în sac, firește pentru că nu poate, și mărturisește că pentru aceea susține proiectul de lege ca să-și asigure majoritatea. Sînga are pusețiune mai favorabilă, pentru că ea tînzînd tot la aceea la ce tînde dreapta, firește pentru sine, poate apăra drepturile cetățenilor și dreptatea față cu intențiunile nedrepte a guvernamentalilor în ceea ce privește Transilvania.⁵ Neci unei, neci alteia partide nu-i pasă de drept și dreptate, ci de a-și asigura prepotința. Ce fac ai noștri? Unul trage în dreapta, altul în sînga, fără neci un calcul, cu aîf mai puțin folos.⁶

68 Te vei interesa a ști ceva despre congresul nostru.⁷ Am aflat că petițiunea noastră a aflat rezolvirea sa în acel înțeles ca: *egyelőre meg nem engedhető*⁸, adecă pînă ce nu se va alege cu autonomia cătol[ică] și pînă ce nu se vor molcomi pasiunile politice nu numai în Ungaria stricte, ci și în celelalte provincii, se tem / a-și mai

aprinde foc în cap. În deșert am cercat a-l capacita, nu a folosit nemica. Ce e de făcut? Ar fi bine ca acei domni dezidenți, cari în anul trecut cu intențiune de a detrage valoarei intențiunii mele⁹ au strigat că „congres vom avea, trebuie să avem“ etc., să fie provocați a-și împleni cuvîntul. În august trebuie să ne înțelegem ce e de făcut. Pînă atunci nu avem unde și cum. Vei veni la Sebeșiu¹⁰? Ce ocaziune bună, de a conveni cît de mulți la un loc!

Cu o rugare vin a mă adresa cătră d-ta. Vei fi aflat de la Iacob¹¹ fratele domnului, că *cu scriu cele la Români în politică*¹². Scopul meu principal a fost a descrie politica noastră din 1862-5. Am început cam departe, dară vin acuma și la 1862. În cele ce am trimis ieri am amintit de ura confesională stîrmită prin Șaguna. Nu-mi place cum am scris; am scris cum mi-a venit în vîrfurile penei. Te-ași ruga să aibi bunătate a revedea pasul respectiv, și a-l amplifica, chiarifica și ilustra după cum vei afla mai corespunzător și mai cu temei.

Primește, te rog, asigurarea celei mai distinse stime cu care sum al p[rea] o[norat] d-tale sincer onoratoriu

L. Basiliu Popp.

68 v P.S. Te rog a-i spune [...] ¹³. P. că nemica nu am putut afla de cauza știută. ¹⁴ /

¹ Aluzie la disensiunile interne ale mișcării naționale românești, în jurul problemei activism — pasivism, văzute cu oarecare pesimism de Basiliu Ladislav Popp.

² Referire la activiștii din Transilvania istorică.

³ Poreclă dată lui Andrei Șaguna.

⁴ Referire la articolul *Memorandul deputaților Transilvanici*, în care, deși nescemnat, se recunoaște autorul după unele idei despre zădărnicia activismului în Transilvania, ce se regăsesc în formulări foarte dure și în unele din scrisorile publicate în acest volum. A fost publicat în numerele 14 și 15 din 16/28 februarie, respectiv 19 februarie/ 2 martie 1872.

⁵ Discuția în jurul proiectului de lege pentru reforma electorală începuse în parlament în 22 februarie 1872. Proiectul prezentat de majoritate tindea spre a menține un cens mai ridicat pentru Transilvania, în scopul de a exclude de la vot majoritatea românească de acolo. Sînga condusă de Irány Dániel prezentase un proiect mai democratic.

⁶ Afirmație exagerată a lui Basiliu Ladislav Popp. Deputați români, ca Alexandru Mocioni și Vincențiu Babeș, au cerut legiferarea dreptului de vot universal.

⁷ Congresul sau sinodul bisericii greco-catolice române.

⁸ „Deocamdată nu este de acceptat“.

⁹ Vezi scrisoarea XXII, notele 1, 2.

¹⁰ Referire la adunarea generală a „Astrei“, ținută la Sebeș în 5-6 august 1872.

¹¹ Iacob Mureșanu.

¹² Articol publicat în numerele 9, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 23, ale *Gazetei Transilvaniei*; în care, rememorînd evenimentele din deceniile precedente, scoate în evidență lupta românilor pentru drepturile lor în 1848, înainte și după aceasta.

¹³ Pată mare de cerneală.

¹⁴ Adnotarea lui George Bariț la fila 68v: „Răsp[uns] 5 apr[ilie] n[ou]“.

XXIX

Peste, 16/5 1872

Preastimate Domnul!

Ar trebui să fiu mai bine dispus și să am mai mult timp spre dispuzețiune ca să pot răspunde la cele două scrisori ce ai avut bunătate a mi le adresa în aprilie, fără dat,

și în 9-a l.c. Așa după cum cere momentuositatea materiilor acelor două scrisori. Sum însă cam rău dispus în urma celor ce se întâmplă în sinul nostru, și neci despre temp nu dispun de prezent după cum ași dori, iară a amîna răspunsul pînă pre și sărbători (le catolice) nu pot, că-mi arde guşa — cum zic pre la noi — trebuie să mă expectorez!

69 Voi merge pre rîndul scrisorilor d-tale. [Î]ți mulțumesc pentru că ai curățit manuscriptul meu de cele ce se refereau la confesiunile religioase, dar mai mult și cu deosebire-ți / mulțumesc pentru modul, forma și țaria în care ai venit de a-ți împleni promisiunea mie dată de a „restaura și reda publicului în număr înzecit“ cele ce eu ca un laic și novitîu numai le atinsesem.¹ Sunt minunate și chiar la timpul său. Numai una reflexiune să-mi ierți: oare merită bașia din Sabiu² atîta *cruțare*, de care totu-l mai lași să participe?³ Oare el și ai lui cruță? Se poartă ei așa uman față cu domniata?

69 v Ceea ce ai prevăzut și ai dorit, ca adecă inteligența română din Transilvania să se adune și mai curînd ca în august în Sabeșiu, iată că se va împleni. Conferința activiștilor din Sabii a pus la cale conchiemarea inteligenței.⁴ Vedeți, acuma faceți ca ori să se adune inteligența numeroasă independinte, care să nu dezlege încălțămintele lui Abdul și a sclavilor / lui ci să deie expresiune voinței adevărate și credinței politice sănătoase a națiunii întregi, care nu poate fi alta, decît ceea urmată pînă acuma etc., iară de cumva machinațiunilor lui Abdul și argațiilor lui i-ar succede a abate pre români de la politica lor di pînă acuma și i-ar îmbulzi la *activitate*, atunci lucrați și mijlociți cel puțin atîta ca românii să nu se deschiare pentru spriginirea neci unei partide mag[hiare], nece a stîngei, nece a dreptei, ci să rămînă naționaliști români, să lucre pentru formarea unei partide naționale române etc. Tare rău mi-ar părea dacă s-ar împlini ceea ce au dorit contrarii noștri, că adecă românii transilv[ani] nu vor putea aștepta mult în pasivitate, se vor întoarce la masa golită de mag[hiari] și vor căuta după oase de ros. Eu mă tem că dezbinarea ce a fost 70 pînă acuma între noi, prin congresul proieptat, se va / face și mai dăunoasă, în tot cazul va trebui să sufere caracterul și onoarea națională păzită și susținută în și de la conferința din Merceura de cătră grosul armiei naționale.

Metropoliții⁵ chemați la Pesta nu veniră. Cauza pentru ce au fost chemați e ușor de a o afla. Acuma se vorbește că va merge ministr[ul] președ[inte] la Transilvania⁶, avînd de cuget a conferi cu fruntașii românilor, bunăoară ca cu croații, ca să știe postulatele lor, și apoi să poată lucra în contra lor, dacă nu-i va succede a-i duce pre altă cale.

70 v [Î]mi pare bine că-ți succede a-ți așeza fiicele, nu numai pentru că mă interesez pentru prosperarea familiei d-tale, ci și pentru că astfel ți se va ușura și greutatea ce-ți jace pre umeri pentru grijea familiei, și așa vei putea *încă și mai mult* suporta întru lupta pentru prosperarea națiunii. Tencirilor / încredințați le vreu din tot sufletu *noroc*, după cum zic pre la noi, trai bun, viață îndelungată, iară domnicii tale putere și virtute ca să poți abate și învinge toate uneltirile și intrigele ce se redică asupra și în contra d-tale, ale căror sorginte e *Sibiul*!⁷

71 Blașiul? Știi ce fac sînții părinți acolo adunați nu știu sub acoperirea duhului *sînt* ori al celui necurat. În așa batjocoritul sinod șed ca la 20 de inși, dintre carii însă numai 4 inși au vot decisiv, adecă episcopii și resp[ectiv] reprezentanții lor (cari n-au compărut în persoană) iară ceilalți toți numai vot consultativ. Ast mod constituiți sfinții pp. vor să facă un statut organic⁸. Mai mult nu știu. Ce mai statut va fi acela, doară-l vom videa de nu li va fi rușine a-l prezenta lumii. /

Ce să facem cu oamenii acești incorigibili? Pare că toate elementele s-au conjurat în contra oricărui drept natural și pozitiv a credincioșilor poporului român.

Nu mai continuez, că mă prea amărăsc, fără închei cu declarațiunea că eu încă tot nu mai sperz emendarea soartei noastre.

Cu distinctă stimă al p[rea] s[timat] d-tale adevărat onoratoriu

L.B. Popp.

72 v P.S. Te rog data ocaziune, a-i spune fratelui nostru Pădure că și jupîneasă cealaltă a îmblat reu, s-a pierdut amărîta, nu s-a putut altfeliu. /

¹ Referire la materialele publicate sub titlul *României în politică* (vezi scrisoarea XXVIII, nota 12) îndreptate de George Bariț.

² Andrei Șaguna.

³ Ascuțișul „antișagunist“ de care Basiliu Ladislau Popp însuși pomenește (scrisoarea XXVIII), fusese atenuat de George Bariț în articolul *României în politică* (vezi scrisoarea precedentă, nota 12), astfel încît rolul prelatului apare într-o lumină mai firească.

⁴ Pe data de 3 și 4 mai 1872.

⁵ Andrei Șaguna și Ioan Vancea.

⁶ Primul ministru, sau ministrul președinte, Lonyai Menyhért, împreună cu miniștrii Szlávy și Pauler, a făcut o călătorie în Transilvania, în prima jumătate a lui iunie 1872, pentru a influența desfășurarea alegerilor parlamentare și conduita politică a românilor.

⁷ Aluzie la curtea mitropolitană.

⁸ Regulament de funcționare a ierarhiei greco-catolice. Pentru stabilirea lui fusese convocat un sinod „provincial“, pe 5 mai, la Blaj.

XXX

[Pesta] 21/5 1872

Preastimate Domnule!

73 Cu datul de ieri am trimis fratelui Iacob nescari reflexiuni. Într-un loc, cătră fine, se zice: „acesta e singurul naționalul program“ etc., în loc de a fi zis mai corect românește: „acesta e unicul adevărat național program“ etc. Te rog ai bunătate a îndirepta astfelu. Tot acolo am adaus adecă „a nu intra în dieta din Pesta — ori...“. Aici am avut de cuget să reflectez pre fratele Iacob ca să facă dînsul sub semn observațiunea sau adausul următoriu: „a intra și a protesta în contra potenței eser / ciate asupra Transilvaniei și resp[ectiv] a românilor transilv[ani], și apoi a părăsi și dieta cu eclat, așadară *tertium non datur*“. R[edacțiunea]. Aibi bunătate, dacă afli a fi potrivit, a face să se adauge aceste.¹

Nu am putut să nu arăt superficialitatea cu care purced mamelucii de activiști; a pus șcaua pe ei Abdul! Ce zici la cele ce vorbesc pre aici, că protopopului M[ocianu] de la Z[ărnești] i s-ar fi pus în Aussicht² episcopia pentru servițiul ce-l face... cauzei române? Eu nu cred, cu afit mai puțin că acela se alege, nu se denumește! Oamenii multe vorbesc, dacă nu-și pot explica ceva.

73 v Atîta stă că sunt tare îngrijiți cei de la putere, ce se vede / și din mijloacele de cari se folosesc spre a paraliza stăruințele stîngacilor și a naționalistilor.

În Lugoșiu se aude că să steie rău acțiile lui M[ocioni] Alex[andru]. Se spune că purtarea lui Bab[reș] și însuși a lui M[ocioni] A[lexandru] e cauza înstrăinării,

abstrăgînd de la corteșia cea puternică a lui Ioniță pentru Szende³. Babeș se spune că încă se clatină. Zău nu-i de mirare, că vai cum se ști zvîrcoli și-ncolăci ca un șerpe.

Cu adevărată stimă, al p[rea] s[timat] d-tale sincer onoratoriu

74

L.B. Popp. /

¹ Articolul lui Basiliu Ladislau Popp a apărut sub titlul *Activiștii în conferința din Sibiu*, în nr. 38 din 13/25 mai 1872 al *Gazetei Transilvaniei*, cu modificarea cerută. Articolul atacă activismul.

² Vedere.

³ În ciuda sprijinului oficialității pentru Szende Béla, atît Vinceșu Babeș cît și Alexandru Mocioni vor fi realeși în 1872 în Banat. Este însă adevărat că Vinceșu Babeș, înainte de a fi fost ales în cercul Biserica Albă, de o coaliție a alegătorilor români, sîrbi și germani, pierduse alegerile în cercul Bocșa Montană, Iancahid și Iasca. Cît despre Alexandru Mocioni, la 18 aprilie 1874 s-a retras din viața parlamentară, în semn de protest împotriva situației politice nedrepte creată românilor în Austro-Ungaria.

XXXI

2/12 1872

Preastimate Domnule!

Dacă aș avea timp și dacă aș ști că te-ar interesa ca răspuns la prețuita scrisoare din 27 [una] t[recută], aș putea să scriu una broșurică cît de grosușă. Atîtea coarde, respectiv/ obiecte, ai atins în acea scrisoare, cît punîndu-mi-le înainte mi-aduc aminte de tezele cari le-ai fost propus în adunarea I a Asoș[iațiunii] transilv[anc], la cari, durere, nu au mai revenit adunările noastre gen[erale]. Dară eu nu voi face așe cum au făcut adunările noastre gen[erale], ci mă voi ocupa, deși cît mai scurt cu tezele scrisoarei d-tale.

75

Da, am fost morbos, și încă tare greu morbos. Acuma însă, har Domnului, mă simt de tot bine, de ce nu mai mult [mă] bucur, decît că domnia ta încă ai pierdut frigurile prin bălțile Bucureștilor, și ai putut să satisfaci chemărilor ca / ri te-au adus în România.¹ Reîntorcîndu-te, scrii că ai aflat că au dispărut într-aceea și frigurile politice, rămînînd însă la unii lungoare și coleră politică. Da, drept ai, paroxismul a trecut, cu atît mai mare este acuma lîncezia și slăbițiunea. Ce să vezi însă că cei cuprinși de friguri politice cauza slăbițiunii lor nu și-o adscriu lor ci unișilor. Redact[orul] *Albinei*² de mult s-a făcut ceea ce se zice pre nemție unzurechnungs fähig³. Eu-l compătinesc, că talent și cunoștințe are frumoase. Cum zice românul „brînză bună în foale de cîne“.

75 v

Mă gratulezi la baronat⁴. Dacă mi-ai fi gratulat pur și simplu fără a-ți desfășura părerea în cestiunea nălțării românilor la baronat (1863), mai că m-aș fi îndoit că gratulațiunea d-tale nu e numai un postulat sau eflux a etichetei! Din modul cum [î]mi gratulezi am trebuit însă să mă conving că aprețuiești ridicarea mea la / baronat și consimțind ca să mă gratulezi, [î]mi gratulezi sincer, deci și eu-ți mulțămesc cu toată sinceritatea animei, asecurîndu-te că schimbarea în rang nu mi-a schimbat neci cît e negru sub unghie simțămintele mele de aderință și iubire cătră poporul din a cărui sînge sum. Neci că mă va putea cîndva abate de la datoriile mele ce le am cătră națiunea mea. Eu nu am almintre neci un folos din acea înălțare, ci mai mult numai greutate și perplexități, deoarece astăzi statul numai de tituli mai poate dispune, vituli nu mai sunt, cum erau în timpii trecuți.

117

Te-am apărât în adunarea de la Sebeșiu.⁵ Am apărât cauza, și mi-a părut tare bine că apărînd cauza ai fost apărât și d-ta, așe după cum a pretins dreptatea și adevărul, precum și meritele cari le ai întru conservarea onoarei și reputației Asociațiunii noastre! [Î]mi pare bine că ești mulțămît cu procederea mea în cestiunea amintită.⁶ Conferința de la Blasiu? Concede-mi / ca în cestiunea aceasta să-mi dau părerea franc și sincer. Dacă aceea conferință se ținea cu o lună mai înainte, cînd încă era timp de a conchiama — sau mijloci conchiemarea unui congres naț[ional], atunci amestecul acelei conferințe în cauza națională ar fi de reprobât, pentru că prin amestecul său a împiedicat ținerea congresului etc. Fiind însă că ținerea unui congres după finea lui iuliu (cînd s-a ținut conferința în B[lași]), nu mai putea avea neci una însemnătate, fiind atunci alegerile dietali deja puse la cale. Așa amestecul conferinței din Blasiu în cauza naț[ională] (cu respect la timpul în care s-a făcut) nu numai nu se poate reprobă, ci din contra aproba, pentru că a sfîrșit a pune în lucrarea *mașina* fără a fi prejudecat intereselor *fabricii*, adecă a națiunei. Eu însă din capul locului nu am așteptat ceva rezultat neci de la congres, neci de la memorand, nici că aștept pînă ce.

Pentru N. Popp⁷ voi pune vorbă, dîndu-mi-se ocaziune. Cu criza minist[erială] e însă de prezent greu. Locuința mea este Müllnergasse N. 8.

Cu adevărată stimă al p[re]a i[ub]it d-tale sincer onoratoriu

L.B. Popp./

¹ George Bariș fusese la București, în august-septembrie 1872, pentru a lua parte la lucrările Societății Academice, prezidînd ședința XV, din 25 august/6 septembrie.

² Vincențiu Babeș.

³ „Iresponsabil”.

⁴ În cursul anului 1872 i se acordase lui Basiliu Ladislau Popp titlul de baron.

⁵ La adunarea din 5-6 august 1872 de la Sebeș, Basiliu Ladislau Popp spusese despre George Bariș că i se cuvine locul cel dintîi în activitatea cultural-literară a „Astrei”, datorită numeroaselor comunicări și prelegeri pe teme diverse, la care se adaugă redactarea revistei *Transilvania*, în care publicase importante documente istorice despre trecutul poporului român (vezi *Federațiunea*, V, 1872, nr. 88 din 1 septembrie/20 august).

⁶ Ușoară eroare a lui Basiliu Ladislau Popp. Conferința de la Blaj a avut loc între 29 iunie și 3 iulie. A fost convocată de mitropolitul Vancea, la îndemnul ministrului președinte Lonyai. Participanții (George Bariș, Ilie Măcelariu, Ioan Rașiu) au redactat un memoriu ce cuprindea revendicările națiunii române: autonomia Transilvaniei cu consecințele ei (vezi, pentru detalii, D. Suciuc, *Activitatea politică a lui Ilie Măcelariu după conferința de la Mercuria*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, I Istoria, 2, 1977, p. 53 — 56).

⁷ Nicolae Popp, fruntaș român din Brașov.

Preastimate Domnule!

Cînd [î]mi vei videa scrisoarea, știu că vei exclama: *tandem aliquando*¹, zău cu tot dreptul. Am știut că te-ai reîntors din călătoria-ți și totuși nu ți-am răspuns, după cum promiseseam, nu, pentru că-ți spun drept (nu voi să mă escuz cu lucrul cel mult) că mă doare anima cînd numai cuget la cele despre cari mi-ai scris, ce

simțăminte dureroase trebuie să mă cuprindă, dar când trebuie să immorez (?) mai lung lângă ele scriindu-ți sau răspunzându-ți *ex thessi*?² Am încungiurat și am amînat anume ocuparea cu acele materii cît am putut, acuma însă nu mai merge, e timpul ca să rezolvim problema dată, e timpul să ne înțelegem. Deci la lucru!

77

Ar fi destul ca drept răspuns la preșuita scrisoare a d-tale din 26/4 a.c., să dechiar numai atîta că consîntesc și sum de acord întru toate cu d-ta, atît / în cele ce privesc răspunsul dat d-rului R[ășiu], cît și părerea descoperită față cu P.³. Deci neci cu nu aștept neci un rezultat de la conferința proiectată⁴.

Da foarte bine ar fi cînd ar vroi și lucra serios P. (cu soții) ca să se dezrobească (de secăturile popești), ei, da încă nu suntem atît de maturi. Cu aceasta ași putea să-mi închei răspunsul. Concede-mi însă, că după ce am intrat în materia aceasta, să-mi mai ușurez anima expectorîndu-mă fără neci o rezervă.

77 v

Lipsa culturii adevărate, materialismul gros, indiferentismul nemărginit, invidia afurisită etc., de cari suferă cea mai mare [parte] a inteligenței noastre, spune-mi, rogu-te, ne lasă ca să sperăm că ar fi cu puțință o coînțelegere între noi? În deșert am încercarea (sic!) apropiere, în deșert *mai ales* pînă atunci pînă ce vor mai exista (și vor fi dătătoare de direcțiune) creaturi mizerabile și detestabile de ale marelui A.⁵, pre care i-a dezbrăcat nu numai de orice simț național și nobil, ci chiar și de umanitate, făcîndu-i fere sălbatică *quaerentes quem devorant*⁶! /

Cît a fost de mare și isteț întru a-și redica biserica — deși nu cu scop curat, ci numai de a putea continua lupta cu cea unită — atît a fost de afurisit și viclean întru a ne dezbinda. Viclenia creaturilor lui pare că s-a perfecționat, a ajuns la grad mai mare! Cu astfelii de creaturi, pînă vor mai fi, numai așa ar putea fi prospect să putem întemeia o coînțelegere bună, dacă o asemenea mîină tare ca [aceea] care i-a corupt s-ar afla să-i jînă în coardă, însă unde e acea mîină? Unde e acela care să deie peste degete la copilandri cari se joacă cu aprinzioare împrejurul așezămîntelor noastre, se joacă cu cestiunile noastre publice ca cu niște beșici de săpun. Ași putea zice multe dar le rezerv pînă la convenire. Ași dori să ne videm în vara asta. La Elöpatok nu mă duc. Vei veni la Deva⁷? Vină, că va fi interesantă adunare, vor lua parte mulți unguri. Închei materia de mai sus cu întrebarea: ce s-a ales de împăcaciunea sibienilor pusă în scenă în aprilie a.c. iac-așa?⁸

78

Fundațiunea Șiułuțiană⁹? Mă doare / cînd sum silit a vorbi și de aceasta. Săracul bătrîn, simplu dar cu anima excelinte, cît și-a tras el de la gură ca să lese la cei lipsiți ai lui! Și acuma ss. pp.¹⁰ din Blașiu aruncă cîte 3000 fl. iac'așe[numa șe] ca să încungiure scandalul. De ce cugetă ei fundațiunea lui Ș[uluțiu] e făcută ca să astupe gurile ăstor felii de pretendenți? Neci concubina, neci fiul ilegitim sau natural, dacă a ajuns maiorean nu au de a căpăta nemica după drept și lege. Ei, da abstrăgînd de la cești 3000 fl., cum se administră Spring-ul¹¹? Dumniilor cred că bunurile clerului și fundaționale sunt moștenirea lor, găzdulesc în ele ca înur-a lor. Da cu fondurile ce se întîmplă? Cine mai poate ști că nu se fac și cu acele ca și cu funda[țiunea] Șiu[luțiană]? Apoi să nu scrii, să nu-i silești să iasă afară de după perdele[le] sub cari se ascund? Să-i mai cruțăm? Necidecît, acuși li voi mai da de rumegat. Scandal? D-apoi vreau eu să treacă preoții de azi de mai buni ca un papă ca Ioan VI, un Borgia¹²? În deșert ascund mîța în sac!

Al preastimat d-tale sincer onoratoriu

78 v

L. V. b[a]r[on] Popp.¹³ /

¹ „În sfinșit“.

² „Din, despre problemă“.

³ Probabil Ioan Pușcariu.

⁴ Probabil o conferință a fruntașilor români care nu a fost dată publicității.

⁵ Andrei Șaguna.

⁶ „Căutînd pe cine să sfișie“.

⁷ La Deva urma să aibă loc, în 10-11 august 1874, adunarea generală a „Astreii“.

⁸ Aluzie la disensiunile dintre activiști și pasiviști.

⁹ Mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca-Șuluțiu făcuse în 23 aprilie 1863 un lăsamînt, prin care domeniul său din Spring, împreună cu întreaga sa avere, din care mai tîrziu s-au mai cumpărat trei domenii, constituiau o fundațiune pentru ajutorarea văduvelor preoților, a studenților și sprijinirea activităților culturale, inclusiv înființarea unei universități românești.

¹⁰ „Sfinții părinți“, exprimare ironică.

¹¹ Vezi nota 9.

¹² Eroare a lui Basiliu Ladislau Popp; nu Ioan ci Alexandru VI era un Borgia.

¹³ Adnotarea lui George Bariț, la fila 77: „Răsp[uns] 27 iul[ie] 1874“.

IACOB BOLOGA*

(1817 — 1888)

Încă din tinerețe, Iacob Bologa a slujit cu credință interesele naționale majore exprimate în programul politic al poporului român din Transilvania, adunat la Cîmpia libertății de la Blaj, în mai 1848. Bologa a făcut parte din grupul tinerilor juriști, activi, cu idei mai radicale, de la Tabla regească din Tîrgu Mureș, grup ce a deținut un rol deosebit în pregătirea maselor la lupta politică și mai târziu la cea cu arma în mîină pentru afirmarea ființei naționale a poporului român în fața tendinței guvernului maghiar de a contopi națiunea română în națiunea politică ungară „unică” și de a integra Transilvania în Ungaria Coroanei Sf. Ștefan, declarată în grabă și fără temei stat „național” maghiar „unitar”. Bologa, ca și ceilalți canceliști români, a avut un rol deosebit în mobilizarea țărănimii din satele Transilvaniei la Adunarea Națională de la Blaj, unde, ca un adevărat tribun politic, va combate cu vehemență asupririle suferite de români.¹

Bologa este ales secretar al Adunării, alături de alți membri marcați ai intelectualității militante românești: Timotei Cipariu, Ioan Popasu, August Treboniu Laurian, Paul Dunca, Gheorghe Anghel, Petre Manu, Ioan Bran și alții. În vara anului 1848 Iacob Bologa face parte din delegația națională trimisă la Curtea din Viena. Semnătura lui figurează pe petiția înaintată împăratului la 30 mai 1848.² Eforturile delegaților români eșuează în fața ministrului-președinte Baththyány și a ministrului a laicre Esterházy, care prezenți și ei în jurul monarhului, obțin semnătura lui de sancționare a legii cu privire la unirea Transilvaniei cu Ungaria, votată de dicta din Cluj, în absența reprezentanței și împotriva voinței națiunii române.

Rezultatul celui de al doilea demers al delegației românești în fața monarhului nu va fi nici el prea încurajator pentru justele libertăți politice ce le revendica pentru sine națiunea română. Monarhul recomandă în scris guvernului maghiar să recunoască naționalitatea politică a românilor din Transilvania, dar tratativele purtate în acest sens de delegația română la Pesta au eșuat lamentabil. Bologa îl va însoți pe Șaguna atît la Viena cît și la Pesta³ în toate aceste vane încercări, eșuate din cauză refuzului guvernanților maghiari de a recunoște mai multe națiuni politice egal-îndreptățite în stat alături de autonomia politico-constituțională și teritorială pentru toate popoarele Ungariei.

În aceste împrejurări, în octombrie 1848, izbucnește războiul civil între românii Transilvaniei și burghezo-moșierimea maghiară, după ce aceasta din urmă intrase în conflict cu Viena și cu mult înainte se aflate în conflict militar încă din mai-iunie cu sîrbii și croații, iar din septembrie și cu slovacii. Revoluția românilor, organizați în legiuni, conduse de prefeți, a fost favorizată și de izbucnirea războiului din Ungaria și Austria, care indiferent de mobilurile care le-au pus față în față, pentru românii din Transilvania, erau două state străine, ale căror pretenții și presiuni centralizatoare și unificatoare trebuiau slăbite și contracarate prin formarea unui stat autonom românesc. La sfîrșitul anului 1848 și în anii următori 1849 — 1850, conducătorii politici români își orientează în acest sens programele naționale care, vizînd instituirea unui sistem de stat federalist pe baza autonomiei național-teritoriale, urmăreau în perspectivă slăbirea legăturilor cu Pesta și Viena.

Iacob Bologa îl însoțește din nou pe Șaguna spre Viena și Olmütz, unde, alături de ceilalți conducători politici, semnează importanta petiție națională din 25 februarie 1849, prin care se cerea reunirea tuturor românilor din monarhie (Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina) într-un singur corp politic autonom, înzestrat cu administrație și legislație proprie. Dintre semnatarii Andrei Șaguna, Ioan Popasu, I. Stoica, A. T. Laurian, I. Pop de Macedonfi, Vasiliu Ciupe, Iacob Bologa erau ardeleni, Ioan Mocioni de Foeni, Ioan Dobran, Lucian Mocioni de Foeni erau bănățeni, Eudoxiu Hurmuzachi și Mihai Botnariu, bucovineni, iar Constantin Pomușiu reprezenta pe românii din părțile ungurene.⁴

Alte acte programatice românești din 1849 — 1850, printre ele remarcîndu-se memoriul orădeanului Vasile Erdelyi, care cerea guvern românesc la Blaj, pentru toți românii monarhiei, sprijină și completează programul maximal schițat la 25 februarie. Toate aceste eforturi vor fi zadarnice, întrucît Austria victorioasă la 1849 — 1851, ca și Ungaria ce părea că învinge între martie 1848-mai 1849, nutriseră același resentiment față de programele naționale românești și slave. Miniștrii și parlamentarii

de la Pesta din 1848, ca și miniștrii de la Viena din 1851, încercaseră, prin intimidare, să-i determine pe conducători să renunțe la programele politice ale poporului român și îi trimiseră acasă fără a le satisface îndreptățile revendicări, în timp ce în închisorile austriece ale lui Bach se aflau destui frunțași români, ca și în închisorile sau în fața plutoanilor de execuție maghiare din 1848 — 1849.

În anii grei ai neoabsolutismului, juristul Iacob Bologa face parte dintre puținii funcționari de origine română din Transilvania, devenind consilier de tribunal la Dej, apoi la Sibiu la Tribunalul provincial, transformat în 1850 în Curtea de Apel a Marelui Principat al Transilvaniei.

Recunoscând meritele lui Bologa în activitatea națională din 1848 — 1849, conferința politică a românilor de la Sibiu îi alege printre membrii Comisiunii permanente, forul politic conducător ce trebuie să unească și să dirijeze eforturile spre menținerea autonomiei Transilvaniei și convocarea unei diete democratice a țării, care să înmărunțeze națiunea română ca națiune politică egal îndreptățită și să decreteze limba română ca limbă oficială de stat, alături de maghiară și germană. Numele lui Bologa se află înscris din nou la loc de cinste alături de alți frunțași ai națiunii române, membri ai Comisiei permanente din ianuarie 1861; Alexandru Sterca Șuluțiu, Andrei Șaguna, Ioan Aldulcan, Axente Sever, Pavel Vasici, George Bariț, Ilie Măcelariu, Ioan Rațiu etc.

Eforturile delegației române din 1860 la monarh, petițiile din noiembrie-decembrie același an, ca și cele din ianuarie 1861, au rămas însă fără rezultat practic din cauza târăgănării miniștrilor austrieци și a conflictelor cu polițienii maghiari, care, ca și în 1848, doreau uniunea Transilvaniei cu Ungaria, și nu acceptau autonomia ei, nici ideea unei *națiuni politice și limbi române oficiale, egal îndreptățite*. În fața greutăților, conducătorii mișcării politice românești îi delegează, în vara lui 1861, pe Iacob Bologa, Ioan Rațiu și Ilie Măcelariu cu importanta misiune de a trata din nou cu monarhul, miniștrii austrieци sau cancelarul aulic maghiar al Transilvaniei, în vederea ratificării și punerii în practică a justelor revendicări formulate în numele românilor majoritari din Ardeal. La sfârșitul lui 1861 inimosul mitropolit Alexandru Sterca Șuluțiu va merge din nou la Viena (unde fusese și la sfârșitul anului precedent) pentru a pune din nou umărul la propășirea cauzei națiunii sale, alături de Rațiu și Bologa (între timp I. Măcelariu se întoarse la Sibiu de unde sprijinea în ședințele comisiei permanente eforturile mitropolitului și ale celorlalți doi colegi de lupă). În vara lui 1861 Bologa, Rațiu, Măcelariu au desfășurat o activitate meritorie, purtând tratative cu Francisc Iosif I, arhiducele Rainer, ministrul Schmerling, ministrul de război Degenfeld, ministrul poliției Meeser, cancelarul aulic al Transilvaniei, baronul Keményi etc., protestând cu hotărâre împotriva tendințelor de unire forțată a Transilvaniei cu Ungaria și dezvăluind nedreptățile suferite de români cu ocazia restaurării administrative a comitatelor și a scaunelor. Împăratul și unii miniștri au promis lui Bologa, Măcelariu și Rațiu că uniunea Transilvaniei cu Ungaria nu va avea loc, că se va convoca o dietă cu reprezentanță românească convenabilă, iar împotriva românilor ardeleni nu se va mai scoate armata din cazărni așa cum ceruseră guvernatorul Mikó și unii comiși supremi maghiari și cum se făcuse la 1848, din eroare politică.

În aceste circumstanțe, Bologa, Măcelariu, Rațiu, care în drum spre Viena discutaseră cu confracții de idei și de interese din Banat și cu grupul deputaților români din dieta pestană, tatonează, în discuțiile cu miniștrii austrieци, eventualitatea convocării unui congres general al românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina, încercând astfel să reactiveze linia maximală formulată în programele din 1849 — 1850. Dealtfel la Viena, alături de ardeleni, vor veni românii bănățeni (Andrei Mocioni) sau cei din Partium (Crasna, Zarand, Cetatea de Piatră, Solnocul de Mijloc) pentru a-și exprima nemulțumirea față de anexarea lor la Ungaria, ale cărei efecte negative căutau să le diminueze prin instituirea unei administrații locale de stat românești sau, dacă era posibil se încerca chiar unirea acestor teritorii naționale cu Marele Principat al Transilvaniei.⁵ Despre aceste importante eforturi românești stă mărturie și scrisoarea lui Iacob Bologa către George Bariț, expediată din Viena la 24 octombrie 1861. Șuluțiu ceruse comisiei permanente să dezavueze votul consilierilor români. După ce Bologa, însărcinat de Șuluțiu, îi cere lui Bariț să risipească confuziile iscate de votul șovăielnic al celor trei consilieri gubernali români din Cluj și prin intermediul *Gazetei Transilvaniei*, el continuă să relateze despre acțiunile energice ale conașionalilor din Timișoara, Arad, Lipova, Crasna, Sălaj, și afirmă că eforturile lui Petru Mihalyi în vederea alianței cu polițienii maghiari s-au spulberat, întrucât reprezentanții români aflați la Viena nu erau deloc convinși că aceștia erau dispuși să ratifice programul național. Totodată, Bologa îl înștiințează pe Bariț că alți cîț și ceilalți români ardeleni cereau miniștrilor austrieци să fie numit un român în funcția de cancelar aulic al Transilvaniei, fapt ce i-ar fi ajutat și pe ei în conflictul cu polițienii maghiari.⁶

Iacob Bologa a devenit protonotar la Tabla din Tîrgu Mureș, consilier gubernial la Cluj, apoi consilier aulic în Cancelaria de la Viena. Eforturile lui și ale celorlalți deputați români la Viena în 1861, n-au rămas fără rezultat. Chiar dacă nu s-a obținut un congres al tuturor românilor din monarhie, fiindcă acesta nu era dorit nici de miniștrii austrieци și nici de „adversarii” lor de moment, polițienii maghiari, totuși, Viena a sprijinit, în acești ani, autonomia Transilvaniei istorice față de Ungaria și a acționat — e drept cu încetineală — în sensul convocării unei diete democratice a țării, care să legitimeze egalitatea în drepturi a națiunii și limbii române. Conferința întrunită la Sibiu, în 1863, a cerut grăbirea punerii în

practică a promisiunilor făcute în 1861 de împărat și miniștrii săi, promisiuni care de altfel erau cuprinse și în Diploma din octombrie 1860 sau în Patenta din februarie 1861. Conferința sibiiană din 1863 îl alege pe Bologa printre membrii comisiei care urma să alcătuiască adresa către monarh.⁷

Tot în 1863, Iacob Bologa este ales deputat la dieta de la Sibiu, care va vota cunoscutele legi privind egala îndreptățire a națiunii și limbii române din Transilvania.⁸ În cadrul dietei sibiene, Iacob Bologa va pleda pentru apărarea drepturilor folosirii tuturor limbilor țării și în legătură cu instituirea Tribunalului Suprem al Marelui Principat Transilvania, al cărui judecător a fost până la pensionarea sa în decembrie 1867. În 1865, Iacob Bologa, a fost în același timp deputat ales (la Sebeș), și deputat numit (regalist) la dieta din Cluj, dar, manifestându-se pentru pasivism, el va refuza să participe, știind că prin majoritatea ei maghiară aceasta va emite decizii învechite și perimate, contrare spiritului timpului și principiilor democratice ale egalității naționale.

Scrisorile lui Bologa către Bariț expediate în 1867 din Cluj, unde locuia și unde se afla și sediul Tribunalului suprem, transferat pentru scurt timp de la Viena, în drumul său spre Pesta, ne dezvăluie date importante despre sprijinul pe care activistul și consilierul gubernial român Ilie Măcelariu îl acordă petiției lui Bariț și Rațiu din 1866, ca și despre opoziția întâmpinată de acest act din partea consilierilor maghiari sau indiferentismul cu care a fost primit de reprezentanții sași din Guberniu. Bologa sprijină fără rezerve memoriul lui Bariț și Rațiu, produs al rezistenței pasiviste, din care făcea parte el însuși, și îl îndemna la epistolarul său să combată „mai țapăn” unele articole de orientare activistă, apărute în ziarul *Românul*.⁹

Indignat de procedura Gubernului, care angajând un român renegat în funcția de concipist gubernial se lăuda că dă dovadă de spirit democratic și de înțelegere față de români, Bologa îi trimite lui Bariț scrisori acuzatoare, cerându-i să le publice în presă fără a schimba „ductul ideilor”. Bologa nu semnează corespondența, pentru a nu atrage represalii asupra lui. De asemenea, Bologa îi dezvăluie lui Bariț că referentul petiției din 1866, ostil actului politic românesc, era „Vulpea” și „pocritul” de Gustav Grois, care fusese președintele dietei sibiene și, deci, era considerat om al lui Schmerling, dar care acum făcea totul ca să se pună bine cu noii stăpâni ai situației, politicienii maghiari.¹⁰

Alte scrisori ale lui Bologa către Bariț conțin știri importante despre atitudinea curajoasă a lui Ilie Măcelariu și Iosif Hodoș în dieta pestană, răsplătită cu multe manifestații și adrese de mulțumire din partea românilor transilvăneni. În același timp Bologa, informat de Măcelariu, îi relatează lui Bariț despre defecțiunea moderatului Pușcariu, care, în pofida celor hotărâți anterior, ducea tratative de compromis, „mergînd să se închine miniștrilor” iar acestor tendințe „pușcăriene” i se opune Măcelariu, care se întoarce acasă în Transilvania, în timp ce ceilalți deputați români ardeleni „au rămas pe mîna Pușcăriicului, care îi va purta el pe la icoane”. Totodată, Bologa este indignat de faptul că deputații sași din dieta pestană nu i-au sprijinit pe Ilie Măcelariu și Iosif Hodoș în eforturile lor de a salvarda autonomia Transilvaniei, deși sașii trăsese mari foloase de pe urma ei. Bologa se întreabă dacă nu cumva exista o alianță între politicienii sași și maghiari, îndreptată împotriva națiunii române.

Polemist pătimaș și temperamental și de aceea nu întotdeauna obiectiv, Bologa recomandă lui Bariț să combată articolele activistului Borcea sau alte materiale de aceeași orientare, care îl crucisaseră chiar pe Bariț: „dă-le peste cap”, suna îndemnul lui Bologa, care califica unele afirmații ale lui Borcea ca „măgării și neghiobii stricătoare” iar pe autor îl eticheta cu epitete de „calumniator”, „mincinos”, „om de nimică”.¹¹ Aceste evenimente și certuri interne erau regretabile fiindcă nici activiștii, nici pasiviștii ardeleni nu erau mulțumiți de situația creată după instaurarea dualismului și ei au fost înfrinți împreună de coaliția gubernamentală austro-ungară. Bologa era un pasivist convins fiindcă el îi scria lui Bariț că încă din 1865 deputații români trebuiau să stea acasă și să petiționeze la monarh, așa cum au făcut în 1866 prin Rațiu cei 1493 de semnatari ai memoriului. El credea că petiția lui Bariț și Rațiu „își va avea rezultatele sale, dă-i numai pace”.¹²

Din păcate desfășurarea ulterioară a evenimentelor nu i-au confirmat previziunea și speranțele prea optimiste privind rezultatele politice concrete obținute pe calea tactică a partidei sale. Dar, deși Bologa este pasivist convins, totuși el scrie cu înțelegere și aprobare despre lupta parlamentară a activistului ardelean Ilie Măcelariu¹³ și era de fapt îndreptățit o asemenea judecată, intrucît, prin acțiunile lui, Măcelariu a apărut în fața parlamentarilor maghiari legislația sibiiană și autonomia Transilvaniei. Bologa afirmă că dacă toți deputații români ardeleni ar fi procedat ca Hodoș sau Măcelariu, i-ar fi aprobat și și-ar fi scos căciula în fața lor.

Iacob Bologa, ca și alți funcționari de stat sau magistrați români, cade victimă răzburărilor politice ale sistemului statal dualist, politicienii maghiari neierîndu-i acțiunile sale din 1848 — 1849 și 1861. O dată cu transferarea Tribunalului Suprem al Transilvaniei la Pesta, judecătorul Bologa a fost pensionat. El îl bănuiește și pe Șaguna vinovat de nedreptatea care i s-a făcut. Bologa îi mulțumește călduros lui Bariț pentru cuvintele calde, pline de îmbărbătare, scrise la adresa lui, în *Gazeta Transilvaniei* cu ocazia neplăcută a pensionării. Totodată, Bologa îi dezvăluie lui Bariț că Președintele Tribunalului Suprem al Transilvaniei, Ladislau Basiliu Popp, care devenise și președintele „Astreii”, era mîhnit de mutarea lui la Pesta și dorise să-și dea demisia sau să-i dea „dracului” pe puternicii zilei. În fond transferarea

Tribunalului și a personalului la Pesta era încă o lovitură dată autonomiei legislative a Ardealului. Dar Bologa, Rațiu și judecătorul sas Kirchner, și el pensionat, îl determină pe Popp să-și păstreze postul de înalt magistrat și să plece la Pesta, unde va deveni Președintele de secție la Curtea Supremă de Justiție a Ungariei. Bologa îi scrie lui Bariț că activiștii sibiieni s-au bucurat de pensionarea lui și de plecarea lui Popp din Ardeal, sperînd probabil că astfel va fi diminuată ponderea pasivismului ce se concentrase pînă atunci în jurul celor doi magistrați sau al altor lideri români.¹⁴

Bologa i-a cerut în mod hotărît lui Bariț să combată unele afirmații tendențioase la adresa lui Popp, care, fiind transferat la Pesta, a intrat la Curtea Supremă de Justiție, a depus jurămîntul în limba maghiară și ar fi devenit „unionist” după cum se afirma într-o corespondență trimisă din Pesta către *Hermanstädter Zeitung*. De asemenea, Bologa dorește să fie combătută politica activistă a lui Andrei Șaguna și a *Telegrafului român*, care ar fi aruncat a doua „mănușă” pasiviștilor. Prima „mănușă” era atacarea lui Popp (Bologa presupunea că în spatele sașilor se afla tot vreun activist român), iar a doua era un discurs scurt al lui Șaguna rostit cu ocazia Anului Nou.¹⁵

La Pesta au plecat baronul Șaguna, care intrase ca persoană oficială în Camera Magnaților, și Popp, devenit înalt magistrat la Curtea Supremă; primul a fost criticat vehement de pasiviști atît pentru intrarea lui în dieta clujană, cît și pentru intrarea în dieta pestană. Dar acum le venise rîndul pasiviștilor să-l apere pe baronul Popp, colegul lor de tactică din 1865, pentru mergerea lui la Pesta; e drept că Popp nu a intrat în parlament, dar și Curtea supremă de Justiție a Ungariei era o instituție ce servea interesele claselor dominante maghiare. Dacă privim lucrurile numai din punct de vedere al principiului pasivist al boicotării instituțiilor pestane, atunci într-adevăr Popp n-ar fi trebuit să vină la Pesta, ci ar fi trebuit să demisioneze în semn de protest pentru transferarea Tribunalului Suprem al Transilvaniei în capitala Ungariei, care în fond lovea autonomia Marelui Principat și se înscria pe linia desăvîrșirii planurilor unioniste centralizatoare ale guvernului maghiar.

Bariț asculta de îndemnul lui Bologa și el, personal, sau cineva din anturajul lui, afirmă că Popp a cedat silei, a constatat faptele și depunerea jurămîntului sau intrarea la Curtea Supremă a Justiției din Pesta nu puteau fi calificate ca manifestări unioniste. Români ardeleni aveau nevoie de Popp la Curtea supremă pentru ca acest judecător remarcabil să le apere interesele în procesele urbane care ajungeau pînă la el și de aceea nu era cazul ca ei să mai piardă un înalt magistrat în plus, după ce și așa pierduseră destui funcționari pînă atunci.¹⁶ De aceea Bariț afirmă că acea corespondență săscască trimisă din Pesta și apărută în Sibiu (de fapt alît el cît și Bologa credeau că atacurile împotriva lui Popp nu veneau de la Pesta, ci de la Sibiu din partea unor sași aliați cu activiștii români) conținea o „mistificare din cele mai grosolane”.¹⁷ Bariț sau redacția *Gazetei*, inclusiv Bologa, aveau dreptate cînd îl apărau pe Ladislau Basiliu Popp și explicau motivele plecării lui la Pesta, dar, în acest caz, ar fi fost mai bine să nu-l fi acuzat nici pe activistul Șaguna, care intrase în parlament, tot pentru a apăra unele interese bisericești și culturale naționale ale românilor (recunoașterea Statului Mitropoliei Ortodoxe, autonomia învățămîntului confesional în limba română).

Bologa credea că și Șaguna se făcuse vinovat de pensionarea lui și că îl ponegrise la contele Emanuel Péchy sau la unii politicieni din Pesta; Șaguna nu-i ierta lui Bologa nu numai vederile lui pasiviste și atacurile împotriva activiștilor, ci și faptul că a prezidat ședințele Adunării Generale a „Astrci” ce a avut loc la Cluj, unde Ladislau Basiliu Popp a fost ales președinte (în locul mitropolitului ortodox).¹⁸ Majoritatea scrisorilor din 1868 sînt expediate din Sibiu, întrucît Bologa, după pensionare, părăsise Clujul. Un ziar românesc constata, cu regret, că românii se răreau în Cluj, deoarece Bologa părăsise cetatea; despărțirea dintre el și conașionali a fost destul de grea; românii l-au petrecut în sînii pînă la Fălcac, unde l-au îmbrățișat pe acest „judecător drept și român bun”.¹⁹ Bologa îl înșușea pe Bariț despre plecarea lui Ioan Rațiu la Pesta în primăvara lui 1868.²⁰ Dar Bariț știa de această călătorie fiindcă la inițiativa lui pleca Rațiu la Pesta, pentru a îndemna pe deputații români ardeleni să înceapă în dieta maghiară o campanie pentru autonomia Transilvaniei și convocarea unei diete democratice.²¹

Iată că, acționînd mai mult sau mai puțin în secret, eminenții lideri pasiviști (Bariț, Rațiu) n-aveau nimic împotriva ca sfera rezistenței naționale să fie dusă uneori nu numai din afara parlamentului, ci să fie lărgită și cu activitatea opoziționistă dusă din interiorul lui. Iar în vara lui 1868 tocmai Ilie Măcelariu, cu care Bologa era de fapt în bune relații, fiind amici, a corespuns acestor cerințe ale colegului pasivist Rațiu, apărînd Pronunciamentul și prevederile lui legate de păstrarea autonomiei și convocarea unei diete democratice în Marelui Principat.²²

Să nu uităm că numai cu 7 ani înainte cei trei lideri — Bologa, Rațiu și Măcelariu — apăraseră împreună interesele nașunii în fața tronului și a miniștrilor sau cancelarilor din Viena și, deci, nu era cazul ca între cei trei să izbucnească conflicte, numai fiindcă unul intrase în dieta pestană, iar doi nu; și aceasta fiindcă în fond toți trei își bazau acțiunile și principiile pe fundamentul solid al programului național. De aceea, s-ar fi impus mai mult discernămint în ducerea unor campanii publicistice denigratoare prin care pasiviștii îi acuzau pe activiști sau invers, dar, din păcate, mulți lideri dintr-o tabără sau alta n-au dat dovadă de prea multă obiectivitate, calm și le-a lipsit înțelepciunea de a nu

provoca inutile conflicte interromânești de care să profite apoi străinii. Uneori și Bologa este prea pătuș și îndeamnă din umbră pe Bariș să „le dea la cap” activiștilor. Bariș folosește multe pasaje din scrisorile lui Bologa în materiale politice apărute în *Gazeta Transilvaniei*, desigur fără să dezvăluie totdeauna de unde provin informațiile.

De aceea, Bologa îi mulțumește lui Bariș pentru tratamentul „cel prea înțelept” cu scrisorile lui și arată că nu avea nici cea mai mică îndoială „despre discrepianța ta și pentru aceea mă și încred ție cu toată odihna sufletescă”. Îndemnându-l pe Bariș să dea „cu barda și cu toate puterile” în corespondența ce atacasă pe Ladislau Basiliu Popp și ironizase pasivismul, Bologa își dă seama, totuși, că împărțirea românilor în două tabere, una opusă alteia, care „se intenționează”, zice el, ar fi „răul tuturor relele” și „un foc mustritor”. Bologa simte nevoia unei armonii interne în sinul liderilor români, scriindu-i patetic lui Bariș: „Dezbracă-ne Doamne de interese private contrare celor naționale și să dește în inimile tuturor românilor conțelegere frățească, concultură și năzuință spre realizarea intereselor comune naționale”.²³ Dar, desigur, Bologa, prefera ca unitatea de acțiune să fie făcută pe baza pasivismului.

Un grup compact de scriitori Bologa-Bariș conține date prețioase privind desfășurarea activității culturale și naționale a „Asociației transilvane pentru cultură și literatura poporului român”, în cadrul căreia s-au remarcat ambii interlocutori. În 1868 Bologa propune în scris să se înființeze subcomitete teritoriale ale „Astreii” în diferite părți și agenți în comunele mai mari curat românești, sau unde trăiau români alături de naționalitățile conclocuitoare. Un comitet de 5, format din Bologa, Dunca, Manu, Nemeș, Cristea (la care mai târziu se va alătura și Măcelariu) trebuia să analizeze propunerea. Bologa considera că acea comisie de 5 era competentă să facă împărțirea teritorială și să-și procure mijloacele necesare îndeplinirii scopului; de aceea el a propus un Regulament de funcționare a subcomitetelor teritoriale în 30 de paragrafe, aprobat unanim de cei 5 membri. Cei mai bătrâni din comisie afirmă că va trebui să se obțină și aprobarea Guvernului sau trebuia ca toată această importanță acțiune să fie lăsată pe seama proximei Adunări Generale a „Astreii”. În orice caz comisiunea de 5 adoptând Regulamentul, hotărăște să-l dea spre aprobare C.C. al „Astreii”.²⁴

Comitetul Central va decide ca Regulamentul lui Bologa să fie supus spre aprobare Adunării Generale, care, întrunită la Gherla va decide ca tot amintitul comitet al „Astreii” să pună în aplicare propunerea lui Bologa, urmând ca viitoarea Adunare Generală să aprobe acțiunile săvârșite.²⁵ Bologa îl roagă pe Bariș să publice Regulamentul în coloanțele *Gazetei Transilvaniei*, însoțit de protocolul ședinței comisiei de 5, care l-a aprobat.²⁶ Într-adevăr, rugămintea este împlinită și materialele sînt tipărite, ziarul brașoven popularizînd astfel propunerea lui Bologa și contribuind la întărirea opiniei privind punerea lor grabnică în aplicare.²⁷ În 1870, Bologa îi scrie lui Bariș că Ladislau Basiliu Popp îl informase că nu-și mai poate asuma în continuare cinstea de președinte al „Astreii” și în acest caz Bologa ar fi dorit ca în locul lui să fie ales Bariș; dar acesta dorea să renunțe și la postul de secretar I al „Astreii”. Bologa a alcătuit o listă a conducerei și a funcționarilor „Astreii”, ce urma să fie aleși la Adunarea Generală din Năsăud, și i-a trimis-o lui Bariș spre consultare.²⁸

Bariș și-a trimis propunerile sale, iar Bologa și alți conducători ai „Astreii” s-au folosit de ele, în desfășurarea propunerilor privind numirea membrilor Comitetului Central și a funcționarilor „Astreii”. I. Hania a declarat că nu mai poate fi vicepreședinte, din cauza altor obligații; el era de fapt acela care conducea prezidiul Comitetului Central în lipsa repetată și îndelungată a lui Popp. Ceilalți membri ai Comitetului îl propun pe Bologa în funcția de vicepreședinte; acesta acceptă propunerea, dacă va fi votată de Adunarea Generală, care însă trebuia să aleagă secretar II pe Visarion Roman în locul lui I. V. Rusu, cu care nu se înțelegea; după cum spunea Bologa „naturelul” lui nu se „vîjea” cu acela al secretarului II actual. Bologa credea că numai cu V. Roman, om activ ca și el, ar fi putut desfășura o activitate folositoare „Astreii”. Întrucît se pare că Bariș a refuzat să candideze pentru funcția de președinte al „Astreii”, Bologa își ia angajamentul să-l convingă pe Ladislau Basiliu Popp să accepte președinția pe o perioadă de alți trei ani. Bologa scrie că se înțelege bine cu Popp; dacă totuși acesta nu acceptă propunerea, Bologa se gîndea ca președinția „Astreii” să fie preluată de Timotei Cipariu. În alcătuirea Comitetului Central ca și în numirea funcționarilor s-a ținut cont de realizarea unei parități între greco-catolici și ortodocși, lucru necesar — spunea Bologa — pentru a astupa „gura orișicui”.²⁹

Din corespondență, reiese că Bologa a militat pentru continua tipărire a gazetei „Astreii”, *Transilvania*, în pofida dificultăților financiare, și că s-a interesat îndeaproape de figura lui Gheorghe Lazăr, căuind date despre viața lui, pe care dorea să le culegă de la rudele eruditului om al școlii și l-a îndemnat și pe Bariș să facă în același scop sondaje la Avrig sau să ceară date despre Lazăr la arhivele Guvernului din Cluj.³⁰

În 1871, Iacob Bologa trimite la cererea lui Bariș o corespondență polemică îndreptată împotriva activismului politic, cu rugămintea ca aceasta să apară sau în *Gazeta Transilvaniei*, sau în *Federațiunea*; el îi scrie lui Bariș că o să-i mai trimită asemenea polemici cît mai curînd: „hai să fim și noi activi”, se autoîndemna pasivistul Bologa în acțiunile de combatere a activismului.³¹

Bologa și Rusu vor trimite telegrafic instrucțiuni lui Bariș privind publicarea actelor C.C. al „Astreii”, redactate cu ocazia morții timpurii a baronului Popp în coloanțele revistei *Transilvania*, unde urma să apară necrologul, cu adausurile cu care Bariș, ca redactor al revistei, intenționa să-l completeze.³²

Scrisorile din 1876 abundă de un conflict regretabil, devenit public, între Bologa, care era acum președintele „Astrei”, pe de o parte și tinerii dr. Nicolae Olariu și Eugen Brote, pe de altă parte. Bologa îi cere lui Bariț ca *Gazeta Transilvaniei* să publice ședința Comitetului Central al „Astrei”, care se rialiază în jurul președintelui apărându-l de atacatori. În focul polemicilor în care era mare specialist, Bologa califică *Telegraful român* „botă a țiganului” ce infectează cu „murdăriile sale” și cu „clociturile sale” corpul național. Bariț, pasivist, împreună cu alți membri din conducerea „Astrei” îl vor apăra pe Bologa, după cum și acesta îl sprijinea pe redactorul *Transilvaniei* când cerea urgent sume de bani pentru revistă.

Bologa îndemna pe autorii dizertațiilor ținute la Adunarea Generală din Sibiu, în 1876, Grigore Silași și I. Dima Petrașcu, să-și trimită comunicările la Brașov, spre publicare.³³ Dar, din lipsă de spațiu, nu toate dizertațiile de la Sibiu au putut fi tipărite în *Transilvania*. Alte conflicte apar în sinul „Astrei” după Adunarea Generală de la Blaj, din 1877, când Timotei Cipariu a fost ales președinte și unde s-au ales și cei trei președinți ai secțiilor „Astrei”. Bologa îl invitase la Sibiu pe Bariț încă înainte de Adunarea de la Blaj, pentru a-și prezenta Regulamentul de constituire și funcționare a secțiilor în fața Comitetului Central întrunit în ședința extraordinară din 21 iunie 1877.

În 1877 Bologa continua polemicile sale cu „bota țiganului”, *Telegraful român*, care era sprijinit de unele ziare săsești și îl înșuținează că noul ales în fruntea „Astrei”, Cipariu, ce ocupa și postul de președinte al secției filologice, nu dorea să se ocupe de lucrările secțiunii, pînă la sosirea aprobării oficiale din partea guvernului. Despre președinții secțiilor guvernul a cerut informații de la comișii supreme ai comitatelor în care aceștia locuiau, dar aprobările nu apăruseră pînă în noiembrie 1877. Lui Bologa nu îi convenea cum decurgeau lucrările și afacerile „Astrei” după Adunarea de la Blaj; o altă scrisoare a lui Bologa către Bariț, din 1877, este o filipică a ermitentului împotriva lui Slavici, pe care-l copleșește cu invective, pentru că a atacat în public unele neregularități de la Școala română de fete din Sibiu, considerate de el neadevărate.³⁴

Correspondența Bologa-Bariț conține date interesante despre eforturile românilor din monarhia habsburgică de a-și face respectată legal limba și naționalitatea politică la începutul regimului Schmerling, Bologa fiind implicat personal și direct în discuțiile purtate cu împăratul și miniștrii austrieci la Viena în 1861, unde, alături de Rațu, Măcelariu și Șuluțiu a insistat să fie respinsă uniunea cu Ungaria, cerută de liberalii maghiari, să se convoace o dietă democratică a Transilvaniei, iar românii să fie reprezentați în mod proporțional în comitatele, scaunle și districtele țării. În scrisorile expediate la începutul dualismului, Iacob Bologa, pensionat din motive politice de guvernul maghiar, se adevărește un partizan ardent al pasivismului, gata mereu să-i combată pe activiști, deși uneori nu se abține să-și manifeste simpatia și recunoștința pentru unii dintre ei, care au apărat în parlamentul Ungariei autonomia Transilvaniei.

În general însă, în aceste scrisori se manifesta prea pregnant tonul polemic și caracterul pătimaș al lui Bologa care combate, direct sau prin intermediul lui Bariț, pe Șaguna și pe activiști și desigur intervine prompt pentru apărarea și afirmarea metodelor de luptă ale partidei sale. Correspondența Bologa-Bariț are și o valoare culturală deosebită deoarece furnizează date importante despre perfecționarea activității „Astrei” prin formarea despărțămîntelor și secțiilor ținutale sau comunale și prin înființarea secțiilor ei științifice, datorate activității neobosite desfășurate de Iacob Bologa. Desigur, în cazul „Astrei” nu se poate vorbi numai de activitatea literară sau culturală, deoarece este cunoscut faptul că prestigioasa instituție a jucat un rol activ în menținerea trează a spiritului național între românii Transilvaniei.

Iacob Bologa rămîne o figură luminoasă a luptei românilor pentru eliberare națională, numărîndu-se printre frunțașii luptei revoluționare din 1848 — 1849, continuată în alte forme, pașnice și legale, în anii 1861 — 1864, cînd dieta sibiană recunoaște națiunea română ca națiune politică egal îndreptățită iar limba ei este declarată limbă de stat a Transilvaniei, alături de maghiară și germană (1863/4). În fața dualismului osui, care invalidează drepturile românilor, Bologa promovează adoptarea boicotului dietelor de la Cluj și Pesta, iar în 1869 contribuie la convocarea Conferinței de la Mercurea și înființarea Partidului Național Român, după care însă începe să dea semne de slăbiciune; în 1870 refuză unele sarcini naționale de teamă că guvernul îi va retrage pensia necesară întreținerii familiei. De fapt, în ultima parte a vieții, Iacob Bologa va acționa mai mult pe tărîm cultural sau va contribui la dezvoltarea sistemului bancar românesc din Transilvania.

DUMITRU SUCIU

NOTE

*Maria Ploehșteanu, *Aspecte din viața și activitatea lui Iacob Bologa*, în *Studii și materiale*, vol. III — IV, Tîrgu Mureș, 1972, p. 311 — 319, idem, *Activitatea lui Iacob Bologa în cadrul Astrei*, în *Cercetări de științe sociale*, Tîrgu Mureș, 1982, p. 279 — 307.

- ¹ Ploșteanu, *op. cit.*, p. 313.
- ² Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana maghiară*, vol. I, Sibiu, 1904, p. 367.
- ³ Ploșteanu, *op. cit.*, p. 314.
- ⁴ Păcățianu, *op. cit.*, p. 522.
- ⁵ Date despre delegația Bologa, Măcelariu, Rațiu și alți lideri români la Keith Hitchins, Liviu Maior, *Corespondența lui I. Rațiu și G. Barițiu, 1861 — 1892*, Cluj, 1970; Coriolan Suci, *Corespondența Ioan Maniu — Simion Bărnuțiu, 1851 — 1864*, Blaj, 1929; Ștefan Pascu, Iosif Pervian — Ion Chindriș, Dumitru Suci și Ioan Buzași, *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, București, 1978, p. 357; Dumitru Suci, *Acțiuni politice românești împotriva suprimării autonomiei Transilvaniei între 1848 și 1868*, în *România din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar*, Cluj-Napoca, 1978, p. 114 — 115.
- ⁶ Scrisoarea I.
- ⁷ Păcățian, *op. cit.*, vol. II, Sibiu, 1904, p. 771.
- ⁸ Idem, *op. cit.*, vol. III, Sibiu, 1905, p. 46; Despre lucrările dietei vezi Simion Retegan, *Dieta românească a Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1978.
- ⁹ Scrisoarea III.
- ¹⁰ Scrisoarea IV.
- ¹¹ Scrisoarea VI.
- ¹² *Ibidem*.
- ¹³ *Ibidem*.
- ¹⁴ Scrisoarea VII. Vezi și dr. Elie Dăian, *Clujul de demult* (Francisc Hossu-Longin), în *Transilvania*, a. 57, nr. 1 din ianuarie 1926 și 2 din februarie 1926.
- ¹⁵ Scrisoarea IX.
- ¹⁶ *Ibidem*; *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1868, nr. 8.
- ¹⁷ *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1868, nr. 7.
- ¹⁸ Scrisoarea XI.
- ¹⁹ *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1868, nr. 3.
- ²⁰ Scrisoarea XI.
- ²¹ Hitchins-Maior, *op. cit.*, p. 128.
- ²² Dumitru Suci, *Din lupta politică românească: Activitatea lui Ilie Măcelariu în primii ani după instaurarea dualismului* (1868 — 1869), în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Historia*, 1972, fasc. 2, p. 73.
- ²³ Scrisoarea X.
- ²⁴ Scrisoarea XIII.
- ²⁵ *Transilvania*, I, 1868, nr. 16, p. 387 — 388; nr. 19, p. 460; nr. 22, p. 537 — 538.
- ²⁶ Scrisoarea XIV.
- ²⁷ *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1868, nr. 53.
- ²⁸ Scrisoarea XV.
- ²⁹ Scrisoarea XVI.
- ³⁰ Scrisorile XVII — XVIII.
- ³¹ Scrisoarea XIX.
- ³² Telegrama XX.
- ³³ Scrisorile XXIII — XXVII.
- ³⁴ Scrisorile XXVIII — XXXIV.

Frate Gheorghe!
Tizule!

Ce sfară-pară a făcut prin regiunile mai înalte faimosul vot al celor trei consilieri români de la Gubernul din Cluj¹, veți ști din scrisorile îndreptate către voi din partea excelenței sale a bunului metropolit² și a nepotului Raț³. În cele din urmă, s-au extimat unii dintre miniștri că românii să dezavoeze votul acela prin jurnalele publice. Păcatele noastre: / să măscărim noi în public pe ai noștri însuși! E dureros, așa e, dar totodată inomise necesariu, pentru că în zilele trecute zisă unul dintre miniștri, către o deputațiune română: *das Separat — Votum der drei rumanischen Gubernialräthe könnte euerer guten Sache viel schaden, wenn es nicht bald durch die Romanen selbst in den öffentlichen Blättern desanvoirt wird*⁴.

Ca să ne dea nouă acum de lucru, n-avem destule altele de a lucra?!

Bunul metropolit a și trimis o copie a votului aceluia comisiunii / permanente, cu provocarea ca numaidecît să-l dezavoeze.⁵ Totodată, m-a însărcinat pe mine a vă scrie și vouă și a vă ruga ca și voi să-l dezavoați, prin *Gazetă*⁶.

Scriindu-vă, dară, și rugîndu-vă a grăbi cu dezavoearea cerută de împrejurări, vă fac cunoscut că trebile noastre nu stau rău, că s-au și făcut unele dispozițiuni pentru Dietă (cetiți-le în scrisoarea mea îndreptată ieri către Petric); că astăzi sosește Împăratul și că noi vom avea audiență în săptămîna viitoare; / că — după șoptiri — ar avea a să face cît de curînd și colo în jos, strămutări mari în *capite et membris*⁷; că Mocioni a dat Ministerului o prememorie prea energioasă⁸, care ne face onoare (o veți căpăta); că românii se mișcă din toate unghiurile, trimetînd deputăciuni încoace, din Lipova, Timișoara, Arad — cu episcopul în frunte⁹! — Sălaș, Crasna¹⁰; că ieri a fost aici consilierul de locuință Mihali¹¹, ni se pare că trimis, și s-a ostenit din toate puterile a ne îndupleca ca să dăm mîna cu ungorii, dar i-a / spus bunul bătrîn¹² buchiile și s-a întors dumnealui *re infecta*¹³; că Locoțiința Ungariei stă gata a-și da în corpore dimisiunea; că noi am spus și spunem apriat, unde se cuvînc, că numai cu un cancelariu de român vor putea face treaba; că ne bucurăm vîzînd că a intrat și comisiunea permanentă în activitate și s-a pus cu noi *oficialmente* în legătură. trimișîndu-ne provocarea ca să protestăm energios în contra remonstării gubernului.

V-aș putea scrie încă foarte mulți de aceștia, însă e la două și trăbuie să / mă duc la mîncare, la Petrino¹⁴.

Să fiți sănătoși și să primiți sărutări sincere de la al vostru stimătoriu,

Bologa/

¹ Votul separat al consilierilor guberniali români Ioan Alduleanu, Paul Dunca, Alexandru Lazăr, la adresa guvernului maghiar din 3 octombrie 1961. Afiu adresa guvernului maghiar cît și votul separat al consilierilor români au fost provocate și au constituit răspunsuri și luări de poziție față de rescriptul imperial din 19 septembrie 1961, care decereta convocarea unei diete a Transilvaniei, pe data de 4 noiembrie 1961, la Alba Iulia. Măsura a fost luată sub presiunea mișcării politice românești iar dieta, convocată pe baze electorale destul de reprezentative, urma să înarticuleze națiunea română ca națiune politică, să aleagă funcționarii, să numească 26 de deputați, care să reprezinte Transilvania în parlamentul imperial central și să modifice codul civil și penal. Majoritatea maghiară a guvernului din Cluj, în frunte cu guvernatorul Mikó, a atacat prin adresa din 3 octombrie această măsură imperială

democratică și favorabilă românilor, susținând că monarhul nu a respectat „legile” țării, și terenul „legal” de la 1848, potrivit căruia Transilvania fusese unită cu Ungaria încă în 1848, prin articolul I al dietei clujene și deci nu a avea drept la dietă separată în 1861. Singurul for „legal” îndreptățit să primească reprezentanții Transilvaniei în 1861 era dieta din Pesta. Monarhul era criticat că în rescriptul său nu a respectat nici normele electorale maghiare din 1848 (care excludeau practic orice șansă de a obține majoritate românească). Politicienii maghiari uitau că în dieta clujeană din 1848 națiunea majoritară nu fusese reprezentată și consultată și că de fapt nelegală era însăși dieta și elaboratul ei de bază, legea uniunii cu Ungaria. Deci Transilvania avea drept la o dietă proprie democratică, în care românii să fie în mod just reprezentanți. În acest sens măsura imperială era constituțională, fiindcă se baza pe spiritul timpului și pe principiul reprezentanței parlamentare democratice și proporționale; ea nu avea nimic „octroat” și nu era pătrunsă de un spirit absolutist și neconstituțional, cum insinua adresa gubernială maghiară, care pe deasupra, se împotriva categoric publicării rescriptului de convocare. Votul separat al consilierilor români era contradictoriu în sensul că nu se opunea publicării rescriptului și convocării dietei Transilvaniei dar, unindu-și vocile cu politicienii maghiari și poate sub presiunea lor, critica modalitatea „anticonstituțională” și „octroată” folosită de monarh, care nu respecta terenul „legal” al țării. Așa cum se sublinia într-un articol politic din 1861, votul separat al celor trei funcționari români din guvernul maghiar era confuz, din el rezultând că „*dieta e nelegală, dar dieta tot să fie*”.

² Alexandru Sterca Țulușu, aflat atunci la Viena în serviciul cauzei naționale, al apărării autonomiei Transilvaniei împotriva tendințelor unionist centralizatoare maghiare și pentru recunoașterea drepturilor politice pe seama poporului român în majoritate absolută în Transilvania.

³ Ioan Rațiu, prezent la Viena în 1861, pentru apărarea și aplicarea în practică a programului politic românesc.

⁴ „Votul separat al celor trei consilieri guberniali români ar putea păgubi mult cauza voastră bună, dacă nu va fi curînd dezavuat în gazete oficiale de înșiși românii.”

⁵ Comisiunea sau comitetul permanent, ales de conferința națională de la Sibiu din ianuarie 1861, constituția forului politic conducător al mișcării naționale românești. Acestui for i se adresează Țulușu, cerîndu-i intervenția promptă și condamnarea votului separat al celor trei funcționari români. De fapt, Țulușu era copreședinte al comitetului, alături de episcopul Șaguna. Comitetul permanent va discuta cererea specială a lui Țulușu în ședința sa din 16/28 octombrie în care poziția mitropolitului unit a fost apărută dirz de Ilie Măcelariu, secondat de Ion Hania. La insistențele lor, comitetul permanent decide să dezavuate el însuși ca for politic conducător, votul separat la funcționarilor guberniali români din Cluj, și să nu se mărginească a dispune doar criticarea lui din partea redacțiilor ziarelor naționale. așa cum ar fi vrut Șaguna. Astfel, comitetul permanent va însărcina delegația română din Viena să protesteze în fața monarhului, alături împotriva adresei guberniale maghiare, cât și împotriva votului separat al consilierilor români din Cluj. Date despre desfășurarea ședinței comitetului permanent din Sibiu, în legătură cu propunerea lui Țulușu, venită de la Viena, vezi la Biblioteca Academiei Române, Manuscrise române, nr. 997, f. 23 — 24. Scrisoarea lui Ilie Măcelariu către George Bariț expediată din Sibiu la 29 octombrie 1861; cf. *George Bariț și contemporanii săi*, vol. V, București, 1981, p. 197 — 198.

⁶ Într-adevăr, redacția *Gazetei Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 82 recunoaște că a fost provocată să publice o „formală dezaprobare” a votului separat în discuție. Ziarul românesc din Brașov s-a grăbit să afirme că cei trei consilieri nu erau și nu au acționat ca reprezentanți ai națiunii române și nici numirea lor în guvern nu s-a făcut la cererea ei. Din scrisoarea aflăm că Țulușu l-a însărcinat pe Bolga, aflat și el la Viena, să ceară în numele său ca Bariț să dezavueze votul separat și în *Gazeta Transilvaniei*. De fapt, *Gazeta* a publicat o petiție a românilor din Năsăud către împărat, în care actul funcționarilor români din guvernul clujean este atacat în termeni duri și vehemenți. (Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 88).

⁷ De la șef pînă la membri.

⁸ În 1860 și 1861 Andrei Mocioni a desfășurat o vastă activitate politică prin care urmărea să obțină convocarea unui congres național al tuturor românilor din monarhia hasburgică, în vederea constituirii unui stat autonom românesc format din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina. Dar politicienii austrieci, ca și magnații conservatori maghiari, aflați în posturi importante la Viena, nu au admis asemenea planuri și au menținut fărmîțarea administrativă a românilor, unind Banatul, Zarandul, Crasna, Solnocul de Mijloc și Cetatea de Piatră cu Ungaria (unde se mai găseau în plus și Crișana și Maramureșul) și administrînd separat Bucovina. În epoca lui Schmerling s-a recunoscut autonomia administrativă și legislativă doar pentru Transilvania istorică (Ardeal). Mocioni a protestat în termeni hotărîți împotriva încorporării Banatului la Ungaria (încă în 1860). Neprimind nici o satisfacție și, nici un fel de răspuns pozitiv în acest sens, în octombrie 1861, Andrei Mocioni înaintează un alt memorandum lui Schmerling și cere înființarea unui căpitanat românesc cu administrație națională pentru toți românii încorporați Ungariei. Acest memorandum este deci „promemoria prea energioasă” dată de Mocioni Ministerului despre care vorbește Iacob Bolga în scrisoarea de față.

⁹ Episcopul Aradului era Procopiu Ivacicoviciu. Încă înainte de a sosi episcopul la Viena, reprezentanții Aradului au cerut ca în fruntea administrației locale de stat să fie numit comisar G. Popa. Nerespectînd această dorință justă, Viena numește comisar al Aradului un german maghiarizat. Românii arădeni însă nu se descurajează și mergînd la Ivacicoviciu îi cer hotărît „să se declare de ce culoare e, și dacă e român, să se pună în fruntea cauzei naționale” (episcopul era pe jumătate sîrb). Episcopul se declară român și pleacă la Viena, împreună cu doi juriști, pentru a apăra interesele majorității românești din comitatul Aradului. Vezi Coriolan Suciu, *Corespondența lui Ioan Maniu cu Simeon Bărnăușu (1851 — 1864)*, Blaj, 1929, p. 364 — 365; p/ 370; p. 372.

¹⁰ Într-o importantă ședință națională din 18 septembrie de la Băsești s-a hotărît ca românii din Partium să trimită o delegație la Viena pentru a protesta împotriva anexării lor la Ungaria. Delegația, formată din avocatul George Filip și protopopul Ioan Gal din partea Solnocului de Mijloc (Sălaj) și juristul Ioan Maniu din partea Crasnei, urma să sosească la Viena la 1 octombrie 1861. Ioan Maniu și Ioan Gal au redactat un memorandum pentru a-l prezenta Vienci. Delegația va sosi într-adevăr la Viena și cei trei lideri găzduiți de George Silași vor fi primiți de împărat doar la 28 octombrie, după ce monarhul se reîntorsese dintr-o călătorie în insula Corfu. În privința anulării anexării Partium-ului la Ungaria, împăratul a dat românilor un răspuns descurajator; „e foarte greu lucru, anxietatea e legală”, dar promite că se vor asigura drepturile românilor din Ungaria, în cadrele administrației locale de stat. În schimb, arhiducele Rainer, președintele guvernului imperial, arată că anxietatea va putea fi anulată de o viitoare dietă a Transilvaniei, care va chema reprezentanții Partium-ului în sînul ei. Ioan Maniu crede că anxietatea Partiumului la Ungaria a fost decretată de împărat la insistențele baronilor Kemény și Vay, cancelari aulici maghiari ai Transilvaniei și Ungariei. (Vezi Coriolan Suciu, *op. cit.*, p. 357 — 360; p. 367 — 368).

¹¹ Este vorba de Petru Mihalyi, consilier la locotenență, și deputat dietal. El credea în posibilitatea realizării unui progres politic al națiunii române în alianță cu politicienii maghiari.

¹² Alexandru Sterca Șuluțiu.

¹³ Fără să fi rezolvat ceva.

¹⁴ Nicolae Petrino, fruntaș român din Bucovina.

II

Sibiu, în 4 februarie 1864

Frate George!

Ian uită-te ce-mi scrie vărul din Cluj¹: „Am să-ți împărtășesc ceva ce m-a năcăjit și poate te va îndupleca să te miști și tu de acasă. Am înțeles adevărat, că cauza voastră merge în sus, s-a fost dată la *Buchhaltung*² și aceea și-a făcut slujba după normative, ce nici nu putea altmîntre. Mai încolo că pentru Negru se face propunere, ca să i se deie toată pensiunea, însă pentru voi doi, *nu*. Oare nu ar fi bine să te repezești tu pînă la Viena, dacă ar fi tîrziu *hoc eventu* să mijlocești ceva schimbare în folosul tău. Ai putea numai decît a promova și subșterne un *Maiestaetsgesuch*³ spre scopul acesta. Oamenii din capul trebilor magi[are] vor să mîntuie statul cu pensiunile ampoloiaților dimiși!“ /

232

Așa se vede, frate Georgie, că ceia ce și-a[u] propus a mă nimici, mă vor nimici pînă unde numai vor putea. Vreau dumnealor să mă lase gol, să mă despoaie de toată puterea, ca căuțînd mai înfîi după ale traiului să nu-mi mai rămînă timp a mă apuca de altuceva. Îmi vor arunca vro 15 sute, cu care să-mi cresc 4 copii și să mă țin și pe mine acum cătră bătrînețe.

M-am otărît să ascult de vărul: să mă duc la Împăratul și să-i arăt cît de necurat, cît de contrariu legeri tractează cu mine, apoi să-l rog să facă dreptate. Voi mai despoia pe copilașii mei cu umbletul acesta de vro cîteva sute de florini, de carii, trăînd ei pînă acuma numai din leafa mea și nu din mituiri, așa pușini se / află pe la

232 v

130

mine, fără de a avea vreun prospect de rezultat bun, încă încai nu mi se va putea imputa, că nu am făcut nimica în propria-mi cauză, în interesul familiei mele.

Mînc deci plec la Cluș, de unde înțelegîndu-mă cu ai noștri din Turda și Cluș voi călători mai departe.

Cînd mă voi întoarce nu știu, dar să ne vedem sănătoși! Al tău frate,

233

Bologa./

¹ Ladislau Basiliu Popp, vicepreședintele guvernului Transilvaniei.

² Contabilitate.

³ Petiție către împărat.

III

Cluj, în 6 ianuarie 1867

Mult iubite frate George!

Cu mare plăcere am primit și am cetit alaltăseară amicabila ta scrisoare din 1/13 ale luni curente. Din care cauză nu ți-am răspuns numaidecît, încă ieri, vei vedea din următoarele: nu știam adecă de s-a plătit ceva și prin cine lui Scoda, și vream să aflu aceasta mai întîi. Apoi vreo cîteva minute înainte de primirea epistolei tale mi s-a fost spus în confidință, că mîine —, adecă ieri — va ținea Gubernul o sesiune plenară, în care va lua în dezbatere dispozițiunile cele noue pentru întregirea armatei și petițiunea voastră¹, și voiam mai înainte de a-ți scrie să aflu rezultatul acestei dezbateri, apoi să-ți scriu /.

236

Acum sunt în stare a-ți răspunde și a-ți scrie mai întîi că lui Scoda nu i s-o plătit pînă acum nimica. Mi se pare a-ți fi fost spus, că un frate al tău provocase pe bunul nostru președinte² a consulta medicii vienezi și a face toate în interesul sănătăței tale fără de cruțarea speselor, pe care le va purta ginerele tău. Provocărei acestea corespunse președintele cu toată iuțcala, după cum ți-am spus, și purtă și spesele mărunte pentru fiecare și telegrame etc., cu a căror refundare să nu cumva să-l îmbiați, că numai l-ați vătăma. Lui Scoda însă nu-i dădu nimica, pentru că nu știa în ce măsură să întrebuințeze generozitatea generelui tău față cu acest doctor famos, care fu mai de multe ori cercetat și dădusă — după cum credeam noi — bune

236 v

consilieri. Pînă mai eram / noi prin Viena, nu căpătară președintele nici o înviațiune în privința remunerărei lui Scoda și așa rămase lucrul baltă. Ce ar fi acum de făcut, spune tu, frate George, generelui tău.

Acum să-ți spun ce a fost rezultatul ședinței plenare de ieri. Mai întîi însă iartă-mă să-ți împărtășesc că eu alaltăseară, după ce cetii scrisoarea ta, aflai de lipsă a o împărtăși fratelui Ilie³, singurul român care avea să ia parte din dezbaterca gubernială, pentru că consiliariul Lazăr⁴ e dus *in comisu*⁵. Ilie se însufleși prin scrisoarea ta și mai tare de cum era. Deci luîndu-se la dezbatere legea pentru

237

înrolare, Gubernul — care / se vede că căpătară înviațiune din Pesta — își exprimară acum după ce mai deunăzi o primiră, acum cînd trebuia să se sfătuiască numai despre modalitatea introducerii ei după înviațiunile primite din sus, își exprimară *agadalm*-ul⁶ său în contra ei. Iară Ilie singur o primiră necondiționat și cu singurul adaos, ca locurile înalte să se roage a o da mai curînd dietelor provinciale⁷

131

ca propozițiune a regimului. Fost-au și de acelea voturi care vrea să se trimită prin cancelarie la dieta din Pesta. Concluzu: să se întoarcă cancelariei cu *agadalm*-urile
237 v ungurești și cu / părerea că nu se poate introduce. Ilie a insinuat vot separat pentru
introducere și le-a spus că asta e una lege care *împărtășește egal*. Acestui vot s-a
alăturat și „Ludovicul tăcutul”⁸. Sasul care singur era în sesiune a pășit pe drumul de
mijloc, nici de tot pro, nici de tot contra.

După astea a urmat petițiunea voastră. Sub semnul acesta îți voi scrie mîne seară
încă cîte ceva. Rezultatul dezbaterilor asupra acesteia a fost că Gubernul deneagă
238 atît vouă doi cît și comitenților voștri toată competența, tot dreptul la asemenea
petițiuni și spune cancelariei să lucre într-acolo cît să fiți / îndreptați la calea
cuvincioasă și prescrisă pentru asfel de petițiuni, a bună scama la Pesta. Ilie din
contră intră în meritul petițiunii, de care nu vru să știe Guberniul, primește toate
petitele voastre de ale sale și insinuă vot separat în contra concludului gubernial.
Acest vot, cît se va găta, se va ceta iară în *plenum*. I se făcu obiecțiune fratelui Ilie,
că dară el de ce s-a dus la dieta Pestei, și doară nu vrea să se mai ducă? La care el
238 v răspunse cu bărbăție; „m-am dus și poate / că iară mă voi duce, ca să spui și eu
dieteii Ungariei toate acelea care sunt cuprinse în petițiunea aceasta, apărîndu-le
totdecodată”⁹.

Acum ce să-ți mai scriu. Iacă ce: Voi să fiți cu inima liniștită, cu curagiu și
mulțămiți pentru că ați făcut aceea ce trebuie să facă tot românul de omenie în
interesul tronului împăratește și al patriei.

Orice rezultat va avea petițiunea voastră¹⁰, ea a fost la timpul său și în consecință
239 cu anteactele noastre naționale. Zbiere, latre cît / le va ieși prin gură foile străine și
ale noastre cele pîrjolite de interese particulare. Învingerea vă e de acum asigurată
prin consimțitul tuturor românilor și iubitori de adevăr și dreptate. Cred eu că
unioniștii de toată limba nu vă vor îmbrățișa pentru asemenea servițiu, dar apoi cînd
am fost noi guguliți, de asemenea oameni?! Nici că ne trebuie gugulirea acelora,
carii umblă să zdrobească cu petrii capul maicei nostrii, al dulcei Transilvanii!!!

Ei, certele noastre jurnalistice! *Et his olim meminisse iuvabit*¹¹. După atac
239 v urmează naturalmente apărarea, / dacă rămîne atacatu încă viu. Îmi pare numai rău
că pînă acum nu v-ați apărât așa cum se cuvinea, istorialminte, în legătură, mai
țapăn, că aveți destul cu ce. Veți avea însă, așa cred, ocaziune de a o face, pentru
că știi tu ce zice românul: „bate dracul, ori nu-l bate, că la cruce nu-l vei duce”.

De articolul lui N. P. din *Românul*¹² n-am dat cu ochii. Fii bun și ne trimite cît
240 mai curînd foile respective, pentru că precum aud, cuprind în sine minciuni cu /
coame înșungătoare, care ar trebui ciontate sau cel puțin netezite nițel.

Am lucru mult. Cu tine aș corespunde bucuros, de nu altcînd, noaptea. Deci mai
scrie-mi cîteodată, că apoi și eu îți voi mai răspunde cîteodată.

Excelenților sale cumetrilor mei le-am împărtășit salutările tale și am primit de la
240 v dînsii cordiala mulțămită, pe care ți-o trimit aici închisă sub / semnul „biruinței”.

Să fiți ai lui Dumnezeu, să fiți sănătoși și să mai cugetați și la al tău sincer amic.

Bologa /³

¹ Petiția lui George Bariț și Ioan Rațiu, întărită cu semnăturile a 1493 de români, care cere anularea legilor de uniune, convocarea unei diete democratice a Transilvaniei și respectarea autonomiei ei administrative și legislative. Petiția a fost elaborată în octombrie 1866, iar Rațiu a fost primit de împărat la 31 decembrie 1866.

² Ladislau Basiliu Popp, președintele Tribunalului Suprem al Transilvaniei și președintele „Astrei” din 1867, după adunarea de la Blaj.

³ Ilie Măcelariu, consilier general.

⁴ Alexandru Lazăr, consilier gubernial.

⁵ În delegație.

⁶ Îngrijorarea.

⁷ Prin această cerere Ilie Măcelariu mergea pe linia programatică a petiției românești din octombrie-decembrie 1866 și a adresei separate a celor 29 deputați români din dieta din Cluj (1865) care cereau reconvoacarea dietei Transilvaniei.

⁸ Ludovic Folliot de Crenneville, guvernatorul Transilvaniei.

⁹ În pofida deosebirilor de tactică, activistul Ilie Măcelariu înțelegea să pledeze în dieta pestană în favoarea programului național. Plecarea la Pesta a activistului Ilie Măcelariu va fi privită cu mai multă înțelegere de pasiviștii transilvăneni, cu explicația că persoanele private puteau sprijini programul național, fără a împiedica asupra dreptului public al Transilvaniei ca țară de sine stătătoare, cu drept de dică proprie (Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 9). Iacob Bologa sub semnătura W. Z. a trimis o corespondență *Gazetei Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 4, datată Cluj, 21 ianuarie, pentru a anunța că în Guberniu o singură voce (a lui I. Măcelariu) a apărât petiția Bariț-Rațiu.

¹⁰ Petiția Bariț-Rațiu n-a avut oricum rezultat politic concret întrucât monarhul era înțeles cu politicienii maghiari să realizeze o bună parte din constituția ungurească din 1848, cu un caracter centralist și oprimator în raport cu slavii și românii din Ungaria istorică. Acest document programatic pasivist constituie însă o importantă acțiune a rezistenței naționale. Dar, și cei 29 de activiști români, membri ai dietei din Cluj, au apărât cu un an înainte autonomia Transilvaniei și au negat competența și validitatea dietei clujene reacționare, chiar din interiorul ei. Nici acțiunea lor însă nu a avut un rezultat politic concret. Deci, alături de pasiviștii cîți și activiștii apărâu prin tactici diferite același program național; pasiviștii din afara forurilor legislative, iar activiștii din interiorul lor. De aceea considerăm ca nedorite și regretabile polemicele publicistice dure declanșate între pasiviștii, grupați în jurul Blajului și a lui Bariț-Rațiu, Fekete Negruțiu, Bologa etc. și activiștii, concentrați în jurul *Telegrafului român* și a mitropolitului ortodox Andrei Șaguna.

¹¹ Și aceasta să ajute la aducerea aminte asupra celor de odinioară.

¹² *Românul* din 24 și 25 decembrie 1866 publicase un lung articol semnat N. P. în apărarea tacticii activiste și a mentorului ei principal Andrei Șaguna. Sînt relevante alături de meritele acestuia în elaborarea legilor democratice de la Sibiu din 1863/1864, cîți și rezistența antiunionistă a deputaților români conduși de Șaguna în cadrul dietei clujene din 1865. Corespondentul afirmă că românii trebuiau să-și apere în mod activ programul național alături de dieta din Cluj, cîți și la cea de înconorare de la Pesta, în pofida atmosferei ostile a majorității maghiare reacționare din cele două foruri legislative. În articol se afirmă pe bună dreptate că Șaguna sau *Telegraful român* nu erau vinovați de abrogarea dietei sibiene, de schimbarea sistemului politic în favoarea maghiarilor, sau de faptul că șefii acestora nu mai tolerau convocarea unui congres național românesc. Considerînd comitetul permanent din 1861/1863 ca singurul for îndreptățit să ia inițiative în mișcarea națională, corespondentul activist nu privește cu ochi buni acțiunea „privată” a lui Bariț și Rațiu, exprimîndu-și dorința ca memoriul să fi fost dus la Viena de către Șaguna. Auzind comentarii despre acest articol, Bologa, pasivist convins și adept al înlocuirii prelaților din fruntea mișcării politice, își manifestă dezaprobarea și dorința de a-l vedea combătut în presă. De fapt corespondența N. P. inserată în *Românul* din 24 și 25 decembrie 1867, constituie un răspuns la o corespondență pasivistă semnată D. I. și publicată tot de *Românul* din 18 noiembrie 1866. În corespondența pasivistă Andrei Șaguna și adepții tacticii activiste sînt aspru criticați și combătuți, mai mult, mitropolitul ortodox era acuzat că a sprijinit noul sistem politic (ceea ce evident era o exagerare făcută în focul polemicii declanșate între activiști și pasiviști).

¹³ Adnotarea lui G. Bariț la fila 241: „1867. Ianuarie Jac Bologa, Răsp. 25 ian.”.

IV

[Cluj], în 7 ianuarie 1967

Sub semnul ăsta am zis ieri noapte că-ți voi mai scrie în astă seară. Știam adecă, că azi voi avea scsiune și nu-ți voi putea scrie pînă iară noaptea, cum ți-am scris ieri noapte pînă cătră unu. Acum sunt 10 ore și încep a-ți scrie. Sunt tare iritat. Deci dacă voi estemporiza ici colea, să nu te miri de mine. Cauza iritării mele o vei afla în cele următoare.

242 Greco-orientalii români din Cluș avu demult, demult, un protopop anume „Fulevici“. Dintre copiii acestuia unul, care s-a numit Foljovics Io[z]si a părăsit religiuena strămoșească / și națiunea sa ca să încapă la Gubern și să se facă ceva scriitoraș încă înainte de [1]848. A trecut la religiuena catolică, dar *romano-catolică*, își luă o ungueroaică de soție, carea încă a fost catolică și produse copii cu ea, pe carii îi cresc *catolicește și ungurcește*.

242 v Unul din fiii lui „Io[z]si“, anume „Fuljovics Sándor“, începu *per fas et nefas*¹, la 1861, ca practicant la Gubern. Zic *per fas et nefas* pentru că dumnealui nu absolvasă drepturile, și așa, după legile la a căror continuitate se tot provoacă / vecinicii noștri inimici și asupritori, nu avea dreptul să-l primească la Gubern, iar după legile vigente e de tot oprită primirea unui nejurist la concept fără de concesiunea mai înaltă. Fiindcă tînărul învățase puțin, îi lipsea cunoștința legilor și avea prin urmare puțină apititate în oficiu, de o parte; iară de altă fiindcă ungurii la Gubern sunt mulți, absoluți în drepturi și capaci. El ca ungar nu avea nici un prospect a avansa, însă cît / de curînd și încă afară din ton vrea foarte tare. Ce să facă dară ca să-și ajungă scopul? Iacă ce: să părăsească și el religiuena catolică cu acea perfidie cu care părăsisă tatăl său religiuena greco-orientală. Dar pentru ce? Pentru că greco-orientalii sunt puțini la Gubern și așa trebuie el ca greco-oriental să se facă îndată și concipist gubernial, deoarece ca greco-oriental mai poate zice și aceea că e / român. Încă pînă 243 v era încă *in forma* catolic, pe la 1863, ceru un post de concipist merit pentru greco-orientalii, cu cuvînt ca și el ar fi greco-oriental. Nedovedind însă asta cu nimica, fu respins cu pudoare și patronii lui — ungurii din gubern — carii afirma că și el va fi neunit, pentru că moșul lui fu protopop neunit, ieși rușinați spunîndu-li-se că ei bine știu că / tînărul e catolic și ungar, dar nicidecum român, apoi nici că are calitățile cerute de lege, nu e jurist absolut. Cu ăștea însă nu se odihni tînărul nostru. Își procură un atestat de la popa catolic mai în anii trecuți — îmi pare acum doi ani— prin care arată că s-ar fi dechiarat că trece la biserica greco-orientală. Mai departe își scoasă o adeverință, nu știu de unde, / prin carea dovedește că ar fi depus acum un an examenul de stat ca jurist absolut de mai acum trei ani. În urmă îi luă fata consiliarului Alexandru Lazăr de soție. Acuma iaca greco-orientalul, iaca juristul, iaca românul în tâlpi. Și cum să nu fie greco-oriental pentru că la Paști și la Crăciun a fost și în biserica în carea slujea moșul său ca preot gr / [eco] oriental, din carea s-a nutrit patosul său și pe carea o părăsiră acesta!

244 v Acum să vezi și să auzi vaiete și țipete: că greco-orientalii au prea puțini oameni la gubern și că trebuie să mai facă un concipist de regiunea aceasta. E prea drept că greco-orientalii sunt mai puțini reprezentați la Gubern, pentru că, cu mic cu mare, 245 v de abia sunt șase indivizi de legea aceasta la Gubern. Românii însă greco-orientalii / a mai vrut să rămînă așa cum sunt, decît să vadă ocupîndu-se vreun post merit pentru ei de cătră un asemenea neofit, de un Foljovics Sándor, care nu are calitățile cerute, nu știe limba românească, nu are nici un simț românesc, e de tot necunoscut la români, în sfîrșit nu e român pînă atunci cel puțin pî / nă nu va da un semn cît de micuț despre românitatea lui.

246 Și totuși ce se întîmplă? Spre cea mai adîncă vătămăre, mîhnire, indignațiune a românilor, denumi Gubernul în sesiunea de alaltăieri pe Foljovics Sándor de conceptist gubernial și făcu prin aceasta numai socrului lui, consiliariului Lazăr, plăcere. Nu-ți poți închipui / ce adîncă durere, ce zguduire de suflete a produs această denumire la români. Ei se întrebă acum unde se întîlnesc: oare ce va fi din copiii noștri în asemenea înpregiurări, dacă ei vor purta vestminte europene și nu costum unguresc ca Foljovics? Oare nu vor fi siliți a ostenta că nu știu românește, /

că nu au nici un simț românesc, că se lapadă de părinții lor, numai ca să poată ajunge ceva? De vor merge tot așa treburile, apoi să nu vă mirați, dacă veți vedea cîți și mai cîți români renegați!

247 v Din mila lui Dumnezeu avem noi destui tineri înzestrați cu toate calitățile cerute. Cum a putut dară Gubernul să ne vatârne într-aiută? / Doară ni se va da ocaziunea a i-o spune de altă dată. Pînă atuncea ne exprimăm numai durerea noastră ce[a] nemărginită și că pe concepistul Foljovics nu-l privim de român pînă atunci, pînă nu va dovedi că e întru adevăr român!

248 Premisele sunt cauza iritării mele. Din / ele poți să faci tu un articol cît de bun, de ce te și rog, însă cu acel adaos ca nu cumva să fie undeva pomenire despre mine, pentru că cu înțelegînd ce are în gînd gubernul, am strigat în dreapta și în stînga
248 v asupra intențiunii lui, începînd de la cel mai mare pînă la cel mai mic / și totuși a deferat înțelegerilor lui Lazăr, care și-a încărcat sufletul cu o astfel de batjocorire a națiunii noastre. Îl compătutesc, dar nu mă mir de el, pentru că văd că copiii lui nu știu o bambă românească, apoi, zău așa lesni îi concede inima a-și înălța pe ginerele
249 său pe contul nostru. Un asemenea / tractament al Guberniului cu noi ne-a dus la cugete grele.²

Ei, multe aș mai avea de a-ți spune, frate George. Mi-aș mai descărca inima de dureri. Una, carea știu că te interesează totuși, ți-o mai spui, deși togma a bătut 12. Referentul petițiunii voastre fu acela pe care dieta din Săbii îl făcură președinte³, de
249 v unde a ajuns acum preaputernic. Mare p[orc] d[c] c[îine], vulpe, ipocrit.⁴

¹ Cu drept și fără drept.

² Problema numirii renegatului Foljovics Sándor în Guberniu va fi comentată public și în *Albina*, II, 1867, nr. 11 — 118. Comentarii și în scrisoarea VI, n. 9.

³ Gustav Groisz.

⁴ Adnotarea lui G. Bariț la fila 249v; „7 ian. 867”.

V

Cluș, în 19/31 ianuarie / 1 / 867

Frate George!

Ian cetește rogu-te cele alăturate scrise azi-noapte în fuga mare și caută — dacă le afli de vrednicie — ca să iasă undeva în toată extensiunea lor la lumină.¹ Mi-ar plăcea tare să iasă în public, mai cu seamă pentru a doua parte a lor, în carea s-ar putea face modificări stilistice, nu însă și de acela care ar schimba ductul ideilor.

La epistola ta primită alaltăieri, pentru care îți mulțumesc frățește, îți voi răspunde de altă dată, pentru că azi am sesiune.

Să fiți ai lui Dumnezeu! Al tău

frate.² /

250

¹ Vezi *Albina*, II, 1867, nr. 11 — 118 și n. 1 a scrisorii IV, n. 9 a scrisorii VI.

² Adnotarea lui G. Bariț la fila 250v: „1867, Cluș, 19/31 ian. Iacob Bologna”.

Mult iubite frate George!

Să-mi crezi că și pe noi ne-a ajuns dorul de tine togma așa precum, după epistola ta din 9 ale curgătoarei, te-a lovit pe tine de noi. Dar ce-i vom face dacă nu-l vom potoli pînă una alta prin înfîlniri de acestea, prin scrisori? Eu altul expedient, pînă vom vedea ce va mai da Dumnezeu, nu aflu, pentru aceea îți scriu și-mi ușurez sufletul.

254 Fratele Ilie s-a întors — nu după cum sună telegramele — duminica, ci miercuri, după aceea. Toți ai noștri de aici au alergat de i-au gratulat și i-au / mulțămît pentru cele ce a făcut în dieta maghiară.¹ Eram și eu de față cînd îi gratulară juriștii noștri de aici și îmi plăcură discursul alesului lor; pentru aceea și mijlocii de mi-l dădură în scris. Precum vezi, unii tineri cred că cît vor scrie confuz, numaidecît scriu pe sus. Nu-mi place discursul lor scris așa, precum îmi plăcură cel rostit de ei. Cu toate acestea-l alătur aici % și tu vei vedea apoi cum îl vei încrebui², dacă-ți mai adaog că și din alte părți românești i-au venit și-i vin gratulațiuni fratelui numit³, și așa îmi poci închipui cîte și ce mai gratulațiuni va primi doctorul Hodoș⁴! / Vezi, ăla e om! Dumnezeu să ni-l înă! De făcea toți ai noștri transilvani ca Măcelariu și Hodoș, îmi luam căciula înaintea lor. Ilie însă îmi spune triste, de tot triste fapte despre căpitanul suprem învecinat cu voi⁵, fapte care nu stau nicidecum în consonanță cu cavalerismul. Îmi spune că ceilalți trei români transilvani⁶ s-au fost înțeles cu el înainte de a sosi Pușcăriciu ca să-l spirigiunească în dietă. apoi să vină cu el deodată acasă. După ce a sosit însă Pușcăriciu, s-au schimbat oamenii mei, pentru că acesta le-a zis, cum că trebuie să se ducă mai înfii de toate și să se închine miniștrilor și să se cerce a mijloci / o tranzacțiune. Acestei tendințe pușcăricene se împotrivi Ilie și așa marele căpitan s-a dus la cortenire⁷, dar ceilalți români transilvăneni nu sprigini pe Ilie, nici nu veniră cu el acasă. Au rămas acolo pe mîna Pușcăriciului, care îi va purta el pe la icoane. Cu un cuvînt, Ilie zice că niciodată nu i-a trecut prin minte că ar putea fi Pușcăriciu un om atîta de stricat.

255 De secunda, toți ai noștri, apoi tîndalele de sași, lui Măcelariu și mai cu seamă lui / Hodoș, proptea cauza Transilvaniei așa, cît anevoie o putea clătina contrarii autonomiei ei. Mă mir și iară mă mir de sași. Cine are mai mari și mai vederate foloase de la prezenta stare a Ardealului, decît sasul? Și cine apără mai pușin autonomia Ardealului decît sasul? Mare cînie, mare ticăloșie! Oare nu perfidie? *Oh nicht etwas dahinter stecke*⁸ Mai știi, nu cumva și-au croit ei drumul înțelegîndu-se cu puternicii de azi? Se înțelege, în contra noastră.

256 Articulul tractatoriu de / neofitu F[oljovics] ieșit în *Albina*⁹ a mulțămît pe tot românul curat la inimă și a stors mărturisirea președintelui dietei noastre¹⁰: *igaza van*¹¹. Bine a știut dumnealui ca să valăme națiunea noastră. Poate însă că nu a presupus că se va publica nedreptatea comisă de Gubern. Încă o să-și mai audă el buchii! Cele ieșite în *Concordia* fuse foarte puține, însă totuși de ajuns ca să scoată și pe doctori în drepturi din flecmă.¹² Să stăm pușintel aici. Cele scrise de dr. Borcea nu pot rămînea nesbiciulate.¹³ Primul lui articol¹⁴ / se poate combate de ajuns prin celea ce se cuprind în scrisoarea, mi se pare din Făgăraș, a lui I. P., unde vin întrebările cele multe, care toate ar trebui să li se pună. Acela conclud de care e vorba acolo s-a făcut și dr. B[orcea] a tăcut. Așa știe dumnealui să-și împlinească

datoria de fiscal al clerului. Mi-ar plăcea dacă întreaga scrisoarea aceea, cu
modificațiunile și adaptările cerute de înpreguirările prezente, s-ar publica, dacă nu
în Austria, cel puțin într-un ziar / de dincolo, care mai intră și încoace. Eu aş face
257 aceste modificățiuni și adaptări, dacă aş avea scrisoarea în mână. Neavînd-o însă,
fii bun și le fă tu, sau mi-o trimite cît mai curînd, ca să răspund eu lui B[orcea] la
articulul lui întîi.

Ce se ține de al doilea articol al doctorului acestuia¹⁵, eu sunt de părere ca tu cu
tuzul dimpreună să-l dechiarăți de calumniator, de mincinos și de om de nimica pînă
nu va / cita dînsul toate acelea locuri din *Gazetă* și *calindariu* unde ați vrut să ne
257 v prăpădiți existența noastră bisericască. Așa ceva nu puteți trece cu tăcerea pentru
că, dacă ar fi drepte cele ce scrie dr. B[orcea] despre voi, noi am trebui să vă batem
cu petrii, ca pe cei mai primejdișoi inimici ai noștri, nu numai să vă afurisim *Gazeta*
și *calindariu*. Dr. B[orcea] însă, mulțumită lui Dumnezeu! — a scris mîgării și
neghiobii stricătoare, mult / stricătoare, pentru care trebuie să se pedepsească. Mă
258 mir de el pentru că nu a avut nici o lipsă a se face uncaaltă. Se strică bietul tînăr,
înzestrat altuminterea cu destule cunoștințe juridice. Păcat că așa puțină cunoștință
de lume are.

După părerea mea nu ai trebui să taci nici la celea ce a scris *Telegraful* în contra ta
despre restaurațiunea de senator în Brașov.¹⁶ Dă-le peste cap și nu-i lăsa tăcînd să îți
se pună pe cap. / De erau românii consecvenți, de ședea încă în [18]65 acasă și
258 v petiționa, cum o făcu azi-toamnă, dar cu toții, voi să zic, cu mic, cu mare, zic,
lucrurile nu veneau unde au venit. Acum numai petițiunea de azi-toamnă ne-au
scăpat de blamarea totală. Ea își va avea rezultatele sale, dă-i numai pace. Vedeți că
și foile ungurești zic, că nu vreau fuziune, ci numai uniune. Oare dacă tăcea și cei
1493, precum tac telegrafistii și cu aceștia Ranicheriștii¹⁷ / nu era mai plăcută
259 fuziunea decît uniunea?

Noi cu toții suntem sănătoși și-azi minune! — pe lîngă toate răstomăturile, care
ar trebui să ne insuffle griji, încă și voioși. Nu ne pasă. Ne vom lupta cu toate cîte
vor mai veni bărbătește și credem cu tărie și sînțenie cauzei noastre naționale și în
autonomia Ardealului. Amin!

Vorbînd tu despre canoane îți faci socoteala fără de „canoniști“. Nu trebuia să uiți
/, frate, că canoanele fără „canoniști“ nu plătesc nimica, apoi aștia sunt oameni tare
procopsiți, prudenți, circumspecți, și așa se aplică canoanele cum e mai bine. Dacă
259 v ele nu sună așa cum ne-ar plăcea să sune, le zic „canoniștii“ *heist nichhts, gehst
aussi*¹⁸ și după ce s-a făcut lucrul în contra canoanelor și se află cineva și zice că s-
a comis o sărădelege sau o sărădecanoane, i se răspunde din partea „canoniștilor“ cu
„a fost voia lui Dumnezeu“, pentru că știi tu, că și țiganul / a zis „dacă vreau are,
260 dacă nu vreau nu are iapa mînz“, apoi țiganul încă e isteț al dracului. Numai
„canoniștii“ să trăiască, apoi vor afla ei și pentru noi vreun canon, pentru că am
auzit și noi cum și ce a făcut popa ăla, de aflase vlădica și pentru clientul lui un
canon. Popa a trimis pe un client al lui la vlădică cu o rugare. Așa l-a alduit
zicîndu-i că nu află canon, după care i-ar putea împlini voia. Asta o spune omul
popei, care-i zice: „taci tu mulcum, că știi eu unde-i canonul ăla bun“. Se duce
popa la vlădica „de acasă“ și află canonul. Să ne înfîlmim sănătoși! Amin.¹⁹

260 v ¹ La 7 martie 1867 Ilie Măcelariu a vorbit românește în dieta pestană; fiind însă întrerupt de
majoritatea maghiară și pentru a putea fi înțeles, Măcelariu le răspunde în maghiară, criticînd legislația
exclusivistă și reacționară privind decretarea limbii maghiare ca singura limbă de stat în parlament și
apărînd legislația democratică sibiană din 1863/4, deci implicit principiul egalității limbilor naționale în
viața constituțională. Reîntors la Cluj, trimite prin poștă președintelui dietei (după ce acesta refuză să-l
primească din mîinile lui la Pesta) un memoriu pentru apărarea autonomiei Transilvaniei. Vezi Dumitru

Suciu, *Activitatea lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (1865 — 1867)*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*, Cluj, XIV, 1971, p. 144 — 155.

² Toate datele din această scrisoare au apărut, prin intermediul lui George Bariț, în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 21, la capitolul *Cluj, 19 martie*, semnat W. Z. Acestea erau deci literele uzitate de Bologa în corespondențele politice. Ele au fost alese sau de Bologa, sau — în înțelegere cu Bologa desigur — de redacția *Gazetei*, care semna astfel știrile venite de la el. În corespondența ziaristică se afirmă că printr-o clujenii care l-au felicitat pe Măcelariu se aflau și tinerii studenți români de la academia de drept; nu se amintește însă nimic despre discursul rostit de unul din ei cu această ocazie și nici Bariț — deși a primit de la Bologa discursul scris — nu îl publică în coloanle *Gazetei*.

³ Ilie Măcelariu primise într-adevăr multe telegrame și scrisori de recunoștință pentru curajul dovedit, din Cluj, Brașov, Făgăraș, Silișvașul de Cîmpie, de la tinerii din Oradea, alegătorii și românii din Teaca, Poiana, Bod, Dobra. O adresă de felicitare și îmbărbătare îi sosește chiar din îndepărtatul Torino, de la un grup de liberali italieni în frunte cu profesorul Veggezi Ruscalla (vezi Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Ilie Măcelariu, f. 78 — 83; *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 21, 27, 28, 31; *Albina*, II, 1867, 41 — 148, nr. 44 — 151). Despre adresele românesci și criticile presii maghiare împotriva lui Ilie Măcelariu, vezi Dumitru Suciu, *Activitatea...*, în *An. Ist. Arh. Cluj*, 1971, p. 153 — 154; Idem, *Date noi privind contribuția lui Ilie Măcelariu în lupta românilor împotriva dualismului*, în *An. Inst. Ist. Arh. Cluj*, XVI, 1973, p. 219 — 220.

⁴ La 8 martie 1867, Iosif Hodoș ia cuvîntul în dietă spre a apăra autonomia administrativă și legislativă a Transilvaniei față de Ungaria, întrucît în ziua precedentă maghiarii nu au avut „paciiența și indulgența” de a-l asculta vorbind pe Ilie Măcelariu, deputat din Transilvania. Discursul în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 19. Iosif Hodoș a primit adrese de adepziune de la Brașov, Blaj, Făgăraș. Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 21, 22, 25. El a fost primit sărbătorește de românii din Abrud în Vinerea Paștilor. Călăreții români purtau flamuri naționale pe care era scrisă lozinca „Independența Transilvaniei; an 1863/4”. Descrierea acestei mici sărbători naționale, cu adinci semnificații politice împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria și a întregului sistem statal dualist, în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 32.

⁵ Ioan Pușcariu, căpitan suprem al districtului Făgăraș, adept al tacticii moderate în clubul deputaților ardeleni din dieta maghiară.

⁶ Ioan Tulbașiu, Ioan Balomiri, Ioan Moldovan.

⁷ Într-adevăr, Pușcariu a dus tratative cu politicienii maghiari. Știm în mod cert că după unele discuții privind raporturile dintre Transilvania și Ungaria, contele Miko i-a mai acordat o înțîlnire în după amiaza zilei de 4 martie (vezi B.A.R., ms. rom. nr. 997, f. 42). La aceste înțîlniri și tratative Pușcariu merge singur, fiindcă Tulbașiu, Balomiri și Moldovan se abțin, la insistențele lui Măcelariu, care nici nu vrea să audă de ele. Totuși, în vara lui 1867, deputații români ardeleni, conduși de Pușcariu și Bohățel duc tratative cu Deak la hotelul „Regina Angliei” din Pesta (Măcelariu absent din nou). Ele vor fi conținuate — fără succes — în 1868 de Pușcariu și Bohățel singuri, fiindcă ceilalți deputați vor fi cîștigați de Ilie Măcelariu.

⁸ Dacă nu se ascunde ceva îndărătul lor.

⁹ *Albina*, II, 1867, nr. 11 — 118 publicase o corespondență din *Transilvania*, I *faur n.* semnată „G.I.P.”, privind nedreptatea comisă de Guberniu prin angajarea renegatului Folyovits Sándor, ca funcționar gubernial de naționalitate „română” și religie „ortodoxă”. Acest „român” nu știa de fapt românește, deoarece, încă tatăl său trecuse la romano-catolicism și se maghiarizase; „Revenirea” lui Folyovits Sándor la religia ortodoxă, în vederea ocupării postului gubernial, nu avea nici o valoare practică pentru români. Guberniul maghiar din Cluj în așteptarea caderii *Transilvaniei* sub „verga cea blîndă a legilor ungurene și a ministerului din Pesta” — cum afirma cu ironie corespondentul „G.I.P.” — angaja funcționari așa-ziși „români”, care să redacteze toate actele oficiale în limba de stat maghiară. „G.I.P.” observă caustic că, angajînd asemenea funcționari „români”, politicienii maghiari urmăreau să scutească și să scape pe românii „de atîtea spese”, cerute de necesitatea cultivării și folosirii limbii române în administrația de stat. Referindu-se la aceste practici, redacția *Albinei* scria: „bunul Dumnezeu să ferească toate limbile pămîntului de asemenea înfăptuire a egalei îndreptățiri naționale”. Nu se poate stabili cu certitudine cine e corespondentul G.I.P.; poate fi afit Bologa, cit și Bariț. În scrisoarea din 19/31 ianuarie, Bologa îi cere lui Bariț ca cele relatate să fie prelucrate de el și să apară în public cu unele modificări stilistice, „nu însă și de acelea care ar schimba ductul ideilor”. Alteori, Bologa îl roagă direct pe Bariț să compună un articol „cît de bun” în legătură cu acest caz, dar, în articol, să nu amintească nimic despre el. Dacă Bariț și nu un alt transilvănean, care cunoștea tot afit de bine ca Bologa cazul Folyovits, trimite corespondența *Transilvaniei*, I *faur n. Albinei*, atunci, inițialele G.I.P. îl designează pe Bariț. În acest caz corespondența le aparține amîndurora — deci și lui Bologa și lui Bariț — întrucît primul a furnizat materialul și al doilea l-a prelucrat.

¹⁰ Dacă prin „dieta noastră” Bologa înțelege dieta sibiană, atunci e vorba de Gustav Groisz.

¹¹ Aveți dreptate.

¹² În *Concordia*, VII, 1867, nr. 20 — 587 sub titlul *Rășinari, 14 martie 1867*, pasivistul V. Roman dezmințe că ar fi autorul corespondenței, apărute tot în *Concordia*, VII, 1867, nr. 12 — 579, cu privire la comportarea studenților români juriști din Sibiu sau furtul de bani de la cancelaria mitropolitană, din decembrie 1866 și rămas neclarificat pînă la acea dată. V. Roman arată că a fost acuzat de a fi raportorul tendențios din *Concordia*, nr. 12 de către activiștii sibieni; aceștia încercau să lovească „în cap cu tot felul de mijloace pe toată lumea, care în cele politice nu e de părerea lor”. Redacția *Concordiei* declara în interesul adevărului că relațiile din nr. 12 „nu ni le-a făcut dl. V. R.”.

¹³ Începînd de la acest pasaj, în coloanele *Gazetei Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 24, apare, aproape cuvînt cu cuvînt, conținutul acestei scrisori sub titlul *Cluș, 30 martie (Extras)*, semnat W. Z. În polemica dintre *Gazetă* (pasivistă) și *Telegraful român* (activist) se reiau disputele din 1855 cînd episcopia sibiană luase măsuri împotriva unor scrieri din *Gazeta* unită, care, după părere ei, loveau în interesele ortodoxismului. Pasiviștii îi acuzau pe activiști că interdicția citirii *Gazetei* se menținea și în 1867. Dr. Ioan Borcea combate asemenea acuzații.

¹⁴ Primul articol al lui Borcea apare în *Telegraful român*, XV, 1867, nr. 14. Protestează împotriva neadevărurilor „cu tendințe malițioase” cuprinse în *Concordia*, VII, 1867, nr. 12 — 579, care se refereau la furtul de bani și arată că el ca „fiscal al clerului” a făcut tot ce i-a stat în putință pentru descoperirea vinovatului; de asemenea, corectează unele neadevăruri legate de împrejurările furtului, suma furată și mersul cercetărilor și ia apărarea studenților din Sibiu.

¹⁵ În al doilea articol al lui Borcea în *Telegraful român*, XV, 1867, sub titlul *Afurisenia Gazetei*, Borcea afirmă că măsurile din 1855 — care nu erau valabile și în 1866—1867 — nu „afuriseau” și nici nu „ciumau” în întregime *Gazeta*, cum susținea corespondenții pasiviști, ci sfătuiau populația ortodoxă să nu citească articolele care loveau în interesele ortodoxismului, ale bisericii ortodoxe și așezămintelor ei, sau încercau să diminueze meritele congresului ortodox din 1850. Pasivistul și ortodoxul Bologa afirmă însă că de fapt nici *Gazeta*, nici calendarul lui Bariț nu au atacat realmente și în mod periculos interesele ortodoxismului. Reacția *Gazetei*, XXX, 1867, nr. 24, exclamă: „Pentru D-zeu, încetați”.

¹⁶ *Telegraful român*, XV, 1867, nr. 13 sub titlul *Brașov în 18/6 februarie 1867*, referitor la alegerea unui senator brașovean în locul decedatului Constantin Ioan, critică sever atitudinea prea moderată și împăciuitoare adoptată de Bariț în fața membrilor sași majoritari ai centumviratului Brașovului, cu acest prilej. *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 11, îl seuză pe Bariț, explicînd mai pe larg intervențiile lui, care ar fi corespuns principiilor luptei naționale românești pentru reprezentarea proporțională în adunările municipale. Bariț făcuse referiri la niște legi noi care trebuie să apară în legătură cu reprezentațiunile municipale. Deocamdată însă, la Brașov, spre nemulțumirea românilor, a fost ales senator sasul Francisc de Brennenberg, secretar de tribunal. După părerea noastră Bariț a evitat certurile prea violente cu centumvirii sași și nu a acordat o importanță prea mare alegerii unui senator român, pentru a obține mai ușor alianța patriciatului săsesc în lupta pentru menținerea autonomiei Transilvaniei. Trebuiau, deci, evitate fricțiunile româno-săsești. Adevărul este că în ședința de alegere Bariț a fost mai moderat decît ceilalți centumviri români, care în mișcarea națională erau adepții activismului politic; aceștia au militat pentru alegerea unui senator român.

¹⁷ Deși deocamdată Bologa este nemulțumit de tăcerea lui Iacob Ranicher, totuși, în 1868, deputatul sas va lupta în dieta maghiară pentru păstrarea unor elemente de autonomie a Transilvaniei și în cadrul noilor combinații politice de după 1867 (fără rezultat practic însă).

¹⁸ ... nu înscamnă nimic, ieși afară.

¹⁹ Adnotarea lui G. Bariț la fila 254r; „Res. în 11 ap. și remisă a lui cea din 18 ian.”

VII

Săbii, în 28 dec/embrie/ 1867

Frate Georgie!

Te rog mai înainte de toate să primești cordiala, frățeasca mulțumită pentru toate cîte ai făcut în favoarea mea. Eu, frate, îți mărturisesc avînd inima curată și mîini nepîngărite, sunt fălos pe trecutul meu, pe faptele mele și nici fatalitatea carea mă lovi mai deunăzi nu e în stare a-mi nimici curagiul, pentru că aceea nu e provocată prin faptele mele, ci e *productul inimii cei de fiară, e fatul aceluia blăstămat căruia*

cu tot dreptul ascrie întreaga noastră națiune starea ei prezentă, despoiată de influință, carea și-o a fost cîștigată prin congresele sale.¹ Eu, crede-mi, nu sum îmbrîncit, ba din conură mă aflu în urma nedreptății carea mi se făcu², / mai îmbărbătat, mai încuragiat. Și cu toate acestea îmi căzu foarte bine simpatiile expruse în *Gazeta* în favoarea persoanei mele.³ Îți mulțumesc încă o dată de tot frățeste pentru căldura ce mi-ai arătat în „zîoa năcazului“!

271 v *Eu vreau și trebuie să vorbesc cu tine cît mai curînd, ca să te informez despre toate. Voi cugeta asupra modului întîlnirii, carea să o știm numai noi amîndoi și ai noștri. Cugetă și tu asupra lui și de-l afli mai curînd decît mine, mi-l împărtășește. Pînă atuncea ascultă; vărul, acuma președintele tău⁴, era pe ci, pe ci, să-i deie — precum zice el — „d[ra]cu[lui]“. Ne-a succes însă nouă, adecă mic, nepotului turdean⁵ și consorțiul meu de dureri Kirchner⁶, a-l abate de la ideea asta și a-l îndupleca a se duce la locul noii destinațiuni și a se lupta pentru dreptate pînă nu mai va putea, și a-i „închina“ numai atunci cînd se va convinge că nu mai are încătrău. / Mi-a promis că va pleca azi sau ieri. Voi întreba după prînz prin telegraf de a plecat sau ba, ca să știu încătrău să îndrept gratulațiunile la Anul Nou.*

272 *Eu părăsii locul luptelor și al năcazurilor vineri ce trecu și ajunsei duminecă aici la ai mei. Înainte de plecare îmi dăduj hîrțiile spre pensionare în mîinile vărului și-mi luai zîoa bună și de la șeful țarei⁷. Am convingerea plăcută că se căiesc acum aceia și se rușinează carii s-au făcut *unelte* spre *delăturarea mea vrăjitorului astuia de aici*⁸. Ce vor mai face cu mine, vom vedea. Eu însă rămîn consecvent întru toate. Ce vreau să facă, îți voi spune, numai să ne întîlnim. Am să-ți împărtășesc *întîmplări* foarte momentoose. Spune-mi unde să ne întîlnim fără de a sîrni atențiunea celor blăstămați./*

272 v *În Turda durmii la nepotul Ioan, pe care-l făcui cunoscut în toate. Aici aflai de la ai mei că ticăloșii din ulița fratelui Ilie⁹ au săltat de bucurie cînd au cetit delăturarea mea și au văzut că, după credeul lor, s-a sfărmat *cuibul popp-bologaian*.¹⁰ Dar nu le va dura lung bucuria. Apoi eu allîndu-mă aici nu mă voi purta așa cît să li-o îngraș. Pînă acuma am făcut o singură vizită pe vreo 10 minute la marcele... și mi se pare că l-am adus în o perplexitate de carea nici idee nu avusă. Poate că dînsul aștepta să mă vadă dălăbăzat, făcîndu-i mătăanii și rugîndu-l de patrociniu. Se înșela, pentru că eu mă înfățișai încuragiat, nu pomenii nici un cuvînt de mine. El încă evită ca focul atingerea cordei aceea, pe carea i-o voi rupe cu în ochi la timpul său, *acuma însă mai tac, în interesul meu propriu*. / Mi s-a dat adecă, frate bun, încă acolo în locul luptelor de priceput, că *ăsta de aici sau să nu știe nimica despre toate celea ce au să se mai facă cu mine, sau să se cîștîge pentru mine. Cînd l-aș ruga, l-aș cîștiga; eu însă în vecii vecilor nu-l voi ruga și așa el trebuie să știe aceea* numai că sum pensionat și că se poate bucura. Din aceasta dară vei vedea că șirurile premergătoare *sunt numai pentru tine*.*

273 *Aș avea de a-ți scrie două zile, dar nu mă încumet. Pînă ne vom vedea te rog dară, ca dacă mai lași să iasă ceva în favoarea mea, nu prea atinge cauzele din care sum delăturat, ci dă expresiune durerei generale cauzate prin ea și credinței că după ce se vor convinge competiții despre însușirile / mele vor îndrepta lucrul, precum vor griji de toți aceia români carii azi se află fără vina lor scoși din servițiu.*

După ce mă voi așeza pușintel, îți voi ajuta și eu în unele ca acestea.

Să fii sănătos, frate Georgie. Anul Nou să-l ajungi sănătos și în pace cu întreaga ta familie.

Primește sărutări sincere de al tău frate,

*Iacob*¹¹ /

273 v ¹ Aluzie la Andrei Șaguna; Bologa crede că și intrigile lui Șaguna au contribuit la pensionarea sa
140

împurie. Pasivistul Bologa reia vechile acuzații împotriva lui Șaguna, formulate în 1865 în legătură cu faptul că acesta nu a luptat pentru convocarea unui congres general al românilor transilvăneni. Referindu-se la schimbările politice de atunci, care erau defavorabile națiunii sale, Șaguna afirmase: „pot să plîng, dar nu pot să ajut”; astfel, mitropolitul ortodox, om politic realist, lăsa să se înțeleagă că în pofda tuturor eforturilor românești, politicienii maghiari și monarhul, care se aliase cu ei, n-ar fi admis convocarea unui congres românesc. Șaguna era pentru continuarea luptei naționale în mod activ, în interiorul forurilor parlamentare oficiale și legale, din moment ce situația politică nu mai făcea posibilă susținerea luptei și programelor în cadrul unor congrese sau conferințe, ca cele din 1861/1863, pe timpul lui Schmerling. Deci, în 1865, vinovați de faptul că românii nu puteau să-și țină congrese, erau în primul rînd politicienii maghiari și nu Șaguna. Dar pasiviștii l-au criticat aspru pe mitropolitul ortodox, fiindcă nu s-a raliat tacticii lor și nu a acceptat să lupte alături de Șuluțiu pentru obținerea aprobării unui congres politic românesc. Reproșurile au continuat și în anii următori lui 1865.

² La 9 decembrie 1867, împăratul Francisc Iosif I, ca rege „constituțional” al Ungariei, semna la Schönbrunn, rescriptul prin care transfera Tribunalului Suprem al Transilvaniei la Curtea Supremă de Justiție din Pesta, ca secție a acesteia. Cu această ocazie s-au făcut restructurări în persoalul Tribunalului. Dacă o parte a acestuia, în frunte cu Basiliu Ladislau Popp, a fost menținută și transferată la noul sediu, românul Iacob Bologa, sasul Frideric Kirchner și maghiarul Samuel Fekete au fost pensionați, sau — cum spunea rescriptul — au fost puși „în stare de odihnă după normativ”. Decretul din 9 decembrie 1867 în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 99.

³ În *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 96, sub titlul *Funcționarii delăturați. Educațiune și profesiune politică*, Bariț a scris despre persecuțiile îndreptate împotriva unor funcționari din justiție. El afirmă că este persecutat unul din cei mai de fruntă membri ai ramurei judecătorești, „român de naștere, om activ, deștept, uman, necoruptibil”, pe motiv că în 1861 s-a împotrivit planurilor unioniste ale baronului Francisc Kemenyi, cancelarului aulic al Transilvaniei.

⁴ Ladislau Basiliu Popp, ales la adunarea „Astreii” din Cluj, președintele acesteia. Barițiu era secretar I al „Astreii”. De aceea Bologa folosește termenul „președintele tău”.

⁵ Ioan Rațiu.

⁶ Membru sas al Tribunalului Suprem al Transilvaniei, care a fost pensionat o dată cu Bologa. Era deci „consorțiu de dureri”.

⁷ Contele Emanuel Péchy, comisarul regal pentru Marele Principat al Transilvaniei, trimis de guvernul Andrássy să pregătească terenul pentru punerea în practică a legilor VII de la Pojón și I de la Cluj din 1848, privind uniunea Transilvaniei cu Ungaria.

⁸ „Vrăjitorul” din Sibiu, Andrei Șaguna.

⁹ Ilie Măcelariu. Probabil se referă la strada Măcelarilor din Sibiu, unde se afla sediul Mitropoliei Ortodoxe. Vezi și scrisoarea IX.

¹⁰ La Cluj studenții români de la academia juridică s-au grupat încă în anii regimului Schmerling în jurul vicepreședintelui Transilvaniei Ladislau Basiliu Popp, a consilierilor guberniali și a altor funcționari români din guberniu.

¹¹ Adnotare a lui G. Bariț la fila 273v; „Resp. 25/13 ian.”

VIII

Sâbii, în 9/21 ianuarie 1868.

Frate George!

Ai primit scrisoarea mea de mai deunăzi? Ce zici, unde să ne întâlnim? Pînă atuncea iată ceva pentru *Gazeta*. În 7/19 ale lunii acestea a sosit aici, în Sâbii, o deputațiune din Orăștie stătătoare din Pap István primul paroc ev[angelic] ref[ormat] în Orăștie și din directorul gimnasiului ev[angelic] ref[ormat] de acolo anume Szabó, carea a adus domnului deputat de la universitatea fundului regiu, părintelui protopop și director al seminariului, Ioan Hanea, cea mai cordială mulțămîtă / pentru propunerea făcută de cătră acesta la numita universitate și în favoarea gimnasiului ev[angelic] ung[ar] ref[ormat] din Orăștie.

Descoperirea mulțămitei acesteia făcută de cătră numita deputațiune înainte de 12

ore în locuința părintelui protopop, pre cât neașteptată, reieși pre alăta mai solemnă, pentru că fiind zioa sus-atinsă totodeodată și onomastica numitului părinte, se afla spre gratulare la dînsul o mulțime de sîmători și veneratori ai aceluiași. Togma atunci cînd întră deputațiunea în casă și sub decursul orațiunei rostite / de cătră
274 v dînsa, mai intrară și alții, carii ne întemeiază aserțiunea că la solenitatea aceasta avură reprezentanți toate popoarele locuitoare în fundul regiu.

Cu mare plăcere înregistrăm îngrijirea ev[angelico] reformațiilor de institutele lor publice! Accia sunt de imitat.

Fii bun, frate George, și dibuiește tu pe cele premise pentru *Gazetă*¹, apoi ia la cunoștință că numita deputațiune s-a dus după descoperirea mulțămitei făcute lui Hannea la comesul² / și pe rînd la toți deputații universității rogîndu-i ca să realizeze propunerea lui Hannea.
275

Oare nu ar trebui să o facă aceasta din urmă și ai noștri din Brașov cît mai în grabă, pentru că informațiunile cerute în cauza aceasta de la respectivele magistratate au sosit aici.

Te sărută al tău frate,

Iacob. /

275 v ¹ Această scrisoare va fi folosită în *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1868, nr. 5, în articolul *De la Sibiu ni se scrie*. Deși în tot pămîntul crăiesc se aflau doar vreo 10000 de unguri reformați, aceștia și-au înființat un gimnaziu nou la Orăștie. La acest gimnaziu învață și un grup destul de important de tineri români.

² Conrad Schmidt, comitele națiunii săsești; va fi înlocuit după aproximativ o lună cu Moritz Conrad, neiertîndu-i-se atitudinea la conferința din Alba Iulia, din februarie 1861, cînd a votat împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria.

IX

Săbii, în 15/27 ianuarie 1868

Frate Georgie!

Cetînd faimosul răspuns dat nenei Dunca¹ la Anul Nou în *Telegraful rom[ân]* nr. 1², apoi cele ce se scriu despre Marele Vasile în N° 16 al *H[ermanstädter] Z[ei]tung*³-ului și infernalul articol „*Zur Parteistimmung der Romanen*“ din N° 20 al *H[ermanstädter] Z[ei]tung*⁴-ului, precum și fruntea *Telegrafului* de ieri⁵, am priceput numaidecît că s-a aruncat a doua „mănușă“, pe carea va trebui să o sfărîmăm, arătînd totdeodată că sunt învelite numai minciuni, insinuări diavolești și laude proprii. Am scris deci numaidecît nepotului din Turda⁶ pe larg despre lucrul acesta și l-am provocat ca să alerge la Cluș și să se înțeleagă cu Marele Vasilie⁷ despre ce e de făcut, apoi să facă. Și acestuia am scris dîndu-mi părerea într-acolo ca el / să-și publice vorbirea sa din Pesta — al cărei cuprins mi-l cam atinge într-o epistolă — în *Gazetă*, pe lîngă un articol potrivit. Eu însumi m-aș apuca de sfărîmarea „mănușei“, însă încă nu-s așezat în așa încă nu mă poci apuca de lucru serios. Dar ce voi putea, tot voi face, ca nu cumva să reiasă cu planul a mai desăgi amărîta noastră de națiune și politicește. Nu vrem a ști de „majorități și minorități“ române naționale! Acelea se plăsmuiesc numai de inimizii românilor și au de scop asemenea plăsmuirii a compromite pe cei mai demni fii ai națiunii noastre. Dacă nu-l
276

putură răsturna, încă să-l facă de ocară pe Marile Vasilie! Însă nu le va / ajuta dreptatea, Dumnczeu!

276 v

Combinarea actelor sus-atinse te va convinge și pe tine că fabrica din carea ieși *Zur Parteistimmung der Romanen* nu e lângă Dunăre⁸, ci se află lângă Cibin, în ulița de aici, care poartă polecra fratelui Ilie⁹. Mai adaog numai atîta că precum putui eu afla, Sentz și Békési sunt angajații mercenari ai fabricii acesteia.

Acum, frate George, ascultă! Eu sum îngrijat. De cînd mă aflu în Săbii, și-am scris de două ori și nu am nici cea mai mic [sic] semn despre primirea scrisorilor mele. Doamne ferește, să nu / fii bolnav! Ori doară nu ai primit scrisorile mele?

277

Rescrie-mi, fii bun, numaidecît.
Am simțit că în cercul știut de aici se bucură oamenii de un fel de împărechiere și neînțelegere iscată între tine și tizul Iacob¹⁰. Ce e asta? Te sărută al tău frate,

Iacob. /

277 v

¹ Pavel Dunca de Șajo, consilier gubernial pensionar, care, în fruntea unei delegații de români sibieni „de ambe confesiunile”, l-a felicitat în seara Anului Nou pe mitropolitul ortodox Andrei Șaguna. Dunca i-a mulțumit lui Șaguna pentru meritele lui îndelungate în lupta națională.

² În răspunsul lui Șaguna se afirmă că timp de 21 de ani, de cînd se afla în Transilvania, el a luptat pe cale legală pentru drepturile reale ale națiunii, deci, pentru acelea care puteau fi obținute în mod real și nu iluzoriu. El a asigurat grupul ce venise să-l gratuleze de Anul Nou că și pe viitor va acționa activ pentru apărarea intereselor națiunii române. Vezi *Telegraful român*, XVI, 1868, nr. 1. Bologa, pasivist, nefiind de acord cu lupta legală activă din interiorul forurilor politice existente, este nemulțumit de afirmațiile cuprinse în răspunsul lui Șaguna către românii sibieni și îl consideră ca o provocare, ca o mînușă aruncată pasiviștilor. El era pentru boicotarea acestor instituții și critica sever pe Șaguna sau pe alți adepți ai tacticii activiste. Oricum, chiar dacă pasiviștii practicau boicotul parlamentar în lupta politică, totuși unii activiști din Ardeal vor apăra autonomia Transilvaniei istorice și legislația sibiiană chiar în fața parlamentarilor și miniștrilor maghiari, deci au militat pentru programul național în mijlocul inamicilor lui și nu de la distanță sau din afară. Tocmai de aceea, Bologa și Bariș au apreciat eforturile lui Măcelariu în dieta pestană, deși ei nu acceptau intrarea în parlament ca mijloc de luptă. Lui Șaguna i se reproșează însă sever intrarea în dieta de la Cluj și în cea de încoronare de la Pesta. Dar, în dieta de la Cluj, a intrat și Șuluțiu sau Rațiu, oameni cu tot afit de mari merite în lupta națională. La Cluj, Șaguna, alături de alți 28 de deputați români a militat pentru menținerea autonomiei Transilvaniei, fapt pentru care un deputat maghiar a cerut dietei să-l dea în judecată. Mult mai tîrziu, după moartea lui Șuluțiu și Șaguna, Bariș însuși și-a dat seama că cei doi mitropoliți, ca persoane oficiale, nu puteau să nu intre în dietă ca regaliști, deci ca persoane chemate de marele principe, fără să fi periclitat securitatea bisericilor române și învățămîntul confesional național. Contemporanii ar fi trebuit să vadă că în lupta politică liber profesioniștii, avocații particulari, negustorii, proprietarii, se puteau manifesta mai liber (fiindcă în caz de represalii nu periclitau interesele unor instituții) decît o puteau face persoanele oficiale, șefii uneia sau altuia dintre bisericile române. În 1860—1864, Șaguna observînd că raporturile politice erau favorabile, a militat pentru drepturile naționale și autonomia Transilvaniei față de Ungaria, în Senatul imperial lărgit, în cele două conferințe sibiene din 1861 și 1863 și a contribuit la convocarea dietei democratice sibiene și la elaborarea legislației pozitive pentru națiunea și limba română din Transilvania istorică (Ardeal). În 1865, încearcă în mod legal să apere activ la Cluj autonomia țării. Cîntărind cu realism noile raporturi politice și constatînd tendințele și intențiile coaliției austro-maghiare, abilul Șaguna pleacă la dieta pestană și se gîndește să obțină de la acest for deosebit de ostil recunoașterea acelor drepturi care în mod real mai puteau fi smulse din mîinile putermicilor zilei. Ca persoană oficială, în 1865 — 1868, Șaguna nu se mai putea manifesta deschis în problemele politice, pentru a nu-i întăriți pe polițienii maghiari împotriva lui și implicit împotriva bisericii ortodoxe și a învățămîntului românesc; oricum aceștia erau iritați de activitatea sa națională din 1848 — 1849 (să nu uităm că la un moment dat șefii maghiari erau înclinați să amestieze pe toți conducătorii revoluției române cu excepția lui Șaguna) sau de cea desfășurată în timpul lui Schmerling. În aceste condiții, cînd polițienii maghiari s-au ridicat ca „uleiul deasupra apei”, trebuia multă dibăcie, influență și personalitate ca să obși recunoașterea mitropoliei ortodoxe și a autonomiei ei confesional școlare de către parlamentul maghiar, care nu era dispus să admită validitatea nici unei măsuri din vremea lui Schmerling (mitropolia ortodoxă a fost proclamată în 1864). Mitropolitul ortodox reușește să obțină în

1868 recunoașterea de către parlament a statutului Mitropoliei ortodoxe, fapt ce a constituit un precedent juridic favorabil și pentru recunoașterea legală a autonomiei bisericii române unite, amenințată de ingerințele bisericii maghiare romano-catolice de la Esztergom, care servea interesele claselor dominante ungare dualiste. Mitropolia unită a fost reînființată pe vremea lui Bach, epoca fiind contestată total din punct de vedere politic și juridic, de oamenii de stat maghiari. Situația bisericii unite era destul de periclitată la începutul dualismului. S-a salvat astfel pentru viitor învățământul românesc bisericesc, posibilitatea ca fiii și fiicele românilor să poată folosi limba maternă la nivel elementar și mediu, într-un stat ale cărui școli foloseau limba maghiară. Unii polițieni maghiari au criticat restaurarea Mitropoliei ortodoxe, care reunea religios pe românii din Ardeal, Banat, părțile Aradului, Crișana, Maramureș, văzând în ea o manifestare a „daco-romanismului”, și au lovit ulterior în drepturile și interesele învățământului confesional românesc (1879; 1883; 1907). Deci, în polida criticilor pasiviste, Șaguna a luptat în felul său, potrivit concepției sale și așa cum îi permitea situația sa oficială pentru interesele națiunii române; și dacă a fost nevoit ca personal să nu se mai manifeste deschis și să adopte o atitudine rezervată și moderată în probleme politice, el nu pregetă să încurajeze programul politic național, autonomia patriei și egalitatea între popoare. În fața lui Măcelariu, Șaguna se declară de acord cu hotărârile Conferinței naționale pasiviste de la Mercurca (1869) sau cu atitudinea adoptată de Rațiu, Măcelariu, Bariț în memoriul elaborat de ei la conferința din Blaj, care milita din nou pentru autonomia țării și individualitatea politică a românilor Transilvanici (1872) (Vezi B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 65 — 66; f. 88).

³ *Hermannstädter Zeitung vcrenighl mitt dem Siebenbürger Bote*, 1868, nr. 16, în articolul *Pest 14 Ianuar* publica o corespondență din capitala Ungariei, care relatea ceremonia depunerii jurământului la Curtea Supremă Regală de Justiție a Ungariei, de către membrii fostului Tribunal Suprem al Transilvaniei, transferați la Pesta. Formula de jurământ a fost citită de un prelat și primul care depune jurământul este Ladislau Basiliu Popp, urmat de judecătorii Angyal, Bömches, Ösvey, referenții Biro, Plecker, Gál, secretarul Domokos, și personalul manipulat. Toți participanții la ceremonie au purtat îmbrăcăminte de gală maghiară. G. Majláth salută pe cei care au depus jurământul și corespondentul sas afirmă și pretinde că Ladislau Basiliu Popp i-a răspuns într-o „bună limbă maghiară”, a mulțumit pentru „cooptarea lor inimoasă”, și s-a declarat favorabil uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Popp a promis de asemenea că grija secției transilvane va fi promovarea unei justiții promte. Pasivistul Bologa nu era de acord cu afirmațiile făcute la adresa lui Ladislau Basiliu Popp, unul din membrii de bază ai aderenților pasiviști, care a boicotat încă în 1865 instituțiile legislative cu majorități maghiare. Popp a fost nevoit să depună jurământul ca magistrat al justiției și în noul său loc de muncă; inițial s-a gândit să se retragă, dar Bologa, Rațiu și Kirchner l-au influențat să rămână în slujbă și să plece chiar și la Pesta, întrucât renunțarea sa ar fi mîhnit și mai mult pe români, care pierduseră deja destui funcționari din justiție și administrație. Bologa afirmă că Popp ar fi depus doar jurământul la Pesta, constatînd transferul secției și faptele împlinite, dar că nu a sprijinit și nu a pledat în principiu pentru uniune. Bologa îi cere lui Bariț să lămurească opinia publică și să-l aperse cît era cu putință pe Popp, explicînd poziția sa de funcționar superior din justiția de stat și scuizîndu-l de plecarea lui la Pesta. Pasiviștii boicotaу în general forurile legislative maghiare, în special parlamentul, și refuzau să plece la Pesta. Dacă așa se puneau problemele principale de către pasiviștii, ei încercau să explice că în cazul special al funcționarilor din aparatul suprem de justiție (care era de fapt tot alt de reacționar în majoritatea lui ca și parlamentul), aceștia — volens-nolens — erau nevoiți să plece la Pesta, pentru a nu-și pierde posturile și pentru ca românii să nu piardă încă cîțiva funcționari în plus. Deci, iată că pasiviștii care l-au criticat atît de sever pe Șaguna (care avea răspunderi oficiale ca șef al bisericii ortodoxe) pentru că s-a dus la Cluj sau la Pesta, în foruri legislative legale, au ajuns în situația de a apăra, a scuza și a explica atitudinea unuia din șefii lor, care, ca persoană oficială, a fost nevoit și el să plece la Pesta, în calitate lui de magistrat de stat. La drept vorbind, nici Șaguna, nici Popp nu puteau proceda altfel și ei nu s-au dus la Pesta de plăcere, ci împinși de noile realități politico-legislative: desființarea dietei și Tribunalului Suprem al Transilvaniei, transferarea chestiunilor legislative ardelenе în sfera parlamentului maghiar și transformarea Tribunalului Suprem în simplă secție a Curții Supreme de Justiție din Pesta. Dar amîndoi au continuat să aperse interesele națiunii: unul pe plan bisericesc și școlar, iar celălalt încercînd să aperse în justiție interesele urbariale și sociale ale țărănimii și populației române; în 1870 — 1871 Popp își folosește poziția și funcția pentru a contracara tendința de imixtiune și dominare a bisericii romano-catolice maghiare asupra bisericii unite românești, tocmai pentru ca aceasta să poată sluji și pe viitor interesele luptei de emancipare națională. Dată fiind această situație, noi socotim că între pasiviști și activiști n-ar fi preluat să se declanșeze acuzații reciproce sau polemici dure în presa românească, care apoi vor fi preluate și exploatare de presa maghiară sau săsească.

⁴ De fapt corespondența „Cu privire la atmosfera între partidele române” trimisă din Pesta la 20 ianuarie a fost publicată în numărul 21 al ziarului săsesc din Sibiu. În corespondență se fac ample referiri la modalitățile de gîndire și acțiune ale majorității pasiviste și ale minorității activiste române, începînd din 1865. Corespondentul sas afirmă că epoca în care trăiau era una precumpănitor materială și

rezultatul real era singura unitate de măsură pentru capacitatea de viață a oricărui principiu politic. Privind lucrurile prin această prismă, ziarul afirma că programul și tactica pasivistă erau greșite; în polemica iscată între pasiviști și activiști, aceștia din urmă au fost declarați trădători de primii, întrucât nu s-au raliat inițiativei Blajului în 1865, de a cere și obține congres general românesc, sau acțiunii memorandiste Rațiu-Bariț din 1866, care n-au avut de fapt nici cel mai mic rezultat palpabil sau real. Corespondentul sas al ziarului sibian afirmă că după ce Ladislau Basiliu Popp a depus jurământul la Pesta și s-a declarat pentru uniune, a stat de vorbă cu mulți lideri romni, de orientări diferite în privința alegerii tacticii, dintre care unii erau deputați români ardeleni în dieta de încoronare de la Pesta. Corespondentul încerca să redea atmosfera care exista între acești reprezentanți români, ca și discuțiile care le purtau. În general, se afirma că prin Popp pasiviștii au pierdut unul din pilonii lor principali, pe care se bazaseră încă din 1865 — 1867. După 3 ani și jumătate de oscilații, ei au ajuns exact acolo unde fusese minoritatea activistă încă de la început. Deosebirea era că minoritatea a adoptat spontan acest punct de vedere „pentru că nu a vrut să vîneze iluzii și utopii“, pe cînd majoritatea s-a lăsat convinsă doar silită de împrejurările politice constrîngătoare; se afirmă că pasivismul mergea cu pași uriași spre descompunere, în pofida strădaniilor lui Bariț și Rațiu, și că în marea sală a Curții Supreme de Justiție, în care s-a depus jurământul, tactica activistă a fost justificată de unul din șefii pasiviști, Ladislau Basiliu Popp, tocmai în ziua Sfințului Ladislau. Bologna a fost foarte nemulțumit de acest articol și cerea combaterea lui în mod prompt și hotărît; pasiviștii boicotau parlamentul maghiar dar nu preconizau ca magistrații să-și părăsească posturile, chiar dacă în cazul lui Popp Tribunalul Suprem al Transilvaniei odată desfîșnat, ajunge la Pesta, ca secție a Curții Supreme a Ungariei. Pasivitatea nu murise de fapt prin gestul lui Popp, ci va continua să domine încă multe decenii concepția tactică de luptă a românilor din Transilvania.

⁵ *Telegraful român*, VI, 1868, nr. 4, în articolul *Procederea* arată că pasiviștii nu au procedat bine cînd, criticînd metodele și mijloacele de luptă folosite de activiști, i-au declarat trădători ai națiunii, fiindcă au mers în parlamentul de la Pesta. Prin aceasta deputați români ardeleni au fost în parte paralizați și lipsiți de sprijinul moral de acasă. Ei așteptau însă să intre în mod activ în luptă și dezbateri, atunci cînd legea naționalităților și legea privind „reglementarea“ uniunii vor ajunge la ordinea zilei în parlament pentru a combate politica de asuprire și a apăra interesele națiunii. Corespondentul activist afirmă că trebuia luptat pe toate fronturile, cu toate mijloacele, fiindcă astfel creștea posibilitatea de a obține mai multe rezultate. Deci mijloacele, tacticile de luptă trebuiau subordonate scopului comun național și nu invers.

⁶ Ioan Rațiu.

⁷ Ladislau Basiliu Popp.

⁸ Deci Bologna crede că corespondența apărută în *Hermannstädter Zeitung*, nr. 21, ca fiind trimisă din Pesta (de lângă Dunăre) la 20 ianuarie 1868, n-ar fi de fapt scrisă la Pesta, ci în Sibiu, de politicieni sași în înțelegere cu activiștii români de aici. Bariț preciza punctul de vedere al lui Bologna și numește corespondența în cauză „quasi pestană“. De asemenea pentru moment și în una din corespondențele sale politice, Bariț, sub influența și sub presiunea lui Bologna, neagă că între români ar exista partide, majorități sau minorități. Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1868, nr. 7. Bariț cere convocarea unui congres politic românesc liber, care ar fi putut dovedi că nu există partide diferite între români. Tot el afirmă că ziarul săsesc sibian în nr. 16 a publicat doar o „mistificațiune din cele mai groase“.

⁹ Ilie Măcelariu; aluzie la Andrei Șaguna și la curtea mitropolitană care-și avea sediul pe strada Măcelarilor.

¹⁰ Iacob Mureșan.

X

Săbii, în 16/28 ianuarie |1868

Frate George!

Îți adeverez primirea epistolei tale din 25 ale curenteii, care sosind aseară îmi împărtăși unele cugete neplăcute ce-mi făcuseră despre soarta scrisorilor mele îndreptate cătră tine, și care mă îndemnează a-ți trimite a treia scrisoare pentru fratele Petric.

145

Îți mulțămesc din noua afidare despre tractamentul cel prea înțelept cu epistolele mele. Nu am avut însă și nu am nici cea mai mică îndoială despre discrețiunea ta și pentru aceea mă și încred ție cu toată odihna sufletească. Știu și sum convins că împărtășirile care ți le fac ție, le fac unui român, cu mintea și inima la loc, care togma așa le / întrebuițiază spre binele public¹, cum le-aș folosi însumi în alte împregiurări. Amin!

278 Mă învoiesc și consimt cu tine în amânarea întâlnirii noastre. Până atunci doară îmi voi primi și eu ultimatul și mă voi așeza aici. Mai deunăzi scrisesem nepotului din Turda² dîndu-i de știre că eu așa cred că tu vei veni pînă aici ca să vezi ce-ți mai face feciorul jurist. Apoi l-am întrebat că nu cumva ar veni pe atunci și el ca să mai vadă de Treanca-fleanca ăla din Orăștie. Acum mă bucur că tu mai ai treburi și pe la comitet, de care se interesează și nepotul. Poate că atunci ne vom vedea toți trei aici. Foarte bine! Avrigul ar produce mai mare atențiune ca Săbiul. Brașovul nu e acum pentru mine. Acolo aș / trebui să vorbesc, cînd încă trebuie să tac. Deci vezi-ți de fecior și de oficiul tău în comitet la timpul aflat de tine binevenit și potrivit. Pînă

278 v atunci ne vom vedea prin dande-acestea.

Dă, frate, dă cu barda și din toate puterile în *Zur Parteistimmung der Romanen*³ pentru că ne ajunge desăgirea bisericească⁴, iar cea politică, formarea douor tabere între români⁵ cu două direcțiuni sieși opuse, carea se *intenționează*, precum simț cu, ne-ar ticăloși, ne-ar nimici de tot. Doamne, ferește-ne de răul tuturor relexor și ne apără de acest foc mistuitor! Sînge-l, Doamne, în plăsmuirea lui și îndreaptă pe cei ce-l aștîd ca să nu devină blăstămași și afurisiți de fiii / fiilor lor. Dezbracă-ne,

279 Doamne, de interese private contrarie celor naționale și sădește în inimile tuturor românilor conțelegere frățească, conlucrare și năzuinți spre realizarea intereselor comune naționale!!!

Rămîi sănătos. Al tău frate,

Iacob./

279 v

¹ Unele pasaje din scrisorile lui Bologa, în care era apărât Ladislaw Basiliu Popp și în general pasivismul, au fost folosite de Bariț în coloanele *Gazetei*, fără a putea fi bănuir Bologa, ca autor al unor detalii în legătură cu împrejurările depunerii jurămîntului la Pesta și ca critic al corespondențelor activiste românești sau a celor săsești. (De exemplu, *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1868, nr. 7). Bologa însuși vorbește despre discreția lui Bariț și „tractamentul cel prea înțelept cu scrisorile mele“.

² Ioan Rașu.

³ *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1868, nr. 8, combate atît corespondența săsească din nr. 16 al ziarului *Hermannstädter Zeitung* cît și unele afirmații cuprînse în arucolul *Zur Parteistimmung der Romanen* din nr. 21. Pasiviștii afirmă că Popp a cedat silei, a constatat faptele împlinite (desființarea Tribunalului și transformarea lui ca secție a Curiei maghiare din Pesta), iar jurămîntul și promisiunea lui că va continua să-și facă datoria în justiție ca magistrat și în noile condiții nu pot fi interpretate ca acte de profesiune politică sau de principii, și calificate ca manifestări ale unionismului. Pasiviștii afirmă că ei nu vor fi niciodată unioniști în sensul maghiar al acestui cuvînt. Poporul român din Ardeal dorea dreptate în procesele urbariale, lupta din greu prin tribunalul împotriva încercărilor întreprinse de nobilimea maghiară de a-l depozeda sau a-l priva de pămînt, și de aceea ținea la rămînerea lui Popp în funcțiile deținute de el în aparatul de justiție; el spera că acest judecător remarcabil, onest și imparțial, va face dreptate în măsura în care procesele urbariale, foarte numeroase în Transilvania, vor ajunge pînă la el.

⁴ Adică despărțirea românilor Transilvaniei în greco-catolici și ortodocși.

⁵ Activiști și pasiviști. Credem că Bologa începe să-și dea seama că certurile între liderii români sînt păgubitoare, că ele erau provocate și de străinii dușmănoși, care doreau să profite de pe urma lor. Considerăm de data aceasta justă caracterizarea lui Bologa, asupra celor două tabere „cu două direcțiuni sieși opuse“, ca neadevărată și periculoasă intereselor naționale românești. Dar desigur Bologa prefera ca unitatea să se realizeze pe baza pasivismului.

Frate Georgie!

Ți-am scris înainte de plecarea mea din Săbii, că încătrău o iau. Acum te înștiințez despre celea pe care le-am mai pălît de atunci încoace. În joia trecută, am sosit în Cluș. Acolo am aflat că cauza mea stă de tot rău, că nu mi se ia nimica în considerațiune și că voi veni a fi pensionat strict după normative. Cu știrile acestea m-am dus la Vodă¹ de acolo și i le-am descoperit. Asta, cu o francheță spre carea nu eram pregătit, îmi mărturisește că lui, zău, rău îi mai pare că au fost rău informat /
 280 despre mine de la început și că de mă cunoștea el mai înainte așa cum mă cunoaște acuma, a bună sama nu se întîmpla aceea cu mine ce s-au întîmplat. Acum nu rămîne alta — zise mai departe — decît să dau cerere la împăratul. Aceea va veni la el, apoi el va căuta a îndrepta toate. Să stăruiesc pe lîngă aceea ca el să fie întrebat în cauza mea etc., etc. Și pe vărul² l-a rugat vineri ce trecu ca să lucre la ministru³
 280 v aici pentru reasumarea cauzei mele *auf irgend cine Art*⁴, pentru ca și accia carii au fost / în contra mea și-au exprimat înaintea lui părerea de rău că am căzut, și așa trebuie îndreptat lucrul. De astfeli de părere e acuma vodă despre mine. Cu vărul a pomenit unele și despre marele Arhihîrău⁵, cînd vorbea despre mine. Din acelea se vede că el știe acuma că Arhihîrăul l-a dus pe ghiață. Eu din partea mea am făcut în Cluș o experiință pe care, deși e destul de tristă, nu o aș da pe mult. Acum am convingere și nu mai trebuie să cred că cine a plăsmuit o a efectuit răul în contra /
 281 mea. E acela pe care eu la 48 și 49 îl apărăm de primejdii ca însuși viața mea.⁶ Răul l-a plăsmuit cînd s-a întîlnit cu vodă în Cluș; primirea lui Șuluțiu în Cluș i-a dat ansă la întemeierea răului plăsmuit pe la ceștia din Pesta, apoi prezidentura mea de la adunarea generală din Cluș și rezultatul alegerilor l-a turbat de tot⁷, și așa a pus capac răului. Dar Dumnezeu nu mă va lăsa pradă intrigilor diavolești.

Primind și sfatul vodăi din Cluș am pornit sîmbătă din Cluș și alată / scara pe la
 281 v nouă ore am sosit la Pesta, unde am tras în oclul *Zur Stadt Waitzen*. Mai tîrziu vream să vorbesc cu ministrul dreptății, însă acesta dă numai duminica audiințe, iară eu căutînd la împregiurările mele, nu avui de a face mulți pureci pe aici. Deci îmi exoperai pe cale extraordinară audiență la ministru. Mă primi adecă acesta ieri la 12 ore. Nu vă poci spune ce impresiune bună a făcut omul acesta în mine. Mă ascultă pînă la sfîrșit cu mare atențiune, apoi îmi descoperi cîte și mai cîte sînătoare
 282 de cauza mea și se escuză formalmente arătîndu-mi / că el nu poartă nici o vină la nedreptatea ce mi s-a făcut; că într-adevăr m-au și pensionat el însuși — nu Maiestatea, că expedițiunea respectivă a și ieșit, dar să alerg la Maiestatea Sa cu cerere și el mă asigură că toate se vor face bune. De va realiza promisiunile ce mi-a făcut, apoi nu va fi rău. Mi-a descoperit multe în privința justiției. Toate mi-au plăcut, mai mult însă m-au interesat discursul lui despre cauza pămîntească siculică.
 282 v După cele ce mi-a zis dînsul / siculica ereditate⁸ va să se rezolveze de tot bine. Va să intre la mijloc și în secuime despăgubirea obicinuită în comitate. Va să iasă o instrucțiune tălmăcitoare de patentă în privința asta într-acolo ca să se facă dovada în procese ca și în cele din comitate. Procesele aflătoare la instanția II și III vor merge așa cum sunt la instanția I, unde să se aducă dacă se poate după instrucțiunea ce va ieși, sentințe nouă; dacă însă nu se va putea face asta cu privință la instrucțiune, să
 283 se pertracteze mai departe procesele acelea. Se / vede că secuii au mirostat plăcinta

283 v

aceasta și că nu a plăcut domnilor din săcuime deoarece ieri a și fost o deputațiune dintre dînșii la ministru și a protestat asupra măsurilor acestora intenționate, pe cum însă înțelesei, fără de nici un rezultat, pentru că acestea măsuri s-au și subțernut spre întărire Maiestăței Sale și ministrul va face înțrebuintare de *szabad kézul*⁹ primit. Era tare năcăjit pe domnii din săcuime și peste tot pe trebile ardelenc, care — zicea că sunt de tot îngălmăcie. / Eu acuma îmi voi face cererea cătră Maiestate și, cît voi fi gata cu ea, mă voi duce la Viena și căpătînd audiință o voi subțerne, apoi mă voi întoarce la Pesta, ca să colind pe la ceia carii au de a dispune asupra sorții celor aruncați în cămara cu vechiturile, după aceea mă întorc la Săbii, unde voi vedea să mă apuc de ceva lucru.

284

Cred că te vei mira, frate Georgie, că de ce-ți fac eu atîta învăluială cu cauza mea proprie. Dar lasă că-ți / voi spune eu la timpul său motivul din care o fac aceasta și mă vei escuza.

284 v

Nepotul din Turda¹⁰-mi scrisese la Săbii că va merge și dînsul la Pesta cătră sfîrșitul lunci aceștia. I-am rescris că trec joi dimineța prin Turda și ca să ne întîlnim la poșta de acolo. Nu-l aflai însă acolo. Trămisci un om după dînsul, dar nici el, nici omul trâmisi nu a venit. În Cluș încă nu a fost, pînă mă aflam eu acolo. Doară nu i s-a întîmplat ceva? Doamne ferește! Mi-ar părea bine, dacă s-ar afla el aici pe cînd mă / voi întoarce eu din Viena. Am mai face cîte ceva.

Te sărută și rămîn al tău sincer frate,

Iacob.¹¹ /

285

¹ Contele Emanuel Péchy, comisar regal pentru Transilvania.

² Ladislau Basiliu Popp, președintele Tribunalului Suprem al Transilvaniei, desființat și transferat la Pesta, ca secție a Curții Supreme a Ungariei.

³ Horváth Boklzsár, ministrul justiției în guvernul Andrassy.

⁴ Într-un fel oarecare.

⁵ Andrei Șaguna. Alte date despre presupusul rol al lui Șaguna în pensionarea lui Bologa și despre actul pensionării în general, se găsesc în două scrisori ale lui Bologa către Ioan Rațiu expediate din Cluj la 16-17 iulie 1867. Vezi B.A.R., ms. rom., nr. 993, f. 261-268.

⁶ Iacob Bologa l-a însoțit pe Andrei Șaguna în călătoriile lui la Viena, Pesta și Ölmütz în 1848-1849, cînd s-au înaintat mai multe petiții naționale, printre care și importantul memoriu din 25 februarie 1849, care revendica unirea românilor din monarhie (Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina) într-un corp politic unitar, înzestrat cu autonomie legislativă și administrativă.

⁷ La alegerile efectuate de „Astra” la Cluj, pentru desemnarea președintelui, a fost ales pasivistul Ladislau Șaguna. Iacob Bologa a prezidat lucrările adunării generale a „Astreii” din Cluj. Pușcariu afirmă că mitropolitul Șuluțiu s-a bucurat mult de căderea lui Șaguna și a dat un banchet în cinstea alegerii lui Popp în fruntea „Astreii”, unde, contrar obiceiului său cumpătat, a consumat prea mult, s-a îmbolnăvit și a murit în scurtă vreme. (Ioan Pușcariu, *Notițe despre întîmplări contemporane*, Sibiu, 1913, p. 119).

⁸ „Sicula haereditas”, moștenire secuiască, a constituit o problemă socială gravă și controversată care a produs justificat nemulțumiri unei părți însemnate a țărânimii din secuime. Vezi Egyed Akos, *Vázlatok a jobbgyfclszabadítás és zsellérkérdés történetéről Haromszéken (1848-1896)*, în *Aluta*, Sf. Gheorghe, 1971, p. 235-278; Idem, *Despre modul de eliberare a iobagilor în scaunele secuiești*, comunicare științifică în manuscris.

⁹ Mînă liberă.

¹⁰ Ioan Rațiu.

¹¹ În continuare documentul conține și o scrisoare adresată lui Rațiu.

Multi iubite frate Georgie!

Mîine cîntă sînta noastră maică bisereca laudele și meritele acelu mare erou bisericesc¹, al cărui nume îl porți cu atîta onoare și a cărui bărbăție ți-o ai însușit tu cu un succes atît de frumos și așa de îndestulător, cît tot românul cu cuget curat serbează mîine și numele tău.

286 Deci lasă-mă, rogu-te, să întrebuițez ocaziunea aceasta atît de / binevenită și să-ți tramit cele mai călduroase gratulațiuni la zioa ta onomastică însoțită de dorința cea mai ferbinte ca atotputernicul Dumnezeu să-ți dăruiască încă atîtea zile cîte ai petrecut pînă acuma, apoi sănătate spre bucuria familiei tale și spre mîngăierea națiunii române. Să fii sănătos și să trăiești, frate Georgie!!!

Al tău adevărat stimătoriu,

286 v

Iacob Bologa.²

¹ Sfîntul Gheorghe se celebrează în 23 aprilie.

² Adnotare a lui G. Bariț la fila 286v., „1868. Iacob Bologa, Sibiu, 22 apr./4 mai. Răsp. 27”.

XIII

Săbii, în 25 mai 1868.

Frater Georgie!

În ultima sesiune a comitetului Asociațiunii noastre¹ am făcut eu propunerea în scris ca să se înființeze: I atîtea *subcomitete* sau *reuniuni ținutali* prin diferite părți ale Transilvaniei, cîte se vor afla de lipsă și vor fi cu puțință; II cîte una *Agentură* în fiecare comună curat sau mestecat românească din Transilvania.

288 Comitetul primii în principiu spre dezbatere propunerea aceasta și la o ulterioară propunere a mea alocase o comisiune stătătoare din 5² spre darea opiniunii și eventualminte spre elucrarea unui regulament asupra celor propuse. / Eu — care încă mă aflui între membrii comisiunii amintite — țin și s[oc]ot pe comitetul nu numai de competent ci și de datoriu a înființa, a procura mijloace ducătoare la scop și așa a face subîmpărțirea sus-atînsă; prin urmare am și compus un fel de Regulament stătătoriu din 30 de § §. Pe azi la 10 ore am conchiemat comisiunea ca să-l luăm la discușiune. În asta cred că voi reuși, dacă nu cu consimțămîntul tuturor membrilor ei, cel puțin cu majoritatea. Nu știu însă cum va fi acela întîmpinat în sesiunea comitetului de mîine într-o săptămîină?!³

288 v Deci din cîte și mai cîte cauze aș dori tare ca să te afli și tu de față în proxima sesiune a comitetului nostru, carea se va ținea, după / cum cred eu, a treia zi de rusale. Te rog dară, frate bun, mai adă și această jertfă națiunii și ostenește încoace pe atuncea. De cumva sesiunea de carea ne e vorba s-ar ținea, din cauza sărbătorilor, cu o săptămîină mai îrziu, atuncea ți-aș face eu aceasta de timpuriu cunoscută. Am scris și nepotului Onițiu din Turda⁴ și l-am rugat să vină și el pe

atuncea. Cred că va veni pentru că-mi promisese a o face cât îi voi scrie că vîi și tu. Deci înștiințază-mă *că vîi* cât mai în grabă, ca să am cînd telegraful Onului.

Să ne vedem sănătoși!

289 După sesiunea comisiunii. Toți membrii comisiunii primi regulamentul sus-atins cu totală îndestulare; numai / observară cei mai bătrîni că *poate* va trebui să se facă arătare mai întîi la Gubern sau să se lase tot lucrul ca să-l realizeze adunanția generală a Asociațiunii de sine singură sau în urma învoirei Gubernului. Eu am zis că dacă nu mai se poate, să nu mai aducem la întrebare mijloacele licite prin care-am putea ajunge mai curînd și mai ușor la scop. Comisiunea va așterne comitetului operatul acesta propunînd primirea lui. Ce va face acesta vom vedea, numai vedeți de veniți și voi, ca să ne înțelegem.

Te sărută al tău frate,

289 v

Iacob.⁵ /

¹ Este vorba de importanta ședință a Comitetului „Astrei” din 3 mai 1868 ale cărei lucrări și dezbateri au fost prezidate de vicepreședintele Ioan Hania. La ședință au participat: I. Bologa, P. Dunca, P. Manu, P. Roșca, I. Nemeș, N. Stoia, Z. Boiu, I. V. Rusu, secretar II, C. Stezariu, casier, N. Cristea, bibliotecar. Toți au acceptat cu plăcere propunerea lui Bologa de a se înființa subcomitete sau reuniuni ținute ale „Astrei” în diferite localități din Transilvania și de a se numi cîte un agent al „Astrei” în fiecare comună cu populație curat sau amestecat românească (*Transilvania*, I, 1868, nr. 14, p. 332).

² Pentru examinarea matură și amănunțită a propunerii lui Bologa, Comitetul a numit o comisie formată din I. Bologa, P. Dunca, P. Manu, I. Nemeș, N. Cristea. Concluziile comisiei urmau a fi prezentate în ședința viitoare a comitetului (*Transilvania*, I, 1868, nr. 14, p. 332).

³ Regulamentul lui Bologa a ajuns în dezbaterile Comitetului „Astrei” abia la 7 iulie 1868, cînd Bologa lipsește însă din motive familiale.

⁴ Ioan Rațiu. Nici el, nici Bariț nu participă la ședințele Comitetului „Astrei” din iunie-iulie 1868.

⁵ Adnotare a lui G. Bariț. la fila 289r: „Resp. 27 mai”.

XIV

Săbii, în 26 iunie 1868

Iubite frate Georgie!

După ce se răspîndise prin jurnale că Regulamentul¹ despre care-ți mai pomenisem se află pe masa comitetului cu scop ca să se poată lua în sesiunea viitoare în pertractare, mă întrebă cîți și mai cîți de cuprinsul lui. Eu nu le pot răspunde la toți cum aș vrea și cum s-ar conveni. O copie al (?) regulamentulului acestuia fiind de-a dreptul provocată o am trimis vărului Popp la Pesta². Față însă cu ceilalți întrebători după el, nu mă iartă împregiurările mele a o face. Am cugetat deci să te întreb pe tine, că oare nu ar fi bine ca să se tipărească acela³ sau în *Transilvania* sau în *Gazeta*⁴. 2.(?) Apoi cugetînd că se poate să răspunzi cu „da” îți alătur / aici propunerea mea sub 1) protocolul luat de comisiune trimisă în cauza asta sub 2) și regulamentul sub 3), cu acea frățească rugare ca să urmezi cu ele cum vei afla de bine.

290

Eu nu fac altă pretensiune decît aș dori ca *ideea-mi fundamentală* și adecă înființarea *reuniunilor* și a *agenturilor* să se primească.⁵ Nu-mi fac nici cea mai mică iluziune că aș fi produs un ce perfect, pentru aceea mă voi uita cu mare plăcere la orice îndreptare carea s-ar face în elaboratul acesta. Deci fii bun și-l scarmănă cum

150

290 v îți va plăcea, ca vrînd Dumnezeu să se ia în aplicare, încai să se aplice ceva bun. Pe sesiunea viitoare conchemați toți / membrii comitetului togma pentru discutarea lucrului acestuia. Vom vedea, și-ți voi scrie ce vor otări.

291 Acuma să-ți însemn un ce — după părerea mea — de mare însemnătate! În 11 iunie/30 mai ne-a conchemat, pe inteligența preoțească și mirenească, Preasfîntul Metropolit la o conferință bisericească în carea ni se ceti mai înainte de toate o reprezentațiune cătră Maiestate făcută în august 1865 sub nr. A.E.M. 75 de cătră cei trei arhierii gr[eco] or[ientali]⁶ din Austria în cauza convocărei și înierii unei adunări bisericești gr[eco]-or[ientale] metropolitane, apoi ne spuse Preasfîntul că deoarece acuma are și Archidieceasa noastră a trămite la Congresul bisericesc național⁷ 10 preoți și 20 mireni ca reprezentanți ai ei, ne-a conchemat ca să formăm cercurile de alegerea acestor deputați și / să stabilim modalitatea după carea să se facă acestea alegeri.

292 După o scurtă convorbire, propune Dr. Nemeș⁸ esmiterea unei comisii carea să ne aducă un substrat asupra căruia să se dezbată apoi lucrul în altă conferință. Dn. Bologa sprijini propunerea asta și așa se cheamă de membri ai comisiei d-nii: Iacob Bologa, Nicolae Popea, Ioan Hanea, Petru Roșca, Dr. Nemeș. În 15/3 iunie comisiiunea ținu această ședință în care mai întii se proclamă Bologa de președinte și Dr. Nemeș de actuaru apoi cuvîntă păr[intele] Popea⁹ și d. Roșca¹⁰ pentru formarea cercurilor de alegere iară păr[intele] Hanea¹¹ afirmă că numai atunci se putea privi reprezentarea Archidiecesei în Congres de legală, constituțională / și scutită de orice atac, cînd reprezentanții Archidiecesei se vor alege *prin sinodul ei* convocat după statutul făcut de sinod și primit de biserecă la anul 1864, în care înțeles și face propunerea protopopol Hanea. Această propunere se sprijini de Bologa și dr. Nemeș și se combătu de cătră protosincelul Popea și senatorul Roșca, carii doi din urmă, văzînd că majoritatea va învinge, în favoarea propunerii făcură moțiunea ca să se amîne decidera în merit pe altă zi și pînă atunci să se ceară deslușirile necesare de la Excelența Sa pentru că după argumentarea / lui Roșca „Excelența Sa a bună seama a trebuit să aibă temeii binecuvîntat, de nu s-a provocat în conferință la statutul sinodului din 1864“. Moțiunea aceasta ca una vătămătoare de onoarea și demnitatea comisiei fu răpsînsă de cătră cei trei apărători ai propunerii greane și așa se făcu *per dirempta paria* concludul: „Deputații Archidiecesei gr[eco] răs[ăritene] pentru congresul biserico-național român și adecă 10 preoți și 20 mireni, au să se alcagă prin sinodul Archidiecesei care are de a se conchema spre scopul acesta după statutele / făcute și primite de sinodul diecesan din anul 1864“.

292 v Despre lucrarea aceasta a Comisiei se făcu un protocol căruia se alătură observațiuni ale protosincelului Popea de tot irelevante date de cătră acesta în scris și care cu acestea dinpreună se subșternu cu raportul comisiei din 8/20 iunie 1868 Preasfîntului Metropolit.

293 Acesta conchেমă în 25/13 iunie din nou înteligența preoțească și mirenească de aici la o conferință în cauza asta, în carea se ceti mai înainte de toate protocolul comisiei. În contra concludului aflătoriu într-însul se dechiară / părintele Metropolit vorbind pentru formarea cercurilor și stabilirea modalității după carea să se facă alegerile din acelea în consonanță cu reprezentațiunea amintită. Motivele cu care E[xcelența] Sa vrea să-și întărească aserțiunile sale sunt că nu e consult a se face abatere de la punctul de minecare primit de arhieriei cari făcură reprezentațiunea la anul 1865!

293 v Dn. Hanea își motivează pe larg propunerea sa rădicată la conclud de cătră comisiiunea și arată că numai și singur sinodul Archidiecesei are să influințeze asupra trămiterii deputaților la Congres. Numai el este / competent sau a alege însuși și a

294 trãmite deputații la congres sau a stabili normele după care vor avea a se alege și a se trãmite aceia de-a dreptu din cercuri de alegere; cã altucineva nu e îndreptãit a stabili asemenea norme și cã o alegere după cum se intenționează acum în conferință ar fi ilegalã, neconstituționalã și expusã și supusã la cîte și mai cîte atacuri fondate. Pentru aceea recomandã / concludusul comisiunei. Dn. Popp opiniazã cã prin propunerea hannianã comisiunea s-a abãtut de la tema ce i s-a dat, a forma-cercuri de alegeri și a stabili modalitatea după careã sã se facã alegerile și afirmã cã togma ca sã se compunã congresul în mod constituțional sã se facã alegerile în cercuri.

294 v Rãdicîndu-se Bologa spre apãrarea concludusului comisiunei se mirã mai înainte de toate de nerumegãtele, neprecugetatele cuvinte ale bãtrînului protopop Panoviciu, care cît vãzu din vorbele Metropolitului, cã ce vrea acesta, de loc încã pînã vorbea
294 v acesta, tãie / în discursul mai marelui sãu zicînd cã „comisiunea și-a priceput datorința sa“, se mirã pentru aceea, pentru cã protocolul dovedește pe deplin cã comisiunea își cunoștea misiunea sa, apoi protocolul acesta togma se ceti în auzul tuturor.

Dupã acestea, dn. Bologa trecu la meritul lucrului și arãtînd mai întîi dificultãțile care se ivesc la formarea lucrului cercurilor și la stabilirea modalitãței după care sã se facã alegerile, dechiarã pe conferința prezentã de *necompetență la lucrarea
295 aceasta*, carea compete numai sinodului; spune / curat cã dînsul, pînã cînd besreca are statut, după care se compune sinodul, prin urmare are și sinod și rãmîne numai ca acesta sã se concheme ca sã-și executeze dreptul sãu, nu-și va da niciodatã consensul sãu la nește *octoãri* ieșite din o conferință ca aceasta carea nu are nici un înțeles în bisereca noastrã provãzutul cu statut pentru sinodul acela care singur e
295 v cheamat a aduce pentru aceea legi. Aratã cã argumentele aduse în contra propunerii hanniane: 1. cã nu va fi uniformitate în alegeri fațã de celelalte douã / diecese pentru cã acelea nu au statut pentru sinod cum are Archidieceasa, prin urmare nici sinod, apoi cã 2. speșele care se vor face cu ținerea sinodului vor fi foarte mari, nu pot sã vinã sub *nici* o considerațiune deoarece statutul Archidiecesei se poate recomanda prin Metropolit acelor douã diecese spre primire și spre urmare după înțelesul lui togma așã cum ar avea sã se recomande acel statut nou care l-ar face conferința
296 aceasta și diecesele acelea douã poate cã ar primi mai bucuros / statutul acesta. Roagã pe Metropolitul ca sã nu facã *octoãre* prin conferință, ci dacã trebuie sã o facã aceasta, sã o facã însuși ca cap al bisericii. Roagã mai departe pe bãrbații adunați acolo sã grijeascã de sinodul archidiecesei ca de lumina ochilor, pentru cã pãrintele Metropolit la rugarea lui Bologa de sunt sã se mai ținã sinoade în diecese și după
296 v introducerea congresului, togma rãspunșese cã el nu o știe! Mai vorbi doctorul Nemeș foarte *ad rem* și combãtu pe contrarii concludusului comisiunei. / Vorbirã apoi în contra acestui concludus parocul Boiu¹² și dr. Borcea¹³, pe carii iarã îi combãtu Bologa, arãtînd cã conferința aceasta nicidecum nu se poate privi de consistoriu înmulțit, cum zice Boiu, nici congresul nu se poate lua de constituent, cum afirmã Borcea, fațã cu sinodul Archidiecesei deja constituit.

297 Rezultatul fu cã prin voturi se rãspinșe concludusul comisiunei, apãrat numai de Hannea, Bologa și Nemeș. Toți / ceilalți bãrbații adunați se dechiararã pentru voia Metropolitului, ca adecã sã se facã cercuri și modalitate nouã de alegere. Dar rãdicîndu-se ședința la 7 ore seara nici cercuri nici modalitatea atinsã nu se fãcu.

În 8 iulie [1]868.

297 v Niște ocupãri neamînvere ce-mi venirã în 27 ale trecutei, apoi boala cea grozavã, carea suprinsese pe fiul meu cel mult iubit, Eugeniu, în 28 ale trecutei, nu mã lasã sã / continuez și sã închei epistoia.

Cu inima sfâșiată de durere și vărsînd la lacrimi amare, pentru că mai nu mai e nici o speranță de a-mi vedea pe scumpul meu fiu scăpat de moarte deoarece acela pătimește cumplit de aprindere sau inflamare a pelei foalelui și a intestinelor, carea inflamare se arătase mai înainte în urechia stîngă, îți bag toate sub convertă și trămîiîndu-ți-le te rog frățește să faci de ele întrebuițare înțeleaptă.

Al tău de tot întristat frate,

Bologa.

Tot în 8 iuliu dimineața la 7 ore.

Togma acum fusese medicul ordinaru la fiul meu și-mi dădu puîntică speranță.

Idem. /

¹ Regulamentul privind constituirea reuniunilor (despărțămintelor) teritoriale ale „Astrei” și a agenturilor comunale.

² Adică lui Ladislau Basiliu Popp, care, în calitatea lui de președinte, era în drept să ceară spre studiere și analiză Regulamentul lui Bologa.

De fapt Regulamentul a fost tipărit și în 2.000 exemplare, care au fost împărțite și distribuite pe la colecții și bărbajii de încredere ai „Astrei”. El a fost dezbătut în mai multe adunări locale, cercuale ale despărțămintelor, respectînd întocmai paragrafele Regulamentului. Așa au procedat pînă în 1870 Brașovul (cercul I), Sebeșul (IV), Făgărașul (II), Abrudul (VII), Alba Iulia (VIII), Clujul (X), Turda de Jos și Arieșul (XVIII), Dejul (XII), Blajul (XX). Vezi *Raportul secretarului II despre activitatea Comitetului Asociației transilvane în decursul anului 1869/70*, prezentat la Năsăud, în 8 august 1870, de I. V. Rusu (*Transilvania*, III, 1870, nr. 18, p. 216-217).

⁴ Regulamentul în 30 de paragrafe a fost publicat de *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1868, nr. 53. Tot aici se publică la cererea lui Bologa, *Protocolul luat în 13/25 mai 1868 de către comisiunea esmisă din sesiunea comitetului asociațiunii transilvane, ținută în 30 aprilie/12 mai 1868, a lua la discuțiune propunerea membrului comitetului acestuia, a domnului consilier aulic Iacob Bologa, făcută în amintita sesiune, pentru înființarea „reuniunilor ținutale” și „agenturilor comunale” și a subșterme comitetului opiniunea sa asupra aclei propuneri*. Protocolul era semnat de I. Bologa, I. Nemeș, P. Dunca, P. Manu, N. Cristea. Comisia își însușește Regulamentul în toate cele 30 paragrafe ale sale, îl recomandă Comitetului Central al „Astrei” spre aprobare, cerîndu-i ca în cazul în care se credea competent să-l pună în aplicare singur, să treacă imediat la acțiune, iar dacă nu, să pregătească opinia publică și membrii „Astrei” pentru a vota și adopta Regulamentul în proxima Adunare Generală. Comisia cere în cadrul aceleiași ședințe ca Regulamentul să fie adus la cunoștința opiniei publice înaintea convocării Adunării Generale.

⁵ Speranțele exprimate de Bologa în această scrisoare se vor realiza în anii 1869-1870. Cînd se întrunește Adunarea Generală a „Astrei” la Năsăud (în august 1870), existau deja 22 de despărțăminte teritoriale ale „Astrei” iar unele comitee cercuale luau deja măsuri pentru înființarea agenturilor comunale. Despre despărțămintele „Astrei”, vezi V. Curticăpeanu, *Le mouvement culturel pour le parachèvement de l'Etat National Roumain*, 1918, Bucarest, 1973, p. 71-72.

⁶ Mitropolitul Andrei Șaguna, episcopii Procopiu Ivacicovicu și Ioan Popazu.

⁷ Acest congres sau sinod al Bisericii Române Ortodoxe se va ține în septembrie 1868. Presa timpului abundă în publicarea unor date detaliate privind desfășurarea lui.

⁸ Dr. Ioan Nemeș, militant activist din Sibiu. A propus adoptarea activismului și părăsirea tacticii pasiviste la conferințele politice.

XV

Săbii, în 7/9 iuliu [1]870

Iubite frate Georgie!

Încă în 27 mai a.c. am fost întreprins o călătorie spre capitala Ungariei și a Austriei, din carea numai pe la începutul unei curgătoare m-am întors acasă. Aici

299 aflai amicabile ta scrisoare din 1^{iu} iunie a.c. pe masa mea. O cetii și-mi păru foarte rău că absentînd nu-ți putui răspunde la timpul său. Îmi pare rău că am absentat atît cu cît și fratele Ilie¹ tocma atunci cînd s-a produs aici societatea milioană². De eram noi oarecare acasă poate se întîmpla multe altumintrenea / în favoarea sârmanilor artiști și spre onoarea noastră națională. Cînd am sosit eu îndărăpt erau toate spre sfîrșitul și planul societăței de a călători mai departe nu numai lipsat, dar în parte și pus în lucrare. Nu putui deci lua nici o influință mai de Doamne ajută asupra și în favoarea societăței acesteia. Tot ce mai putui face și eu a fost că am luat parte la ultimele ei două producțiuni și la banchetul dat în favoarea dînsii, apoi am trebuit să-i mai fac și un „hațîr“, care? Îți voi spune cu gura. Din Orăștie mi-a telegrafiat în 299 v 11 ale curenteți Millo: „Afacerile mele sunt slabe... mercuri plec spre Cluș“. Cu ocaziunea adunării noastre din Năsăud doară ar putea face trebi mai bune. L-am făcut atent la asta /. Ei, numii Năsăudul. Acolo au să se facă în ăst an lucruri de însemnătate mare. Ca acestea să ne poată servi spre laudă, ar trebui să le planizăm de timpuriu în conștelegere frățească măcar unii dintre noi. Tu ai resemnat secretariatul. Te vom alege de președinte.³ Primi-vei prezidiul? Vărul din Pesta mi-a dechiarat că nici într-un chip nu-l mai poate purta. Ian ascult-mă! Eu voi compune în zilele acestea statul personal începînd de la cel dinții și mergînd pînă la cel din urmă și ți-l voi împărtăși *pro danda opinione*. Bine va fi? Să ne înțelegem ca să umblăm bine.

Te sărut și rămîn al tău sincer amic,

300

Iacob.⁴ /

¹ Ilie Măcelariu.

² Turneul trupei Matei Millo în Transilvania s-a bucurat de o mare publicitate în presa românească militantă. Revista *Transilvania*, III, 1870, nr. 14, p. 167 — 170, publică articolul *Matei Millo*, în care se relatează întreaga acvitate a societății teatrale, înființată și condusă de marele actor. În această scrisoare, Iacob Bologa regretă că atît el cît și Ilie Măcelariu, au lipsit din Sibiu, tocmai cînd în oraș se susținuseră cele mai multe spectacole. Bologa era convins că prezența și activitatea organizatorică a lui și a lui Măcelariu în oraș ar fi îndreptat unele neajunsuri și ar fi ajutat, cu și mai mare eficiență echipa de teatru sosită din România. Sibienii așteptau cu nerăbdare, ca după Brașov, să se organizeze spectacole la Sibiu. După sosirea trupei la Sibiu, în ziarul din oraș, *Telegraful român*, sînt prezentate uneori pe larg piesele jucate și se fac referiri asupra calității interpretative a artiștilor; de exemplu, asemenea considerații au fost făcute la piesele *Prăpăstiile Bucureștilor*, *Boierii și țărani*, *Jianul*, *căpitanul de haiduci* și asupra actorilor Millo, Nicolau Mincu, Eliescu, Alexandrescu I, II și actrițelor Ionescu, Constantinescu, Alexandrescu II, Nicolau (*Telegraful român*, XVIII, 1870, nr. 48, 50).

³ Renunțarea lui Bariș la postul de secretar I al „Astrei“ nu va fi primită de Adunarea Generală a „Astrei“; dorința lui Bologa de a l vedea pe Bariș președintele „Astrei“ nu s-a împlinit. În 1870, a fost reales ca președinte baronul Ladislav Basiliu Popp; din moment ce adunarea năsăudeană îl menține pe Bariș secretar I, candidatura lui la președinție nu-și avea rostul și despre ea nici nu s-a vorbit la Năsăud.

⁴ Adnotarea a lui G. Bariș la fila 300v: „1870. Iac. Bologa Sibiu, 19 iul, Resp.“

XVI

Săbii, în 15/27 iuliu 1870

Iubite frate George!

Scrisoarea ta din 21 ale curenteți mi-a prins de tot bine la compunerea comitetului și la desemnarea oficialilor asociațiunei noastre. O am cetit consoților mei de

154

principii și cu aceștia dinpreună o am întrebuițat, precum te vei convinge din aclus, în cea mai esențială parte a lucrării noastre.

Rezultatul acestei lucrări săvârșită de mine, fratele Ilie¹, cumnatul Hannea² și nepotul Visarion³, în absența fratelui David⁴, care e de un cuget cu noi, ți-l comunic cu următoarele observațiuni confidențiale:

301 a) Cumnatul Hannea ne-a dechiarat că multe le lui ocupăciuni nu-l iartă nicidecum a mai duce prezidiul⁵ ca pînă acum / , pentru aceea m-au prenotat pe mine amicii în locul lui; eu însă

b) am dechiarat și dechiar și ție că aș primi sarcina asta numai așa dacă adunarea generală mi-ar procura totdeauna în alegerea mea⁶ și posibilitatea de a fi activ cum se cade, dacă mi-ar da adecă adunarea generală de secretar secundar un bărbat al progresului liber de prejudecii și agil, invențios, precum este Visarion Roman⁷, cu care aș ști folosi asociațiunei. Cînd însă adunarea generală ar realege pe secretariul secundariu de acumă⁸, atuncea să-mi deie mie bună pace și să mă lase a lucra ce voi putea ca gregariu în ceata celor doisprezece, pentru că naturelul meu nu să „vijește” cu cel al prezentului secretar secundar nicidecum.

301 v c) Cugetînd la posibilitatea de a fi eu ales de v[ice] președinte voi face tot ce voi putea ca vărul să mai primască prezidentura pe trei ani⁹, pentru că cu el m-aș înțelege în interesul asociațiunei mai bine; cînd însă acesta nu ar putea face nicidecum, atunci nu aflu pe nime așa de / potrivit pentru prezidentură ca pe fratele și părintele Timotei Cipariu.

d) la compunerea comitetului și a oficialilor asociațiunei am luat, din cauzele cunoscute, cel mai putincios respect la confesiuni, ca să astupăm gura orișicui. Am pus adecă un președinte unit și un v[ice] președinte neunit¹⁰, șese asesori uniți și șese neuniți¹¹, trei supl[ea]nți uniți și trei neuniți¹², un secretar primar unit¹³ și un secretar secundar neunit¹⁴, un casariu¹⁵ neunit și un controlor¹⁶ unit. Numai bibliotecarului¹⁷ nu-i puturăm da un contrapond, pentru că nu mai avurăm stațiuni de împărțit.

e) Am căutat ca toți cei de ales să locuiască în Săbii spre evitarea cîtor și mai cîtor neajunse și neplăceri.

Fii bun și cetește aclusul și ațit cu privință la el, cît și cu respect la observațiunile mele îmi descoperi părerea ta, pe care nu numai cu bucurie dar totdeauna și cu toată discrețiunea voi să o întrebuițez.

302 Cînd ai fi de acord cu noi în privința compunerii din aclus, n-ar strica să dai un *Wink*, după modalitatea ta, celor încrezuți ai tăi din Năsăud, / pentru că cuvîntul tău se ascultă. *Nepotului Onu din Turda*¹⁸ am scris eu togma cum îți scriu ție fără de alinia premergătoare acesteia. Îmi zace tare la inimă alegerea lui Visarion de secretar secundar. Mai potrivit ca el pentru postul acesta nu se află altul aici. Cînd ar cădea toată compunerea noastră, numai el să se aleagă, nu mi-ar păsa nimica pentru că, pe lîngă spiritul lui cel productiv întrebuițat de asociațiune, ar dobîndi mult acesta.

Duminica trecută primii scrisoare de la Millo și aflai că el pleacă azi mîne către Arad.

Și mie îmi umblă ca ție cu mersul la Năsăud. Pînă acuma stau pe lîngă aceea ca să nu mă duc din cauze care seamănă ca ou cu ale tale. De cumva mă voi putea înciocola cu cineva totuși mă voi duce, deoarece răgaz am și așa una din cauzele tale nu vorbește și pentru mine. Ian vezi totuși, nu cumva ai putea veni și tu!! Vărul se află la scaldătoarea din Sfintu Giorgiu.

Te sărut frățește și rămîn al tău frate,

¹ Ilie Măcelariu.

² Ioan Hania.

³ Visarion Roman.

⁴ David Ursu de Marginea.

⁵ Într-adevăr, ca vicepreședinte, Ioan Hania a prezidat ședințele Comitetului Central al „Astrei”, în numeroasele cazuri când președintele, Ladislau Basiliu Popp, care locuia la Pesta, era absent. Multe din sarcinile președintelui reveneau astfel vicepreședintelui, așa cum se va întâmpla mai târziu și cu Iacob Bologa. După ce discută inițial cu Bologa, Măcelariu, Roman despre intenția sa de a renunța la funcția de vicepreședinte, pe care o îndeplinise statutar trei ani, Ioan Hania cere oficial Comitetului Central al „Astrei”, la 29 iulie 1870, ca la adunarea generală de la Năsăud să fie ales un alt vicepreședinte, „care să poată dispune de mai mult timp în afacerile asociațiunei”. Vezi *Transilvania*, III, 1870, nr. 16, p. 200.

⁶ Iacob Bologa a fost ales vicepreședintele „Astrei” în cea de a II-a ședință a Adunării Generale a „Astrei” de la Năsăud din 9 august 1870. Votarea lui și a președintelui s-a efectuat astfel: casierul Constantin Stezariu a citit lista cu numele membrilor îndreptățiți la alegere, care apoi au trecut la votarea secretă, punând în urmă bilețele. Iacob Bologa a primit 85 de voturi, I. Hania (în pofida voinței lui), 20 voturi, iar alți candidați câte un vot. (vezi *Transilvania*, III, 1870, nr. 20, p. 243.)

⁷ Speranța lui Iacob Bologa este deșartă. Adunarea generală de la Năsăud, în ședința a III-a, din 10 august 1870, îl realege cu 43 voturi în funcția de secretar II pe I. Rusu. Visarion Roman nu obține mai mult de 17 voturi pentru aceeași funcție. Vezi *Transilvania*, III, 1870, nr. 21, p. 254.

⁸ I. V. Rusu.

⁹ Ladislau Basiliu Popp a fost reales președinte al „Astrei” în ședința a II-a, din 9 august 1870, a Adunării Generale din Năsăud. Din 107 membri votați, 65 au votat pentru el, iar 42 pentru Timotei Cipariu. *Transilvania*, III, 1870, nr. 20, p. 243.

¹⁰ Această dispoziție a fost respectată la Năsăud în sensul că Ladislau Basiliu Popp era unit, iar Iacob Bologa ortodox.

¹¹ La Adunarea Generală din Năsăud s-a respectat dar nu integral dorința lui Bologa privind paritatea între membrii ortodocși și greco-catolici ai Comitetului Central, cel puțin 7 erau ortodocși: I. Măcelariu, Z. Boiu, I. Hania, V. Roman, P. Roșca, I. Nemeș. P. Dunca. Greco-catolici erau: G. Bariș, P. Manu, V. Rusu, David Ursu, I. Tulbasiu.

¹² Cei 6 membri supleanți, aleși la Năsăud, au fost: Ioan Crețiu, V. Ardeleanu, Demetriu Răcuciu, Ioan Maxim, Ioan Pop, Ioan Popescu. Dintre ei D. Răcuciu, Ioan Popescu, I. Maxim, V. Ardeleanu erau ortodocși.

¹³ George Bariș.

¹⁴ Secretarul secundar ar fi fost într-adevăr neunit — așa cum dorea Bologa — dacă în funcție ar fi fost ales Visarion Roman. Dar prin realegerea lui V. I. Rusu, în cele două posturi de secretari ai „Astrei” rămân doi greco-catolici.

¹⁵ Casier va fi ales la Năsăud Constantin Stezariu.

¹⁶ Controlor va fi ales la Năsăud, I. Popescu. Controlorul era ortodox și nu unit cum ar fi dorit Bologa.

¹⁷ Bibliotecar era Ioan Maxim, ortodox, ca și predecesorul său, N. Cristea.

¹⁸ Ioan Rațiu.

¹⁹ Adnotare a lui G. Bariș: „Resp. 1 aug. n.”

XVII

Săbii, în 22 iuliu/3 august 1870

Iubite frate Georgie!

La mult prețuita-ți epistolă de alaltăieri, am de a-ți răspunde că numai *unul* s-a încumetat în sesiunea Comitetului penultima a întreba: nu cumva are de a înceta ieșirea foaiei noastre? Și că acest unul primi de la toți ceilalți răspunsul că numai un hăbăuc, idiot sau numai un adevărat inimic al progresărei noastre ar putea ținti la încetarea foaiei¹, deoarece o astfel de încetare nu numai ne-ar cauza nespusă

stricățiune, ci ne-ar și face de toată ocara! Domnul v[ice]președinte² ca răspunzător întrebătorului a lămurit de tot nimerit adevăratele foloase care ni le aduce foaia, precum / și imperativa necesitate de a ieși ea și de aci încolo. De asta s-a convins apoi și întrebătorul și așa am fost cu toții pentru continuarea foaiei.

Toate acestea-mi propusesem să ți le comunic în epistola mea din urmă dar îmi ieși din memorie și așa nu-mi intră în peană. Însă nepotului Onu³ și vărului⁴ le-am împărțit. Din locul care-l ocupi tu în lista noastră ai putut însă vedea și tu că cum stăm cu foaia. Când am fi fost noi pentru încetarea ei — de ce să ne ferească Dumnezeu — tu ocupai primul loc din listă.

Cumnatul a plecat ieri cu fiica mea cea mai mărișoară. Ilie⁵ cu Visarion⁶ și cu ale sale a plecat azi-dimineață. Eu, dacă mă voi putea înlesni, voi pleca vineri ce vine.

Soțul Alduleanu⁷ a sosit azi-dimineață aici și pleacă la noapte spre Zărnești, unde vrea să facă / scalde, reci.

M-aș fi bucurat tare dacă ne-am fi putut revedea după un an de zile în Năsăud. Dacă însă nu e cu puțință să te poarte Dzeu în pace și sănătos la București și îndărăpt.

Al tău sincer,

Iacob.⁸ /

¹ Totuși, în posida dorinței îndreptățite a lui Bologa de a nu se periclita apariția foii *Transilvania*, s-au purtat discuții în acest sens, atât la începutul lui 1870, după cum rezultă din această scrisoare, cât și în anii următori. Motivele erau financiare. Revista provoca în fiecare an un mare deficit, care prin 1875 ajunge la câteva mii de florini, deficit ce apăsa greu asupra fondurilor și veniturilor modeste ale „Astrei”. De aceea a existat un „întrebător” în 1870, care cerea lămuriri Consiliului Central al „Astrei” despre sistarea *Transilvaniei* sau, mai târziu, în 1875, s-a ivit și un propunător al sistării ei temporare în persoana lui Demetriu Răuciu. Acesta propunea ca dezbaterile, referatele și lucrările „Astrei” să fie publicate de celelalte ziare naționale românești din Imperiul austro-ungar. Dar, cu toate greutatețile, cei mai mulți conducători ai „Astrei” (Iacob Bologa, I. Ilania, Zaharia Boiu, Visarion Roman, I.V. Rusu, Ilie Măcelariu) s-au opus sistării temporare a *Transilvaniei*.

² Ioan Ilania, încă vicepreședinte al „Astrei”.

³ Ioan Rațiu.

⁴ Ladislau Basiliu Popp.

⁵ Ilie Măcelariu.

⁶ Visarion Roman.

⁷ Ioan Alduleanu.

⁸ Adnotare a lui G. Bariț la fila 304v: „1870. Iacob Bologa. Sibii. 3 aug. Resp.”

XVIII

Săbii, în 21 marțiu/2 aprilie 1870

Iubite frate Georgie!

Numai ce se făcu din „mîne, poimîne”, o săptămînă întregă. așa e: „omu-și propune, Dumnezeu dispune”.

Cînd mă întorceam de la Năsăud cugetam la tine și la o conlucrare a noastră neobosită în via românismlui; pentru aceea mi-am și fost propus a-ți scrie și iară a-ți scrie. Dar cît ajunsei acasă mă inundă cîte și mai cîte grigi familiale, apoi trebui să mai fac o călătorie pe la Viena.

Curînd după aceea se bolnăvi cumnatul. Asta ne-a dat de cap. Ne-a făcut pe toți ai familiei să uităm de toate celelalte ale lumii și să ne ocupăm mai exclusiv numai cu dînsul. Dacă am scăpat de 14 săptămîni încoace a mai face încă și altuceva, aceea o am făcut pentru că n-am avut încătrău, am fost silit a o face. Tu ai fost bun, nu m-ai silit să-ți scriu și așa nu ți-am scris. /

305 Acum, mulțumită atotputernicului Dumnezeu, răsufliăm mai liber. A scăpat cumnatul de cel mai mare rău, de moarte. S-a sculat din pat. Umblă prin odăi. De 4 zile nu mai ia leacuri. Mănîncă și doarme bine. Alît tusea cît și frigurile au încetat. Cînd îl admonăm noi să se ferească de tot ce i-ar putea strica, ne zice: „Eu mă țin de sfatul lui Bariț; voi griji o lună de zile ca să nu mîningiere prea mult și un întreg ca să nu mă răcesc“. Mare mîngăiere a aflat el în scrisorile tale; pentru aceea m-a și provocat să-ți exprim mulțămnia lui cea mai cordială, cea mai călduroasă.

Făcînd-o asta trec la altele: bătrînii noștri de aici nu-mi pot da nici un dat pozitiv și sigur despre Lazăr¹. Cînd se afla ăsta pe aici, ceia nu se alfa în Săbii. Archivul nostru s-a nimicit în [18]49 și așa nu se află nici o urmă despre Lazăr într-acesta. Ne vor da însă datele necesarii neamurile lui care mai trăiesc în Avrig. Spre acest scop am vorbit cu avocatul Preda de aici, care e avrigean, și el mi-a promis a culege
305 v toate datele și a mi le da. Dar, ian ascultă! / Tu vei veni negreșit la adunarea din Belugrad. Venind sau întorcîndu-te vei face prea bine dacă te vei da jos în Avrig, vei petrece acolo o zi și o noapte, în care timp ascultînd chiar și coetani de ai lui Lazăr, vei învăța de a-l cunoaște cît se poate de bine. După cele ce-mi spusă Preda despre tinerețile lui petrecute în Avrig, se plătește a ședeă vro cîteva zile în acel sat și a-i descrie istoria din gura oamenilor carii povestesc menuni despre el.

Încă una: Lazăr a fost, precum aud, profesor de teologie aici după anul 1811. Pe atunci nu se făcea la noi nimica fără știrea și binecuvîntarea Guberniului. Deci în archiviul aceluia se vor afla negreșit destule date despre omul nostru, care a fost în candidațiunea cînd cu Moga². Scrie căruia dintre ai noștri la Cluș, ca să ți le scoată.

306 De altumintrenea, fericitul Pumnu are în *Lepturariu românesc* tomul IV, partea I, pag. 56 (Viena, la c[ezaro] r[egala] edătură a cărților scolastice 1864 / un tractat întreg despre Lazăr.

Vei fi primit vorbirea lui Bautner. Aseminea aceleia, ba și mai crîncene, s-au ținut de astă dată în Universitate de cătră mai mulți sași tineri. O înverșunare ca cea prezentă nu s-a mai ivit de cînd e lumea între sași. Se află dumnealor într-o zguduire înfricoșată, universală, la care am contribuit și noi românii foarte de mult. Pînă cînd voi avea marea plăcere a vorbi cu tine despre cele împlinite în universitate, te rog să-ți procuri *Wochenblatt-ul*, *H[er]mann[er]städter Zeitung* și *Siebenbürger Blätter* din 10 ianuarie încoace și să le întrebuijezi, că ai ce întrebuiința din ele.

Te sărută al tău frate,

Bologa. /

306 v

¹ Gheorghe Lazăr.

² Vasile Moga, episcop ortodox al Transilvaniei.

Frate George!

Iată-mi țin cuvîntul. Îți trămit adresa¹ promisă. O făcui așa, cît mai chiar și Tizul² să o poată tipări fără de a se teme că-l va putea apuca cineva de cap. Ce-l va împiedica pe el de la tipărirea ei, după părerea mea, nu poate fi altuceva, decît numai țesala lui de gurile rele.

Acum tu vei vedea și vei afla că în carea foaie română să iasă această adresă. În unul din numerii săi ultimavi a atacat *Telegraful român*³ pe toate celelalte foi române austro-ungare și așa acestea doară nu vor vrea să-i rămînă datorie. Cred deci că ele nu se vor împotrivi primirei adresei acesteia. Mie mi-ar plăcea dacă ar ieși ea, dar fără de nici o înțîzire, în *Federațiune[a]*⁴. De ieșit undeva *trebuie* să iasă pentru că tăcînd păcătuim în contra noastră înșine. Vezi și pe *H[ermanstädter] Z[eitung]-ul* de astăzi, dacă încă nu l-ai văzut. / Fii bun, frate, și descrie aculusul, apoi mi-l trămite *data bona occasione* îndărăpt. Mai departe dă în privința tipărirei cum te va învăța cel de sus.

Poate să-ți mai scriu d-ande ăstea cît mai curînd. Hai să fim și noi activi!

Fratelui Ilie⁵ îi păru rău că nu s-a întîlnit cu tine. Cînd beam noi ceaiul, el durmea bine lîngă nevastă. Avură noroc că n-am știut eu că e acasă, că-l sculam din cel mai adînc somn.

Azi [î]mi spusă unul că D[omnișo]rul nostru de la ceai [î]și exprimă părerea de rău că nu ți-a cerut și dobîndit fata. Oare nu se prea tem de anatemă, observai cu. Ba chiar se poate că aceea l-a genat, [î]mi răspunse cela.

Să fii al lui Dumnezeu!

307 v

[I]aco]b sau tizul tizului. /

¹ Adresă pasivistă întocmită de Bologa pentru a răspunde unor critici activiste formulate de *Telegraful român* pe care-l sprijinise probabil și *Hermanstädter Zeitung*.

² Iacob Mureșan.

³ De fapt nu este vorba numai de unul din ultimele numere ale *Telegrafului român*, ci de două numere consecutive în care se atacă pasivismul și ziarele care-l susțineau. Dar nu se poate afirma că erau atacate toate celelalte ziare române din monarhie, fiindcă *Gazeta Transilvaniei*, *Federațiunea*, erau sprijinitoarele pasivismului românilor ardeleni, dar *Albina* își va retrage sprijinul acordat pasiviștilor, îi va ironiza și critica sever. În *Telegraful român*, XIX, 1871, nr. 79, la capitolul *La politica noastră* și nr. 80, la rubrica *Tot la politica noastră* se afirmă că românii nu trebuiau să filozofeze asupra unor teorii abstracte, chiar dacă din punct de vedere sentimental ele erau parțial justificabile, dar în practică ele nu puteau sluji la schimbarea stării politice; ei nu trebuiau să imite procedura și să facă ceea ce au făcut maghiarii, croații, boemii și alte popoare, ci era preferabil ca românii să găsească ei înșiși ceea ce trebuiau să facă pentru a-și asigura existența și viitorul. Ziarul activist făcea aluzie clară la boicotul parlamentar practicat de maghiari și croați față de Reichsratul central între 1861 — 1865 (unde intraseră la început și cehii pentru ca apoi să-l părăsească). După instaurarea dualismului, cehii boicotează din nou activitatea parlamentară. *Telegraful român* afirmă astfel, că pasivismul românesc din Ardeal a copiat metodele amintitelor națiuni; ziarul sibiian activist cere mai multă încredere în puterea de viață proprie a românilor, combătînd teoria că ei trebuie să aștepte, să se retragă din viața politică, sub pretextul de a sosi timpuri mai favorabile și să evite astfel concluzia că ei nu ar ști să se orienteze. În general în acest articol se combate „urmarea în paralizare” și este clar că se militează pentru o luptă politică activă și deschisă dusă din interiorul forurilor legislative; sint ironizate ziarele române care aduceau mulțumiri adepților pasivismului, care opuneau o „minunată” rezistență din afara instituțiilor. Se afirmă că ziarele naționale ar trebui să recunoască cu obiectivitate că prin pasivitate nu se putea face nimic, că prin ea românii și-au legat mîinile pentru afacerile politico-naționale și vocea lor nu era

ascultată de nimeni. Comentatorul activist afirmă că prin intrarea românilor într-un for legislativ al dominațiilor nu însemna deloc că ei caută amiciția maghiară, fiindcă activiștii nu căutau cu „pălăria în mână” amici cu orice preț. Prin seriozitatea și autoritatea națională, prin respectul pe care românii și-l vor câștiga pe calea unei lupte politice active, ei vor reuși să-și facă amici, dar cine vor fi aceștia se va vedea în viitor. La sfârșitul comentariilor se afirmă că unui român ardeleni ar dori ca în fruntea mișcării naționale să fie repus comitetul național din 1861 (în fruntea căruia se afla Andrei Șaguna, care era pentru activitate, urmînd a fi numit și Ioan Vancea). Este clar că Bologa, apărător hotărît al pasivismului boicostat ca metodă de luptă, dorește combaterea acestui atac activist.

⁴ Este vorba probabil de articolul cu titlul *Alea iacta est*, apărut în *Federațiunea*, IV, nr. 106 — 574 și nr. 107 — 575. În cel de al doilea număr se promite că adresa va continua să fie tipărită, dar din motive necunoscute, se întrerupe și urmarea promisă nu mai vede lumina tiparului. Credem că autorul articolului amintit este Bologa, fiindcă Bariț însuși în adnotare afirmă ca adresa a fost tipărită în *Federațiunea* înainte de 15/3 noiembrie, data la care îi remite autorului manuscrisul. Bologa însuși prefera ca articolele lui să fie tipărite grabnic în *Federațiunea*, deși afirmă că le-ar putea tipări chiar și Iacob Mureșan în *Gazeta Transilvaniei* „fără de a se teme că-l va putea apuca cineva de cap”, datorită tonului moderat al articolului său trimis lui Bariț. Acesta îl va trimite lui Alexandru Roman care-l tipărește parțial în 5 nov./24 oct. și 9 nov./30 oct. 1871. În articol Bologa afirmă că hotărîrea Comitului ad-hoc de la Sibiu de a continua pasivitatea este clară, ca și decizia de a respecta cele hotărîte la Mercuria în 1869 și de a considera Comitetul Central ales acolo ca singurul for conducător al politicii naționale. Nu mai era nevoie, deci, de o nouă conferință, dacă s-a hotărît să se susțină forul de la Mercuria și să se continue pasivitatea. Dacă guvernul vrea să trateze cu românii din Transilvania, atunci să se adreseze Comitetului Central ales la Mercuria și acesta va convoca, în acest scop, o conferință sau un congres național. Bologa critică unele tendințe manifestate la Pesta sau Brașov din partea unor oameni politici români de a intra în tratative și discuții cu politicienii maghiari; critică vehement mai ales banchetul „înfrățirii” româno-maghiare de la Brașov, pe care-l caracterizează făt avortat și respinge atacurile îndreptate împotriva „unui meritat bărbat al națiunii” (Bariț). Bologa îl sprijină pe Bariț și pe toți aceia care condamnav banchetul de la Brașov. El respinge caracterizarea de „activiști” și respinge afirmațiile acestora că „pasivitatea este moarte”. Bologa îl dă exemplu pe Iosif Hossu, care ar fi vrut ca românii Transilvaniei să intre în parlamentul Ungariei, să se alieze cu nemaghiarii și să obțină drepturi naționale pe această cale. Hossu era unionist și nu era de acord cu autonomia Transilvaniei în forma clasică, fără să excludă posibilitatea ca românii ardeleni, odată intrați în parlament și aliați cu nemaghiarii, să-și poată obține autonomia națională. Dar Hossu însuși a trebuit să recunoască la 1868, după ce politicienii maghiari resping proiectul său de lege electorală pentru Transilvania, că stăruințele lui de 20 de ani se prefăcuseră în scrum. Activiștii îi îndemnav pe români să facă politică asemănătoare cu a sașilor; mulți au luptat pentru autonomia Ardealului, dar, după ce acest ideal a suferit, au intrat în parlament și au încercat să smulgă unele concesii. Bologa afirmă că o mînd de sași izolată în marea românească, puteau cere mila „slăpînilor eventuali”, ceea ce nu „era însă valabil pentru cele trei milioane de români care nu puteau duce politica unei cucoane de moralitate dubioasă”. Românii pasiviști doreau împăcare dar pe baza perfecte egalități naționale.

⁵ Ilie Măcelariu.

⁶ Adnotare a lui G. Bariț la fila 308: „1871. Iacob Bologa Sibiu, 13/25 oct. Resp: 29”. Tot atunci lui A. Roman. Scris lui Bologa în 15/3 nov. cînd i s-a remis și manuscrisul său după ce cuprinsul îndreptat asupra Teleg[rafului] rom[ân] și asupra Herm[anstädter] Z[ei]ci[tun]g-ului a ieșit în *Federațiunea*.

XX

Nagy Szeben, 19 februarie 1875

Foia *Transilvania* are să cuprindă moartea prezidentului Asociațiunii baronu Popp într-un număr separat, investit în doliu.¹ Protocolul comitetului și necrologul [î]și vine.² Fă adaoasele necesari însuși.³

¹ Dezideratul din telegramă a fost respectat, în sensul că *Transilvania* (VIII, 1875, nr. 5) apare pe prima pagină cu anunțul funerar, încadrat în doliu.

² Protocolul (procesul-verbal) al Comitetului Central al „Astrei”, luat în ședința extraordinară din 18 februarie, la care au participat I. Bologa, P. Dunca, I. Măcelariu, I. Hania, I. Tulbașiu, C. Stezariu, I.V. Rusu, Z. Boiu, V. Roman, D. Răcuciu, I. Crețu, A. Brote, I. Candrea, a fost trimis la Brașov și publicat în *Transilvania* (VIII, 1875, nr. 5, p. 50). O dată cu Procesul-verbal al amintitului comitet al „Astrei”, a sosit și a a fost tipărit și Necrologul familiei și al „Astrei” semnat de Bologa și Rusu. -

³ Bariț a făcut într-adevăr „adaosele” la Procesul-verbal al forului conducător al „Astrei” în legătură cu moartea baronului Ladislav Basiliu Popp, publicându-le tot în *Transilvania* (VIII, 1875, nr. 5, p. 50 — 51). După ce amintește înaltele funcții ocupate în magistratură și organismele de stat și meritele marelui dispărut față de națiunea sa, Bariț subliniază că neuitatul său amic i-a spus cu ani în urmă că a „disperat de a mai vedea triumfând dreptatea”. Era o aluzie la nedrețțile suferite de români după inaugurarea dualismului austro-ungar.

⁴ Copia unci telegramă a lui G. Bariț la fila 309v: „Jacob Bologa consil. Ordinul telegrafic primit. Te rog etatea. numărul pruncilor, anii serviciului său.” Adnotare a lui G. Bariț, la fila 309v: „1875. Iac. Bologa, I. Rusu. Sibii 19. Despre moartea președ. V. Popp.”

XXI

Nagy Szeben, 19 februarie 1875

Botezat prima ianuarie 1819, intrat în serviciu 1841/2. Căsătorit 1848, lăsară 3 fice¹ și 2 fii².

310

Bologa³ /

¹ Aurelia, căsătorită cu Vasiliu Jurca, Elena, Alessandrina.

² Aureliu și Iuliu.

³ Adnotare a lui G. Bariț la fila 310 v: „Jacob Bologa, Sibii, 19 febr. V, 19. Date la biografia lui Lad. B. Pop.”

XXII

Sibii, în 3/15 octombrie 1875

Frate George!

Aș avea de a vorbi cu tine, dacă nu două zile cel puțin o zi întreagă. Avem să ne înțelegem mai de aproape despre o mulțime de afaceri. Să ne facem oarecareva plan despre executarea acelor afaceri, înțelegînd, ba chiar văzînd că inamicii noștri, alți extra cît și intravilani, lucră mereu spre stricarea noastră.

Doresc deci să mă întîlnesc cu tine cît mai curînd.

Dorința aceasta mi s-ar împlini prea ușor, dacă mercuri ce vine, după amiazi, te vei arunca și tu, precum mă voi arunca eu mercuri seara în carul de foc, și dacă așa am conveni amîndoi mercuri noaptea în Copșia, unde ne va aștepta Visarion Roman, ca laolaltă să zburăm pînă la Micăsasa, unde ne va primi bunul nostru umorist, la care așa bine ne-am aflat noi amîndoi la anul Domnului 1861. Ne așteaptă nepotul Pinciu, care ne-a / invitat la „cules”. Acolo am petrece joi și vineri; sîmbătă am fi iară la ai noștri.

311

161

Iată ocaziunea cea mai bună pentru întâlnirea noastră.

Fă-ți deci și tu o dată recreațiune și vină la „cules în Micăsasa“, de unde poți să duci și vro câteva buți de vin marmangiu la Brașov.

Înainte de plecare mă înștiințează că vii negreșit!

Te sărut și rămîn al tău frate,

Bologa. /

311 v

XXIII

Sibiu, în 15/27 ianuarie 1876.

Mult iubite frate George!

Ieri ți s-a expedit protocolul ultimei noastre ședințe.¹ Pînă cînd deci [î]ți vor veni la mîină și șirurile acestea, tu a bunăsama vei fi cetit acel protocol și vei fi văzut că cu ce „secături“, cu ce „blăstămății“ d-ale *Telegrafului român*² și ale tîndalelor răutăcioase de pe lîngă el, am trebuit să-mi pierd scumpul timp și va trebui să se cuprîndă și o mare parte din mica noastră foisoară.³

Astăzi se va expeda și cătră *Telegraful român* — vulgo „bota țiganului“ — provocarea ca să publice și el pe temeiul concludului luat de comitet celea ce privesc pe președințele Asociațiunei. Corespunde-va el acelei provocări sau ba, rămîne de a vedea.⁴

La toată întîmplarea însă ar fi după părerea mea bine ca să se publice acelea și în *Gazeta Transilvaniei*, spre mai marea luminare a publicului român *per estensionem* și cu o recenziune din peana ta⁵, a cărei perfectă măiestrie o a recunoscut și o admirat în public chiar și „unicul român“, cel ce se aseamăna cu Gambetta și Castellar.

313 De ești și tu de această părere fă, bune / frate, celea necesari spre executarea ei.

„Bota țiganului“⁶, purtată de roșiaticul „mare mufti“⁷ și îndopată de vro cîțiva „mandarini“ ai acestuia, à la chir Cristea⁸, Borcea⁹, Bachu¹⁰, ar infecta, dacă numa i-ar fi cu puțință, prin murdăriile sale întregul nostru corp, numai ca să ne compromită, să ne prostitue pe noi. Ardă — nu-i pasă ei — cadă și peste ea biserica în scrum, numai să iasă din aceasta pentru a ei renume, nemurire.

Răul acesta are să încete pînă nu ia dimensiuni și mai mari. Clociturile din „bota țiganului“ au să se astruce pînă încă nu eshalează pestilența din ele; iar cînd nu se va putea face aceasta, atunci va trebui să se sfărîme ea însași.

Cercarea s-a făcut, ajungerea la scop se intenționează.

Înr-aceea vād că unii aleargă acuma la *Gazeta Transilvaniei*, ca să poată îndrepta prin ea lovituri asupra capului nostru bisericesc¹¹. Nu e bine că li se dă loc. Rog pe bunul meu Tiz¹² ca să respingă articuli scriși în contra amintitului cap bisericesc. Validele motive din care fac aceasta, sper a i le descoperi în persoană.

313 v La Micăsasa nu veniși; promisiunea de a ne îmbucura cu venirea-ți la Sibii încă nu ți-o ai împlinit și totuși întâlnirea / noastră a amîndurora e după mine o necesitate absolută. Avem a ne înțelege despre legion de afaceri momentoaase. Siibiul de azi e cel mai potrivit loc pentru întîlnire. În asta mă susține și directorul nostru, Visarion Roman¹³. Scrie-mi dar cînd să te aștept și *descalcă la mine*. În caz cînd nicidecum n-ai putea veni tu la mine, voi veni eu la tine.

Primește salutările cele mai cordiale de la al tău amic,

Iacob Bologa. /

314

162

¹ Este vorba de Procesul-verbal al ședinței ordinare a comitetului Central al „Astrei”, din 15 ianuarie 1876, cu participarea lui Iacob Bologa, Paul Dunca, David Ursu, Ilie Măcelariu, Ioan Hania, Ioan V. Rusu, Constantin Stezariu, Iosif Sterca Șuluțiu, Zaharia Boiu, Visarion Roman, Ioan Candraș și cu asistența secretarului II, Danil P. Barcianu, Iosif Sterca Șuluțiu interpelează pe președintele „Astrei”, Iacob Bologa, în legătură cu un conflict grav (devenit public), intervenit între el și dr. Nicolae Olariu, „actuarius” subcomitetului despărțământului III al „Astrei” (Sibiu). Tânărul jurist îl acuză pe președinte că a întârziat și a boicotat realizarea grabnică a unor importante inițiative luate de subcomitetul despărțământului III sibian (printre altele se preconizau aranjarea unei expoziții „de manufacte și produse” și susținerea unor discursuri publice). Olariu arată că în conformitate cu regulamentul „Astrei” el a trimis în 4 exemplare propunerile subcomitetului III președintelui „Astrei”, Iacob Bologa, pentru ca acesta să le supună aprobării comitetului Central. Președintele însă a ținut la el actele 12 zile și le-a trimis îndărăt fără să le pună în dezbaterea ședinței Comitetului Central al „Astrei”, care, între timp, se consumase și avusese loc. Bologa afirmă că dr. Nicolae Olariu i-a trimis actele prin servitorul „Astrei”, fără ca ele să fie însoțite de o adresă specială și oficială emanată din partea întregului sucomitet III. Doar în acest caz președintele putea să le propună spre dezbatere amintitului comitet al „Astrei” și așa cerea și regulamentul. Bologa a așteptat ca Olariu să vină personal pentru a-l lămurii și a discuta asupra actelor, însă după 3-4 zile de așteptare zadarnică trimite tot prin servitor toate actele îndărăt lui Nicolae Olariu. Olariu era plecat din oraș și găsind la întoarcere actele pe masa sa de lucru, vine la Bologa, pentru a-și manifesta îngrijorarea față de întârzierea lucrului. El afirmă că considera trimiterea actelor subcomitetului III prin servitor identică cu o adresă oficială a subcomitetului. Bologa îi răspunde și îl asigură că propunerile despărțământului Sibiului nu vor suferi amânare și târăgănare dacă ele vor fi făcute pe calea uzitată, ca cereri și propuneri ale subcomitetului III, însoțite de o adresă către organul superior, Comitetului Central al „Astrei”. Într-o ședință a subcomitetului III din 30 decembrie 1875, directorul acestuia, I. Hania, și mai ales Visarion Roman, erau de părere că „cunoștințele cele mai primitive despre buna-cuviință pretind așternerca protocoalelor cu comitivă și a propus a se exprima părerea de rău față de biroul subcomitetului, care a manifestat la acea ocaziune lipsa acelor cunoștințe”. De fapt, subcomitetul III a trimis în mod regulamentar printr-o adresă specială propunerile sale președintelui și Comitetului Central al „Astrei” în primele zile ale lui ianuarie 1876. Indignat de afirmațiile lui Roman, dr. N. Olariu, în 30 decembrie 1875, își dă demisia iar un corospondent care îi era favorabil afirmă că și alți membri ai subcomitetului au părăsit sala de ședință, după ce au constatat lipsa de seriozitate a conducerii și au văzut activitatea subcomitetului împiedecată chiar prin președintele „Astrei”. Bologa susține însă, în ședința comitetului „Astrei” din 15 ianuarie 1876, că sala nu a fost părăsită de alți membri ai subcomitetului III în ședința din 30 decembrie 1875, în afară de un participant care ieșise afară din cu totul alte motive decît solidarizarea cu dr. Nicolae Olariu. În orice caz amintitul comitet al „Astrei” se solidarizează cu Bologa și propune să se răspundă învinuirilor aduse de Olariu și adeptii săi. (*Transilvania*, IX, 1876, nr. 4, p. 45 — 46.)

2 Adresa care-l ataca pe Bologa a fost tipărită în *Telegraful român*, XXIII, 1875, nr. 101, sub titlul *Sibiu, 30/18 decembrie (Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român)*. Autorul era Eugen Brote.

3 Într-adevăr, *Transilvania*, IX, 1876, nr. 4, p. 45 — 47 rezervă un spațiu tipografic destul de mare incidentului Olariu-Bologa.

4 Suspiciunea lui Bologa nu era întemeiată, fiindcă *Telegraful român*, XXIV, 1876, nr. 6-7 publică *Extras din procesul-verbal al ședinței ordinare a comitetului Asociațiunii transilvane ținută în 15 ianuarie 1875 c.n. în Sibiu, semnat de secretarul II D.P. Barcianu*.

5 *Gazeta Transilvaniei*, XXXIX, 1876, nr. 10 la capitolul *Fermea lui Cesar nu trebuie să cadă nici în prepus*, ia apărarea lui Iacob Bologa, președintele „Astrei” în conflictul cu Eugen Brote și dr. Olariu. Bologa a fost atacat și în *Herrmanstädter Zeitung* și conflictul între conducătorii „Astrei” a mîhnit pe unii români care priveau mult importanța „Astrei”, ce nu trebuia slăbită prin intrigi și certuri; unii aminteau de umbrela marilor arhieri Șaguna, Șuluțiu și a baronului Popp pe care-i invocau pentru ca măcar în memoria lor să înceteze certurile ivite în sînul „Astrei” (deși aceștia ar fi trebuit să știe că și cele trei personalități invocate s-au certat destul de unii cu alții). Redacția *Gazetei* afirmă că după ședința comitetului „Astrei” din 15 ianuarie, incidentul a fost aplanat, deoarece a fost provocat de lipsa de respect și de subordonare a unor tineri sibieni de la subcomitetul despărțământului III față de președintele Bologa. În continuare, redacția *Gazetei* dă publicității întregul discurs de disculpare și de acuzare a lui Olariu rostit de Bologa la ședința comitetului al „Astrei”, care, așa cum am văzut, dăduse satisfacție deplină președintelui. Bologa a fost apărat și într-un alt material scris la Sibiu în 21/9 februarie și semnat *Aristides*. Tot atunci redacția *Gazetei* arată că a respins cererea lui Nicolae Olariu de a tipări în coloanele sale corespondența lui din *Telegraful român*, nr. 11 din 5/17 februarie, în care

afirmă că Bologa și alți membri ai comitetului „Astrei”, ar fi „ușori și parțiali”. (Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXXIX, 1876, nr. 13.) *Aristides* poate fi Bariț, solicitat de Bologa să-l apere.

⁶ *Telegraful român*.

⁷ Probabil Miron Romanul.

⁸ Nicolae Cristea, redactorul responsabil la *Telegraful român*.

⁹ Dr. Ioan Borcea, colaborator al *Telegrafului român* și propagator al activismului.

¹⁰ Nu știm la cine face aluzie. Bachu = Boiu (!).

¹¹ Miron Romanul.

¹² Iacob Mureșan.

¹³ Visarion Roman era directorul execuțiv la banca Albina.

XXIV

Sibii, în 9 februarie 1876.

Mult iubite frate George!

Cît primii simbătă seara telegramul¹ făcui de loc dispozițiune ca să ți se trimită 200 fl. ce, după cum [î]mi arătă cassariul² duminică seara, s-a și făcut.

Epistola ta din 6 ale curenteii o primii ieri dimineața. Îți mulțumesc frățeste pentru toate amicabilele-ți împărtășiri.

Redactorul substituit Mărgineanu³ mi-i necunoscut. Îmi pare tare rău că sărmanul meu tiz⁴ a pierdut atît de mult din puterile sale. Spre îndreptarea părerilor bisericaniilor noștri⁵ despre cestionatele jumale avem și vrem să facem tot ce numai ne stă în putință. Ce apromisiune se ia de cătră capul bisericii noastre⁶ de la nou chirotoninzii, allă, bune frate, din hîrtia alăturată. De se mai ia încă vreo alta, vreun jurămînt din partea altora, precum sunt neîmpăcați contrari ai cazului susmenționat, nu știe nici acesta și nu putui afla nici eu. „Dacă n-ai încătrău / faci de voie bună”, zise odinioară Müller căraușul nostru din Codlea, și drept a avut pentru că uite, dacă nu te putem vedea mai curînd, te vom vedea cu multă plăcere peste 10 zile, socotite din 6 februarie 1876.

În 5/17 ale curgătoarei vom ținea noi aici consistoriul metropolitan, la care va lua parte și fratele Ioan de la Arad⁷. Pentru aceea te rog să faci ce-i face și să nu treci cu venirea-ți încoace peste 10 zile. Eu am comunicat fratelui Urs⁸, Măcellariu⁹, Hannia¹⁰, Roman¹¹ etc. intențiunea-ți de a veni și asta a îmbucurat foarte pe toți.

Astăzi ți-am mai asemnat la casă 100 fl. ca să nu dai de neplăceri cu tîndalele de tipografii.

Eu sunt singur, singurel. Pentru aceea din nou te rog să tragi oblu și să descaleci la mine.

Să ne vedem sănătoși și pînă atunci să primești cordiale salutări de la al tău frate,

Iacob Bologa.¹² /

¹ În ședința Comitetului Central al „Astrei” din 9 februarie 1876, se anunță faptul că Bariț a trimis Comitetului 188 de exemplare broșurate din *Transilvania* pe 1875, însoțite de mai multe cărți și jurnale venite la redacție, cerînd descărcarea contului său privind exemplarele expediate. Totodată, Bariț ceruse inițial suma de 150 fl. pentru acoperirea cheltuielilor tipografice pînă în 31 decembrie 1875. Dar secretarul II al „Astrei” D.P. Barcianu afirmă că Barițu a trimis Comitetului o scrisoare, în care arată că suma trebuia mărită de la 150 fl. la 200 fl. pentru ca tipografia să poată fi plățită și pentru numerele din *Transilvania* apărute în 1876; scrisoarea lui Bariț a fost „înțepită” și de o telegramă expediată tot de Bariț la 6 februarie, despre care amintește Bologa în această scrisoare. Biroul Comitetului a expedit suma de

200 fl., iar Comitetul „Astrei” a aprobat gestul Biroului. Ulterior, Bariț a cerut și a obținut majorarea sursei cu încă 240 florini. C.C. al „Astrei” decide ca toate cărțile și jurnalele trimise de redacția *Transilvaniei* „Astrei” să fie încredințate bibliotecarului și secretarului spre înregistrare și evaluare, iar pe lângă cei 240 florini să fie adăugați încă 60 pentru acoperirea cheltuielilor revistei *Transilvania* (deci în total 300 fl.). Vezi *Transilvania*, IX, 1876, nr. 5, p. 58. Iată că Bologa nu-i refuza nimic lui Bariț.

² Constantin Stuczaru.

³ Probabil redactorul adjunct al *Transilvaniei* (!?).

⁴ Iacob Mureșan.

⁵ Cei din jurul Mitropoliei Ortodoxe și a *Telegrafului român* din Sibiu, cu care Bologa și Bariț nu se înțelegeau și erau în conflict.

⁶ Miron Romanul.

⁷ Ioan Mcșinau.

⁸ David Ursu.

⁹ Ilie Măcelariu.

¹⁰ Ioan Ilania.

¹¹ Visarion Roman.

¹² Adnotare a lui G. Bariț la fila 315v: „1876. Iac. Bologa. Sibiu 9 febr. R. 15.”

XXV

Sibiu, în 12/24 februarie [1]876

Iubite frate George!

Numărul 22 al foiișoarei noastre, *Transilvania*, aduce pe fața 254 conspectul stipendiaților asociațiunii, între cari sub poz[iti]ia 11 vine înainte și voinicul nostru subsemnatoriu al epistolei deschise. A crescut și s-a încălzit deci „vipera”¹ și în sîmul nostru.

Frecările cresc aici și devin tot mai înverșunate din ansa cestionatei epistole. Mi-au venit preoți de la sate ca să-mi descopere indignațiunea asupra acelei epistole. Ieri mi s-a spus că *Telegraful român* de azi va aduce fulgerile lui Eugeniu Brote, ale fabricatorului articolului din N° 101, 1875, îndreptate asupra mea.² Facă-și și ăsta de cap.

*Bologa.*³ /

317

1 „Vipera” de care vorbește Iacob Bologa este stenograful despărțămîntului III al „Astrei”, avocatul Nicolae Olariu, cu care el intrase în conflict „Vipera” s-a încălzit „în sîmul nostru”, fiindcă a fost bursier al „Astrei” în timpul studiilor. *Transilvania*, VIII, 1875, nr. 25, p. 254 — 255 publică un *Conspect despre stipendiații asociațiunii transilvane de la urzirea asociațiunii în 1861/2 pînă la finea anului școl[ar] 1874/5*. La subcapitolul A) *Juriștii cu stipendia mai întii de 50 fl. apoi 100 fl., în urmă 150 fl. în patrie*, apare la nr. 11, Nicolae Olariu, dr. concipient de advocatură în Sibiu, pre a 1864/5, 1865/6, stip. și ca gimn[azist] pe 1863/4, m[embru] ord[inar].

² Într-adevăr, Eugen Brote îl atacă în *Telegraful Român*, XXIV, nr. 13 din 12/24 februarie 1876. Brote a spus că cele dezvăluite în nr. 101 al *Telegrafului român* au produs o „mișcare literară extraordinară”. Președintele „Astrei” (deci Bologa) și alți conducători ai acestei societăți de cultură, și-au ascuțit penele și fiecare după priceperea sa a prezentat publicului cîte un „ou literar”. Comitetul „Astrei” a supus unei cenzuri aspre corespondența din *Telegraful* și Brote scria că aceasta nu produce nici un fel de mirare, deoarece Comitetului „Astrei”, în lipsă de alte activități, se ocupă cu cenzurarea corespondențelor jurnalistice. Chiar „literații” din Comitetul Central al „Astrei” au intrat într-un fel de pasivitate, crezînd că literatura se dezvoltă și fără concursul lor, astfel că, cea mai plăcută ocupațiune era un fel de „dolce far niente”. Ședința Comitetului Central al „Astrei” este comparată de Brote cu un spectacol în care asistența aplaudă și aprobă Președintele, inclusiv în ceea ce privește înfierarea aceluia care nu erau de acord cu el. De aceea Brote, indignat, dezvăluie că el este autorul corespondenței acuzatoare din nr. 101 al *Telegrafului român*.

³ Adnotarea lui G. Bariț la fila 317v: „1876. I. Bologa. Sibiu. 24/12 feb. R. 5 m.”.

165

Iubite frate Gorge!

Am fost în Belgrad și am trecut peste scena de carea mă înfioram de câte ori cugetam mai înainte la ea.

Am aflat pe sărmana cumătra¹ dimpreună cu familia întreagă în doliu, încă adînc.²

Dintre nenumăratele-i tînguiri, [î]ți comunic numai una marcabilă și adevărată aceea că redactorul Vulcan, pentru că a adus din călindariul lui Roman poza și o mică biografie a răposatului ei bărbat, în *Familia*³ sa, îi cere acum cu înțelegere „plata“.

Sosind acasă am aflat pe masa mea de scris o epistolă a fiului meu pe carea ți-o trîmit alături sub % din cauză că-mi place și cred că poate să-ți placă și ție. *Mutatis mutandis* poate că chiar și tu ai face întrebuițare de ea. Că o epistolă a unui amic
319 cătră redactorul amic ar avea doară în publicitate bună căutare! Dar în d-unde astea / te pricepi tu minunat de bine, așa cît *eu* trebuie, am să tac.

De ce te rog, e, ca după ce te vei fi săturat de ea, să-mi faci plăcerea a mi-o trîmite îndărăpt, pentru că, încît cunosc eu pe fiul meu, el nu scrie de două ori o epistolă, iar eu nu decopiez, și aș dori să păstrez această scrisoare a lui.

Tot după resosirea mea aici, mi-a spus ginerile meu că și el ți-a trîmis un „articul“, pe care după aceea mi l-a și cetit. Și acesta conține adevărul. Dar fă tu cu el ce-ți dictează „politica“ *Gazetei*. Schimbă-l cum vei afla mai bine și-l scurtă după ghibăcia ta. Cînd ți s-ar părea că tu nu-l poți nici într-un mod întrebuița, fii bun și-l trîmite lui Moga îndărăpt, ca să vedem nu cumva ne-ar face folos ca o foaie sau ca hîrtie volantă.

Ți-am scris în fuga mare pentru că plec la Mercurca ca membru al sinodului protopresbiteral.

Primește sărutări sincere de la al tău frate,

319 v

Bologa. /

¹ Doamna Elena Pop, născută Olteanu, fiica negustorului Ioan Olteanu din Reghin, fosta soție a decedatului baron Ladislau Basiliu Popp.

² Baronul, capul familiei, murise în 17 februarie 1875, deci cu un an înainte de vizita lui Bologa.

³ *Familia*, XI, 1875, nr. 21 publicase fotografia și biografia lui *Ladislau Vasilie, baron de Popp*. *Familia* nu publicase doar trista veste, ci expune, pe scurt, istoria dramatică a poporului român din Transilvania, care secole de-a rîndul uitase „cu totul bucuria, și pieptul lui nu scotea decît plînsuri și suspine“. Sînt înfierate legile alianței celor trei „națiuni“ feudale, care i-au asuprit secole de-a rîndul pe românii ardeleni, în mijlocul unei Europe civilizate, dar indiferente. Dar, în pofida tuturor suferințelor mai vechi sau mai noi ale națiunii, ea n-a murit, fiindcă tulpina ei, poporul, i-a conservat viața. În ultimul sfert de secol s-au înmulțit intelectualii dintre care unii erau deja încărungiți în luptele naționale; aceasta era o garanție că națiunea avea o „armă intelectuală“ puternică, cu care va putea dobîndi ceea ce n-a putut obține prin „arma fizică“. Un asemenea fiu al națiunii fusese și baronul Ladislau Basiliu Popp, românul care dintre conaționali săi a ajuns la cele mai înalte demnități de stat. În acest caz este trist faptul relatat de Bologa și anume că Iosif Vulcan cerea „cu înțelegere plata“ văduvei Elena Popp pentru publicarea portretului și a biografiei președintelui „Astrici“ (cel de al doilea). Probabil că baroneasa se tînguia fiindcă redactorul de la Oradea ceruse o sumă prea mare care eventual se potrivea cu titlul dar nu și cu punga familiei.

Iubite frate George!

Alaltăieri am primit epistola ta din 5/17 ale curentei; ieri [î]mi sosisi manuscriptul și azi voi să-ți scriu și eu câte ceva.

Celea trimise doctorului nostru i le-am îmanuat și el [î]ți mulțumește prin mine cordialminte pentru toate toatele.

Zelosului dr. Silași și învățătorului Petrașcu am scris de loc prin secretariat ca să-ți trimită de-a dreptul și fără întârziere disertațiunile.¹

Protocolul adunării generali cu anexele lui nu cred că ți-l voi putea trimite pînă mai ești acasă; pentru că din lipsa secretariului încă n-am ținut ședința de comitet și nici nu știu cînd vom putea ținea. Dacă mă vei înștiința din București că unde șezi, mă voi grăbi a-ți scrie de-a dreptul și a te ținea în curent cu celea ce se vor mai întîmpla sub absența ta pe aici.

Paralele cerute, în total 460 fl., ți le-am asemnat.

Ei, iată că trebuie să plec la Rășinari... întreprup... voi continua de altă dată.

Salutări frățești de la,

Bologa. /

321

¹ Dr. Grigore Silași, care făcuse parte din corpul celor trei notari ad-hoc ai Adunării Generale a „Astreii” de la Sibiu din 10, 11, 12 august 1876, și-a citit în plenul Adunării, la 11 august, dizertația *Românul în poczia sa populară*. Ea a fost ascultată de auditoriu cu interes deosebit și tipărită mai pe larg și fragmentat în *Transilvania*, IX, 1876, nr. 18 — 23 și *Transilvania*, X, 1877, nr. 4 — 18. Învățătorul I. Dima-Petrașcu a pregătit pentru Adunarea Generală din Sibiu dizertația: *Despre instrucțiunea elementară după starea de azi a științei*. La aceeași Adunare a mai fost înaintată și dizertația lui Iosif Hodoș, *Începutul și dezvoltarea școalelor române*. Prezidiul Adunării hotărăște că din motive de timp dizerațiile lui Petrașcu și Hodoș nu mai pot fi citite, dar autorii sînt invitați să-și prezinte comunicările redacției *Transilvaniei*; eventual Hodoș își putea rezerva și dreptul de a-și prezenta dizertația la viitoarea Adunare Generală a „Astreii”.

XXVIII

Sibii, în 3/15 iunie (1)877

Mult iubite frate George!

Cît ceii scrisoarea ta din 10 ale curentei și anexele ei privitoare la comitetul nostru numaidecît mă și înțelegi cu domnul v[ice] președinte Rusu despre ținerea unei ședințe extraordinare și despre invitarea ta la aceea.¹

Din respectivul act oficial ce ți se expedie astăzi, vei vedea că zioa pentru ținerea menționatei ședințe cade pe joia viitoare. Să ai bi deci bunătatea a sosi dacă nu mai curînd, cel puțin / mercuri ce vine negreșit aici și a trage de-a dreptul la mine. Dacă nu cumva ne-ai face o surprindere prea plăcută sosind mai timpuriu, mercuri te voi aștepta eu la gară.

323

Vino, frate, negreșit ca să ne mai povestim năcazurile celea multe și să ne înțelegem puținel și despre câte și mai câte de făcut la proxima adunare generală.²

Marele prelat³ poate fi pe deplin odihnit, pentru că noi, membrii asociațiunii, doar nu sîntem năuci.

323 v În privința cărților de trâmă fraților șomcuteni, vom urma conform dorinței / tale.

Am scris și nepotului Onu să vină negreșit la adunarea generală.⁴ Iară pînă atunci să aștepte pe bărbatul român căruia să-i încredințăm conducerea alegîndu-l în locul meu de președinte. Să mai guste și altul din dulcelele prezidialii; iar de alta parte să mai am și eu cu o mare grijă mai puțin.

324 Te rog frățește și cu tot adînsul să caoți și tu după un asemenea bărbat, după un om care să știe rumpe cel puțin vîrfurile multelor săgeți ce se îndreaptă în acest fatal timp al denunțărilor în contra asociațiunii noastre. Despre celea înfrînte / pînă acuma prin mine vom vorbi mai pe larg aducîndu-te Dumnezeu încoace. De prezent nu e nici un pericol. Avem însă să fim tare, dar tare, tare prudenți.

Tare mă voi bucura dacă voi ști marți că sosești mercuri. Aș vrea, știi tu, să spui marți ficei mele ca pe mercuri să lungească nițel ciorba.

Descopere, rogu-te, întregii tale familii mult stimate, respectuoasele mele complimente și primește pentru tine celea mai cordiale salutări de la al tău frate,

324 v Bologa. /

¹ Este vorba de ședința extraordinară a C.C. al „Astrei”, ținută din 21 iunie st. n. la care G. Bariț, invitat oficial de comitet și în scrisoarea de față de Bologa, va lua parte. În afară de Bologa și Bariț, la această importantă ședință au mai participat P. Dunca, I. Măcelariu, I. Hania, I.V. Rusu, I. Șt. Șuluțiu, Z. Boiu, V. Roman, dr. D. Răuciu, dr. A. Brote. Prezența lui Bariț a fost prilejuită de discutarea proiectului său de Regulament privind înființarea secțiunilor științifice ale „Astrei”. În ședința din 21 iunie, Bariț dă citire Regulamentului care va fi aprobat fără modificări esențiale a doua zi, 22 iunie 1877. „Astra” va avea trei secțiuni științifice: istorică, filologică, științele naturale-matematică, ai căror președinți vor fi aleși pe o perioadă de trei ani în adunările ei generale: membri puteau fi persoanele avizate care se obligau să prezinte anual un studiu original sau o traducere de specialitate. După ce fiecare secțiune întrunea minimum 7 membri, ele aveau dreptul ca, în colaborare cu C.C. al „Astrei”, să convoace adunări, în care să ia decizii privind activitatea lor viitoare. Secțiunile erau obligate să se întrunească la sediul „Astrei” cel puțin de 2 ori pe an, să aleagă temele de concurs, să facă eunoscui autorii dizertațiilor premiate și să prezinte adunărilor generale cite o dare de seamă a activității lor (*Transilvania*, X, 1877, nr. 14, p. 166). Regulamentul va fi aprobat și de Adunarea Generală din Blaj.

² În ședințele din 21 iunie Comitetul Central al „Astrei” trimite dispoziții subcomitetului despărțământului Blaj privind pregătirea Adunărilor Generale pentru 5-7 august st. n. Apelul de convocare în *Telegraful român*, XXV, 1877, nr. 48 semnat de Bologa și Rusu.

³ Marele prelat era mitropolitul greco-catolic Ioan Vancea ce-și avea reședința la Blaj, locul de convocare a proximei Adunări Generale a „Astrei”. Probabil mitropolitul Vancea se temea de posibilele agitații sau manifestări cu caracter politic care s-ar fi putut ivi în cursul adunării, și care l-ar fi pus în conflict cu autoritățile de stat. De aceea, credem că Bologa a încercat (prin intermediul lui Bariț) să-l liniștească în această privință pe Vancea. În orice caz mitropolitul avea motive întemeiate să fie temător. C.C. al „Astrei” nu a raportat nimic oficial mitropolitului despre planurile viitoare Adunări Generale și modalitatea desfășurării ei. Guvernul maghiar folosindu-se de unele agitații ale elevilor Blajului la ședințele „Astrei”, a trecut la amenințări împotriva școlilor Blajului (*Transilvania*, XII, 1879, nr. 1 — 2, p. 4).

⁴ Ioan Rațiu va fi prezent la lucrările Adunării Generale din Blaj. În prealabil Bologa îl consultă atît pe el, cît și pe Bariț, asupra alegerilor unui nou președinte al „Astrei”. Acesta trebuia să facă față unor presiuni guvernamentale împotriva „Astrei” și „să frîngă” săgețile și denunțurile, așa cum făcuse și Bologa pînă atunci. Cel puțin în această privință, alegerea lui Timotei Cipariu ca președinte al „Astrei” n-a fost inspirată. Literatul român nu dorea complicații politice sau conflicte deschise cu guvernul și declară că nu va participa la rezolvarea chestiunilor „Astrei” și deci nu-și va prelua funcția pînă cînd guvernul nu-i va recunoaște în scris, printr-o aprobare, noua funcție. La Blaj, unde s-a mai ținut și în 1863 o Adunare Generală a „Astrei”, cea de a III-a, a fost prezent în 1877, la cea de a XVII-a Adunare, și George Bariț, ales președinte al secției de istorie.

Iubite frate George!

Mai dinceori am trămis la poștă acelea două copii a căror luare o dispusei pe cînd te aflai încă la mine. Folosește-le cum vei ști mai bine. Eram p-aci să las ca să iasă „discursul“ și în *Școala română*¹ de aici. M-am abătut însă de tot de la aceea cugetînd că tu poate vei face ici colea cîte o îndreptare necesară, cîndu-l vei lua în *Transilvania*.² Am lăsat dară ca el să iasă *mai întîi în Transilvania*.

Păcat că ai pornit alaltăieri de n-ai putut fi martor la o scenă carea m-a dizgustat, m-a supărat aseară astfeli, cîtu-mi tremură mîna și acum cînd cuget la ea. Unii dintre intimii mei amici mi-au făcut aseară celea mai vehemente imputări pentru că „am primit“ și mai cu seamă pentru că n-am „depus“ v[ice] preșidentura îndată după compunerea comitetului. În zadar căutam a mă apăra în contra atacurilor dureroase, pentru că nici la vorbă nu mă lăsă, zicînd că eu niciodată și nici într-un chip nu le voi putea demonstra că am făcut bine și înțelepțește ce am făcut. A mers lucrul așa de departe cît unul mai tînăr și sarcastic observă: „Ba dreptu avu Șaguna cînd zise: oriunde-și face neunitul cu unitul treabă, acesta înceluie pe cela, pentru că iată că și pe domnia ta te-au înșelat“³ etc...., etc., etc.

Nu putui suferi pînă la sfîrșit. În fierberea cea mai mare, cînd mi se denega cuvîntul cu accentuarea că deja m-au condamnat toți românii din Sibii, mă sculai și aruncîndu-le și eu vro cîteva grobianități, mă depărtai adînc mîhnit.

Ce mare serviciu mi-ar face un articol datat din Blaș și ieșind în *Gazeta*⁴, în care s-ar critica după cuviință și pe larg tot ce am făcut eu în Blaș! Acela ar putea astupa
325 v prea ușor gurile amicilor, care-mi judecă și-mi / privesc faptele nu din nobilul simț din care le-am comis eu, ci din consideranție neîntemeiate. După laude n-am umblat niciodată, pentru că mi-am aflat satisfacțiunea totdeauna în conștiința-mi de a fi lucrat bine. Văd însă că cîteodată le pretinde însăși comuna cauză, binele ei, prosperarea ei.

Cu acestea mi-am mai liniștit pușintel inima, frate George!

Să fii al lui Dumnezeu și dacă mai poți dispune și pentru mine de nițel timp mai scrie cît de puțin amicului tău,

Iacob.⁵ /

326

¹ Școala română. Foaia pedagogică și didactică pentru interesele institutelor de cultură și ale organelor acestora. A fost editată la Sibiu, primul număr de probă aparînd în decembrie 1875; între 2 ianuarie 1876 și 23 decembrie se tipărește regulat, după care urmează o absență pînă în octombrie 1878. Receditarea continuă la Sibiu pînă în iulie 1879, apoi revista se mută la Năsăud. Redactorii au fost Ioan Candrea și Basile Petri; vezi Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, t. I, București, 1913, p. 656 — 657.

² Este vorba de discursul ținut de Iacob Bologa, președintele „Astrei“, cu ocazia deschiderii ședințelor Adunării Generale de la Blaj. Vezi *Transilvania*, X, 1877, nr. 17, p. 193 — 195; *Gazeta Transilvaniei*, XL, 1877, nr. 63. Aprecieri despre discursul lui Bologa, în care se face un scurt istoric al Blajului ca focar al culturii și regenerării naționale, vezi tot *Gazeta Transilvaniei*, XL, 1877, nr. 59 la capitolul *De la Adunarea Generală a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*.

³ Probabil amicii lui Bologa ar fi dorit ca în fruntea „Astrei“ să rămînă un ortodox (deci tot Bologa) reales și erau furioși fiindcă a acceptat ca unitul Timotei Cipariu să fie propus Președinte al „Astrei“. Bologa însuși a propus candidatura lui Cipariu, încă înainte cu cîțiva ani, rezervîndu-și pentru sine funcția de vicepreședinte. Bologa devine pentru scurt timp președintele „Astrei“, dar, probabil, mîhnit

de atacurile gărzii tinere sibiene, n-a dorit să-și păstreze postul de președinte, sprijinindu-l și propunându-l la Blaj pe Timotei Cipariu. Nu se poate afirma că ortodoxul Bologa a fost „lucrat” sau „înșelat” de uniții blăjeni, din moment ce însuși Bologa nu mai voia să fie președinte. În ședința a II-a, Bariț amănase pe ziua următoare alegerea conducerii „Astrei”, deși ea fusese programată pentru acea ședință (25 iulie stil vechi). Deci Bologa îl sprijină pe Bariț și prin el pe blăjeni care cîștigînd timp puteau alege pe unul de-ai lor în conducerea „Astrei”. Vezi *Telegraful român*, XXV, 1877, nr. 60.

⁴ În *Gazeta Transilvaniei*, XI, 1877, nr. 58 apare un material datat din Blaj, 6 august st. n. intitulat *De la Adunarea Generală a Asociațiunii transilvane pentru literatură și cultura poporului român* (nesemnat). Materialul este elogios atît la adresa lui Bologa, cît și în ceea ce privește Adunarea Generală din Blaj. Se recunoaște că la ea nu au participat mai mulți membri ca la Sibiu „însă bărbați de distincție au venit tot așa de numeroși”. Este lăudat ilustrul președinte, discursul lui și întreaga desfășurare a Adunării Generale. Sint menționate telegramele venite din Făgăraș, Năsăud, Sighișoara, Timișoara, și este descrisă ceremonia omagierii de către participanți a memoriei mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu, la mormîntul căruia au fost depuse mai multe coroane de flori, iar Bologa invocă în cuvînte înălțătoare meritele marelui bărbat. Barițiu își expune disertația *Idei fugitive despre industria de casă și industria mică*, iar disertațiile lui Silași și Alexi nu se mai pot citi din lipsă de timp, însă se promite publicarea lor. S-au ales președinții secțiunilor științifice, s-a aprobat statutul lor și au fost aclamați președințele și vicepreședințele și au fost votați membri Comitetului Central. Discursul lui Bologa este publicat în *Gazeta Transilvaniei*, XI, 1877, nr. 63.

⁵ Adnotare a lui G. Bariț la fila 326a: „1877. Iacob Bologa, Sibiu, 3/15 aug. R.”

XXX

Sibii, în 8/20 august 1877

Iubite frate George!

Ieri am primit amicabilea ta epistolă din 6/18 ale curgătoarei și m-am bucurat foarte de cuprinsul ei. Mă grăbesc deci a-ți exprima cea mai cordială mulțămîntă pentru bucuria ce mi-ai cauzat!

„Din curagiu” te asigur că nu am pierdut și nu voi pierde „nimic” pentru că mi-am procurat convingerea că tot ce se aruncă asupra mea provine de o parte din *răutate*, iar de altă parte din *nepricepere*, și că asupra acestor două rele am și pot să lupt cu succes numai conservîndu-mi bărbăția. Gurilor / celor rele voi să demustru prin faptă că ce am făcut, bine am făcut, pentru că nu am făcut din pasiune, din ambițiune personală, ci singur și numai din adevărata interesare de cauza noastră comună.

Spre ulterioara ta informare aflu a-ți mai comunica dintre multele necălituri de pe aicea vro două mai grosolane: „El — Bologa — se vede că a presimțit atacurile ce-l așteptau la reîntorcerea-i în Sibii și *pentru aceea* a adus pe Bariț cu sine ca să-l apere acesta în contra meritatelor imputări ce-i vom face”, a zis un vechi amic într-o societate, unde eu nu eram de față.

Alaltăieri, observă alt amic între mai mulți și în prezența mea: „Bardoși¹, care de vreo cîteva / zile petrece aici, întrebat într-o societate că ce au vrut blășianii să facă cu comedia jucată lui B[ologna] a răspuns: am vrut să-l facem de rîs și așa să-l umilim”².

Știi tu ce răspuns am aflat eu ca mai potrivit a da la acestea două necălituri?! Am încruntat ochii asupra reproducătorilor lor, și cînd se aștepta erumpere din partea mea, am *tăcut*, ținînd sub demnitatea mea orice observare la asemenea neghiobii.

Așa voi face și de aici încolo în asemenea cazuri, pentru că cred că în modul acesta mai ușor voi face să amuțească gurile sparte și inimile deșerte. Tu însă ca

„chirurg“ vei face un mare serviciu cauzei comune, pentru care-ți vor mulțumi dimpreună cu mine toți cei buni și cu inimile la loc.

Primește, iubite frate, cordiale salutări de la bătrînul

328 v

Bologa./

¹ Iuliu Bardoși.

² Bologa a acceptat propunerea amînării votării conducerii „Astrei“, prin care a favorizat pe blăjeni, aceștia rămînînd în majoritate, fiindcă foarte mulți participanți plecaseră înainte de cea de a treia ședință în care se alegea Comitetul Central. La actul alegerii șefilor (27 iulie) din 100 de membri n-au mai rămas în Blaj decît 44, dintre care 30 erau blăjeni. Vezi *Telegraful român*, XXV, 187, nr. 60. Cei ce nu erau de acord cu alegerea lui Cipariu, doreau să-l atace pe Bologa pentru cele petrecute și credeau că el a venit la Sibiu însoțit de Bariș pentru ca acesta să-l apere. Sibienui însinuai că deși Bologa i-a sprijinit pe blăjeni, aceștia l-au ales președinte pe Cipariu și nu pe el, de unde bănuiau că un neunit chiar cînd se aliază cu un unit, este tras pe sfoară. În ședința a III-a din 27 iulie Alexandru Bohățel propune pe Cipariu președinte și pe Bologa vicepreședinte, aceștia fiind aclamați de cei prezenți. Restul conducerii s-a ales prin vot secret. Bologa afirmă că ar fi vrut să fie ales altul vicepreședinte, dar se supune hotărîrilor Adunării (*Transilvania*, X, 1877, nr. 19, p. 218).

XXXI

Nagy Szeben, 25 octombrie 1877

Alexandru Papiu Ilarian răposat în 11 ale curentei. Se va înmormînta sîmbătă în 15. Veniți.

Bologa.¹ /

329

¹ Adnotare a lui G. Bariș la fila 329v: „1877, Iac. Bologa. Sibiu 25 oct. Despre moartea lui Ales. Papiu. R. 15/27 oct. cînd am scris și comitetului. Vezi și copierul.“

XXXII

Sibii, în 15/27 noiembrie 1877

Mult iubite frate George!

De mai multe săptămîni încoace m-au împresurat și au trecut peste bietul meu cap o mulțime de atari valuri și zguduiri lumești cari, chiar și a-ți răspunde la amicabilă-ți epistolă de azi e luna, m-au făcut incapace.

Acum, după ce „bota țiganului“ *Telegraful român* în alianță cu *Tageblatt*-ul m-a luat din nou la goană¹, parcă m-am mai trezit, m-am oțălit iară într-atîta, cîtu-ți pot scrie cîte ceva.

Îți scriu deci mai întîi că am regretat foarte nevenirea ta încoace după primirea telegramului meu din 25 octombrie a.c. Aveam și avem încă a ne înțelege despre cîte și mai cîte *de ale noastre*./

330

171

330 v

Pentru secțiunile științifice te voi ruga cu să vini la ședințe ale Comitetului cât va sosi întărirea alegerii președinților. Președintele nostru² nu vrea să se mestece în nemica înainte de a fi întărit, iar întărirea văd că nu mai sosește. Șefii comitatelor au fost de mult întrebați despre conduita politică a menționaților președinți³. Eu am urgitat pe cale privată prin amicii mei din Pesta⁴ rezolvarea chestiunii. Dar de urmat încă n-a urmat nemica. Nu știu ce vreau. Sosind însă întărirea, sper că va veni și președintele la o ședință plenară, din carea tu nu vei putea lipsi.⁵ Aceea ședință va trebui să dureze mai multșor pentru că, precum zici tu, sunt multe cauze grave ale asociațiunii, pentru care ar trebui să ne vedem cât mai curînd. Cum merg / lucrurile acum nu-mi place.

Lunga ta absențare de acasă o am simțit cu toții.⁶ Bine că te-a adus Dumnezeu îndărăpt și că te afli în pace. Firul pierdut văd că l-ai aflat tu iară și curînd.

Oprirea congresului are lipsă de comentariu. Și cred că i se va face la timpul și locul său.

Despre intențiunea de a se ținea prelegeri am auzit și cu vorbindu-se. Nu știu însă cînd și cum se vor ținea. Numai poliția trebuie să aibă cunoștință despre toate cîte se petrec în cetate. Cînd ai ținea tu vreo disertațiune⁷ aici n-ai întîmpina din partea poliției nici o greutate pentru că șeful ei e *amicul meu* și om înțelept. / Pînă aici cu referința la scrisoarea sus-atînsă.

331

Epistola-ți îndreptată către Preziđiul asociațiunii o am trimis în momentul sosirii ei la domnul secretariu⁸, intrat în serviciu mai deunăzi, spre a face expedițiile⁹; dar pînă acum nu văzui nemica făcut, deși urgitai de două ori.

Mîine continuu scriindu-ți noua goană a „botei țiganului“.

Să fii al lui Dumnezeu, al tău amic,

*Iacob*¹⁰ /

331 v

¹ În *Telegraful român*, XXV, 1877, nr. 90 la rubrica *Sibiu 9 noiembrie. Iară alegerea reprezentanților municipali în comitatul Sibiului*, șefii pasiviști Bologa, Măcelariu și Păcurariu sînt aspru criticați pentru că s-au aliat cu funcționarii guvernamentali și cu comitele suprem sas, sprijinind minoritatea săsească împotriva majorității săsești din comitatul Sibiului. Ei sînt acuzați că au exoperat ca unele voturi românești să fie folosite pentru alegerea unor reprezentanți municipali ai Sibiului care făceau parte dintre guvernamentalii sași (Dr. Lindner, Dr. Schreiber). Cei doi figurau astfel aleși ai românilor în reprezentanța municipală sibiiană, alături de reprezentanții români. *Telegraful român* respinge procedura și arată că în locul celor doi trebuiau aleși tot români. România sibiiană nu trebuie să se alicez nici cu comitele suprem sprijinit de minoritatea săsească, nici cu majoritatea săsească opoziționistă din comitat, ci trebuia să-și fixeze o atitudine proprie și distinctă prin care, în ciuda restricțiilor legii municipale, urmau să depună eforturi pentru a alege numai români în limitele electorale guvernamentale maghiare. Activiștii sibiieni doreau listă proprie de candidați, nu împreună cu guvernamentalii (comitele suprem, sașii minoritari, funcționarii și unii catolici care dacă erau maghiari sprijineau și ei guvernul). Bologa, Măcelariu și Păcurariu sînt acuzați că duc o politică particulară, că au înșelat pe românii alegători să-și dea votul unora care nu erau de ai lor (nu numai în Sibiu, ci și la Sebeș) și comentatorul activist îi întreabă pe cei trei cum explică acest lucru ciudat, și anume înclinarea lor către partidul guvernamental și către comitele suprem; prin asemenea practici ei răsturnau principiile mișcării naționale. Faptul că cel ce stătea în fruntea „pasiviștilor“ cocheta cu partidul guvernamental se explica prin aceea că era lipsit de „caracter politic și că n-a putut astfel ajunge în tabăra guvernamentală decît prin o politică nedeterminabilă. Măcelariu, Bologa, Ilania, Păcurariu urmăreau să folosească contradicțiile între majoritatea săsească și guvernul maghiar sprijinit de comitele suprem și de minoritatea săsească ce ocupa funcții de stat. Liderii pasiviști amintiți considerau că majoritatea săsească fusese profund ostilă intereselor românești din ținut și trebuia accelerat procesul de lichidare a vechilor privilegii săsești din pămîntul crăiesc, apărut de această majoritate. Tocmai atunci guvernul maghiar desființase practic autonomia pămîntului crăiesc și diminuase substanțial rolul învechitei „universități săsești“. De aceea pasiviștii români s-au aliat cu sprijinitorii locali ai guvernului maghiar în această chestiune. Pe de altă parte, dacă privim lucrurile în perspectiva evoluției lor viitoare, desființarea privilegiilor săsești accelera procesul nemulțumirii sașilor față de guvernul maghiar, și se creau astfel

condiții mai favorabile pentru o eventuală alianță a lor cu românii. Se vede că ziarul săseșc de care amintește Bologa în această scrisoare reprezenta punctul de vedere al majorității, ceea ce explică faptul că *Tagblatt*-ul îi atacă pe șefii români pasiviști din ținut.

² „Președintele nostru era Timotei Cipariu: președintele „Astrei” și președintele secției filologice a „Astrei”. Confirmarea guvernamentală a lui Cipariu, președinte și Bologa, vicepreședinte al „Astrei”, a fost comunicată în decembrie 1877. În consecință, de la această dată Comitetul Central al „Astrei” putea fi convocat în mod *plenar* și activitatea lui reîntra în normal; dar Comitetul „Astrei” a desfășurat și până în decembrie o activitate meritorie, chiar dacă la ședințele lui nu au participat toți membrii. Au fost evidențiate câteva departamente merituoaase ale „Astrei”, s-au împărțit burse și s-a acționat pentru mărirea fondurilor „Astrei”. Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XI, 1877, nr. 94. Aprobarea a fost comunicată în ședința Comitetului „Astrei” din 24 decembrie 1877. Autoritățile nu s-au grăbit cu comunicarea aprobării către cei interesați, deși ministerul de interne a eliberat întărirea la 5/17 noiembrie 1877 prin actul 43175. Vezi *Transilvania*, XI, 1878, nr. 2, p. 22.

³ Este vorba de cei trei președinți ai secțiunilor de istorie, filologie, științe naturale-matematice; George Bariț, Timotei Cipariu, Pavel Vasici. Se vede că guvernul a cerut informații privind atitudinea lor politică de la comișii supremi.

⁴ Probabil unii magistrați din Curtea Supremă a Ungariei, secția privind Transilvania — care i-au fost colegi de serviciu la fostul Tribunal Suprem al Transilvaniei. Prin intermediul lui Bologa dorea să grăbească eliberarea aprobării guvernamentale pentru conducătorii „Astrei”.

⁵ Într-adevăr, după sosirea aprobării guvernamentale pentru președintele și vicepreședintele „Astrei”, G. Bariț ca secretar I a fost prezent la ședința Comitetului din 24 decembrie 1877. Dar președintele Cipariu nu vine la Sibiu, din motive de boală (zice el) și îl împuternicește pe Bologa să gireze în continuare afacerile curente prezidențiale (*Transilvania*, XI, 1878, nr. 2, p. 22).

⁶ Bariț fusese la București unde a luat parte la ședințele Societății Academice Române.

⁷ G. Bariț va ține la Sibiu două disertații: la 9/21 decembrie despre *Dicționarul și glosarul român academic* și la 11/23 decembrie 1877 despre *Collecția de documente istorice rămase de la răposatul Eudoxiu Hurmuzaki. Fragmente din Monografia familiei Hurmuzaki*. Ambele disertații au fost ținute în sala mare de la „Împăratul romanilor”, intrarea se plătea, iar veniturile de la vânzarea билетelor erau destinate fondului „Astrei”. În ședința C.C. al „Astrei” din 24 decembrie 1877, Bariț predă 55 florini și 20 creștări pe care i-a încasat cu câteva zile înainte de la publicul auditor sibian. Comitetul reține 37 florini pentru fondul „Astrei”, iar 18 florini îi repartizează lui Bariț ca bani de drum pentru alte conferințe pe care le va susține în orașele unde va fi invitat (*Gazeta Transilvaniei*, XI, 1877, nr. 97; *Transilvania*, XI, 1877, nr. 2, p. 24).

⁸ Este vorba de secretarul II Iosif Hodoș.

⁹ „Eșpedițiile” către Bariț erau de cele mai multe ori sume de bani din Casa „Astrei” de care secretarul I avea nevoie pentru a dezbate și aproba cererile. Acest fapt se datora și îmbolnăvirii proaspătului secretar II Iosif Hodoș, în ianuarie 1878.

¹⁰ Adnotare a lui G. Bariț la fila 330: „R. 8 dec. n.”.

XXXIII

Sibiu, în 16/28 noembrie 1877

Mult iubite frate George!

Voi să-mi țin cuvîntul dat continuîndu-mi epistola scrisă ieri și expediată azi. Voi să te informez pușintel despre noua goană ce a pornit „bota țiganului” = *Telegraful român*, aliată acum cu chintesența săsească = *Tagblatt*-ul de aici, în contra noastră¹, apoi să mai adaog cîte ceva.

Noi, carii avem deplina convicțiune că sașii au fost de cînd i-a adus dr[acul] în Ardeal și sunt și acum cei mai periculoși și necorigibili dușmani ai elementului românesc, că prin urmare românii n-au de a aștepta nici cel mai mic bine de la sași, am cugetat să ne cîștigăm pentru interesele românești din comitat cu atîta / mai mult pe conducătorul acestuia, cu cît mai clar e, că față de imensa majoritate săsească,

numai de la el, de la prefect, de la al doilea factor mai putem aștepta vreun ajutoriu. Ne-am apropiat deci vro cîțiva de el și l-am cîștigat românilor întru toate celea bune și drepte cu aîft mai ușor, cu cît mai tare se prigonește el din partea amintitei majorității sășești.

332 v Dar simțiră aceasta sașii și prevăzînd ei în buna noastră înțelegere cu șeful comitatului o neevitabilă zădărnice sau cel puțin o paralizare a infernalelor lor plănuiiri, au căutat căi și mojloace de a ne strica cu prefectul, de a ne desface de către el *Vor allen müssen wir den Bologa, Macellar, Hannia und Pecurariu lahn legen*² zise ei în formă de conclud în clubul lor. Dar ei de sine nu putea face nemica. Le-au trebuit unelte românești și după ce au promis pe sub mîină munți de aur / pentru români, au dat de acelea unelte în ceata „telegrarilor“, nouă de mult inimică. Acești „telegrari“ pînă de curînd gubernamentali încarnați s-au prefăcut numai deodată în naționali tradiționali și au tăbărit prin „bota țiganului“ dimpreună cu *Tageblatt*-ul asupra noastră.

Iată sorgintele infamelor insulte ieșite asupra noastră de un timp încoace în acelea două jurnale sus-atinse. Ce am făcut și ce vom face noi față de acestea aparițiuni, veți auzi. De acum însă te încredințez că eu unul nu voi merge niciodată cu un mincinos ticălos, precum e colțatul care poartă „bota țiganului“ și fiecare dintre soții lui.

333 Celor premise adaog că / directorul *Albinci*³ mi-a spus astăzi că tu ai fi scris fratelui Ilie⁴ despre un jurnal⁵ pe care doară cugeți a-l scoate însuși aici. Știrea asta m-a îmbucurat foarte. Un jurnal redigiat în Sibii prin tine ar face epocă. Cît voi încheia epistola, voi căota ca să-ți rezolve secretariul scrisoarea de deunăzi. Doară prin rezolvarea ei s-ar accelera venirea ta încoace ca să ne înțelegem și în ptivința jurnalului. Venind trage oblu la mine, care, după ce fiul meu s-a întors iară la Viena, am rămas singur ca cucul.

Salutări de la al tău amic,

333 v

Iacob.⁶ /

¹ Vezi scrisoarea XXXII, nota 1.

² Înainte de toate trebuie ca să-i paralizăm pe Bologa, Măcelariu, Hania și Păcurariu.

³ Visarion Roman.

⁴ Ilie Măcelariu.

⁵ Viitorul *Observatoriul*, pe care George Bariț îl editează la Sibiu la începutul lui 1878.

⁶ Adnotare a lui G. Bariț la fila 332: „R. 8 dec.“.

XXXIV

Nagy Szcben, 12/12, 1877.

Întîlnirea președinților¹ următor s-a intimat în trei curente. Aducă-te Dumnezeu în pace și sănătos.

334

Bologa /

¹ Este vorba de președinții secțiunilor „Astrei“: istorie, filologie, științe naturale-matematice.

174

Prea onorate domnule!

Primind epistola d-tale din 29 lunei curente, mă grăbesc prin aceasta a-ți răspunde că vom primi cu plăcere lectura discursului ce voiești a ținea în una din ședințele adunării generali de la Sighișoara.¹

Te rog dar să onorezi cu prezența d-tale acea adunare și te rog să primești totodată și expresiunea simțămintelor mele de stimă ce-ți conserv.

Iacob Bologa
V[ice] Președinte/

335

¹ Probabil este vorba de disertația pe care o va susține Bariț în august 1879 la Adunarea Generală din Sighișoara, intitulată *La Race latine. Le chant des Latins. Par Baron de Meyronnet St. Marc, Marseille, 1879*. Vezi *Annalele Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român publicate în Anul al XX-lea al activității sale*, Sibiu, 1880, p. 106 — 117. Bariț vorbește în plenum Adunării despre acest poem al baronului francez, adevărat imn al ginții latine, care cheamă la solidaritate, refacerea puterii și la renașterea gloriei străbune romane. Este interesantă partea intitulată *Un daco-roman* în care se afirmă că hotarele firești erau acolo unde „se aude versul limbei românești”. Speranța izbăvirii și anihilarea scopurilor potrivnice ale vecinilor primejdioși era întărită de solidaritatea cu „surorile latine”. Baronul Meyronnet a primit o poezie de la Gheorghe Sion, pe care a intr-dus-o parțial în poemul său; în această poezie se afirmă: „Dar domnia-mi legitimă am venit s-o stabilesc pe pământul vechii Dacii, patrimoniul românesc”.

² Adnotare a lui G. Bariț la fila 335v: „1879. Sibiu. 31 iul. Președinții Asociațiunii relative la disertațiuni”.

XXXVI

Sibii, în 9 decembre 1885

Iubite frate George!

Spre a discuta în ea și după puțință a și decide toate acele lucruri de mare importanță pentru „Albina”, despre care am vorbit noi amîndoi în una din serile trecute, am conchemat ședința plenară pe 5/17 ale *curgătoarei*. Fă deci, iubite frate, cum vei face și vină *negreșit* și tu la această ședință de atîta însemnătate.

Primește și cu această ocaziune expresiunea adînc simțitei mele conduceri și a celor mai cordiale salutări,

Bologa.^{1/}

336 v

¹ Adnotare a lui G. Bariț la fila 337v: „Sibiu. 9 dec. 1885 Iacon Bologa. Chiamare de urgență la Sibiu”.

Iubite frate George!

Indignat peste măsură și mîhnit pîn-la suflet, te rog și iar te rog să cetești îndată Nr 213 al *Tribunei*¹ și văzînd că cu ce infernale minciuni, cu ce cutezate infamii, cu cîtă răutate diabolică, cu ce nerușinare cearcă afurisitul vagabund, mizerabilul Erostrat², Slavici a ne distruge școala noastră de fete, să informezi pe Excelența Sa, descoperindu-i adevărul, apoi să te apuci a combate blăstămășiile aruncate asupra amintitei școale și asupra fondatorilor și susținătorilor ei numai din spirit de răzburare asupra unora din noi, despre carii crede plăsmuitorul acelora că nu se închină metehnelor lui, nu joacă după fluierul lui. Să te apuci a combate îngîmfările acestui pseudo-român, acestui / renegat... atît de periculos pentru români. Să le combați numai după drept și dreptate, dar cît mai în grabă, cum vei afla tu mai bine, în public.³ Să dai acum acestui răulăcios care a venit precum se vede cu intențiune detestavră de a ne distruge toate instituțiunile, făcute prin noi cu nespuse greutate, să-i dai zic „atestatul“ care-l ceruse el de la tine înainte cu vro cîteva luni.

Sărmanele noastre mame române de aici, ba chiar și unele copilițe ale lor nevinovate, atacate atît de cumplit prin bîrfele obraznice aruncate asupra lor fără leac de îndreptățire de cătră amintitul mincinos, încă vor striga în public, voind a-și salva onoarea atacată. /

Săraca Helena noastră în ce ceată de lăudători a căzut!

Scrie-mi că ai primit știrurile acestea.

Te salut frățește,

Bologa. /

¹ În *Tribuna*, IV, 1877, nr. 213, la capitolul *Criza școlii de fete din Sibiu*, Ioan Slavici arată că în Sibiu cîteva familii române „aristocratice“ care au simțit nevoia a-și crește fetele românește, au avut merite incontestabile în înființarea Școlii de fete; pentru acest lucru însă au militat și acei români, care, neavînd fete, doreau înființarea unei școli, pentru ca tînerele românce să fie educate în spirit național și să corespundă exigențelor societății și familiei. La Școala de fete din Sibiu și-au trimis fetele și alți români, mai săraci decît fondatorii, astfel că, înființarea și funcționarea ei corespundeau unui deziderat mai general. Dar încă de la începutul înființării Școlii, s-au făcut anumite greșeli. Slavici afirmă că fondatorii doreau să imprime Școlii un caracter aristocratic, să o adapteze exigențelor și concepțiilor lor familiare despre educația fetei. Aceia care priveau Școala din interes general și nu familial, doreau ca ea să corespundă exigențelor întregii națiuni și nu pretențiilor unui grup restrîns de familie, chiar dacă ele erau mai instărite, mai influente sau au avut merite materiale considerabile și incontestabile în această acțiune. Slavici se enumeră pe sine însuși între cei ce priveau Școala din punct de vedere al intereselor generale.

² Erostrat, grec efesian care dorînd să-și facă memoria nepieritoare a incendiat templul zeiței Artemis din Efes, considerat unul din cele șapte minuni ale lumii. Deci Bologa numindu-l pe Slavici cu acest epitet puțin măgulitor, insinuează că și acesta, dorînd mai multă publicitate în jurul lui, periclită însăși existența acestui institut de învățămînt și de cultură națională.

³ Slavici a fost combătut în coloanele *Gazetei Transilvaniei*, L, 1887, nr. 213, 213, 215, 216.

Frate George!

Te rog frățește să poftești azi la *jumătate pe 4* la mine.

340

Bologa /

XXXIX

Nagy Szeben, 5 mai 1888

Gratulațiuni frățești, însoțite de dorința-mi ferbinte s-ajungi zioa ta onomastică încă de 24 de ori.

341

Bologa¹ /

¹Adnotare a lui G. Bariț la fila 342v: „1888. Iacob Bologa 5 mai.“

XL

[fără loc, fără dată]

N-am copia acestei scrisori alăturate. Mi-ar plăcea dacă o ai aduce cu tine îndărăpt ca să mi-o decopiez, spre ce îmi lipsește acum timpul. Salutare! Mi-ar plăcea tare bine dacă te-ai întoarce tu cât mai curînd. Noi stăm cum ne-ai lăsat, de tot încurcați foarte rău.

342

B[ologa] /

VISARION ROMAN

(1833—1885)

Între fruntașii naționali ai românilor din Transilvania, Visarion Roman a fost unul dintre cei care și-au înțeles deplin epoca, atașându-se satornic idealurilor pașoptiste, găsind totdeauna mijloacele cele mai eficiente în organizarea unei opoziții din ce în ce mai viguroase împotriva dualismului austro-ungar, atât pe plan politic, cât și economic.

Cercetat mai mult ca pionier al pedagogiei sociale și al gândirii și înfăptuirilor românești ardeleni în viața economică, ignorându-i-se activitatea sa politică complexă, care nu s-a rezumat doar la rolul de colaborator principal al lui George Bariț în organizarea Conferinței naționale de la Mercurea din 1869, Visarion Roman a fost, de fapt, unul dintre cei mai fervenți luptători ai înființării unui partid național al românilor din Transilvania, partizan credincios al inițierii unei mișcări memorandiste, ziarist de înaltă clasă, militant convins pe tărîmul luminării culturale și ridicării economice a maselor populare, pătruns în toate fibrele ființei sale de idealul înfăptuirii unității naționale a tuturor românilor.

În ceea ce privește activitatea sa economică în direcția ridicării și întăririi unei burghezii românești capabilă să concureze cu cea maghiară, se cuvin subliniate și ideile sale cooperatiste, care vizau, de fapt, ridicarea la bunăstare a unor largi pături țărănești și meșteșugărești, folosind pîrghiile economiei capitaliste ce cîștigau treptat teren și în Transilvania după seismul revoluției de la 1848—1849, ce pusese capăt beznei feudale în această parte a Europei de sud-est.

Afîț pe tărîm politic, ca unul din liderii pasivismului la organizarea căruia și-a adus o substanțială contribuție, cât și pe tărîm economic a înregistrat numeroase succese. Prin activitatea sa multilaterală, prin activitatea politică națională, Visarion Roman se numără printre bărbații de frunte ai Transilvaniei care au durat o vastă operă pedagogică, publicistică și economică, rolul său la înființarea băncii „Albina” fiind important.

Mărunt de statură, cu privirea limpede și sufletul curat, poseda o energie mistuitoare și contagioasă pentru cei din jurul său. Cu o gesticulație bogată și agitată, cu glasul nu prea sonor dar pătrunzător, avea darul convingerii și o putere de muncă puțin obișnuită.

Personalitatea sa complexă și multilaterală s-a bucurat sporadic de atenție, atât în vechea istoriografie, cât și în cea nouă, cu toate că destul de numeroasele articole aniversative, ori cele cîteva studii au înfățișat doar „aspecte” ale realizărilor sau domeniilor activității sale.

Nu avem pînă azi o monografie care să cuprindă în întregime viața și activitatea sa. Cea mai completă scriere despre Visarion Roman rămîne, pînă acum, lucrarea lui I.N. Ciolan și V.V. Grecu, *Visarion Roman pedagog social*¹, cu toate că și aici o serie de izvoare importante nu sînt valorificate².

Alte lucrări au abordat doar activitatea sa economică.³ Puține studii⁴, incomplete și acestea, au căutat să ilustreze personalitatea ziaristului⁵ și omului politic Visarion Roman⁶.

S-a publicat chiar și corespondența Visarion Roman — George Bariț⁷ cu multe lipsuri însă, modernizări de termeni și cuvinte, introduceri de termeni inexistenți în original, omisiuni de texte etc. Din aceste motive republicarea în colecția *George Bariț și contemporanii săi* este o necesitate științifică. Respectivul scrisori sînt acum publicate după criteriul științific.

Și astfel corespondența Visarion Roman — George Bariț este acum integrată perfect în atmosfera celorlalte opt volume și, prin note, corelată strîns de acestea.

Cele 75 de scrisori întregesc indiscutabil și mai mult aria de cunoaștere a epocii pe care o cuprind (1867—1884), relevînd mai amplu legăturile complexe și vast întreprinse între personalitățile vremii.

Repunerea în circuitul istoriografic a corespondenței Visarion Roman — George Bariț este justificată mai ales de valoarea ei documentară. Arhiva V. Roman este foarte bogată, corespondența surprinzător de întinsă, cu I.M. Moldovan, Al. Roman, Vicențiu Babeș, Iosif Vulcan, Miron Romanul ș.a. Cea mai importantă și mai semnificativă pentru înțelegerea vieții și activității sale rămîne totuși aceea cu George Bariț. Fără aceasta nu se va putea scrie niciodată o monografie cît de cît completă a lui Visarion Roman și nici cu privire la contemporanii lui.

Coroșpondența debutează cu amara constatare că drumul spre catedră și profeție i-a fost definitiv închis. El exclamă resemnat, dar nu lipsit de mândrie: „... voi rămînea tot în cariera-mi începută: de a lucra independent în folosul patriei și națiunii mele!”⁸

George Bariț va interveni atunci pe lângă C.A. Rosetti ca Visarion Roman să devină corospondent permanent al *Românului* din București. Cu toate că nu va reuși pe parcursul angajamentului său la *Românul* să-și expedieze cu regularitate corospondențele, ele vor fi totuși surprinzător de numeroase. La ziarul *Românul* va colabora de la sfîrșitul anului 1868 pînă în 11 februarie 1870.

Anul cel mai bogat reprezentat în scrisorile lui Visarion Roman către George Bariț este 1869. În acest an au loc dezbaterile Conferinței naționale de la Merceurea și aici ne apare în prim plan personalitatea sa de om politic. Reiese totodată că Visarion Roman a avut o întîlnire cu George Bariț în decembrie 1868⁹, cînd cei doi hotărăsc adoptarea politicii de pasivitate și mijloacele cele mai eficiente pentru realizarea acesteia. Inaugurarea practică a pasivismului a avut loc de fapt în adunarea scîunală din Sibiu, la 9 ianuarie 1869, cînd juristul Ilariu Mușu Urechia, notar în Rășinari declară că: „Românii nu voiesc și se abțin de la orice activitate față cu actul de alegere pentru dieta din Pesta, pentru periodul 1869—1871”¹⁰, fiind continuată cu declarația românilor conduși de Gavril Manu la ședința comitetului comitatens de la Dej din 11—13 ianuarie 1869.¹¹

În urma întîlnirii mai sus amintite, Visarion Roman găsește momentul propice pentru declanșarea acțiunii de convocare a Conferinței de la Merceurea, în urma convorbirilor cu Ilie Măcelariu și Iacob Bologa¹², favorizat fiind și de îndemnul publicat tocmai atunci în *Gazeta Transilvaniei* de către Iacob Mureșanu, care cerea la rîndul său constituirea unei organizații politice naționale disciplinate.¹³ Conferința, pe lângă consacrarea pasivismului, trebuia să pună bazele unui partid național al românilor din Transilvania.

După dizolvarea Comitetului Central ales la Merceurea, din care făcea parte și Visarion Roman, activitatea sa nu slăbește. El însuși mărturisește că nu i s-au împușinat „datorițele”, ci ele chiar i s-au înmulțit.¹⁴ Se înțelege cu Măcelariu să deschidă o colecție pentru Alexandru Roman, redactorul *Federațiunii*, care într-un proces de presă fusese condamnat la o amendă exorbitantă.¹⁵

Pînă la angajarea sa totală în activitatea de creare a primei bănci românești „Albina”, va mai urmări două mari obiective. Primul, încercarea de a înmîna împăratului memorandum de la Merceurea, optînd ulterior însă pentru redactarea unui alt memorandum mai complet și mai hotărît. Cel de al doilea obiectiv îl constituie încercarea sa de a transforma banca româno-săsească „Transilvania”, unde era inspector, într-o instituție pur românească.

Rolul său în ce privește memorandumul este la început de a media între Bariț și Măcelariu, încercînd a-l determina pe cel din urmă să înmîneze împăratului memorandumul trimis Conferinței de la Merceurea de către G. Bariț. La această acțiune, I. Măcelariu renunță în ultimul moment, fapt care va pricinui o tensiune, din fericire trecătoare, între cei doi.¹⁶

De fapt, memorandumul de la Merceurea era privit de mai mulți fruntași, printre care și Măcelariu, doar ca un „proiect” de memorandum cîruia Comitetul Național Central ar fi urmat să-i dea forma corospondențelor și apoi să urmărească modul folosirii lui.¹⁷ Dar deoarece Comitetul nu s-a mai întrunit, fiind dizolvat, n-a avut cine să ia măsuri cu privire la memorandum, astfel că acesta, credea T.V. Păcățian, „nici publicat n-a fost, ci a perit, cine știe în ale cui mîni”¹⁸. Realitatea este că a fost publicat de Bariț, care-l numește cu regret un „operat sugrumat” de Conferința de la Merceurea. Deși era conceput de el, nu și-l revendica, deoarece în corospondența cu V. Roman apucase să declare că „proiectul de petițiune îmi venise de aiurea”¹⁹. Proiectul nu plăcuse lui Măcelariu și mulți erau împotriva unei *petiții către tron*²⁰.

În consecință, se va hotărî redactarea unui nou memorandum, mai cuprinzător, bazat pe semnalarea de fapte concrete de oprimări și nedreptăți făcute românilor.

Cel de al doilea obiectiv urmărit de V. Roman, de care aminteam mai sus, adică acela de a transforma banca „Transilvania” în bancă românească începe să prevaleze în preocupările sale.

Doriința de a evolua în această direcție se întrezărea încă din februarie 1869, cînd își exprima nădejdea de a-l coopa pe I. Măcelariu în conducerea băncii „Transilvania”, „care va fi de mare însemnătate pentru români”²¹. Precum și în corospondența cu I. Micu Moldovan, cîruia îi scria, cu părere de rău, că odată I. Măcelariu angajat la „Transilvania”, nu însemna că institutul era deja *românesc*²². Dar cea mai categorică exprimare a acestui deziderat îl găsim în scrisoarea din 27 aprilie 1869²³, către același învățat și patriot blăjan, în care declară: „Vrem cu orice preț să românim acest institut”, întregă corospondență cu creditorii români se va deslășura în limba română.

Dar strădaniile sale se vor lovi de opoziția cercurilor financiare săsești, care nu voiau să piardă societatea „Transilvania” în nici un chip. Dar așa cum V. Roman îi mărturisea lui G. Bariț²⁴, timpul petrecut acolo a fost bine folosit pentru perfecționarea în problemele financiare, precum și pentru interesele naționale. Chiar și faptul de a fi înțeles că timpul era copleșit pentru întemeierea unei bănci românești s-a datorat numeroaselor sale deplasări ca trimis al conducerii băncii pentru a-i vinde acțiunile, ori a înscrie români pentru asigurări. În același sens trebuie înțeleasă și afirmația sa că banca „Transilvania” a făcut fără voia ei „un mare bine românilor”²⁵.

Același înțeles și același scop a urmărit și acțiunea lui V. Roman, coordonată cu a lui G. Bariț, la 1871, pentru a reteză de la rădăcina acțiunea așa-zisei „înfrățiri de la Brașov”²⁶, condusă din umbră de guvernul maghiar, cu scopul vădit de a dezbină mișcarea de eliberare națională a românilor din Transilvania, acțiune nesinceră, ce nu avea nimic comun cu o frăție reală, echilibrată, ci urmărea subordonarea totală a românilor față de guvernul maghiar.

Realizându-și visul de a întemeia, învingând multe piedici, institutul financiar național, banca „Albina”, îi dăruia, în continuare, toată preocuparea sa.

Întreaga sa viață a fost de o rară modestie, muncind cinstit și sîrguincios pentru un salariu modest. Ca director executiv, preia un salariu de 150 florini pe lună, sumă care nu-i puteau asigura întreținerea numeroasei sale familii.²⁷

Și după altele sacrificii și afită dăruire de sine, după o muncă prodigioasă care a asigurat venituri serioase unui mare număr de colaboratori ai băncii „Albina”, nu a fost scutit de atacuri și calomnii. Manevrele nedemne la care s-a dat Vincențiu Babeș în ziarul *Albina*, urmărind să zdruncine încrederea în conducerea băncii, deși la început o primise bine (datorită participării familiei Mocioni la înființarea ei), atrag riposta prestigiosului Iacob Bologa care-i scrie acestuia: „Dar pentru Dumnezeu, fiți cu mai multă cruzare cătră un institut național fondat din scumpi bănișorii românilor noștri în timpuri atît de grele și care institut aduce deja altele foloase pipăute. Nu faceți voia inimicilor noștri, carii pe întrecute și cu bucurie s-au grăbit a reproduce din *Albina* cele scrise în dauna institutului «Albina»”.

Mai reieșea din aceasta serioare și faptul că V. Roman a format și patru funcționari contabili, că veniturile de la „Albina” nu i-au modificat starea materială spre prosperitate și că a renunțat la oferta unui post cu un salariu mai bun, în aceeași ramură, adică 600 de lei pe lună, la societatea „Dacia”.²⁸ Indiscutabil acesta a fost un nou sacrificiu pentru a putea să-și desăvîrșească opera economică. Și este credem locul să accentuăm că „Albina” n-a fost concepută ca o bancă comercială capitalistă, ci ca o centrală de [reuniuni-cooperative] de credit, sistem Schulze-Debitzsch și prin ea V. Roman urmărea educarea spiritului de economie și asociere a poporului și realizarea astfel, a unei mai bune stări materiale a acestuia.

Cea mai mare decepție pe care o trăiește V. Roman este aceea cînd, cu toată opoziția sa, majoritatea țăranilor care nu și-au putut plăti ratele la împrumuturi, după seceta și calamitățile din anii 1872—1873, sînt executați prin sentințe judecătorești, iar în 4 aprilie 1874 reuniunile patronate de centrală sînt desființate, „Albina” transformîndu-se într-o instituție capitalistă.²⁹

Dăruirea lui V. Roman, idealist în sensul pozitiv al cuvîntului, problemelor economice se explică prin judecata sa pătrunzătoare, care a intuit perfect legătura dintre puterea economică și propășirea politică chiar pînă la asigurarea independenței popoarelor. Efortul lui Visarion Roman urmărea folosirea unei părți din resursele financiare ale băncii „Albina” pentru sprijinirea mișcării de emancipare națională a românilor din Transilvania. El a realizat saltul calitativ de la vorbă la faptă, înțelegînd că nu se poate face nici cea mai dreaptă politică fără fonduri. Ca director executiv al „Albinei”, putea folosi „Albina” ca pe o visterie a națiunii, prin sprijinirea financiară a *pasivismului*, prin suportarea cheltuielilor de tipărire, traducere și chiar de redactare a *Memorialului* lui G. Bariț, prin ajutorarea stingerii datoriilor *Federațiunii*, și prin atîtea alte acțiuni care pun într-o lumină nouă personalitatea lui V. Roman și importanța băncii. Mărturiile cunoscute sînt concludente: sfaturile lui V. Roman adresate lui I. Micu Moldovan la 26 iulie 1872, cînd trata apărarea politicii inaugurate la Mercurera: „Cu politica, confuziunea vezi că devine tot mai mare, pasivitatea absolută declarată la Alba, văd că aleg și realeg înșiși pasiviștii noștri. Ne-ar trebui într-adevăr mai multă lărie de caracter politic și mai mulți bărbai rezoluți de a se expune, adecă oameni cari să-și facă politica de profesiune; la aceasta se cer stări materiale; de aceea sprijiniți institutul «Albina»”.³⁰

Alte dovezi care le întregesc pe cele cunoscute la Arhivele Statului din Cluj-Napoca sînt patru chitanțe deosebit de grăitoare. Prima este o adeverință emisă la Sibiu în 28 mai 1882³¹, din care reiese că G. Bariț a primit de la V. Roman 50 de florini pentru copierea *Memorialului*. În 20 iunie 1882³², V. Roman trimite încă 50 de florini pentru cheltuielile cerute de publicarea *Memorialului*, iar în 29 iunie 1882³³ G. Bariț primește, în slrșit, expediată de V. Roman, suma de 100 florini ca „remunerațiune națională” pentru *Memorialul* politic întocmit din însărcinarea Conferinței electorale din mai 1881. Prin chitanța din 29 septembrie 1882, G. Bariț mai primește 100 florini, de data aceasta pentru traducerea în limba maghiară și germană a *Memorialului*.³⁴

De asemenea la 1884 Al. Roman adresează un apel prietenesc lui Visarion Roman³⁵, în calitatea sa de director al „Albinei”, solicițînd-i un împrumut cu care să-și acopere datoriile restante încă din 1874, pentru editarea *Federațiunii*, a cel ziar dinamic și curajos la care colaborase și V. Roman.

Datoriile înmulțirii vertiginose a afacerilor „Albinei”, activității epuizante de fiecare zi, lui V. Roman i s-a deteriorat grav sănătatea.

Cumulate, toate aceste stresuri, i-au cauzat în ultimii ani o boală de nervi, care, după cum se exprima Iosif Vulcan, „ii pregătea moartea în ascuns”³⁶. Și Bariț știa de asemenea că în ultimii ani V.

Roman acuza frecvente dureri de cap, iar cu câteva luni înainte de deces a avut un atac cerebral puternic. Pe bună dreptate afirmă Bariț, că V. Roman „a căzut victimă activității sale extraordinare”.

Lupta cu boala i-a fost scurtă. În 10 mai 1885, venind acasă din cercul unor prieteni și luînd o carte să citească s-a declanșat comoția cerebrală, și după o agonie de 12 ore, cu toate intervențiile medicilor, s-a stîns prematur din viață, la numai 52 de ani, lăsînd în urma sa șapte copii și soția Marina, într-o situație materială extrem de grea, înglodată în datorii. Cît despre ajutorul „Albinei” pentru familia defunctului director, s-a hotărît a fi „după putință”³⁷.

Gazeta Transilvaniei îi făcea elogiu numîndu-l „unul din cei mai activi și mai stăruitori fii ai poporului nostru”³⁸, iar *Tribuna* îl onora cu aprecierea de a fi fost unul dintre cei mai inteligenți și zeloși fii ai națiunii sale, căreia i-a adus servicii însemnate pe toate terenurile, îndeosebi ca „unul din urzitorii și conducătorul institutului de credit și economii «Albina» ce răposatului are a mulțami mai ales avîntul ei”³⁹. Chiar și ziarul german din localitate publică o scurtă schiță biografică, subliniind că V. Roman a fost un „aprig patriot care a participat activ la viața politică a națiunii sale”⁴⁰.

Lui Visarion Roman i s-au făcut adevărate funeralii naționale, la trista ceremonie slujind însuși arhiepiscopul Miron Romanul ajutat de șapte preoți, cuvîntul de despărțire fiind rostit, cu simțire și emoție, de vechiul său prieten și colaborator, ilustrul George Bariț.⁴¹

Visarion Roman, ca om politic și publicist s-a bucurat de prietenia celor mai de frunte bărbați din Transilvania: G. Bariț, I. Măcelariu, Al. Roman, I. Bologa, I. Micu Moldovan și încă a multor altora, precum și de aprecierile pozitive ale istoriografiei. Ca economist, munca i-a fost prețuită de contemporani, de zecile de mii de familii românești salvate de la ruină. Astfel, I. Lupaș spunea despre V. Roman că a „adus neamului românesc neprețuite servicii prin inițiativele și strădaniile sale”⁴².

Pentru asemenea fapte de interes național românesc V. Roman este vrednic să stea alături de cei mai prestigioși bărbați politici din Transilvania, de înțeleptul și vrednicul de recunoștință George Bariț, împreună cu care a luptat cu totală dăruire, reflectată și în valoroasa lor corespondență.

GELU NEAMȚU

NOTE

¹ București, 1971, 255 p.

² Bujor Surdu, *Correspondența dintre George Bariț și Visarion Roman (1867—1879) în Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 311—350. Și St. Manciulea, *Correspondența dintre Visarion Roman și Ioan Micu Moldovan*, în vol. *În amintirea lui Constantin Giurescu la douăzeci și cinci de ani de la moartea lui (1875—1918)*, București, 1944, p. 315—334.

³ Care din patrimoniul Institutului de Istorie și arheologie din Cluj-Napoca a fost trecută în depozitele Arhivelor Statului Filiala Cluj-Napoca.

⁴ De exemplu interesanta corespondență a lui V. Roman cu Al. Roman.

⁵ N. Petra Petrescu, *Monografia institutului de credit și economii „Albina”, Sibiu, 1897.*

⁶ I. Lupaș, *Spicuirii din activitatea ziaristică a lui V. Roman*, în *Almanahul presei române*, Cluj, 1926, p. 54—57. Și V. Netea, *Un capitol necunoscut din activitatea lui Visarion Roman. Colaborarea sa la ziarul „Românul” din București*, în *Transilvania*, an. 72, nr. 3 din mai 1941, p. 219—226.

⁷ De V. Netea în coloanele *Revistei economice*, apoi în broșură separată: *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman, corespondența sa cu Gheorghe Barițiu și Iosif Hodoș*, Sibiu, 1942, 116 p.

⁸ Vezi scrisoarea II.

⁹ Vezi scris. V, VI, XX.

¹⁰ *Federațiunea*, II, nr. 3 din 5/17 ian. 1869, p. 11—12.

¹¹ *Ibid.*, p. 12.

¹² Vezi scris. VIII.

¹³ *Gazeta Transilvaniei*, XXXII, nr. 9 din 16/4 febr. 1869, p. 1.

¹⁴ St. Manciulea, *op. cit.*, p. 321.

¹⁵ Vezi scris. XVIII.

¹⁶ Vezi scris. XXXII.

¹⁷ *Federațiunea*, II, nr. 28 din 17/5 mart. 1869, p. 111—112.

¹⁸ T.V. Păcățian, *Cartea de aur*, Vol. V, Sibiu, 1909, p. 120.

¹⁹ B. Surdu, *op. cit.*, p. 326.

²⁰ Vezi scris. XXIX.

- ²¹ Vezi scris. IX (cf. scris. VII).
- ²² St. Manciulea, *op. cit.*, p. 320.
- ²³ *Ibid.*, *op. cit.*, p. 321.
- ²⁴ Vezi scris. XLVIII.
- ²⁵ Vezi scris. LIII.
- ²⁶ Vezi scris. LIII, LIV, LV.
- ²⁷ I. N. Ciolan, V.V. Grecu, *Visarion Roman pedagog social*, București, 1971, p. 28.
- ²⁸ Mihail P. Dan, George Cipăianu, *Correspondența lui Vincențiu Babeș*, Cluj-Napoca, 1976, p. 39—42.
- ²⁹ I.N. Ciolan, V.V. Grecu, *op. cit.*, p 83—84.
- ³⁰ St. Manciulea, *op. cit.*, p. 329.
- ³¹ Arhivele Statului Filiala Cluj-Napoca, *Arhive personale G. Bariț. Acte personale*, nr. 111.
- ³² *Ibid.*, nr. 112.
- ³³ *Ibid.*, nr. 116.
- ³⁴ *Ibid.*, nr. 757.
- ³⁵ *Ibid.*, *Fondul personal V. Roman*, pachetul V, f. nr. Al. Roman către V. Roman, Pesta, 15 oct. 1884 st. n.
- ³⁶ *Familia*, XXI, nr. 25 din 23 iun. st. v. / 5 iul. st. n. 1885, p. 293—294.
- ³⁷ *Telegraful Român*, XXXIII, nr. 49, din 7/19 mai 1885, p. 193—194.
- ³⁸ *Gazeta Transilvanici*, XLVIII, nr. 97 din 1/13 mai 1885, p. 2.
- ³⁹ *Tribuna*, II, nr. 97 din 12 mai/30 apr. 1885, p. 387.
- ⁴⁰ *Hermannstader Zeitung*, nr. 109 din 12 mai 1885, p. 447.
- ⁴¹ *Tribuna*, II, nr. 100 din 4/16 mai 1885, p. 398.
- ⁴² I. Lupaș, *Importanța Sibiului în istoria românilor*, în *Studii istorice*, V, Sibiu-Cluj, 1945—1946, p. 196.

Mult stimate domnule!

În nr. 21 al *Telegrafului român* a.c. s-a fost publicat un concurs pentru ocuparea postului de al treilea paroh la biserica Sfântului Nicolae din Brașov¹, la care, aflându-mă de mult pregătit pentruastă treaptă, am competiț și eu.

Deși mă hotărâsem în timpul din urmă a mă lăsa cu totul de preoție, stațiunea din Brașov m-au ademenit totuși a mai face una și poate ultima cercare în astă privință. Mai mulți amici de p-aici, dar și din Brașov, mă provocară la aceasta. Apoi voiesc
145 v bucuros să schimb Rășinari, unde nu pot să am nici o activitate, cu Brașovul.² /

Nu vă mai incomodez cu înșirări de motive; destul că eu am competiț zilele aceste la stațiunea numită și m-am determinat a face totul ca să reies. Piedeci voi afla, mai cu seamă în Sibiu, însă numai de acele cari prin stăruință bărbătească se pot învinge. Pentru că sum și eu român și am ideile mele politice, încă nu-s de ucis cu pietri.

Scopul acestor șire e, domnule, să vă rog ca s-aveți bunătate a-mi sta într-ajutor la pasul ce am făcut. Știu că aveți — ca și la națiunea întrecăgă — și în Brașov mare influență în toate cercurile și că prin înțeleapta interpunere a d-voastră voi fi mult
145 v ajutat.³ Nu mă-ndoiesc nici de bunăvoința d-voastră ce aveți către mine. Apoi să mă ajutați, vă rog, numai într-atît, / încît veți cunoaște că prin aceasta se promovează binele comunei române de acolo și încît nu vor fi alții competiți mai apți ca mine, căci în acest caz din urmă tot eu mă rog a mi se reiepta⁴ cererea.

Fiindcă cererea mea de competiță am trimis-o cam târziu prin negruțătorul Ioan B. Popovici⁵, nu știu dacă ea se va fi prezentat la timp, că cu ziua de duminica florilor a expirat termenul de competiț. Tot în ziua de flori nu s-a putut face și alegerea, căci aceasta ar fi nelegal; apoi dacă alegerea nu va fi făcută, ori va fi făcută nelegal, am tot dreptul a pretinde să mi se considere cererea, fie ea sosită și
146 v mai târziu.⁶

Vă rog, d-le, să nu luați în nume / de rău incomodațiunea ce vă fac prin aceasta; cunoscuta bunătate a d-voastră m-a făcut să îndrăznesc.

Fiind cu profundă venerațiune al d-voastră plecat serv,

146 v

V. Roman. ⁷/

¹ *Telegraful român*, XV, nr. 21 din 12/24 martie 1867, p. 85.

² Totuși a fost activ în Rășinari. A înființat acolo o „Societate de păstrare și de împrumut“ pe baze cooperatiste.

³ În răspunsul său Bariț îi dă a-nțelege lui V. Roman că pune prea mult temei pe influența sa. Vezi: Bujor Surdu, *Correspondența dintre George Bariț și Visarion Roman (1867 — 1879)*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 313; vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, VII, București. 1985, p. 179 — 180.

⁴ Respinge.

⁵ Ioan B. Popovici, negustor din Sibiu.

⁶ Din răspunsul lui G. Bariț reiese că cererea lui V. Roman nu se afla printre cele patru ale candidaților. Cf. B. Surdu, *op. cit.*, p. 131; și în G.B.C., VII, p. 179 — 180.

⁷ Adnotarca lui Bariț: „1867. Răsp. 6 mai“.

Mult onorate domnule!

Bunăvoința, câtă am aflat în preșutul d-tale răspuns¹, ce avuși bunătate a mi-l trâmite în cauza parohiei din Brașov, îmi dă toată convingerea că nu te vei indigna nici pentru astă a doua incomodare ce-ți fac.

Am tot voit să mă răped odată pînă la Brașov la domnia ta, pentru a-ți cere svatul în mai multe, însă cu lăsatul de azi pe mîine a trecut timpul și iată că astăzi te afli la București — o împregiurare aceasta, pe care eu n-o pot lăsa nefolosită pentru ținta și năzuințele mele.

Treaba alegerii de paroh în Brașov s-a decis și eu m-am ales cu ce mi-ai profeșit — o-ncercare mai mult. Decît rezultatul acesta n-a fost așa greu nici pentru mine a-l prevedea.²

Dar eu mai făcui, tot pe timpul acela, și-o altă încercare d-asemene natură, adică fără multă speranță de reușit; am completat la stațiunea de protopop în tractul Zarandului, răzimat pe inteligența mireană de acolo și mai cu seamă pe d-l Hodoș³, cu carele fusem / fericit a-ncheia cunoștință bunicică încă mai demult.

Însă iată în ce mod se folosește absența de acum a d-lui Hodoș în această cauză foarte importantă pentru acel ținut românesc, pentru cel tract protopopesec mare mai cît o dieceză. Excelența sa d-l mitropolit Șaguna⁴ se află la băile de la Mehadia și cînd se va întoarce (acum curînd) va veni însuși prin Zarand, va aduna comitetul alegător, îl va candida pe individul favorit și ăst mod alegerea de protop se va duce cu grabă în deplinire sub conducerea excl. sale. Omul care are prospectele de a fi ales e mai puțin și decît Andronic⁵ al d-voastră, din Brașov.

Ăst mod eu îmi pot vedea și aici visul cu ochii și pot fi mai mult ca sigur că sum dat frumușel la o parte. Mi se pare apoi că aste-mi vor fi cele din urmă încercări după sfințenie și voi rămînea tot în cariera-mi începută; de a lucra *independent* în folosul patriei și națiunii mele. Căci, dacă a voi este a putea, atunci lipsa de puteri și însușiri mari încă nu va putea fi pentru mine o desmintare.

Deci fii bun, domnule, și nu uita de mine în timpul acesta, cînd tratați acolo despre înființarea unui măreț edificiu național⁶ și unde vor trebui de bună-seamă a s-aplica în diferite moduri mai multe persoane, poate chiar și indivizi de a doua mînă

147 v ca eu. /

D-voastră, în aceste cîteva zile, nu veți putea de bună seamă a fini totul; compunerea gramaticii și dicționarului român va cere un timp mai îndelung.⁷ Va trebui de bună-seamă spre acest scop și pentru alte afaceri ale Societății literare să organizați acolo în București stabil o cancelarie, unde nu va fi păcat să duceți și de aici vreun transilvănean, spre a-și afla cîmp de activitate și pîne. Membrii austriaci ai Societății sunt cam tot oameni cu posturi, cari în curînd vor trebui să se-ntoarne pe la ale lor. Se va cere dară ca pentru afacerile curente ale societății să aflați oameni pe cari pozițiunea și ocupațiunea lor să-i ierte a s-aplica pe timp mai îndelung în serviciul societății.

Domnia ta, mult onorate d-le, știi trecutul meu, știi simțămintele ce nutresc și principiile pentru cari, după mărginitele-mi puteri, împreună am luptat și lupt și pentru cari împreună am suferit și sufăr; mai află încă, că astăzi sum deplin disponibil, n-am nici o funcțiune și viețuiesc cu totul retras în viața privată, deoarece inimicul comun⁸ îmi ține calea de toate părți, cum bine vedeți.

Se înțelege deci, că aş primi cu toată plăcerea la Societatea înființată o ocupațiune potrivită puterilor mele, fie pe timp mai scurt, fie mai îndelung, ceară-se a petrece acel timp în București sau oriunde.⁹ Ce ocaziune ar fi aceasta și pentru înmulțirea cunoștințelor mele!

Tocma sum provocat de întreprinzătura *Albinei*¹⁰ / prin d. Dr. Arseniu¹¹ a merge acolo ca colaborator sub condițiuni favorabile. Eu însă mai bucuros aş merge în partea ceastăaltă.

Oare ziarul *Românul*¹² de ce nu deschide o rubrică anume pentru cauza noastră și pentru lupta cu jurnalele austriece, germano-magiare? Căci atunci s-ar demasca atît mișei[i] (ovrei, nemți, unguri), care întrețin necurmat corespondențe mincinoase și tendențioase cu organele străine de aici; atunci atari prăpădiți ar trebui oricum să se sfiască și să aibă mai mult respect de opțiunea publicului de acolo, dar și ziaristica străimă de aici văzîndu-se angagiată într-o luptă unde 'are d-a face cu armele adevărului, s-ar vedea și ea silită a-și mai muia coarnele.

Eu, carele știu bine nemțește și ungurește, aş primi atunci bucuros și asemenea sarcină lîngă *Românul*.¹³

Iartă, domnule, căci îndrăznii în asemenea cercustări, cum te afli, a-ți abate p-un moment atențiunea la cel ce cu profund respect am onoare a fi al d-tale plecat serv,

Visarion Roman.¹⁴ /

¹ Scrisoarea de răspuns, la B. Surdu, *op. cit.*, p. 312 — 313 și G.B.C., VII, p. 179 — 180.

² Nu a reușit să ocupe postul de preot în Brașov.

³ Iosif Hodoș, în această vreme deputat al românilor din Zarand în dieta Ungarici. Mai pe larg, vezi: *George Bariț și Contemporanii săi*, V, p. 61 — 71.

⁴ Mitropolitul A. Șaguna este acuzat de abuz de influență.

⁵ Andronic, protopop în Brașov.

⁶ Este vorba de Societatea Academică, viitoarea Academie Română.

⁷ În scrisoarea de răspuns, G. Bariț îl invită pe V. Roman să colaboreze la *Dicționar*.

⁸ Andrei Șaguna.

⁹ G. Bariț îi promite intervenția sa pentru a fi angajat la Societatea Academică în toamna anului următor (1868), dar promisiunea nu se va finaliza.

¹⁰ *Albina* apărea pe atunci la Viena.

¹¹ Ioan Arsenie, doctor în medicină, colaborator la ziarul *Albina*. Vezi: *Federațiunea*, II, nr. 26 din 14/2 mart. 1869, p. 106.

¹² *Românul*, ziar bucureștean întemeiat în 1857 de C. A. Rosetti.

¹³ V. Roman va și fi angajat anul următor (1868), în calitate de colaborator.

¹⁴ Adnotarea lui Bariț: „Resp. 8 oct. [18]67”.

III

Sibii, 12 dec[em]bre [1]868

Mult onorate domnule!

Am primit prețuita d-voastră scrisoare din 9 ale curente, aseară.¹ N-am cuvinte prin care să vă pot exprima, așa cum simt, respectuoasa-mi mulțumită pentru bunătatea ce-mi arătați.

Mă învoiesc fără-ndoială la angajamentul încheiat². Cu toate aceste-mi veți permite unele observări.

12 coale pe lună este cam mult, nu atît cu privire la onorariu, care e bun destul, ci față cu alte ocupațiuni ale mele. Dacă voi rămînea în aplicare la banca

„Transilvania“³, făcându-mi-se un salariu fix, apoi voi avea d-a ambla mult încoace și încolo. Absentînd ast fel de la Sibiu, va urma întrerupere în citirea ziarelor; căci a le primi regulat în tot locul e preste puțință. Prin asta nu zic alta, decît, cînd se va întempla, ca în cutare lună să nu pot trimite întreg cuantul de corespondențe; să mi / se conceadă a suplini lipsa, altădată. Apoi eu cuget că se va privi mai mult la valoarea calitativă decît cuantitativă a corespondențelor. A-mi face datoria mă voi sili la toată întîmplarea.

149

Îndreptarul ce ați avut bunătate a mi-l da în epistola d-voastră pentru lucrările mele îl voi avea purure naintea ochilor și mă veți obliga mult dacă și pe viitor nu veți pregeta a-mi împărțiși din cînd în cînd înțeleptele și folositoarele d-voastră sfaturi.

În privința jumalelor voi cerca încă astăzi la ambele redacțiuni nemîciești de aici⁴, ca să le capăt de se va putea, fiindcă pre la ambele am cunoscuți de aproape; pentru că, cînd cu Pascaly⁵, presa germană de aici prin aceasta s-a fost influințat și cînd și cînd o mai facem noi și azi să cînte și pe coarda noastră.⁶ La *Magyar Ujság*⁷ am trimis astăzi banii de prenumerațiune și o voi căpăta-o pe numele meu. Ar fi mai bine cînd m-ași putea prenumera la toate ziarele cîte-mi trebuiesc, ca să le pot avea mai curînd / și mai îndelung la dispunere. 20—30 galbini, ce s-ar mai sacrifica pe an spre acest scop, ar aduce întreprinzătorei împătrat.

149 v

Trămiterea corespondențelor și a paralelor este într-adevăr lucrul cel mai delicat aici și eu v-am fost amintit aceasta la întîlnire. Sibiul este în privința aceasta un cuib blăstămat, nici o casă singură, ca să te poți încrede. Lucrul va trebui să se facă în ambele privințe prin mijlocirea Brașovului. De postă nice vorbă. Banii se vor putea trimite prin oricare casă din Sibiu; căci trimiși mic de la Brașov n-ar bate nimica la ochi. Eu fără de aceea mă mai ocup și cu cîte o speculă...⁸ Corespondențele ar fi asemenea bine cînd s-ar putea trimite tot pe calea lor de pînă acum. Căci numai fiind deplin sigur, voi putea scrie cum se cere.⁹

De schimbarea ministerului¹⁰ și eu am crezut, precum îmi scrieți și ne pare la toți bine că e așa. /

150

Tot pentru siguranță îndrăznesc a trimite scrisoarea mea cără d-l R. ¹¹ cu un mic articol pentru foaie prin d-voastră.¹² Aveți bunătate a le vedea și apoi a le înainta spre locul lor. Două călindare¹³ le-am pus pe poștă sub adresa d-voastră. Dintre care unul vă rog a-l trimite domnului de la București¹⁴ și unul a-l ținea pentru d-voastră.

Repetîndu-mi mulțumita pentru bunăvoința mic arătată în așa mare măsură, sum, cu distinsă venerațiune, al mult on[oraturii] d-voastră serv stimător,

150 v

V. Roman. /

¹ Vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 315—316 și G.B.C., VII, p. 182—184

² De a fi corespondent particular al ziarului *Românul* din București pentru problemele românilor din Austro-Ungaria. Acceptarea lui C. A. Rosetiu s-a făcut prin scrisoarea din 17/29 nov. 1868, expediată din București pe adresa lui G. Bariș, Vezi B. A. R., ms. rom. 1001, f. 283.

³ Încă din toamnă, V. Roman a fost angajat ca inspector — achizitor în serviciul societății de asigurare româno-săsești „Transilvania” din Sibiu, unde va funcționa pînă în 1870.

⁴ *Hermannstädter Zeitung vereinigt mit dem Siebenbürger Boten și Siebenbürgiesche Blätter*. Vezi: E. Dunăreanu și M. Avram, *Presa sibiană în limba germană (1778—1970)*, Sibiu, 1971.

⁵ Mihail Pascali făcuse un turneu prin Transilvania cu „Societatea dramatică”. Primirea a fost extrem de călduroasă și a dat ocazia unor puternice manifestații naționale. Cf. *Gazeta Transilvanici*, XXXI, nr. 42 din 14/iun. 1868, p. 170.

⁶ Buna pregătire a actorilor și succesul lor a fost apreciat într-adevăr și de presa germană, în speță de *Hermannstädter Zeitung*. Vezi: *Românul*, XII, nr. din 28 iunie 1868, p. 549: „Teatru, Sibiu, 24 iun.”

⁷ *Magyar Ujság*, ziar politic budapestan fondat în 1867, sub redacția lui Bözörményi László.

⁸ V. Roman făcea și ceva comerț, dar fără să fi prosperat vreodată.

⁹ Pentru a-și trimite corespondențele, V. Roman ocolea poșta. Roman la sfatul lui Bariț, le data din „Pesta” sau chiar din „Viena”.

¹⁰ În 16/28 noiembrie 1868, Carol I a demis guvernul liberal radical prezidat de Nicolae Golescu. Vezi: V. Maciu, *România și pactul dualist austro-ungar din 1867, în Unitatea și continuitatea în istoria poporului român*, București, 1968, p. 312—314.

¹¹ C. A. Rosetti (1816—1885). Pentru viața și activitatea acestuia, vezi excelența monografie: V. Netea, *C. A. Rosetti*, București, 1970 și Marin Bucur, *C. A. Rosetti. Mesianism și donquijotism revoluționar*, București, 1970.

¹² Este articolul *Mari prefaceri* antedatată la 30 nov., din Viena.

¹³ Calendarul editat de V. Roman, „Amicul Poporului” din 1861 pînă în 1882.

¹⁴ Tot C. A. Rosetti.

IV

Sibii, 17 dec[em]br[ie] |1|868

Mult onorate domn!

În cele ale curentei v-am trimis prin poștă răspunsul meu¹ la prețuita d-voastră scrisoare cu care m-ați fost onorat, am fost trimis împreună și o scrisoare către d-l R[osetti] și un articol pentru foaie², apoi 2 exemplare din călindarul meu. Cred că le-ați primit. Acum îmi permit a vă mai trimite aici doi articuli.³

Cu redacțiunile de aici n-am putut face nimica, fiindcă după cum ar voi ele cu d[ă]r[ă]bu m-ași folosi de ziare. De aceea m-am mai prenumărat la *Neue Freie Presse*⁴ și la *Századunk*⁵ și poate mă voi mai abona la vrunele.

Vă rog, onorați-mă cu un răspuns, ca să fiu liniștit. Al d-voastră serv stimător,

V. Roman. /

¹ Vezi scrisoarea nr. III.

² Primul său articol pentru *Românul*. Vezi scris. III, nota 12.

³ Cele două articole sînt: *Correspondență particulară a Românului*. Ungaria publicat în *Românul*, XII, nr. din 11 dec. 1868, p. 1068 și *Civilizațiunii Orientului*, în *Românul*, XII, nr. din 12, 13 dec. 1868, p. 1072—1073.

⁴ Ziar vienez de mare circulație.

⁵ Ziar budapestan influențat direct de generalul Klapka G., revenit în Ungaria la 1867 și ales deputat cu program guvernamental.

V

Sibii, 19 dec[em]br[ie] 1868

Mult onorate domnule!

Îmi iau libertatea a vă trimite și al treilea articol pentru foaia știută.¹

Direcțiunea vrea să mă trimită iarăși pe vro 2—3 săptămîni la Brașov. Într-o privință va fi poate bine. Nu sum încă determinat a veni sau nu; pentru că atîrnă și de la noi dacă vrem a merge ori nu. Voi vedea.

Neavînd nimica nou a vă împărtăși, rămîn cu distinctă venerațiune al m[ult] o[noratului] d-voastră serv devotat,

153

V. Roman. /

¹ Al treilea articol al lui V. Roman pentru ziarul *Românul*.

VI

Mult stimate d-le!

Întiul rezultat al înțelegerii¹ l-ați putut vedea din dechiarările făcute în adunarea scăunală de la Sibii² în săptămîna trecută, din telegramele tuturor foilor din Viena și Pesta, din descrierile ce au să iasă în foile românești și din o mulțime de scrisori private, cari s-au spedit de aici în toate părțile. Lucrul nu se mai putea amîna, din cauză că era pus pe tapet. Lucrul a costat multă osteneală, a reieșit însă cu atît mai bine. Ș...³ năcăjit rău pentru aceasta, instrumentele rău mustrate, căci n-au băgat de samă. Al m[ult] o[noratului] d[umnea]voastră serv devotat,

154

V. Roman.⁴/

[Adresa:] D-sale domnului G. Bariț Brașov.

¹ E vorba de înțelegerea dintre V. Roman și G. Bariț care a avut loc la Brașov, în timpul deplasării lui V. Roman în interesul băncii „Transilvania“. Vezi: Șt. Manciulea, *Corespondența dintre Visarion Roman și Ioan Micu Moldovan*, în *În amintirea lui Constantin Giurescu*, București, 1944, p. 318.

² Adunarea scăunală din Sibiu a avut loc în 9 ianuarie 1869. Vezi *Federațiunea*, II, nr. 3 din 5/17 ian. 1869, p. 11-12.

³ A. Șaguna.

⁴ Adnotarea lui Bariț: „1869 ian. 12. Scurtă dară bună. Resp. 20 ian.“

VII

Sibii, 17 febr[uarie] 1869

Mult stimate d-le!

Era de prevăzut că maghiaronii d-aici vor folosi faimoasa îndreptățire a comunelor din scauncle filiale Săliște, Tălmăciu și din districtul Brașovului¹ urmată printr-o ordinațiune a ministerului cu „mînă liberă“², de Lockspeise³ pentru bietul popor. Dr. Borcea⁴ a convocat pe duminica trecută dup-ameaz la 4 ore o conferință a inteligenței din Sibii. Se vorbea că d-l Borcea voiește nici mai mult, nici mai puțin, ca a nimici dechiarățiunea românilor dată în adunarea scăunală de la Sibiu⁵ și a face ca Pușcariu⁶ să fie ales în ținutul Sibiului de deputat. Întăritarea era mare și oamenii credeau aceasta cu atîta mai vîrtos, căci tocma în acea zi Ș...⁷ chiamase la prînz o mulțime de tineri de aici. Am mijlocit de a venit toată rezerva noastră încă și de pe sate. Conferința a ieșit âst mod numeroasă, încît la orice caz opuzețiunea rămînea în

155

189

minoritate ridicolă. Nu știu dacă pentru aceea sau nu, dară n-a ieșit nimene cu tuzul. Singurul obiect care s-a petrecut a fost, că ce să facă acum comunele respective față cu acea ordinațiune. Aibă orice cuget opozițiunea, aici nu curînd îi veți vedea reieșind și eu cred că sîntem asigurați de ei cel puțin pe doi ani.

Am fost trâmisi singur la d. Măcelariu⁸ pentru intrarea sa la banca „Transilvania“. Se-nțelege c-am vorbit și ceva politică laolaltă; experiențele ce le făcui nu m-au îmbucurat. D-sa se vede că prin declarațiunile aste de neparticipare la alegeri își vedea nimiciv oarecare plan al său, căci tare mi-a vorbit în contra, încît / m-am convins că niciodată, că de la ce lucruri mici depind și evenimentele mari. Dacă nu ieșiam noi aici deodată și pe neașteptate cu programul nostru, ci mai întrebam mult în dreapta și stînga, nu se făcea nicăire absolute nimica. Firește mai e mult încă de făcut, ca declarațiunile să se susțină în tot locul și în ziua alegerii. Dar eu cred că oricum fie, ele tot și-au avut folosul.

În Sibii, la inițiativa d-lui Bologa⁹, vom reînființa casina română.

D-l Măcelariu zice c-a trimis lui Pechy¹⁰ o singură scrisoare la provocarea cunoscută și fiindcă el nu i-a răspuns nimica la aceea, nu i-a mai scris... De venirea la Brașov s-a lăsat decamdată. Consiliul de administrațiune al Băncii „Transilvania“ arc de cuget a cere și în România concesiune pentru lășirea băncii, a înființa la București o direcțiune generală filială pentru toată România și cu conducerea ei a încredința pe d-l Măcelariu. Mai puțin ca 5 — 6000 fiorini n-ar avea d-sa pe an atunci. Al d-voastră stimator,

155 v

V. Roman./

¹ Un ordin al guvernul permitea acestor comune românești să-și exercite toate drepturile constituționale, împreună cu comunele libere. Șt. Manciulea, *op. cit.*, p. 319.

² Expresia avea sensul de „mîină forte“ sau „ordonanță ministerială discreționară“. Expresia folosită de V. Roman și în corespondența sa din *Românul*, XIII, nr. din 10 iun 1869, p. 421.

³ Momcală. Momeala consta în a se prezenta la alegeri și a trimite un deputat român în dieta de la Pesta unde oricum ar fi fost în minoritate, ceca ce, evident, lovea în linia politică a pasiviștilor.

⁴ Dr. Ioan Borcea, fruntaș activist sibian devotat mitropolitului A. Șaguna.

⁵ Vezi: scris. VI, n. 1.

⁶ Ioan cavalier de Pușcariu, 1824—1913. Vezi G.B.C., II, p. 52. Precum și suita de articole: *Programul nostru și d. caval. Pușcariu et. comp.* de Al. Roman, în *Federațiunea*, II, nr. 9—12; 14—15 din 1869.

⁷ A. Șaguna.

⁸ Ilie Măcelariu (1822—1891). Vezi G.B.C., V, p. 167—177.

⁹ Despre Iacob Bologa vezi capitolul aparte în acest volum.

¹⁰ Emanuel Pechy, *comisar guvernamental în Transilvania*. Vezi G.B.C., V, p. 210, n. 2.

VIII

Sibii, 20 faur 1869

Mult onorate d-le!

În urma mergerii mele la Mercurea, d. Măcelariu a trebuit să vină însuși la Sibiu spre a vorbi cu consilierii „Transilvaniei“ în cauza de care v-am scris.¹ El petrece acum de miercuri aici. Astăzi, vrînd să plec pentru vro două zile la Reșinari, am mers la d-l Bologa să-mi iau adio. S-a întîmplat de era și d-l Măcelariu acolo. După

o vorbă și alta, vine treaba la politică. Ansa am dat-o eu cu aceste vorbe: „Ați citit ce zice Mureșianu² în *Gazeta*³, că nu va mai primi polemice personale pînă nu va vedea inteligența noastră transilvană organizată și disciplinată într-un fel, cu comitete: central, ținutal și comunal?”

B.... „Dar; am citit, și într-adevăr am avea lipsă să ne adunăm odată orișicum. Uitați, ungurenii ne-au întrecut“.

Eu: „Cine e de vină? Un singur om, îl știți!“⁴

M.: „Așia e, dar n-avem ce face!“

Eu: „Am avea ce face, dacă am vrea“.

M.: „Și ce am putea face după părerea d-tale?...“

Eu: „Au cugeți il[usiritatea] ta, că fără Ș...⁵ noi perim, și fără învoirea lui să nu putem face nimicînd ceva. Te rog, nu ne batjocori așia“.

M.: „Apoi vezi că n-are cine ne aduna“..

156 B.: „Dar tu ne-ai putea convoca“.

Eu: „Firește! Unde stă scris că pînă e lumea tot capii bisericești să ne conducă? În conferința de la Timișoara⁶ văd că n-a fost nici un episcop“.

M.: „Acea n-a[u] condus nimicînd națiunea; însă noi ce cuvînt de scuză am avea față cu Ș.“

Eu: „Acea că 1. a avut destul timp a-și face datoria și n-a voit nici chiar atunci cînd era rugat prin deputațiuni din diverse ținuturi; 2. Că dacă va face el convocarea, nu va veni nimeni la conferință; 3. Că dacă-l iubești, trebe să lucrezi să nu vină acolo, vei ști pentru ce“.

M.: „Asta e așa cum zici; m-am socotit și eu de multe ori și ce trebe să spun că nu aflu modu d-a o scoate cu el la nimica“.

B.: (aprobă).

Eu: „Gluma la o parte, d-lor, ian să facem o încercare“.

M.: „Eu nu mă pot virî în frunte; dar să facă B.“

Eu: „Oricarele din amîndoi este bun. Însă aș fi de părere ca mai-nainte de a face pasul să întrebăm cel puțin în trei locuri: Brașov⁷, Turda⁸, Deș⁹. Dacă-mi dați mie încredere eu scriu bucuros.“

M.: „Să telegrafăm. (Se scoală, se preambă meditativ.) Apoi știți ce? Haid' s-o facem; nu mai mi-e teamă că ne vor opri“.

Eu: „Și dacă ne vor opri am făcut mai mult ca cînd n-am fi încercat nimica“.

M. (cătără mine): „Te rog lîi bun, ia condeiul și concepe telegramul în numele meu“¹⁰.

M-am pus la masă. l-am conceput toți trei, am conferit cîte 80 xr. și m-am dus eu de vi l-am expedit.

156 v Era să vă telegrafez și eu că împedecătorul nu știa nimica de acest pas ca să vă știți orienta cu răspunsul.¹¹ Mă temui / însă să nu vă confund; apoi telegramul e cît de chiar. Nu știu ce veți răspunde; aș dori însă să vă învoiți și să scriem în toate părțile, ca să vină cît mai mulți și să facem cele bune. Cînd eram la Blaș încă se înguiiau toți despre ticăloșia noastră, că nu ne putem aduna și înțelege. Oamenii noștri însează după o conferință și am îndrepta poate multe erori din trecut.

Cît pentru loc, am propus tot eu Mercurea, pentru că M.¹² voia s-o facem tocma în Cluș. Locul însă se poate schimba, este vorba de principiu. Am mai stat apoi ca Ș...¹³ să nu afle de toate nimica, pînă cînd va fi de lipsă, și ca după sosirea răspunsurilor să ne mai adunăm iarăși, mai chiamînd și pe H.¹⁴ și numai aceea să se facă la ce ne vom învoi toți patru pentru că vin încă multe de înțeles.

Iacă dară că din o mică întîmplare se realizează un ce mare.¹⁵

Veți ști, pentru ce grăbesc a vă comunica totul în detaliu? Dacă aveți oarecare dorinți și opțiuni, pe cari ați voi să le vedeți realizate în obiectul acesta, apoi vă rog onorați-mă cu încrederea d-voastră și eu voi face tot ce poate afirma de la mine, mai virtuos căci sum convins că cele mai folositoare sfaturi pentru noi pot să vină numai de la d-voastră.

Primiți asigurarea stimei mele distinse, cu care sum pururea al d-voastră serv devotat,

V. Roman.^{16/}

¹ Înființarea unei filiale a băncii „Transilvania“ în România. Vezi scris. VII.

² Iacob Mureșianu (1812—1887). Redactorul *Gazetei Transilvaniei*.

³ Declarația lui Iacob Mureșianu se află în *Gazeta Transilvaniei*, XXXII, nr. 9 din 16/4 februarie 1869, p. 1: *Monarhia Austro-Ungarică, Transilvania. Brașov, 3 febr. 1869*.

⁴ Aluzie la A. Șaguna. Se ducea lupta pentru a îndepărta clerul și funcționăria de la conducerea activității politice naționale.

⁵ Andrei Șaguna.

⁶ Conferința de la Timișoara a fost convocată de Antoniu Mocioni în 8/20 ianuarie pentru data de 26 ian./7 februarie 1869. Vezi *Federațiunea*, II, nr. 10 din 22 ian./3 febr. 1869, p. 40—41.

⁷ Pe G. Bariț.

⁸ Pe I. Rațiu.

⁹ Pe G. Manu.

¹⁰ În această conversație se află momentul pornirii acțiunii convocării Conferinței de la Mercuria, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, VIII, 1965, p. 173—211.

¹¹ Răspunsul lui G. Bariț, la B. Surdu, *Correspondența lui G. Bariț cu V. Roman*, în *Anuarul de Istorie din Cluj*, IX, 1966, p. 318—319 și G.B.C., VII, 186—187.

¹² Ilie Măcelariu.

¹³ Andrei Șaguna.

¹⁴ Ioan Ilanca (Hannia), protopop ortodox al Sibiului, director al seminarului, vicepreședinte al Asociațiunii române transilvane și membru fondator al băncii „Albina“.

¹⁵ Conferința națională de la Mercuria din 1869.

¹⁶ Adnotarea lui Bariț: „1869. Visar. Roman. Sibiu, 20 faur. Răsp.: 22 în legamente cu cele scrise d-lui Ilie Măcelariu din 21 ca răsp. la telegr.[amul] său din 20 faur.“ Vezi G.B.C., V, p. 217.

IX

Sibii, 23 faur [1869]

Mult stimat d-le!

Tot sîmbătă, cînd s-au spedit d-aici telegramele de întrebățiune în obiectul conferinței noastre¹, au sosit aici două răspunsuri, al treilea sosi duminică. Răspunsurile tute — trele au fost afirmative. M.² îndată după primirea telegramului de la Brașov voia să pășim la stilizarea apelului, a primit totuși propunerea mea de a aștepta și epistola apromisă în telegram, în care vor fi desigur multe sfaturi și idei bune. Deci ne duserăm pe duminică toți trei cu d-l Bologna împreună la Reșinari la nunta unei rudeni ale mele; oaspe la acea nuntă fu și Pinciu³ de la Sîntu Martin⁴ cu care încă s-a făcut înțelegerea de lipsă pentru conferință. Luni dimineața ne întoarșerăm cu toții la Sibii unde aflarăm epistola d-voastră⁵ cu al treilea telegram sosit. Ne adunarăm numai 4 inși (căci în Sibii încă tot nu știau alții nimica de cugetul nostru) D-nii M.⁶, B.⁷ și H.⁸ și eu. Se dete citire mai în / tîi de toate epistolei d-voastră, carele ne umplu de bucurie și curaj; apoi micuța adunare mă însărcină pe

mine cu conceperea unui apel scurt către inteligența română pentru jurnale. Astăzi dimineață la 8 ore ne adunăm tot noi. S-a citit conceptul meu și s-a primit fără de nici o schimbare.⁹

Am mai pus apoi pe hîrtie numele mai multora căror ar fi a se scrie din partea lui M. și cite o epistolă. Ne-am pus și am descris cu d. M. conceptul de 4 ori. Unul cite 2 exemplare, d-sa s-a scris apoi și pe la 11 ore s-au pus toate pe poștă.

D. M. vă va mai scrie și vă rog și eu l. Ca să aveți bunătațe a nu lipsi de la acea conferință¹⁰; 2. Ca să binevoiți a publica în vrun jurnal cîteva șire subscribe de d-voastră pentru aprobarea ideii și pentru îndemnare ca să vină mulți¹¹ și 3. În înșurările unde veți cugeta că este de lipsă a fi mișcați oamenii și din altă parte, a scrie cite o epistolă în interesul conferinței. /

158 v

Cred că prin aceasta, conferința, dacă nu va fi oprită, se va smulge definitiv din mîna popilor conducerea națională, apoi acum cînd se fac chiar și p-aici încercări d-a slăbi dechiarățiunile noastre de neparticipare¹², conferința va putea mai mult ca orice a ne asigura triumful.¹³

Tocmeala cu d-l Măcelariu pentru banca „Transilvania“ este încheiată.¹⁴ D-sa are 1200 fiorini salariu pe an, plata cărăușiei și proviziuni, care împreună cu pensiunea d-sale-i asigură un frumos venit. Se va muta la Sibii, ca pînă la adunarea generală să se deprindă cu lucrul cel nou aici. Pentru România se vor face pașii mai tîrziu. Prin înțrarea d-sale scopul ce l-am fost statorit ambii cînd eram în Brașov se va realiza foarte curînd, prin urmare banca „Transilvania“ va fi de mare însemnătate pentru români.¹⁵ /

159

Prin d-l M. noi mai căpătăm în Sibii și un factor însemnat pentru cauzele naționale. Al d-voastră serv devotat,

159 v

V. Roman.¹⁶ /

¹ Textul telegrammei către Bariț (identic cu al celorlalte), vezi G.B.C. V, p. 217.

² I. Măcelariu.

³ Ioan Pinciu (1824—1882), fruntaș român din Transilvania, tribun la 1848, fost membru în Comitetul permanent ales în ianuarie 1861 la Conferința de la Sibiu. Președinte la tribunamul comitatens din Tîrnăveni.

⁴ Tîrnăveni.

⁵ Scrisoarea de răspuns a lui Bariț, vezi la B. Surdu, *op. cit.*, p. 318—319 și G.B.C., p. 186—187.

⁶ I. Măcelariu.

⁷ I. Bologa.

⁸ I. Ilania.

⁹ Este *Apelul către inteligența română din Transilvania*, care chema la Conferința Națională de la Mercurea. Vezi *Federațiunea*, II, nr. 20 din 14/26 febr. 1869, p. 79.

¹⁰ Și în scrisoarea următoare își afirmă apăsăt hotărîrea de a nu participa la nici o acțiune politică publică, în consecință nu va participa la Conferința de la Mercurea.

¹¹ Se pare că Bariț nu a semnat nici un articol în coloanele *Gazetei Transilvaniei*, ceea ce l-a și indispus pe V. Roman. Vezi G.B.C., V, p. 219 în nota 8.

¹² La alegeri pentru deputați în dieta de la Pesta.

¹³ Cum s-a și înțîmplat, volîndu-se aproape în unanimitate pentru pasivitate.

¹⁴ A fost angajat ca inspector general.

¹⁵ Scopul era acela de a transforma banca „Transilvania“ într-o bancă exclusiv românească.

¹⁶ Adnotarea lui Bariț: „Resp. în 25 febr.“.

Mult onorate d-le!

Nu primisem încă prețuita d-voastră scrisoare din 22 cînd am trîmis p-a mea cea din urmă; veți fi putut observa aceasta din cuprinsul ei.

Eu vă înțeleg bine și m-aș învoi la toate dacă nu m-aș teme de multe. Mai înfîi doresc ca conferința convocată să nu stea numai din oameni de a doua și a treia mînă. ci, pentru importanța ei s-avem între noi și superiorități, oameni mai cu vază, autorități politice. Și dacă nici d-voastră, nici d. Rațiu¹ nu veți fi acolo, atunci conferința [î]și pierde în respectul acela foarte mult, dacă nu tot. Dup-aceea e posibil ca inimizii să-și pună carul în petrii ca să ne maiorizeze² și atunci noi ce facem? Dar blestemăția cea mai mare de care mă tem, este că, cum am mai scris, convocatorul însuși nu este pentru declarațiunile de neparticipare făcute în cele mai multe părți, și bine că, dacă vom fi oameni cari vor ști să-i impună sau dacă va fi majoritatea pe partea noastră, el n-o să miște nimica; însă îndată ce va vedea o majoritate după convicțiunile mele, este dus!³

160 Apoi, dacă nu vom fi opriți, noi vrem să ne constituim⁴ în întreaga țară și am dori ca aceia, căror vrem a încrede conducerea pe viitor să vină în mijlocul nostru. Inițiativa / nu s-a luat de partea d-voastră și ca membri ai conferinței nimeni nu poate să v-atingă, nici să vă bage vină.

De altmintea se poate ca după frumoasa și admirabila cunoștință ce aveți de toate lucrurile cîte ne privesc pre noi, s-aveți dreptul, și eu prin cele de mai sus mi-am exprimat numai convicțiunile proprii.

De altă parte, de aici facem pe tot minutul cîte ceva în interesul conferinței pentru ca ea să iasă bine și va ieși.

M. a scris însuși lui Pechy în cauza conferinței pentru ca să prevină oprirea.⁵

Una totuși veți avea bunătate a nu ne refuza, ca să exoperați în modul cum veți ști d-voastră mai bine, ca să vină cît mai mulți și mai însemnați oameni la conferință.

Uitasem să spun mai sus că prin venirea d-voastră în mijlocul nostru mai voiam și să dăm de minciună toate calumniile trecutului și să manifestăm în interesul nostru propriu, aceea ce suntem datori.⁶

Iertați că pentru plecarea poștei, am scris pe fugă.

Al d-voastră serv. devorat,

160 v

V. Roman.⁷ /

[Adresa:] „D-sale d-lui *Georgiu Bariț*, Brașov“

¹ Dr. Ioan Rațiu, fruntaș politic de mare prestigiu. Vezi. G.B.C., II, p. 40. A luat parte activă la Conferința de la Mercuria.

² V. Roman se temea totuși de eventualitatea unei majorități activiste.

³ Se pare că însuși Ilie Măcelariu care semnase *Apelul* nu era hotărît în favoarea pasivității. Cel puțin în această fază el mai ezita.

⁴ În partid național modern.

⁵ Vezi G.B.C., V, p. 222. Scrisoarea a fost abil redactată, așa încît Pechy putea înțelege că I. Măcelariu era pentru activism. Cf. și scris. XV. Textul scrisorii din 25 febr. 1869, vezi: T. V. Păcățian, *Cartea de aur*, Sibiu, 1909, vol. V, p. 74—75. Pentru a se vedea mai bine la ce discriminări erau supuși românii, relevăm faptul că aceștia trebuiau să ceară *aprobare*, „permisiune formală“ pentru a-și putea ține conferința, în condițiile în care „în toată Ungaria și Transilvania se țin sute de conferințe maghiare

și săsești" fără nici o aprobare prealabilă. Vezi *Românul*, XIII, nr. din 13 mart. 1869, p. 231. Articolul e semnat „x”, adică V. Roman..

⁶ Era, evident, o presiune morală pe care i-o făcea V. Roman încercînd să-l determine astfel să ia parte la Conferință, fără nici un rezultat însă.

⁷ Adnotarea lui G. Bariț: „1869. Vis. Roman. Sibii 25 febr. Răsp.: 1 mar. și 3 martiu științiat de rezultatul conferinței brașovene”.

XI

Mercurea, în 2 mart[ie] 1869

Mult onorate domnule!

Am mijlocit ca să fiu trâmăis din partea băncei noastre¹ la Merceura pentru întreaga săptămînă aceasta. Voi lucra aici și în ținut în interesul băncei, iară de altă parte mă voi afla lîngă d. Măcelariu, de la care mai mult acum ca de la toți ațrnă rezultatul conferinței noastre. Eu nu voi lăsa aici nimica neîntrebuințat, pentru ca acest lucru mareț să reiasă întru folosul cauzei noastre celei sînte.²

Din prețuita d[omni]ei voastre scrisoare din 25 ale curenteii³, ne-am convins și mai mult că nu veți putea veni la conferință, și motivele vă sunt într-adevăr tari. Ne pare rău; dar dacă așa trebe să fie, n-avem ce face; cu ațta mai grea sarcină cade acum pe noi și cu ațta mai mult ni se înmulțese îngrijirile.

162 Nu știu ce „consiliu primitiv” v-a scris d. Măcelariu e-au rămas jos, de nu cumva convocarea alegătorilor și adunarea aici a deputaților noștri spre a-și da seama de lucrările lor. Eu unul n-am putut fi pentru aceasta, nu din altă cauză, ci pentru că de la atare încerc / care nu aștept nici un rezultat. Niciodată nu veți putea uni nice⁴ din foștii deputați ca să-și facă o dare de samă așa precum se cere.⁴ N-am dat conferinței nici epitetul de „electorală”, pentru că, cum veți fi văzut din „apel”⁵, noi vrem, ca conferința să suplinească încetiva congresul de ațtea ori cerut și dorit, sau cel puțin să ne deschidă calea pentru ținerea lui; vrem constituirea partidei naționale române în toată Transilvania, nu numai în privința alegerilor, ci în interesul tuturor cestiunilor ce ne privesc acum și-n viitor; vrem statorirea unui mod de procedare solidară nu numai față cu alegerile, ci și în privința altor cestiuni. Și iată, asta e cauza pentru care doream să vină și bărbații noștri cei mari la conferință.⁶ Acum lucrul e început, a se revoca nu se mai poate. Ațta vă pot înștiința, că nu vom fi opriți, deoarece d. Măcelariu a primit astăzi un răspuns de la Pechy delto 28 febr. nr. pres. 413, în care zice că n-are nimica în contra conferinței, decît își exprimă speranța, că d. consiliar își va ști întrebuinta înfluița sa, ca adunația să lucreze întră marginele legii și cuviinței, avînd în vedere interesul patriei...⁷

162 v Astăzi a scris d. Măcelariu și lui Șaguna spre a-l invita pentru ca de la convocare încoace n-au dat / față unii cu alții.

Șaguniștii se pregătesc să vină în număr mare și va [fi] trist destul, cînd alții vor arăta mai puțină interesare și nu vor veni. Noi vom face tot ce se poate. Ar fi bine ca să vină oricum cineva de la Brașov, măcar dintre dd. neguțători, d.e.d. Diamandi Manole⁸, Georgiu Ioan⁹ etc.

D. Mureșianu a publicat apelul într-un mod mai ca și *Telegraful*¹⁰, fără ca să îndemne cu un cuvînt măcar, ca să vină oamenii. Un asemenea lucru dacă nu este sprijinit din toate părțile, perde mult din importanța sa.¹¹

Cît pentru timp a trebuit a se pune așa scurt din cauza alegerilor, cari pe unele locuri se săvîrșesc prin 15 mart. ¹² Însă *Telegraful și Sieb[enburger] Bote*¹³ au publicat apelul încă din joia trecută, epistolele private mai în toate părțile țării s-au trimis cam tot p-atunci și în unele părți și mai nainte. ¹⁴ „Apelul“ s-a putut citi prin Sibii în *Albina*¹⁵ din Viena încă de alaltăieri. D. Măcelariu vă trimite salutările sale!

Mi-am ținut de detorință a vă încunoștiința despre aceste, rămînînd cu profundă stimă, al d-voastră stimător serv,

V. Roman. /

¹ Banca „Transilvania“.

² Pasivismul.

³ Scrisoarea lui G. Bariț din 25 febr. 1869, publicată de B. Surdu, *op. cit.*, p. 319—320 și G.B.C., VII, p. 188.

⁴ Convocarea deputaților români care au luat parte la dieta din Pesta din 1865—68, nu s-a realizat niciodată.

⁵ Conferința avea două puncte la ordinea de zi: 1. Constituirea Partidului Național și 2. „Statorirea unui mod de precedere solidară în privința alegerilor viitoare“ de deputați pentru dieta din Pesta. Vezi: *Federațiunea*, II, nr. 20 din 14/26 febr. 1869, p. 79.

⁶ Sînt limpezi intențiile susținute ale lui V. Roman și grupului din care făcea parte de a înființa un Partid Național al românilor din Transilvania, pentru apariția căruia condițiile istorice și sociale obiective erau coapte.

⁷ Scrisoarea lui Ęm. Pechy, vezi: T. V. Păcășian, *op. cit.*, p. 75—76.

⁸ Diamandi Manole (1833—1899), comerciant de frunte și om politic din Brașov. Vezi: C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, Sibiu, 1904, III, p. 193.

⁹ Ioane Georgiu Ioan, comerciant din Brașov, ales membru al Comitetului Național central de la Mercuria.

¹⁰ *Telegraful român*, XVII, nr. 13 din 13/25 febr. 1869, p. 49. În *Gazeta Transilvaniei* XXXIII, nr. 12 din febr. 1869 p. 1.

¹¹ *Gazeta Transilvaniei* nu poate lua atitudine clară în favoarea pasivității deoarece așa cum se spunea în *Federațiunea*, II, nr. 21 din 16/28 febr. 1869, p. 23, „cenzura din Brașov“ îi sta pe cap.

¹² Este un răspuns la reproșul lui G. Bariț din scrisoarea datată 25 febr. 1869, în care, pentru prima oară, proeminentul lider are o ezitare declarînd: „... eu sînt de opinie că conferința generală mai nainte de alegeri anevoie se mai poate face...“ Vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 320, și G.B.C., VII, p. 188.

¹³ De la 1 nov. 1866, redactor Th. Steinhaussen. Vezi: E. Dunăreanu, M. Avram, *Presa sibiiană în limba germană*, Sibiu, p. 51—52.

¹⁴ Una dintre aceste scrisori era și cea către I. Micu Moldovan datată Sibiu, 25 februarie 1869, și semnată de Visarion Roman. Vezi: Șt. Manciulea, *op. cit.*, p. 320.

¹⁵ Spre cînstea ei, *Albina* inserează și îndemnul de a participa cît mai mulți intelectuali la Conferința de la Mercuria. Vezi: *Albina*, IV, nr. 17 din 14/26 febr. 1869, p. 1.

XII

Mercurea, în 3/3 [1]869

Mult on[orate] domnule!

Ieri v-am trimis de aici o scrisoare¹ în cauza conferinței noastre. De ieri pînă azi s-au mai templat aceste:

D. canonic Mihali² trecînd p-aici și arătîndu-i-se scrisoarea prezidială a lui Pechy³ se puse îndată și scrise la Blaș, ca să se știe că acum nu mai *trebe* ci și *pot* să vină domnii de acolo. D. consilier⁴ a invitat în scris și pe Vancea⁵.

Semne de corespondință între Sibii — Cluș — Pesta în obiectul conferinței. Încercări fine și secrete de seducerea convocatorului; cu toate, lucrul stă bine și eu numai una doresc: majoritate de voturi în partea noastră. Lucrul intră în faze tot mai interesante și va fi tare trist cînd nu vom veni mulți d-ai noștri.

Eu unul sum rezolut la orice pentru triumfarea noastră și-apoi rezoluțiunea bărbătească însuflă speranță.

Vă rog și în a 11-oră, trimite-ți-ne oameni și nu lăsați desconsiderate rugărilor mele. ⁶ Mă cunoașteți, cred, și d-aceea nu cred să priviți vorbele mele de cuvinte deșerte.

Primiți, vă rog, asigurarea stimei deosebite, cu care sum al d-voastră serv,

164

V. Roman.⁷

[Adresa:] D-sale d-lui *Georgiu Bariș*, Brașov.

¹ Scris. XI.

² Grigore Mihali, canonic de Blaj.

³ Din 28 febr. 1869, nr. cores. 413. Textul, vezi T.V. Păcășian, *op. cit.*, V, p. 75—76.

⁴ Ilie Măcelariu.

⁵ Ioan Vancea de Buteasa, vezi G.B.C., III, p. 245 n. 7.

⁶ Bariș îl informează că de la Brașov vor merge la Mercuria deputați pentru dieta Ungariei. Vezi B. Surdu, *op. cit.*, p. 321, și G.B.C., VII, p. 189.

⁷ Adnotarea lui Bariș: „1869 Sibii 3 mart. Resp. 5 mart. Vis. Roman“.

XIII

[Sibiu, 5 martie 1869]

Mult on[orate] d[omnu]le!

Am primit ambele d-voastră scrisori din 1 și 3 martie n[ou].¹ Cea dintîi o primisem la Mercuria, pentru că am fost dispus ca tot ce vine la Sibii pentru mine să mi se spezeze la Mercuria, iar cea din urmă îmi veni ieri aci.

Eu v-am scris de la Mercuria de două ori, în 2 și 3 martie; cred că ați primit scrisorile². Deși era să rămîn la Mercuria până după conferință, fiindcă ieri d. Măcelariu a trebuit să vină la Sibii, am venit și eu cu el și azi ne reîntorcem tot amîndoi.

Prețuita d-voastră scrisoare din 3 ale curentei îmi cășună multă bucurie și vă mulțumesc pentru împărțășirile făcute.³

Conferința noastră devine din ce în ce mai interesantă. Cauza venirii la Sibii a convocatorului este corespondența de care vă amintisem în scrisoarea-mi din urmă, între Sibii — Cluș — Pesta. Despre aceasta însă mai pe larg după trecerea conferinței.

Am întrebat pe Măc[elariu], că ce v-au putut scrie în epistola-i din urmă în privința abaterii de la nu știu ce propus primitiv. El zice că d-așa ceva nu poate fi vorba, și se roagă a se confrunta bine cele două scrisori din urmă ce vi le-am trimis.

167 Aflîndu-ne astăzi adunați în odaia d-lui Măc[elariu] la „Împăratul romanilor“⁴ mai mulți, adică Bologa, Hania, Ioan Bădilă⁵ și / cu, bate cineva la ușă și cine intră? Pușcariu de la Pesta⁶. Va veni și el la Mercuria. C-o dovadă mai mult că regimul pune toate-n mișcare ca conferința de la Mercuria să iasă precum dorește.⁷

Eu unul sum tot cum am mai fost — îngrijat că nu vor veni în număr de ajuns oamenii *noștri*, căci cînd ar veni, nu mi-ar păsa, să vină măcar toată Pesta acolo.

Pînă după conferință nu vă mai scriu. Al d-voastră stimător,

167 v

V. Roman.⁸

197

[Adresa:] D-sale d-lui *Georgiu Bariț*, Brașov.

¹ Ambele scrisori publicate de B. Surdu, *op. cit.*, p. 320 — 322 și G.B.C., VII, p. 189—191.

² Scris. XI—XII.

³ B. Surdu, *op. cit.*, p. 321—322 și G.B.C., VII, p. 190—191. Mai pe larg, vezi în *Gazeta Transilvaniei*, XXXII, nr. 13 din 4 martie 1869, p. 1.

⁴ Vestit hotel — restaurant din Sibiu.

⁵ Ioan Bădilă, asesor consistorial și fost redactor al *Telegrafului român*.

⁶ Ioan cavaler de Pușcariu se manifestase de la început ca activist fervent. Vezi și articolele sale din *Telegraful român*, XVII, nr. 5 din 16/28 ian. 1869, p. 17—18; nr. 14 din 16/28 febr. 1869, p. 53—54; nr. 15 din 20 febr./4 mart. 1869, p. 57—59.

⁷ Adică să se declare pentru activitate.

⁸ Adnotarea lui Bariț: „1869. Vis. Roman. Sibii, 5 mart. Primită 7 mart. Răspu.: 17 mart.“

XIV

Mercurea, 8 martie [1869]

[Telegramă]

(Expediată din Mercurea: 8 martie, ora 6⁵⁰; ajunsă Brașov 8 martie, ora 8⁴⁰)

Georgiu Bariț, Kronstadt.

Pasivitate absolută primită cu entuziasm de toată adunarea afară de 4¹ adunare foarte numeroasă² trăiască solidaritatea.

Roman. /

¹ De fapt cinci persoane: Iosif Hossu. Ioan cav. de Pușcariu, Samoil Poruțiu. Iuliu Bardoși și Nicolae stea, redactorul *Telegrafului român*. Vezi: *Federațiunea*, II, nr. 27 din 14/4 mart. 1869, p. 108.

² Ziarele indică cifra de 400. *Federațiunea*, II, nr. 25 din 28 febr./10 mart. 1869, p. 99, dă cifra de 100 de participanți, dar potrivit unei liste nominale se pare că au luat parte cca 291 de delegați. Vezi B. Surdu, *Conferința Națională de la Mercurea (1869)*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, VIII, 1965, p. 196.

XV

Sibii, 11 mart[ie] 1869

Mult on[orate]domnule!

Veți fi așteptat ca să vă scriu mai curînd, însă credeți-mi că mi-a fost peste putință. Nu e destul că înainte de conferință o săptămîină întregă am stat lîngă Măcelariu ca un păzitor, ca să nu cadă în cursele ce-i erau întinse, ci mai căzu asupra-mi și sarcina de notar al conferinței¹, pentru ca și după încheierea ei să-mi trebuiască a ședeia în Mercurea 3 zile.

Ziua de 20 februar, în care ne veni la B.² în casă ideea acestei conferințe, a fost o zi norocoasă. Cum vedeți, triumful nu putea fi nicicum mai mare.

Însă să încep de unde am lăsat în epistola ce vi-am trimis mai pe urmă.³

De convoca oricine altul conferința, ea era oprită⁴; însă M. a scris lui Pechy o epistolă atîta de blestemat compusă, încît putea omul să creadă că el e pentru activitate⁵.

169 Nu știu pentru ce, dar regimul a pus așa de mare însemnătate pe conferința noastră încît eu nice acum nu mă pot mira deajuns. Mai întîi s-a scris comesului Moritz Conrad⁶ de la Cluș cu 5 zile înainte de conferință: „Măcelăriut minden áron meg kell nyerni”⁷. Noi eram p-atunci în Mercurua. Judele regesc al Mercurui, Wendel⁸, e un amic foarte bun atît cu comesul, cît și cu Măcelariu. Comesul îi scrie lui și-i descopere tot, apoi îl însărcinează să afle dacă mai vine M.⁹ la Sibii înainte de conferință, și cînd? / Ca dacă nu, să-și facă el cale pîna la S. Sebeș și în trecere prin Mercurua să-l viziteze. W¹⁰ spune lui M.¹¹ toată starea lucrului. M. se rezolvî a veni el al Sibii și d-aceea am fost venit atunci amîndoi încoace. M. mi-a spus negreșit lucrul și mie și în aceasta eu am avut noroc c-o dovadă mai mult despre cugetul lui cel bun; pentru că altfel nu-mi spunea.

M. nu voia nici mai mult nici mai puțin, ci ca să aibă ceva a mîna de la ei și apoi să facă despre aceasta întrebunțare chiar în conferință. După venire la Sibii Com[esul]¹² îl vizitează și-i apromite ceriul și pămîntul. M. a cerut să-i dea în scris, el a-ntrebat la Cluș dacă să-i dea și ce a venit d-acolo nu mai știm, pentru că era vineri și noi trebuia să ne întoarcem la Mercurua. Com[esul] a promis că după sosirea răspunsului ne tramite ștafeta la Mercurua. Acesta e un semn.

Altul e venirea lui Pușcariu și a lui Hosszu¹³ tocma de la Pesta pentru conferință. Poruțiu se afla zilele acele în Blaș în trebi oficioase, și i s-a trîmis de la Cluș prin ștafetă ordin ca să vină la Mercurua, precum a și venit.¹⁴

Partida lui Șaguna a venit cu mic cu mare, ea la o luptă unde are a se decide despre moarte și viață¹⁵. De aceea eram eu atît de îngrijat înainte de conferință, fiindcă vedeam toate aceste. Dar e drept, nici noi n-am lăsat nici o peatră nemișcată pentru ca să cîștigăm lupta. Alt semn mai departe a fost, că toți amployații noștri cei mari de la Pesta au scris și [de] cîte două ori lui Bol[oga] și Măc[elariu] ca să-și păzească treaba.

169 v Cuget că tocma căci inimizii au fost atît de bine pregătiți și disciplinați, triumful nostru este mai mareț. Veți întreba, că ce e cauza de din 400 de inși numai 4 au votat în contra, iară șaguniștii cei mulți au stat cu majoritatea? Pentru că, domnule, încă de cînd sum n-am văzut o adunare atît de însulețită / pentru cauza în care s-a adunat și vorbirile fură atît de semșite, atît de convingătoare, încît în fața lor trebuia vericine să se supună, afară dacă nu era dezbrăcat de orice sentiment de om și de român. Chiar Pușcariu pe timpul votării a părăsit conferința.

Comesul într-aceea și-a căpătat răspunsul de la Cluș, dar că cum nu știm. Destul că dumineca dimineața el era în Mercurua în locuința lui Wendel, iară acesta veni la conferință și la tot pătural de oră ieșea de-i raporta. Comesul a rămas în Mercurua pîna luni după amiaz, însă incognito, și-a făcut rapoartele de acolo și a plecat.

Hosszu cu toată opunerea s-a purtai altfel foarte omenește, cu atît mai ticălos se purtă P.¹⁶

Hosszu a mărturisit-o pe sață, că lui însuși îi pare bine de conclusele conferinței, pe cari le-a prorocit ministeriului unguresc demult fără să afle crezămînt. La masă a șinut un toast, în care a zis că a plecat de la Pesta cu convingerea că inteligența română este în stare s-audă și opiniuni contrare. I pare bine că nu numai nu s-a înșelat în aceasta, ci că el trebe să mărturisească, că în toată viața lui n-a fost încă nici n-a putut vedea o așa societate mare în care să domnească atîta solidaritate.

Deși opiniunea lui nu s-a primit¹⁷, conferința, prin conclusele ei, a dovedit că cunoaște bine împrejurările și situațiunea în care ne aflăm. El crede că țara aceasta numai atunci va fi fericită când românii vor fi fericiți etc. Ce e drept, oamenii noștri s-a purtat cătră el foarte înțelepțește. Dar chiar prăpăditul de Pușc[ariu] fu ascultat cu toată paciența¹⁸.

170 Cele ce mi-ați scris, le-am împlinit pe toate¹⁹. Cu petițiunea a rămas așa, ca s-o ducă în deplinire Comitetul²⁰. Mulți, chiar și Rațiu, / era în contra petiționării și ca să nu mai facem nici un pas nicăiri.

Îndrăznesc a vă aclude aici o copie a protocolului conferinței ca să vedeți chintesența lucrărilor noastre, pentru ce au fost acolo nu se mai poate nicicum reproduce.

Am avut și un stenograf, nu știu dacă va putea citi ce a scris, după ce va descrie totul vom mai completa operatul. N-am putut să scriu în săptămîna asta nimica pentru *Românul*, vă rog trimiteți-i acest protocol spre publicare, căci oricum este un lucru de mare importanță²¹.

Acum cred, că la cea d-antîi ședință a Comitetului, care se va convoca cum mai curînd, veți avea bunătate a veni și d-voastră²².

Ceea ce v-am scris este ajuns: Conducerea națională e smulsă din mîna popilor și, dacă vom socoti bine, chiar și din a amploiaților²³.

Sum cu totul obosit, pentru că v-ași scrie mai multe, însă eu sper că ne vom putea înfîlni cumva... De altminterie vă voi mai scrie și după asta.

De președinte al Comitetului era să v-alegă conferința pe d-voastră, dar apoi în urmă apucară unii a striga pentru M.²⁴ și nu le venea oamenilor bine a zice că nu.

Al d-voastră stimător,

V. Roman.²⁵

¹ V. Roman a fost notar al conferinței împreună cu Aron Densușianu. Așineria sa pe lângă Măcelariu se explică prin faptul că încă nu avea toată încrederea în convingerile pasiviste ale acestuia.

² Iacob Bologna. Vezi scris. VIII.

³ Seris. XIII.

⁴ Este un pasaj care i-a făcut mare plăcere lui Bariț deoarece justifică absența sa de la Conferință.

⁵ Cf. T. V. Păcățian, *op. cit.*, V, p. 74 — 75.

⁶ Comitetele sașilor.

⁷ „Pe Măcelariu trebuie să-l cîștigăm cu orice preț“.

⁸ Gustav Wendel, judele regesc al Mercuriei.

⁹ I. Măcelariu.

¹⁰ G. Wendel.

¹¹ I. Măcelariu.

¹² Moritz Konrad. Despre care V. Roman afirma într-o corespondență către *Românul*, că respectivul primise poruncă să facă și el tot ce-i va sta în putință pentru ca „partia românească“ [înțelegînd pe pasiviști — n.n.] „să rămînă adînc rușinată și umilită“. Vezi: *Românul*, nr. din 13 mart. 1869, p. 231.

¹³ Iosif Hossu (1825 — 1897) consilier la Ministerul de Interne de la Budapesta.

¹⁴ Avocatul Samuil Poruțiu, consilier regal și secretar gubernial.

¹⁵ După părerea istoricului B. Surdu, A. Șaguna n-ar fi fost atît de pornit împotriva pasivismului și că își ascundea doar convingerile. Mărturia ar fi călduroasa primire făcută lui Măcelariu după Conferință. Vezi, B. Surdu, *Conferința Națională...*, p. 198. Cf. scris. XVI; vezi și *G.B.C.*, V, p. 220—221.

¹⁶ I. Pușcariu.

¹⁷ Vezi: T. V. Păcățian, *op. cit.*, V, p. 85—87; 107—108.

¹⁸ Deși au fost în sală voci care au strigat: „Nu ascultăm!“ vezi: T. V. Păcățian, *op. cit.*, V, p. 109—110.

¹⁹ Vezi scrisoarea lui G. Bariț, Brașov, 5 martie 1869 în B. Surdu, *op. cit.*, p. 323—324 și *G.B.C.*, VII, p. 191—192.

²⁰ Vezi protocolul Conferinței, paragraful 19, în *Federațiunea*, II, nr. 28 din 17/7 mart. 1869, p. 111—112.

²¹ A apărut în *Românul* din 13 martie 1869, p. 230—231. V. Roman va spune aici că: „Manifestațiunea națională de la Mercuria va ocupa o pagină ilustră în istoria națiunii noastre”.

²² G. Bariț nu credea că i se va permite Comitetului să se adune. Cum s-a și întâmplat de altfel. Vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 325 și G.B.C., VII, p. 193—195.

²³ Intenția și-o declarase încă în scris.IX.

²⁴ I. Măcelariu.

²⁵ Adnotarea lui Bariț: „Răsp. 17 mart.”.

XVI

14 [martie 1869]

Mult on[orate] domnule!

Prin rezultatele de la Mercuria cred că partida lui Șaguna e acum bătută total, că vom avea pace de dînsa fiindcă nu se va mai liniști curînd.

M.¹ a mers zilele aceste la Șaguna; acesta i-a ieșit înainte, l-a îmbrățișat și sărutat zicîndu-i: „Tu ești clavirul cel bun, care totdeauna știi să intonezi la timp adevăratele simfăminte naționale. Vezi, asta doream și eu de mult, așa trebuia de mult să facem ca să nu mai rătăcim!”² Auzi drăcie!

Stenograful nostru fu din împlinare un teolog greco-răsăritean; zilele aceste l-am provocat să ne descrie lucrările sale și să mi le dea spre urmare mai departe. Mi-a zis, că l-a chemat excelența sa și i-a poruncit ca tot ce a stenografiat să ducă la dînsul după ce va decopia, ca să le citească.³ Ați văzut obrăznicia!

Uitasem să vă scriu că M.⁴ v-au fost escuzat în conferință pentru că n-ați putut veni, a escuzat tot atunci și pe Șaguna, adică ca pe doi prieteni⁵ buni la un loc.

Comesul⁶ a dat ordin secret pe la unele jurisdicțiuni săsești ca să vegheze toți pașii inteligenței române și îndată ce vor afla pe cineva dezmințind pe alegători de la participare să-l prindă și să-l bage în cercetare judecătorească.⁷

Al d-voastră stimător,

V. Roman.⁸

[Adresa:] „D-sale d-lui Georgiu Bariț, Brașov.”

¹ I. Măcelariu.

² Cf. G.B.C., V, p. 220. Și Măcelariu relatează primirea pe care i-a făcut-o Șaguna. Textul lui V. Roman este mai complet.

³ Mitropolitul Șaguna voia nici mai mult nici mai puțin decît să le *cenzureze!* *Românul*, XIII, nr. din 13 mart. 1869, p. 31.

⁴ I. Măcelariu.

⁵ De fapt relațiile dintre Șaguna și Bariț nu erau deloc amicale. G. Bariț a fost scuzat din „motive momentuoase” deși „ar fi dorit atît de tare să ieie parte”, iar A. Șaguna a fost scuzat „din cauză de boală!”. Vezi: T. V. Păcățian, *op. cit.*, V, p. 119.

⁶ Moritz Konrad.

⁷ Iată cum apare această „știre” în *Românul*: „prefecții municipali primiră poruncă aspră, pentru ca să aresteze pe toți românii inteligenți” care ar cuteza să oprească poporul de la alegerile deputaților pentru dieta maghiară. Vezi: *Românul*, XIII, nr. din 13 mart. 1869, p. 231.

⁸ Adnotarea lui Bariț: „1869. Vis. Roman. Sibii. Pr. 16 mart. Resp. 1 mart.”

[Sibiu], 17 martie 1869

Mult on[orate] d[omnu]lc!

De la 8 martie încoace v-am scris de două ori¹; o dată v-am trimis protocolul conferinței din Mercurcea² și ieri v-am trimis o altă corespondență³. În ambele epistole v-am scris multe; sper că le-ați primit.

Nou, nimica.⁴

[Adresa:] „D-sale d-lui Georgiu Bariț, Brașov.“

¹ În 11 martie, scris. XV și în 14 martie, scris. XVI.

² Publicat în *Românul*, vezi scris. XV, n. 21, dar și în alte ziare: *Federațiune*, II, nr. 28 din 17/5 martie 1869, p. 111—112.

³ Vezi: *Românul*, XIII din 14 mart. 1869, p. 234. *Pesta*, 17 mart. 1869.

⁴ Adnotarea lui Bariț: „1869. Vis. Roman. Sib. 17 mart. Răsp.“

XVIII

[Mercurcea]. 24/3 [1]869

Mult onor[ate] d[omnule]!

Am primit cu mulțumită scrisoarea d-voastră din 17 c[urent]¹. Machinările în contra comitetului nostru le credem², știm însă și aceea că efectul cel salutar al conferinței nu se mai poate acum nimici prin nimica; asemenea cred că nici vaza și influența lui Pașa³ din Sibiu nu se va mai restabili pînă vom trăi noi ăst rînd de oameni.

Măcel[ariu] îndată după conferință a scris iarăși lui Vodă⁴ din Cluș, că comitetul vine a se privi ca toate comitetele cluburilor constituționale din țară și i-au trimis și copia protocolului conferinței noastre. Hosszu⁵, cînd s-a dus din Mercurcea, a mers pe la Cluș, a vorbit acolo cu P.⁶ și apoi i-a scris lui M.⁷, că de vorba cu P. înainte de conferință, ar fi fost și mai mult pentru „activitate“. Zice că P. era tare înfuriat pentru înființarea comitetului și numai după ce i-a spus Hosszu că nu este reînființarea „Comitetului permanent“⁸ de la 48 s-a mai liniștit.

Bologa este tare îngrijat pentru pensiuine și i-e frică că o va perde pentru că face parte din comitet, însă Măcel[ariu] își ține curajul. La înția ședință a Comitetului, vrem a face întrebuițare din operatul de petițiune ce ni l-ați trimis⁹; așadară, dacă nu vom fi dizolvați pînă atunci, eu vă rog și acum repetit ca să veniți. Uitasem să vă spun că voiam ca protocolul conferinței să fie scris în alt ton și să reprezinte mai detaiat cele petrecute în acea adunare memorabilă. Însă n-am avut ce face cu amplexii noștri, a trebuit să se șteargă tot și să se contragă în nește puncte nevinovate cum le-ați văzut. Dar de una nu e rău, și apoi avînd stenografiile vom putea să tipărim o broșură despre tot decursul.¹⁰ Ați văzut că *Telegarul*¹¹ începuse să publice stenografiile noastre¹² luîndu-le înainte de noi prin porunca de la bietul cleric¹³. Măcelariu se pusé îndată și scrise redacțiunei o înfruntare groasă făcîndu-o

să încete cu publicarea și provocându-o să publice acea înfruntare.¹⁴ Scrisoarea n-a publicat-o, iară din stenografie aduce acum numai vorbiri d-ale celor 4¹⁵.

Correspondențele¹⁶ lui *Századunk* a încetat cu totul, trebe că nu le îmblă moale la București.

Condamnarea lui Roman¹⁷ la închisoare este un lucru trist și ar trebui ca să-l folosim în interesul cauzei naționale. S-ar putea face oarecari demonstrațiuni și ar trebui deschisă o colectă mare pentru el. Se-nțelege, că din partea comitetului nostru nu se poate face nici un pas în cauza asta, s-ar putea însă din alte părți. Adresele de condolință și contribuțiunile voluntare de bani sunt lucruri nevinovate și iertate.¹⁸ Dacă nu cumva tot lucrul este o manevră de a-l înfrica, pentru că sentința s-a adus în absența lui după ce a dovedit imposibilitatea d-a se-nfățișa. El va fi recurs și poate încă să se mai ia lucrul de nou.¹⁹ Când aș ști că oamenii noștri nu vor face nimica pentru el și prin / el pentru cauza comună, atunci aș fi de părere să urmeze redactorului de la *Politik*²⁰, mai vîrtos că pedeapsa asta va aduce cu sine și pierderea postului său.

Al d-voastră stimător,

V.R.²¹ /

[Adresa:] „D-sale d-lui Georgiu Bariț, Brașov.“

¹ Scrisoarea lui G. Bariț publicată de B. Surdu, *op. cit.*, p. 324—326 și G.B.C., VII, p. 193—195

² Informări secrete către guvernul maghiar, vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 325 și G.B.C., VII, p. 194.

³ Denumirea peiorativă dată Mitropolitului Andrei Șaguna vizînd tendințele sale dictatoriale.

⁴ Tonul scrisorii lui I. Măcelariu către comisarul Pechy, din 17 martie 1869, era demn și hotărît. Vezi: T.V. Păcățian, *Cartea de aur*, V, p. 123—125.

⁵ Consilierul ministerial. Vezi scris. XV.

⁶ Em. Pechy.

⁷ I. Măcelariu.

⁸ Comitetul Național Român de la Sibiu din timpul revoluției de la 1848—1849, privit de aristocrația înspăimîntată ca „guvern românesc al Transilvaniei“.

⁹ Pentru a fi trimis ca memorandum la împărat. Vezi B. Surdu, *op. cit.*, p. 326 și G.B.C., VII p. 194—195.

¹⁰ Broșura va apare în Pesta în 1870. Vezi G.B.C., V, p. 224—225 în nota 8.

¹¹ Denumire periorativă pentru *Telegraful român*.

¹² Ziarul *Telegraful român* publică primul lucrările Conferinței.

¹³ Andrei Șaguna.

¹⁴ Deși scrisoarea trimisă de Măcelariu nu s-a publicat, s-a dat totuși un răspuns în *Telegraful român*, XVII, nr. 19 din 6/18 mart. 1869, p. 74.

¹⁵ Care au votat pentru „activitate“. Se publică de fapt discursul lui I. Pușcariu în *Telegraful român*, XVII, nr. 20 din 9/21 mart. 1869, p. 78—79.

¹⁶ Cel cu care V. Roman ducea o polemică îndîrjită în coloanțele ziarului *Românul*. Vezi: nr. din 2—3 ian. 1869, p. 5—6; nr. din 12 ian. 1869, p. 31.

¹⁷ Despre procesul de presă al lui Al. Roman, vezi G.B.C., II, p. 215—217.

¹⁸ Se inițiază o colectă pentru achitarea amenzii la care a fost condamnat redactorul *Federațiunii*. Vezi: *Gazeta Transilvaniei*, XXXII, nr. 29 din 28/16 apr. 1869, p. 2.

¹⁹ În 10 aprilie 1869, Tabla septemvirală a respins recursul în casație al lui Al. Roman. Vezi: *Gazeta Transilvaniei*, XXXII, nr. 25 din 14/2 apr. 1869, p. 1.

²⁰ *Politik* din Praga. Ziarul opoziției cehe față de dualism.

²¹ Adnotarea lui Bariț: „1869. Vis. Roman. Mercuria, 24 mart. Venită 26 mart. Resp.“

[Sibiu, 30 martie 1869]

Mult stimat domnule!

Ați fost proroc.¹ Comitetul nostru s-a dizolvat prin o hîrtie a lui Vodă² către M.³, în care se face provocare la un ordin din Pesta⁴. Ce e de făcut acum?

Mîine plecăm cu Măcelariu la Cluș în trebile băncei și d-acolo mai departe în direcțiunea ce eram s-o călătoresc cu adăunăzi, adică la Gherla, Deș, Năsăud. Că ce ochi vor face ungerii la astă călătorie de Geschäft⁵, se poate ști.

M.⁶ voiește în Cluș să aibă o audiență⁷, după cum spune dînsul, memorabilă, dacă va fi primit și dacă nu va fi dat afară. Una stă, că dd. amploiați nu mai pot acum da înapoi și e bine așa. Aveam vorbe că după re-ntoarcere să venim la Brașov tot în trebile băncei și ca cu acea ocaziune să chibzuim asupra memorandumului⁸. Măc[elariu] a cerut că în tot locul cu să fiu cu el în călătoriile sale pentru bancă, neierîndu-l puzețiunea d-a săvîrși singur toate ale băncii.

Dar statutul său se pune în lucrare / și vor fi cari vor adscrie lucrul concluserilor de la Mercuria.

De pe drum vă voi scrie; pentru acum vă trîmit d-odată două corespondențe.⁹

Al d-voastră stimător,

173 v

V.R.¹⁰ /

[Adresa:] „D-sale d-lui Georgiu Bariț, Brașov.“

¹ Încă în 17 mart. G. Bariț prevăzuse că va fi dizolvat Comitetul. Vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 325 și G.B.C., VII, p. 194.

² Pechy Manó. Decizia de sistare a activității Comitetului, vezi T.V. Păcăpianu, *op. cit.*, V, p. 125.

³ I. Măcelariu.

⁴ Al ministrului de interne, datat 18 martie 1869 sub numărul prezidial 986.

⁵ Afacere.

⁶ I. Măcelariu.

⁷ I. Măcelariu a avut o discuție „interesantă” cu Pechy pe care i-a relatat-o lui V. Roman, care la rîndul său i-a comunicat-o lui Bariț printr-o scrisoare de la Cluj, din păcate pierdută. Vezi G.B.C., V, p. 223.

⁸ Memorandul prezentat Conferinței naționale de la Mercuria (1869).

⁹ Deși schimbarea legilor asupritoare pentru români era proiectată doar pe calc și cu mijloace legale, totuși comitetul românesc a fost dizolvat.

¹⁰ Adnotarea lui Bariț: „1869. Vis. Roman. Sibii 30 martie. Venită 1 aprilie“.

XX

Gherla, 5 aprilie 1869

M[ult] o[norate] domnule!

De la Cluș v-am tramis o scrisoare; cred că ați primit-o¹. Hîrtia dată lui Pechy² de către M.³, de care vă amintii în acea scrisoare, mi s-a împărțit; este bună și preste tot M. e credincios, sincer și corect în cauza noastră. Trebile stau bine.

Sum încântat de purtarea poporului nostru de p-aici; în tot locul exemple de rezoluțiuni și de martiriu; am c-o dovadă mai mult că la noi nu sunt partide politice, că cu inteligența și poporul nostru se pot încă duce în deplinire mari lucruri și tot ce ne mai lipsește sunt oamenii de inițiativă și o bună disciplină. Sper că în viitor nici aceste nu ne vor lipsi în acel grad ca în trecut.

Bohățel⁴ trecu ieri p-aici la Cluș, se sună că a căzut în dizgrația superiorilor săi pentru că n-a putut să realizeze voia regimului la Năsăud⁵ și că ar fi amenințat chiar și oficiul său. Un prea bun efect acesta al purtării românilor.

Conferința de la Mercurea fu de nespus folos pentru cauza noastră și întâlnirea noastră la Brașov în iarna trecută⁶ a contribuit foarte mult, dacă nu totul, la realizarea acelei conferințe.

175 Mîne dimineață plecăm la Deș, unde vom petrece / două zile, mergînd apoi la Năsăud.

Aud că azi a mai fost la Deș o conferință frumoasă națională.
Primiți sincerele mele salutări, devotat

175 v

V.R. /

¹ Scrisoarea este pierdută.

² I. Măcelariu a înaintat către comisarul regal Pechy Manó o „representațiune motivată” cu data 28 martie 1869, în scopul de a se reveni asupra hotărîrii ministrului de Interne de a dizolva Comitetul de la Mercurea. Prin răspunsul din 8 mai 1869, al Ministerului de Interne, nr. 1213, se menține ordinul de dizolvare. Vezi: T.V. Păcășian, *op. cit.*, vol. V, p. 125—128.

³ I. Măcelariu.

⁴ Alexandru Bohățel, între 1861—1876 căpitan suprem al districtului Năsăud. Vezi G.B.C. III, p. 75.

⁵ Al. Bohățel n-a reușit să-i determine pe români să se apropie de urnele de vot în cercul său electoral al Năsăudului. A ajuns de tot hazul alegerea lui Sigismund Pop ca deputat guvernamental la Năsăud; ales cu 2 voturi, dintre care unul al lui Al. Bohățel.

⁶ Vezi scris. V—VI.

XXI

Deș, 7 aprilie [1]869

M[ult] o[norate] d[omnu]le!

Mîne plecăm de aici la Bistrița și poimîne vom fi în Năsăud, unde vom petrece vr-o 4 zile. În 3 ale curenteii v-am spedit de la Cluș o scrisoare și alaltăieri v-am trimis alta de la Gherla; sper că le-ați primit pe amîndouă.

V-am spus că Poruțiu¹ fu însărcinat cu traducerea pentru Vodă² a articolului din *Românul* despre conferința din Mercurea.³ Auziți acum o măgărie din cele mai comute. Știți cum a tradus el pasajul „Transilvania fara da se”? Departe d-ași putea închipui că „fara da se”⁴ este italienește, el a luat-o drept construcțiune românească și a crezut că a bună samă s-a lăsat ceva afară din vina tipografului și construcțiunea nu e întreagă. Înțeleptul a aflat curînd și că ce s-a lăsat afară și a completat construcțiunea așa: „Transilvania fără d-a se anexa la România nu poate fi fericită”. A rugat pe d-l Măcelariu de au scris lui Poruțiu din Gherla, ca să meargă să-și ceară traducerea îndărăpt să o îndrepte și să nu se prostitue pe sine. Că ce a făcut vom vedea cînd ne vom întoarce.

În tot locul suntem primiți cu multă bucurie și facem pentru banca Transilvaniei negoțe prea frumoase. Sper că la Năsăud să aflu precum v-am rugat o scrisoare de la d-voastră. Stimator,

176

V.R./

[Adresa:] „D-sale d-omnului Georgiu Bariț, Brașov“.

¹ Samoil Poruțiu, avocat și activist convins. Vezi cuvîntarea sa de la Mercuria: T. V. Păcășianu, *op. cit.*, V, p. 99—100.

² Pechy Manó.

³ *Românul*, XIII, nr. din 13 mart. 1869, p. 230. Știrea asupra cercetărilor ordonate de comisarul regal Pechy apare și în *Românul*, XIII, nr. 28—29 apr. 1869, p. 273. Prin aceasta se punca în pericol anonimatul și situația lui Visarion Roman.

⁴ „Italia fără da se!“ era maxima lui Cavour și însemna: „Italia va merge singură!“ Deci „Transilvania fără da se“ nu era decît parafrazarea expresiei atribuite lui Cavour. Vezi: *Observatorul*, II, nr. 44 din 2/14 iunie 1879, p. 175.

Sibii, 19 aprilie |1|869

M[ult] o[norate] domnule!

Ne-am reîntors la Sibii din 16 ale curenteii. Umblarăm în pace pe tot locul, din împlinare, fără Katzenmusik¹, fără ferestri sparte și fără de nici o pățanie rea.

Ce cugetați, ce să facem cu materialul cel frumos al conferinței de la Mercuria? În speranța că se va aduna măcar o dată comitetul să decidă între altele și aceasta, noi n-am făcut din acel material încă nici o întrebuintare, cu toate că este păcat a se lăsa nefolosit²; apoi memorandumul³ să se facă cu orice preț din partea prezidiului dacă nu există comitet. Cred că cum mai curînd ne vom răpezi la Brașov în cauza băncii și atunci se va face înțelegerea definitivă în privința aceluia memorandum și a protocolului stenografic. N-ar trebui lăsat timpul să treacă, ca să nu-și peardă lucrurile valoarea. Călătoria noastră la Brașov poate să urmeze încă în săptămîna aceasta. Pe drum ne-am întîlnit și cu Rațiu⁴ și el rămîne strîns pe lîngă părerile sale spuse cu ocaziunea conferinței, pe cari, mi se pare, vi le-am fost comunicat eu.

Văzui din *Românul* că ați primit srisori d-ale mele din Cluș⁵, sper că ați primit și pe cele trâmise din Gherla⁶, Deș⁷, Năsăud (două)⁸. Celelalte la întîlnire.

De d-voastră stimător,

V.R. /

¹ Muzică de pisici. Expresia este folosită aici în sens de manifestație de ostilitate.

² Va fi publicat în *Albina*, IV, nr. 81 din 2/14 oct. 1869, p. 1. Publicarea actelor va continua în nr-le: 82; 83; 88; 89; 90; 91; 92; 94; 96; 97; 99; 101; 102; 103; 104. În 1870 vor fi adunate și republicate pe cheltuiala lui Al. Hummuzaki. Vezi G.B.C., V, p. 224—225, n. 8.

³ Memorandumul înaintat Conferinței de la Mercuria de către G. Bariț G.B.C., vol. V, p. 224—225.

⁴ Ioan Rațiu.

⁵ Probabil pierdută.

⁶ Vezi scris. XX.

⁷ Vezi scris. XXI.

⁸ Nici cele din Năsăud nu apar în colecția Bariț.

M[ult] o[norate] domnule!

Am vorbit cu librarul Filtsch¹ în privința lexiconului² d-voastră și a zis că primește bucuros în comisiune un număr de exemplare pre lângă 25% proviziune. De altminte i-am zis să se pună în corespondență cu d-voastră în obiectul acesta.

Vă rog dacă vă dă mână, trimiteți-mi un exemplar românesc din statutele societății pentru dare la semn³, că ne face mare trebuință.

D.M.⁴ nu s-a mai întors de acasă, îl aștept pe tot minutul. După reîntoarcere ne vom înțelege pentru plecare mai departe la V.⁵

Redactorul *Albinei*⁶ nu mi-a mai răspuns nici pînă astăzi la scrisoarea ce i-am trimis [din] Brașov. Dar cu oprirea *Albinei* s-a tras dungă preste socoteală.⁷

Știutul. /

178

¹ Samuel Filtsch, librar și editor în Sibiu.

² *Dicționar unguresc-românesc*, Brașov, 1869, 41 coale. Legat în piele, 3 fl. 70 cr.; legat simplu, 3 fl. 20 cr.

³ *Societatea Centrală de arme, gimnastică și dare la semn* [tir]. Cu scopuri sportive, dar cu puternice tendințe naționale românești.

⁴ I. Măcelariu.

⁵ Viena.

⁶ Georgiu Popa (Pop), omul lui Vincențiu Babeș. Mai mult ca sigur că era o înfruntare din moment ce nu i s-a răspuns.

⁷ Unele ziare din Budapesta la care era abonat V. Roman au anunțat că *Albinei*, care apărea la Viena, i s-a retras debitul postal pentru Ungaria.

XXIV

M[ult] o[norate] domnule!

Răspunsul de la Viena mi-a venit afirmativ și în scurt voi trimite lucrurile. Oprirea *Albinei* a fost minciună de ziare.¹ Noi plecăm d-aici la Banat cam de poimîine într-o săptămîină. D-l inspector general M.² e dus la Blaș.

X.³ /

179

¹ Iată confirmarea în *Telegraful român*, XVII, nr. 38 din 15/27 mai 1869, p. 153: „Aflăm din ziare pestane, că ziarului român *Albina* i s-a oprit debitul postal (intrarea) în Ungaria, ceea ce în realitate este neadevăr, pentru că *Albina* a sosit regulat pînă acum”.

² I. Măcelariu.

³ De remarcat prima scrisoare în care semnează la fel ca în corespondențele sale la *Românul*.

M[ult] o[norate] d[omnu]le!

Alături o traducțiune a articolului din *N. fr. Pr.*¹ de la 2 iunie, ca dacă s-a apucat a se traduce colo mai înainte, să se tipărească.²

Am căpătat din altă parte un exemplar din statutele societății dării la semn din București, vă rog să nu vă mai osteniți cu trimiterea altui exemplar.

D. Măc.[elariu] este iarăși dus la Blaș fiindcă Cipariu³ vrea a subscrie 150 acțiuni la banca Transilvaniei. Numai decît după re-ntoarcerea sa vom pleca spre Banat.

180

X. /

Deva, 26 iunie [1]869

În 15 ale curentei plecasem d-acasă către Banat. De la Deva făcusem o excursiune de 6 zile prin Zarand, de unde ne re-ntoarscrăm ieri aici. Luni vom continua călătoria mergînd de-a dreptul la Arad. Până atunci cred a vă mai putea scrie de două ori d-aici.

Statutele societății dării la semn le promisem încă în Sibiu pentru care vă mulțumesc. D. Dimitrie Moldovan⁴ încă a venit ieri cu noi aici de la Treția.

Omul nostru⁵ va merge cum mai curînd la V.⁶, tipărirea încă se vor face.

Stimător,

181

X. /

¹ *Neue Freie Presse.*

² În ziarul *Românul*, XIII, nr. din 19 iunie 1869, p. 421—422.

³ Timotei Cipariu, (1805—1887), viața și corespondența cu G. Bariț, vezi G.B.C., IV, p. 71—355.

⁴ Dimitrie Moldovan, (1811—1889) viața și corespondența cu G. Bariț, vezi G.C.B., V, p. 105—166.

⁵ I. Măcelariu.

⁶ La Viena, în problema memorandumului.

XXVI

[Arad], 5 iulie [1]869

M[ult]o[norate] domnule!

Fiindcă *Telegraful*¹ voiește iarăși lupte, aflai de lipsă a-i răspunde pe scurt, deoarece știu că publicului *Românului*² nu-i place a s-ocupa prea îndelung cu trebi d-ale noastre; afară d-aceea, cred că *Rom[ânu]l* e îmbulzit de material.

Suntem în Arad, unde P.³ episcopul ne-a primit în cortel la sine. Misiunea noastră succede de minune. De la Sibii pînă în Lipova făcurăm 100 acțiuni.⁴ Ce păcat că institutul nu e încă curat românesc.

Lipsa de întreprinderi pe terenul material o simt oamenii noștri în tot locul. Eu mă ocup cu compunerea unor statute pentru un institut de bani curat românesc.⁵ La

208

Pesta voi folosi ocaziunea d-a mă informa despre organismul diverselor institute de felul acesta. Ceea ce vom înființa la rîndul întîi va fi un Sparkassa⁶ mare românesc.

182

X. /

¹ Se referă la articolul *Răspuns la atacurile corespondentului ce se zice de la Pesta a „Românului“ din București*, în *Telegraful român*, XVII, nr. 48 din 19 iunie/1 iulie 1869, p. 200.

² Răspunsul lui V. Roman nu întîrzie să-l publice în *Românul*, XIII, nr. din 5 iul. 1869, p. 474—475.

³ Procopie Ivacicovici (1809—1881), numit episcop al diecezei Aradului în 1853 de Raiacici; o cîrmuiește 20 de ani. Vezi C. Diaconovici, *op. cit.*, II, Sibiu, 1900, p. 902—903.

⁴ Călătoria sa la Arad, împreună cu I. Măcelariu a produs un ecou puternic.

⁵ Statutele viitoarei bănci „Albina“.

⁶ Casă de economii.

XXVII

Timișoara, 1 aug. [1]869

M[ult] o[norate] domnule!

Mîne noapte vom călători la Pesta și d-acolo la Viena curat numai pentru punerea în lucrare a înțelesului nostru de demult.¹ S-a cam întîrziat lucrul, însă din cauza împrejurărilor neatîmătoare de noi. Prea tîrziu nu va fi nici acum. Trebuia mai întîi să împlinim ale băncii. Binevoîți a scrie la Viena bărbatului², care să conducă și îndemne la toate cele bune pe M.³

De la jumătatea lui august eu va trebui să mă întorc la toată întîmplarea la Sibii.

Salutare! /

¹ În problema memorandumului.

² Lui Grigore Silași. Din scrisoarea lui I. Măcelariu, către G. Bariț, Viena. 15/8, 1869, reiese că Bariț i-a scris lui G. Silași. Cf. G.B.C., V, p. 226.

³ I. Măcelariu.

XXVIII

Sibii, 13 aug[ust] [1]869

Mult on[orate] domnule!

În fine, după o călătorie ostenicioasă de două luni, m-am reîntors la Sibii, unde sper a putea rămîne mai mult timp.

Eu am îmblat cu Ilie¹ împreună pînă la Pesta. Domnia sa s-a dus la Viena în cauza știută², iară eu am trebuit să vin la Sibii, scriind Direcțiunea de trei ori după mine, fiindcă cu deschiderea samului al doilea de asigurare eu sum tare de lipsă aici. Și dînsului numai cu mare anevoie i s-a dat concediu pe două săptămîni. Ilie se află în Viena din 10 aug.[ust], cred că va face toate după așteptare, căci înțelesul pînă în momentul despărțirii ne-au fost bun. Dacă veți fi scris mai nainte, cum v-am rugat, va fi cu atît mai bine.

209

Cauza că nu am scris de mai mult timp este că n-am aflat consult a scrie din Pesta. Dar încât voi putea, voi împlini.
Al d-voastră stimător,

[Adresa:] „D-sale domnului Georgiu Bariț“

¹ Ilie Măcelariu.

² Pentru memorand.

³ Cu adnotarea lui Bariț: „1869. Vis. Roman. Sibii 13 aug.“

XXIX

Sibii, 19 aug[ust] [1]869

M[ult] on[orate] domnule!

Prețuita d-tale epistolă din 15/3 iuliu¹ a.c. am primit-o alaltăieri cu 50 fl., asta e unica scrisoare ce am primit de la d-voastră de la despărțirea noastră din Brașov pînă azi. Însemn aceasta pentru ca să nu se peardă vreo scrisoare, fără să știm careva de ea. Primind numai acum acea scrisoare, n-am putut mai nainte să mă orientez în scrierea corespondențelor²; precum mi-ați scris. Însă d-voastră și dom[nul] Costache³ puteți schimba orînd și orice în acele corespondențe, după cum aflați cu cale. Că d-l Costache e mulțumit cu lucrul meu, îmi pare foarte bine, cu toate că eu nu cred a fi meritat nici o laudă, deoarece timpul pentru acele corespondențe îl fur cum pot dintre ocupațiunile cealalte; apoi prin dese și îndelungate călătorii, trebe să îtrerup citirea de jurnale și de multe ori să mă ajut cum pot. Ar fi cu totul alta cînd aș șede pe loc, cînd m-ar ierta jurstările să studiez cauzele cum se cuvine și să pot medita mai mult asupra lucrurilor. Pe semne noi ăst rînd de oameni așa suntem urșiți, să fim de toate.

184 Ilie⁴ de la Viena îmi scria din 14 a.c. între altele: / „Despre cauza sau soarta memorandumului⁵ nu-ți pot împărtăși nimica pozitiv. Încă nu au avut întîlnire cu mine. Eu însumi azi dimineață l-am cetit mai antîi cu atențiune, și-ți spun drept, că de făceam asta mai curînd, îl lăsam să rămînă *nememorand*, sau cel puțin să-l memoreze orișicine altul, numai cu *nu*...

Din întreg memorandumul se poate întrebuița — după împregiurările de față — foarte puțin, ba încă nici nu se poate numi memorandum, ci petițiune, despre ce conferința din M. nici că a vrut să știe, de care părere au fost și sunt încă și azi aîți cei de la conferință, cît și alți bărbați distinși.

M-am sau m-ați băgat într-un calabalic, din care numai bunul Dumnezeu știe cum voi ieși, pentru care plăcere sufletească aduc tuturor cea mai cordială mulțumită, și din aceasta pică o parte bunicică și *pe d-ta*, cred o vei primi cu sinceră bucurie. Ce voi face sau nu voi face cu memorandumul îți voi scrie peste 2—3 zile după ce voi mai cugeta asupra-i, spre ce am destulă materie — laudă Domnului, și încă o dată mulțumită amicilor. Atîta-ți pot însă spune, că *wenn es auch brich⁶*, de făcut tot voi face *ceva*, dacă nu mai mult, atîta cît se poate cere de la un soldat / care o mers la bătălie fără pușcă și mai fără munițiune. Voi face zic atîta cît îmi vor ierta puținele puteri și fatalitatea circumstanțelor⁷.

184 v

Din acest pasaj al scrisoarei lui Ilie, veți putea vedea cum se simte el în puzețiunea-i prezentă. A fost păcat că n-am putut merge și eu, însă n-avui ce face; trebui să mă întorc. Memorandul ce zice că l-a citit el, este elaboratul ce se trămisese la Mercurea.

Cred că ați ajuta mult cauzei acesteia scriind în grabă atît lui Ilie⁸, spre a-l îmbărbăta și a-l mai îndruma, cît și altora de pe-acolo, ca să stea pre lîngă el și să-i ajute. Mă unesc cu părerea lui, aceea că nu trebe petițiune⁹; totul ce ar fi de făcut, e un memorandum despre cauza transilvană cuprins într-o broșurică politică destinată curat numai pentru opiniunea Europei¹⁰, cum vorbisem, tradusă și în franciă și italiană.

Să folosim dară această ocaziune, și d-voastră puteți mult contribui.

Ilie se află: Wien Hotel Schipler.

Stimător,

185

V. Roman.¹¹ /

[Adresa:] „D-sale domnului George Bariț“

¹ Vezi B. Surdu, *op. cit.*, p. 326—327 și G.B.C., VII, p. 195.

² Pentru *Românul*.

³ C.A. Rosetti.

⁴ Ilie Măcelariu.

⁵ Este vorba de „operatul de la Mercurea“, memorandumul, mai mult petiție, trimis de G. Bariț Conferinței de la Mercurea. Titlul dat de Bariț la publicare va fi: „*Un memorial istoric* din luna martie 1869, sugrumat după nașterea sa în ospiciul Mercurea din Transilvania“, vezi *Transilvania*, XI, nr. 22 din 15 nov. 1878, p. 257—259 și nr. 23 din 1 dec. 1878, p. 265—267.

⁶ Cu orice preț.

⁷ Vezi și G.B.C., V, p. 225—228.

⁸ Ilie Măcelariu.

⁹ Fruntașii politici români erau împotriva unei petiții către tron.

¹⁰ Cum va fi *Memorandul* lui G. Bariț din 1882. Ideea e similară cu aceea publicată în *Federațiunea*, II, nr. 126 din 19/7 nov. 1869, p. 506—507 și reluată de V. Roman în *Românul*, XIII, nr. din 30 nov. 1869, p. 949—950.

¹¹ Adnotarea lui Bariț: „1869. Vis. Roman. Sibii. 19 aug. quixt: p. 50 fl.“

XXX

Sibii, 21 aug[ust] [1]869

Mult onorate domnule!

În legătură cu scrisoarea mea din urmă, mă grăbesc a vă încunoștința spre orientare, că după o scrisoare sosită astăzi aici, de la Ilie¹ către H.², dînsul va sosi la Sibii în 23—24 ale curenteii, adică zilele aceste. Mie nu mi-au mai scris nimica. Din toate aste se vede că n-au făcut *nimica*.³

Primiți asecurarea stimei mele distinse, al d-voastră devotat,

187

Visarion. /

¹ Ilie Măcelariu.

² I. Hanea.

³ Adică nu a predat memorandumul la împărat.

211

Mult onorate domnule!

Am mai primit totuși o scrisoare de la Ilie datto 19 c. cu privire la cauza știută¹, dînsul îmi scria în aceeași următoarele: „Cauza reîntoarcerii mele mai curînd ca cum gîndeam e înainte de toate aceea că treaba cu memorandumul sum silit a o lăsa neisprăvită, spre așa ceva se cere orișicum timp mai îndelungat și pregătiri mai serioase. Cu un atare pas e împreună o mare, foarte mare responsabilitate, pe care a o lua asupra-mi ar fi prea mult riscat din parte-mi, mai cu samă cunoscînd ce șozi sunt unii oameni de ai noștri și ce înclinați a privi orișice pas din alt punct de vedere și nu din acela din care se face. De altmîntre e mult adevăr în aceea că decît un pas — dacă și nu *greșit* — cel puțin jumătăți mai bine nimica, și una și alta ar fi numa apă pe moara contrariilor, de cari laudă Domnului avem destui. Dară abstrăgînd de la toate aceste, mai repețesc încă o dată, că mai cu samă din cauza scurtimei timpului, mîm crezut a nu precipita / lucrul, pentru care 2—3 săptămîni în V.² sunt nimica, dacă vrea omul a mai auzi de la unul și altul cum și dincătrău bate ventul. Dinre matadorii de la a[fnul] [1]861³ nu am aflat nice pe unul; sunt tot duși în provincii, asemenea și redactorul de la *Osten*⁴; acest din urmă însă mi-a făcut tocma aseară cunoscut prin un om al lui, că în 20/8 va fi în V. Cu Schuselka⁵ am avut de 2 ori vorbire, a fost interesant, că la întîia ocaziune am aflat la dînsul 3 croași, făcîndu-i tot aceleași descoperiri, ca și mine. Cauza croașilor scamănă foarte mult cu a noastră, cel puțin după cum mi-au descris-o aceștia. Miletici⁶ încă e aici, iarăși în cauza națiunei. După cele esperiate pînă acum, se lucră tare spre disoluțiunea A.[ustriei].⁷ Alipirea nemților din sud se privește ca faptă complinită, după care apoi vor urma ceilalți. Cum ne va afla pe noi un atare eveniment cutrierător, nu știu, cred însă, și asta e și părerea altora, că interesele noastre ar aduce cu sine, a da semne de viață, și încă cît mai *curînd*. Vei zice că vorbesc pentru părerea d-tale; așa e, însă sub *curînd* se poate pricepe și termenul de 2—3 săptămîni, pînă atunci sperez că orișicum se va face ceva..“

188 v

Neștiind dacă Ilie v-au scris ori nu d-voastră, aflai / lipsă a vă comunica acest pasaj din epistola lui. Este de mult acum, de cînd zic cătră toți: „Oameni buni, vedeți să nu stăm cu mîinile în sîn; puzețiunea noastră e așa, că trebe să dăm întruina semne de viață și să manifestăm necurmat nemulțumirea noastră cu starea actuală a lucrurilor. Moduri nevinovate de manifestare avem destule“. Un memorandum bine lucrat și răspîndit în modul cum ne-am înțeles ne mai diregea binisor și eu și acum în oara a 11 sum pentru atare memorandum. Onu⁸ tocma se află la Brașov, asemenea și P.⁹, ar fi bună înțelegerea în privința edării în timpul cel mai scurt a unui pamflet politic — fie și anonim — despre cauza Transilvaniei și a românilor transilvăneni. Răspîndirea să se facă în modul statorit odată, se-nțelege că în limbile română, germană, franceză, italiană. Spesele le-am acoperi noi în vr-un mod. Prea lunga cugetare strică de multe ori ca și pripa, folosirea momentului e lucru mare.¹⁰ Pare-mi-se că dacă și pînă cînd d-voastră nu veți compune acel pamflet, nu se va alege nîcînd ceva din tot lucrul.¹¹ Ilie mîne — poimîne este aici, dacă e de lipsă se poate face ca să vină la Brașov, fiindcă cele ce a aflat el vor fi de mare folos pentru operat.

Prin împărtășirea acestei modeste păreri ale mele, cuget a-mi fi împlinit o datorie către măreața cauză, de care nu trebe să uităm nicicînd.

Al d-voastră stimător,

189

Visarion.¹² /

¹ Memorandul.

² Viena.

³ Deputații români din Banat și părțile ungurene.

⁴ Ziar vienez.

⁵ Francisc Schuselka (1811—1886), om politic ceh, publicist și orator, conducător al ziarului *Reform*. Vezi: C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, III, p. 909—910.

⁶ Svetosar Miletici vezi G.B.C., II, p. 230, n. 12.

⁷ Contactele între fruntașii națiunilor oprite din Austro-Ungaria sînt preludiul unei mișcări care va fi din ce în ce mai unită.

⁸ Ioan Rațiu.

⁹ Nicolae Popea.

¹⁰ Tocmai asupra momentului de a se prezenta un astfel de memorandum va fi o lungă discuție în cadrul mișcării naționale românești.

¹¹ *Memorialul din 1882* va fi urmarea acestor presiuni venite din mai multe părți asupra lui Bariț. Vezi G.B.C., V, p. 321, n. 1.

¹² Adnotarea lui Bariț: „1869. Vis. Roman, Sibii, 23 august“.

XXXII

Sibii, 28 aug[ust] [1]869

M[ult] on[orate] domnule!

Neputînd ști bine dacă sunteți din Brașov ori București și în sperare că și dacă ați plecat, veți fi avut bunătate a dispune ca scrisorile sosite în timpul absenței să vi să trîmîtă la locul aflării d-voastră, mă servii și acum tot de adresa vechie. Adeverez primirea prețuitei scrisori din 25 aug[ust]¹ cu 50 f. și mă grăbesc a vă încunoștința că și d-l consilier M.² a primit aici în Sibii scrisoarea ce i-ați trimis, cum și că atît d-sa cît și B.³ se vor grăbi a vă trîmîte datele, faptele și actele cerute pentru compunerea operatului atît de necesar.⁴

Sum cu profundă venerațiune al d-voastră devotat,

190

Visarion. /

¹ Publicată de B. Surdu, *op. cit.*, p. 327—328 și G.B.C., VII, p. 196.

² I. Măcelariu.

³ Iacob Bologa.

⁴ Se proiectase redactarea unui memorandum.

Mult onor[ate] domnule!

Fiind ajunşi la punerea în lucrare şi al ramului al doilea de asigurare — al vieţii, fui trimis de nou la Braşov pentru deschiderea aceluia ram şi pe organele noastre de p- aici. Trei zile am şezut mai mult de cum cerea misiunea mea, numai ca să vă pot înfîlni şi vedea pentru mai multe lucruri ce cugetam că se vor putea lămurii mai bine prin gri. Văzînd însă că nici cu posta de azi n-aţi sosit, am trebuit să plec.

Cu privire la o preţuită scrisoare a d-voastră ce am primit la Sibii înaintea plecării încoace, îmi permit a vă încunoştiinţa, că, pre cît ştiu eu, am fost primit de la d-voastră în luna mai a.c., cînd ne aflam cu d. Măcelariu aici, onorarul¹ *brevi manu* pe luna aprilie a.c. De atunci încoace am mai primit prin bunătaea d-voastră de trei ori cîte 50 f.

192 D-l Vasici² îmi trimite un articol pentru călindar³ şi-mi spune, că dacă va fi prea înfîrziat cu el, să-l predau d-voastră pentru foaia *Transilvania*⁴. Deşi articolul a sosit la timp, cu nu ţin de consult a-l tipări în / călindar, pentru că svatul, învăţăturile ce el conţine se potrivesc mai curînd pentru poporul englez decît pentru cel românesc, care cu posturile lui cele multe şi pre lîngă modul său de vieţuire faţă cu lucrul cel mult ar avea trebuinţă d-a vieţii mai bine şi anume d-a mînca mai multă carne.⁵ D-l Vasici poate s-aibă drept, însă eu cred că aserţiunile sale nu se pot pune de regulă generală şi sum de părere că modul de vieţuire prin urmare şi nutremîntul fiecui are a se orienta mult după ocupaţiunea individului. Nutremîntul recomandat de d-l Vasici e bun pentru oameni cari duc o viaţă şezîndă, însă ţăranului care lucră din crepusculul zilei pînă seara, în arşiţa soarelui şi mai d- aproape ţăranului român nu va fi bine să-l sfătuiam a nu mînca carne. D- aceea articolul amintit va fi foarte acomodat pentru *Transilvania*, care are oricum un public mai inteligent, decît pentru *Amicul poporului* destinat pentru clasa cea mai de jos a poporului nostru.

192 v Veţi avea aşadară bunătaea a-l întrebuiţa după cum veţi afla cu cale.⁶ Eu voi scrie d-lui Vasici că articolul mi-a sosit prea tîrziu şi d- aceea am urmat cum mi-au scris.

Altceva rugasem eu pe d-l V. a-mi scrie. /

Dacă aveam norocire să vă înfîlnesc, aflam poate dacă e vr-un prospect despre realizarea vechii noastre dorinţe cu „Memorandul politic“ al românilor transilvani. *Măcelariu începuse a aduna date pentru d-voastră, nu ştiu dacă şi el şi alţii v-au trimis ceva?*⁷ Decît trebuinţa d-a mai mişca ceva, d-a mai da semn de vieaţă este mare.

N-aş fi crezut niciodată, ca M.⁸ să meargă pînă la Viena şi să nu facă absolut nimica, după ce altele luni de zile ia şi ţine asupra-şi realizarea lucrului.

În consiliul băncei „Transilvania“ a mai intrat acum şi colonelul Ursu⁹; însă perfidia săsească mi-nsuflă încă multă temere şi îngrijire despre banii românilor. Cugetam că voi putea să vorbesc mai d- aproape cu d-voastră şi despre acest institut; pentru că cînd aş şti că voi fi numai instrument pentru adunarea banilor pe sama saşilor şi că scopul nostru nu se va putea ajunge, atunci în momentul acela m-aşi retrage, cu atît mai vîrtos că astăzi mi s-au deschis ochii mult şi văd c-am putea să facem atari institute pure româneşti. Alt motiv mai e pentru mine şi acela că prin absentarea continuă de acasă pătîmeşte educaţiunea copiilor mei foarte mult.

De la Sibii vă voi mai scrie.

După *Albina* o conferință de învățători¹⁰ nu știu în care parte a Banatului a decis să-mi trimită / o adresă, în care să mă provoace a începe să continuu foaia *Amicul școlii*¹¹. Cred că, după ce toate alte încercări d-asemene natură n-au reieșit, reapărerea numitei foi ar fi salutată cu bucurie și ar afla bun sprigin; cu toate aste, fără de o subvențiune oarecare și fără de un sprijin mai mareț, cu greu se mai poate supune un individ cu puteri atât de mărginite ca eu la o sarcină așa de mare.

Binevoii a primi asigurarea stimei mele. Al d-voastră devotat,

¹ Pentru colaborarea la *Românul*.

² Pavel Vasici, viața și corespondența sa cu G. Bariț, vezi G.B.C., II, p. 1 — 200.

³ *Amicul poporului*.

⁴ *Foaia Asociațiunii transilvane*, al cărei redactor era G. Bariț.

⁵ P. Vasici era un fervent adept al vegetarianismului.

⁶ Îl va publica în *Transilvania*, III, nr. 1, p. 1 — 4; nr. 2, p. 17 — 20: *Care nutremînt este pentru om mai priincios, cel de carne sau cel de vegetabile?*

⁷ În 8 octombrie G. Bariț se plîngea că n-a primit de la nimeni nici un rînd, iar în 28 decembrie 1869 declară că a primit material doar de la I. Măcelariu. Vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 328 — 329 și G.B.C., VII, p. 197.

⁸ Ilie Măcelariu. Reproșul este nemeritat deoarece mai mulți fruntași politici, între care și I. Rațiu, nu mai voiau să prezinte monarhului o simplă petiție. Vezi: *Scris*. XXIX.

⁹ David Urs de Marginea, baron și colonel în retragere. Vezi G.B.C., V, p. 247, n. 19.

¹⁰ În septembrie-octombrie se țineau conferințele învățătoresți.

¹¹ *Revista pedagogică* editată de V. Roman la Sibiu (1860 — 1865). Vezi: V. Popcangă, *Presa pedagogică din Transilvania, 1860 — 1918*, București, 1966, p. 74 — 82.

¹² Adnotarea lui Bariț: „Primită 8 oct. Resp. 8 oct. Cu 50 f. v. —“.

XXXIV

9 nov[emb]re [1]869

Mult onor[ate] d[omnu]le!

Ocupațiunile cu călindariul meu¹ mă făcură a rămînea restanță cu două corespondințe — mă voi sili a le trămite încă în săptămîna aceasta.²

Fiind înainte cu 2 minute la mine d. Ilie, l-am întrebat dacă v-au trămis datele promise³. Mi-a spus că a scris mai multe coale, și cu mutarea sa la Sibiu nu știa ce s-au făcut... Am făcut apoi niște observări nu prea măgulitoare, în urma cărora mi-a promis că încă mine vă va expedia o parte a notițelor sale.⁴

Albina văzui că nu știu din ce cauză a întrerupt publicarea actelor noastre.⁵ Poate din cauza schimbării în redacțiune.⁶

Pe cînd s-ar cere a cugeta la măsuri de manifestări noi, noi adormirăm și mai mult. Lipsa de înțelegeri, înțîniri și comunicări mai dese încă tot mai e cauza a toată stagnarea noastră.

Primiți cordialele-mi salutări!

Al d-voastră devotat,

¹ *Amicul poporului.*

² Corespondențe la *Românul* date din noiembrie sînt 3. În *Românul* din 7 nov. 1869, p. 882, *Pesta 12 noiembrie 1869* și două din 14 noiembrie 1869 în *Românul* din 14 nov. 1869, p. 898 și din 26 nov. 1869, p. 934 — 935.

³ Pentru memorand.

⁴ Din scrisoarea lui Bariț către V. Roman, din 28 dec. 1869, reiese că le-a trimis. Vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 239 și G.B.C., VII, p. 198.

⁵ Se referă la întreruperea publicării *Actelor* după nr. 83 din 9/21 oct. 1869. Vor fi reluate abia în nr. 88 din 7 nov./28 oct. 1869.

⁶ Schimbarea în redacție se făcuse de fapt cu un număr înainte de începerea publicării *Actelor*.

⁷ Cu adnotarea lui Bariț: „1869 Vis. Roman. Sibii 9 nov. Scrie că cei cari au promis date autentice pentru elaborarea unui Memorial nu au făcut încă nimic. Răsp.”

XXXV

Arad, 5/12 [1]869

M[ult] o[norate] domnule!

De 10 zile mă aflu în Arad cu Ilie¹. D-aici vom merge la Lugoș și numai pe la finea lunci decembrie ne vom întoarce la ale noastre acasă.

În trecerea sa spre Pesta, Hodoș², aflînd de noi aici, s-a oprit pentru două zile în Arad. Ne-am consultat mult asupra modului cum și ce ar mai fi să facă în împrejurările de față românii transilvani în interesul cauzei lor, pentru ca să nu-i țină lumea de morți. Ideea comunicată în *Federațiunea*³ despre o deputațiune grandioasă și apoi memorandumul, ni se păru mai acomodată. Totuși, cugețînd la modul realizării, deterăm peste pedeci foarte mari.⁴ Ne despărțirăm ca atît: H.⁵ în Pesta, cît și noi în Transilvania să comunicăm lucrul și cu alți bărbați competenți și să le cerem părerea.⁶ În puterea acestui înțeles, îmi permit a vă aduce lucrul la cunoștință, ca să meditați dacă ar fi de lipsă ce și cum să se facă ceva astăzi în interesul chestiunii româno-transilvane. Veți avea apoi bunătața a comunica prețioasa d-voastră opiniune unuia dintre noi trei. Dar dac-am mai putea mișca ceva?

Dacă nu, înțelesul n-o să ne strice nimica.

Al d-voastră devotat,

195

V.R. /

¹ Ilie Măcelariu.

² Iosif Hodoș, viața și corespondența sa cu G. Bariț, vezi: G.B.C., V, p. 61 — 104.

³ *Federațiunea* cerea ca românii să trimită o deputațiune de o sută de persoane la împărat „spre a-i spune că jugul e greu și că nu-l mai pot purta”. În caz că nu vor fi ascultați, atunci se vor plînge Europei printr-un Memorand. În spatele acestui plan stătea I. Rațiu ori Al. Roman, ori amîndoi prin înțelegere. Proiectul stă de fapt la baza mișcării memorandiste ulterioare (memorialul din 1882 al lui G. Bariț, *Marcel Memorand de la 1892*).

⁴ Greutățile erau mereu puse pe tapet de către activiști. În primul rînd, spuneau ei, nu se poate înainta un memorand guvernului maghiar, deoarece o cauză națională nu poate fi degradată la o chestiune administrativă. Dacă memorandumul s-ar înainta monarhului, spun ei, într-un stat constituțional, ce-ar putea răspunde? „Eu nu am putere absolută în stat. Lucrurile se dîng astăzi de reprezentanța poporului și de puterea executivă cari trebuie să meargă mîna în mîna. Poate să zică mai departe că va da memorandumul ministerului [guvernului — n.n.] ca să-l aștearnă dietei” dar și în cazul acesta comisia dietală care va refera asupra lui poate să o facă *ad calendas graecas*, ori și în acest caz problema se degradează la o „simplă suplică”. Dar chiar dacă ajunge să fie discutată în dietă, acolo nu se află decît deputați ai majorității oprimitoare. Vezi *Activitate*, partea IV-a, în *Telegraful român*, XVII, nr. 49 din 22 iun./4 iul. 1869, p. 203.

216

⁵ Iosif Hodoș.

⁶ Un apel similar îi trimite și I. Măcelariu lui G. Bariț. Vezi G.B.C. V, p. 231. Scrisoarea din Sibiu, 27/12, 1869. Rezultatul acestor consultări va fi importanta conferință de la Turda din ianuarie 1870.

XXXVI

Arad, 9 dec[em]bre 1869

Prea stimate d[omnu]le!

În protocolul conferinței de la Mercuria la punct[ul] 16 se zice că adunarea a primit de a sa petițiunea prezentată prin d-voastră și dr. Rațiu maiestății sale împăratului în cauza Transilvaniei și că acca petițiune se aclude la acel protocol.¹ Cred așadară că ea ca parte întregitoare a protocolului nu poate lipsi dintre actele conferinței, cari se tipăresc în *Albina*². Vă rog așadară aveți bunătate a-mi trimite un exemplar din acca petițiune sau mie la Lugoj per adresa Constantin Rădulescu³, avocat, sau apoi d-a dreptul la redacțiunea *Albinei*, căreia i-am scris astăzi în această privință. Veți avea însă bunătatea a o spedia încă în ziua, când ați primit această scrisoare, fiindcă protocolul conferinței s-au tipărit deja⁴ și aclusile lui ar trebui să urmeze îndată. Iertați că trebuie să vă incomodez ast mod, fiindcă deși ne-ați fost trimis la Mercuria / mai multe exemplare din acca petițiune, le apucară totuși unii și alții, încît nu ne rămase nici unul.

Primiți asigurarea stimei mele deosebite.

Al mult onor[atului] d-voastră devotat,

V. Roman. /

¹ Vezi *Albina*, IV, nr. 99 dec./27 nov. 1869, p. 3

² *Petiția celor 1493*, va fi publicată în *Albina*, IV, nr. 103 din 19/7 dec. 1869, p. 2-3 și nr. 104 din 22/10 dec. 1869, p. 2-3.

³ Constantin Rădulescu, avocat în Lugoj, fruntaș național local. Colectorul din Lugoj al ofrandelor pentru războiul de independență al României, 1877 — 1878. Director ținutal al băncii „Transilvania”. Viitor agent al băncii „Albina”.

⁴ În *Albina*, IV, nr. 99 din 9 dec./27 nov. 1869, p. 1-3.

XXXVII

Lugoj, 13/12, [1]869

Mult onor[ate] domnule!

Evenimentele ne cresc preste cap, trebe făcut ceva pentru onoarea noastră națională și încă făcut curînd. Ilie¹ veni și la ideea următoare: Să se realizeze cum mai curînd o contîlnire amicală a citorva persoane distinse și de încredere a națiunei noastre într-un loc acomodat în Transilvania, cum d. e. în Sas-Sebeș² pentru a se consulta o dată și bine, că ce și cum trebe făcut. După părerea lui Ilie, acele persoane ar fi d-voastră, Rațiu³, Axente⁴, Balint⁵, Moldovănuș⁶, de la Pesta: Hodoș⁷, Roman⁸, Mocioni (Alesandru)⁹, Babeș¹⁰.

217

Ilie pleacă azi d-aici la Sibii, eu trebe să mai rămîn vreo 10 zile. Vă rog scrieți lui Ilie la Sibii — cu provocare la epistola mea din rîndul trecut și d-acum — părerea d-voastră. La caz de a afla de bună ideea de mai sus, a vă da părerea în privința persoanelor, a locului și timpului. Părerea d-voastră are să decidă.

Primiți expresiunea simțămintelor mele celor mai distinse. Al m[ult] o[noratului] d[umnea]voastră,

198

V.R.¹¹ /

¹ I. Măcelariu.

² Nu s-a realizat. Abia în ianuarie 1870 se va ține o consfătuire la Turda. Motivele pentru care nu s-a ținut consfătuirea de la Sebeș, vezi: D. Suciuc, *Date noi privind contribuția lui Ilie Măcelariu la lupta românilor împotriva dualismului*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Cluj*, XVI, 1973, p. 228.

³ Dr. Ioan Rațiu.

⁴ Axente Sever.

⁵ Simion Balint.

⁶ Ioan Micu Moldovan.

⁷ Iosif Hoadoș.

⁸ Alexandru Roman.

⁹ Alexandru Mocioni.

¹⁰ Vincențiu Babeș.

¹¹ Cu adnotarea lui Bariț: „1869. V. Roman. Lugoș, 13 dec. Venită 17 dec. resp. 28 dec. Și trimiși 150 fl. v.a. — pe sept., oct., nov. —”.

XXXVIII

Sibii, 27 dec[em]bre [1]869

Mult onor[ate] domnule!

De mai multe zile mă aflu reîntors la Sibii, unde voi petrece pînă după sărbătorile noastre. Dl. M.¹ zice că n-a primit încă răspunsul de la d-voastră.² Nu cumva veți afla cu cale a mă onora pe mine cu același în timpul cît voi fi aici? De lipsă e la toată întîmplarea a ne cunoaște părerile pentru lămurirea lucrului și pentru înaintarea cauzei.³

Eu aș mai avea multe să vă comunic și să vă întreb, cari însă numai la o întîlnire s-ar putea cu rezultat. Între altele și treaba cu banca noastră „Transilvania“ ar trebui să mai devină odată obiect de înțelegere serioasă între oamenii noștri.⁴

Binevoiți a primi sincera expresiune a stimei mele. Al d-voastră devotat,

V. Roman./

200

¹ I. Măcelariu.

² În același scop, I. Măcelariu trimite și el în aceeași zi o scrisoare lui G. Bariț. Vezi G.B.C., V, p. 231. I. Rațiu trimisese și el o scrisoare lui Bariț cu un conținut similar. Vezi Keith Hitchins, *Liviu Maior, Corespondența lui Ioan Rațiu cu George Barițiu, 1861 — 1892*, Cluj, 1970, p. 202 — 203.

³ Ceea ce se va întîmpla în ianuarie 1870 la conferința de la Turda.

⁴ Adică să-l răstoarne pe directorul Adolf Worell și să românezeze banca, ori să se retragă românii și să pună bazele unei noi bănci cu capital exclusiv românesc. Vezi G.B.C., V, p. 231.

218

Mult stimată domnule!

D. Măcelariu intrînd în serviciul de inspector general al Băncii „Transilvania“ în locul destituitului bătrîn Winkler¹, și-a început activitatea sa mai întîi aici în Mercurea, prin aceea c-a făcut să s-asecure întreaga comună contra focului și că 1/3 să se plătească din alodiu iară 2/3 să se reparteze pe particulari. Pentru a duce în deplinire ăst lucru greu, sum trămis iarăși la Mercurea. Conscriu acum de trei zile și voi mai avea vr-o trei. Asta e cauza că sum iarăși aici, de unde v-am scris săptămîna asta de două ori; cred că le-ați primit.

Ieri a ținut d. Măc[elariu] în Sibii o conferință cu membrii din loc ai Comitetului Central pentru a se-nțelege despre convocarea întregului comitet, ziua s-a fipsat pe 8 aprilie n.[ou] a. c.

Spre orientarea d-voastră,

201

Știți cine.² /

[Adresa]: D-sale d-lui *George Bariț* Brașov.

¹ Înalt funcționar din conducerea băncii „Transilvania“.

² Visarion Roman.

XL

Sibii, 7 ianuarie 1870

Mult onorate domnule!

Ajungînd să-mi pot realiza un vechi propus: mutarea de la Rășinari la Sibii cu toată familia, și fiind ocupat o săptămîină întreagă cu acest mutat, cînd omul de comun vine-n disordine cu trebile sale, abia acum sum în stare a răspunde la prețuita d-voastră din 28 dec. tr.[ecut]¹ primită în 31 ale aceleiași.

Înainte de toate, adeverez cu mulțumită primirea sumei de 150 f.

Din cauza că însă nu-mi sunt deplin regulate referințele, nu sum în stare a da acum un răspuns precis la întrebarea d-lui Costache²: „dacă și pînă cînd mai pot colabora?“³

Rugarea mea deocamdată ar fi ca, dacă se poate, pe triloniul întîi al anului acestui, adică pînă în 1^a aprilie 1870, să fiu dispensat de la oblegămîntul meu d-a colabora. Voi scrie eu și-n acele trei luni de cîte ori mă vor ierta împregiurările, / însă mai puțin și fără a pretinde pentru aceea vreun onorariu,

Cauzele cari mă îndeamnă a vă face astă rugare sunt:

a) că sum ocupat cu compunerea unor statute pentru înființarea unui institut de credit pentru proprietarii mici în cuprinsul Transilvaniei și Banatului, întreprindere care să fie curat românească⁴, dacă ca atare va putea fi aprobată de părintescul minister pestan;

202

b) că în acel timp și trebile la banca „Transilvania“ se vor regula pe baze mai bune și mai sigure și poate îmi va succede ca să fiu aplicat la serviciu intern, aici pe loc, când apoi negreșit voi putea să colaborez și mai mult și mai bine; iar dacă nu
c) îmi voi face pînă atunci alte întocmeli.

Destul că, atunci la toată întîmplarea voi putea spune lămurit, dacă mai pot să colaborez ori nu și — avînd d-l Constache trebuință d-acea colaborare — ne vom putea înțelege de nou.

Pînă atunci vom mai vedea cum stă și cu politica.

202 v Eu cînd d-l Cost[ache] n-ar putea fi nici aceste trei luni fără colaborator, și dacă este într-adevăr / mulțumit cu lucrările mele, atunci eu, lăsînd toate începuturile amintite la o parte, voi continua a colabora neîntrerupt și anul acesta.⁵

În cestiunea Worell⁶ se pot asigura că noi vom fi triumfătorii și încă în curînd. Îndată după adunarea generală, care se va ține în 30 ianuarie a.c.⁷, veți auzi și apoi din urmări veți putea judeca, dacă am știut să procedăm înțelepțește, și dacă avem vreo influență la bancă ori nu.

La acea adunare generală se va face propunere pentru trecerea institutului și în România⁸. Cu această ocaziune, îmi permit întrebarea, oare n-ar fi mai bine să se creeze dincolo un institut general de asigurare românesc, care cu timpul să se extindă și în Transilvania? Pînă cînd bărbaiii României nu-și vor îndrepta atențiunea și asupra intereselor materiale ale țării, vor comite păcatul de a fi pierdut din vedere factorul cel mai potînt al prosperării, fără de care toate luptele politice vor fi în darn. Mijlocul cel mai bun d-a scăpa de evrei⁹ și de inundațiunea¹⁰ germană este d-a ne mișca și pe terenul material și d-a le face concurență în toate întreprinderile.

203 Pe calea asigurațiilor diverse încă ies din România sute de mii de galbeni în pungi jidovești¹¹, fără / a se mai re-ntoarce în țeară pe altă cale. Aud că chiar și înțtia casă de păstrare, ce s-ar fi înființat de curînd în București, e întreprindere străină... Că în fruntea băncii „România“¹² stă un Herz¹³, este deja lucru vechi, iară „înființarea unei navigațiuni române cu vapoare pe Dunăre și alte rîuri navigabile din România“ este proiectată și întreprinsă de un A. Dinelli¹⁴, pe care l-am întîlnit săptămînile trecute prin Banat, provocînd pe străini să subscrie acțiuni la acea societate. Unde o s-ajungă România pe astă cale?!

Fiindcă cu banca „Transilvania“ încă tot nu se poate ști bine ce va fi, fiindcă ea oricum este o întreprindere săsească și e foarte posibil ca în lupta cu sașii să perdem noi și ca cu capitalele institutului, adică cu banii incurși în partea cea mai mare de la români, să se înmulțească averea națiunii sase, aflu de trebuința noastră a cugeta bine și serios încă de acum la asta împregiurare, ca nu la urmă să ne căim.

203 v Un institut general românesc de asigurare înființat în București sub protecțiunea statului și cu scop d-a înainta prin capitalele sale comerțul, industria și agricultura română, ar face mari înaintări îndată la început și ar fi o adevărată binefacere / pentru România. Aud că însuși Cogălniceanu¹⁵ s-ar fi ocupat vara trecută de astă idee, iară eu, cînd am fost la Brașov, am avut norocire a vorbi cu dn. Donici¹⁶, care mă întări mult în convingerea mea.

12 oameni cu voință serioasă ar fi de ajuns, ca institutul să se poată înființa și atîția s-ar găsi desigur în România, după ce se știe că osteneala lor li s-ar remunera înmîit. La „Anglo-Hungarian-Bank“ a căpătat anul trecut fiecare consiliari (Vernaltungsrath)¹⁷ o tentiemă de 50.000 fiorini.

Eu, cînd ideea aceasta s-ar afla de bună, mă ofer a prezenta în timp de 6 săptămîni un proiect de statute pentru înființarea unui atare institut de asigurare și cred a nu trece marginele modestiei cînd, în caz să nu se afle alt român, care să

priceapă organizarea lui, mă dechiar gata și în stare a organiza și conduce asemenea așezămînt, în convicțiune că aș face un serviciu național și că mi-aș asigura subsistența mai mult ca prin orice.

Dar cîte alte întreprinderi și foloase s-ar mai putea lega cu acel institut.

204

Dacă aflați de bună și realizabilă această idee, vă rog a o comunica și altora la București și a contribui prin marea influență a d-voastră la realizarea ei.¹⁸ /

Pentru lucrul acesta și alte mai multe cauze, doream să pot vorbi cu d-voastră în persoană; văzînd însă că timpul trece iară adunarea generală a băncii „Transilvania“ are să decidă în curînd un lucru momentos, fui silit a vă incomoda acum în scris.

Se înțelege că eu n-am spus aici nimănui de toate aceste și doresc ca nici să nu afe nimeni.

Dauna ce v-au cășunat comisionarul d-voastră de la București prin lira de plumb¹⁹ are să mă privească pe mine și vă rog să rețineți banii din ce veți mai primi pentru mine sau, dacă nu, vi-i voi trîmite eu d-aici. Ar fi trist cînd pentru deosebita bunătate ce aveți cătră mine ar trebui să mai pățiți și daune banali.

D-l M.²⁰ este în așteptarea răspunsului de la dv[oa]stră în cestiune politică.

Eu va trebui să plec preste o săptămîină în altă călătorie.

Binevoiți a primi asigurarea stimei mele deosebite. Al d-voastră devotat,

204 v

V. Roman.²¹ /

¹ Vezi B. Surdu, *op. cit.*, p. 329 și G.B.C., VII, p. 197—198.

² C.A. Rosetti.

³ Ultima colaborare cu *Românul*, este în nr. din 11 febr. [st.v.] 1870, p. 125—126.

⁴ Viitoarea bancă „Albina“.

⁵ Colaborarea sa la *Românul* nu depășește data de 11 februarie 1870.

⁶ Adolf Worell, fost director al băncii „Transilvania“. Fost agent general al societății falite „Societă Noava“.

⁷ Lucrările adunării generale publicate în *Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, nr. 10 din 16/4 febr. 1870, p. 2—3 și nr. 11 din 19/7 febr. 1870, p. 2.

⁸ Într-adevăr, paragraful 10 al statutelor se modifică în sensul că societatea „Transilvania“ este îndreptățită să-și extindă activitatea asupra țărilor transilvanice ale monarhiei austro-ungare și asupra României. Vezi *Gazeta Transilvaniei*, nr. 11 din 19/7 febr. 1870, p. 2.

⁹ E vorba de cămătarii evrei.

¹⁰ Capitalul german.

¹¹ Asigurările constituiau una dintre cele mai crunte exploatari din partea capitaliștilor evrei.

¹² Cea de a doua societate de asigurări din România activînd deplin la 1873. Prima societate din România fusese „Dacia“ (1871). În 1881 „Dacia“ și „România“ vor fuziona dispunînd de un capital de 3.000.000 lei. Cf. *Compass Românien*, 1932, p. 1159 și *Anuarul general al societăților anonime pe acțiuni din România, 1928—1929*, p. 556.

¹³ Director al băncii „România“.

¹⁴ Agent al viitoarei societăți românești de navigație pe Dunăre.

¹⁵ Mihail Kogălniceanu.

¹⁶ Probabil bogatul Emanuel Donici, în trecere prin Brașov. Moare în 1894, lăsîndu-și averea Academiei Române.

¹⁷ Consilier administrativ.

¹⁸ Nu o va realiza nici acum, nici mai tîrziu la „Albina“ Vezi scris. XLVII și *Federațiunea*, III, nr. 94 din 31/18 sept. 1870, p. 376.

¹⁹ Liră turcească falsă. Cu miez de plumb și aurită pe deasupra. Vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 329 și G.B.C., VII, p. 197—198.

²⁰ Ilie Măcelariu.

²¹ Cu adnotarea lui Bariș: „1870. Vis. Roman, Sibiu, 7 ian. Venită la 10 ian. Răsp.: 21 febr. pe scurt.“

[Sibiu, 1870]

M[ult] o[norate] domnule!

Astăzi, la 6 ore, plec iarăși la Banat, pentru a continua acolo organizarea institutului nostru; voi petrece acolo cel puțin o lună. Aflind cu cale să-mi scrieți ceva, veți avea bunătațe a adresa epistola la Sibii „Elisabeththorvorstadt im Sailerschen Hause“. Soția mea primind verice scrisori în absența mea, mi le va trimite. Ați putea adresa și la Lugoj poste restante ori prin adresa Constantin Rădulescu¹, carele este directorul nostru ținutal.² /

¹ Vezi scris. XXXVI, n. 3.

² Documentul întrerupt. Urmarea s-a pierdut.

XLII

[Lugoj, 14 februarie, 1870]

M[ult] o[norate] d[omnule]!

Finind ieri proiectul de statute, de care v-am scris¹, l-am spedit astăzi d-lui B.² la Sibii, ca să-l citească 2-3 inși acolo, să mediteze asupra-i, ca cînd mă voi re-ntoarce să putem ținea o conferință spre a vedea dacă și ce se poate face. Voi stărui din puteri ca să înființăm oricum un institut banal³ românesc, căci lipsa lui e prea simțită. Mîne plec la Caransebeș și între 7 și 10 martie cred că voi putea fi în Sibii.

Astăzi avînd timp am scris alăturata corespondență.⁴

Binevoiți a primi salutările mele cordiale.

X.⁵ /[Adresa:] „D-sale domnului *George Bariț*.“

¹ Al viitoarei bănci „Albina“.

² I. Bologa.

³ Rancar.

⁴ Ultima sa corespondență. Vezi scris. XL, n. 3.

⁵ Adnotarea lui Bariț: „1870. Vis. Roman, Lugoj 14 febr. Venită 17 febr. Resp. 1 aprilie“.

XLIII

[Sibiu], 28/2, [1]970

M[ult] o[norate] domnule!

M-am reîntors ieri din călătorie și am aflat acasă la mine scrisoarea d-voastră din urmă, cu 50 f. pre decembre, a căror primire o adeverez prin aceasta, cu mulțumită. Epistola s-a primit de soția mea încă în ziua cînd a sosit aici fără vreo știrbire.

De pe drum, sau din călătorie, v-am trimis o corespondență¹, cred că ați primit-o.

208 Schimbările de cari vă amintisem în epistola trimisă înainte de plecarea mea d-aici² s-au realizat într-atît, că Worell este ca delăturat de la banca „Transilvaniei”. De mult s-a fost urzit prin oamenii de influență înțelesul acesta, ce dacă nu ni se apromite, noi am fi părăsit acest institut demult. Partea cea mai activă la depunerea lui au luat-o pîn-acum însuși președintele Milius³. Mai pe larg vă voi comunica acest lucru altă dată, acum vă pot încunoștința alîta, că în săptămîna trecută Consiliul administrativ a decis mai cu unanimitate a încredința cu conducerea provizorică a Direcțiunei generale, pe membrul acelu Consiliu, avocatul Brukner⁴, iară Worell să rămînă dacă voiește, ca ajutor tehnic al lui, cu leafa de 1800 f.; însă el / nu va rămîne. S-a mai decis ca să-i ia cheia casei și ca să nu mai subscrie nici o hîrtie a institutului. Milius alîta a planizat, încît este de mirare cum și-a putut ajunge de bine și de curînd scopul. Mîne va fi predarea; vă rog însă ca pînă cînd nu se vor duce toate în deplinire să nu mai spuneți nimănui această știre.

Sămînța aruncată prin conferința sau conștinirea de la Arad⁵ cu H.⁶, de care v-am scris, a încolțit și răsărit binișor la Turda⁷. Păcat însă că s-au confiscat actele. Iacob⁸ nu primește onoarea de casar, ascemenea H⁹. este pe gînduri. Solidaritate românească!

Statutele de care îndrăznii a vă scrie¹⁰ le-am trimis de mult încoace, a aflat aprobațiunea tuturor și sîmbăta ce vine vom ținea înțuia conferință în cauza lor. Vă voi scrie.

Binevoiți a primi salutările mele cordiale,

208 v

X¹¹ /

[Adresa:] „Domniei sale d-lui *George Bariț*

¹ Vezi scris. XLII, n. 4.

² Vezi scris. XL.

³ Baronul Mylius. Președintele băncii „Transilvania”.

⁴ Avocatul Brukner, ales membru al consiliului administrativ al băncii „Transilvania” și director general provizoriu.

⁵ Vezi scris. XXXV.

⁶ I. Hodoș.

⁷ Conferința de la Turda.

⁸ Iacob Bologa.

⁹ Și I. Ilanca era nehotărît dacă să accepte funcția de casier al „Albinei”.

¹⁰ Vezi scris. XXVI și XLII.

¹¹ Adnotarea lui Bariț: „1870. V. Roman. Sibii, 28 febr. Venită 2 martiu. Resp.: 1 aprilie”.

XLIV

Sibii, 16 martiu 1870

Mult onorate domnule!

Îmi țin de datorie a vă încunoștința despre soarta statutelor mele¹. După cum vă scrisesem², eu am fost trimis încă din Lugoș proiectul d-lui Iacob³, ca să-l citească și să-l dea la vr-o 3—4 domni d-aici să-l citească asemenea cu răgaz și să aibă timp a

223

medita asupra lui pînă la re-ntoarcerea mea. Cu toate aste, cînd m-am întors am găsit operatul neatins și necetit de nimeni. Totuși la puține zile după sosirea mea mi-a succedat a deștepta interesarea d-ilor pentru acea întreprindere la aștia, că se formează un comitet din dd. Hania⁴, Ursu⁵, Iacob⁶, Dunca⁷, Ilie⁸ și eu pentru dezbaterile proiectului. În prima conferință se decide să facem ceva în direcțiunea amintită, apoi se citește proiectul meu preste tot pentru ca domniile să capete o idee despre el; fu primit cu căldură. De atunci avem în toate zilele cîte o conferință pentru dezbaterile pe articole, iar eu, afară de aceea conferez în toată ziua cîte două ore cu capul filialei băncii naționale de aici, Widermann⁹, un om / strictissima specialitate a băncilor și un individ foarte de treabă. În toate zile[le] parcurg mai întîi cu el cîte un capitol din proiectul meu, pe care în aceeași zi-l dezbaterem și stabilim în conferința noastră și pe care eu îl stilizez pînă-n ceea zi după deciderile în conferință. Sum așadară zi și noapte ocupat cu acest lucru. Simt însă o mare bucurie, căci domniile amintiți sunt astăzi alți de animați pentru acel institut, încît nu i-ar mai putea face nimeni să repășească de la el, și ajutînd Dumnezeu să se aprobe statutele, vă pot încredința, că, de cînd viețuim noi, asta va fi cea mai măreață, mai binefăcătoare și mai aplaudată întreprindere românească în Austria. Suntem aproape de finea operatului, cu toate aste, lucrul e încă mult. Va trebui să se traducă în ungară și nemție, apoi pe lîngă o rugare binemotivată, subștermut ministerului spre aprobare¹⁰. Ursu¹¹ și d. Iacob¹² cugetă a merge înșii cu el la Pesta, avînd ambii și alte trebuințe.

Aici în Sibii nu știe, afară de noi, nimene altul de planul și dezbaterile noastre și vrem să rămînă lucrul secret pînă după aprobare, căci altfel ni s-ar înmulți greutățile pentru ajungerea scopului. Numele i s-a pus: „*Albina*“ institut de credit pentru agronomi. Un singur motiv ce vorbea în contra acestei numiri, / existența ziarului „*Albina*“ din Pesta, a trebuit să cadă față de motivele: ca numele să fie cît se poate de românesc, de modest și de corespunzător „institutului nostru de credit“ împreună cu Sparkassa¹³.

Între mijloacele primite pentru ajungerea scopului său, este și înființarea de reuniuni speciale de credit sub conducerea Direcțiunii, adică de Vorschussvereine¹⁴. Capitalul 300.000 fiorini constătoriu din 6.000 acțiuni de cîte 50 fl. Cercul activității: Transilvania și Ungaria.

Nu știu ce dispuzețiuni ulterioare vor lua domniile noștri, aș dori însă, ca după ce operatul va fi fix und fertig¹⁵ să vi-l pot trimite la Brașov, sau să pot atunci veni în persoană la d-voastră pentru mai multe. Vă rog, după toate aste, ca lucrul și în Brașov să rămînă numai de d-voastră știut.

Acum încă o rugare respectuosă. Ca în cele mai multe specialități de știință, suntem și în sfera băncilor și institutelor banali nește începători. Prin urmare ne lipsesc termenii buni și corespunzători¹⁶ în limbă. În astă privință mă lupt cu greutăți și în dezvoltarea statutelor menționate și fiindcă, dacă va ajuta Dumnezeu să înființăm institutul, mai multe numiri din statute vor trebui să s-audă pe toată ora din mii de guri și a se vedea în sute de scrisori.

D-voastră nu-mi veți lua în nume de rău îndrăzneala dacă în interesul lucrului mă adresez în astă privință către d-voastră, ca cel mai competent dintre oamenii noștri, și vă rog / să aveți bunătate a vă da părerea la numirile cuprinse în alăturata % însemnare¹⁷ și a mă onora zilele aceste cu un răspuns în astă privință.¹⁸

Cu Worell este lucrul descurcat cu totul. Institutul i-a dat 6.000 fiorini ca să se ducă în numele Domnului și să rezigneze necondiționat și el a și resignat. Acum lucrul este cunoscut și se poate spune și altora.

D. Ilie¹⁹ a plecat alaltăieri la Oradea Mare în cauza băncii „Transilvania“.

În treaba noastră veche²⁰, pînă la finea luni vă voi scrie.²¹

Așteptînd răspunsul la cele de sus, sum cu profundă venerațiune al d-voastră devotat,

211 v

V. Roman. 22 /

¹ Care le întocmea V. Roman pentru viitoarea bancă „Albina“.

² Vezi scris. XLIII.

³ Iacob Bologa.

⁴ Ioan Hania.

⁵ Urs de Marginea.

⁶ Iacob Bologa.

⁷ Paul Dunca (1799—1888) consilier gubernial în pensie. Mai pe larg, vezi G.B.C., V, p. 43, n.1.

⁸ Ilie Măcelariu.

⁹ Vienezul Widermann, promovat director general al băncii „Transilvania“ în locul lui Adolf Worell.

¹⁰ *Rugămintea pentru aprobarea statutelor institutului de credit și de economii „Albina“*, înmînată de Antoniu și Al. Mocioni, plenipotențiarii Comitetului fondator, ministrului agriculturii, industriei și comerțului de la Budapesta, Szlavay, în 3 nov. 1870. Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXXIV, nr. 60 din 16/4 aug. 1871, p. 2—3.

¹¹ Urs de Marginea.

¹² Iacob Bologa.

¹³ Casă de economii.

¹⁴ Bancă de credit.

¹⁵ Gata.

¹⁶ Din punct de vedere financiar.

¹⁷ Anexă pierdută a scrisorii, conținînd termeni financiari ce trebuiau traduși în limba română.

¹⁸ În răspunsul său Bariț îl sfătuiește pe V. Roman să adopte termeni tehnici comerciali și financiari din limba italiană, franceză și engleză din care i-au tradus și germanii. Cf. B. Surdu, *op. cit.*, p. 330 și G.B.C., VII, p. 198—199.

¹⁹ Ilie Măcelariu.

²⁰ În privința colaborării la *Românul*.

²¹ Îi va răspunde în scris. XLV din 20 martie 1870, declarînd că înființarea „Albinci“ îi ia tot timpul disponibil și că nu va mai putea colabora.

²² Adnotarea lui Bariț: „Resp.: 1 aprilie“.

XLV

[Sibiu, 30 martie 1870]

M[ult] onorate domnule!

N-am primit răspunsul d-voastră, cu toate aste cred a fi în interesul lucrului ca să vă încunoștințez cum stăm. Proiectul¹ a trecut prin dezbaterile comitetului², fiind primit cu foarte puține modifi cațiuni; el este deci astăzi proiectul comitetului și nu mai mult al meu. Acum sum ocupat cu traducerea lui în nemțią, dup-aceea va trebui să se traducă în unğuriă; afară d-aceea eu și Widermann³ suntem ocupați și cu compunerea rugămintii de aprobare cătră ministeriu⁴. În ședința sa din urmă comitetul fondator a decis ca eu să merg cu proiectul de statute la Blaș și Brașov pentru Cipariu⁵, d-voastră și G. Ioanu⁶, prin urmare în decursul lui aprilie curînd voi avea norocirea a vă comunica totul mai pe larg prin grai. După rentoarcerea mea din Țocurile amintite, comitetul va mai ținea aici cîteva ședințe și apoi va subșterne operatul spre aprobare. /

212

225

Fiind la finea lui martiu, vin a-mi împlini promisiunea, dechiarîndu-mă în privința colaborării.⁷ Dintre toate, înființarea „Albinei“ este care-mi face cu neputință a mai conlucra⁸; deoarece, cum bine știți, institutul acesta mi-a dat mult de lucru și pîn-acum și, cu cît naintează spre realizare, lucrul pentru mine se înmulțește. Afară d-aceea, am oficiul meu foarte greu⁹, de care însă voiesc să mă scap; mai am apoi multe ocupațiuni d-ale mele proprii private. Cu înființarea „Albinei“, apoi, eu cu puteri foarte mărginite m-apucau d-un lucru mărișor; trebe deci să citesc, să scriu și să conversez întruna cu omul nostru de specialitate. Dacă ne vom ajunge scopul, va mai trebui desigur să merg p-o lună două la Pesta și Viena pentru a vedea întocmirile altor atari institute și pentru a ne pune în legăturile neapărat de lipsă pentru singura înflorire a institutului nostru. Toate aceste, firește, dacă statutele vor fi aprobate, ce însă e încă foarte problematic.¹⁰

212 v Fără să știu dacă am corespuns deplin prin colaborarea mea și dacă d-l C.¹¹ mai are trebuință de lucrul meu, mă văd silit a face dechiararea de mai sus, asta negreșît, față cu bunătatea domniei voastre și a d-lui Costache cătră mine s-ar putea privi chiar d[e]-o necuviință. Însă lucrul de care mă ocup (institutul „Albina“), mai virtos dacă vom ajunge a-l vedea înființat, cred că mă scuză deplin./

Eu îmi fac datoria, vă împărtășii aceste domniei voastră, însă dacă puteți, vă rog să amînați lucrul cu d. Costache¹² pînă la venirea mea în Brașov, pentru că doresc să aflu unele lucruri ce sunt de influința pentru orientarea și determinarea mea de mai sus binevoiei a împărtăși d-lui C.¹³ profunda mea mulțumire.

În privința lui Worell n-ar strica să se scrie barăm acum ceva în *Kronstädter Zeitung*¹⁴ și dup-aceea să înceapă a aminti ceva și ale noastre.

Și pînă la revedere, primiți salutările mele cordiale.

Al m[ult] o[noratului] d-voastră devotat,

V. Roman.¹⁵ /

¹ Proiectul de statute.

² Comitetul fondator al băncii „Albina“.

³ Vezi scris. XLIV, n. 9.

⁴ Vezi scris. XLIV, n. 10.

⁵ Timotei Cipariu, viața și corespondența sa cu G. Bariț, vezi G.B.C., IV, p. 71—355.

⁶ Ioan George Ioan, cunoscut negustor brașovean, membru al Comitetului Central ales la Mercurea în 1869.

⁷ Vezi scris. XLIV.

⁸ În calitate de corespondent la *Românul*.

⁹ Inspector la Banca „Transilvania“.

¹⁰ Au fost aprobate la 20 iunie 1871. Vezi: *Gazeta Transilvaniei*, XXXIV, nr. 48, din 1 iul./19 iun. 1871, p. 1.

¹¹ C.A. Rosetti a fost foarte mulțumit de corespondențele lui V. Roman, vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 326: „Costache-mi spuse că este cu totul mulțumit de osteneala d-tale“. Vezi și G.B.C., VII, p. 195.

¹² Se vede că nu era tocmai hotărît să renunțe definitiv la colaborare.

¹³ C.A. Rosetti.

¹⁴ Cunoscutul ziar brașovean.

¹⁵ Adnotarea lui Bariț: „1870. Vis. Roman. Sibii. 30 mart. Venită 1 april. Resp.: 1 april“.

Mult onorate domnule!

Aflînd din prețuita d-voastră scrisoare dd-to 1 aprilie c[urent]¹ că nu veți fi acasă în zilele următoare, am amînat venirea mea la Brașov. Într-aceea, interveniră împregiurările cari au tras dungă peste socoteala mea. Direcțiunea mă făcu a mai întreprinde o excursiune la Banat, în timpul căreia directoarele nostru provizoriu avocatul Brukner² se răpezi însuși la Brașov și împlini treaba pentru care aveam să merg acolo. După deschiderea sinodului eparchial³ d-aici, la trei zile am sosit și eu din Banat. Nefiind așadar aici pe timpul alegerilor și pregătirilor și fiind prea ocupat cu altele, am rămas neales, mai vîrtos căci regimul bisericesc nu mi-a rămas nici astă dată dator cu unelirile sale în contra-mi, bineștiind urmările unei atari alegeri. Însă bine făcu; nu-mi / pare rău că nu fac parte din sinodul acela, care prin lucrările sale a pus o pată așa mare pe inteligența română transilvăneană peste tot și pe inteligența civilă arhiepescană în parte. Servilismul românilor transilvăneni n-are păreche în toată lumea. Mă rugaseră unii din stînga pitică, ca să mă pun a raporta ziarelor despre lucrările sinodului și a combate răul, pentru ca respectivii să aibă pe viitor sfială barăm de publicistică. Li-am răspuns că sum de altă părere; cu nu țin consult a se publica acele lucrări, ci, dac-aș putea, le-aș îngropa în pămînt pentru totdeauna, ca să nu le mai zărească ochi de om. Nu vă puteți, domnule, nici pe departe închipui ticăloșiile ce s-au petrecut aici în cele cîteva zile ale sinodului⁴. De aceea să-l lăsăm în numele Domnului, și să vedem d-ale noastre.

Scopul acestei scrisori este, să vă rog, ca avînd d-a-mi comunica ceva cu privire la scrisorile mele din 14⁵ și 28 faur⁶, 16 martiu⁷ și 30 martiu⁸ a. c., amăsurat prețuitei d-voastre scrisori din 1 aprilie c. să binevoiți a-mi scrie dacă vă iartă împregiurările, în săptămîna viitoare, fiindcă / dup-aceea cu iar am să plec în călătorii. Pînă voi vedea cum iasă lucrul cu institutul cel nou, voi mai sta la „Transilvania“, dup-aceea însă mă voi mai socoti.

Înțelesul ne-au fost aici, ca în re-ntoarcerea mea din Banat, să merg de la Alba Iulia la Blaș pentru a vorbi, cum v-am spus, cu C.⁹ pentru noul institut.¹⁰ Acolo însă mi se împotriviră chiar elementele. Îmi tocmisem carul și plecasem pînă la Mureș; acela însă esundase și podarii nevoind a mă trece, fui silit a mă re-ntoarce fără ispravă. Acum a rămas ca să meargă la Blaș în astă cauză data occasione Ilie¹¹, pentru că d-voastră știți oricum mai mult ca C.¹² despre întreprindere din împărțășirile mele. Eu am însărcinat ca în a doua călătorie ce voi face la Ungaria să convin cu unul din Mocionești și să-l cîștig asemenea pentru ideea noastră. Lucrul de altminteră a înaintat, și cel mult într-o lună de zile se va putea subșterne guvernului pestan spre aprobare. Vom vedea și astă minune!

Sum cu profund respect al d-voastră plecat serv.

Visarion. /

¹ Vezi B. Surdu, *op. cit.*, p. 330 și G.B.C., VII, p. 198—199.

² Vezi scris. XLIII, n. 4.

³ Despre animozitățile petrecute în sinodul arhiepescan vezi: *Albina*, V, nr. 46, din 4/16 iunie 1870.

⁴ La sinod au fost neînțelegeri cu privire la alegerea ilegală potrivit statutului organic al bisericii ortodoxe române, a unor membri.

⁵ Vezi scris. XLII.

⁶ Vezi scris. XL.III.

⁷ Vezi scris. XL.IV.

⁸ Scrisoarea nu se află în colecție. E, probabil, pierdută.

⁹ Timotei Cipariu.

¹⁰ Dorea să-l coopteze în Comitetul fondator al băncii „Albina“.

¹¹ Ilie Măcelariu.

¹² T. Cipariu.

XLVII

Sibii, 31 iulie 1870

Mult onorate domnule!

Dup-o călătorie de aproape două luni, mă aflu acum în Sibii de două săptămîni. Încă vreo lună de zile, și apoi voi ieși cu totul din serviciul băncii „Transilvania“ și după mine va trebui să facă asemenea și d-l Ilie¹. Cauzele parte vi le-am comunicat, parte vi le voi spune altă dată, ca să nu vă incomodez acum prea mult. În locul lui Worell a intrat Widermann și director general. Este vienezul acela de care v-am scris odată²; dînsul a plecat alaltăieri la București, pentru a pipăi, că cum s-ar putea extinde institutul și acolo. Nemții d-aici stăruiesc să meargă și Ilie.³

Speranța mea toată e acum în noul institut al nostru, pus în porneală bună⁴; iar dacă statutele acelui nu se vor aproba, voi eda iarăși foaia pedagogică *Amicul școlară*⁵, mă voi pune la compuneri și editare de cărți școlare pe picior propriu și după puțină de înființarea unei librării românești. În călătoriile / mele am făcut multe și frumoase legături, pe cari le pot folosi în multe privințe pe viitor.

Cu toate aceste, vă rog și pe d-voastră a-mi păstra bunăvoința, de care m-am bucurat în atîte rînduri, și la ocaziuni binevenite a nu uita de mine...

Îmi pare rău că nu mi se dă ocaziune d-a vorbi cu d-voastră în aceste timpuri de așa mare importanță pentru toată lumea și pentru noi.

Îmi pare mai departe rău, că precum văzui, dintr-o epistolă a d-voastră aici, nu veți merge la Năsăud⁶, iar fără d-voastră puțină treabă o să facem... D-aici vom merge la Năsăud d-l Ilie⁷ și eu, sigur, și vom pleca încă miercuri ori joi ce vine. D.d. B.⁸ și H⁹ nu sunt încă decise, cred însă că și dinșii vor merge.

Cu institutul de credit stăm așa: statutele sunt deja traduse și în nemție și în ungarie; cererea către min[ister] este compusă, iar statutele tocma acum se purizează pentru a se da ministerului. Al. Mocioni¹⁰ și colonelul Ursu¹¹ vor fi plenipotențiații noștri în astă cauză la Pesta. Pentru aprobare sunt bune prospecte, dacă marile evenimente ce au să vină nu ne vor trage dungă peste socoteală. Foarte mult lucru, timp și spese mă costă / pe mine aceste statute. Cu terminii români a rămas cum i-am știut eu, deoarece încă nici cu d-l Cipariu¹² n-am putut conveni. După aprobare însă, cînd se vor tipări statutele, aceia se pot îndrepta. Sper a vă putea trămite cum mai curînd un exemplar din acele statute și încă poate la București.

Colaborațiunea întreruptă¹³ ași putea s-o continuu iarăși și cu mai bun succes de la 1 sept[em]bre a. c. încolo dacă d-l Costache¹⁴ ar mai avea trebuință și dacă am putea face unele întocmeli mai sigure. Zisei „cu mai bun succes“ pentru că nu voi mai fi călător cum am fost, și prin care mi s-a îngreunat acea lucrare foarte mult. Pînă la 1 sept. vom ști și cum se svetește cu institutul nostru de credit.

Iertați, căci mi-am ținut de datorință a vă incomoda cu comunicarea acestora și binevoiiți a primi asigurarea profundului meu respect.

Al m[ult] on[orativ] d-voastră devotat.

¹ Ilie Măcelariu.

² Vezi scris. XLIV, n. 9

³ L-au și determinat să plece la București în acest scop.

⁴ Banca „Albina”.

⁵ Vezi scris. XXXIII, n. 11.

⁶ La cea de a X-a adunare generală a Asociațiunii Transilvane care a vut loc la Năsăud în 8—9—10 august 1870. Vezi: *Gazeta Transilvaniei*, XXXIII, nr. 60 din 17/5 aug. 1870, p. 2.

⁷ Ilie Măcelariu.

⁸ Iacob Bologa.

⁹ Ioan Ilanca.

¹⁰ Alexandru Mocioni, membru în Comitetul fondator al băncii „Albina”. Vezi T. Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, București, 1939.

¹¹ Urs de Marginea, membru al comitetului fondator al băncii „Albina”.

¹² Timotei Cipariu, membru al comitetului fondator al băncii „Albina”.

¹³ La ziarul *Românul* din București.

¹⁴ C. A. Rosetti. Bariț încearcă să ia legătura cu Rosetti și să intervină din nou pentru V. Roman, însă pe timpul șederii sale la București, acesta lipsea din Capitală. Vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 331 și G.B.C., VII, p. 199 — 201.

¹⁵ Adnotarea lui Bariț: „1870. Vis. Roman. Sibiu, 30 iul. Răsp. 3 oct.”

XLVIII

Sibii, 8 octobrie [1]870

Mult onorate domnule!

Îmi pare rău că n-am fost în stare a răspunde mai curînd prețuitei d-tale scrisori din 3 ale curenteii¹ pentru informațiunile ce le cereți.² Văzînd din aceeași că pînă pe azi aveți a da răspuns d-lui Laurianu³, v-am telegrafat ieri, ca să știți totuși că răspunsul meu vine și că dacă se poate să amînați lucrul pe 2—3 zile. Eu numai ieri m-am întors de la Pesta și numai ieri primii scrisoarea d-tale. Fui silit a petrece acolo mai de trei ori atît timp, cît am cugetat. Am pus la cale totul ce mi-au fost prin putință și avem prospectele cele mai bune pentru aprobare. Pînă pe la finea lui noemvre c.[urent] rezultatul se va ști.⁴

Era negreșit bine dacă puteam să nu ies încă de la banca „Transilvania”⁵; bine cu privire la starea mea materială și bine chiar pentru noul institut ce vrem a-l înființa: ca să nu creadă lumea că numai d-aceea formăm alt institut, că nu mai avem loc la „Transilvania”. Că eu / de un an și jumătate mă ocup cu multă stăruință și sacrificiu cu realizarea întreprinderii noi⁶, asta firește lumea nu o știe și va crede că totul datează de la ieșirea mea. Tocma pentru că cunosc eu toate aceste și le-am prevăzut, vă poate fi o dovadă că rămînerea mea la „Transilvania” n-au mai fost cu putință.⁷ Sașii și-au propus a curăți insitutul de *toți* români⁸. Chiar și de la absentarea d-lui Măcelariu s-au împliat pe la administratură lucruri, încît dl. Jacob⁹ și H.¹⁰ așteaptă numai re-ntoarcerea lui Ilie¹¹, pentru a se consulta despre dimisionarea tuturor deodată. Directorii ținutali din Arad, Lugoj și Brașov sunt depuși, alte organe românești nu mai are institutul. Nu puteam deci să aștept pînă să-mi dea cu piciorul.

Dacă însă se vor aproba statutele cele nouă, atunci cred că timpul cît l-am petrecut eu la banca „Transilvania“ a fost bine folosit și pentru mine și pentru poporul nostru.¹² Mai mare folos avea mică împregiurare nu putea să dea.

218 v În privința opurilor ce voiți a tipări¹³, am tras informațiunile de lipsă. Aici în Sibii avem 5 tipografii; cu a arhiepiscopului însă și cu a lui Closius¹⁴ nu se poate întreprinde nimica de dă-i Doamne. Dintre celelalte trei, Steinhaussen¹⁵ n-a fost în stare a-mi face o socoteală, din cauză că voiește a vedea mai întîi manuscrisul de la Tacitus, ca să știu ce parte a îftregului fac / notele. Din 20 fl. însă el nu poate tipări coala la nici o înfîmplare, iar cînd notele ar fi multe va cere mai mult; apoi ar vrea și ca din preț 1/3 să se răspundă înainte, iar 2/3 după liferarea opului tipărit.

Krafft¹⁶ și Drotleff¹⁷ îmi făcură ambii socoteala în scris, pe care o aclud aici în 4 bucăți. Eu toate lucrurile mele le-am tipărit pînă aci la Krafft (ginere al lui Filtsch¹⁸), cu el am început *Amicul școalei* și prin el am făcut a se trece cărțile din România și dincoace; pentru că p-acele timpuri el conducea și librăria lui Filtsch. Spreer¹⁹, alt ginere al lui Filtsch, care are acum librăria, continuă, adevărat, începutul nostru; însă înșeală pe oamenii noștri înfricoșat, un ce, care este în dauna întreprinderilor noastre literare. Dintre tipografiile d- aici Krafft este cel mai întreprinzător și mai solid; la el se tipăresc astăzi cele mai multe scrieri românești.²⁰ Cu toate aste, veți binevoi a vă orienta și după socoteala alăturată.

Hîrtia din călindarul meu este de N° 4 halbeleint²¹, costă 3 fl. 25 cr.; însă pînă acum nu am dat-o eu, și-au procurat-o tipografii.

219 Krafft vrea a se pune în mai d-aproape legătură cu d-voastră, din care cauză poate să călătorească la Brașov. / Faceți cît de multe și bune laolaltă, numai de una mă rog Geschäftsverbindung²² cu fabrica de la Zernești să nu-l faceți cu el mai nainte d-a se vedea ce rezultat au statutele noastre de la Pesta. Pentru că cum v-am mai scris, în caz că din tot lucrul să s-alcagă nimica, eu atunci voi receda *Amicul școalei*. Mă voi ocupa cu edărea de cărți școlare și în legătură cu aceste voi face un început și o probă de librărie română, exoperînd ca toți învățătorii să-și tragă opurile și trebuința de hîrtie și alte utensilii școlare prin mine.²³ În cazul acela fabrica de la Zernești și va putea deschide un depozit aici la mine, cu mai mare profit ca la vercare sas.

Ați citit nota redacțiunei *Telegrafului român* N^{ro} 76 din 24 sept. c. pe fața din urmă.²⁴ Ticăloși oameni sunt aceia! Caută și acum ceartă cu lumînarea.

Primiți asigurarea stimei mele al m. on. d-voastre, devotat

219 v

Visarion. /

[De mîna lui Bariț:] „Resp: 12 oct. n.“

¹ Vezi B. Surdu, *op. cit.*, p. 331—333 și G.B.C., VII, p. 199—201.

² În legătură cu posibilitatea de a tipări la Sibiu, *Tacitus* în traducerea lui G. Munteanu.

³ August Treboniu Laurian, G.B.C., I, p. 89—201.

⁴ Visarion Roman era optimist, statutele au fost aprobate abia în 20 iunie 1871.

⁵ Și G. Bariț îl sfătuisese în acest sens, în scrisoarea din 3 oct. 1870. Vezi B. Surdu, *op. cit.*, p. 331 și G.B.C., VII, p. 199—201.

⁶ Pentru geneza băncii „Albina“ vezi articolul lui V. Roman, *Originea la noul institut român de credit și economii „Albina“*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXXIV, nr. 49 din 5 iul./23 iun. 1871, p. 2.

⁷ Se propusese reducerea salariilor lui V. Roman și I. Măcelariu. Vezi B. Surdu, *op. cit.*, p. 335 și G.B.C., VII, p. 203—204.

⁸ Aceasta este fraza suprimată de cenzura din 1942. Vezi: V. Netea, *Noi contribuții...*, p. 59, n. 1. De fapt acțiunea exclusivistă a burgheziei săsești era caracteristica exclusivismului național al oricărei alte burghezii naționale.

⁹ Iacob Bologna.

¹⁰ Ioan Hanea.

¹¹ Ilie Măcelariu.

¹² În călătoriile în slujba băncii „Transilvania” și-a dat seama de necesitatea și posibilitatea întemeierii unei bănci „curat românești” și tot în aceste călătorii a avut posibilitatea unor consultări politice de la Blaj și pînă la Arad. Și Conferința de la Mercurea o organizase fiind tot în deplasare în interesul aceleiași societăți de asigurare.

¹³ *Tacitus* în traducerea lui G. Munteanu și *Istoria românilor* de A. Tr. Laurian.

¹⁴ Proprietar de tipografie în Sibiu.

¹⁵ Tot proprietar de tipografie.

¹⁶ Wilhelm Krafft, librar și editor din Sibiu cu strînse relații între cărturarii români. Ginere al altui librar și editor din Sibiu, Filtsch Samuel.

¹⁷ Editor și proprietar de tipografie în Sibiu.

¹⁸ Samuel Filtsch.

¹⁹ Julius Spreer, librar în Sibiu, tot ginere al lui Samuel Filtsch.

²⁰ Pentru rolul lui Wilhelm Krafft, ca editor, pentru promovarea culturii românești, vezi G.B.C., p. 260. Numai cu I. Moldovan, la 1865, avea o corespondență de cca 164 de scrisori.

²¹ Calitate de hîrtie.

²² Afacerea.

²³ Acest proiect nu și-l va realiza.

²⁴ În luarea de cuvînt de la Academia Română din București, G. Bariț vorbește despre importanța istoriei la români, arătînd, pe drept cuvînt, că încă nu avem istoria anilor 1848—1849. Vezi *Telegraful român*, XVIII, nr. 76 din 24 sept./6 oct. 1870, p. 303—304.

XLIX

Sibii, 21 octobre [1]870

Mult onorate domnule!

A doua zi după primirea prețuitei d-voastră din 12 c. îmi veni săgetătoare știre că mama mea a murit.¹ Lăsați deci toate și mersei c-o parte a familiei, spre a-mi împlini trista și cea mai grea din toate datorințele: de a o petrece la mormîntul udat cu lacrimile noastre.

Nu vă mirați dară că am întîrziat atît cu darea răspunsului la scrisoarea d-voastră.

Am comunicat cu d-l B.² lăudabilul cuget al d-voastră în privința discursurilor istorice și fără-ndoială este de acord. Va conchema zilele aste la o consultare confidențială în acest obiect pe cîțiva din membrii comitetului și apoi se va pune însuși în corespondență cu d-voastră. A scris îndată despre aceasta și d-lui președinte la Pesta.³ Decît dînsul e foarte ocupat acum cu congresul⁴ și membrii lui. Eu îi zisesem să vă cheme / prin telegraf, a ține discursurile în Sibiu încă pînă e congresul adunat. Dar d-l B.⁵ zice totuși să mai lăsăm pînă după consultare.

220

În înțelesul stimatei scrisori din 3 ale curenteii⁶ trămit cu posta de azi pe adresa „fabricii” 50 exemplare din călindarul meu pro 1871.⁷ Vă rog a se vinde cu 50 cruceri exemplarul, mie a-mi trămite la timpul său preste tot 18 fl. 50 cr., iar 6 fl. 50 rămîn rabat. La caz să se vîndă mai puține, rabatul se va socoti după anunțul publicat în ziare; adică 10 exemplare cu 4 fl. 50 cr., 25 exempl = 10 fl. etc. Cînd s-ar mai putea trage și petrece și alte 50 exemplare s-ar computa după întreaga sută vîndută numai 35 fl. iar 15 fl. = 30% rabat. La Brașov eu n-am alți vînzători, dacă nu cumva a trămis cuiva Spreer⁸, care-a luat pîn-acum 400 exem[plare].

Binevoiți a primi asecurarea profundului meu respect. Al. m. on. d-voastră devotat,

220 v

*Visarion.*⁹ /
231

¹ Paraschiva Roman, mama lui Visarion Roman a decedat la 15 octombrie 1870.

² Iacob Bologa.

³ Ladislau Vasile Pop, președintele Asociașunii transilvane.

⁴ Congresul național român, de religie ortodoxă, convocat pe 1 octombrie 1870, în Sibiu. Ordinea de zi, vezi în *Telegraful român*, XVIII, nr. 76 din 24 sept./6 oct, 1870, p. 301.

⁵ Iacob Bologa.

⁶ Vezi B. Surdu, *op. cit.*, p. 331—333 și G.B.C., VII, p. 199—201.

⁷ G. Bariș propune un număr de 10—20 calendare *Amicul poporului* pe care un funcționar al fabricii de hârtie din Zărnești, contra comisionului obișnuit, i le va vinde. Precum vedem, V. Roman trimite 50 exemplare.

⁸ Vezi scris. XLVIII, n. 19.

⁹ Adnotarea lui Bariș: „1870. Vis. Roman. Sibii 21 oct. Venită prin Zărnești aici în 28... Resp. 18...”

L

Sibii, 30/10, [1]870

M[ult] onorate domule!

Am primit ieri scrisoarea d-voastră din 28 c.¹ N-ași fi în stare să vă refuz nici o scrisoare pe lume, cu atât mai puțin un serviciu mic, cum ar fi facerea corecturilor lui Tacitus². O împregiurare însă, pe care și altcum voiam să vi-o comunic, nu-mi permite nicidecum de a primi acea sarcină.

Sub timpul congresului, aflându-se aici și ambii Mocionești³ și fiind astfel la un loc mai toți fondatorii institutului de credit „Albina“, ținură în obiectul acesta mai multe consultări în ședințe formale. Cunoșcându-se că soarta acestor institute depinde în linia primă foarte mult de la persoana directorei, fondatorii „Albinei“ au voit din propria inițiativă a se preîngriji de persoana care să îmbrace acest port și carea are să fie negreșit sufletul întreprinderii. Pe mine nu m-au lăsat a lua parte la acele consultări. Dinșii adoptară principiul ca străin să nu primească, iar fiindcă românii n-avem încă nicăieri un om pregătit pentru astă treabă, să vedem și să ni-l facem. Tocma din motivul acesta aflară ei cu cale a se îngriji în astă / privință atât de timpuriu.

Considerând domnii fondatori cu multă bunăvoință că eu fui norocosul d-a avea ideea înființării amintitului institut, — eu, carele am compus statutele și carele de 1/2 an acum euget zi și noapte asupra punerii în lucrare a acestei întreprinderi, — considerînd mai departe că de la ieșirea mea de la banca „Transilvania“ îmi țin un instructor cu plată pentru învățarea contabilității și ca ăst mod ași fi început calificarea mea, cum și din alte considerațiuni, îmi făcură prea marea onoare: d-a mă alege de viitor director la acel institut. Mă îndatorară însă a pleca cum mai curînd la Viena, a petrece acolo cel puțin două luni cercetînd institutele de acolo de felul acesta și studiînd bine întreg organismul lor. Călătoria și petrecerea acolo, să o fac pe speșele fondatorilor, iar cînd se vor aproba statutele, pe speșele institutului. Așa eu sum ocupat cu punerea trebilor mele la cale pentru o absentare mai lungă. Mocioneștii țin aprobarea statutelor ca a mîna și pentru scopul călătoriei mele la Viena mi vor sta într-agiutor prin cunoșcuții și prin influența lor.

Sună cam comic, că statutele nu sunt aprobate și Directoarele este și ales; însă în cazul aprobării prevederea aceasta o să prindă foarte bine.⁴

Asta e unica cauză, pentru care mi-e cu neputință a primi corecturile la Tacitus.

Boerescu⁵ din România a scris la banca Transilvania, ca să-i dea informațiuni adevărate despre purtarea lui Adolf Worell⁶ în Sibii și preste tot în Transilvania, deoarece / el vrea să înființeze în România un institut de asigurare românesc⁷. Iacă ideea mea, ce vi-o împărțisem de mult. Mă temeam eu că blăstămatul acela va face încercări de înșelăciune și p-acolo. Banca „Transilvania“ a apucat de i-a fost dat un atest bun, numai să scape odată de el; acum ea nu mai poate scrie de el și rău.

Vă rog însă să aveți bunătate a scrie pe la cunoscuții d-voastră din București despre omul acela⁸, ca să nu apuce a înșela, poate mai greu, ca aici, și pe românii d-acolo. Dacă n-au oameni d-ai lor, aducă mai bine pe oricine altul de la Viena ori Germania, numai de el să se ferească. Nimeni nu știe mai bine decât noi, ce om periculos și înșelător rafinat este W.⁹ Cu Krafft¹⁰, n-am vorbit încă¹¹, fiind dus într-o călătorie.

Primiți asigurarea stimei mele. Al m[ult] onor[atului] d-voastră devotat,

V. Roman¹²/

¹ Vezi B. Surdu, *op. cit.*, p. 333—334 și G.B.C., VII, p. 202.

² În traducerea lui G. Munteanu.

³ Se referă probabil la Al. Mocioni și Antoniu Mocioni, dar delegat la Congres era și Eugeniu și Victor. Primii doi făceau parte din comitetul fondator al băncii „Albina”.

⁴ Alegerea sa ca director executiv al viitoarei bănci „Albina”, înainte de aprobarea statutelor, descrisă amănunțit și în Șt. Manciuca, *op. cit.*, p. 322—323.

⁵ Vasile Boerescu, om politic și publicist bucureștean, fost redactor al periodicului *Naționalul*. Vezi Gr. Chiriță, *Periodicul bucureștean „Naționalul” (1857—1861) și problemele Transilvaniei*, în *Studii*, t. 25, 1972, nr. 1, p. 81—96. G. Bariț îl acuză pe Boerescu, că deși a fost odată „prea bine cu el”, „de când acel om a dat mâna cu reacționarii, și de când persecutată tot ce este transilvan”, nu mai are cu el nici în clin nici în mînecă. Vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 335 și G.B.C., VII, p. 203.

⁶ Vezi scris. XI, n. 6.

⁷ Societatea de asigurări „Dacia”.

⁸ Dintr-o declarație a *Federațiunii*, reiese că unele publicații din București, în luna decembrie 1870, au făcut atente cercurile financiare de la București asupra lui Adolf Worell, care s-a strecurat în România și a ajuns acolo director general al băncii de asigurare „Dacia”. Worell vorbește bine, dar face rău. A excrocat mai multe persoane în Sibiu, și „este de temut acum că în o cetate mai numeroasă va trece mai lung timp pînă se vor demasca amăgirile lui”. Știrile din ziarele bucureștene proveneau deci de la relațiile lui Bariț în București. Vezi: *Federațiunea*, IV, nr. 106 din 5 nov./24 oct. 1871, p. 424. De fapt, și *Federațiunea* face atent consiliul administrativ al societății „Dacia” la înșușirile cele periculoase ale directorului general A. Worell, tot la sugestia lui G. Bariț, care-i scria lui V. Roman: „Dacă voicște cineva să-i ferească de un om ca acela de care avurăți parte dv., apoi aceea se putea face și se mai poate pe calea publicității, de ecs. în *Federațiunea*...”

⁹ Adolf Worell.

¹⁰ Vezi scris. XLVIII, n. 20.

¹¹ Despre editarea lui Tacitus în traducerea lui G. Munteanu.

¹² Adnotarea lui Bariț: „1870 Sibii, 30 oct. Vis. Roman. Resp. 18 nov.”

Sibii, 15 nov[em]bre 1870

Mult onor[ate] domnule!

Dacă n-ați făcut încă alte dispozițiuni în privința corecturii operei lui Tacit¹, ce ați dat a se tipări aici la Krafft², atunci vă recomand pe bibliotecarul Asociațiunii

noastre dl. Ioan Macsim³ de aici, cu carele am vorbit astăzi și care primește bucuros acest lucru. Dînsul este printre altele și profesor de limba română la gimnaziul sășesc de aici și are de prezent sub tipar, în editura lui Spreer⁴, o gramatică română pentru germani. Este deci omul care se ocupă binișor cu limba și literatura noastră și așa i se poate încredința fără de nici o grije atare lucrare. I-am spus că va primi 50 cruceri de coală, și este pe deplin mulțumit. Krafft zicea azi cătră mine că, pentru mai buna siguranță, ar dori ca corectura I să o cetească corectorul său, un jurist român deprins bine cu asemeni lucrări, care îngrijește, mi se pare, și de corectura foii lui Cipariu⁵, — iar a doua corectură să o facă Macsim. Atuncea ar fi a se plăti fiecăruî cîte 50 cr. = 1 fl. de coală pentru corecturi./

Macsim însă e în stare a face întreaga corectură.. Domnia voastră dispuneți acum, cum veți afla mai bine⁶ și aveți bunătate a scrie lui Krafft, ca să se știe orienta. Aș dori ca înainte de plecare să văd pusă la cale treaba aceasta.

Directorul băncii Transilvania a propus într-una din ședințele Consiliului reducerea lefii lui Ilie...⁷

Plecarea mea⁸ va urma preste o săptămînă. Primiți asigurarea stimei mele. Al m[ult] on[oratalui] d-voastră devotat,

Visarion⁹./

¹ Tradusă de G. Munteanu.

² Vezi scris. XLVIII, XLIX, L.

³ Ioan Macsim, profesor de română, și bibliotecarul Asociațiunii din Sibiu.

⁴ Julius Spreer. Vezi scris. XLVIII, n.19.

⁵ *Archivul pentru filologie și istorie*.

⁶ G. Bariț îl va ruga pe Krafft să angajeze ambele persoane pentru a face corecturile, deoarece el s-a legat față de Academic, ca în luna iunie să predea traducerea lui Tacitus Academiei. Vezi: B. Surdu, *op.cit.*, p.334 și G.B.C., VII, p.203.

⁷ Ilie Măcelariu. Reducerea salariului, echivala cu invitația de a-și da demisia.

⁸ Demisia lui Visarion Roman de la banca „Transilvania“.

⁹ Adnotarea lui G. Bariț: „1870. Vis. Roman. Sibiu 15. Resp. 18“.

L.II

Viena, 8 dec[em]bre [1]870

M[ult] on[orate] domnule!

Am sosit aici d-abia duminica trecută. Am fost silit a petrece la Pesta o săptămînă, ca să dau în urma statutelor; fiindcă astăzi lăsarea pe alții este amăgitoare¹.

Epistole mi se pot adresa hotel „Zum weissen Wolf“, ori și per adrese Szilasy².

Eu voi petrece aici pînă cătră februarie v. Dacă cumva ocaziunea asta se poate și ea folosi, ca să contribui, fie și numai cît un grăunte de muștar la cauza noastră comună principală³, atunci vă rog a dispune de mine.

Operatul⁴ proiectat încă de prin 1868 n-a văzut încă nici pînă azi lumina zilei. H.⁵ îmi spusese încă acum în Pesta că este gata; să-i mai facă concluziunea. Pentru înțrziere pare-mi-se vom fi / recompensați prin excelența compozițiunii. Ei bine, dați-i barem acum o formă oarecare și să se tipărească. H.⁶ stă acum cu el gata la dispunere.

Cred că nu v-au scăpat din vedere corespondența de la București al lui Pest(er) Lloyd⁷ din 3 dec[em]bre c., mai vîrtos pentru pasagiul: „die früher so häufigen gegen Ost[erreich-] Ung[arn] gerichteten Artikel sind seit längerer Zeit aus der hiesigen Tagespresse fast ganz verschwunden“⁸, cum și morala ce o trage d-aci. Apoi broșura lui Badewitz din Lipsca⁹. Îl cunosc, mi-a fost profesor de gimnastică; am de cuget să-i adresez cîteva șire d-aici.

Premiți asigurarea stimei mele. Al d-voastră devotat,

Visarion./

226 v

¹ Sarcina de a rezolva problemele birocratice privind aprobarea statutului „Albinei” o aveau în ultima analiză cei doi Mocionești, Alexandru și Antoniu.

² E vorba de Grigore Silași, la care trăsese și I.Măcelariu cînd intenționase să predea memorandumul de la Mercurca.

³ Prezentarea unui memorand împăratului.

⁴ Memorandumul.

⁵, ⁶ Iosif Hodoș.

⁷ Ziar german din Budapesta. Despre poliția și redactorii ziarului vezi G.B.C., II, p. 226, n.17.

⁸ „desele articole îndreptate mai de mult împotriva Austro-Ungariei au dispărut aproape de tot, de mai mult timp, din presa cotidiană de aici”.

⁹ Broșura se intitulă *Daco-România și raporturile sale cu germanismul*, de Badewitz, în limba germană, tipărită la Leipzig, avînd 16 pagini. Conținutul broșurii este antiaustriac, militează pentru ruperea Ungariei din nefirescul mariaj cu Viena, și dorește lărgirea teritoriului României. Mai pe larg, vezi *Federațiunea*, III, nr. 117 din 25/13 nov. 1870, p. 458.

LIII

Sibii, 17 mai 1871

Mult onorate domnule!

Mă iertați că am întîrziat cu răspunsul la preșuitele două scrisori din 7¹ și 13 ale curente². Acele mă găsiseră adică în mijlocul unor ocupațiuni pe cît de grele, p-atît de urgente. Și ca să fiu deplin scuzat, permite-mi a le aminti pe scurt. Eram însărcinat:

I Din partea Comitetului Asociațiunei Transilvane:

a) cu compunerea unui apel cătră toți românii pentru a contribui la fondul de Academie³;

b) cu compunerea unei cereri către Ministerul de Culte, pentru exoperarea unei sume din cutia statului spre același scop⁴;

c) cu conceperea a două rechizițiuni cătră Asociațiunile din Arad și Cernăuți în același obiect.

II Din partea Comitetului reprezentanței generale a fondului scolastic grăniceresc⁵ cu compunerea

a) a protocolului ședinței adunării generale ținute aici zilele acestea;

b) a trei reprezentațiuni⁶ cătră minister⁷ și Pechy⁸ Vodă pentru predarea fondului, aprobarea alegerii de președinte, subșternerea protocolului adunării generale etc.

III Din partea mea:

cu compunerea unei contradecarațiuni la festinul din Brașov expediată astăzi la ziarul *Albina* la Pesta.⁹

235

Iertați că le înșirai pe toate, fiindcă-mi pasă foarte mult să fiu deplin justificat în privința trăgănării răspunsului, care între alte împregiurări ar fi cu tot dreptul neiertată. /

Dar cum vei binevoi a vedea, numai cu răspunsul *în scris* am întârziat, iar nu și cu răspunsul în faptă la cele două prețuite scrisori ale d-tale. Căci încercările d-a decopia și la Sibiu „înfrățirea brașovenească”¹⁰ s-au risipit în 12 vinturi, iar contra — declarațiunea încă s-a făcut. Numai capul răutăților din Brașov se află în Sibiu¹¹, nu însă și partida lui. Cum bine știți din trecut, agitațiunile lui politice și mîrșave niceări n-au prins mai puțin ca în Sibii și ținut. Cauza încă o știți. Iar cît pentru acum oameni ca doctorii Răuciu¹² și Bordea¹³, cari așa zicînd stau în soldul lui¹⁴, s-au declarat mai întîi categoric contra unui act de „înfrățire” în Sibiu. Atunci ce mai puteau spera mai departe.

Ar fi poate de interes să-ți înșir în detaliu toată istoria acelor „încercări”, însă ar trebui atunci să fiu foarte lung.

Trecînd la a doua scrisoare a d-tale, confirm primirea celor 12 fiorini și vă rog a dispune să mi se trimită călindarele nevîndute¹⁵, ca să pot împăca pe alții, cari le mai cer și a primi mulțumita mea pentru interesul ce ai arătat în acest obiect, ca o nouă dovadă despre bunăvoința d-tale pentru mine.

Casele comerciale, cari escomptează aici în Sibii rimesse sunt următoarele: J.F.Thalmayer, Paul Neudwich, J.B. Kabdebo(u)¹⁶ și banca „Transilvania”. La aceste case se pot așadară escompta polițe de piață aici pe loc. „Cu ce fel de procent?” Aceasta atîmă mult de la creditul acceptantelui; cu cît acela e mai mare, cu atît mai mici procentele și viceversa. Dar casa cea mai solidă ce vi o recomand în astă privință și care e în naștere încă, este Institutul de credit și d-economii „Albina”.

Librarii din Sibii nu-și au nici unul firmele lor protocolate¹⁷, iar tipografi numai Krafft și doară Drottloff¹⁸.

„Ce am făcut cu statutele?” Noi amîndoi preste tot suntem astăzi / în mare restanță cu corespondența. Ar trebui să te supăr cu-n răspuns de cel puțin 3 coale bune, cînd ași vrea să-ți răspund deplin. O frumoasă istorie este acea întreprindere și preste toate foarte instructivă. Decît, eu m-am sacrificat mai prea mult pentru dînsa¹⁹. Altul, crede-mă, ar fi dat-o d-atunci de 100 de ori d...²⁰. Și aici cred că mai bine va fi să-ți spun numai starea lucrului actuală. După ce ministerele cu mare anevoie și-au dat consensul lor, statutele se vor subșterne săptămîna viitoare majestații sale spre sancționare și cred că mult înu-o lună de zile le vom avea la mîină cu aprobarea definitivă, spre a putea păși în public c-un program respectiv] apel²¹, pe care l-am gata concipat cu trei luni mai nainte și primit de toți fondatorii. De cînd m-am reîntors de la Viena, am mai făcut o călătorie la Pesta în astă cauză, chemat fiind prin telegraf de Al. Moc[ion]i²² în privința unor noue modificări ce le pretindea guvernul²³. Preste tot *schwere Geburt*²⁴. Dar v-asigurez, nu voi odihni mai nainte de a vedea lucrul înființat, coste orice.

Apoi în privința filialei de la București a băncei „Transilvania” îmi știți părerea. Eu din momentul cînd m-am convins, că ne-au înșelat sașii, am ținut de păcat a-și mai da românii banii la acel institut pentru foloasele săsești și de au avut ceva bun înîmplarea aceasta, aceea e mîntuitoarea învățatură ce mi-am cîștigat, ca românul să nu se întovărășească la nimic pe lume cu sașii și cu ungurii, căci aceștia *nu pot trăi* fără de a-l înșela, iar dacă românului îi trebuiesc institute, facă-și-le el pure ale sale din sărăcia lui²⁵.

Un fruct al acelei convicțiuni este institutul „Albina“, și înființata bancă „Transilvania“ a făcut fără voia și conștiința ei un mare bine românilor.

229 D-aici se poate vedea că eu am fost în contra concesiunii pentru România²⁵, în contra unei filiale la București, în care privință am și lucrat din Viena prin un nepot al lui I.C.Brătianu. Într-aceea s-a mai născut și „Dacia“²⁷ / și așa din filiala de București, ca și de încercările de înfrățire în Sibii, s-au ales nimica. D-lui Măcelariu i-am spus părerea mea *franc* din capul locului.

Acum, vesel pentru reintrarea în raporturile de mai nainte cu domnia ta, sum cu profund respect al mult on[oratalui] d[umni]tale devotat,

229 v

Visarion²⁸./

¹ Scrisoarea din 7 mai 1871 este pierdută.

² Aceasta a fost publicată de B. Surdu, *op.cit.*, p. 335-336 și G.B.C., VII, p. 204-205.

³ Apelul purta data de 11 mai 1871. Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXXIV, nr. 39 din 31/19 mai 1871, p. 1 și 40 din 3 iun./22 mai 1871, p. 1.

⁴ Înființarea unei *Academii de drepturi* în Transilvania.

⁵ În prima ședință a acestui Comitet, Visarion Roman a fost ales membru și împlinea și funcții de secretar. Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXXIV, nr. 36 din 20/8 mai 1871, p.2.

⁶ Cereri.

⁷ Guvern.

⁸ Poreclă dată lui Péchy Mánó.

⁹ Vezi *Albina*, VI, nr.39 din 9/21 mai 1871, p. 1. Vezi și anexa de la scris. LIV din Sibiu, 24 mai 1871.

¹⁰ Vezi G.B.C., V, p. 281, n. 8.

¹¹ În spatele acțiunii V. Roman îl bănuiește și pe Andrei Șaguna.

¹² Dr. D. Răuciu, membru în senatul epitropesc din Sibiu, participant la Conferința de la Alba Iulia în 27 iunie 1872.

¹³ Dr. Bordea, aderent al lui Șaguna.

¹⁴ Al lui A.Șaguna.

¹⁵ Rămăseseră 16 exemplare din calendarul *Amicul poporului* nevândute din 50, cite-i trimisese lui Bariț. Vezi: B. Surdu, *op.cit.*, p. 336 și G.B.C., VII, p. 204-205.

¹⁶ Case comerciale de scont.

¹⁷ Înregistrate.

¹⁸ Vezi scris. XLVIII.

¹⁹ Mai pe larg despre sacrificiile făcute, vezi: Șt. Manciulea, *op. cit.*, p. 324-325.

²⁰ Dracului.

²¹ Poate fi articolul apel: *Institutul de credit și de economic „Albina“* (*Un apel către frații preoți români*), în *Federațiunea*, IV, nr. 77 din 16/28 iulie 1871, p.305-306, și nr. 79 și 81 din 28 iul./9 aug. 1871, p. 321-322. Sub pseudonimul „Dentatu“.

²² Membru fondator și plenipotențiar în privința aprobării statutelor.

²³ Între greutățile făcute de guvern societății bancare românești, era și aceea de a cere emiterea unui număr sporit de acțiuni (3.000) și vânzarea lor integrală (ceea ce nu fusese cerut altor întreprinderi similare neromânești).

²⁴ Naștere grea. În sensul că peste tot V. Roman a întâlnit piedici și târăgănări.

²⁵ Membru al unei națiuni oprimate din punct de vedere politic, era revoltat de faptul că oprimarea se extindea și pe tărâm economic.

²⁶ În ceea ce privește banca „Transilvania“ se vede că a acționat pe toate căile ca aceasta să nu-și deschidă o filială la București. În schimb, pentru „Albina“ dorea cu ardoare să-și deschidă o astfel de filială în capitala României.

²⁷ Banca generală de asigurare și credit „Dacia“ din București avea și capital străin. În conducerea ei fiind A. Worell. Vezi *Federațiunea*, III, nr. 127 din 21/9 dec. 1870, p. 498.

²⁸ Adnotarea lui Bariț: „Venită 20 mai. Resp. 30 mai“.

Mult onorate domnule!

M-am procopsit cu ziarul *Albina*. În nr. 39 din 21 ale curenteii acea foaie ne aduce și „Contradeclarațiunea“ noastră¹; însă cum? Cu adaose, modificări, schimosiri și erori de tipar lăsate pare că înadins, spre a strica înțelesul. Prin toate aceste adaose și modificări se pare că d. Babeși² avu de scop a slăbi efectul declarațiunei noastre și a o încurca. Întipuieste-ți obrăznicie! Să ne vîre el în declarațiune vorbe, construcțiuni întregi de la sine, spre a fi zise de noi! De era o corespondință de rînd, calea valea; însă într-un act subscris d-o mulțime de oameni însemnați a face așa ceva este mai mult ca impertinență³. Să-și fi făcut notele sale, ale redacțiunei, cît de multe, nu ne pîsa; dar cutezarea asta ne-a indignat pe toți. Era să-i scriem nește grobianități și să-i cerem publicarea de nou, cum i-am trimis-o; era iarăși să scriem la alt jurnal; însă unii domni de aici sunt de părere că prin atare polemie „contradeclarațiunea“ noastră ar pierde și mai mult din valoarea ei; de aceea a rămas ca să-i scriu d-l Măcelariu privatim cîteva buchi apăsate⁴.

Eu mi-am luat îndrăzneala a aclude /: aici o copie a actului menționat⁵, ca să vedeți bine adaosele și intențiunea lui Bab[ceș]. Pe partea A. e declarațiunea așa, cum i s-au trimis de aci, pe partea B. sunt adaosele și schimbările din partea lui.

230

Mi-aduc aminte că astă iarnă, în trecerea mea prin / Pesta, aflîndu-ne într-o zi la Mocionești în casă, Bab[ceș] a folosit ocaziunea și s-a plîns asupra-mi în modul următor: „Vedeți-l, pînă era Georgiu Popa⁶ redactor la *Albina* tot mai scria cînd și cînd, iar de cînd am luat eu redacțiunea, n-au scris încă nici o literă“⁷. I-am răspuns: „Causa e, domnule, multă absentare de acasă și serioasa pregătire pentru institutul „*Albina*“, dar mai e și aceea, că Șaguna știa toate secretele redacțiunei d-voastră⁸. Nu căci mi-ar fi frică de el, observ aceasta, ci că unele corespondențe sunt de natură, ca dacă se știe autorul lor își pierd valoarea, ori provoacă dispute seci degenerînd în personalități etc.“

De atunci abia acum i-am scris și iată ce pății. De altmîntre cauza căci am trimis la *Albina* declarațiunea e că în acel ziar mai puțin s-au scris în acea cauză⁹.

După telegrame proaspete de la Pesta, excelența sa d-l Popp¹⁰ se află iarăși în doaga morții pătîmind greu de un morb de plămîni. Șaguna încă să fi căzut într-un morb nevindecabil¹¹: „Herzweiterung“¹². Zilele aceste s-au ținut consiliu de medici“.

Am primit polița de la Krafft; voi cerca a o escompta. Al d-voastră, devotat

V.Roman¹³./

230 v

5 Anexa:

Copia

A) Originalul trimis redacțiunei
Albina

Contradeclarațiune la festivalul din Brașov
Considerînd, că prin înființarea

B) Modificările și adaosele
din partea redacțiunei *Albina*
recte din partea lui Babeș

238

unui comitet în Braşov pentru decopierea „înfrăţirii Braşovenesti“ şi prin alte părţi ale Transilvaniei, se tinde a se da mai mult decât o valoare locală şi ocazională acelei manifestaţiuni maculatoare 1 de onoarea noastră naţională; Considerînd că la ospăţul 2 braşovenesc din noaptea de 22 spre 23 aprilie unii domni în nesocotinţa lor s-au gerat a vorbi, în numele întregii naţiuni române din Transilvania şi Ungaria; Considerînd, că generalizarea scopului de înfrăţire *necon condiţionată* ar fi astăzi o denegare a simţului 3 de onoare românesc, o aprobare a asupririlor ce ni se fac, un atestat în mîna contrarilor subscris de noi înşine, că nu merităm o soarte mai bună;

4
Considerînd că toţi avem datoria, d-a ne subordona interesele 5 particulare interesului celui mare naţional; /

Considerînd, că în cauze naţionali numai reprezentanţe naţionale au dreptul d-a se pronunţa şi că românii din Sibii şi ţinut nu vor a păcătui nicidecum contra solidarităţii naţionale:

Declarăm astăzi, că în memorabila zi 3/15 mai, în care la 1848 s-a compus programul 6 naţiunii române din Transilvania: Că 7 nu consimţim întru nimica cu manifestaţiunile de la Braşov, ci le privim de foarte dăunose cauzei noastre naţionale; că rămînem 8 constanţi pre lingă cele cuprinse în memorandumul românilor din Sibii şi ţinut înmanuat comisarului regesc conte de Pechy cu 9 ocaziunea călătoriei oficioase prin Transilvania; că rămînem întru toate credincioşi programului nostru naţional şi că, deşi dorim din suflet frăţietatea cu naţiunile conlocuitoare, ştiind că acea înfrăţire prosperă numai în pămîntul *perfectei îndreptăţiri* 10 egale, noi nu vom depune vesmîntul de doliu naţional F mai înainte d-a vedea naţiunea română în posesiunea drepturilor ce i se compet.

1, în acest înţeles

2 din Braşov unii domni în nesocotinţa lor etc.

3 nostru de onoare o primire de bună şi aprobare a asupririlor etc.

4, ca ceea ce am pretins, n-am făcut serios, n-a provenit din senţiul, din chiar convicţiunea noastră; 5speciali şi

6 chiar şi de înfrăţire a 7 nu putem nu ne este iertat a consimţi manifestaţiunile de la Braşov etc. 8 deci

9 secasiunea

10 naţionale, noi nu vom etc. 11 şi arma luptei loiale

¹ Vezi anexa scrisorii.

² Vincențiu Babeș, om politic bănățean. Vezi G.Cipăianu, *Vincențiu Babeș*, Timișoara, 1980. Relațiile cu V.Roman n-au fost excelente, ele s-au deteriorat pînă la demisia zgomotoasă a lui Babeș din conducerea băncii „Albina”.

³ Asemenea acuzații nu sînt rare în corespondența fruntașilor politici contemporani, și se pare că infatuarea lui nu se bucura de simpatie.

⁴ Adică o punere la punct. Adevărul era că slăbind efectul *Contradeclarației*, îl apăra pe fostul redactor al *Albinei* și colaborator al ei, Ion Lengher, plus că mișcarea de „înfrățire” era în vederile politice ale lui Șaguna, ale cărui interese Babeș le-a servit adesea. Vezi discuția dintre V.Roman și V.Babeș, căruia-i spune deschis că n-a scris la *Albina* deoarece Șaguna cunoștea toate secretele redacției. Vezi și G.B.C., II, p. 212, n.9.

⁵ *Contradeclarația*, în anexă.

⁶ Georgiu Popa (Pop), fost redactor în redacția *Concordiei* apoi redactor la *Albina*.

⁷ Ipocrizia lui Babeș reiese din faptul că apostrofîndu-l acum, se făcea că uită cum tocmai el fusese acela care a întrerupt pentru un timp publicarea în *Albina* a *Actelor de la Mercuria*, pe care i le trimitea V.Roman potrivit unei înțelegeri cu Georgiu Popa.

⁸ Abuzul la faptul că în afară de *Telegraful român* pe care-l controla direct, A. Șaguna avea o influență serioasă și asupra *Albinei*.

⁹ *Federațiunea* și *Gazeta Transilvaniei* dezbăteau intens și luau atitudine fermă față de tentativa guvernului maghiar de a sparge unitatea pasiviștilor prin întrepruși și cozi de topor care să agite la o „înfrățire” inechitabilă și iluzorie.

¹⁰ Ladislau B.Popp era grav bolnav de plămîni. Știrea era comunicată de *Gazeta Transilvaniei*, XXXIV, nr. 38 din 27/15 mai 1871, p. 1.

¹¹ Zvonul că A.Șaguna ar fi căzut greu bolnav de inimă se confirmă de către *Albina*, VI, nr. 41 din 14/26 mai 1871, p. 3. În acest an, Șaguna își face testamentul. În 1873 boala i se agravează și în același an moare.

¹² Lărgire de inimă.

¹³ Adnotarea lui Bariț: „1871. Vis. Roman. Sibii, 24 mart. venită în 26 mart. resp. 30 mai”.

LV

Sibii, 3 iunie 1871

Mult onorate domnule!

Ca deslucire la escomptarea poliței lui Krafft¹, permite-mi comunicarea, că dintre casele² ce vi le numisem, *Kabdebo* n-a voit deloc s o escompteze, iar *Neudwich* cerea 1% pe lună și *Thalmayer* 5/6%, prin urmare banca „*Transilvania*”, la care mersesem mai pe urmă, a oferit escomptarea³ cea mai favorabilă. Și mai favorabil s-ar fi escomptat la filiala băncii naționale de Viena; dar ajustarea poliței după cerința acelei filiale era cu neputință. Știți condițiunile lor.

Trecînd la prețuita d-voastră din 27 c.⁴, aflu în aceeași și un pasaj neplăcut; cel despre înprocesuarea clevetitorilor de acolo pentru insultele vorbite cu nerușinare asupra stimabilei d-tale persoane. E trist c-a trebuit să vină lucrul la aștia, cel puțin de ați putea ocoli procesul de presă. D-ta, firește, aflîndu-te acolo în mijlocul acelor poltroni și venindu-ți pe toată ziua vorbe supărătoare, trebe să te necăjești; dar după vederile noastre d-aici, găsim, ca prin toată affera de Brașov⁵, persoana d-tale nu numai n-a pierdut nimica din reputațiunea ei, ci a dobîndit încă. Au nu știu pînă și copiii din norma, că acea blestemată clică își îndreaptă atari atacuri numai ca unei personificări a cauzei noastre naționale!/?

D-ta aparții de mult istoriei noastre naționale și nu brașovenii vor putea cîndva să-ți întunece cît de puțin renumele.

În privința prețurilor de la Petersdorf⁶, îmi voi da silința a vă procura informațiunile cerute⁷.

Este prea adevărat că vă scrisesem înainte d-a merge la Viena să nu vă lăsați cu nimene de aici în tocmeală în privința trămiterii de hîrtie în comisiune, pînă nu mă voi reîntoarce⁸. Planul meu, pare-mi-se, vi-l spuseseam tot atunci, ca în caz să nu reies cu institutul „Albina“, să edau *Amicul școlii* și prin aceasta să mă pun în legătură cu învățătorii noștri, spre a putea înființa o librărie română, mai împreunînd cu toate acestea și edarea de cărți școlare și de scrieri populare, cum și procurarea tuturor mijloacelor de învățămînt, mape, globuri etc. Atunci vă rugam apoi a deschide o magazie de hîrtie la mine⁹. Dar, cum zic numai în cazul cînd n-am reuși cu „Albina“; căci și pentru mine, dar și pentru poporul nostru este mai folositoare întreprinderea aceluia institut. Acum, că „Albina“ e ca înființată, eu cred că este destul de la mine dacă-mi voi împlini în toată privința bine chemarea ce mă așteptă, mai vîrtos cînd aceea este una din cele mai grele, iară eu unul din indivizii cu puteri foarte mărginite.

Împreunarea ambelor idei s-ar putea numai cînd aş găsi un individ *harnic*, care să se asocieze cu mine; ce încă se poate mai tîrziu.

Cu toate aste, o agentură, după cum scrieți d-voastră, se poate înființa ușor¹⁰. Vă rog însă să așteptăm acum rezoluțiunea definitivă a statutelor „Albinei“, ca să vedem cum ne întocmim. Chiar cu deschiderea institutului „Albina“ ne trebuiesc o mulțime de tipărituri, prin urmare o cantitate însemnată de hîrtie vom trage și spre scopul acesta de la d-voastră. Acel institut va adăuga așadar / și el partea sa bunicică la creșterea consumațiunii de hîrtie; apoi calendarul meu¹¹ vreau să-l scot pe anul viitor în vreo 3-4000 exemplare. Asociațiunea noastră transilvană încă strică destulă hîrtie. Acum ne-am deschis și cancelaria comitetului administrativ al fondului școlastic grăniceresc; apoi comunele cele mari din pregiur încă mistuie destulă hîrtie etc.

Ceva vom face la toată întîmplarea.

Acum înc-o dată la blestemata de înfrățire brașovenească. Credeți-mi, că noi aici mai mult decît ați văzut n-am putut face. La publicarea numelor nu s-ar fi învoit oamenii noștri. Dar după sursele rele din Brașov noi încă nu ne putem lua; căci și în cazul publicării numelor ei ar mai găsi de flecuit. Noi, și cred Ardealul întreg, dacă nu venea în joc persoana d-tale, nu creștam cioroborul brașovenesc în coada maiului, cu atît mai puțin le-am fi făcut onoarea cu contradecarațiuni. Numai încît ei au atacat persoana d-tale noi am văzut atacată cauza noastră. Nota redacțiunii *Albinei*¹², făcută la contradecarațiunea noastră, e destulă dovadă că vorbele brașovenilor sunt fleacuri. Cu toate aste, știu și sum convins că ei una zic și alta cred. Am văzut cu ochii mei o scrisoare a lui Pădure¹³ aici în Sibiu, în care același mărturisește că brașovenii prin nimica nu sunt atît de opăriți, ca prin decarațiunea „cea cu totul neprevăzută“ de la Sibiu și că anume lui (Pădure) îi pare acum foarte rău că s-a pus în fruntea mișcării de înfrățire¹⁴. Lăsați-i, au căpătat ei, cred eu, destul și cu astă ocaziune.

Dar să vedeți ce se mai încearcă p-aici. În urma decarațiunii noastre, niște agenți secreți (căci pe față nu cutează) ai lui Ali pașa¹⁵ s-au pus a agita prin comunele din scaunele filiale ale Seliștei și Tălmăciului cu scopul d-a face pe oameni să creadă că urmarea acestei decarațiuni va fi pierderea / procesului ce au acele comune cu

universitatea săsească pentru regalii. O invențiune drăcească asta. E vorba de o contra-contradeclarațiune. Cu tot motivul blăstămat însă, anevoie vom reieși.

Binevoiți a primi asigurarea stimei mele. Al dumneavoastră devotat,

V.Roman¹⁶./

233 v

¹ Editorul din Sibiu.

² Casele comerciale din Sibiu, enumerate și în scris. LIII.

³ Scont. Operație bancară prin care se plătește cuiva anticipat valoarea unei polițe, reținându-se un procent care reprezintă dobânda pînă la scadență.

⁴ Scrisoarea este pierdută.

⁵ Afacerea este „înfrățirea” de la Brașov.

⁶ Cunoscuta fabrică de hîrtie de la Petersdorf (Petrisfalău, azi Petrești, lângă Sebeș).

⁷ Cu privire la prețul hîrticii. Vezi scris. LVI.

⁸ Vezi scris. XLVIII.

⁹ Tot în scris XLVIII.

¹⁰ G. Bariț tatonase terenul pentru a intra mai serios cu hîrtia fabricii de la Zărnești pe piața sibiană.

¹¹ *Amicul poporului*.

¹² Nota de la „Contradeclarațiune”, în *Albina*, VI, nr. 39 din 9/21 mai 1971, p. 1.

¹³ *Ioan Pădure*, comerciant în Brașov, și președinte al comitetului pentru organizarea festivităților de „înfrățire” de la Brașov. Viitor reprezentant al băncii „Albina” la Brașov.

¹⁴ Despre „înfrățirea” de la Brașov, vezi și G.B.C., V. p. 281, n. 8.

¹⁵ Altă poreclă a lui Andrei Șaguna.

¹⁶ Adnotarea lui Bariț: „Vis. Roman. Venită 7 iunie”.

LVI

Sibiu, 12 iunie [1]871

M[ult] on[orate] domnule!

În privința prețurilor de Petersdorf¹, putui să aflu pîn-acum următoarele:

Dintr-o epistolă venită lui Krafft zilele aceste de la Petersdorf cu datul din 9 c., m-au convins cu ochii mei despre prețurile următoare:

Hîrtia	de	tipar	calitatea	III,	1/2	cleită	pr.	No.	27	cruceri
"	"	"	"	III,	1/2	"	"	"	25	"
"	"	"	"	IV,	"	"	"	"	23	"
"	"	scris	"	6	-	-	-	-	251/2	"
				5	-	-	-	-	301/2	"
				4	-	-	-	-	35	"

Loco Sibiu, cu 4% rabat, așteptare de 4-5 luni fără accept.

Scrisoarea era subscrisă de Diamant², semn că n-a ieșit din funcțiune.

La depozitoriul de aici fusei pentru procurarea mustrelor ce mi-ați însemnat; primii însă răspunsul că aici nu se află decît calitățile No. 4, 5 și 6. Mustre nu mi-a putut da nici din aceste, ci mi-a promis preste cîteva zile. Prețul calității No. 4 cu 2 f. 30 — 2 f. 60 o risma, No. 5, 3 f. — 3, 50, No. 6, 3 f. 50 — 4 f. /

În privința celorlalte calități, primii răspunsul că acele numai la comandă anume se fac „auf feste bestellung”³, nu însă mai puțin de 50 risme deodată.

235

242

Cu toate aste, mi-am procurat prin Krafft⁴ și unele mustre, pe care vi le acud aci.

Așadar prețurile de mai sus extrase din epistola lui Krafft sunt cele adevărate și cum se zice de la izvor.

Mai aflai din funte secură și aceea, că înfiinșind d-voastră aici un depozit sub orice formă, Petersdorfenii ar fi gata să mai micșoreze prețurile. Cu toate aste, eu sum de părere să înțeci cu ei toată concurența, fiindc-aici trece multă hîrtie.

În săptămîna trecută avurăm aici o mare adunare naționalică pentru constituirea despărțămîntului de Asociațiune⁵. Iară ocaziunea, pe care și-o aleseseră contrarii pentru provocarea unei discordii prin dechiarățiune în favorul ospățului din Brașov. Noi însă ne preparaserăm mult mai bine ca ei. Curagioșii! Matadorii lor nu cutezară a s-arăta; iar cel care primise însărcinarea d-a aduce lucrul înainte făcu bine și tăcu. Prin urmare nu se născu absolut nimica. În dechiarățiunea lor abia sunt pîn-acum 3 inși subscriși. Sper că-și vor trage iarăși coada-ntre picioare și vor dispărea. Eu avui

235 v

cu ei multe atacuri și dispute / în cauza asta, foarte interesantă.

Binevoiți a primi asigurarea stimei mele. Al d-voastră devotat,

V.Roman

¹ Fabrica de hîrtie de la Petersdorf (Petrișfalău). La 1879 se afla pe locul I în Transilvania. Amănunte vezi în articolul: *Despre industria de hîrtie în Transilvania*, în *Observatorul*, II, nr. 48 din 16/28 iunie 1879, p. 193.

² Funcționar la fabrica de hîrtie din Petrișfalău.

³ La comandă fermă.

⁴ Ceea ce însemna că W.Krafft se aproviziona cu hîrtie de la Petrișfalău.

⁵ Protocolul ședinței comitetului Asociațiunii, din 6 iunie 1871, vezi: *Transilvania*, IV, nr. 13 din 1 iul. 1871, p. 156-158.

LVII

Sibiu, 29 iunie 1871

Mult stimate domnule!

D. dr. Gregoriu Silași¹ de la Viena-mi scria cu datul din 15 cur[ent] următoarele:

„Cu tresăltare de inimă mă grăbesc a te înștiința că statutele „Albinci“ sunt întărite. Chiar în momentul acesta vin de la ministerul unguuresc de aici, unde din bunăvoința unor domni oficiali mi s-a conces a citi rezoluțiunea imp. reg. respectivă, datată din Schönbrun, 14 iunie 1871. Așa dară stăruința de fier și trapădirile cele multe în urmă tot scoaseră lucrul la căpătîi. Cerul binecuvînte întreprinderea mult promișătoare, trăiască întru mulți fericiți ani urzitorul și confăptuitorii!“

La nouă zile după primirea acelei epistole ne veni de la Pesta o copie legalizată a unei ordinațiuni ministeriale cătră magistratul din Sibiu în cauza noastră și în fine alaltăieri ne încunoștință și magistratul de aici, predîndu-ne rezoluțiunea originală despre aprobarea statutelor. Prin urmare, lucrul e rezolvit acum definitiv. Ieri ținu comitetul fondator o ședință luînd mai multe concluziuni pentru / începerea neamînată și energică a lucrărilor. Programul, respective apelul cătră public e sub tipar.

237

243

Decretul de aprobare a ministerului reg. ung. de agricultură, industrie și comerț poartă datul din 20 iunie 1871 N° 6727².

Ei bine, ne-am ajuns scopul. Cea mai însemnată și mai grea întreprindere de când trăim noi ăst rind de oameni se pune în lucrare la românii dincoace de Carpați și bine judecat lucrul — această întreprindere e cel d-întii institut banal românesc, deoarece nici frații din România n-au încă un atare institut.

Va reuși institutul a se pune bine în picioare și a-și asigura viitorul, — o, atunci foloasele lui nu se pot nicidecum precalcula pentru bietul nostru popor fript, înșelat și stors de vrăjmașii lui neîmpăcați!

Două modificări³ însă, de cari noi n-am știut pînă în momentul primirii decretului, mi-au tulburat mult bucuria rezultatului. Nu căci ar fi pentru noi piedici necîvingibile, ci cu ce inimă ne privesc stăpînii noștri.

Însă despre acele altă dată, ca să nu vă supăr și pe d-voastră.

Oare ce prospecte de subscrieri la fondul de acțiuni am avea în Brașov și cine ar fi de la care plenipotențiîndu^{-l}⁴, am putea spera cel mai bun rezultat?

Binevoiți a primi asigurarea stimei mele. Al d-voastră devotat,

V.Roman./

237 v

¹ Grigore Silași. Vezi G.B.C., V, p. 229, n. 10.

² Vezi N.Petra-Petrescu, Monografia Institutului de credit și economii „Albina”, Sibiu, 1897.

³ Au fost mai mult de două modificări în statute. Una dintre cele mai grele era că în loc de 2000 de acțiuni trebuiau emise 3000. Ministerul le-a impus să schimbe și acțiunile mai populare, mai accesibile de 50 fl. bucata, cu acțiuni valorînd 100 fl. bucata. Vezi, Șt. Manciulea, *op.cit.*, p.325.

⁴ A fost numit Ioan Pădure.

LVIII

Pesta, 7 iuliu 1871

Mult onorate domnule!

Ca să îndreptăm statutele „Albinei“ după modificările făcute, colaționîndu-le o dată cu unicul exemplar original rămas la guvern; ca să fac cele de lipsă pentru tipărirea acțiunilor și procurarea utensilelor; ca să ne înțelegm despre foarte multe cu membrii de aici ai comitetului fondator, fui silit a veni la Pesta împreună cu d. Bologa¹, care merge la Viena spre a-și cerceta fiul². Astă seară plec și eu după dînsul la Viena, ca să cercăm a îndupleca unele case mai mari de acolo spre a participa în măsură mai mare la fondul de acțiuni, ca să putem activa mai curînd. Am speranță la bancherul Dumba³ și alții⁴. Săptămîna viitoare cătră joi - vineri voi fi iarăși în Sibiu; pe cînd m-ați obliga mult încunoștinîndu-mă, ca pe cine să plenipotențiem în Brașov pentru primirea de subscrieri la acțiuni⁵. Ar fi bine să fie o casă din cele mai cu vază, căci cam așa vom avea în tot locul.

239

Krafft⁶ vă va trimite 300 exemplare din / programul respective apelul nostru, cu care ieșim la public. Vă rog aveți bunătatea a-l aclude ca adaos la foaia *Transilvania*⁷ cu cea mai de-aproape ocaziune, ca să-l capete așa întreg toți abonații d-voastră.

La Sibii semnele de înfrățire încă tot n-au dispărut cu totul. Era vorba d-o adunare a ținutului în cauza procesului șieptelor județe, care ocaziune o vor folosi ticăloșii

244

dacă și nu chiar spre decopiarea ospățului de Brașov, dar totuși spre demonstrațiuni contra pasivității. Când m-ar aștepta pînă mă întorc, le-am strica socoteala de nou.

Pe aici văd pe Densușianu⁸ și alții încortelați la cavalerul⁹. Se zice c-acesta ar dori iarăși marea căpitănie.

Conversarea respectivă audiența lui Meșianu¹⁰ și altor brașoveni la Andrassy¹¹, povestită de aceștia în trecere prin Sibii a încurajat mult pe contrari.

E vorba ca d. Bologa¹² să fie denumit iarăși în funcțiune. Ar fi mare pagubă. D-sa d-aci-ncolo mai mult ne poate folosi la Sibiu. Avem multe lucruri și idei de mare preț începute.

Primiți asigurarea stimei mele. Al d-voastră devotat,

V.Roman./

239 v

¹ Iacob Bologa.

² Valeriu Bologa.

³ Nicolau Dumba, pe care nota din *Enciclopedia* lui Diacononici, II, p. 230, îl numește „cel mai generos sprijinitor al tuturor întreprinderilor culturale și sociale ale românilor“.

⁴ A apelat și la comerciantul B.G.Popovici care a și devenit reprezentantul intereselor „Albinei“ la Viena.

⁵ Nu știm dacă G.Bariț l-a recomandat, însă oficiul l-a făcut pînă la urmă comerciantul Ioan Pădure, mult hult în afacerea „înfrățirii“ de la Brașov din 22/23 aprilie.

⁶ Wilhelm Krafft din Sibiu va fi tipograful „Albinei“.

⁷ Apelul anexat la *Transilvania*; el nu apare în textele din interiorul revistei.

⁸ Aron Densușianu.

⁹ Ioan cavaler de Pușcariu.

¹⁰ Ioan Meșianu.

¹¹ Andrassy Gyula, prim-ministru al Ungariei.

¹² Iacob Bologa.

LIX

Sibii, 18-3, [1]873

Mult stimat domnule!

Între scrisorile sosite la direcțiunea noastră în absința mea aflai și una de la Sotir Manciuc și fii din Brașov¹, în care cer să le deschidem un credit de reescompt, adică să reescomptăm acceptate *bune* escomptate de dînșii.

Înainte de rezolvarea acelei scrisori, îmi permit a vă ruga să binevoiți a mă informa:

a) dacă casa Sotir Manciuc și fii e deplin sigură?² după științele mele aceea ar fi astăzi cea d-întîi casă neguțătorească în Brașov³.

b) pînă la ce sumă am putea să le acordăm creditul cerut?⁴

c) cu ce procente lucrează în Brașov amintitul bancher în ramul escomptului și ce procente i-am putea noi cere? Noi pînă aci n-am lucrat sub 10%⁵.

d) cu ce oameni are el de a face în ramul escomptului, sunt ei firme acreditate, sau indivizi, cari numai de la camătă-și mai capătă bani?⁶

Din parte-mi mi-ar plăcea să intrăm încetul cu încetul în legături cu Brașovul⁷./

Suntem însă datori a proceda cu multă scrupulozitate; d-aceea mă veți scuza pentru incomodarea ce vă fac, avînd nemărginită încredere în d-voastră.

241

245

Binevoii a mă onora cu un răspuns, dacă e cu putință, încă cu întoarcerea poștei, și a primi asigurarea stimei mele deosebite. Al d-voastră devotat,

241 v

V.Roman./

¹ Cei doi fii, moștenitori ai casei comerciale Sotir Manciu din Brașov.

² În scrisoarea din Brașov, 21 mart. 1873, G.Bariț îl asigură pe V. Roman că respectiva casă este serioasă și de încredere. vezi. B.Surdu, *op.cit.*, p. 339-340 și G.B.C., VII, p. 208-209.

³ Nu a fost cea dintâi casă comercială, dar a fost dintre cele mai bune, răspundea Bariț în aceeași scrisoare ca la nota de mai sus.

⁴ Bariț propune 5.000 fl.

⁵ Respectiva casă comercială lucra cu 8 pînă la 12% dobînzi pentru creditele acordate cu împrumut și era considerată moderată în pretenții.

⁶ Și cu firme înregistrate și cu zarafi particulari.

⁷ Bariț îl sfătuiește să intre în relații de afaceri cu Brașovul numai după ce „Albina” va dispune de informații cu privire la starea financiară a tuturor firmelor de acolo. Tot la B.Surdu, *op.cit.*, p. 339-340 și G.B.C., VII, p. 208-209.

LX

Sibii. 3 dec|em|bre 1874

Mult stimat domnule

După o prea lungă întrecumare fui norocos a primi mult prețuita d-voastră de la 26 pass.¹ cu aclusa scrisoare către Mețianu², cărui am predat aceea în 27 ale passatei încă în ora în care o promisem eu.

Scuzați-mă pentru necuviință, căci nu v-am răspuns pînă astăzi. De o săptămînă încoace noi am fost ațit de cuprinși în viltoarea congresului³ încît n-avusesem un minut liber. Amenințarea pericolului celui mare pentru biserică și mai vîrtos pentru națiune, de a reieși la alegere clica *Telegrafului*⁴ cu candidatul ei⁵, nu ne-a lăsat a pauza zi și noapte. Deși n-am fost membru al congresului, am putut și am trebuit să conlucru la scoaterea rezultatului bun, înțeleg *posibil* bun. Veți ști că situațiunea congresului nostru bisericesc la această alegere din urmă a fost din cele mai critice; cu atîta mai bine însă se va putea aprețui rezultatul. Nu vă incomodez cu comunicarea detaiurilor, căci ar / trebui să vă scriu zeci de coale; din ținuta congresului în ședințele sale publice veți ști judeca totul. Destul că clica *Telegrafului* fu trîntită acum și a treia oară, acum însă într-un mod ca să nu se mai poată reculege niciodată. Clubul național a reieșit și acum cu candidatul de al său, firește că cam de silă și-a luat acest candidat; fu bine toluși că în împrejurările de față putu s-aleagă răul cel mai mic. Consolarea din urmă în sine n-ar fi ea prea mare; dar cugetînd la pericolul amintit mai sus și la teama prea fundată de spargerea constituțiunii bisericești în cazul de a doua rejiciare; considerînd că candidații deplin buni ne-au lipsit din capul locului, înțeleg chiar și la premersele două alegeri; considerînd că alesul metropolit de astăzi, după eminențele sale calități, poate, dacă va vrea, să fie cu timpul bărbatul doririlor și să se facă cît de mare și de renumit la români și la biserica lor, iar probele că n-ar vrea aceasta lipsesc: Congresul n-a putut să lucre mai bine, decît a alege pe *Miron Romanu*⁶ de mitropolit. Adevărat, că mai mult corespondea fazonului clubului național Meținau; însă el adusese cu sine de la Pesta convingerea că nu va fi aprobat; 2° protopopii în cea mai mare parte erau în contra

243

246

lui din cauza că „de ce să fie el mai bun decât ei!“, apoi 3 — o piedecă principală era, că dacă se pășea cu Meșianu, partidele lui Romanu și Popea se aliau și puteau să facă majoritatea. Acum însă lui Meșianu i s-a asigurat episcopia Aradului și ca

243 v membru / în sinodul episcopilor el va putea face mult bine.
Cît pentru politica noastră națională, aici nu vom mai suferi amestecul capilor bisericești⁷, prin urmare în astă direcțiune n-avem d-a ne mai teme nici de *Romanul*, nici de nimeni ca el.

Iată pe scurt motivele cari au restrîns pe congres la alegerea lui Romanu și pe cari îmi permit a vi le comunica cu ocaziunea răspunsului la mult prețuita d-voastră din urmă.

Binevoîți a primi asigurarea profunde mele venerațiuni.

Al m[ult] st[im]at d-voastră, devotat,

Visarion Roman⁸. /

¹ Scrisoarea este pierdută.

² Ioan Meșianu. Vezi G.B.C., VII, p. 189-190, n. 2.

³ Congresul național bisericesc de la Sibiu, convocat pentru alegerea unui nou mitropolit, după plecarea lui P. Ivacicovici ca patriarh al sîrbilor.

⁴ Bastionul activiștilor.

⁵ Nicolae Popea, intim și biograf al lui Șaguna. Vezi G.B.C., II, p. 40, n. 1.

⁶ Miron Romanul, (1828-1898), arhiepiscop și mitropolit al românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria. Vezi G.B.C., II, p. 187, n. 4.

⁷ Ea fusese lichidată la Conferința de la Mercuria (1869).

⁸ Adnotarea lui Bariț: „1874, Vis. Roman. Sibii 3 dec. Venită 5 dec. R. 12 mart. n. [18]75“.

LXI

Sibii, 4 dec[em]bre [1]874

Mult stimat domnule!

Ieri, îndată după alegerea de mitropolit, v-am spedit o depeșă comunicîndu-vă pe scurt rezultatul.¹ Astăzi primesc de la oficiul telegrafic alăturata înștiințare, din care spre mare părere de rău aflu că depeșa nu vi s-a înmînat. Eroarea s-a făcut la oficiul telegrafic de aici cu „Bastiliu“ în loc de Barițiu.

Sper ca scrisoarea ce v-am trimis ieri recomandată veți primit-o totuși.²

Cu distinsă stimă. Al d-voastră devotat,

V. Roman.³ /

¹ Arhiepiscop și mitropolit a fost ales Miron Romanul.

² Din scrisoarea lui G. Bariț, Brașov, 11 febr. 1875, reiese că a primit-o. Vezi B. Surdu, *op. cit.*, p. 344 și G.B.C., VII, p. 213—214.

³ Adnotarea lui Bariț: „1874. V. Roman, Sibiu, 4 dec. Lectă după reîntorcerea mea de la București în 5 ian. [18]75. R.“

Mult stimat d-le!

Primind în acest moment prețuita d-tale din 11 crt¹ îmi permit încunoștințarea că dl. Ilic² a plecat astăzi la amezi la Arad, spre a fi acolo duminică și luni la alegerea de episcop.³

247 Cu posta de azi i-am spedit scrisoarea d-voastră în forma cea mai sigură. /

Vă mulțumesc pentru onorifică atențiune prin trimiterea unui exemplar din istoria regimentului II român de graniță⁴ și rămân al d-voastră recunoscător, deoblegat și adorator,

247 v

V. Roman.⁵ /

¹ Vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 344, în care G. Bariț îl întreba pe V. Roman unde se află I. Măcelariu. Și G.B.C., VII, p. 213—214.

² Ilic Măcelariu.

³ A fost ales Ioan Meșianu ca episcop al diecezei Aradului.

⁴ George Bariț, *Istoria regimentului al II-lea românesc grănițariu transilvan. După monografia latină din 1830 și după alte documente posteroare*, Brașov, 1874, tip. Römer și Karnen, 8°, 110 p.

⁵ Adnotarea lui Bariț: „1875. Visar. Roman. Sibii, 12 febr. v. 14 febr. R. 14 febr.“

LXIII

Sibiu, 21 martie 1875

Mult stim[ate] domnule!

Iertați, căci nu v-am răspuns îndată la prețuita dumneavoastră din 12 crt.¹

La obiectul întii din aceeași scrisoare n-am să reflectez nimica.² Cît pentru statutele „Albinci“, deși nu ne obligase nimeni a le traduce în maghiarește, le-am tradus de bunăvoia noastră și le-am prezentat spre confirmare în două limbi: românește și maghiarește. Noi adică prevedeam greutățile colosale ce ni se vor pune și n-am voit ca la aceste să mai adăugăm și noi una fără de nici un scop practic. Știm că statutele ce se propun în altă limbă și nu maghiarește, înainte de toate se predau biroului de translatură pentru translatură, pentru traducere în maghiarește, pentru ca să se poată confirma în limba aceasta. Pentru noi însă urma d-aici două rele a) trăgănarea (s-a experiat că atari cauze apoi se amână *înadins*) și b) traducerea greșită, poate intenționată și în defavorul întreprinderii (în cazuri de controversă textul maghiar decide). Pentru ce dară / să sacrificăm scopul formei? Noi însă și în formă ne-am salvat interesul propunînd textul și românește și exoperînd confirmarea în ambele limbi; clauza ministerială este pusă pe trei exemplare tipărite întru toate precum este exemplarul ce se trimite astăzi prin postă sub legătură.³

249

La cele ce v-au spus domnii de la „Transilvania“ din Brașov, am d-a observa că e mare diferență între 1868 cînd s-au confirmat statutele lor, și între 1870 cînd s-au întărit ale noastre. Atunci stăpînul nu apucase încă bine în șa.⁴

248

Este adevărat că eu petrecusem mult timp în Pesta în cauza aprobării statulelor noastre. Greutățile au fost pînă la disperățiune mari și numai la întîlnire vi le-ași putea spune cu de-amănuntul.

D-voastră însă n-aveți d-a vă aștepta la asemeni greutăți. Întîi fabrica d-voastră există cînd prezentați noile statute⁵; al doilea, întreprinderea d-voastră e cu totul altceva și nu i se pot face obiecțiunile de gărgăunice [cum ni] s-au făcut nouă etc.

Știu de proiectul d-voastră pentru prefacerea cînsorțiului în societate de acționari. Alexi⁶ îmi dete și un exemplar din statutele d-voastră cele nouă. Vă doresc tot succesul!

În cauza conferinței, d-l Măcelariu⁷ v-au scris zilele aceste.⁸

Binevoiți a primi asigurarea stimei mele deosebite. Al d-voastră devotat,

249 v

V. Roman. /

¹ G. Bariș către V. Roman, Brașov, 12 mart. 1875, vrei B. Surdu, *op. cit.*, p. 345—346 și G.B.C., VII, p. 214—215.

² Adică în ceea ce privește lupta care a avut loc în congresul bisericesc, pentru alegerea lui I. Meșianu.

³ Răspunde la o întrebare a lui G. Bariș; dacă i-a silit cineva să prezinte statutele băncii „Albina” pentru a fi aprobate, redactate și deja gata traduse în limba maghiară. Întrebarea avea și un substrat politic; de aceea V. Roman răspunde așa amănunțit, pentru a nu fi suspectat de a fi făcut vreo concesie guvernului.

⁴ Dualismul austro-ungar, la 1868 era mai puțin consolidat ca la 1870.

⁵ Fabrica de hîrtie de la Zărnești.

⁶ Teochar Alexi, fost secretar la banca „Transilvania”, apoi dirigent la banca „Albina”.

⁷ Este vorba de scrisoarea lui I. Măcelariu către G. Bariș, din Sibiu, 16 martie 1875, vezi G.B.C., V, p. 247.

LXIV

Sibii, 12 sept[em]bre 1877

Mult stimat domnule!

Vă rog a mă scuza pentru îndrăzneală incomodîndu-vă cu aceste șire între serioasele ocupațiuni ce aveți.

Voi fi foarte scurt.

Binevoiți a nu da uitării respectuoasa-mi rugare, ce v-am făcut la aflarea d-voastră în Sibiu în luna iulie a.c., pentru exoperarea unui stipendiu pe seama fiului meu Corneliu¹ pentru tehnică sau altă școală înaltă la care ar putea trece din școalele reale. Școala reală săsească de aici s-a completat / anul trecut la 8 clase. Fiul meu se află într-a 8 clasa și la iulie venitor va absolva aici.² Preparările prin urmare sînt de cele mai bune.

Vă voi rămînea, ca și pentru multe alte bunătăți din trecut, recunoscător și deobligat în toată viața.

Al m[ult] o[norat] d-voastră plecat serv,

251 v

V. Roman. /

249

¹ *Corneliu Roman*, cel mai mare dintre copiii lui V. Roman. Născut în 5 oct. 1859, își face pînă la urmă studiile în Germania, devenind agronom. Ajunge director al stațiunii agronomice din București, probabil și datorită sprijinului dat de Al. Roman, după moartea tatălui său. Scrisoarea lui Al. Roman către fiul prietenului său este o dovadă impresionantă de ce simpatie și stimă s-a bucurat V. Roman în timpul vieții. Vezi Arhivele Statului Cluj-Napoca, *Fondul personal V. Roman*, pachet V, f. nr., Pesta, 6 dec. 1886.

² Din faptul că solicită un stipendiu, se vede că starea materială a directorului executiv al băncii „Albina” nu era deloc înfloritoare.

LXV

Sibii, 24 august 1878

Mult stimat domnule!

După înțelesul avut, îmi permit a vă trimite în alăturare cererea fiului meu Corneliu¹, ajustată în modul cum ați binevoit a-mi spune.

253 Prepararea lui este pentru o școală tehnică, dar cînd nu ar fi vacant vreun stipendiu pentru tehnici, va primi cu mulțumită și orice alt stipendiu pentru studii de altă categorie, la cari școalele reale pot fi pregătitoare. /

Ne vom bucura pentru un stipendiu în străinătate, dar în lipsa lui suntem siliți a primi și un stipendiu pentru vreo școală înaltă din România.²

Bunătața d-voastră ne este atît de cunoscută, încît nu mai face trebuință a-mi înnoi respectuoasa rugare în această afacere.

V-am înțeles bine cuvintele ce mi-ați adresat la gara Sibiului, să dea Dumnezeu să puteți face ceva. Căpătînd vreun stipendiu, va trebui poate să merg cu fiul meu la București și cînd în treaba știută³ s-ar face ceva, mi s-ar înlesni mult călătoria.

253 v Nu veți fi trecut cu vederea „*Politik*”⁴ din 21 crt. /

Primiți încredințarea stimei mele deosebite. Al d-voastră plecat

254

V. Roman.⁵ /

¹ Corneliu Roman. Vezi scris. LXIV, n. 1.

² Pînă la urmă va studia agronomia în Germania.

³ V. Roman intenționa de mult să deschidă o filială a băncii „Albina” la București.

⁴ *Politik*, ziar al opoziției cehe față de regimul dualist. Apărea la Praga și în problema pronunțamentului a susținut cu multă simpatie cauza românească.

⁵ Adnotarea lui Bariț: „Răsp. 11 sept. n.”

LXVI

Sibii, 6 septembrie 1878

Mult stim[ate] domnule!

Binevoiți a mă scuza, fiindcă în mijlocul serioaselor ocupațiuni ce aveți, sum silit a vă incomoda cu prezenta.

D. Bologna¹ fu atît de bun și-mi mijloci trimiteră n-rului 168 a.c. *Monitorului oficial* al României² pentru un concurs la o bursă. Îmi permit a vă trimite în

250

255 alăturare copia acelu concurs cu respectuoasa rugare, că dacă credeți că ar putea să
dobîndească acea bursă fiul meu Corneliu, să binevoiți a mă aviza / ca să se înscrie
în termenul pus. Dînsul este aplecat a se devota acelei specialități. Mi se pare însă că
fiul meu nu va putea aspira la acea bursă neavînd condițiunea „2): Terminarea
cursului facultății de științe din București“. Școalele reale superioare de aici nu vor
putea fi privite de egali cu acel curs de facultate. Cînd însă nu ar fi precum vreau a
crede eu, s-au cînd din lipsă de alți aspiranți, după cum se împlî și anul trecut, s-
ar putea face excepțiune și abateri de la o condițiune ori alta: atunci m-ați deoblega
mult exoperînd căpătarea acelei burse. Atunci aș veni și eu cu fiul meu la București
255 v spre a-l înscrie. În cazul afirmativ, va fi de ajuns o simplă depeșă, iar în cazul /
negativ, nu vă osteniți a-mi scrie nimica. Lipsa de aviz ori de scrisoare voi privi-o
drept răspuns: că nu putem reflecta la acel stipendiu.

256 Fiul meu ar primi de a frecvența, în lipsă de alt stipendiu pentru străinătate, și
vreo școală mai înaltă din România, dînsă tot numai pre lîngă vreun stipendiu.

Fiul d-voastră³ se află bine. Duminecă va fi aici o mare festivitate populară în
favorul răniților⁴. Alte noutăți n-avem.

Brașovenii ne-au provocat să înființăm cu înțelegere o filială a institutului „Albina“
acolo.⁵ Eu însă după cîtă minte am mai bucuros aș face o asemenea filială în
București. Dacă credeți / că atare părere poate să treacă mai mult ca o glumă, apoi,
ca anghender Verwaltungsrath⁶ al institutului „Albina“, binevoiți a lua în
considerare lucrul și în înțelegere cu dr. președinte Bologa⁷ a chibzui cele de lipsă.
Gubernul de acolo cred că nu ne-ar pune mari greutăți.

Dacă Mahomed nu va merge la munte, să vină muntele la Mahomed. Încă mai
bine ar fi și una și alta.

Primiți încredințarea profunde mele venerațiuni. Al d-voastră devotat.

256 v

V. Roman. /

¹ Iacob Bologa.

² Anunțul pentru concurs: *Monitorul Oficial al României*, nr. 168 din 1/13 august 1878, p. 4510.

³ Ieronim G. Bariț, publicist și arhivar la banca „Albina“, unicul fiu al lui G. Bariț.

⁴ E vorba de soldații români ardeleni care au fost răniți în luptele din Bosnia și Hertegovina. Vezi
apelul datat duminică 8 sept. 1878, Sibiu. *Telegraful român*, XXVI, nr. 101 din 31 aug. v., p. 403.

⁵ Încă din 1876 brașovenii solicitau înființarea acolo a unei sucursale a „Albinei“. La 5 noiembrie
1878 se decide în principiu înființarea unei filiale a băncii „Albina“ la Brașov. Ea se deschide însă abia
în august 1882. Vezi: Petra-Petrescu, *Monografia institutului de credit și de economii „Albina“, 1872—
1879*, Sibiu, 1897, p. 56.

⁶ Viitor consilier administrativ.

⁷ Iacob Bologa, din 1874 președinte al consiliului de administrație al Băncii „Albina“.

LXVII

Sibii, 16 sept[em]bre 1878

Mult stim[ate] domnule!

Vă mulțumesc pentru bunăvoința arătată prin stimabila d-voastră din 11 crt.¹
Pentru ocupațiunile de mare importanță ce aveți, mă voi mărgini a vă întreținea prin
prezenta cît mai scurt.

În lipsă de stipendiu pentru străinătate, vom primi cu mulțumită și unul pentru România. Poate se va găsi o casă cu băieți pentru instruire în germană sau alta atare, condițiune pentru fiul meu. Timpul însă a năntat foarte și dacă nu vom fi norocoși a primi în câteva zile răspunsul dorit, va trebui să ne decidem sau a veni înșine la București, sau a apuca altă cale. Cu asentarea² lucrul e în ordine.

257 D. Bologa³ îmi scria ca să competăm și la o bursă pentru România; i-am depeșat că cererea ce ați binevoit a o lua cu d-voastră este pentru ambele cazuri, și pentru străinătate și / pentru Românie.

D. Bologa mi-a scris și în privința greutăților ce vede pentru o filială a „Albinei“ în București.⁴ I-am arătat cum aceleași se pot delătura perfect. Totul depinde de la minile căror se va încredința conducerea filialei.

257 v M-ași decide ca însumi să primesc acea sarcină, iar în locul meu ar putea să vină dr. Aureliu Brote⁵ de la „Transilvania“, carele s-ar ținea fericit a-și schimba postul de astăzi cu acela de director al „Albinei“. Între noi zis, „Transilvania“ și așa nu o poate duce mult și o să-i vedem sfârșitul său poate cum mai curînd.⁶ Catastrofa numai prin trecerea dincoace a uneia din societățile „Dacia“⁷ și „România“⁸ s-ar putea evita. Fiindcă atunci am lucra ca respectiva societate să primească toate afacerile „Transilvaniei“, ca aceasta să poată înceta pre lângă răul cel mai mic. D. Bologa știe cum ne făcusem planul de la început și chiar în înțelegere cu Brote. Dar la București spre a conduce filiala ar merge și Brote, destul că prin aceasta voi a demonstra că executarea proiectului e posibil. /

În modul acesta însă s-ar deslega și întrebarea înființării fondului știut.

D. Bologa îmi scria, ca să țin conferințe, pentru trecerea dincoace a „Daciei“ și „României“ respective pentru înființarea unei reprezentanțe a lor pentru Transilvania și Ungaria în Sibii. Nu știu de ce d. Bologa nu recomandă directorilor de la „Dacia“ și „România“ ca să mă chieame a lua parte la acele consultări. Ei ar face-o, mai vîrtos directorul de la „România“, și poate cu specele institutelor lor. Atunci însă și gestiunea filialei în București s-ar dezlega în tot cazul mai curînd și mai bine.⁹ De altă parte, trebuind poate să viu cu fiul meu la București pentru mine ar fi o mare ușurare de cheltuieli; am depeșat d-lui Bologa în acest sens, nu știu ce va face.

258 Dar ambele gestiuni, alți filiala „Albinei“ în București, cît și reprezentanța în Sibiu a societăților „Dacia“ ori „România“, sunt după mine de foarte mare importanță și de urmări nespuse binefăcătoare în interesul nostru economic, și ocaziune mai bună ca acum pentru realizarea acestor proiecte nu știu cînd vom mai avea. Eu însă mi-am / făcut datorința și păcat nu voi avea.

Cu Brașovul stă lucrul așa, că cu ocaziune alegerilor dietale din urmă „Sparkassa“ de acolo au amenințat pe alegătorii români, că dacă nu se vor abține de la alegeri, le va denunția (kündiger) capitalele. Va să zică Sparkassa săsească silea pe români să observe pasivitatea și dd. brașoveni ar vrea ca pe venitor să facă cu banii „Albinei“ activitate.¹⁰

Făcînd însă noi o filială în București nu ne-ar mai durea nicicînd capul pentru brașoveni.

Vă salut de acționar al institutului „Albina“. Astăzi am transcris o acțiune pe numele d-voastră. Cum ? Vă voi spune la întîlnire în București.

Primiți încredințarea profunde mele venerațiuni. Al d-voastră devotat,

V. Roman.

P.S. Comisiunile, cu cari m-ați onorat pentru Asociațiune, le-am efectuit întocma.¹¹

¹ Vezi B. Surdu, *op. cit.*, p. 346—348 și G.B.C., VII, p. 216—217.

² Recrutarea.

³ Iacob Bologa.

⁴ În calitatea sa de membru fondator și președinte al consiliului de administrație, Iacob Bologa avea un cuvânt greu de spus și se pare că el era cel care se opunea mai mult deschiderii unei filiale a băncii „Albina” la București. Vezi B. Surdu, *op. cit.*, p. 348 și G.B.C., VII, p. 217.

⁵ Dr. Aurel Brote (1842—1897), economist de frunte, în 1874 devine director al băncii „Transilvania”, membru în comitetul Astei.

⁶ Banca „Albina” îi făcea o concurență puternică.

⁷ În 1878 „Dacia” trecea printr-o perioadă grea. A fost nevoită să le reducă lefii cu 10%. Vezi B. Surdu, *op. cit.*, p. 350 și G.B.C., VII, p. 219.

⁸ În 1881, societatea „Română” va fuziona cu „Dacia”, pentru a-și consolida pozițiile economice.

⁹ Și lui G. Bariș îi surâdea acest plan după cum mărturisea în scrisoarea de răspuns. Vezi B. Surdu, *op. cit.*, p. 349 și G.B.C., VII, p. 218—219.

¹⁰ Or, prin tradiție, „Albina”, având în conducere pe V. Roman, I. Măcelariu, I. Bologa, I. Hanca, conducătorii de la Mercurea, ce impuseseră pasivismul, încuraja și susținea tocmai această politică.

¹¹ Să intervină pe lângă căpitanul Ștefan și Vasile Petri să-i trimită procesele verbale ale Adunării generale de la Șimleu, a Asociațiunii, pentru a le publica în *Transilvania*. Vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 348 și G.B.C., VII, p. 217.

LXVIII

Sibii, 13 iunie 1879

Mult stîm[ate] d-le Bariș!

Vă cer înainte de toate scuză pentru incomodarea ce vă fac și în București.¹ Deși în preseara plecării d-voastră de aici am fost norocos a vorbi cu d-voastră asupra mai multor afaceri și totuși lucrurile se dezvoltă și aici și dincolo atât de repede, încît trebuie astăzi să fie cineva voinic extraordinar, a se ținea de ele.

În ultima ședință a direcțiunii institutului „Albina”², d. Măcelariu face propunerea ca nu în Brașov ci în București să înființăm filiala; anume în decursul acestui an să facem pregătirile necesare prin tragere de informațiuni și prin exoperarea concesiunii, iar la adunarea generală venitoare să modificăm § 3 al statutelor și atunci îndată să deschidem filiala. Direcțiunea a decis a se transpune această întrebare comisiunii emise / pentru filiala din Brașov. Aflîndu-vă d-voastră în București, îmi țin de datoriță a vă aduce aceasta la cunoștință cu rugarea, ca dacă vă iartă timpul să binevoiți a vă informa despre prospectele ce ar putea avea atare filială în București și că ce pașuri s-ar cere să facem pentru obținerea concesiunii.³

După reîntoarcere ați putea apoi spune comisiunii respective direcțiunii cum stă lucrul. Firește, înființarea unei filiale în București are înțeles numai dacă sau cu sau altul asemenea, d. e. Aureliu Brote⁴, am merge a și conduce. Acolo principala condițiune a prosperării va fi ca conducerea filialei să fie încredințată în mâini sigure.

Dar în cuvîntul de tron al principelui Carol⁵ vedem că camera prezentă se va ocupa cu votarea de legi pentru o bancă de escompt și de circulație și pentru o *casă de economii* (Sparkassa). Aflu tot pe cale privată, cît și din *Curierul financiar*⁶, nr. 24 a.c. că sub acea casă de economii cuvîntul de tron înțelege proiectul faimosului „Gründer”⁷ Adolf Worell⁸ care s-a depus la Ministerul de Agricultură și Comerț avînd de fondatori pe d.d. Török, Pruncu, Poenaru, Bordea, Dr. Marcovici, Alexandru Orescu, Balanglu, Procopie Dumitrescu, Cerișianu și Hacik Sahim (a

259 v bună seamă vrun persian)⁹. Cunoașteți pe / Worell, el grîndeșuește pentru punga lui, ca după 5—6 ani să lase institutul în stare nici a trăi nici de a putea muri. Exemplu „Transilvania“ și „Dacia“. Cea dintîi anevoie se va mai întrîma vreodată, iar „Dacici“¹⁰ îi trebuiesc 10 ani buni spre a se însănătoșa deplin. Că cît se discreditează prin aceasta întreprinderile românești este lesne de văzut. A împedeca deci acum proiectul lui W.¹¹ ar fi faptă națională, mai virtos că astăzi nu se mai poate obiecta că nu sunt români cari să se preceapă la asemenea înființări. Din contră, W. de cînd e s-a ocupat numai cu ramul asigurărilor, iar în ramul creditului dînsul este nevoit acuma și face prima încercare.

D-voastră ați fost cel dintîi carele îmi spuneați că în România nimic nu este mai necesar și care să promită un succes mai sigur ca o Sparkassa în București după modelul celor din Austria și Germania. Conservatorii au făcut în timpul domniei lor trei institute de bani în România: „Dacia“, „România“ și „Creditul funciar“¹². Partidul liberal astăzi la gubern își va face desigur datoria mai bine în astă privință și se va ști feri de a cădea în eroarea d-lor conservatori, ca din institutele întreprinse să facă cuiburi de evrei¹³, cum a[u] devenit astăzi „Dacia“ și „România“. Partidul liberal va înființa institutele naționale numai prin români și pentru români.¹⁴

260 Acum vin la o rugare confidențială, pe care dacă veți găsi cu cale a o împlini, vă voi mul / țumi, iar încît nu, vă rog a nu o mai spune nimănui.

Eu aș primi cu multă plăcere compunerea unui statut pentru o casă de economii în București¹⁵, și cînd mi s-ar oferi la aceeași sau postul de director sau de alt funcționar, cu mai bună plată de cum am astăzi, m-aș decide a trece cu totul în România, unde voi găsi desigur o sferă mai largă de activitate. De sine se înțelege că va fi de datorința mea a face mai întîi îngrijiri ca prin astă strămutare institutul „Albina“ să nu pătîmească. Modul și calea, mulțămită lui Dumnezeu, se poate astăzi găsi. După științele și experiențele mele de pînă aici aș putea garanta cu viața mea, că voi întocmi Sparkassa proiectînd-o astfel încît să o poată vedea și lăuda oricare bărbat de specialitate din Europa și că în 5—10 ani acțiunile ei s-ar urca la cursul acțiunilor primelor case de economii din Viena și Budapesta.

260 v Niciodată, d-le Bariț, nu veți fi mai mulțumit de o faptă ce ați făcut, ca de aceasta. Totul ce se cere la început sunt numele a 5—6 bărbați de vază și de trecere, care să facă pe comitetul fondatorilor. Sacrificii de bani nu se cer, totul se va face nelorțat, de sine însuși. Pre lîngă o înțeleaptă procedură, publicul bucureștean și din toate părțile României va subscrie capitalul / în timp scurt. Ce să vă mai înșir multe. Dacă între împrejurările noastre foarte grele de aici mi-a succes cu concursul cîtorva bărbați cu renume a vedea *subscris capitalul de 300.000 fiorini* și vărsat în timp relativ scurt și dacă institutul „Albina“ a făcut progresele văzute, cu cît mai mult și mai ușor și mai bine se va putea executa asemenea întreprindere în București.

Dacă e ca încă în această sesiune a camerei să se patenteze statutul, atunci rog a fi chemat și luîndu-mi un concediu de 1 lună, în 2 săptămîni promit proiectul de statut și de întregă organizare gata.

Vorbiți vă rog cu dd. Rosetti¹⁶ și Brătianu¹⁷ etc., și dacă se face lucrul vă voi fi mulțumitor într-un mod cum nici puteți cugeta.¹⁸

Se poate ca călătoria mea la Viena să o fac de aici prin București.

261 Scuzați-mi îndrăzneala, care provine din încrederea ce am cătră d-voastră ca într-un părinte. Apoi ocaziuni cum e aceasta știți că abia vin în 10 generațiuni o dată.

V-am scris între dese întreruperi în biroul institutului, iertați-mi această grabă. /

Cetim cu viu interes lucrările în sînul Academiei. Negreșit Academia va proceda acum și la formarea unei secțiuni de economie națională.¹⁹

Dl. Bologa²⁰ va veni poate în curînd la București însoțit de A. Brote²¹, carele a inițiat pașii de lipsă pentru concesionarea băncii „Transilvania“ în România.²²

Fiul d-voastră²³ se află bine. Primiți încredințarea profunde mele stime. Al d-voastră devotat,

Visarion Roman. /

¹ G. Bariș era plecat la sesiunea extraordinară a Academiei Române din București, sesiunea din 1879 avea tocmai scopul de a se reorganiza.

² Adunarea generală a băncii „Albina“ are loc în 28 martie 1879. Vezi *Telegraful român*, XXVII, nr. 33 din 20 mart. v. 1879, p. 131.

³ G. Bariș dă un răspuns amănunțit solicitării lui V. Roman în scrisoarea sa din București, 2/14 iulie 1879, vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 348—350.

⁴ Aurel Brote, funcționar la banca „Transilvania“, ulterior directorul acestei bănci.

⁵ Vezi *Mesajul Domnitorului Carol*, roștit cu ocazia deschiderii Adunării de revizuire a Constituției. Prevede „crearea unei bănci de scont și de circulațiune și a unei case de economii...“ Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XLII, nr. 42 din 27 mai/8 iunie 1879, p. 3.

⁶ *Curierul financiar*, jurnal economic-politic, financiar, comercial, industrial și de căi ferate; fondat în 1874 sub direcția lui M. Minovici.

⁷ Întemeietor.

⁸ Vechiul concurent, fostul director al „Transilvaniei“ din Sibiu.

⁹ Toți aceștia sînt asociații lui Adolf Worell și lucrau pentru întemeierea unui consorțiu bancar; despre ei, G. Bariș spune că sînt „bărbați tari în societate și cu punga mare“. Vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 349 și G.B.C., VII, p. 218—219.

¹⁰ Într-adevăr, societatea „Dacia“ trecea printr-o perioadă grea în vara anului 1879, fiind nevoită să-și concedieze 15 funcționari iar la cei rămași să le reducă salariul cu 10%. Vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 350 și G.B.C., p. 219.

¹¹ Adolf Worell.

¹² Este vorba de „Creditul funciar român“ care s-a înființat în 1873 fără nici un ajutor străin, doar cu capital autohton.

¹³ Capitaliștii evrei.

¹⁴ Reiese limpede tendința de rezistență la pătrunderea capitalului străin.

¹⁵ G. Bariș îl însărcinează prin scrisoarea din București, 2/14 iulie 1879, să se ocupe de redactarea unui proiect de statute pentru o casă de economii. Vezi: B. Surdu, *op. cit.*, p. 349 și G.B.C., VII, p. 219.

¹⁶ C.A. Rosetti.

¹⁷ I.C. Brătianu.

¹⁸ Toate insistențele lui din această scrisoare și din altele, dovedesc dorința lui de a părăsi Sibiul și a se instala la București.

¹⁹ Din 1877, V. Roman era membru corespondent al Academiei Române. Secția propusă de el se va înființa abia în 1938.

²⁰ Iacob Bologa.

²¹ Aurel Brote.

²² Vechile încercări ale „Transilvaniei“ de a pătrunde pe piața capitalului din România, pentru care a lucrat și I. Măcelariu, continuau și acum.

²³ Ieronim G. Bariș.

LXIX

Sibiu, 9 iuliu 1879

Mult stim[ate] domnule!

Fiul d-voastră¹ avu bunătatea a-mi comunica dintr-o scrisoare a d-voastră pasajul referitor la afacerile amintute în scrisoarea mea din 13 ale prezentei², care m-a bucurat și pentru care vă aduc mulțumita mea respectuoasă.

Venirea d-lui Bologna³ să pare a se mai amîna încă.

Zilele aceste veni aci d. Josef Herzfeld⁴, șeful secțiunii incendiului la societatea de asigurare „România” din București — „România” și Herzfeld! Cît de frumos mai sună aceasta! Scopul vizitei d-lui Herzfeld a fost tragerea de informațiuni pentru extinderea activității „României” și în Transilvania.⁵ A stăruit a-mi oferi mie primirea reprezentanței generale./

262

Eu m-am scăpat de el pentru acum cu scuza că fără de consemnul direcțiunii mele nu pot a mă angaja în asemenea afaceri, iar o ședință a direcțiunii în aceste zile ar fi cu neputință, fiind duși mai mulți din membrii ei parte la băi, parte la Academie⁶. Mi-a cerut numele celor de la Academie, ca re-ntorcîndu-se la București să vorbească cu dîșșii și să-i cîștige pentru proiect. Veți primi deci desigur vizita vreunui Itzig⁷ de la „România” în această afacere, despre care îmi permit a vă aviza pentru orientare și cu acea respectuoasă rugare, ca acest incident să nu vă rețină întru nimica de la împlinirea rugării mele de la 13 iunie a.c.⁸ După condițiunile judovești ce mi-a propus Herzfeld, cum și din multe alte considerente, dorința „României” d-a fi reprezentată aici prin mine această onoare nu se va putea realiza. Țin însă mult la aceea ca să folosim ocaziunea și să stăruim din toate puterile noastre ca „Prima casă de economii în România” să se întreprindă și conducă numai prin români, și precum *cartea* s-a importat mai întîi în România prin ardeleni, așa și prima instituțiune de credit și de economii să aibă a-și / adscrise existența românilor transilvani.⁹ Spuneți, vă rog, d-lor respectivi, că pre lângă fapta națională se poate împreuna cu întreprinderea din cestiune un profit material din cele mai oneste și mai frumoase. Exemplul tuturor primelor case de economii de prin capitalele Europei ne arată repede a urcare a prețului acțiunilor lor cu sute de procente. D[e] e[xemplu] acțiunile de la „Pester erste varterländische Sparkasse”, de la fl. 63 s-au fost urcat la fl. 2.000 și mai bine, iar „Erste Österr. Sparkassa din Viena” a putut distribui anul trecut numai pentru scopuri umanitare f. 42.000 din profitul ei de fl. 277.396.05 xr.

263

Nu mai încapce îndoială că o casă de economii în București trebuie să se facă, întrebarea e numai dacă o vor face românii ori străinii?!

D-I Ieronim¹⁰ este sănătos.

Scuzați incomodarea ce de nou v-am făcut și vă rog a primi încredințarea profunde mele venerațiuni. Al d-voastră devotat,

263 v

V. Roman¹¹/

¹ Ieronim G. Bariț.

² Vezi scris. LXVIII, din 13 iunie 1879, deci nu poate fi vorba de luna „prezentă”. E o scăpare de condei la V. Roman.

³ Iacob Bologna. E vorba de plecare sa la București pentru înființarea unei filiale a băncii „Albina” în România.

⁴ Josef Herzfeld, funcționar al societății de asigurare „România”, șef al departamentului asigurărilor împotriva incendiilor.

⁵ În fond, societatea „România” voia să concureze banca „Albina” și să i-o ia înainte, deschizînd în Transilvania o filială a „României”.

⁶ La sesiunea Academiei în București.

⁷ Denumire pejorativă pentru afaceriștii evrei necinstiți.

⁸ De a face demersuri pentru deschiderea unei filiale a băncii „Albina” la București.

⁹ Pe bună dreptate, V. Roman face din această acțiune o chestiune de mîndrie națională; adevărul era că pentru banca „Albina” extinderea ariei de activitate financiară era o necesitate. Cele două piețe, a Transilvaniei și României, gravitau firesc una spre cealaltă.

¹⁰ Ieronim G. Bariț.

¹¹ Cu adnotarea lui Bariț care în scrisoarea de răspuns ce nu ni s-a păstrat, voia să-i demonstreze greutățile pe care le are de înfrînat înființarea unei filiale a băncii „Albina” în România: „Defecte în legi. Legea hipotecară. Îndernarea la căsătorii (procrearea). Institute p. băieți aflași. Bănci hipotecare. Higiena locuinței. 1879. Vis. Roman.”

256

M[ult] stim[ate] domnule!

Am rugat ascară pe dr. Grama¹ să compună pentru *Observatoriul*² descrierea adunării generale a societății fondului de teatru român. Mîne încă sau poimîne el va expeda acel raport. Ca notar al adunării are la mîna toate actele și datele necesare. Și pînă atunci însă mă grăbesc a vă comunica pe scurt următoarele.

264 Adunarea s-a deschis sîmbătă la 11 1/2 ore în lipsa președintelui Mocioni³ prin membrul comitetului V. Babeș⁴. Adunarea / a stat din vreo sută membri și o cunună de 20 dame. Mitropolitul⁵ invitat prin o deputațiune a adunării a participat la ședință.

Constituirea biroului, cetirea raportului și a computului anual, alegerea comisiunilor în sensul programului. La 2 1/2 ore, prînz mare la mitropolitul, seara bal în folosul fondului societății. Ieri continuarea lucrărilor, adică rapoartele comisiunilor.

264 v Fondul stă în 14.791 fiorini, iar cu computarea unor pretențiuni încă neîncasate dar asigurate, el atinge cifra de 20.000 fiorini. Comitetul s-au ales: Al. Mocioni președinte, V. Babeș v.[ice] președinte, Vul / can⁶ secretar, Serb⁷, Hossu⁸, Mihalyi⁹, membri. Mitropolitul, s-a înscris cu 200 f. ca membru fondator. Venitul la această adunare preste 400 fl.

Adunarea venitoare în Sibiu. Aseară o cină comună în seminar, care a durat pînă la 2 ore.

Primiți încredințarea stimei mele și salutare cordială,

265

V. Roman. /

¹ Alexandru Grama, profesor și scriitor blăjean. Vezi G.B.C., V, p. 299, n. 13.

² *Observatoriul*, II, nr. 74 din 15/27 sept. 1879, p. 295—296: *Transilvania. Adunarea generală a societății teatrului românesc*. Datele pe care le oferă V. Roman în srisoare sînt identice cu cele din articolul lui Al. Grama.

³ Alexandru Mocioni.

⁴ Vincențiu Babeș.

⁵ Ioan Vancea, mitropolitul greco-catolic al Blajului. Vezi G.B.C., II, p. 220.

⁶ Iosif Vulcan, redactorul *Familiei*.

⁷ Teodor Serb, avocat și deputat: casierul societății.

⁸ Iosif Hossu.

⁹ Petru Mihali de Apșa.

LXXI

Sibiu, 6 aprilie 1880

Mult stimat domnule!

După înțelegerea avută îmi permit a vă trimite în alăturare protocolul despre tipărirea și predarea scrisurilor funciare cu rugarea să binevoiți a-l subscrie și a mi-l returna ca să-l pot apoi refera în ședința direcțiunii după ce îl va fi scris și Krafft¹ cu mine împreună.

257

D. Babeș² a părăsit Sibiul ca un urs împușcat spunînd verde că de aci încolo are să vină la cuțite cu direcțiunea noastră³. Într-aceea ș-au vărsat veninul în doi articoli apăruți în *Familia*⁴ și *Luminătoriu*⁵.

Precum știți, articolii din *Observatoriu*⁶ ș-au avut minunatul efect de a provoca în fine și la românii noștri o mișcare pe tărîmul economic. După o conferință a advocaților noștri în Cluș⁷, dumenica venitoare va avea loc / aici în Sibiu adunarea juriștilor români⁸, cu care ocaziune se va ventila de nou cestiunea înființării unei asociațiuni agronomice⁹.

Fiul d-voastră este sănătos¹⁰.

Primiți încredințarea stimei mele deosebite. Al d-voastră devotat,

V. Roman./

P.S. Alături și numărul de mai sus al *Luminătoriu*lui¹¹.

¹ Editorul din Sibiu.

² Vincențiu Babeș.

³ Și-a dat demisia din conducerea „Albinci”. I. Bologa și V. Roman îi trimit o foarte elegantă scrisoare ca expresie a regretului adunării generale din 19 martie 1880, pentru demisie sa. Vezi M.P. Dan, G. Cipăianu, *op.cit.*, p. 42-43.

⁴ Articolul cu „venin” era *Adunarea generală a „Albinci”*, în *Familia*, XVI, nr. 21 din 13/25 mart. st. n. 1880, p. 129-130.

⁵ Articolul din *Luminătorul*, condus de P. Rotariu și M. Drăghici, „omenii lui” V. Babeș, nu putea să aibă un conținut aproape similar.

⁶ Se referă la articolele cu caracter economic, din anii anteriori.

⁷ Conferința prealabilă a juristeconsulților români din Transilvania a avut loc la Cluj în 28 martie 1880. Ea a dezbătut proiectul de lege pentru reglementarea *referințelor urbariale* din transilvania și părțile anexe. Vezi *Observatoriu*, III, nr. 24 din 22 martie/3 aprilie 1880, p. 93.

⁸ Conferința juristeconsulților români din Transilvania, va avea loc la Sibiu, în 12 aprilie 1880. Vezi *Observatoriu*, III, nr. 27 din 2 martie/ 14 aprilie 1880, p. 105.

⁹ Ideea înființării unei „Societăți agronomice române” era foarte populară. Vezi *Observatoriu*, III, nr. 25 din 26 martie/ 7 aprilie 1880, p. 98. V. Roman era unul dintre cei mai stăruitori sprijinitori ai înființării unei astfel de asociații. Se pare că a fost chiar inițiatorul acestei idei.

¹⁰ Ieronim G. Bariș.

¹¹ Cel cu articolul „veninos”.

LXXII

Sibiu, 23 aprilie 1880

Mult stîm[ate] domnule!

Vi-am promis a vă speda sub bandă cu posta de astăzi 10 exemplare „dare de seamă” a institutului nostru¹. Dacă găsiți cu cale, vă rog a le distribui la cine credeți că-i interesează.

Aclud și un „prospect” al scrisurilor noastre funciare². Textul românesc acum se tipărește, fiindcă unde e vorba să căpătăm bani, ne adresăm mai întîi la străini.

Aici nimic nou.

Primiți, vă rog, expresiu / nea stimei mele. Al d-voastră devotat,

Visarion./

¹ Raportul băncii „Albina“ a fost citit de V. Roman în a șaptea adunare generală a „Albinei“, din Sibiu, în 19 martie 1880. Erau dezbătute rezultatele anului precedent (1879) care, după cum spunea V. Roman, au dat „noi probe pentru prosperitatea crescîndă a institutului nostru“. Vezi *Observatorul*, III, nr. 21 din 12/24 martie 1880, p. 83 și nr. 22 din 15/27 martie 1880, p. 87.

² „Scrisurile funciare ale Albinei“ — acte financiare cu care se operau împrumuturi în domeniul agricol. Erau de 100 fl., 500 fl. și 1000 fl. Vezi: *Observatorul*, III, nr. 21 din 12/24 martie 1880, p. 83.

LXXIII

Sibii, 14/4, 1881

Mult onor[atc] domnule!

Comitetul expozițiunii¹ române din Sibiu vă roagă prin mine să aveți bunătatea a-i procura de la societatea „Concordia“² de acolo Regulamentul pentru juriul de premierea obiectelor de la expozițiunea ce ea aranjase anul acesta în București. Ne face trebuință la compunerea regulamentului nostru pentru juriu, premii și principiile la premierea obiectelor. Cu o cale ne / veți obliga trimițîndu-ne și alte lucrări privitoare la expozițiune, d.e. programul cercetării expozițiunii în zilele cît este deschisă pentru public etc.³

Am fost trimis pentru biblioteca Academiei un pachet de cărți la adresa d-lui Hașdău⁴, nu știu dacă le-au primit împreună cu o scrisoare. Binevoii a-l întreba la ocaziune.

270 Comitetul electoral central⁵ au mai ținut o ședință în care s-a vorbit despre raportul făcînd cătră conferință⁶. Toți domnii erau de părere că va fi în interesul cauzei ca acel raport să-l facă d. secretar adică d-voastră. Prestigiul comitetului ar cere aceasta. Mi-am permis a vă aduce aceasta la cunoștință spre / orientare. Rațiu⁷, d-voastră⁸, Bologa⁹ și eu suntem aleși la Turda.

Fiul d-voastră¹⁰ se află bine. Scuzați incomodarea ce vă fac și vă rog a primi încredințarea stimei mele. Al d-voastră devotat,

270 v

V. Roman./

¹ Expozițiune organizată de Astra, la Sibiu, de la 27 august 1881 la 6 septembrie 1881. Deschiderea avea loc o dată cu cea de-a XX-a adunare generală a Asociațiunii transilvane.

² Societatea Concordia română, fondată în 1876, cu sediul la București care a organizat o Expoziție națională industrială în capitala României, inaugurată la 1/13 noiembrie 1880.

³ *Regulamentul pentru serviciul intern al expozițiunii*, vezi: *Observatorul*, IV, nr. 66 din 15/27 august 1881.

⁴ Bogdan Petriceicu Hașdeu.

⁵ Nicolae Popca, președinte, George Bariț, secretar, Vicențiu Babeș, Ioan Rațiu, George Pop, Visarion Roman, Partenie Cosma.

⁶ Conferința generală electorală a fost convocată pe 12 mai 1881, la Sibiu și avea la ordinea de zi: „Organizarea partidei naționale pe baza legilor existente“.

⁷ I. Rațiu

⁸ G. Bariț

⁹ Iacob Bologa

¹⁰ Ieronim G. Bariț

Mult stim[ate] domnule!

Vă sunt recunoscător pentru prețioasele comunicări din scrisoarea d-voastră de la 30 passatei, pe care am primit-o astăzi. Așteptăm cu nerăbdare și răspunsul d-voastră meritoriu: dacă să începem, respective să continuăm acțiunea pentru „Ateneu“.¹

271 Toată ziua cu care înfirziem este în folosul contrarilor. Dl. Jeronim² v-a trimis ieri „prospectul“³ consorțiul Diamandi⁴ et. comp., din care se vede că acela a deschis și deja a încheiat subscripțiunea capitalului social.

271 v Aveți bunătatea a spune d-lui / Slavici⁵ că noi n-am primit de la consorțiul d-sale nici o propunere de fuziune. Nu cumva companionii d-sale s-au pus a-l înșela și pe d-sa? Vă trimit în alăturare scrisoarea de care v-a amintit d. Slavici, împreună cu răspunsul nostru.

În întreaga scrisoare fuziunea nu se amintește nici măcar cu o vorbă. Din contră, suntem provocați să încercăm și să nu le facem concurență. Va fi interesat a se ști dacă în adevăr aceasta este scrisoarea pe care a compus-o Slavici. Altă scrisoare noi n-am primit.

Aveți bunătate, a comunica această stare a lucrului și d-lui Babeș⁶, carele mi-a scris zilele aceste că ar dori mult ca să ne fuzionăm. Cine știe?

Îmi permit a aclude aici și *Tel[egraful] român*⁷ de astăzi pentru articolul *Tipografia peste tipografii*. N-ar / strica să-l citească și d. Ionescu⁸.

M-am consultat astăzi cu Partenie⁹ și ambii suntem de părere: să merg și eu la București pînă sunteți d-voastră acolo și să deschidem subscripțiunea la capitalul de acțiuni al „Ateneului“ și aici și acolo, făcînd mai întîi tipăriiturile necesare gata.

Consoțiul Diamandi et. comp. a cumpărat cu fl. 9000 tipografia lui Meltzer¹⁰ de aici și voiește a scoate ziarul cotidian¹¹ la 1 mai a.c. Atunci însă nouă ne va fi mult mai greu; între altele ni se vor face imputări, că dacă am văzut noul ziar înființat, de ce am mai continuat¹². Cînd însă noul ziar ne va găsi în stadiul înaintat al subscripțiunii de acțiuni, atunci nu ne va putea zice nimeni să rețerăm.

272 Parc-mi-se că mult are să se / adeverească și la această întreprindere: „Wer wagt, der gewinnt“¹³.

Eu dacă nu voi folosi ocaziunea pînă d-voastră și d. Babeș sunteți în București, oricine va merge acolo mai tîrziu în cauza Ateneului, va avea cu mult mai mari greutăți.

Dacă deci pînă la primirea prezentei nu vă veți fi trimis răspunsul meritor, vă rog a-mi depeșa dacă sunteți de acord cu părerea noastră de mai sus, și eu stau gata de plecat directe, fără a mă mai opri în Brașov.

Primiți, vă rog, încredințarea stimei mele distinse. Al d-voastră devotat,

V. Roman./

272 v

¹ „Ateneul român“, urma a fi un institut tipografic în Sibiu. „Ateneul“ intenționa să concureze gruparea care voia să editeze viitoarea *Tribună*.

² Ieronim G. Bariț.

³ „Prospectul“, datat Sibiu 1 martie 1884. Semnat de gruparea opusă „Ateneului“.

⁴ Diamandi Manole (1833-1899), comerciant de frunte al Brașovului, activ participant la viața politică a românilor din Transilvania.

⁵ Ioan Slavici (1848-1925), cea mai amplă monografie a vieții și activității sale: D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, 1968.

⁶ Vicențiu Babeș.

⁷ *Telegraful român*, XXXI, nr. 34 din 3 aprilie/22 martie 1884, p. 133-134.

⁸ Este vorba de Take Ionescu, colaborator la *Românul*, și în 1884, ales deputat liberal. Și după ce trece la conservatori, va avea o atitudine plină de patriotism, față de românii oprimați din Transilvania.

⁹ Partenie Cosma.

¹⁰ Tipograf din Sibiu.

¹¹ *Tribuna*.

¹² A și pierdut cursa. *Tribuna* va apare.

¹³ „Cine riscă câștigă“.

LXXV

Sibiu, 4 aprilie 1884

Mult stîm[ate] domnule!

Amintesc scrisoarea mea de ieri¹. Astăzi d. Bologa² mi-a comunicat în confidență o scrisoare a d-voastră în cauzele institutului „Albina“. Mă grăbesc a vă liniști în privința a tot ce v-a comunicat Porescu³ și cu deosebire în privința creditelor personale. Este adevărat că d. Ionache⁴ în două rînduri mi-a scris să deschidem asemenea credite la cîteva „case mai mari“, însă nici prin minte nu mi-a trecut să propun vreodată onor. direcțiunii introducerea de asemenea credite; alții încă nu le-au / propus, prin urmare nici o decizie pentru introducerea lor nu există. Tot d. Ionache mi-a scris (privatim) să cumpărăm la gara Brașovului un magazin, ca să lărgim afacerea împrumuturilor pe produse; și acea scrisoare zace în pulpitul mesei mele, nimic n-am propus nici în acest obiect. Toată suma ce este plasată astăzi în această operațiune e fl. 1000. D. Porescu va fi auzit de la fiul său vorbindu-se ceva în amintitele obiecte în biroul filialei și pe asemenea vorbe bate alarmul în două țări. Am văzut din stîm[ata] d-voastră scrisoare adresată mie, cît și din cea trimisă d-lui Bologa că Porescu a conversat mult și cu d. Babeș⁵.

Vă rog a informa și pe d. Babeș despre cele ce vă scriu și despre adevărata stare a lucrului / ca să nu se mai lățească minciunile.

Dacă nu mă veți chema la București, ne vom întîlni în Brașov și vă veți convinge în fața locului că Porescu a vorbit fleacuri. Nu știu dacă știți că el nu se are bine cu Diamandi⁶.

Scuzați îndrăzneala ce mi-am permis și primiți salutările mele cordiale. Al d-voastră devotat,

V. Roman.

¹ Scris. LXXIV.

² Iacob Bologa.

³ Grigore Porescu. Vezi I. Colan, *Casina română*, Brașov, 1935, p. LXVII.

⁴ Ionache, negustor din Brașov.

⁵ Vicențiu Babeș.

⁶ Diamandi Manole.

INDICE DE NUME

A

Aaron, protopop greco-catolic, 53, 55
 Abdul, vezi Șaguna, Andrei
 A...i, pseudonim, vezi Alpini, Constantin
 Albineți, S., 44
 Alduleanu, Ioan, 27, 90, 109, 122, 128, 157
 Alexandrescu, actrițele („I și II”), 154
 Alecsandri, Vasile, 44
 Alexi, Artemiu Publiu, 170
 Alexi, Teohar, 249
 Alpini, Constantin (vezi și Pr. A. C., A...i), 1, 5, 8, 31–35, 37–38, 40–44, 46, 48–49, 51–52, 58, 60, 62, 65–68
 Alpini, Izidor, canonic din Blaj, 31
 Alpini, Teofil, prototop greco-catolic la Cut, 31, 57–58, 60
 Alutan, Constantin, canonic și prepozit din Blaj, 40–41, 48–49, 53–54, 59, 61, 68–69
 Andrásy Gyula, prim-ministru ungar, 72, 100, 141, 245
 Andronic, protopop din Brașov, 186
 Anghel (vezi și Angyal), Gheorghe, 97, 99, 121, 144
 Angyal, vezi Anghel
 Apar Károly, 111–112
 Ardelean, V., 156
 Arpadi, Alexandru, 68–69
 Arsenie, Ioan, 186
 Asachi, Gheorghe, 44
 Asanache, Gheorghe, 1, 5, 34
 Avram Iancu, 28
 Avram, U. 187, 196
 Axente Sever, Ioan, 33, 40, 60, 102, 111, 217–218

B

Babb, vezi Bob
 Babeș, Vinocențiu, 86, 88, 90, 94, 101, 112, 114, 116–118, 179, 181, 207, 217–218, 238, 240, 257–261
 Bach, Alexander, ministru austriac, 122, 144
 Badewitz, 235
 Balanglu, 253
 Balint, Simion, 217–218
 Balomiri, Ioan, deputat român, 89, 92, 94, 138
 Balomiri, Simion, 89, 94

Balș, Lupu, 44
 Banciu, Axente, 75
 Barbă-Lungă, vezi Șaguna, Andrei
 Barcianu, D. P., 163–164
 Bardoși, Iuliu, 170–171, 198
 Bariț, Aurelia, 51
 Bariț, George, passim
 Bariț, Ieronim G., 13, 21, 251, 255–256, 258–260
 Bariț, Leon, 26
 Bariț, Maria, 20, 51
 Bariț, Octavian, 80
 Bariț, Victoria, 19, 20, 51
 Bama, Ioan, canonic din Blaj, 54
 Batemai, vezi Bătrâncanu
 Bathyány Lajos, 121
 Bautner, 188
 Bădilă, Ioan, 197–198
 Bălășescu, Nicolae Nifon, 32
 Bărmușiu, Simion, 26, 31, 33, 39–40, 48–49, 52, 54–56, 58, 60, 62, 67, 69, 71, 127, 130
 Bătrâncanu, Alexandru, 33, 40, 60
 Bentz, 143
 Betegh Kelemen, 90
 Bethlen Farkas, 90
 Bethlen János junior, 90
 Bibescu, Gheorghe, 44
 Biró, M., 144
 Bob, Ioan, 19, 27, 28, 48, 50, 55, 57, 63–65
 Bochiș, Ioan, protopop greco-catolic din Aghireș, 56, 58, 60
 Boer, Demetriu, profesor din Blaj, 33, 40, 47–48, 54, 56, 58, 60, 62, 67, 69
 Boer, Ștefan, canonic din Blaj, 48–49, 53, 55
 Boerescu, Vasile, 233
 Bohățel, Alexandru, 73–74, 87–89, 92, 94, 110, 138, 171, 205
 Boiu, Zaharia, 150, 152, 156, 161–164, 168
 Bojincă, Damaschin, 44
 Boldizsar H., 147–148
 Bologa, E., 152
 Bologa, Iacob, 1, 5–6, 9, 80, 105, 109, 121–127, 131–133, 135, 138–146, 148–158, 160–177, 180, 182, 190–193, 197, 199–200, 202, 213, 222–225, 228–232, 244–245, 250–253, 255–256, 259, 261

Bologa, Valeriu, 245
Borcea, Ioan, 112, 136–138, 152, 164, 189–190
Bordea, neidentificat, 236–137, 253
Borgia, Alexandru VI, 119
Borlea, Sigismund, 94, 101
Botiș, Teodor, 229
Botnariu, M., 121
Bömches, Samuel, 144
Böszörményi László, 187
Brad, Petru, 40, 60
Bran de Lemeni, Ioan, 121
Brăescu, Petru, 44

Brătianu, Ioan C., 237, 254–255
Breazu, Ion, 44
Brennenberg, F., 139
Brote, Aurel, 161, 166, 252–253, 255
Brote, Eugen, 163, 165
Brukenthal, Joseph 19, 20
Brukner, avocat, 223, 227
Bucur, Marin, 188
Bucuța, Emanoil, 15
Budai, Aron, 18
Budai Deleanu, Ion, 18
Buhuș, Matei, 44
Buteanu, Ioan, 90–91
Buteanu, Vasile, „conceptist”, 78
Buzăși, Ion, 1, 15, 19, 26, 127

C

Cantacuzino, Mihail, 44
Candrea, I., 161, 163, 169
Carol I, regele României, 188, 253
Carol V (Quintul), 62
Castelar, E. R., 162
Cavour, 206
Cerișianu, 253
Chindriș, Ioan, 1, 5, 34–35
Chirilă (vezi și Kirilla), Ioan, profesor din Blaj, 62
Chiriță, Gr., 233
Ciolan, I. N., 179, 183
Cipariu, Timotei, 13, 17, 18, 31, 33–34, 48–49, 55–58, 62, 71, 81, 85, 87, 121, 125–126, 155–156, 168–173, 208, 225–229, 234
Cipăianu, George, 1, 5, 75, 79, 183, 240, 258
Circu, Vasile, „negoțitoriu” din Brașov, 39
Ciuce, Ladislau, 121
Ciurcu, Tudorache, 20
Cîmpeanu, Petru M., 144
Clemens Tamás, vezi Kelemen, Timotei
Closius, librar, 230
Colan, Ioan, 261
Comșa, Nicolae, scriitor din Blaj, 20, 34, 75
Conrad (vezi și Konrad), Moritz, 199–201
Constantin, Ioan, 139

264

Constantinescu, neidentificat, 154
Coradin, A., 44
Comeanu, Ioan, 35
Cosma, Partenie, 259
Costinescu, A., 44
Crainic, Simion, 54, 56, 58, 60–62, 68–69
Crenneville, Ludwig Folliot de, 79, 132–133
Crețiu, I., 156, 161
Cristea, Nicolae, 125, 150, 153, 156, 162, 164, 198
Cséri, neidentificat, 111
Csurgovich, Ioan, prepozit din Munkács, 59, 62, 66–67
Curticăpeanu, Vasile, 153

D

Dan, Mihail P., 183, 258
Dăianu, Ilie, 75, 127
Deac, Ioan, protopop greco-catolic de Cut, 60, 62
Deák, vezi Deac
Deák Ferenc, 72
Degenfeld, A. Sch., 122
Densușianu, Aron, 200
Diaconovici, Dr., din Moldova, 44
Diaconovici, Comeliu, 19, 51, 75, 196, 209, 213
Diamandi, Manole, 107, 195–196, 260–261
Diamant, 242
Dinelli, A., 220–221
Dobra, Alexandru, 87–88
Dobran, Ioan, 62, 121
Dobransky, A., 94
Dobuczky Prugherger Domokos, 90, 144
Dolman, Ioan, 24
Donici, Emanuil, 220–221
Dorgo, Gavril, 24
Dragomir, Ioan, protopop greco-catolic al Lăpușului, 57–58, 60
Drăghici, Meletie, 258
Drotleff, librar, 230, 236
Dumba, „bancherul”, 244
Dumitrescu, Procopie, 253
Dunăreanu, E., 187, 196
Dunca de Șchiau, Paul, 27, 121, 125, 128, 142–143, 150, 153, 156, 161, 163, 168, 224–225

E

Efrem Sirul, 55
Egyed Ákos, 148
Elekeși, Grigore, cleric și profesor din Blaj, 40
Elena, „cocoana, cumnata Poni”, 58
Elinescu, neidentificat, 154
Eminescu, Mihai, 21
Eötvös Jozsef, 72, 100
Erdeli, Vasile, cleric exmatriculat din Blaj, 40, 60
Erdeli, Vasile, episcop greco-catolic de Oradea, 33, 53, 55–56, 62, 65, 121

Erdélyi, vezi Erdeli
Eszterházy Pál, 72, 121

F

Fabritius, medic, 81
Fanache, neidentificat, 93
Farago, Dimitrie, preot, 96
Farago, Ilie, protopop greco-catolic la Târgu-Mureș, 62
Făgărășianu, neidentificat, 109
Fekete Negruțiu, Ioan, 40, 71, 103, 133
Fekete, S., 141
Ferdinand I, împăratul Austriei, 66–67
Filip, George, 130
Filtch, Samuel, librar, 102, 207, 230–231
Florea, Marian, „subcomisar cercual”, 78
Florian, Aron, 24, 26
Fogarassi, protopop greco-catolic, 53, 55
Foljovici, I., 134
Foljovics, S., 134–136, 138
Francisc I, împăratul Austriei, 31
Francisc Iosif I, 122, 128–129, 141, 147–148, 151
Fuchs, Johann, maior, 107
Fulea, Moise, 20
Fülep, Simion, canonic din Blaj, 48–49

G

Gaál, avocat, 61
Gaganetz, Iosif, episcop de Munkács, 33, 58–62, 65–67
Gal, Ioan, 90, 130, 144
Gambeta, Leon Michel, 162
Gavra, Alexandru, 59
Gherman, Grigore, cleric exmatriculat din Blaj, 40, 60
Gherman, Mihai, 35
Giurgiu-Pataki, Ioan, 47
Ghyczy Kálman, 105
Gojdu, Emanuil, 96
Golescu, Nicolae, 188
Gorove, J., 90
Gotthilf Salzmam, Christian, 19
Göt, Johann, 43
Grama, Alexandru, 257
Greceanu, Vasile, 24
Grecu, V. V., 179, 183
Gregor, Mihai, „subcomisar cercual”, 78
Groisz, Gustav, 11–112, 123, 135–136, 139
Groz, Ioan, 33, 40, 60
Gunesch, neidentificat, 95
Gusti, Dimitrie, 44
Gyarmathy Miklós, 111–112

H

Hannia, Ioan, 83–84, 112, 125, 129, 141–142, 150–152, 155–157, 161, 163–165, 168, 174, 191–193, 197, 211, 223–225, 228–230, 253

Hasdeu, Bogdan Petriceicu, 259
Hasford, generalul, 13
Heliade Rădulescu, Ion, 38
Herz, neidentificat, 220–221
Herzfeld József, 256
Hitchins, Keith, 127, 218
Hodoș, Iosif, 90, 94, 100–101, 123, 136, 138, 167, 173, 185–186, 216–218, 223, 234–235
Hodoș, Nerva, 169
Horatius (Quintus Horatius Flaccus), 43
Horvát Boldizsár, 89, 96, 112
Horváth Lajos, 93
Hossu, Dimitrie, preot greco-catolic în Sanislău, scriitor, 31
Hossu (vezi și Hoszu), Iosif, 89–90, 111–112, 160, 198–200, 202, 257
Hossu Longin, Francisc, 127
Hoszu, vezi Hossu
Hufeland, Christoph Wilhelm, 42
Humuzachi, Alecu, 23
Humuzachi, Alexandru, 206
Humuzachi, Eudoxiu, 121, 173
Humuzachi, Gheorghe, 23
Humuzachi, frații, 13, 21

I

Ienache, neidentificat, 96–97, 261
Ioan, Constantin, 90
Ioan, George Ioan, 196, 225–226
Ioanovici, Gheorghe, deputat, 90
Ioniță, neidentificat, 117
Jókai Mór, 100–101
Ionescu, neidentificat, 154
Ionescu, S. Al., 169
Ionescu, Tache, 261
Irányi, Dániel, 96, 114
Istrati, Meletie, 44
Istrati, Nicolae, 44
Itzig, neidentificat, 286
Iuga, Constantin, 80–81
Iuga, Dimitrie, 79–80
Iulian Apostatul, 55
Ivacicovici, Procopie, 128, 130, 208–209, 247

J

Jordanes, 29
Josika, Samuel, cancelar aulic, 68–69
Jurcă, V., 161

K

Kapdebo, J. B., 236, 240
Kelemen, Timotei (vezi și Clemens Tamás), 57–58
Kemény Farkas, 122, 130, 141
Kenyeresi, avocat, 107

Kerkápolvi Károly, 92–93
Kertész, Vasile, protopop greco-catolic de Sibiu, 60, 62
Ketzezy Mihály, „comisar cercual”, 78
Kirchner, Franz, 124, 140–141, 144
KiriŃa, vezi ChiriŃă
Klapka György, 188
Kogălniceanu, Mihail, 24, 220–221
Konrad, vezi Conrad
Kopácsy József, primat al Ungariei, 52, 66–69
Kovács, Anton, preot romano-catolic din Braşov, 44
Kovács de Tuşnad, Nicolae, 51–53, 55
Kraft, Wilhelm, 102, 230–231, 233–234, 236, 242–245, 257
Krajnik, Johann, „subcomisar cercual”, 78
Krissán, neidentificat, 50
Kutfalvi, Moise, profesor din Blaj, 59–61

L

Ladai, Demetru, 13, 15, 18
Láday, Angyal, 90
Láday, Augustin, 97–99
Latz, vezi Moldovan, Vasile, preot greco-catolic în Uifalău
Laurian, August Treboniu, 24, 121, 230–231
Lazăr, Al., 128, 131, 133–135
Lazăr, Gh., 125, 158
Lemeni (vezi și Leményi), Ioan, 5, 18, 31–33, 37, 39, 41, 46, 49, 52, 55–56, 60, 62, 65–67, 69, 87–88
Leményi, vezi Lemeni
Lengher, Ioan, 107, 240
Leon X, Papa, 61
Lindner, neidentificat, 172
Lonyai Menyhért, 116, 118
Luchi, Leontin, 77
Ludwig, arhiduce, 58
Lupaş, Ioan, 20, 182–183
Luther, Martin, 61

M

Maciu, Vasile, 188
Macsim, Ioan, 234
Maior, Grigore, 64
Maior, Ioan, protopop greco-catolic din Bistrița, 60
Maior, Liviu, 127, 218
Maior, Petru, 38, 49, 54–56
Maiorescu, Ioan, 24, 46
Majláth György, cancelar aulic, 144
Majláth István, 72
Man, Gavril, 33, 40, 60, 180, 192
Man, Petru, 77–78, 121, 125, 150, 153, 156
Manciu, Sotir, 245–246
Manculea, Ștefan, 182–183, 189–190, 237, 244
Manfi, Iosif, 18
Manfi, Ștefan, notar consistoral din Blaj, 18, 48–49
266

Manfi, Vasile, 18
Maniu, neidentificat, 90
Maniu, I, 127, 130
Maniu, Nicolae, 20, 33, 49, 57–60, 62
Many, Iosif, 31–34
Marat, Jean Paul, 104–105
Marcovici, dr., 253
Marcu, Nicolae, profesor din Blaj, 40, 48, 51–52
Marginai, vezi Mărgineanu
Marian, Ioan, vicar greco-catolic al Rodnei, 47, 49, 54, 56, 58, 60
Maica, George Em., 19
Moroşian, Trifon, protopop, 77
Marțian, Timotei, protopop greco-catolic din Ocna Dejului, 56, 58, 60
Maurer, Mich., 21
Maxim, Ioan, 156
Măcelariu, Ilic, 72, 79–80, 86, 89–90, 94, 97, 112, 118, 121–127, 129, 131–133, 136–138, 140–141, 143–145, 154–157, 159–161, 163–165, 168, 172, 174, 180, 182, 190–205, 207–219, 221, 225, 227–231, 234–235, 237–238, 248–249, 253, 255
Mărgineanu, neidentificat, 164
Mărgineanu, Ioan, cleric exmatriculat din Blaj, 40, 41
Mecseri, A. Friedrich, 122
Medan, Andrei, 94
Meşianu, Ioan, 109, 116, 164–165, 245–249
Meyronnet, St. M., 157
Micu, Alexandru, profesor din Blaj, 96
Micu, Samuil, 38,
Micu-Klein, Inochentie, 33, 47, 49
Micu Moldovan, Ioan, 96
Mihali, Grigore, canonic și profesor din Blaj, 32–33, 37, 49, 96, 196–197
Mihali (vezi și Mihályi), Petru, 90, 128, 130, 257
Mihályi, vezi Mihali
Mikó Imre, 122, 128, 138
Miletici, Zvetozar, 94, 212–213
Millo, Matei, 154–155
Mincu, neidentificat, 154
Minovici, M., 255
Misici (vezi și Missits), Ioan, 90, 97
Missits, vezi Misici
Mocioni, familia, 181, 227, 233, 238
Mocioni, Alexandru, 89, 101, 114, 116–117, 217–218, 225, 228–229, 233, 235–236, 257
Mocioni, Anton, 94, 101, 128–129, 192, 225, 233, 235
Mocioni, Eugeniu, 233
Mocioni, George, 94, 101
Mocioni, Ioan, 121
Mocioni, Livia, 121
Mocioni, Victor, 233
Moga, Ioan, 20, 158
Moga, Demetrie, 18

Moga, Vasile, episcop neunit din Sibiu, 32
Moldovan, Dimitrie, 72, 86, 208
Moldovan, Ioan, deputat, 89, 138
Moldovan, Ioan Micu, 179–182, 196, 217–218, 231
Moldovan, Vasile (vezi și Latzi și Moldvai, Vasile),
preot greco-catolic în Uifalău, 39–40, 56–58
Moldvai, Grigore, profesor din Blaj, 33, 40, 48, 59–60,
62, 67, 69
Moldvai, Ștefan, protopop greco-catolic al Fărăgăului,
33, 56, 58, 60
Moldvai, Vasile, vezi Moldovan, Vasile
Molnar, Constantin, protopop greco-catolic de Alba
Iulia, 48–49
Moritz, C., 142
Munteanu, Gavril, 28, 230–231, 233
Mureșanu, Andrei, 1, 7, 13, 14, 15, 17–30, 34, 42–44, 52,
54, 62–63
Mureșanu, Iacob, 13, 17, 18, 26, 75, 80, 92–94, 96,
99, 101–102, 114, 116, 143, 145, 159–160, 162,
164–165, 180, 191–192, 195
Mureșanu, Lcontina, 20, 24
Mujiu-Urechca, Ilariu, 180
Mylius, baron, 223

N

Neamțu, Gelu, 1, 6, 182
Negruzzi, Costache, 44
Nemeș, Ioan, 112, 125, 150–153, 156
Nendwich, Paul, 236, 240
Netca, Vasile, 15, 23, 182, 188, 230
Nicolau, neidentificat, 154

O

Olariu, N., 126, 163, 165
Olteanu, neidentificat, 79
Olteanu, Ana, 79
Olteanu, Elena, 72
Olteanu, Ioan, 72
Orescu, Alexandru, 253
Orghidan, Rudolf, 25, 26,
Ormoș, neidentificat, 90
Ortoban, neidentificat, 86
Ösvey, 144

P

Pamfilie, Ioan, protopop greco-catolic la Cluj, 83
Panu, Anastase, 24
Pap, Ioan, 141
Pap, Sigismund, 111
Papfalvi, Constantin, 48–49, 56, 62, 87, 88, 89
Papiu Ilarian, Alexandru, 28, 171
Papp, Theodorus, vezi Pop, Teodor
Papp, Latzi, vezi Papp, Vasile Ladislau
Pascaly, Mihail, 187

Pascu, Ștefan, 1, 6, 127
Pataki, vezi Giurgiu-Pataki
Pauler Tivadar, 104–106, 116
Pauleti, Nicolae, 31, 35
Păcățianu, Teodor V., 100–101, 127, 180, 182, 194,
196–197, 200, 203–206
Păcurariu, Dimitrie, 15
Păcurariu, neidentificat, 172, 174
Pădure, Ioan, 93, 96–97, 102, 106–107, 242, 244
Pădure, Nicolae, 88
Péchy, Emanuel (vezi și Vodă), 111–112, 124, 140–141,
147–148, 190, 194, 196, 199, 202–206, 235,
237, 239
Pervain, Iosif, 127
Petcu, Lazăr, 89, 92, 94
Petra-Petrescu, Nicolae, 182, 244, 251
Petri, Vasile, 169, 253
Petric, Ioan, 26, 128, 145
Petrino, Nicolae, 128, 130
Petrușcu, O.I., 126, 167
Pinciu, Ioan, 161, 192–193
Plecker, I., 144
Ploceșteanu, Maria, 126–127
Poenaru, neidentificat, 253
Pomuțiu, Constantin, 121
Pop, Alexandru, cleric exmatriculat din Blaj, 40, 60
Pop, Andrei Liviu, cleric și profesor din Blaj, 40
Pop, D., 44
Pop, Gavril, profesor, 96
Pop, Grigore, protopop greco-catolic de Craidoroș, 31
Pop, Ioan, 156
Pop, Iosif, profesor din Blaj, 31, 34, 40, 47–48, 52, 54,
56
Pop, Matei, 97
Pop, M.I., 121
Pop, Nicolau, profesor, 107
Pop, Sigismund, 205
Pop, Ștefan, cleric exmatriculat, 60
Pop, Teodor (vezi și Papp, Theodorus), viceprotopop
greco-catolic în Uriu, 61
Pop, Vasile, medic și scriitor ardelean, 32
Pop, Vasile, vezi și Popp, Vasile Ladislau
Pop, Vasile Gr., 15
Pop Grideanu, Matei, 89–90, 92–94
Popa, George, 130, 207, 238, 240, 259
Popasu, Ioan, 78, 121
Popea, Nicolae, 20, 151–152, 212–213, 247, 259
Popcangă, V., 215
Popescu, Ioan, 156
Popovici, Arsenie, canonic din Blaj, 45–46, 51–52, 64, 66
Popovici, Ioan, negustor din Viena, 58, 184
Popovici, Sigismund, 94
Popp, Alexandru, 161
Popp, Ananie, 71

Popp, Aurelia, 79, 161
 Popp, E., 161, 166–167
 Popp, Gabriel, subcomisar cercual, 78
 Popp, Helena, 79
 Popp, I., 161
 Popp, Maria, 71
 Popp, Nicolae, 118
 Popp, Vasile Ladislau, 1, 5, 8, 40, 48–49, 59–61, 71–121, 123–125, 130–132, 140–148, 150, 153–157, 160–161, 163, 166, 232, 239–240
 Popp Szilágyi, Iosif, 55, 63, 65
 Porescu, Grigore, 261
 Poruț, Pavel, protopop greco-catolic din Almașu Mare, 56, 58, 60
 Poruțiu, Samuil, 198, 200, 205–206
 Pr. A.C., pseudonim, vezi Alpini, Constantin
 Pruncu, neidentificat, 253
 Puian, Vasile, cleric exmatriculat din Blaj, 40, 60
 Pumnul, Aron, 158
 Pușcariu, Ioan cavaler de, 73–74, 89–90, 92–94, 119, 123, 136, 138, 148, 189–190, 198–200, 203

R

Rajacici, Iosif, patriarh sârb, 209
 Raincr, F., 122, 130
 Ramonțai, Simion, 56
 Rannicher, Jakob, 139
 Rațiu, Ioan, 19, 24, 26, 72, 81, 83, 87–90, 108, 118–119, 122–124, 126–129, 132–133, 139–146, 148–150, 155–157, 168, 192, 194, 200, 206, 215–218, 259
 Rațiu de Nagy Lák, Vasile, canonic și prepozit din Blaj, 39, 45–49, 51, 53, 96
 Rátz, vezi Rațiu
 Răcuciu, Dimitrie, 112, 156–157, 161, 168, 236–237
 Rădulescu, Constantin, avocat, 217, 222
 Rășcanu, Teodor, 44
 Reichenstein, Franz, 72
 Réthy, inspector, 107
 Roman, Alexandru, 74, 91–92, 94, 103–105, 160, 170–182, 190, 203, 216–218, 250
 Roman, Comeliu, 249–250
 Roman, M., 162, 164–165
 Roman, Marina, 182
 Roman, Paraschiva, 232
 Roman, Visarion, 1, 5–6, 10, 112, 125, 139, 155–157, 161–165, 168, 174, 179–261
 Romanu-Vivu, Constantin, 33, 40, 60
 Romanul, Miron, 179, 182, 246–247
 Roseții, C.A., 180, 187–188, 210–211, 219–221, 226, 228–229, 254–255
 Roșca, Petru, 150–151, 156
 Rotariu, Pavel, 258
 Rusu, I., 82, 112
 Rusu, Ioan, profesor și scriitor din Blaj, 31–32, 34, 49, 268

Rusu, I.V., 125, 150, 156–157, 161, 163, 167–168

S

Sahim Hacik, 253
 Sándor, Michael, „subcomisar cercual”, 78
 Săulescu, I., 44
 Schmerling, Anton von, 122–123, 126, 129, 141, 143
 Schmidt, Conrad, 142
 Schmidt, Heinrich, redactor, 79–80
 Schnell, Martin, om de cultură din Brașov, 43–44
 Schreiber, neidentificat, 172
 Schuselka, Francisc, 212–213
 Skoda, medic, 81, 131
 Scriban, Neofit, 44
 Sentz, neidentificat, 143
 Serb, Teodor, 257
 Silași (vezi și Szilágyi), Grigore, 95–96, 126, 130, 167, 170, 234–235, 243–244
 Szilágyi, vezi Silași
 Simu, Nicolae, 56
 Sion, Gheorghe, 175
 Slavici, Ioan, 126, 176, 260–261
 Sora Noac, Moise, preot și scriitor, 31
 Spreer, Julius, 230–231, 234
 Stamatii, Teodor, 44
 Stănescu, Mircea B., 100–101
 Steinhhausen, Th., 196, 230
 Sterca Șuluțiu, Alexandru, 29, 47–49, 54, 56, 72, 83, 87–88, 100, 119, 122, 126, 128–130, 143, 147, 163, 170
 Sterca Șuluțiu, Iosif, 163, 168
 Stezariu, Constantin, 150, 156, 161, 163, 165
 Stoia, N., 150
 Stoian, Ioan, protopop greco-catolic de Mediaș, 32
 Stoica, I., 121
 Stupan, 90
 Suci, Coriolan, 39, 127, 130
 Suci, Dumitru, 1, 6, 94, 112, 118, 126–127, 138, 218
 Sultani, 20
 Surdu, Bujor, 182, 184, 186–187, 192–193, 196–198, 200–201, 203–204, 211, 213, 215–216, 221, 225–227, 229–230, 232–234, 237, 246–247, 249, 253, 255
 Szabo, neidentificat, 141
 Széles, D., 90
 Szende Béla, candidat la alegeri, 177
 Szilassi, Alexandru, „zeciutoriu împărătesc din Cercul Mediașului”, 41, 43
 Szilávy József, 112, 116, 225

Ș

Șaguna, Andrei (vezi și Abdul, și Barbă-Lungă), 20, 73–74, 79, 81, 87, 93–94, 100, 112–116, 121–124, 126, 129, 133, 140, 143–144, 147–148, 151–153, 163,

169, 185–186, 189–192, 195, 199–203, 237–238,
240, 242, 247
Șereni, Teodor, canonic din Blaj, 54, 56, 65
Șincăi, Gheorghe, 23, 24, 58–59
Ștefan, „căpitanul”, 253

T

Tacitus, 29, 230–234
Teleki József, guvernator al Transilvaniei, 32, 40
Thalmayer, J. F., 236, 240
Tincu, Avram, deputat, 89, 94
Tlourens, Gustave, 104–105
Török, neidentificat, 253
Trandafil, 102
Trauschensfels, Emil, 90, 97
Trăilă, Ilie, 110, 112
Tulbaș, Ioan, deputat, 89–90, 94, 97, 138, 156, 161
Turcu, Ioan, cleric și profesor din Blaj, 31, 33, 52

T

Țopa, Chiril, 49

U

Urházi György, 90
Urs de Marginea, David, 155, 163–165, 214–215,
224–225, 228–229

V

Vajda, Michael, subsecretar cercual, 78
Vall Samuel, 90
Vancea de Buteasa, Ioan, 87–88, 91, 116, 118, 160, 168,
197, 257
Varga, F., 90, 94
Vasarhely, dr., 20
Vasici, Pavel, 13, 14, 22, 24, 41–42, 73, 122, 173, 214–215
Vatamaniuc, D., 261
Vay, F., 130
Vécsey Miklos, baron, 31
Vegezzi Ruscalla, Giovenale, 138
Végső Gerárd, 90, 97
Verza, Alex., 19
Vîrnav, Scarlat, 44
Vlad, Aloisin, 94
Vlasa Țicudi, Elie, 57–58, 60, 96
Vulcan, Iosif, 74, 86–87, 101, 166, 181, 257

W

Wendel, Gustav, 199–200
Wiedermann, 224–225, 228
Winkler, 219
Worell, Adolf, 218, 220–221, 223, 225–226, 228,
233, 237, 253–255

Z

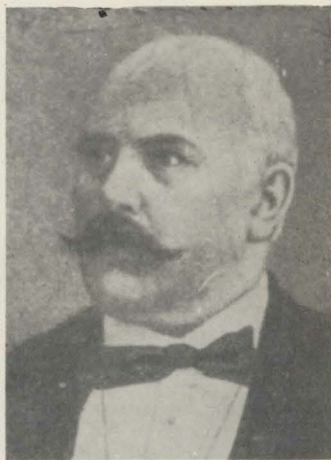
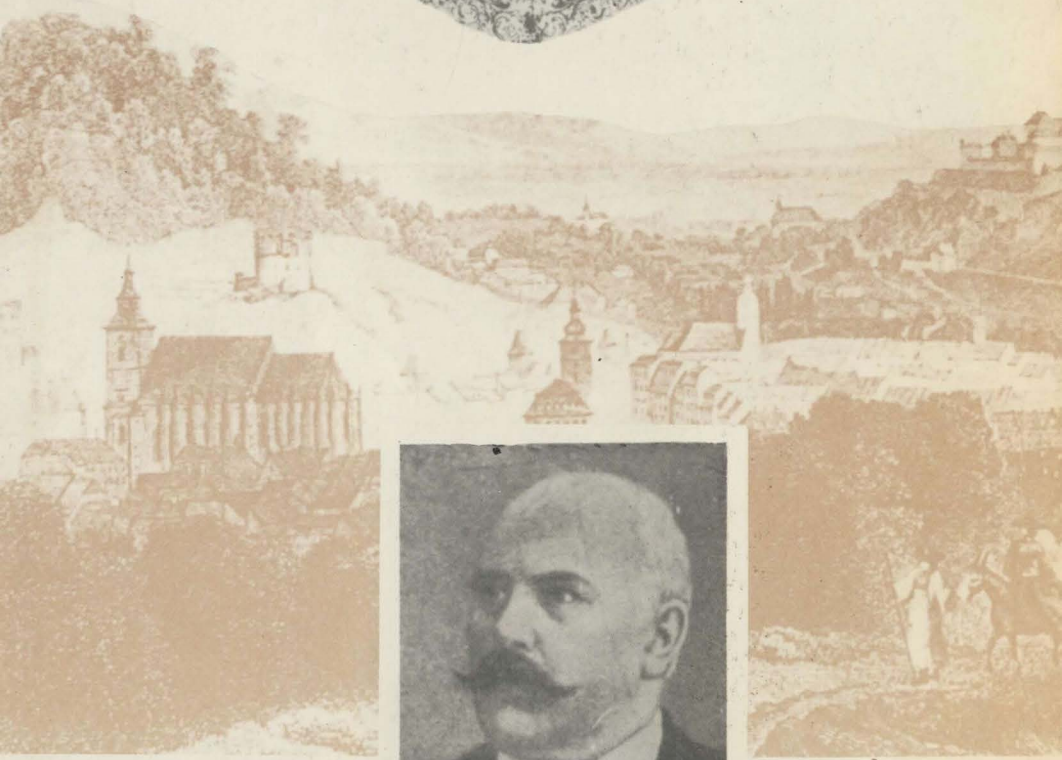
Zeik Károly, 90

Sumar

Ștefan Pascu, Argument la al IX-lea volum al corespondenței lui „Bariț și contemporanii săi“	5
Tabel sinoptic al scrisorilor	7
Andrei Mureșanu	13
Constantin Alpini	31
Baziliu Ladislau Popp	71
Iacob Bologa	121
Visarion Roman.....	179
Indice de nume	263

Redactor: IORDAN DATCU
Tehnoredactor: VASILE CIUCA
Tehnoredactare computerizată:
MORETTI & GALL S.R.L.
Coli tipar: 16.5
Apărut: 1993

Tipărit la
Editura și Atelierele Tipografice METROPOL

ISBN 973-21-0384-1
ISBN 973-21-0385-X

LEI 2600

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro>